Balzac

ILUZII PIERDUTE

Comedia umană

Honoré de BALZAC

Iluzii pierdute

În româneşte de Dinu Albulescu

Note de *Theodosia Ioachimescu*

Illusions perdues,
1836–1843,

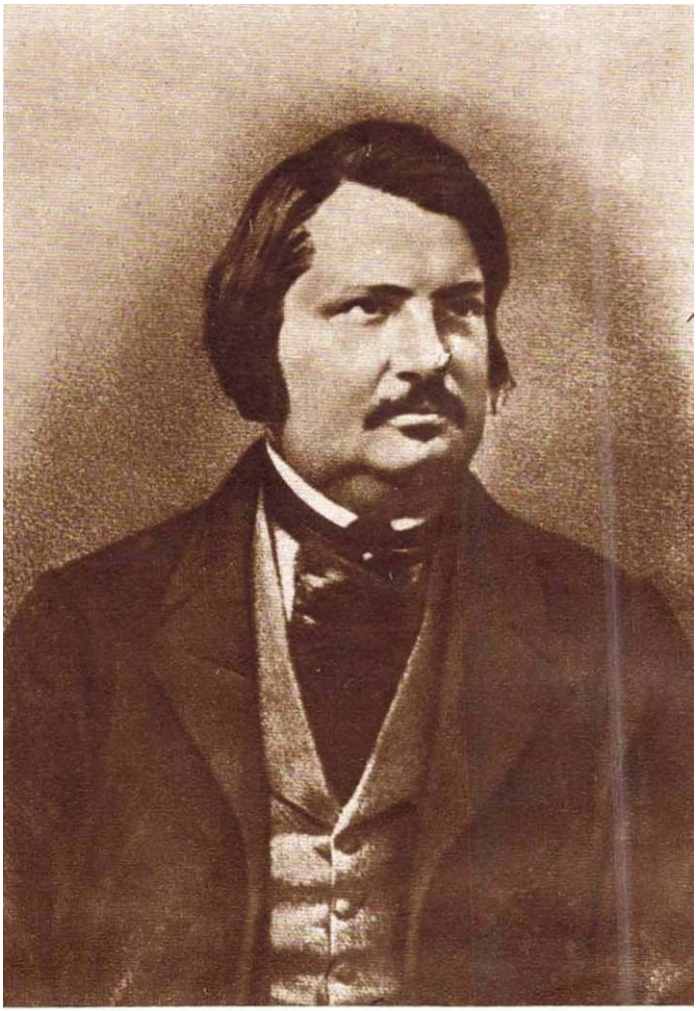

Cuprins

Partea întâi
CEI DOI POEŢI

Prefaţă la prima ediţie
Cei doi poeţi

Partea a doua
UN GENIU PROVINCIAL LA PARIS

Prefaţă la prima ediţie
Un geniu provincial la Paris

Partea a treia
CHINURI DE INVENTATOR

Prefaţă la prima ediţie
Chinuri de inventator

Addenda

DOMNULUI VICTOR HUGO[1]

Dumneavoastră care, printr-un privilegiu rezervat unui Rafael sau Pitt[2]*, eraţi mare poet la vârsta când oamenii sunt încă atât de mici, aţi avut, aidoma lui Chateaubriand, aidoma tuturor talentelor adevărate, de luptat cu invidioşii ascunşi îndărătul coloanelor de ziar sau pitulaţi prin subteranele Presei. Doresc deci ca numele dumneavoastră victorios să ajute la victoria acestei opere ce vi-o dedic, şi care, după părerea unor persoane, este în egală măsură un act de curaj şi o povestire plină de adevăr. Nu se cuvenea oare ca şi ziariştii să aparţină, la rând cu marchizii, bancherii, doctorii şi procurorii, lui Molière şi Teatrului său? De ce dar* Comedia umană, *urmând preceptul* castigat ridendo mores[3]*, ar excepta o putere, atunci când Presa pariziană nu exceptă niciuna?*

Sunt fericit, domnule, să mă pot numi în felul acesta

Sincerul dumneavoastră admirator şi prieten,

DE BALZAC

---

[1] *Domnului Victor Hugo* – Este momentul când Balzac începe să dedice operele sale marilor scriitori ai epocii, al căror egal a devenit; prietenia cu V. Hugo va dura până la moartea – timpurie – a lui Balzac. Hugo este cel care-l vizitează în ultimele clipe ale vieţii şi care rosteşte, la înmormântarea lui, celebra frază: „Cu sau fără voia lui, autorul acestei opere imense şi deosebite face parte din rasa viguroasă a scriitorilor revoluţionari” (20 aug. 1850).

[2] *un privilegiu rezervat unui Rafael sau Pitt* – ca şi Rafael Sanzio, celebrul pictor italian (1483—1520), ca şi William Pitt II, om politic englez (1759—1806), V. Hugo şi-a dovedit de timpuriu capacitatea.

[3] *castigat ridendo mores* – lat. – „(comedia) îndreaptă moravurile râzând”; această deviză a comediei a apărut în secolul al XVII-lea pe cortina unui teatru francez şi e datorată poetului neolatin Santeuil.

Partea întâi

CEI DOI POEŢI

Prefaţă la prima ediţie

(Cei doi poeţi)

În decurs de trei ani, din decembrie 1833 şi până în decembrie 1836, autorul şi-a publicat cele douăsprezece volume care compun primele trei serii de *Studii ale moravurilor din secolul al XIX-lea.* Acum, când a terminal această primă ediţie, i se va ierta faptul de a atrage atenţia că atât lucrările retipărite cât şi cele inedite au necesitat o muncă egală, căci, dintre acestea din urmă, cele mai multe au fost refăcute; în unele dintre ele chiar totul a fost reînnoit, şi subiectul şi stilul. Este probabil că şi celelalte trei serii, *Scene din viaţa politică, Scene din viaţa militară* şi *Scene din viaţa de la ţară,* să nu ceară un răstimp mai mare; astfel, cei care se interesează de această operă vor putea cunoaşte în curând proporţiile ei adevărate, şi vor înţelege, din simpla expunere a cadrului, imensele detalii ce le cuprinde.

Dacă autorul revine asupra planului general al operei sale, e întrucâtva obligat la aceasta de felul în care ea se înfăţişează publicului, precum şi fiindcă e supusă unor critici nemeritate.

Când un scriitor a întreprins o prezentare completă a societăţii, privită sub toate aspectele şi surprinsă în toate Fazele ei, pornind de la principiul că starea socială îi adaptează pe oameni într-o asemenea măsură nevoilor sale. şi îi deformează până-ntr-atât, încât nicăieri oamenii nu se mai aseamănă între ei, şi că ea a creat tot atâtea

specii câte *profesiuni* există; că, în sfârşit, omenirea socială prezintă tot atâtea varietăţi câte prezintă şi zoologia, nu e oare cazul să i se facă unui autor atât de curajos creditul unei cât de mici atenţii şi al unei cât de mici îngăduinţe? Nu s-ar putea oare bucura şi el de beneficiul acordat ştiinţei, căreia i se permite, atunci când îşi întocmeşte monografiile, un răgaz pe măsura întinderii lucrării? Oare el nu poate înainta pas cu pas în opera sa, fără a fi silit să explice, de fiecare dată, că noua sa lucrare este doar o piatră din edificiu, şi că toate pietrele ţin una de alta, pentru a alcătui într-o bună zi un vast edificiu? În fine, nu e oare un avantaj destul de mare că o face cunoscută în detaliu, atunci când ansamblul ei este atât de considerabil? Într-adevăr, aici fiecare roman nu-i decât un capitol din marele roman al societăţii. Personajele fiecărei povestiri se mişcă într-o sferă ce n-are altă circumscriere decât a societăţii înseşi. Atunci când se întâmplă ca unul dintre aceste personaje, cum e domnul de Rastignac din *Moş Goriot,* să fie părăsit la mijlocul carierii sale, înseamnă că îl veţi reîntâlni în *Profil de marchiză (Studiu de femeie),* în *Interdicţia (Punerea sub interdicţie),* în *Marea Finanţă (Casa Nucingen)* sau în *Pielea de sagri,* acţionând în epoca sa potrivit rangului pe care l-a dobândit şi fiind în legătură cu toate evenimentele la care oamenii de o înaltă valoare participă în realitate. Observaţia aceasta se aplică mai tuturor personajelor care figurează în această lungă istorie a societăţii: personajele de seamă ale unei epoci nu sunt chiar atât de numeroase pe cât s-ar putea crede, totuşi numărul lor se va ridica la un mai puţin de o mie în această operă, care, la o primă evaluare, urmează să cuprindă douăzeci şi cinci de volume[4], în partea sa cea mai descriptivă, e drept; astfel

[4] *personajele... nu mai puţin de o mie... douăzeci şi cinci de volume* – Aprecierea în perspectivă a numărului personajelor şi volumelor formând *Comedia umană,* făcută de autorul ei, a fost mult depăşită. La moartea lui Balzac, *Comedia umană* cuprindea 96 de romane şi povestiri în care numărul personajelor era mai mare de 2000.

că, măcar sub acest raport, ea va fi fidelă.

Autorul mărturiseşte aşadar deschis că îi este greu să ştie unde va avea să se oprească o lucrare a sa, atunci când, prin felul în care se publică, îi e imposibil să o determine, din capul locului, în întregime. Observaţia aceasta este necesară şi în fruntea *Iluziilor pierdute,* din care volumul de faţă nu cuprinde decât introducerea. Planul iniţial nu prevedea mai mult; dar, în timpul executării lui, totul s-a schimbat; împărţirea inexorabilă pe tomuri era fixată, iar speculaţia editorială nu putea aştepta, astfel că autorul a fost nevoit să se oprească la limita stabilită de el însuşi operei. La început, nu era vorba decât de o comparaţie între moravurile din provincie şi cele ale vieţii pariziene; autorul îşi propusese să înfăţişeze acele iluzii pe care oamenii şi le fac în provincie unii asupra altora din lipsa termenilor de comparaţie, şi care ar da naştere la adevărate catastrofe dacă, spre norocul lor, provincialii nu s-ar obişnui până-ntr-atâta cu atmosfera de acolo şi cu fericitele necazuri ale vieţii lor, încât oriunde în altă parte ei suferă, iar Parisul în special le displace. În ceea ce-l priveşte, autorul a avut deseori prilejul să admire buna credinţă cu care provincialii îţi prezintă o femeie destul de prostuţă drept foarte deşteaptă, sau o urâţică oarecare drept o femeie încântătoare... Dar, zugrăvind cu îngăduinţă interiorul unui menaj şi revoluţiile dintr-o mică tipografie de provincie, dând apoi acestui tablou extinderea căpătată în introducere, e limpede că terenul s-a lărgit fără voia autorului. Când copiem natura, săvârşim cu bună credinţă erori: adesea, cuprinzând cu ochii o privelişte, nu-i ghicim de la început adevăratele dimensiuni; cutare drum părea la prima vedere o simplă potecă, vâlceaua devine mai apoi o vale, iar muntele cel uşor de trecut când îl vezi de departe cere o zi întreagă de urcuş. Tot astfel, *Iluziile pierdute* nu se referă numai la un tânăr ce se crede mare poet şi la femeia care îi întreţine această credinţă aruncându-l în vârtejul Parisului, sărac şi fără sprijin. Raporturile dintre Paris şi

provincie, funesta atracţie exercitată de acest oraş au arătat autorului pe tânărul din secolul al XIX-lea sub o faţă nouă: dintr-odată, el s-a gândit la marea plagă a acestui veac: gazetăria, care devorează atâtea existenţe, atâtea gânduri frumoase, şi care produce înspăimântătoare reacţii în modestele regiuni ale vieţii din provincie. El s-a gândit în deosebi la cele mai fatale iluzii ale acestei epoci, la acelea pe care familiile şi le fac despre copiii înzestraţi cu unele însuşiri de geniu, fără a avea însă şi voinţa care le dă un sens, fără a deţine şi virtuţile care înăbuşă abaterile. Tabloul deci s-a extins. În loc de o singură faţă a vieţii individuale, e vorba acum de una dintre cele mai curioase feţe ale secolului nostru, de o faţă pe cale de a se uza, aşa cum s-a uzat şi imperiul[5]; de aceea trebuie să ne grăbim a o zugrăvi, ca nu cumva ceea ce e încă viu să ajungă un cadavru, chiar sub ochii pictorului. Autorul îşi dă seama că în asta constă o mare, dar şi grea sarcină. Dezvăluind moravurile ascunse ale gazetăriei, el va face poate să roşească nu numai o frunte; totodată va explica însă şi multe deznodăminte neexplicate ale atâtor existenţe literare pline de speranţe frumoase care au sfârşit totuşi rău. În fine, succesele ruşinoase ale câtorva oameni mediocri îşi vor afla astfel justificarea, în dauna protectorilor lor şi poate chiar a firii omeneşti.

Când îşi va sfârşi autorul pânza? Nu ştie, dar o va sfârşi. Această dificultate i s-a mai ivit în câteva rânduri, fie la *Louis Lambert,* fie la *Fiul blestemat,* fie la *Capodopera necunoscută*[6], şi, de fiecare dată, nu i-a lipsit lui răbdarea, ci publicului, căruia aceste amănunte îi sunt – de ce n-am

[5] *aşa cum s-a uzat şi imperiul* – Imperiul I, al lui Napoleon Bonaparte, a durat din 1804 până în 1814 (15).

[6] *„Louis Lambert", „Fiul blestemat", „Capodopera necunoscută"* – Aceste povestiri i-au dat mult de lucru lui Balzac, fiindcă se situează oarecum în afara înclinărilor lui de cercetător realist al moravurilor epocii sale: *Louis Lambert* (1832—1846) este o povestire cu pretenţii filosofice, care dezvoltă un fel de teorie mistico-fiziologică a voinţei; celelalte două au un caracter istoric.

spune-o? – indiferente; el cere cărţi, fără să-i pese câtuşi de puţin de felul în care se fac.

Paris, 15 ianuarie 1837

Cei doi poeţi[7]

Pe vremea când începe povestirea de faţă, nici presa lui Stanhope[8], nici sulurile de distribuit cerneală nu funcţionau încă în micile tipografii din provincie. Deşi specialitatea sa îl ţinea în legătură cu tipografiile din Paris, oraşul Angoulême se slujea tot de teascuri de lemn – de unde vine expresia *gem teascurile,* astăzi fără aplicaţie. Tipografiile înapoiate de acolo foloseau încă şomoioagele de piele date cu cerneală, cu care unul dintre presari tampona caracterele. Placa mobilă, unde se aşază *forma* plină de litere, peste care se aplică apoi coala de hârtie, era tot de piatră şi îndreptăţea denumirea de *marmură.* Rapidele prese mecanice de azi ne-au făcut să dăm până

[7] *Cei doi poeţi* – Această primă parte, din cele trei care formează romanul *Iluzii pierdute,* a apărut pentru prima dată ca volumul al IV-lea al *Scenelor vieţii de provincie;* purta atunci titlul de *Iluzii pierdute,* titlu care avea să fie cel al întregului ciclu.

[8] *Stanhope* (Charles) – om politic şi inventator englez (1753—1816), a fost un mare admirator al Revoluţiei Franceze, lucru pentru care i s-a incendiat casa de la Londra. Printre invenţiile sale, se numără şi cea relativă la presa tipografică.

într-atâta uitării acest mecanism, căruia îi datorăm – cu toate cususrile lui – minunatele cărţi ale editorilor Elzevir, Plantin, Aldi şi Didot[9], încât suntem nevoiţi a folosi şi noi denumirile vechilor unelte cărora Jêrôme-Nicolas Séchard le purta o dragoste superstiţioasă, deoarece îşi au rolul lor în această lungă şi – poate – neînsemnată povestire.

Acest Séchard, pe vremuri, făcuse parte din breasla tescuitorilor sau presărilor, cărora zeţarii le zic *urşi.* Mişcările de du-te-vino, întrucâtva asemănătoare cu ale urşilor în cuşcă, şi pe care le fac presării umblând de la cerneală la presă şi de la presă la cerneală, le-au atras de bună seamă această poreclă. La rândul lor, *urşii* le-au zis zeţarilor *maimuţe,* din pricina veşnicei îndeletniciri a acestora de a scotoci prin cele o sută cincizeci şi două de căsuţe spre a-şi lua literele de care au nevoie. Prăpădul din 1793[10] îl găseşte pe Séchard în vârstă de aproape cincizeci de ani şi însurat. Astfel că, fiind şi în vârstă şi căsătorit, scăpă de mobilizarea cea mare la care fură supuşi mai toţi

[9] *Elzevir, Plantin, Aldi şi Didot* – familii de tipografi şi editori celebri, întemeietori ai unora dintre primele tipografii: *Elzevirii* – care au dat numele şi unor litere de tipar – erau instalaţi în Olanda (cel mai în vârstă a trăit între 1540 şi 1617); *Christophe Plantin* (152Q—1589), francez de origine, şi-a instalat tipografia la Anvers; *Aldi Manucci* a creat la Veneţia una dintre primele imprimerii (1490). care a tipărit pentru prima dată capodoperele antichităţii (cf. literele „aldine”); familia Di*dot* era celebră încă din secolul al XVIII-lea în Franţa, mulţi membri ai familiei Didot au adus inovaţii în arta tipografică: astfel, *François-Ambroise Didot* (1730—1804) este inventatorul hârtiei veline şi al literelor clasice ale tiparului francez; *Léger Didot* (1767—1829) a construit prima maşină de fabricare a hârtiei-sul, iar *Firmin Didot* (1764—1836) a rămas celebru pentru măiestria gravurilor şi literelor sale şi pentru invenţia stereotipiei.

[10] *Prăpădul din 1793* – În 1793, oamenii cei mai consecvenţi ai revoluţiei din 1789 se văd obligaţi, sub impulsul maselor populare, să ia măsuri radicale împotriva coaliţiei europene reacţionare şi cotropitoare, precum şi a mişcărilor contrarevoluţionare din interior; pentru Balzac, care în ciuda analizei necruţătoare a racilelor orânduirii burgheze, a rămas un adept al monarhiei, acţiunea pentru apărarea revoluţiei din 1789 constituie un „prăpăd”.

lucrătorii. Bătrânul tescuitor se trezi singur în tipografia al cărei patron – sau *fraierul,* cum i se mai zice – murise tocmai atunci, lăsând o văduvă fără copii. Întreprinderea se văzu ameninţată de o apropiată ruină: ursul, rămas singur, nu era în stare să se preschimbe în maimuţă, deoarece, tipograf fiind, nu ştiuse vreodată nici să scrie, nici să citească. Fără a ţine seama de acest lucru, un reprezentant al poporului, grăbit să răspândească faimoasele decrete ale Convenţiunii[11], îl învesti pe tescuitor cu brevetul de meşter-tipograf, rechiziţionându-i totodată şi tipografia. După ce primi brevetul cel primejdios, cetăţeanul Séchard o despăgubi pe văduva patronului său aducându-i economiile neveste-sii, cu care plăti la jumătate de preţ utilajul tipografiei. Până aici fusese uşor. Acuma însă, trebuia să tipărească fără greşeală şi fără întârziere decretele republicane. În această grea situaţie, Jérôme-Nicolas Séchard avu norocul să dea peste un nobil marsiliez care nu voia nici să emigreze ca să nu-şi piardă moşiile, nici să iasă la lumină ca să nu-şi piardă capul, şi care nu-şi putea câştiga pâinea decât găsindu-şi vreo îndeletnicire. Domnul conte de Maucombe îmbrăcă aşadar sărăcăciosul halat al unui şef de atelier de provincie; culese, citi şi corectă el însuşi decretele care prevedeau pedeapsa cu moartea pentru cetăţenii care-i ascundeau pe nobili. *Ursul,* ajuns *fraier,* le tipărea şi le dădea la afişat; şi amândoi scăpară teferi şi nevătămaţi. În 1795, după ce trecu vârtejul Terorii, Nicolas Séchard fu silit să-şi caute un alt factotum, care să-i fie zeţar, corector şi şef de atelier. Un abate, ajuns mai pe urmă episcop sub Restauraţie, şi care refuza pe atunci să presteze jurământul, îl înlocui pe contele de Maucombe

[11] *Convenţiunea* – adunarea revoluţionară denumită *Convenţiunea naţională* a guvernat Franţa între septembrie 1792 şi octombrie 1795; ea a votat condamnarea lui Ludovic al XVI-lea şi proclamarea republicii, a luptat împotriva coaliţiei reacţionare din exterior şi a contrarevoluţiei din interior; ei i se datorează şi o sumă de măsuri de organizare culturală.

până în ziua în care primul consul restabili religia catolică. Contele şi episcopul se întâlniră mai târziu pe aceeaşi bancă în Camera pairilor[12]. Dacă în 1802 Jérôme-Nicolas Séchard nu ştia să citească şi să scrie mai bine decât în 1793, strânsese în schimb destui bănişori ca să-şi poată plăti un şef de atelier. Fostul breslaş, atât de nepăsător altădată faţă de viitorul lui, ajunsese acum foarte temut de *maimuţele* şi *urşii* săi. Zgârcenia începe de unde încetează sărăcia. În ziua în care fostul presar întrevăzu posibilitatea de a face avere, interesul trezi în el o agerime negustorească lacomă, bănuitoare şi pătrunzătoare. Cu practica lui îndelungată, îi dădea mâna să ia în derâdere teoria. Ajunsese să aprecieze din ochi preţul unei pagini sau al unei coli, după soiul de caractere folosite. Le explica clienţilor săi, care nu se pricepeau în ale tipografiei, că literele *aldine* costau mai scump decât cele *de rând*; iar când era vorba de cele *de rând,* spunea că erau mai greu de mânuit. Nepricepând nimic din munca tipografică numită cules, îi era atât de teamă să nu se înşele, încât nu încheia niciodată decât învoielile în care el avea partea leului. Dacă zeţarii lucrau cu ora, nu-i slăbea o clipă din ochi. Cum afla de vreun fabricant de hârtie strâmtorat, îi cumpăra marfa pe nimica toată şi o băga în magazia lui. Astfel că, încă de pe atunci, pusese mâna şi pe casa în care era adăpostită tipografia din vremi imemoriale. Avu parte de tot soiul de noroace: rămase văduv şi nu avu decât un fiu; îl dădu la liceul din oraş, nu atât ca să-l scoată învăţat, cât ca să-şi pregătească un urmaş; se purta aspru ca să prelungească durata autorităţii părinteşti asupra lui. De aceea, în zilele libere, îl punea să stea la casă, spunându-i că trebuie să înveţe cum se câştigă banul, spre a putea la rându-i, odată şi odată, să-l răsplătească pe sărmanu-i

[12] *Camera pair*-ilor – camera aristocratică, înfiinţată de Bourbonii restauraţi, pentru a împărţi puterea legislativă cu Camera deputaţilor; *pair*-ii erau numiţi de rege. Creată în 1814, Camera *pair*-ilor a suferit unele modificări în 1830 şi a funcţionat până în 1848.

părinte, care se strâmtora ca să-l crească pe el. La plecarea abatelui, Séchard îl numi şef de atelier pe unul dintre cei patru zeţari pe care viitorul episcop i-l recomandase a fi cel mai cinstit şi mai destoinic. În felul acesta, omul nostru putea să se descurce până în momentul când fiul său avea să preia conducerea întreprinderii, care urma a se mări trecând în mâini mai tinere şi mai pricepute. David Séchard fu un elev strălucit la liceul din Angoulême. Deşi era un *urs* care făcuse avere fără învăţătură şi fără educaţie şi dispreţuia nespus ştiinţa, bătrânul Séchard îşi trimise fiul la Paris pentru studii mai înalte în ale tipografiei; însă îl povăţui atât de stăruitor să adune bani mulţi într-un loc căruia el îi zicea „raiul lucrătorilor”, atrăgându-i atenţia să nu se bizuie pe punga lui tătâne-său, încât desigur că socotea şederea fiului său în *ţara înţelepciunii* drept un mijloc de a-şi atinge ţelul vieţii. Învăţând meseria, David îşi desăvârşise în acelaşi timp şi educaţia la Paris. Şeful de atelier de la tipografia Didot ajunse astfel un savant. Către sfârşitul anului 1819, David Séchard părăsi Parisul fără a-l fi costat niciun ban pe taică-său, care îl chema înapoi ca să-i predea conducerea afacerilor.

Tipografia lui Nicolas Séchard scotea pe atunci singurul ziar de anunţuri judiciare existent în acel departament, deţinând totodată şi exclusivitatea lucrărilor prefecturii şi ale episcopiei, trei surse straşnice de venituri pentru un om tânăr şi întreprinzător.

Chiar în vremea aceea, fraţii Cointet, fabricanţi de hârtie, cumpăraseră de la prefectura din Angoulême cel de-al doilea brevet de tipograf. Bătrânul Séchard se complăcuse până atunci într-o desăvârşită inactivitate, fiind ajutat la aceasta şi de crizele militare care, în timpul imperiului, înăbuşiseră orice avânt industrial. Aceasta fusese pricina pentru care nu pusese el mâna pe brevet. Zgârcenia lui deveni însă una dintre cauzele ce duseră de râpă vechea tipografie. Aflând vestea, bătrânul Séchard se bucură că

lupta ce avea să izbucnească între întreprinderea lui şi fraţii Cointet urma să fie dusă de fiul său, nu de el. „Pe mine m-ar fi răpus, îşi zise el; însă un tânăr crescut la domnii Didot o s-o scoată la capăt.” Septuagenarul tânjea după vremea când avea să trăiască fără nicio bătaie de cap.

Dacă în arta tipografică înaltă avea puţine cunoştinţe, trecea în schimb drept foarte priceput într-o artă pe care lucrătorii au botezat-o cu haz *beţiografie,* artă prea-preţuită de divinul autor al lui *Pantagruel*[13], dar a cărei cultivare, cu atâta înverşunare urmărită de societăţile zise *de temperanţă,* e din zi în zi mai părăsită. Jérôme-Nicolas Séchard, credincios sorţii pe care i-o hărăzise numele[14], era înzestrat cu o sete nepotolită. Nevastă-sa îngrădise cât şi cum putuse această patimă pentru strugurele tescuit, înclinare atât de firească la urşi, încât domnul de Chateaubriand a remarcat-o până şi la adevăraţii urşi din America[15]; dar filosofii au observat că obiceiurile din tinereţe revin cu mai multă putere la bătrâneţe. Séchard confirma această lege morală: cu cât îmbătrânea, cu atât îi plăcea mai mult băutura. Patima îi lăsa pe chipul lui de urs semne care îi dădeau o înfăţişare originală: nasul luase mărimea şi forma unui *A* majuscul de corpul tipografic maxim, obrajii brăzdaţi de vine semănau cu unele frunze de vită pline de umflături vinete ori vişinii, şi adesea albe la

[13] *divinul autor al lui „Pantagruel*” – Rabelais (1496— 1553), autorul romanului satiric *Gargantua şi Pantagruel,* dă personajelor sale semifantastice o mare vitalitate, care se exprimă uneori şi prin plăcerea de a bea, printr-o sete nemăsurată; este setea de bucurii materiale şi intelectuale laice a Renaşterii.

[14] *credincios sorţii pe care i-o hărăzise numele – Séchard* s-ar putea, într-adevăr, traduce prin „cel care zvântă”.

[15] *domnul de Chateaubriand... America* – Călătoria în America a lui Chateaubriand a avut loc în 1791; viitorul scriitor a vizitat acolo şi locuri sălbatice, ale căror descrieri, sprijinite şi pe relatările altor călători, se găsesc în *Atala* şi în *Les Natchez,* opere cu tendinţe mistico-evazioniste, caracteristice variantei reacţionare a romantismului în vremea lui Balzac; Chateaubriand era o figură literară de mare prestigiu.

mijloc; părea o trufă[16] uriaşă înfăşurată în viţe de toamnă. Ascunşi sub două sprâncene groase ca două tufişuri încărcate de zăpadă, ochii mici, cenuşii, în care strălucea viclenia zgârceniei ce ucidea totul în el, până şi dragostea părintească, îşi păstrau chiar şi la beţie isteţimea. Capul pleşuv, dar pe de lături cu păr, cărunt şi creţ încă, îţi amintea de călugării cordelieri din *Povestirile* lui La Fontaine[17]. Era scurt şi pântecos ca un opaiţ de pe vremuri care consumă mai mult untdelemn decât fitil; căci excesele de orice soi împing trupul pe calea spre care e predispus din naştere: ca şi învăţătura multă, beţia îl îngraşă pe cel gras şi îl slăbeşte pe cel slab. Jérôme-Nicolas Séchard purta de treizeci de ani faimosul tricorn municipal care se mai întâlneşte încă, în unele provincii, pe capul toboşarului de la primărie. Îşi punea vestă şi pantaloni de catifea verzuie. În sfârşit, mai avea o veche redingotă cafenie, ciorapi pestriţi de bumbac şi pantofi cu catarame de argint. Costumul acesta care, sub haina de burghez, îl mai trăda încă pe vechiul lucrător, se potrivea atât de bine cu viciile şi obiceiurile lui, îi înfăţişa atât de limpede viaţa, încât ai fi zis că omul nostru se născuse gata înveşmântat; nici nu ţi l-ai fi putut închipui fără aceste straie, după cum nu-ţi poţi închipui o ceapă fără foile ei. Dacă de multă vreme bătrânul tipograf n-ar fi dat destule dovezi de oarba-i lăcomie, retragerea sa din afaceri ar fi de ajuns ca să-i zugrăvească firea. În ciuda cunoştinţelor cu care fiu-său urma să vină de la renumita şcoală a tipografiei Didot, el îşi propuse să facă tocmai cu acest fecior afacerea straşnică pe care o plănuia de mult. Dacă tatăl urma să facă o afacere bună, fiul trebuia să facă una proastă; căci, pentru omul nostru, în

[16] *Trufe* – ciuperci subterane, costisitoare, foarte apreciate în bucătăria franceză.

[17] *călugării cordelieri din „Povestirile" lui La Fontaine* – În povestirile sale în versuri, de multe ori inspirate de Boccaceio şi de Machiavelli, La Fontaine zugrăveşte în spirit realist călugări şi călugăriţe care nu-şi interzic de fel bucuriile vieţii lumeşti.

afaceri, nu exista nici fiu, nici tată. Dacă la început văzu în David pe singurul său copil, mai târziu văzu în el doar un cumpărător ca oricare altul, ale cărui interese erau potrivnice alor sale: ca vânzător, el voia să vândă scump, iar David urma să cumpere ieftin; fiul devenea deci un duşman ce trebuia învins. Această schimbare a sentimentului în interes personal, de! obicei înceată, întortocheată şi tăinuită la oamenii binecrescuţi, fu rapidă şi făţişă la bătrânul *urs*, care dovedi cât era de tare *beţiografia* vicleană faţă de tipografia învăţată în şcoli. La sosirea feciorului, bătrânul îi arătă dragostea negustorească pe care o au cei şireţi faţă de aceia pe care vor să-i înşele: se purtă cu el ca un îndrăgostit cu iubita sa; îi dădu braţul, îi spuse pe unde să calce ca să nu se umple de noroi; pusese să i se încălzească patul, să i se facă focul, să i se pregătească cina. A doua zi, la o masă bogată, după ce încercase să-l ameţească dându-i să bea, Jérôme-Nicolas Séchard, cherchelit zdravăn, îi trase un: *„Hai să vorbim şi de afaceri!”,* rostit printre neîncetate sughiţuri, încât David îl rugă să lase afacerile pe a doua zi. Bătrânul *urs* se pricepea prea bine să tragă folos şi de pe urma. beţiei, ca să se retragă dintr-o bătălie pregătită de atâta vreme. De altminteri, după ce umblase cincizeci de ani „cu ghiuleaua de picioare” – cum zicea el –, nu voia s-o mai tragă nici măcar un ceas. A doua zi, fiu-său avea să fie negreşit *fraierul.*

Aici, poate, e necesar să spunem câteva vorbe şi despre întreprindere. Tipografia, situată la colţul străzii Beaulieu cu piaţa du Mûrier, fusese instalată acolo spre sfârşitul domniei lui Ludovic al XIV-lea[18]. De aceea, de multă vreme, tot ce se afla acolo fusese hărăzit numai exploatării acelei industrii. Parterul alcătuia o singură mare încăpere, luminată prin două geamlâcuri, unul dând spre stradă, iar

[18] *spre sfârşitul domniei lui Ludovic al XIV-lea* – în primii ani ai secolului al XVIII-lea; Ludovic al XIV-lea a murit În 1715.

celălalt spre o curte interioară. La biroul patronului se putea ajunge şi pe o alee. Dar, în provincie, lucrul într-o tipografie e totdeauna obiectul unei curiozităţi atât de vii, încât clienţii preferau să intre pe uşa cu geamuri de lângă vitrina de la stradă, deşi erau nevoiţi să coboare câteva trepte, atelierul aflându-se sub nivelul străzii. Curioşii, cu gura căscată, nu luau seama la neajunsurile trecerii prin strâmtorile atelierului. Dacă se uitau la colile întinse ca nişte leagăne pe frânghiile prinse de grinzi, se ciocneau de şirurile de *regaluri* cu litere, sau îşi pierdeau pălăriile izbindu-se de barele de fier ce susţineau presele. Dacă urmăreau mişcările sprintene ale vreunui zeţar ce-şi umplea pumnul cu litere din cele o sută cincizeci şi două de căsuţe din *regatul* său, citindu-şi copia, recitindu-şi rândul cules şi mai băgând în fugă o *albitură,* se poticneau într-un teanc de hârtie muiată pusă la uscat cu nişte greutăţi deasupra, sau se loveau cu şoldul de colţul vreunei laviţe; toate astea spre marele haz al *urşilor* şi *maimuţelor*. Nu se pomenise vreodată ca cineva să ajungă cu bine până la cele două mari cuşti situate la capătul acestei hrube, care alcătuiau două nenorocite de pavilioane cu faţa spre curte, şi în care tronau într-o parte şeful de atelier, iar în cealaltă patronul. În curte, zidurile erau frumos decorate cu viţă de vie care, ţinând seama de faima patronului, dădea o atrăgătoare culoare locală. În fund, şi sprijinit de zidul negru din mijloc, se ridica un fel de şopron şubred, unde se uda şi se tăia hârtia. Tot acolo se afla şi jgheabul în care se spălau, înainte şi după tiraj, *formele,* sau, ca să folosim limbajul obişnuit, *planşele cu litere:* prin el se scurgea la vale un amestec de cerneală cu lături de-ale casei, care îi făcea pe ţăranii veniţi în zilele de târg să creadă că acolo se spăla pe faţă necuratul. De o parte a şopronului era bucătăria casei, iar de cealaltă, magazia de lemne. Etajul întâi al casei, deasupra căruia nu mai erau decât două camere de mansardă, cuprindea trei încăperi. Cea dintâi, care ţinea cât şi aleea – mai puţin locul ocupat de scara de lemn

putred – era luminată dinspre stradă de o ferestruică lunguiaţă iar dinspre curte de un cehi de geam, şi slujea şi de anticameră şi de sufragerie. Spoită numai cu var, bătea la ochi prin cinica simplitate a avariţiei negustoreşti: podeaua murdară nu fusese nicicând spălată; mobilierul se compunea numai din trei scaune şubrede, o masă rotundă şi un bufet aşezat între două uşi care dădeau într-un dormitor şi într-un salon; ferestrele şi uşa erau negre de urmele mâinilor soioase; încăperea era mai totdeauna plină cu teancuri de hârtie albă sau tipărită, iar pe baloturi întâlneai deseori desertul, clondirele şi mâncărurile lui Jérôme-Nicolas Séchard. Dormitorul avea o fereastră cu cadru de plumb ce da spre curte, iar pe pereţi atârnau covoare vechi din acelea care, în provincie, se întind pe faţada caselor de ziua Sfintei-împărtăşanii. Se mai vedeau un pat mare cu coloane, polog, iconiţe şi o cuvertură de mătase roşie, două fotolii desfundate, două scaune de nuc, un mic birou vechi, iar, pe cămin, o pendulă. Această cameră, în care domnea o atmosferă patriarhală, fusese rânduită de jupân Rouzeau, predecesorul şi patronul lui Jérôme-Nicolas Séchard. Salonul, modernizat de răposata doamnă Séchard, înfăţişa ochilor nişte înfiorătoare lemnării, zugrăvite într-un albastru ţipător; pereţii erau împodobiţi cu un tapet de hârtie reprezentând scene orientale, colorate cafeniu pe fond alb; iar mobila consta din şase scaune îmbrăcate în piele albastră şi cu spătare în formă de liră. Cele două ferestre, grosolan boltite, şi prin care privirea îmbrăţişa piaţa du Mûrier, stăteau fără perdele, iar căminul nu avea nici candelabre, nici pendulă, nici oglindă. Doamna Séchard murise tocmai în toiul înfăptuirii planurilor sale de înfrumuseţare a salonului, iar *ursul,* neresimţind nevoia unor îmbunătăţiri care nu-i aduceau niciun câştig, le părăsise. În această încăpere, Jérôme-Nicolas Séchard, *pede titubante*[19]*,* îşi aduse fiul şi-i arătă pe masa rotundă un

[19] *pede titubante* – lat. – cu piciorul nesigur, împleticindu-se, clătinându-se pe picioare.

inventar al utilajului tipografiei, întocmit – sub conducerea lui – de către şeful de atelier.

— Ia citeşte asta, băiete, zise Jérôme-Nicolas Séchard, mutându-şi privirea „afumată” de la hârtie la băiat şi de la băiat la hârtie. Să vezi ce comoară de tipografie îţi dau!

— „Trei prese de lemn susţinute de bare de fier, cu *marmură* de fontă…”

— Mie mi se datorează îmbunătăţirea asta, îl întrerupse bătrânul Séchard.

— „Cu toate ustensilele: vase de cerneală, şomoioage de piele, bănci etc., o mie şase sute de franci”! Păi, tată, zise David Séchard scăpând inventarul din mâini, presele tale sunt nişte vechituri care nu fac nici cincizeci de franci şi nu-s bune decât de pus pe foc.

— Vechituri?… exclamă bătrânul Séchard, vechituri?… Ia inventarul şi hai jos! O să vezi şi tu dacă invenţiile voastre, prost lucrate, fac treabă aşa de bună ca uneltele astea vechi dar încercate. Pe urmă, n-o să-ţi mai dea mâna să vorbeşti aşa despre nişte piese minunate care merg strună şi care or s-o mai ducă cât trăieşti tu, fără să aibă nevoie de vreo reparaţie. Vechituri! Da, vechituri, dar de pe urma cărora îţi vei câştiga pâinea de toate zilele! Vechituri pe care tatăl tău le-a mânuit timp de douăzeci de ani şi care l-au ajutat să te facă ceea ce eşti azi.

Tatăl coborî în goană scara şubredă, tocită şi scârţâitoare, fără să se clatine; deschise uşa care dădea în atelier, se repezi la prima presă, unsă şi curăţită din vreme pe ascuns, şi-i arătă pistoanele puternice de stejar, lustruite de ucenic.

— Nu-i asta o mândreţe de presă? zise el.

În ea se afla tocmai o *invitaţie de nuntă.* Bătrânul *urs* lăsă în jos rama peste aşternut, şi aşternutul peste marmură, pe care o împinse sub presă; trase căruţul, desfăşură frânghia ca să aducă marmura înapoi, ridică aşternutul şi rama cu îndemânarea unui urs tânăr. Presa, mânuită astfel, scoase un sunet atât de plăcut, încât ai fi zis

că e o păsărică ce s-a ciocnit din zbor într-un geam.

— Văzut-ai măcar o singură presă englezească în stare să meargă ca asta? îl întrebă tatăl pe fiul său, mirat.

Bătrânul Séchard alergă pe rând la a doua şi a treia presă, punându-le pe fiecare în mişcare cu aceeaşi îndemânare. Cea din urmă înfăţişă ochilor săi tulburaţi de vin un loc necurăţat de ucenic; beţivul, după ce înjură straşnic, apucă un colţ al redingotei ca să-l frece, ca un geambaş care îi mai dă un lustru calului înainte de a-l vinde.

— Cu aste trei prese, şi fără şef de atelier, poţi câştiga nouă mii de franci pe an, David. În calitate de viitor asociat, mă opun să le înlocuieşti cu blestematele alea de prese de fontă, care uzează caracterele. Aţi rămas toţi cu gura căscată la Paris, când aţi văzut invenţia afurisitului ăluia de englez, un duşman al Franţei, care a vrut să-i îmbogăţească pe turnătorii de litere. Aha! vă trebuie Stanhopi! eu n-am ce face cu Stanhopii voştri care costă fiecare câte două mii cinci sute de franci, aproape de două ori mai mult decât toate trei nestematele mele laolaltă, şi care îţi tocesc litera, fiindcă n-au elasticitate. Eu n-am învăţat carte ca tine, dar ţine minte asta: viaţa Stanhopilor înseamnă moartea caracterelor. Cu aste trei piese faci treabă bună, lucrarea e bine *trasă* şi localnicii n-or să-ţi ceară altceva. Poţi să tipăreşti cu fier, cu lemn, cu aur sau argint, că n-o să-ţi plătească o para mai mult.

— *„Item*[20], citi mai departe David, cinci mii de livre de caractere provenind din turnătoria domnului Vaflard…” La numele acesta, elevul fraţilor Didot nu se putu stăpâni să nu zâmbească.

— Râzi, râzi! După doisprezece ani, caracterele sunt încă noi. Asta zic şi eu turnător! Domnul Vaflard e om cinstit, care pune material bun; şi, pentru mine, cel mai bun turnător e acela la care te duci cât mai rar.

— „…socotite la zece mii de franci”, reluă David. Zece

[20] *Item* – lat. – în plus (termen de inventar).

mii de franci, tată! păi, asta înseamnă doi franci livra, pe când domnii Didot îşi vând *cicero* al lor, nou, cu trei franci livra. Fiarele tale nu fac niciun franc livra, adică nici cât costă fonta din ele.

— Cum? le zici fiare *batardelor, cursivelor* şi *roadelor* domnului Gillé, fost pe vremuri tipograful împăratului, nişte caractere care fac şase franci livra, nişte capodopere de gravură, cumpărate acum cinci ani, şi dintre care multe sunt încă neîntrebuinţate? Uite! Bătrânul Séchard apucă vreo câteva cornete cu *sorturi* care nu fuseseră încă folosite şi i le arătă. Eu nu-s tobă de carte, nu ştiu să citesc şi să scriu, dar ştiu destule ca să-mi dau seama că literele firmei Gillé sunt străbunicile *englezelor* de la domnii Didot ai tăi. Uite o *rondă* de *cicero* căreia nici nu i s-a luat cleiul, zise el, arătându-i o căsuţă şi luând din ea un *M.*

David îşi dădu seama că nu se putea sta de vorbă cu tatăl său. Trebuia ori să admită totul, ori să refuze totul; avea de ales între nu şi da. Bătrânul *urs* cuprinsese în inventar până şi frânghiile de întins. Cea mai mică ramă, scândurile, străchinile, piatra şi periile de spălat, toate erau socotite cu grija unui avar. Totalul se ridica la treizeci de mii de franci, în care se cuprindea şi brevetul de meşter tipograf şi clientela. David se întreba dacă afacerea merita sau nu să fie făcută. Văzându-şi fiul că nu dă niciun răspuns cu privire la suma totală, bătrânul Séchard începu să se îngrijoreze; căci el prefera o discuţie violentă unei acceptări tăcute. În acest fel de învoieli, tocmeala e o dovadă că ai de-a face cu un negustor priceput care-şi apără interesele. „Cine bate palma la orice învoială – zicea bătrânul Séchard – nu prea se ţine de ea.” Tot spionând gândul băiatului, îi făcu numărătoarea sărăciilor de unelte necesare exploatării unei tipografii în provincie; îl duse pe David în faţa unei prese de lustruit, apoi în faţa unei maşini de tăiat hârtia, lăudându-le folosul şi trăinicia.

— Uneltele vechi sunt totdeauna cele mai bune. Ar trebui ca, în tipografie, să fie plătite mai scump decât cele noi,

aşa cum se face la aurării.

Nişte viniete îngrozitoare, reprezentând pe Hymen[21], pe Amor ori nişte morţi ce ridicau lespedea mormântului descriind un *V* sau un *M,* ca şi nişte cadre enorme cu măşti pentru afişele de spectacole, deveniră, datorită vorbăriei de beţiv a lui Jérôme-Nicolas, nişte obiecte de cea mai mare valoare. Îi spunea fiului său că obiceiurile provincialilor erau atât de înrădăcinate, încât degeaba ar încerca să le dea lucruri mai frumoase. Uite, el care îi vorbea, Jérôme-Nicolas Séchard, se străduise să le vândă almanahuri mai bune decât *Dublul Liégeois*[22], tipărit pe hârtie de împachetat! Ei bine! adevăratul *Dublu Liégeois* fusese preferat celor mai minunate almanahuri. David o să-şi dea repede seama de importanţa acestor vechituri, vânzându-le mai scump decât cele mai costisitoare noutăţi.

— Ehei! băiatule, provincia e provincie, iar Parisul e Paris. Dacă un om de la mahala vine să-i tipăreşti invitaţia de nuntă, şi tu i-o faci fără vreun amoraş cu ghirlande, nici n-o să se creadă însurat, şi ţi-o va aduce înapoi dacă nu vede pe ea decât un *M*[23]*,* ca la domnii tăi Didot, care or fi ei fala tipografiei, dar ale căror invenţii n-au să pătrundă în provincie nici într-o sută de ani. Asta e!

Oamenii generoşi sunt proşti negustori. David era din acele firi sfielnice şi blânde care se sperie de o discuţie şi care se dau bătuţi când adversarul îi atinge cam prea mult la inimă. Sentimentele lui înalte şi autoritatea pe care bătrânul beţiv o păstrase încă asupra lui îl făceau şi mai incapabil să se tocmească pentru bani cu tată-său, mai ales că el îl credea animat de cele mai bune intenţii; căci la început lăcomia lui interesată o atribui dragostei pe care

[21] *Hymen* – zeul căsătoriei, fiul lui Apollo.

[22] *„Dublu Liégeois”* – E vorba de *Almanahul din Liège,* cel mai vechi şi mai popular almanah francez, publicat pentru prima dată în 1636; asemenea almanahuri erau foarte căutate în bâlciuri şi în mediul rural.

[23] *M* – este iniţiala cuvântul *mariage* (în limba franceză: căsătorie), iniţială care decora anunţurile de căsătorie lucrate în tipografiile pariziene.

tipograful o avea pentru uneltele sale. Totuşi, deoarece Jérôme-Nicolas Séchard cumpărase totul de la văduva Rouzeau cu zece mii de franci în asignate[24] şi, deoarece, în situaţia actuală, treizeci de mii de franci erau un preţ prea ridicat, fiul exclamă:

— Tată, mă omori!

— Cum? eu care ţi-am dat viaţa?… zise bătrânul beţiv ridicând mâna spre frânghiile de sus. Păi, David, la cât evaluezi tu brevetul? Ştii tu cât face *Jurnalul de anunţuri* cu jumătate de franc rândul, privilegiu care, singur, luna trecută, a adus un beneficiu de cinci sute de franci? Băiatule, deschide registrele şi vezi cât produc afişele şi imprimatele prefecturii, ale primăriei şi ale episcopatului! Eşti un leneş care dă averii cu piciorul. Stai să te tocmeşti pentru calul care te va duce la o moşioară de toată frumuseţea, ca aceea de la Marsac.

La acest inventar era anexat un contract de asociaţie între tată şi fiu. Bunul părinte închiria asociaţiei casa lui în schimbul sumei de o mie două sute de franci, cu toate că el nu o cumpărase decât cu şase sute, şi pe deasupra îşi rezerva şi una dintre cele două camere de la mansardă. Până ce David Séchard nu restituie cei treizeci de mii de franci, beneficiile se împart pe din două; în ziua în care îi achită tatălui suma în întregime, devine singurul şi unicul proprietar al tipografiei. David evaluă brevetul, clientela şi ziarul, fără să ia în seamă uneltele; socoti că va putea plăti, şi primi condiţiile. Obişnuit cu tocmelile ţărăneşti şi neavând habar de socotelile în mare ale parizienilor, tatăl fu mirat de o hotărâre atât de pripită.

„Să se fi îmbogăţit fiu-meu? îşi zise el, sau născoceşte ceva ca să nu-mi plătească?”

La gândul ăsta, îi puse tot soiul de întrebări ca să afle

[24] *asignate* – la început obligaţii de stat, emise pentru prima dată în decembrie 1789; garantate (asignate) prin bunuri naţionale, asignatele circulă apoi ca monedă-hârtie şi se depreciază cu mare rapiditate; ele au fost scoase din circulaţie în 1797.

dacă avea bani, pentru ai-i lua ca acont. Curiozitatea tatălui trezi bănuiala fiului. David rămase de nepătruns. A doua zi, bătrânul Séchard, cu ajutorul ucenicului, îşi duse, în camera de la etajul al doilea, mobilele pe care plănuia să le transporte apoi la ţară cu căruţele ce se întorceau goale de la târg. Îi predă cele trei camere de la etajul întâi, fără mobilă, tot aşa cum îl puse în posesia tipografiei fără să-i dea un sfanţ ca să-şi plătească lucrătorii. Când David îl rugă ca, în calitate de asociat, să contribuie la cheltuielile necesare exploatării comune, bătrânul presar se făcu a nu înţelege. Când îşi predase tipografia, nu-şi luase obligaţia să dea şi bani, zicea el; el îşi dăduse partea lui. Încolţit de logica băiatului, îi răspunse că el, când cumpărase tipografia de la văduva Rouzeau, o scosese la capăt fără un ban. Dacă el, lucrător lipsit de cunoştinţe, izbândise, un elev de la Didot va realiza lucruri şi mai frumoase. De altminteri, David câştigase bani în urma învăţăturii, plătită de bătrânul său părinte cu sudoarea frunţii, aşa că putea prea bine să-i întrebuinţeze astăzi.

— Ce-ai făcut cu *depunerile* tale? îl întrebă, reluând atacul spre a lămuri problema pe care tăcerea feciorului o lăsase nelămurită în ajun.

— Păi, n-a trebuit să trăiesc, să-mi cumpăr cărţi? răspunse David mânios.

— A! cumpărai cărţi? O să faci atunci afaceri proaste. Oamenii care cumpără cărţi nu sunt buni să le tipărească, răspunse ursul.

David suportă cea mai grozavă dintre umiliri, aceea pricinuită de înjosirea la care te supune un tată; fu nevoit să înfrunte valul de argumente meschine, plângăreţe, laşe, negustoreşti, cu care bătrânul avar îşi sprijinea refuzul. Îşi înăbuşi durerea în suflet văzându-se singur, fără reazem, descoperind că taică-său e un speculant, pe care, din curiozitate filosofică, voi să-l cunoască până în fundul sufletului. Îi atrase atenţia că nu-i ceruse niciodată socoteală de averea mamei. Dacă această avere nu

compensa preţul tipografiei, cel puţin să servească la exploatarea în comun.

— Averea maică-tii, zise bătrânul Séchard, era inteligenţa şi frumuseţea ei!

La răspunsul acesta, David îl ghici pe taică-său în întregime şi înţelese că, pentru a obţine ceea ce i se cuvenea, ar trebui să deschidă un proces fără sfârşit, costisitor şi dezonorant. Sufletul acesta nobil acceptă povara ce avea să-i apese umerii, căci îşi dădea seama cu câtă strădanie îşi va achita îndatoririle contractate faţă de tată.

„Voi munci, îşi zise el. La urma urmelor, dacă o să-mi fie greu, i-a fost şi bătrânului. Doară tot pentru mine o să muncesc.”

— Îţi las o comoară, zise tatăl neliniştit de tăcerea băiatului.

David întrebă ce comoară.

— Pe Marion, zise tatăl.

Marion era o fată voinică, de la ţară, care făcea o mulţime de treburi în tipografie: umezea hârtia şi o rotunjea, se ducea în piaţă, gătea, spăla rufele, descărca hârtia din căruţe, încasa banii de la clienţii din oraş şi curăţa sulurile. Dacă Marion ar fi ştiut să citească, bătrânul Séchard ar fi pus-o şi la culesul literelor.

Tatăl plecă la ţară, pe jos. Deşi foarte bucuros de vânzarea mascată sub numele de asociaţie, era totuşi neliniştit de felul în care va fi plătit. Căci, după emoţiile pricinuite de încheierea vânzării, urmează totdeauna cele ale realizării ei. Toate patimile sunt iezuitice prin esenţa lor. Omul acesta, care socotea ca nefolositoare învăţătura, se străduia acuma să creadă în puterea ei. Dădea cu ipotecă treizeci de mii de franci pe ideile de cinste pe care educaţia trebuie neapărat să i le fi sădit feciorului său. Ca un tânăr binecrescut ce era, David avea să muncească până la istovire ca să-şi îndeplinească angajamentele luate;

cunoştinţele lui îl vor ajuta să găsească mijloacele necesare; se arătase doară plin de sentimente frumoase, o să plătească el! Mulţi taţi, care fac la fel, cred că procedează părinteşte, aşa precum bătrânul Séchard sfârşise prin a se convinge pe sine însuşi când ajunsese la via sa de la Marsac, un mic sat la patru leghe de Angoulême. Moşia aceasta, pe care fostul proprietar construise o locuinţă frumuşică, se mărise an de an, din 1809, de când o dobândise bătrânul *urs*. Şi aici făcea tot treabă de tescuitor, şi era, după cum singur spunea, prea priceput la vinuri ca să nu se priceapă şi la vie. În timpul primului an al retragerii sale la ţară, putea fi văzut plimbându-şi chipul plin de îngrijorare printre butucii de viţă; căci toată vremea stătea în vie ca altădată în mijlocul atelierului. Cei treizeci de mii de franci neaşteptaţi îl îmbătau mai straşnic decât mustul, şi îi mânuia în gând cu degetele. Dorea cu atât mai mult suma, cu cât i se cuvenea mai puţin. De aceea, dădea deseori fuga de la Marsac la Angoulême, mânat de temeri. Suia gâfâind coastele stâncii pe care e aşezat oraşul, pătrundea în atelier ca să vadă dacă fiul o scotea la capăt. Presele erau tot la locul lor! Singurul ucenic, cu un coif de hârtie pe cap, curăţa sulurile. Bătrânul urs auzea scârţâind câte o presă cu vreun anunţ în ea, îi zărea pe fiu-său şi pe şeful de atelier, fiecare citind în cuşca lui câte o carte despre care ursul credea că-i vreo corectură. După ce lua masa cu David, se înapoia la moşia din Marsac, frământat de gânduri. Zgârcenia, ca şi dragostea, are darul de a adulmeca lucrurile ce vor să vină, de a le simţi, de a le presimţi. Departe de atelier unde vederea uneltelor sale îi lua minţile, transportându-l în zilele când făcea avere, podgoreanul descoperea la fecioru-său simptome neliniştitoare de nepăsare. Firma *Fraţii Cointet* îl înspăimânta, o vedea doborând firma *Séchard şi fiul.* Într-un cuvânt, bătrânul adulmeca nenorocirea în aer.

Presimţirea era îndreptăţită: nenorocirea plutea deasupra firmei Séchard. Dar zgârciţii au zeul lor. Printr-un concurs

de împrejurări neprevăzute, zeul acesta avea să verse în punga beţivului preţul vânzării lui cămătăreşti.

Iată acum de ce tipografia Séchard mergea de râpă, cu toate că avea atâtea temeiuri să înflorească. Nepăsător faţă de reacţiunea religioasă produsă de Restauraţie în sistemul de guvernare, dar la fel de nepăsător şi faţă de liberalism, David păstra cea mai nefericită neutralitate în materie politică şi religioasă. El trăia într-o vreme în care negustorii din provincie erau neapărat obligaţi să aibă o părere ca să poată avea clienţi: să fie sau cu liberalii, sau cu regaliştii. O dragoste care puse stăpânire pe inima lui David, apoi preocupările sale ştiinţifice, cât şi firea lui aleasă îl împiedicară să fie atras de câştig, aşa cum sunt adevăraţii negustori, şi, prin urmare, să observe deosebirea dintre industria provincială şi industria pariziană. Nuanţele, atât de bătătoare la ochi în provincie, se pierd în marea vâltoare a capitalei. Fraţii Cointet adoptară opiniile monarhice, ţinură post în văzul lumii, colindară bisericile, căutară prietenia preoţilor şi retipăriră primele cărţi religioase de care se simţi nevoie. În felul acesta, negustoria lor luă avânt, iar pe David Séchard îl ponegriră în ochii lumii, învinuindu-l de liberalism şi de ateism. „Cum să lucrezi, ziceau ei, cu un om al cărui tată luase parte la masacrele din septembrie[25], era beţiv, bonapartist, un avar bătrân care mai curând sau mai târziu avea să-i lase moştenire grămezi de aur? Ei erau săraci, împovăraţi de familie, pe când David era burlac şi avea să fie nespus de bogat: de aceea nu lucra decât ce-i plăcea” etc. Influenţate de aceste învinuiri aduse lui David, prefectura şi episcopia sfârşiră prin a trece privilegiul tipăriturilor lor asupra fraţilor

[25] *masacrele din septembrie* – mişcare populară din septembrie 1792, când masele pariziene, indignate de rapacitatea speculanţilor şi de trădarea unor conducători, au determinat Convenţiunea să ia o serie de măsuri radicale: legea preţurilor maximale, legea suspecţilor, epurarea statelor-majore, crearea unei armate revoluţionare etc.; mânia maselor s-a manifestat şi printr-o serie de condamnări la pedepse capitale.

Cointet. În scurtă vreme, rivalii aceştia lacomi, încurajaţi de nepăsarea concurentului lor, înfiinţară un al doilea ziar de anunţuri. Vechii tipografii nu-i mai rămaseră decât tipăriturile primăriei, iar venitul gazetei de anunţuri scăzu la jumătate. Îmbogăţită de câştigurile considerabile realizate cu cărţile bisericeşti, firma Cointet propuse celor doi Séchard să le cumpere ziarul, în scopul de a avea anunţurile departamentului şi publicaţiile judecătoreşti în întregime. De îndată ce David îi transmisese această veste tatălui său, bătrânul podgorean, îngrozit de progresele de până atunci ale firmei Cointet, năvăli din Marsac în piaţa du Mûrier cu repeziciunea corbului care a adulmecat hoiturile de pe un câmp de luptă.

— Lasă-i în seama mea pe aceşti Cointet, nu te mai băga tu în chestia asta, îi zise el băiatului.

Bătrânul ghici îndată interesul fraţilor Cointet şi îi sperie cu puterea lui de pătrundere. Fiul său săvârşea o prostie pe care el venea s-o împiedice, spunea dânsul. „De unde o să ne mai găsim clienţi, dacă feciorul cedează ziarul? Avocaţii, notarii, toţi negustorii din Houmeau sunt liberali; fraţii Cointet au vrut să-i facă rău firmei Séchard, acuzând-o de liberalism; în felul acesta însă i-au făcut rost de o portiţă de scăpare: anunţurile liberalilor vor rămâne la Séchard! Să vândă ziarul?... dar asta ar însemna să vândă tot, şi utilajul şi brevetul.” Aşadar, cerea de la Cointet şaizeci de mii de franci pentru tipografie ca să nu-şi ruineze fiul; el doară îşi iubea fiul, îşi apără fiul. Podgoreanul se sluji în argumentare de fiu-său, precum ţăranii se slujesc în tocmeli de nevestele lor; fiul ba voia, ba nu voia, după fiecare propunere şi acceptare ce le-o smulgea una câte una fraţilor Cointet, şi îi făcu, în cele din urmă, nu fără multă bătaie de cap, să plătească suma de douăzeci şi două de mii de franci pentru *Journal de la Charente.* David însă trebui să-şi ia obligaţia de a nu mai tipări pe viitor niciun fel de ziar; în caz contrariu, urma să plătească treizeci de mii de franci daune-interese. Vânzarea aceasta însemna sinuciderea

tipografiei Séchard; dar podgoreanului puţin îi păsa. Jaful e însoţit totdeauna de asasinat. Omul nostru ţinea să întrebuinţeze această sumă la plata părţii lui din întreprindere; şi ca s-o aibă, l-ar fi vândut şi pe David, cu atât mai mult cu cât fiul acesta stingheritor avea dreptul la jumătate din comoara nevisată. Ca despăgubire, generosul tată îi lăsă tipografia, păstrând însă faimoasa chirie de o mie două sute de franci. După vânzarea ziarului, bătrânul venea rar pe la oraş, sub pretextul vârstei înaintate; dar motivul adevărat era lipsa de interes pentru o tipografie care nu mai era a lui. Totuşi, nu putu alunga din inimă pe de-a-ntregul vechea dragoste pentru uneltele sale. Când treburile îl aduceau la Angoulême, i-ar fi fost greu să spună ce anume îl atrăgea mai mult în casa lui: presele de lemn sau fiu-său, căruia, de formă, venea să-i ceară chiria. Fostul şef de atelier, acuma angajat la Cointet, ştia care era ţinta acestei generozităţi părinteşti; el spunea că bătrânul vulpoi îşi păstra astfel dreptul de a-şi băga nasul în afacerile fiului, devenind creditor privilegiat, pe baza chiriilor ce se acumulau.

Nepăsarea lui David Séchard faţă de afacerile sale avea cauze care ne vor zugrăvi limpede firea tânărului. La câteva zile după instalarea sa în tipografia părintească, îl întâlnise pe unul dintre prietenii săi din liceu, pe atunci în prada celei mai negre mizerii. Prietenul lui David Séchard era un tânăr, pe vremea aceea în vârstă de douăzeci şi unu de ani, cu numele de Lucien Chardon, fiul unui fost felcer în armata republicană, scos din serviciu din cauza unei răni. Natura făcuse din domnul Chardon-tatăl un chimist, iar întâmplarea îl adusese farmacist la Angoulême. Moartea îl surprinse în toiul unor cercetări determinate de o preţioasă descoperire, pentru care pierduse mai mulţi ani de studii. Urmărea anume să vindece toate soiurile de gută. Guta este boala bogaţilor, iar bogaţii plătesc scump sănătatea, când n-o mai au. De aceea alesese farmacistul această problemă de rezolvat, dintre toate câte îi veniseră în minte.

Între ştiinţă şi empirism, răposatul Chardon înţelese că numai ştiinţa îl putea căpătui; studiase deci cauzele bolii, întemeindu-şi leacul pe un anumit regim potrivit fiecărui temperament. Muri însă la Paris, unde se dusese să obţină aprobarea Academiei de ştiinţe, şi pierdu astfel roadele muncii. Fiind sigur că avea să facă avere, farmacistul nu cruţase nimic pentru creşterea fiului şi fiicei sale, astfel că întreţinerea familiei înghiţise toate veniturile spiţeriei. De aceea, nu numai că-şi lăsă copiii în mizerie, dar, spre nenorocul lor, îi mai crescuse şi în speranţa unui viitor strălucit care se stinse odată cu el. Vestitul Desplein[26], care-l îngrijise, îl văzu murind chinuit de necaz. Ambiţia lui pornise din marea iubire pe care fostul felcer o nutrea pentru soţia sa, ultimul vlăstar al familiei Rubempré, ca prin minune salvată de el, în 1793, de la eşafod. Cu toate că fata se împotrivise acestei minciuni, el câştigase timp declarând-o însărcinată. După ce-şi creă întrucâtva, în acest chip, dreptul de a o lua de soţie, se şi căsătoriră fără a ţine seama de sărăcia amândurora. Copiii lor, ca toţi copiii rod al dragostei, nu avură moştenire decât minunata frumuseţe a mamei, un dar prea adesea fatal când e întovărăşit de mizerie. Nădejdile, strădaniile, dezamăgirile, atât de fierbinte împărtăşite şi de dânsa, vestejiseră adânc frumuseţea doamnei Chardon, după cum treptata înjosire la care o obligau lipsurile îi schimbase şi felul de viaţă; dar atât curajul ei, cât şi cel al copiilor le-a fost la fel de mare ca şi nenorocul. Sărmana văduvă vându farmacia aflată pe Strada Mare din Houmeau, cea mai importantă mahala din Angoulême. Preţul luat pe farmacie îi permise să-şi constituie o rentă de trei sute de franci, sumă neîndestulătoare chiar numai pentru propria-i existenţă; însă atât ea cât şi fiică-sa acceptară această situaţie fără a

[26] *Vestitul Desplein* – chirurg celebru din romanele lui Balzac (v. mai ales *Liturghia ateului);* creând acest personaj, Balzac s-a gândit probabil la marele chirurg din vremea sa, vestitul Dupuytren (1777—1835).

roşi, apoi se apucară de câte o îndeletnicire plătită. Mama îngrijea de femeile lăuze şi felul ei frumos de a se purta făcea să fie preferată altora în casele bogate unde găsea şi întreţinere, mai câştigând totodată şi câte un franc pe zi, astfel că nu-i supunea pe copii la niciun fel de cheltuieli. Ca să-şi ferească fiul de durerea de a o vedea într-o asemenea condiţie umilitoare, mama îşi luă numele de doamna Charlotte. Persoanele care aveau nevoie de îngrijirile ei se adresau domnului Postel, succesorul domnului Chardon. La rându-i, sora lui Lucien lucra la o femeie foarte cinstită, respectată de toată mahalaua Houmeau, numită doamna Prieur, spălătorească de lux, vecină cu dânsa, şi câştiga ceva mai puţin de un franc pe zi. Era conducătoarea lucrătoarelor şi se bucura în atelier de o oarecare consideraţie, care o scotea într-un fel din categoria lucrătoarelor de rând. Slabele venituri ale muncii lor, împreună cu cei trei sute de franci din renta doamnei Chardon, se ridicau cam la opt sute de franci pe an, din care cele trei persoane trebuiau să trăiască, să se îmbrace şi să-şi plătească chiria. Cu toată marea economie pe care o făceau, această sumă de-abia le ajungea, fiind mai toată înghiţită de Lucien. Căci doamna Chardon şi fiică-sa Ève credeau în Lucien ca soţia lui Mahomet în soţul ei; devotamentul lor pentru viitorul rezervat acestuia era nemărginit. Stăteau în mahalaua Houmeau, într-o locuinţă închiriată pe nimica toată de la succesorul domnului Charden şi situată în fundul unei curţi interioare, deasupra unui laborator. Lucien avea o odăiţă la mansardă. Stimulat de un tată care, fiind pasionat după ştiinţele naturale, îl împinsese şi pe el la început pe această cale, Lucien fu unul dintre cei mai străluciţi elevi ai liceului din Angoulême, unde era în clasa a treia, pe când Séchard isprăvea şcoala.

Când întâmplarea îi făcu pe cei doi colegi de şcoală să se reîntâlnească, Lucien, sătul să mai bea din amara cupă a mizeriei, era pe punctul de a lua una dintre acele hotărâri extreme la care recurgi doar când ai douăzeci de ani.

Patruzeci de franci pe lună, pe care David i-i dădu cu generozitate lui Lucien, oferindu-se să-l înveţe meseria de şef de atelier, deşi această specializare îi era cu totul nefolositoare, îl salvară pe Lucien de la deznădejde. Legăturile de prietenie din şcoală, astfel reînnoite, se strânseră curând, datorită asemănării sorţii şi deosebirii dintre caracterele lor. Amândoi, cu inima plină de năzuinţe ce ar fi putut umple mai multe vieţi, posedau acea inteligenţă aleasă care îl face pe om egalul tuturor somităţilor, şi ambii se vedeau totuşi zvârliţi la fundul societăţii. Această nedreptate a sorţii îi legă şi mai mult. Apoi, amândoi ajunseseră la poezie pe un drum diferit. Deşi hărăzit speculaţiilor celor mai înalte ale ştiinţelor naturale, Lucien se simţea puternic atras de gloria literară; pe când David, pe care tendinţa sa spre meditaţie îl predispunea la poezie, avea înclinaţii înspre ştiinţele exacte. Această inversare de roluri dădu naştere unei adevărate frăţii sufleteşti. Lucien îi împărtăşi de îndată lui David tot ceea ce îi semnalase tatăl său asupra perspectivelor ce se deschid aplicaţiilor ştiinţei în industrie, iar David îl făcu pe Lucien să întrevadă drumurile noi pe care trebuia să pornească în literatură ca să dobândească renume şi avere. Prietenia dintre cei doi tineri ajunse în scurtă vreme una dintre acele pasiuni care nu se nasc decât la vârstă ieşirii din adolescenţă. David o cunoscu în curând pe frumoasa Ève şi se îndrăgosti de ea aşa cum se îndrăgostesc sufletele melancolice şi meditative. Vorbele *Et nunc et semper et in secula seculorum*[27] din liturghie sunt lozinca acestor sublimi poeţi necunoscuţi, ale căror opere constau în măreţe epopei ce se nasc şi se pierd numai în intimitatea dintre două inimi! Când îndrăgostitul pătrunse taina nădejdilor pe care mama şi sora lui Lucien le puneau în acea frumoasă frunte de poet, când devotamentul lor orb îi fu pe de-a-ntregul cunoscut, i se păru cel mai dulce lucru să se

[27] *Et nunc et semper et in secula seculorum* – lat. – şi acum şi pururea şi în vecii vecilor.

apropie de iubită şi să împartă cu ea jertfele şi speranţele. Lucien fu, deci, pentru David un frate pe care ţi-l alegi singur. Ca acei extremişti care voiau să fie mai regalişti decât regele, David le întrecu chiar pe mama şi sora lui Lucien în încrederea pe care o aveau în geniul lui, şi îl răsfăţă cum îşi răsfaţă mama copilul. În timpul uneia din acele convorbiri în care, chinuiţi de lipsa de bani ce îi ţinea cu mâinile legate, îşi băteau capul, cum fac toţi tinerii, trecând în revistă mijloacele de a se îmbogăţi cât mai neîntârziat, şi scuturau astfel toţi arborii despuiaţi înaintea lor, de către primii veniţi, fără să le pice vreun fruct, Lucien îşi aminti de două idei ale tatălui său. Domnul Chardon îi vorbise anume că s-ar putea reduce la jumătate preţul zahărului prin întrebuinţarea unui nou agent chimic; şi apoi că s-ar putea scădea cu tot atâta preţul hârtiei, aducând din America anumite materii vegetale asemănătoare cu acelea pe care le folosesc chinezii şi care costă ieftin. David cunoştea importanţa acestei chestiuni vânturate şi la Didot, aşa că se agăţă de această idee, văzând în ea o sursă de avere şi îl socoti pe Lucien drept un binefăcător faţă de care nu se va putea nicicând plăti.

Oricine ghiceşte cât de puţin potriviţi să se ocupe de tipografie îi făceau pe cei doi prieteni gândurile şi viaţa lor lăuntrică. În loc să producă cincisprezece-douăzeci de mii de franci, ca aceea a fraţilor Cointet, tipografi-editori ai episcopatului, proprietari ai ziarului *Courrier de la Charente,* în viitor singurul ziar al departamentului, tipografia Séchard-fiul producea abia trei sute de franci pe lună, din care trebuiau plătiţi şeful de atelier, Marion, impozitele, chiria, ceea ce îl reducea pe David la un câştig de o sută de franci pe lună. Nişte oameni harnici şi întreprinzători ar fi reînnoit caracterele tipografice, ar fi cumpărat prese de fier şi şi-ar fi procurat de la Paris cărţi pe care le-ar fi tipărit apoi la preţ scăzut; dar patronul şi şeful de atelier, pierduţi în investigaţii literare şi ştiinţifice care le absorbeau tot timpul, se mulţumeau cu lucrul pe care li-l mai dădeau

ultimii clienţi. Fraţii Cointet ajunseseră să cunoască în sfârşit firea şi obiceiurile lui David şi nu-l mai calomniau; dimpotrivă, o politică înţeleaptă îi povăţuia să lase tipografia aceea să trăiască aşa cum putea, într-o cuviincioasă mediocritate, ca să nu cadă în mâinile altui rival, mai de temut; şi-i trimiteau ei înşişi lucrările zise „de oraş”. În felul acesta, fără să ştie, David Séchard nu exista, comercialmente vorbind, decât printr-o dibace socoteală a concurenţilor săi. Fericiţi de ceea ce ei numeau mania lui, fraţii Cointet se purtau în aparenţă plini de echitate şi loialitate, dar, în realitate, făceau ca administraţia mesageriilor, când simulează o concurenţă ca să se pună la adăpost de una adevărată.

Exteriorul casei Séchard era în armonie cu zgârcenia murdară care domnea în interior, unde bătrânul urs nu reparase niciodată nimic. Ploaia, soarele, intemperiile fiecărui anotimp dăduseră porţii înfăţişarea unui bătrân trunchi de copac, într-atâta de brăzdată era de crăpături. Faţada, prost clădită din pietre şi cărămizi amestecate la întâmplare, părea că se prăbuşeşte sub povara unui acoperiş ciuruit, alcătuit din olane scobite cu care se obişnuieşte a se acoperi casele din sudul Franţei. Ferestrele, putrezite şi ele, erau prevăzute, împotriva arşiţei de prin partea locului, cu nişte obloane cât toate zilele, sprijinite de bare groase de fier. Cu greu ai fi găsit în tot Angoulême-ul o casă atât de dărăpănată ca aceasta, care nu mai stătea în picioare decât prin rezistenţa cimentului. Închipuiţi-vă acum atelierul, luminos la cele două capete, întunecos la mijloc, cu pereţii acoperiţi de afişe, înnegriţi în partea de jos de toţi lucrătorii care se perindaseră pe-acolo, timp de treizeci de ani, frânghiile împrăştiate pe duşumea, grămezile de greutăţi ce se puneau peste teancurile de hârtie muiată, presele vechi, rândurile de *regaluri* cu litere, şi, într-un capăt, cele două cuşti în care stăteau patronul şi şeful de atelier; şi veţi înţelege atunci viaţa celor doi prieteni.

În 1821, în primele zile ale lunii mai, David şi Lucien se aflau lângă geamul dinspre curte în momentul când, pe la două, cei patru sau cinci lucrători se duceau la masă. După ce patronul îşi văzu ucenicul închizând uşa cu clopoţel care dădea spre stradă, îl duse pe Lucien în curte, ca şi cum mirosul hârtiilor, al cernelurilor, al preselor şi al lemnăriei vechi i-ar fi făcut rău. Amândoi se aşezară sub bolta de viţă de unde puteau vedea pe oricine ar fi intrat în atelier. Razele de soare, care jucau printre frunze, îi mângâiau pe cei doi poeţi, învăluindu-i ca într-o aureolă. Contrastul dintre cele două caractere şi dintre cele două figuri apăru atunci atât de puternic, încât ar fi ispitit penelul unui mare pictor. David avea înfăţişarea pe care natura o dă fiinţelor sortite marilor lupte, zgomotoase sau tainice: avea un piept lat cu umerii puternici, potriviţi cu trupul său vânjos. Chipul oacheş, colorat, gras, sprijinit pe un gât gros, purtând o pădure deasă de păr negru, semăna la prima vedere cu al călugărilor cântaţi de Boileau[28]; însă la o nouă cercetare descopereai pe buzele groase şi brăzdate, în cuta din bărbie, în conturul nasului turtit, în ochi mai ales, flacăra nestinsă a unei singure iubiri, pătrunderea gânditorului, arzătoarea melancolie a unui spirit ce putea îmbrăţişa ambele capete ale orizontului, pătrunzând prin toate întortocherile, şi care se sătura repede de bucuriile exclusiv ideale, îndreptând asupră-le şi luminile analizei. Dacă ghiceai pe acest chip fulgerările geniului care-şi ia zborul, vedeai însă şi cenuşa lângă vulcan; nădejdea se stingea într-un adânc simţământ al neantului social, în care lipsa de nume sau de avere îi menţine pe atâţia oameni superiori. Alături de sărmanul tipograf, căruia meseria lui, deşi aşa de apropiată de o îndeletnicire intelectuală, îi făcea scârbă,

[28] *călugării cântaţi de Boileau* – În poemul eroi-comic *Le lutrin* (Pupitrul de strană), scris de Boileau între 1672 şi 1676, e vorba încă de la primele versuri de nişte… „egumeni rumeni şi pocnind de voinicie”…

alături de acest Silene[29] greoi care bea în înghiţituri mari din cupa ştiinţei şi a poeziei, îmbătându-se ca să uite de nefericirea vieţii de provincie, Lucien stătea în poza graţioasă găsită de sculptori pentru Bacchus-ul indian. Faţa lui avea distincţia de linii a tipului de frumuseţe antică: o frunte şi un nas grecesc, figura de o albeaţă catifelată ca a femeilor, ochi de un albastru atât de închis încât păreau negri, ochi plini de iubire, cu albul întrecând în prospeţime pe acela al unui copil. Ochii aceştia frumoşi aveau deasupra nişte sprâncene trase parcă de o pensulă chinezească, şi erau mărginiţi de gene lungi, castanii. De-a lungul obrajilor strălucea un puf mătăsos de culoarea părului său, blond şi buclat natural. O dulceaţă dumnezeiască fremăta în tâmplele-i de un alb auriu. O nobleţe fără seamăn era întipărită pe bărbia lui scurtă şi uşor curbată. Zâmbetul îngerilor trişti rătăcea pe buzele-i de mărgean, subliniate de albeaţa strălucitoare a dinţilor. Avea mâinile omului de neam, mâini elegante, de care bărbaţii ştiu să asculte, şi pe care femeile doresc să le sărute. Lucien era zvelt şi de statură mijlocie. Văzându-i picioarele, un bărbat ar fi fost în stare să-l ia drept o femeie deghizată, cu atât mai mult cu cât, asemeni celor mai mulţi dintre oamenii fini – ca să nu le zicem vicleni – avea şi şoldurile de femeie. Semnul acesta, rareori înşelător, se adeverea la Lucien, pe care inteligenţa-i iscoditoare îl târa adesea, când analiza starea actuală a societăţii, pe panta depravării specifice diplomaţilor, care cred că izbânda justifică orice mijloace, oricât ar fi ele de josnice. Căci una dintre nenorocirile la care sunt expuse marile inteligenţe este aceea de a înţelege orice, atât viciile cât şi virtuţile.

Cei doi tineri judecau societatea cu atât mai de sus cu cât ei înşişi se aflau mai jos, deoarece oamenii necunoscuţi de lume se răzbună pe micimea situaţiei lor prin înălţimea de la care o privesc. Dar de aceea şi deznădejdea le era cu

[29] *Silene* – în mitologie, tatăl satirilor şi cel care l-a crescut pe Bacchus, înfăţişat ca un bătrân voinic, greoi şi lacom.

atât mai amară, cu cât zburau mai repede cu gândul pe culmile unde îi mâna adevărata lor soartă. Lucien citise multe, comparase multe; David gândise mult, meditase mult. În ciuda înfăţişării de ţăran zdravăn şi voinic, tipograful avea o fire melancolică şi bolnăvicioasă, şi se îndoia chiar de sine însuşi; pe câtă vreme Lucien, înzestrat cu un spirit întreprinzător, dar nestatornic, avea o îndrăzneală nepotrivită cu înfăţişarea-i molatică, aproape firavă, şi plină de graţii femeieşti. Lucien era din creştet până-n tălpi un adevărat gascon, curajos, aventuros, care vede mai mult binele şi mai puţin răul, care nu se dă în lături de la o greşeală dacă e de tras vreun câştig de pe urma ei, şi care nu se sperie de viciu dacă îi ajută planurile. Pornirile acestea de ambiţios îi erau ţinute pe atunci în frâu de minunatele iluzii ale tinereţii şi de însufleţirea care îl mâna către mijloacele nobile pe care oamenii însetaţi de glorie le folosesc mai înaintea oricăror altora. Deocamdată nu avea de luptat decât cu dorinţele sale şi nu cu greutăţile vieţii, cu puterea lui şi nu cu slăbiciunea oamenilor, care constituie o pildă foarte primejdioasă pentru spiritele schimbăcioase. Cucerit de strălucitoarea deşteptăciune a lui Lucien, David îl admira, corectându-i totuşi excesele la care îl împingea faimoasa „furie franceză”[30]. Omul acesta drept avea o fire sfioasă, care nu se potrivea deloc cu făptura lui puternică, dar era totuşi înzestrat şi cu stăruinţa oamenilor din nord. După cum întrevedea şi toate greutăţile, se hotăra totodată să le şi învingă fără a se lăsa doborât; şi, dacă avea dârzenia unei virtuţi cu adevărat apostolice, o domolea cu farmecul unei nemărginite îngăduinţe. În prietenia lor, încă de pe atunci veche, unul din doi iubea până la idolatrizare, şi acela era David. Lucien poruncea ca o femeie ce se ştie iubită, iar David se

[30] *faimoasa „furie franceză”* – avânt, ardoare în luptă; soldaţii francezi erau cunoscuţi de adversarii lor pentru această trăsătură, căreia italienii i-au spus *„furia francese”;* pe plan moral, e vorba aici de temperamentul avântat şi uneori necugetat al lui Lucien.

supunea cu plăcere. Frumuseţea fizică a prietenului său reprezenta în ochii lui o superioritate pe care el o accepta, socotindu-se pe sine drept un om greoi şi de rând.

„Vita e făcută pentru munca răbdătoare a câmpului, iar pasărea pentru viaţa nepăsătoare, îşi zicea tipograful. Eu voi fi vita, iar Lucien vulturul.”

De aproape trei ani, cei doi prieteni îşi contopiseră deci soarta, care le apărea atât de strălucită în viitor. Citeau împreună marile opere care se iviră, după ce se făcu pace[31], la orizontul literar şi ştiinţific: lucrările lui Schiller şi Goethe, ale lordului Byron şi Walter Scott, ale lui Jean-Paul, Berzelius şi Davy, ale lui Cuvier, Lamartine[32] etc. Se încălzeau la flacăra acestor torte, îşi încercau puterile în opere neizbutite sau începute, părăsite şi reluate cu patimă. Îşi frământau mereu, fără odihnă, neistovitele forte ale tinereţii. La fel de săraci, dar mistuiţi de iubirea pentru artă şi ştiinţă, uitau de mizeria de azi, îngrijindu-se de renumele de mâine.

— Lucien, ştii ce am primit de la Paris? zise tipograful

[31] *marile opere care se iviră după ce se făcu pace* – adică după 1815, dată când Napoleon, definitiv înfrânt, iese din scena istoriei.

[32] *lucrările lui Schiller şi Goethe, ale lordului Byron şi Walter Scott, ale lui Jean-Paul Berzelius şi Davy, ale lui Cuvier, Lamartine* etc. – După 1815, odată cu dezvoltarea romantismului în Franţa, operele romanticilor germani şi englezi *(Schiller, Goethe, Byron, W. Scott)* sunt mult difuzate prin traduceri; *Jean-Paul Richter* (1763—1825) filosof şi romancier, unul dintre fruntaşii romantismului german, a fost popularizat în Franţa de doamna de Staël; de asemenea, sunt mult cercetate în Franţa lucrările ştiinţifice străine, ca cele ale chimistului englez *H. Davy* (1778—1829), descoperitorul potasiului şi al sodiului, precum şi al descompunerii corpurilor prin electricitate, sau ale chimistului suedez *Berzelius* (1779—1848), unul dintre creatorii chimiei moderne; în aceeaşi vreme, în Franţa *Georges Cuvier* (1769—1832) creează paleontologia şi descoperă legea subordonării organelor şi a corelaţiei formelor, iar *Lamartine* publică prima culegere de versuri pătrunse de sentimente romantice, de esenţă antirealistă. *Meditaţiile* (1820).

scoţând din buzunar un volumaş *în 18.* la ascultă!

Şi David citi, cum ştiu să citească poeţii, idila lui André de Chénier intitulată *Neera*, apoi aceea a *Tânărului bolnav,* pe urmă elegia asupra sinuciderii, aceea în formă antică, precum şi cei doi din urmă *Iambi.*

— Vasăzică ăsta e André de Chénier? exclamă Lucien în mai multe rânduri. Te apucă deznădejdea, repeta el pentru a treia oară când David, prea emoţionat ca să mai citească, îl lăsă să ia volumul. Un poet descoperit tot de un poet[33]! zise el văzând semnătura prefeţei.

— Chiar după ce-a scris volumul ăsta, reluă David, Chénier credea că nu făcuse încă nimic vrednic de a fi publicat.

Lucien citi la rându-i poemul epic al *Orbului* şi câteva elegii. Când dădu peste fragmentul:

Dacă nici ei n-au fericirea, ea mai există pe pământ?

sărută cartea, şi amândoi plânseră, căci amândoi iubeau cu idolatrie. Viţa de vie prinsese ca prin farmec culori, vechile ziduri ale casei, plesnite, îngheboşate, străbătute din toate părţile de crăpături, se acoperiseră de ornamente, basoreliefuri şi nenumărate capodopere ale nu ştiu cărei arhitecturi de basm. Fantezia aşternuse florile şi rubinele mantiei sale peste curtea lor sărăcăcioasă. Camille a lui André Chénier devenise, pentru David, Eva lui adorată, iar pentru Lucien o doamnă din înalta societate căreia el îi făcea curte. Poezia îşi scuturase cutele majestuoase ale rochiei sale înstelate peste atelierul în care se schimonoseau maimuţele şi urşii tipografiei. Bătea ora

[33] *André Chénier... Un poet descoperit tot de un poet – André Chénier* (1762—1794), bun cunoscător al poeziei greceşti; a scris elegii, egloge şi iambi, propunându-şi să exprime „în forme antice gânduri noi”; spre deosebire de fratele său, poetul revoluţionar *Marie-Joseph Chénier, André Chénier* a fost alături de contrarevoluţie şi a murit ghilotinat. Poetul care l-a descoperit este *H. de Latouche,* mai mult publicist decât poet.

cinci, dar cei doi amici nu simţeau nici foame, nici sete; viaţa era pentru ei un vis de aur, aveau la picioare toate comorile lumii, întrezăreau acel colt de zare albăstruie arătat cu degetul de către speranţă acelora a căror viaţă este furtunoasă şi cărora glasul ei de sirenă le spune: „Haideţi, zburaţi, veţi scăpa de nenorociri trecând pragul acesta de aur, de argint sau de azur”. În momentul acela, un ucenic numit Cerizet, un ştrengar din Paris pe care David îl adusese la Angoulême, deschise uşa cu geamuri care dădea din atelier în curte, şi îi arătă pe cei doi prieteni unui necunoscut care se îndreptă spre ei, salutându-i.

— Domnule, îi zise acesta lui David, scoţând din buzunar un caiet cât toate zilele, v-am adus un memoriu pe care aş dori să-l tipăresc. Sunteţi bun să-mi spuneţi cât o să coste?

— Domnule, noi nu tipărim manuscrise atât de voluminoase, răspunse David fără să se uite la caiet, adresaţi-vă domnilor Cointet.

— Am avea totuşi nişte litere foarte frumoase, care poate că s-ar potrivi, reluă Lucien uitându-se în manuscris. Fiţi bun şi treceţi mâine pe aici, dacă ne lăsaţi lucrarea, şi vă vom spune costul tiparului.

— Nu sunteţi dumneavoastră Lucien Chardon, cu care am cinstea?…

— Ba da, domnule, răspunse acesta.

— Sunt fericit, zise autorul, că am putut cunoaşte un tânăr poet menit să ajungă atât de departe. Sunt trimis de doamna de Bargeton.

La auzul acestui nume, Lucien roşi şi îndrugă câteva cuvinte de recunoştinţă pentru interesul ce i-l purta doamna de Bargeton. David observă roşeaţa şi încurcătura prietenului său, pe care îl lăsă să stea de vorbă cu boiernaşul, autor al unui memoriu asupra creşterii viermilor de mătase, împins de vanitate să-l tipărească pentru a fi citit de către colegii săi din Societatea de agricultură.

— Ei, Lucien, zise David când boiernaşul plecă, nu cumva eşti îndrăgostit de doamna de Bargeton?

— La nebunie!

— Dar vă despart prejudecăţile pe unul de altul, mai rău decât dacă ea s-ar afla la Pekin şi tu în Groenlanda.

— Voinţa a două fiinţe care se iubesc învinge orice piedică, zise Lucien lăsând ochii în jos.

— Atunci pe noi ai să ne uiţi, răspunse cu temere iubitul frumoasei Ève.

— Ba poate că, dimpotrivă, pentru tine am renunţat la iubită, exclamă Lucien.

— Ce vrei să zici?

— Trecând peste iubirea mea, peste interesele felurite care m-ar face să nu mă mai mişc din casa ei, i-am spus că nu voi mai pune piciorul pe acolo, dacă un om, superior mie în talent, cu un viitor strălucit, dacă David Séchard, fratele, prietenul meu, nu e primit de dânsa. Cu siguranţă că acasă mă aşteaptă răspunsul. Însă, deşi toţi aristocraţii sunt poftiţi astă seară ca să mă audă citindu-mi versurile, dacă răspunsul e negativ, nu voi mai călca niciodată prin casa doamnei de Bargeton.

David îi strânse cu putere mâna lui Lucien, după ce-şi şterse ochii. Ceasul bătuse ora şase.

— Ève trebuie să fie îngrijorată; la revedere, zise brusc Lucien.

Fugi, lăsându-l pe David pradă uneia din acele emoţii covârşitoare care numai la acea vârstă se simt atât de deplin, mai ales în situaţia în care se aflau cei doi poeţi cărora viaţa de provincie nu le tăiase încă aripile.

— Suflet de aur! exclamă David, urmărindu-l cu privirea pe Lucien care străbătea atelierul.

Lucien coborî acasă în Houmeau, prin minunata alee Beaulieu, prin strada du Minage şi prin poarta Sfântul Petru. Dacă o lua pe drumul acesta atât de ocolit, să ştiţi că o făcea pentru că locuinţa doamnei de Bargeton era situată pe acest parcurs. Îi făcea atâta plăcere să treacă pe, sub ferestrele acelei femei, chiar fără ştirea ei, încât de două luni de zile nu se mai întorcea deloc în Houmeau prin

poarta Paiet.

Ajungând pe sub copacii parcului Beaulieu, privi distanţa care despărţea centrul oraşului de mahalaua Houmeau. Moravurile din partea locului ridicaseră bariere morale cu mult mai greu de trecut decât îngrăditurile printre care cobora acum Lucien. Ambiţiosul tânăr, care se introdusese în casa Bargeton azvârlind gloria ca un pod aerian între oraş şi mahala, aştepta neliniştit hotărârea iubitei sale, ca un favorit care se teme de dizgraţie după ce a încercat să-şi întindă puterea. Cuvintele acestea trebuie să pară nelămurite celor care n-au studiat încă obiceiurile specifice târgurilor împărţite în oraşul „de sus” şi oraşul „de jos”; astfel că e foarte necesar să intrăm aici în unele explicaţii despre Angoulême, pentru a o înţelege mai bine pe doamna de Bargeton, unul dintre personajele cele mai însemnate ale acestei povestiri.

Angoulême este un oraş vechi, clădit pe creasta unei stânci de forma unei căpăţâni de zahăr, străjuind câmpiile printre care se rostogoleşte râul Charente. Stânca se leagă înspre Périgord cu o colină lungă ce se curmă brusc în şoseaua Paris-Bordeaux, alcătuind un fel de promontoriu mărginit de trei văi pitoreşti. Întăriturile, porţile şi ruinele unei fortăreţe aşezate pe vârful stâncii dovedesc importanţa pe care oraşul a avut-o pe vremea războaielor religioase[34]. Într-adevăr poziţia lui îl făcea odinioară să fie un punct strategic deopotrivă de preţios atât catolicilor, cât şi calviniştilor; numai că forţa lui de altădată constituie slăbiciunea lui de azi: împiedicându-l să se întindă peste Charente, întăriturile şi povârnişul prea abrupt al stâncii l-

[34] *pe vremea războaielor religioase* – Luptele dintre catolici şi calviniştii protestanţi (hughenoţi) – la baza cărora se aflau interesele economice şi politice ale claselor potrivnice (nobilimea, clerul, burghezia în formaţie) în acea vreme – au bântuit Franţa aproape toată a doua jumătate a secolului al XVI-lea; ele s-au încheiat prin promulgarea Edictului tolerant din Nantes, sub Henric al IV-lea (1598).

au osândit la cea mai nefericită imobilitate. Cam pe vremea când s-au petrecut cele povestite aici, guvernul încerca să împingă oraşul înspre Périgord, clădind de-a lungul colinei palatul prefecturii, o şcoală de marină, câteva aşezăminte militare, şi deschizând noi şosele. Negoţul se înfiripase însă în altă parte. De multă vreme, târguşorul Houmeau se întinsese ca un strat de ciuperci la poalele stâncii şi pe malurile apei, de-a lungul căreia trece şoseaua naţională Paris-Bordeaux. Toată lumea cunoaşte faima fabricilor de hârtie din Angoulême, care, de trei secole, se aşezaseră în mod obligatoriu pe Charente şi pe afluenţii săi, spre a folosi căderile de apă. Statul înfiinţase la Ruelle cea mai mare turnătorie de tunuri pentru marină. Camionajul, poşta, hanurile, atelierele de căruţe, întreprinderile de transporturi publice, toate industriile ce trăiesc de pe urma şoselelor şi a cursurilor de apă se îmbulziră la poalele Angoulême-ului, spre a nu se izbi de piedicile pe care le prezintă intrarea în oraş. În chip firesc, tăbăcăriile, spălătoriile, toate negoţurile având nevoie de apropierea Charentei se dezvoltară de o parte şi de alta a ei; de asemeni, depozitele de rachiu şi de orice materie primă transportabilă pe apă, într-un cuvânt întregul tranzit umplu malurile Charentei cu aşezările sale. Mahalaua Houmeau ajunse astfel un oraş industrial şi bogat, un al doilea Angoulême, pizmuit de oraşul de sus unde rămaseră autorităţile, episcopatul, tribunalul, aristocraţia. În felul acesta, mahalaua Houmeau, cu toată activa şi crescânda-i importanţă, nu fu decât o anexă a Angoulême-ului. Sus, nobilimea şi puterea; jos, comerţul şi banii: două zone sociale veşnic şi pretutindeni în duşmănie. De aceea, era şi greu de spus care din cele două oraşe îşi ura mai mult rivalul. Restauraţia, în ultimii nouă ani, agravase această stare de lucruri destul de calmă în timpul imperiului[35]. Majoritatea caselor din Angoulême-ul de sus

[35] *Restauraţia... agravase această stare de lucruri destul da calmă În timpul imperiului* – În adevăr, Napoleon crease o nouă aristocraţie folosindu-se, în acelaşi timp, de cea veche; odată cu întoarcerea

sunt locuite fie de familii nobile, fie de vechi familii burgheze care trăiesc numai din veniturile lor şi care alcătuiesc un soi de naţiune autohtonă în care străinii nu sunt niciodată primiţi. Abia dacă, după vreo două sute de ani de locuit în acest oraş, după o înrudire cu vreuna dintre familiile de vază, câte o familie venită de prin provinciile vecine se vede adoptată; în ochii băştinaşilor, ea pare încă sosită din ajun pe meleagurile lor. Prefecţii, administratorii financiari, funcţionarii care s-au perindat în ultimii patruzeci de ani pe acolo au încercat să mai îmblânzească vechile familii cocoţate pe stânca lor ca nişte corbi neîncrezători; familiile au acceptat serbările şi mesele lor, dar ca să-i primească în casele lor, nici pomeneală! Batjocoritoare, defăimătoare, geloase, zgârcite, aceste familii se căsătoresc numai între ele, îşi strâng rândurile pentru a nu permite nimănui să iasă ori să intre; înfăptuirile luxului modern le sunt necunoscute; pentru ele a trimite un copil la Paris înseamnă a-i dori pieirea. Temerea aceasta ilustrează clar moravurile şi obiceiurile înapoiate ale acestor familii molipsite de un regalism stupid, cufundate mai degrabă în bigotism decât evlavioase, trăind cu toatele nemişcate ca oraşul lor şi ca stânca acestuia. Totuşi, Angoulême-ul se bucură în provinciile înconjurătoare de o mare faimă, datorită educaţiei ce se dă acolo copiilor. Oraşele vecine îşi trimit fetele în şcolile şi mănăstirile lui. E uşor de înţeles cât de mult influenţează spiritul de castă asupra sentimentelor ce despart Angoulême-ul de Houmeau. Comerţul e bogat, nobilimea e îndeobşte săracă. O parte se răzbună pe cealaltă printr-un dispreţ egal. Burghezia din Angoulême participă şi ea la această sfadă. Comerciantul din oraşul de sus spune despre negustorul din mahala, cu o intonaţie deosebită: „E unul din Houmeau!” Precizând poziţia nobilimii în Franţa şi dându-i speranţe ce nu se puteau

---

Bourbonilor însă, vechea aristocraţie îşi recăpătă siguranţa şi pretenţiile, tratând de sus păturile burgheze, a căror putere economică nu înceta totuşi să crească.

realiza fără o zguduire generală, Restauraţia mări distanţa morală ce despărţea, mai mult decât distanţa locală, Angoulême-ul de Houmeau. Nobilimea, unită pe atunci cu guvernul, ajunsese acolo mai exclusivistă decât în oricare altă parte a Franţei. Locuitorul din Houmeau era aproape un paria[36]. Aşa a luat naştere ura aceea mocnită şi adâncă ce dădu o unanimitate înspăimântătoare răscoalei din 1830 şi nimici elementele unui trainic stat social în Franţa. Semeţia nobilimii de la curte fu pricina pentru care nobilimea din provincie îşi pierdu dragostea pentru tron, după cum aceasta din urmă alunga dragostea burgheziei, călcându-i în picioare vanităţile. Un „om din Houmeau", fiu de farmacist, introdus în casa doamnei de Bargeton, reprezenta deci o mică revoluţie. Cine o făcuse? Lamartine şi Victor Hugo, Casimir Delavigne şi Canalis, Béranger şi Chateaubriand, Villemain şi Aignan, Soumet şi Tissot, Étienne şi d'Avrigny, Benjamin Constant şi La Mennais, Cousin şi Michaud, într-un cuvânt vechile şi noile nume ale literaturii mari, fie liberale, fie regaliste[37]. Doamna de Bargeton iubea artele şi literatura, gust extravagant, manie osândită pe faţă în Angoulême, dar pe care e nevoie s-o

[36] *un paria* – un om dispreţuit din cauza stării sociale (după numele dat în India celor care nu făceau parte din castele privilegiate).

[37] *vechile şi noile nume ale literaturii mari, fie liberale, fie regaliste* – În epoca restauraţiei (1815—1830), autori cu convingeri liberale, ca *Béranger* sau *Benjamin Constant* (v. notele 164 şi 192), se opuneau regaliştilor, ca *Chateaubriand* sau *Lamartine*; către sfârşitul perioadei, şi mai ales după revoluţia din 1830, opiniile progresiste câştigă teren, aducând la democraţie pe *Victor Hugo,* pe *Lamennais* şi pe alţii; dintre numele citate de Balzac, făceau parte din tabăra regalistă: *Al. Soumet,* autor de tragedii şi poeme epice, *Joseph-François Michaud,* publicist şi istoric, redactorul principal al ziarului regalist *Cotidianul* ele.; în tabăra opoziţiei liberale militau: ziaristul *Charles Guillaume Étienne* (1777—1845), care scria la *Journal des Débats* şi la *Constituţionalul,* fiind şi dramaturg; Pierre-François *Tissot* (1768—1854), istoric al revoluţiei; filosoful Victor *Cousin* etc.; Casimir *Delàvigne* (1790—1843), autor de poeme patriotice şi de tragedii istorice, avea aproape faima lui Béranger.

explicăm, schiţând viaţa acestei femei, născută spre a fi celebră, dar ţinută în obscuritate de împrejurări fatale, şi a cărei influenţă hotărî soarta lui Lucien.

Domnul de Bargeton era stră-strănepotul unui jurat din Bordeaux[38], cu numele de Mirault, înnobilat sub Ludovic al XIII-lea[39] pentru o îndelungată exercitare a funcţiei sale. Sub Ludovic al XIV-lea, fiul său, devenit Mirault de Bargeton, fu ofiţer în garda palatului şi făcu o atât de strălucită căsătorie de interes, încât, sub Ludovic al XV-lea, fiul său se numi pur şi simplu domnul de Bargeton. Acest domn de Bargeton, nepotul domnului Mirault-Juratul, ţinu atât de mult să se poarte ca un gentilom desăvârşit, încât mâncă aproape toată averea familiei, stăvilindu-i astfel ascensiunea. Doi din fraţii săi, unchii din partea tatălui lui Bargeton de azi, ajunseră iar negustori, astfel că şi acum se găsesc nişte Mirault care fac comerţ la Bordeaux. Cum moşia Bargeton, aflată în Angoumois în dependenţa fiefului La Rochefoucauld, era substituită[40], ca şi o casă din Angoulême, denumită palatul Bargeton, nepotul domnului Bargeton-Mâncăciosul moşteni aceste două proprietăţi. În 1789 îşi pierdu dreptul de dispoziţie şi nu mai rămase decât cu venitul moşiei, care se ridica la vreo zece mii de franci rentă. Dacă bunicul său ar fi urmat pilda glorioasă a lui Bargeton I şi a lui Bargeton II, Bargeton V, care poate fi supranumit Mutul, ar fi fost marchiz de Bargeton; s-ar fi înrudit cu cine ştie ce familie mare, iar fi ajuns duce şi *pair* ca atâţia alţii; pe când aşa, în 1805, fu foarte măgulit să ia în căsătorie pe domnişoara Marie-Louise-Anaïs de

[38] *un jurat din Bordeaux* – În sudul Franţei, titlul de „jurat” era dat, în unele oraşe, vechilor primari şi consilieri municipal.

[39] *înnobilat sub Ludovic al XIII-lea* – la începutul secolului al XVII; Ludovic al XIII-lea a domnit între 1610 şi 1643.

[40] *moşia Bargeton... era substituită* – era, adică, lăsată moştenire cu condiţia de a fi transmisă, după moartea legatarului provizoriu, unui moştenitor indicat de primul posedant; procedeul permitea conservarea averilor în aceeaşi familie, deoarece titularul nu beneficia decât de uzufruct.

Nègrepelisse, fiica unui gentilom uitat de mult în conacul său, deşi făcea parte din ramura mezină a uneia dintre cele mai vechi familii din sudul Franţei. Un Nègrepelisse se numărase printre ostaticii sfântului Ludovic[41]; însă numai capul ramurii primului născut poartă numele ilustru de Espard, dobândit sub Henric al IV-lea[42] printr-o căsătorie cu moştenitoarea acestei familii. Gentilomul acesta, mezinul unui mezin, trăia la proprietatea soţiei, o moşioară situată lângă Barbezieux, pe care o exploata de minune vânzându-şi grâul la târg, pritocindu-şi singur vinul, păsându-i prea puţin de râsul lumii, numai să strângă hani, ca din ei să-şi mărească din când în când moşia. Împrejurări destul de rar întâlnite în provincie îi insuflaseră doamnei de Bargeton gustul muzicii şi al literaturii. Pe vremea revoluţiei, un oarecare abate Niollant, cel mai bun elev al abatelui Roze[43], se ascunse în micul conac de la Escarbas, odată cu bagajul său de compozitor. El îşi plăti din plin ospitalitatea oferită de bătrânul gentilom prin educaţia ce o dădu fiicei acestuia, Anaïs, căreia i se zicea mai pe scurt Naïs, şi care, fără această întâmplare, ar fi fost lăsată în grija ei înseşi, sau, şi mai rău, a vreunei servitoare păcătoase. Abatele nu era numai muzicant, ci poseda şi cunoştinţe vaste de literatură, ştia italieneşte şi nemţeşte. El o învăţă deci pe domnişoara de Nègrepelisse aceste două limbi, precum şi contrapunctul, o făcu să înţeleagă marile opere literare ale Franţei, Italiei şi Germaniei şi descifră cu ea muzica tuturor maeştrilor. În fine, spre a-şi găsi de lucru în singurătatea

[41] *ostaticii sfântului Ludovic* – Ludovic al IX-lea – sau Ludovic cel Sfânt, aşa-numit pentru bigotismul lui – a domnit între 1226 şi 1270; ostaticii la care se referă Balzac sunt poate cei luaţi cu prilejul aşa-numitului război cu albigenzii, care a însemnat, de fapt, înfrângerea de către monarhie a feudalilor din sudul Franţei, şi care s-a încheiat în 1229.

[42] *sub Henric al IV-lea* – Henric al IV-lea, primul rege din dinastia Bourbonilor, a domnit între 1589 şi 1610.

[43] *abatele Roze* – *Nicolas Roze* (1745—1819) a fost un muzician cunoscut atât pentru compoziţiile sale religioase, cât şi pentru metoda sa de predare a muzicii.

deplină la care îi osândeau evenimentele politice, o învăţă greaca şi latina, dându-i şi câteva noţiuni de ştiinţe naturale. Prezenţa unei mame nu schimbă cu nimic această educaţie bărbătească la o persoană tânără, înclinată şi aşa spre independenţă de către viaţa liberă de la ţară. Abatele Niollant, suflet entuziast şi poetic, se distingea mai ales prin spiritul specific artiştilor care însumează câteva însuşiri de preţ, dar care se ridică deasupra concepţiilor burgheze prin libertatea gândirii şi prin lărgimea vederilor. Dacă, în societate, un asemenea spirit îşi face iertate îndrăznelile prin profunzimea-i originală, în viaţa particulară poate însă părea vătămător prin ciudăţeniile pe care le inspiră. Abatele era plin de foc, astfel că ideile sale fură molipsitoare pentru o fată la care exaltarea, firească la persoanele tinere, era sporită de singurătatea de la ţară. Niollant îi transmisese elevei sale propria lui îndrăzneală în cercetarea lucrurilor precum şi uşurinţa în judecată, fără a se gândi că aceste calităţi, atât de necesare unui bărbat, devin defecte la o femeie menită îndeletnicirilor umile ale unei mame de familie. Cu toate că abatele îi spunea mereu să fie cu atât mai curtenitoare şi mai modestă, cu cât cunoştinţele îi erau mai întinse, domnişoara de Nègrepelisse îşi făcu o părere straşnică despre sine şi manifestă un dispreţ suveran faţă de omenire. Nevăzând în juru-i decât inferiori şi oameni gata a i se supune, căpătă trufia femeilor din înalta societate, fără a avea însă şi viclenia încântătoare a politeţii lor. Măgulită în toate vanităţile ei de un abate care se admira în ea ca un autor în opera sa, avu şi nenorocul să nu întâlnească niciun punct de comparaţie care s-o ajute a se judeca pe sine.

Lipsa prietenilor este unul dintre cele mai mari neajunsuri ale traiului la ţară. Neavând cui închina micile sacrificii cerute de cuviinţă şi de ţinută, pierdem obiceiul de a ne impune vreo constrângere faţă de alţii. Totul se viciază atunci în noi, şi forma şi fondul. Nefiind reprimată de contactul cu lumea, cutezanţa ideilor domnişoarei de

Nègrepelisse se răsfrânse şi în purtarea şi în privirea ei; luă astfel o înfăţişare băieţoasă ce păru pentru moment originală, dar care nu le şade bine decât femeilor cu o viaţă aventuroasă. Aşa că această educaţie, ale cărei asperităţi s-ar fi netezit într-o societate aleasă, avea s-o facă de râs la Angoulême, atunci când curtezanii vor fi încetat de a-i mai admira greşelile ce nu-s încântătoare decât la vârstă tinereţii. În ceea ce-l priveşte pe domnul de Nègrepelisse, acesta ar fi dat bucuros toate cărţile fiicei sale ca să-şi scape de la moarte vreo vită bolnavă; deoarece era atât de zgârcit, încât nu i-ar fi dăruit nici două parale peste venitul la care avea dânsa dreptul, chiar de-ar fi fost vorba să-i cumpere un lucru cât de mic dar necesar educaţiei sale. Abatele muri în 1802, înainte de măritişul scumpei sale eleve, măritiş pe care nu l-ar fi încuviinţat. După moartea abatelui, bătrânul se simţi foarte încurcat trezindu-se singur cu fiică-sa pe cap. Se vedea prea slab ca să facă faţă luptei ce avea să izbucnească între zgârcenia lui şi spiritul de independenţă al fetei, rămasă fără ocupaţie. Ca toate femeile tinere abătute din calea ce se cuvine a o urma, Naïs reflectase asupra căsătoriei şi nu se sinchisea de ea. Nici prin gând nu-i trecea să-şi supună inteligenţa şi persoana, bărbaţilor lipsiţi de merit şi de renume pe care îi putuse întâlni până atunci. Ea voia să poruncească, şi i se cerea să asculte. Între a se supune unor toane grosolane, unor minţi fără îngăduinţă faţă de gusturile ei, şi a fugi în lume cu un amant pe placul inimii, ea n-ar fi şovăit. Domnul de Nègrepelisse era încă destul de nobil şi se temea deci de o mezalianţă. Ca mulţi alţi părinţi, se hotărî să-şi mărite fata nu atât pentru ea, cât pentru liniştea lui personală. Îi trebuia un nobil sau un gentilom nu prea deştept, care să nu-şi bage nasul în socotelile de tutelă pe care le datora fiicei, îndeajuns de lipsit de duh şi de voinţă pentru ca Naïs să se poarte după pofta inimii, îndeajuns de dezinteresat ca s-o ia fără zestre. Dar cum să găseşti un ginere care să-i convină şi tatălui şi fetei? Un asemenea bărbat e pasăre

rară. În acest dublu interes, domnul de Nègrepelisse îi studie pe bărbaţii de prin partea locului, şi domnul de Bargeton i se păru a fi singurul care corespundea planurilor sale. Om de patruzeci de ani, îmbătrânit de timpuriu din cauza unei tinereţi destrăbălate, domnul de Bargeton era atins de o vădită sărăcie de duh; îi rămăsese însă tocmai atâta bun-simţ ca să-şi vadă singur de avere şi atâtea maniere ca să poată trăi în societatea bună din Angoulême fără a săvârşi greşeli sau prostii. Domnul de Nègrepelisse îi arătă fetei, fără înconjur, valoarea negativă a soţului-model pe care i-l propunea şi o făcu să înţeleagă folosul ce-l putea trage pentru propria-i fericire aliindu-se cu o stemă de familie veche de două sute de ani, şi pe care i-o explică în cel mai pur stil heraldic. Cu un soţ nestingheritor, ea îşi va administra averea după bunul plac, la adăpostul unei asemenea firme şi cu ajutorul legăturilor ce şi le va face la Paris cu spiritul şi frumuseţea ei. Naïs fu ademenită de perspectiva unei asemenea libertăţi. Domnul de Bargeton crezu că face, la rându-i, o căsătorie strălucită, socotind că socrul nu va întârzia să-i lase moştenire moşia pe care o tot rotunjea cu dragoste; în momentul de faţă se părea însă că tot domnul de Nègrepelisse avea să scrie epitaful ginerelui.

Doamna de Bargeton era pe atunci în vârstă de treizeci şi şase de an pe când soţul avea cincizeci şi opt. Disproporţie cu atât mai izbitoare, cu cât domnul de Bargeton arăta de şaptezeci de ani, pe câtă vreme soţia putea foarte bine să facă pe tinerica, să se îmbrace în roz, sau să se pieptene ca o fetiţă. Deşi averea lor nu trecea de douăsprezece mii de franci rentă, era totuşi socotită printre cele şase mari averi din oraşul vechi, dacă nu-i punem la socoteală pe negustori şi marii funcţionari. Nevoia de a cânta în strună părintelui, a cărui moştenire doamna de Bargeton o aştepta ca să plece de îndată la Paris, şi care o lăsă atâta să aştepte încât ginerele muri înaintea lui, îi sili pe domnul şi pe doamna de Bargeton să locuiască în Angoulême, unde strălucitele calităţi de spirit şi bogăţiile în stare brută ascunse în inima

Naïdei aveau să se irosească fără a da rod şi să se schimbe cu timpul în ciudăţenii caraghioase. Căci, la drept vorbind, acestea sunt pricinuite în cea mai mare parte de un sentiment frumos, de virtuţi ori de calităţi, împinse însă la extrem. Mândria nemodelată de contactul cu lumea bună devine rigiditate, exercitându-se numai asupra lucrurilor mărunte în loc să se dezvolte în sfera sentimentelor înalte. Exaltarea, această virtute a virtuţilor, din care purced cele sfinte, care inspiră devotamentele ascunse şi poeziile sublime, devine exagerare când îşi ia ca obiect numai nişte nimicuri provinciale. Departe de capitală – unde strălucesc marile spirite, unde atmosfera întreagă e încărcată de idei, unde totul se înnoieşte neîncetat – învăţătura se învecheşte, gustul se alterează, întocmai ca o apă stătătoare. Din lipsă de obiect, pasiunile se închircesc, tot dând importanţă doar lucrurilor mărunte. Aşa se nasc zgârcenia şi clevetirile ce infectează viaţa de provincie. În foarte scurt timp, ideile mărginite şi meschinăria pun stăpânire chiar şi pe omul cel mai distins. Astfel pier bărbaţi cu suflet mare şi femei care, dacă iar fi venit în contact cu lumea bună şi cu spirite superioare, ar fi putut fi fermecătoare. Doamna de Bargeton făcea poezie din orice fleac, fără a observa deosebirea dintre poeziile cu rezonanţă pur personală şi cele ce se adresează publicului. Într-adevăr, sunt anumite senzaţii neînţelese pe care trebuie să le păstrăm numai pentru noi înşine. Fără îndoială că un asfinţit de soare e un poem înălţător; dar o femeie nu-i oare ridicolă când îl zugrăveşte cu vorbe mari în faţa unor oameni mici? Sunt în apusul de soare unele voluptăţi ce nu se gustă decât în doi, între poeţi, între două inimi gemene. Naïs avea cusurul că întrebuinţa fraze lungi, pline de cuvinte umflate, numite foarte nimerit *gogoşi* în vocabularul ziariştilor care în fiecare dimineaţă, născocesc o mulţime, greu de mistuit pentru cititori, dar pe care aceştia le înghit totuşi. Împărţea în dreapta şi stânga superlative care îngreuiau mult conversaţia cu ea, cele mai

mici lucruri luând nişte proporţii uriaşe. Încă de pe atunci începuse ea *a tipiza, a individualiza, a sintetiza, a dramatiza, a superioriza, a analiza, a poetiza, a prozaiză, a colosaliza, a angeliza, a neologiza, a tragiza* la tot pasul; căci trebuie să siluieşti puţin limba, ca să zugrăveşti noile ciudăţenii în care au alunecat unele femei. Spiritul ei se înflăcăra de altfel ca şi limbajul. Ditiramba o avea şi în inimă şi pe buze. Fremăta, îşi pierdea firea, se entuziasma pentru orice întâmplare: pentru devotamentul unei călugăriţe, ca şi pentru execuţia fraţilor Faucher[44], pentru *Ipsiboé* a domnului d'Arlincourt[45], ca şi pentru *Anaconda* lui Lewis[46], pentru evadarea lui Lavalette[47], ca şi pentru una dintre prietenele ei care pusese nişte hoţi pe fugă îngroşându-şi vocea. Pentru ea, orice lucru era sublim, extraordinar, straniu, dumnezeiesc, miraculos. Se însufleţea, se mânia, se învinovăţea singură, se repezea în sus, cădea, se uita când la cer când la pământ; ochii i se umpleau de lacrimi. Îşi irosea viaţa în neîncetate admiraţii

[44] *execuţia fraţilor Faucher* – generali ai Republicii şi apoi ai lui Napoleon, fraţii gemeni *César* şi *Constantin Faucher* au fost executaţi de către guvernul restauraţiei, în septembrie 1815; ei participaseră la apărarea Franţei împotriva forţelor contrarevoluţionare.

[45] *Ipsiboé a domnului d'Arlincourt* – Vicontele *Charles d'Arlincourt* (1789—1856) a produs, în vremea lui Balzac, în afară de o tragedie şi un poem epic, romane istorice în stil emfatic şi cu conţinut extravagant. Romanul *Ipsiboé* a apărut în 1823. În 1821 apăruse un alt roman, *Solitarul,* care s-a bucurat de mai mare răsunet.

[46] *Anaconda lui Lewis – Matthew-Gregory Lewis* (1773— 1818), scriitor englez, autorul unor romane şi povestiri „negre" (cu scene de groază); romanul care l-a făcut celebru este *Ambrosio sau călugărul* (1795). A călătorit în America şi aşa se explică de ce numele anacondei (cel mai mare şarpe american) figurează în opera sa.

[47] *evadarea lui Lavalette* – Contele *Antoine-Marie Chamans de Lavalette* (1769—1830) a fost aghiotant al lui Napoleon şi ambasador al acestuia; a avut un rol politic şi în perioada întoarcerii lui Napoleon (cele o sută de zile); condamnat la moarte de Bourboni, el a reuşit să evadeze ajutat de soţia sa, Louise de Beauharnais, care, vizitându-l în închisoare, a schimbat cu el hainele; în urma emoţiilor, ea a înnebunit.

sau în ciudate dispreţuiri. Îl înţelegea pe paşa din Ianina[48], ar fi vrut să se lupte cu el în serai, şi i se părea ceva sublim să fii cusută în sac şi azvârlită în apă. O invidia pe lady Esther Stanhope, preţioasa din deşert[49]. Uneori avea chef să se călugărească şi să moară de friguri galbene, la Barcelona[50], îngrijind de bolnavi; asta i se părea cu adevărat o soartă măreaţă şi nobilă! Într-un cuvânt, o ardea setea de orice altceva decât de ceea ce era traiul ei de toate zilele, năpădit de buruieni. Se înnebunea după lordul Byron, după Jean-Jacques Rousseau, după toate existenţele poetice şi zbuciumate. Plângea de toate nefericirile şi slăvea toate izbânzile. Se simţea alături de Napoleon învins, dar şi de Mehmet-Ali, măcelărindu-i pe tiranii Egiptului[51]. În sfârşit, pe oamenii de geniu îi învăluia într-un nimb şi credea că trăiesc din arome şi lumină. Multora li se părea că e o nebună neprimejdioasă; însă unui fin observator, lucrurile acestea i s-ar fi părut desigur, ruinele unei mari iubiri, abia clădită şi de îndată prăbuşită, rămăşiţele unui Ierusalim ceresc, într-un cuvânt o iubire fără de iubit. Şi era adevărat. Povestea primilor optsprezece ani de căsnicie a doamnei de Bargeton se poate scrie în câteva cuvinte. La început trăi singură, hrănindu-se cu propria ei substanţă şi cu nădejdi îndepărtate. Apoi, când îşi dădu seama că, din lipsă de mijloace, nu putea merge să locuiască la Paris, aşa

[48] *Paşa din Ianina* – devenit paşă din tâlhar de drumul mare, *Ali Tebelen* (1741—1822) s-a făcut cunoscut pentru cruzimile sale împotriva răsculaţilor din Tesalia; în timpul Revoluţiei Franceze şi al imperiului lui Napoleon, a servit când Anglia, când Franţa; urmărit de sultan, a rezistat 18 luni în fortăreaţa de la Ianina, unde a fost ucis totuşi în 1822.

[49] *Lady Esther Stanhope, preţioasa din deşert* – *Esther Lady Stanhope* (1776—1839) era nepoata lui William Pitt şi participa activ la politica statului englez; la moartea lui Pitt şi a fratelui său, a plecat în Orient şi s-a stabilit în mijlocul triburilor arabe din Liban; a murit în mizerie.

[50] *friguri galbene la Barcelona* – epidemia a avut loc în 1820.

[51] *Mehmet-Ali măcelărindu-i pe tiranii Egiptului* – Mehmet Ali, care tindea să devină suveran al Egiptului, i-a masacrat pe mameluci (soldaţi din garda personală a sultanului) la 1 martie 1811.

cum râvnea, îşi plecă privirile asupra persoanelor care o înconjurau şi se îngrozi de singurătatea ei. În preajmă-i nu se afla niciun bărbat care să-i insufle o pasiune din acelea cărora femeile se lasă pradă, împinse de deznădejdea unei vieţi lipsite de perspective, de întâmplări, de interes. Nu se putea bizui pe nimic, nici măcar pe hazard, căci sunt şi vieţi ocolite de hazard. Pe vremea când imperiul era în plină glorie, cu prilejul trecerii lui Napoleon în Spania[52], unde îşi trimitea floarea trupelor sale, speranţele acestei femei, până atunci înşelate, se deşteptară. Curiozitatea o făcu să-i admire pe aceşti eroi care cucereau Europa la un simplu ordin şi care reînnoiau fabuloasele isprăvi ale cavalerilor medievali. Oraşele cele mai zgârcite şi mai refractare erau obligate să sărbătorească garda imperială, înaintea căreia ieşeau primarii şi prefecţii, cu discursurile pe buze, făcându-i o primire regească. La un bal oferit oraşului de către un regiment, doamna de Bargeton se îndrăgosti de un gentilom, simplu sublocotenent, căruia, şiret, Napoleon îi fluturase pe la nas bastonul de mareşal. Această pasiune înăbuşită, puternică şi atât de deosebită de pasiunile de pe atunci, care se legau ş: se dezlegau deopotrivă de uşor, fu sfinţită de mâna morţii. La Wagram[53], o ghiulea de tun sfărâmă pe pieptul marchizului de Cante-Croix singurul portret ce mărturisea frumuseţea doamnei de Bargeton. Ea îl plânse multă vreme pe frumosul tânăr, care în două campanii ajunsese colonel, înflăcărat de glorie şi de dragoste, şi pentru care o scrisoare de la Naïs preţuia mai mult decât o decoraţie de-a împăratului. Durerea aşternu pe faţa femeii un văl de tristeţe. Norii aceştia nu se risipiră decât la vârsta îngrozitoare când femeia începe să regrete

[52] *Napoleon în Spania* – Continuând expediţiile sale de cucerire, Napoleon a intrat în Spania în 1808 şi a întronat în locul Bourbonilor pe fratele său, Joseph Bonaparte; Bourbonii din Spania, ca şi cei din Franţa, s-au întors la tron odată cu căderea lui Napoleon, în 1814.

[53] *La Wagram* – bătălia de la Wagram (lângă Viena), în care Napoleon a repurtat o victorie celebră asupra austriecilor, a avut loc la 6 iulie 1809.

anii frumoşi, trecuţi fără a se fi bucurat de ei, când îşi vede bujorii din obraji veştejindu-se, când dorul de iubire renaşte odată cu dorinţa de a prelungi ultimele raze ale tinereţii. Toate darurile cu care fusese înzestrată îi răniră dintr-odată sufletul în clipa în care frigul pustietăţii din provincie o cuprinse. Ar fi murit de inimă rea, ca hermina, dacă, prin cine ştie ce întâmplare, ar fi fost pângărită de vreunul dintre bărbaţii aceia care nu se gândeau decât să joace seara, la cărţi, câţiva gologani, după o cină copioasă. Mândria o feri de jalnicele amoruri din provincie. Între goliciunea oamenilor care o înconjurau şi nimic, o femeie superioară ca dânsa preferă nimicul. Căsnicia şi societatea fură pentru ea ca o mănăstire. Trăi cu poezia, precum o călugăriţă trăieşte cu credinţa. Lucrările străinilor renumiţi, până atunci necunoscuţi, care fuseseră publicate între 1815 şi 1821, strălucitele tratate ale domnilor de Bonald şi de Maistre[54], cei doi vulturi ai gândirii, şi în fine operele nu mai puţin grandioase ale literaturii franceze, ce începeau a încolţi pe atunci atât de viguros, îi înfrumuseţară singurătatea, dar nu-i mlădiară nici spiritul, nici făptura. Rămase în picioare, neclintită, ca un copac lovit de trăsnet însă nedoborât. Conştiinţa demnităţii ei o făcu tot mai distantă, iar poziţia ei de suverană a ţinutului o preschimbă într-o preţioasă, tot mai întortocheată în simţiri ca şi în exprimarea lor. Ca toţi aceia care se lasă adoraţi de admiratori de rând, îi privea cu dispreţ Pe ceilalţi muritori, de la înălţimea tronului pe care fusese aşezată de-a valma cu toate defectele ei.

Acesta era trecutul doamnei de Bargeton. Povestirea a fost rece, dar necesară pentru a se putea înţelege legătura ei cu Lucien, care fu introdus la dânsa într-un chip destul de

[54] *strălucitele tratate ale domnilor de Bonald şi de Maistre* – Ideologi reacţionari de la începutul secolului al XIX-lea: *Louis de Bonald* a apărat principiile monarhice şi catolice, în lucrări ca *Teoria puterii politice şi religioase în societatea civilă,* iar *Joseph de Maistre* în *Convorbiri asupra guvernării pe pământ a Providenţei* etc.

ciudat. Iarna trecută, sosise în oraş o persoană care însufleţise viaţa monotonă a doamnei de Bargeton. Postul de director al contribuţiilor indirecte rămânând vacant, domnul de Barante îl dădu unui om al. cărui trecut aventuros, trezind curiozitatea femeiască, îi uşură pătrunderea în casă la regina ţinutului.

Domnul du Châtelet, născut simplu Sixte Châtelet, dar care încă din 1806 avusese buna idee să-şi adauge particula de nobil, era unul dintre acei tineri plăcuţi care, sub Napoleon, scăpară de toate recrutările, stând tot prin preajma soarelui împărătesc. Îşi începuse cariera în postul de secretar particular al unei principese imperiale. Domnul du Châtelet avea tocmai defectele cerute de un asemenea post. Binefăcut, bărbat frumos, bun dansator, savant jucător de biliard, îndemânatic la toate exerciţiile, mediocru actor de societate, cântăreţ de romanţe, aplaudând vorbele de duh ale celorlalţi, gata la orice, mlădios, invidios, ştia şi ignora totul. Fără să se priceapă la muzică, acompania, de bine de rău, la pian pe vreo doamnă care primea să cânte, după multe stăruinţe, o romanţă învăţată cu mare chin o lună întreagă. Fără să guste poezia, cerea cu îndrăzneală îngăduinţa de a se plimba zece minute ca să compună o poezioară, cine ştie ce catren neghiob, în care rima înlocuia ideea. Domnul du Châtelet mai avea şi talentul de a continua el însuşi broderia începută de principesă; o ajuta cu nespusă graţie să-şi depene ghemele de mătase, povestindu-i istorioare cu sau fără perdea. Necunoscător în pictură, ştia să copieze un peisaj, să facă un profil în creion, sau să schiţeze o rochie şi s-o coloreze. Într-un cuvânt, avea toate micile talente care devin mari mijloace de a parveni într-o epocă în care femeile au avut mai multă influentă decât se crede. Se considera tare în diplomaţie, ştiinţa celor oare n-au niciuna şi care nu sunt adânci decât prin golul lor lăuntric, ştiinţă de altminteri foarte comodă în sensul că se demonstrează prin însuşi exerciţiul înaltelor ei

însărcinări, că, având nevoie de oameni discreţi, îngăduie ignoranţilor să nu spună nimic, ascunzându-se îndărătul unor mişcări misterioase din cap, şi că, în sfârşit, cel mai tare în această ştiinţă este acela care înoată cu capul afară din fluviul evenimentelor pe care ar părea astfel că le domină, ceea ce devine o chestiune de uşurinţă specifică. Aici, ca şi în artă, întâlneşti o mie de mediocrităţi la un singur om de geniu.

Cu toată slujba lui obişnuită şi neobişnuită pe lângă alteţa imperială, influenţa protectoarei sale nu-i putu face rost de un loc în consiliul de stat; nu că n-ar fi făcut figură bună în vreun post de raportor, ca atâţia alţii, dar principesa era mai bucuroasă să-l ştie pe lângă dânsa decât oriunde în altă parte. În schimb, fu numit baron, merse la Cassel[55] ca trimis extraordinar şi păru într-adevăr extraordinar. Cu alte cuvinte, Napoleon s-a servit de el pe timpul unei crize ca de un curier diplomatic. În momentul când imperiul se prăbuşea, baronul du Châtelet avea promisiunea de a fi numit ministru în Westfalia, pe lângă Jérôme, fratele împăratului. Pierzând ceea ce numea el o „ambasadă de familie", îl cuprinse deznădejdea; făcu atunci o călătorie în Egipt cu generalul Armand de Montriveau. Despărţit de tovarăşul său în urma unor întâmplări ciudate, rătăcise doi ani din deşert în deşert, din trib în trib, luat prizonier de arabi care şi-l vindeau unii altora fără să tragă vreun folos de pe urma talentelor sale. În cele din urmă ajunse la Mascata, în timp ce Montriveau se îndrepta spre Tanger; avu însă norocul să dea la Mascata peste un vapor englez gata de plecare şi se putu întoarce la Paris cu un an înaintea tovarăşului său de călătorie. Nenorocirile recente, câteva cunoştinţe de pe vremuri, servicii făcute unor personaje pe atunci la putere îl făcură

[55] *merse la Cassel* – Cassel, oraş din Prusia, a fost, în timpul lui Napoleon, capitala regatului Westfalia, întemeiat de acesta (1806—1813); rege al Westfaliei a fost făcut Jérôme Bonaparte, fratele lui Napoleon.

cunoscut preşedintelui de consiliu, care îl dădu pe lângă domnul de Barante[56], în aşteptarea primei direcţiuni libere. Rolul jucat de domnul du Châtelet pe lângă alteţa imperială, reputaţia lui de cuceritor, straniile întâmplări din timpul călătoriei, suferinţele îndurate, toate acestea aţâţară curiozitatea femeilor din Angoulême. Aflând de obiceiurile ce domneau în oraşul de sus, domnul baron Sixte du Châtelet se purtă în consecinţă. Făcu pe bolnavul, pe omul dezgustat, blazat. La orice vorbă, îşi lua capul în mâini ca şi cum suferinţele nu-i dădeau pace niciun moment – mici tertipuri care aminteau de călătoria sa şi îl făceau interesant. Vizită autorităţile superioare, pe general, pe prefect, pe. administratorul financiar şi pe episcop; dar peste tot se arăta politicos, rece, uşor dispreţuitor, ca oamenii care nu sunt pe locul meritat şi nu aşteaptă decât un nou post, mult mai înalt. Lăsă să i se ghicească însuşirile de om de societate, care câştigară din faptul că nu erau cunoscute; apoi, după ce se făcu dorit, ţinând trează curiozitatea, după ce-şi dădu seama de nulitatea oamenilor şi după ce examină atent femeile timp de câteva duminici la biserică, recunoscu în doamna de Bargeton pe cea de care avea nevoie. Îşi dădu seama că numai muzica i-ar putea deschide uşile acelei case în care nu pătrundea niciun străin. Făcu într-ascuns rost de o liturghie de Miroir şi o studie la pian; iar într-o duminică, pe când toată societatea din Angoulême se afla în biserică la slujbă, îi zăpăci pe necunoscători cântând la orgă şi redeşteptă interesul stârnit de persoana sa, făcând să-i circule numele, fără nicio discreţie, cu ajutorul personalului bisericii. La ieşire, doamna de Bargeton îl felicită şi regretă că nu avusese prilejul să facă muzică împreună; în felul acesta

[56] *domnul de Barante* – Baronul *Guillaume-Prosper de Barante* (1782—1868), consilier de stat sub Napoleon, a devenit regalist moderat în timpul restauraţiei. A fost ales academician în urma publicării unei *Istorii a ducilor de Burgundia* (1824—1826). Opiniile sale liberale i-au adus succes mai ales după 1830, când a fost *pair* şi ambasador.

meşteşugit puse el mâna pe invitaţia pe care altfel n-ar fi căpătat-o nici în ruptul capului.

Dibaciul baron veni la regina din Angoulême, pentru care avu atenţii compromiţătoare. Craiul tomnatic, căci avea patruzeci şi cinci de ani, descoperi la această femeie o tinereţe întreagă de reînsufleţit, comori de pus în valoare, poate o văduvă de luat în căsătorie, în sfârşit o înrudire cu familia de Nègrepelisse, care i-ar îngădui la Paris să pătrundă la marchiza d'Espard, a cărei influenţă i-ar redeschide poate cariera politică. Cu tot vâscul întunecos şi stufos ce acoperea copacul acesta frumos, el se hotărî să se ocupe de el, să-l plivească, să-l cultive, să-l facă să dea roade, spre a i le culege. Angoulême-ul răsună de strigătele nobililor revoltaţi că un ghiaur pătrunsese în Casbah[57], căci salonul doamnei de Bargeton era cenaclul unei societăţi neprihănite de vreun amestec străin. Numai episcopul venea regulat, prefectul era primit doar de două-trei ori pe an; iar administratorul financiar nu pătrundea niciodată; doamna de Bargeton se ducea la seratele, la concertele lui, dar nu lua niciodată masa la el. Să nu-l vezi pe administratorul financiar şi să primeşti în casă un simplu director al contribuţiunilor era o răsturnare a ierarhiilor strigătoare la cer pentru autorităţile ţinute la distanţă.

Cei care pot pătrunde cu mintea aceste micimi, ce se întâlnesc de altfel în orice sferă socială, vor înţelege cât de impunătoare era casa Bargeton în ochi burgheziei din Angoulême. Cât despre Houmeau, splendorile acestui Luvru în miniatură, gloria acestui hotel de Rambouillet[58] din Angoulême, străluceau la o depărtare solară. Toţi cei ce se adunau acolo erau spiritele cele mai jalnice, inteligenţele

[57] *un ghiaur pătrunsese în Casbah* – un străin introdus în palatul şi cetatea suveranului; cuvântul „ghiaur" este termenul turcesc dispreţuitor pentru „creştin".

[58] *hotel de Rambouillet* – hotelul, cu sensul de palatul de Rambouillet, era locuinţa marchizei cu acelaşi nume, la care se adunau, între 1620 şi 1665, scriitori şi alţi oameni de cultură, adepţi ai „preţiozităţii", ai unui limbaj cu subtilităţi artificiale.

cele mai mărunte, capetele cele mai înguste de prin partea locului. Politica se făcea pătimaş, cu vorbe mari şi banale; acolo, ziarul *La Quotidienne* părea prea moale, şi Ludovic al XVIII-lea trecea drept iacobin. Iar femeile, mai toate proaste şi lipsite de farmec, erau urât îmbrăcate; toate aveau câte un cusur care le pocea, nimic nu era desăvârşit, nici conversaţia, nici îmbrăcămintea, nici spiritul, nici fizicul. Să nu fi fost planurile ce şi le făcuse în privinţa doamnei de Bargeton, Châtelet n-ar fi rezistat. Totuşi, purtarea şi spiritul de castă, ifosele ciocoieşti, trufia nobilului cu un mic conac, cunoaşterea regulilor de politeţe acopereau acolo tot acest vid. Nobleţea sentimentelor era mult mai reală acolo decât în sfera măririlor din Paris: se vădea *totuşi* un serios ataşament pentru Bourboni. Societatea aceasta se putea asemui, dacă mi se îngăduie comparaţia, cu o argintărie de modă veche, înnegrită, dar cântărind greu. Rigiditatea părerilor sale politice putea fi socotită drept credinţă. Distanţa dintre ea şi burghezie, greutatea de a pătrunde acolo păreau a-i da un fel de înălţime, conferindu-i o valoare convenţională: fiecare nobil îşi avea preşul lui în ochii localnicilor, aşa precum nu ştiu care scoică reprezintă banul la negri din Bambarra. Câteva femei, măgulite de domnul du Châtelet şi care îi descoperiră unele însuşiri ce le lipseau bărbaţilor din lumea lor, potoliră revolta amorurilor proprii: toate sperau să vadă trecând asupră-le moştenirea alteţei imperiale. Puriştii crezură că îl vor întâlni pe intrus numai la doamna de Bargeton, dar că în alte case nu avea să fie primit. Du Châtelet înghiţi câteva bobârnace, dar rămase pe poziţie, cultivând prietenia şi cu clerul. Apoi, îi încurajă reginei din Angoulême defectele ce i le impusese viaţa din provincie: îi aducea toate cărţile noi, îi citea poeziile care apăreau. Se înflăcărau amândoi de operele tinerilor poeţi, ea de bună-credinţă, iar el plictisindu-se de moarte, dar impunându-şi răbdarea faţă de poeţii romantici pe care el, ca toţi acei din şcoala imperială, îi înţelegea prea puţin. Doamna de Bargeton, entuziasmată de

renaşterea suscitată de dinastie, îl iubea pe domnul de Chateaubriand pentru că îl numise pe Victor Hugo „copil sublim”. Necăjită că nu cunoştea geniile decât de la distanţă, ofta după Parisul în care trăiau oamenii de seamă. Domnul du Châtelet crezu atunci că dă o mare lovitură dacă îi aduce la cunoştinţă că exista la Angoulême un *alt copil sublim,* un tânăr poet care, fără să ştie, întrecea în strălucire răsăritul sideral al constelaţiilor pariziene. Un viitor om mare se născuse în Houmeau! Directorul liceului îi arătase baronului nişte bucăţi admirabile în versuri. Sărac şi modest, copilul era un Chatterton[59] fără laşitatea politică, fără ura sălbatică împotriva măririlor sociale care îl zgândăriseră pe poetul englez să scrie pamflete împotriva binefăcătorilor săi. Printre cele cinci-şase persoane care îi împărtăşeau gustul pentru arte şi litere, acesta pentru că scârţâia dintr-o vioară, acela pentru că mâzgălea hârtia cu tuş, unul în calitate de preşedinte al Societăţii de agricultură, celălalt în virtutea unei voci de bas care-i permitea să cânte, ca un marş victorios, aria *Se fiato in corpo avete*[60], printre toţi aceştia, doamna de Bargeton se afla ca un înfometat în faţa unui prânz de teatru cu mâncărurile de carton. De aceea nimic n-ar putea zugrăvi bucuria ei la auzul unei asemenea veşti. Voi numaidecât să-l vadă pe poet, pe înger. Se înnebuni după el, se entuziasmă, vorbi de el ore întregi. A treia zi, fostul curier diplomatic tratase cu ajutorul directorului cum să-l prezinte pe Lucien doamnei de Bargeton.

Numai voi, bieţi robi de provincie pentru care distantele sociale sunt mai anevoie de străbătut decât pentru parizieni, în ochii cărora ele se scurtează din zi în zi, voi,

[59] *un Chatterton* – *Thomas Chatterton* (1752—1770), poet englez; s-a sinucis din cauza mizeriei, după ce a publicat poeme inspirate din literatura evului mediu; figura lui retrăieşte în opera lui Alfred de Vigny (în drama *Chatterton,* 1835, şi într-o parte din romanul *Stello),* ca simbol al creatorului nedreptăţit de societate.

[60] *Se fiato in corpo avete* – ital. — dacă aveţi suflare în trup.

asupra cărora apasă atât de greu gratiile îndărătul cărora diferite lumi din lume se ocărăsc, afurisindu-se unele pe altele, numai voi veţi înţelege uluiala din creierul şi inima lui Lucien Chardon când impunătorul director al liceului îi spuse că uşile casei Bargeton se vor deschide în faţa lui! Gloria săvârşise această minune! Va fi bine primit în casa cu turnuleţe vechi care îi atrăgeau privirea când se plimba seara pe Beaulieu cu David, zicându-şi că numele lor nu vor ajunge poate niciodată la urechile celor dinăuntru, surde la arta ce pleca prea de jos. Nu-i spuse taina decât surorii sale. Bună gospodină şi excelentă ghicitoare, Ève scoase câţiva poli de aur din comoară ca să-i cumpere lui Lucien pantofi de la cel mai bun cizmar din Angoulême şi un costum nou de la cel mai vestit croitor. La cea mai bună cămaşă a lui îi puse un jabou pe care îl spălă şi-l plisă ea însăşi. Ce bucurie când îl văzu îmbrăcat aşa! Ce mândră fu de fratele ei! Câte sfaturi! Descoperi la el o mulţime de cusururi mărunte. Din înclinarea spre meditaţie, Lucien se alesese cu obiceiul de a-şi sprijini capul în mână de îndată ce se aşeza pe un scaun, câteodată chiar trăgând şi o masă lângă el pentru asta; Ève îi interzise ca în templul aristocratic să dea frâu liber acestor apucături. Îl însoţi până la poarta Sfântului Petru, ajunse până aproape în faţa catedralei; se uită după el cum apucă pe strada Beaulieu, îndreptându-se spre alee, unde îl aştepta domnul du Châtelet. Apoi biata fată rămase pe loc foarte emoţionată, ca şi cum cine ştie ce mare eveniment s-ar fi întâmplat. Într-adevăr, Lucien la doamna de Bargeton însemna pentru Ève zorile norocului. Fiinţa aceasta sfântă nu ştia că, acolo unde începe ambiţia, încetează sentimentele simple şi curate.

Ajungând în strada du Minage, faţada clădirii nu-l impresionă deloc pe Lucien. Acest palat, ce i se păruse atât de mare în închipuire, era o casă zidită dintr-o piatră uşor de cioplit, specifică ţinutului, şi lustruită de vremi.

Înfăţişarea ei, destul de posomorâtă înspre stradă, pe dinăuntru era foarte simplă: o curte obişnuită în provincie, rece şi ţinută curat; o arhitectură sobră, aproape mănăstirească, bine păstrată. Lucien urcă o scară veche cu balustrada de lemn şi cu trepte de piatră doar până la primul etaj. După ce trecu printr-o anticameră îngustă, printr-un salon luminat slab, o găsi pe suverană într-un salonaş cu pereţii îmbrăcaţi în lemnării sculptate după gustul secolului trecut şi vopsite în cenuşiu, cu imitaţii de sculpturi zugrăvite deasupra uşilor. O veche stofă roşie cu flori împodobea, de bine, de rău, pereţii goi. Mobilele, vechi şi ele, se ascundeau cum puteau sub o îmbrăcăminte cu pătrate roşii şi albe.

Poetul o zări pe doamna de Bargeton pe o canapea saltelată, în faţa unei mese rotunde acoperite cu postav verde, şi luminată de un sfeşnic bătrânesc cu două braţe, prevăzute cu abajur. Regina nu se ridică în picioare, ci se răsuci cu graţie pe scaun înspre el, zâmbind poetului, care fu impresionat de această mişcare de şarpe, părându-i-se distinsă. Marea frumuseţe a lui Lucien, sfiala purtărilor lui, vocea, toate o tulburară pe doamna de Bargeton. Poetul reprezenta pentru ea poezia însăşi. Tânărul o cercetă, aruncându-şi ochii din când în când pe furiş spre femeia aceea ce-i păru să corespundă renumelui; era întocmai cum şi-o închipuise el: o doamnă din lumea mare. Doamna de Bargeton purta, după moda cea nouă, o pălărioară de catifea neagră cu tăieturi, care, amintind întrucâtva de evul mediu, face impresie asupra unui tânăr, învăluind într-un oarecare mister femeia. De sub marginile pălăriei ieşea un păr bogat, de un blond-roşcat, auriu la flacăra luminărilor, învăpăiat la rotocoalele buclelor. Nobila doamnă avea pielea strălucitor de albă, calitate care răscumpără la femei pretinsele neajunsuri ale culorii roşcate a părului, socotită prea sălbatică. Ochii cenuşii sclipeau, iar fruntea, ce începea a se brăzda, îi încununa de minune prin înălţimea ei albă, dăltuită cu îndrăzneală; erau înconjuraţi de o

margine ca fildeşul, pe sub care, de fiecare parte a nasului, două vinişoare albastre scoteau şi mai mult în relief albeaţa acestei gingaşe încadrări. Nasul avea încovoierea întâlnită la cei din neamul Bourbonilor, adăugând vioiciunii unei figuri prelungi un punct strălucitor în care se întrevedea tot regescul avânt al celor din familia Condé[61]. Părul nu-i acoperea în întregime gâtul. Prin rochia neglijent petrecută se vedea un piept ca de nea, la care ochiul ghicea sânii încă plini. Cu degetele ei lungi şi îngrijite, dar puţin cam uscate, doamna de Bargeton îi făcu poetului un gest prietenesc, arătându-i scaunul de lângă dânsa. Domnul du Châtelet se aşează într-un fotoliu. Lucien băgă abia atunci de seamă că erau singuri. Felul de a vorbi al doamnei de Bargeton îl îmbătă pe poetul din Houmeau. Cele trei ore petrecute lângă dânsa fură pentru Lucien un vis din acelea ce le-am dori să n-aibă sfârşit. Gazda i se păru mai degrabă slăbită decât slabă, îndrăgostită fără să iubească, bolnăvicioasă în ciuda aparenţei sale sănătoase; cusururile, pe care purtarea ei le amplifica, îi plăcură, căci tinerii încep prin a iubi exagerarea, această minciună a sufletelor alese. Nu luă în seamă pometii înroşiţi şi vestejiţi de plictiseli şi de unele suferinţe. Închipuirea lui puse stăpânire pe ochii ei de foc, pe buclele elegante din care se revărsa lumina, pe albeaţa strălucitoare, atâtea puncte luminoase de care se simţi atras ca fluturele de flacără. Şi pe urmă, sufletul ei îi vorbi prea mult sufletului său, ca să mai poată avea răgaz a judeca femeia. Vioiciunea acelei exaltări feminine, verva frazelor puţin cam învechite, de care se slujea mereu doamna de Bargeton, dar care lui îi părură noi, îl vrăjiră cu atât mai uşor cu cât el însuşi voia ca totul să-i placă. Nu adusese poezii de citit; nici nu fu vorba de asta; îşi uitase versurile acasă, într-adins, ca să mai poată reveni; nici

[61] *familia Condé* – Constituită ca ramură colaterală a casei de Bourbon, familia prinţilor Condé a avui membri care s-au ilustrat în secolul al XVI-lea ca şefi calvinişti şi în secolul al XVII-lea în calitate de comandanţi de oşti („Marele Condé”).

doamna de Bargeton nu-i vorbise de ele, tocmai ca să-l silească a i le citi într-o altă zi. Nu se stabilea oare astfel prima înţelegere între ei? Domnul Sixte du Châtelet fu nemulţumit de această primire. Întrevăzu prea târziu un rival în acest tânăr frumos, pe care îl conduse o parte din drum până la primele triate din Beaulieu, cu scopul de a-l supune acţiunii diplomaţiei sale. Lucien fu destul de mirat să-l audă pe directorul contribuţiilor indirecte lăudându-se că el i-a deschis drumul, şi, în această calitate, dându-i sfaturi.

— Să dea Dumnezeu să se poarte cu dumneata mai bine decât cu mine, îi spunea domnul du Châtelet. Nici curtea regelui nu e atât de obraznică pe cât e societatea asta de ciocoi ramoliţi, gata oricând să te jignească de moarte, să te dispreţuiască profund. Revoluţia din 1789 o să mai vină o dată, dacă oamenii ăştia nu se schimbă. În ceea ce mă priveşte, dacă mai calc în casa asta, o fac numai din pricina doamnei de Bargeton, singura femeie ceva mai bine din Angoulême, căreia i-am făcut curte din lipsă de altceva şi de care m-am îndrăgostit ca un nebun. Va fi foarte curând a mea, căci şi ea mă iubeşte, îmi dau eu seama. Umilirea acestei regine trufaşe va fi singurul fel de a mă răzbuna pe acest cuib de boiernaşi tâmpiţi.

Châtelet îşi exprimă pasiunea ca un om în stare să-şi ucidă rivalul dacă ar întâlni vreunul în cale. Bătrânul crai imperial se lăsă cu toată greutatea peste bietul poet, încercând să-l strivească sub importanţa ce şi-o dădea, şi să-l sperie. Se umflă în pene povestind primejdiile călătoriei sale şi exagerându-le bineînţeles; însă, dacă impuse imaginaţiei poetului, pe amant nu-l sperie.

Din seara aceea, în ciuda bătrânului încrezut, în ciuda ameninţărilor şi aerelor lui de spadasin burghez, Lucien începu să vină la doamna de Bargeton, la început cu discreţia unui „om din Houmeau”; apoi se obişnui curând cu ceea ce i se păruse mai întâi o favoare de necrezut şi veni

s-o vadă din ce în ce mai des. Fiul unui spiţer fu socotit, de oamenii din acea societate, drept o fiinţă fără importanţă. Primele dăţi, dacă vreun gentilom sau câteva cucoane, care veneau în vizită la Naïs, îl întâlneau pe Lucien, toţi aveau faţă de el politeţea copleşitoare a oamenilor de sus faţă de inferiorii lor. Lumea aceasta i se păru la început încântătoare; însă mai târziu pricepu sentimentul din care porneau atenţiile acelea înşelătoare. Curând surprinse unele aere proteguitoare, care-l înfuriară şi-l întăriră în ideile republicane de ură pe care mulţi dintre viitorii patricieni le au la început faţă de societatea înaltă. Însă câte suferinţe n-ar fi îndurat el pentru Naïs, cum auzea că o strigă ceilalţi, căci, între dânşii, intimii acestui clan, ca şi granzii din Spania sau persoanele alcătuind *crema* societăţii vieneze, bărbaţi şi femei, îşi ziceau pe numele cel mic, cea mai recentă născocire, menită a stabili o distincţie în plus între miezul aristocraţiei din Angoulême şi ceilalţi nobili.

Naïs fu iubită, aşa cum iubeşte oricare tânăr pe întâia femeie care îl măguleşte, deoarece Naïs îi prezicea lui Lucien un viitor strălucit, o glorie nemărginită. Doamna de Bargeton, se sluji de toată îndemânarea ca să-i facă poetului un loc în casa ei; nu numai că îl ridica în slava cerului, dar îl înfăţişa drept un copil fără mijloace, căruia voia să-i găsească un rost; îl micşora ca să-l păstreze; îl făcea lectorul, secretarul ei; însă în realitate îl iubea mai mult decât credea că mai poate iubi după groaznica nenorocire ce i se întâmplase. Se judecă foarte aspru în sinea ei. Îşi zicea că ar fi o nebunie să iubească un tânăr de douăzeci de ani, care şi aşa, prin situaţia lui, era atât de departe de dânsa. Familiarităţile alternau capricios cu mândriile insuflate de scrupule. Se arătă rând pe rând semeaţă şi ocrotitoare, duioasă şi linguşitoare. La început, intimidat de rangul acestei femei, Lucien trecu prin toate spaimele, speranţele şi deznădejdile care, ca un ciocan, izbesc, pe rând, prima iubire, ce se implântă astfel tot mai afund în inimă, sub loviturile pe care i le dau, cu schimbul,

durerea şi plăcerea. Timp de două luni văzu în ea o fiinţă binefăcătoare, ce avea să-i poarte de rijă ca o mamă. Începură însă intimităţile. Doamna de Bargeton îi zise poetului „dragă Lucien”; apoi, mai scurt, „dragule”. Poetul, încurajat, îi zise „Naïs”. Auzindu-l, dânsa îi arătă o mânie din acelea care îl vrăjeşte pe un copil; ea îl certă că a ales tocmai numele de care se slujeşte toată lumea. Trufaşa şi nobila Nègrepelisse îi dărui, frumosului înger unul dintre numele sale care era încă nou: pentru el, ea ţinu să fie Louise. Lucien se simţi în al nouălea cer. Într-o seară, Lucien, intrând, o surprinsese pe Louise privind un portret pe care ea îl ascunse repede, dar el ţinu morţiş să-l vadă. Ca să domolească deznădejdea primului acces de gelozie, Louise îi arătă portretul tânărului Cante-Croix şi îi povesti, nu fără lacrimi, dureroasa istorie a iubirii sale, pe cât de curată, pe atât de crud înăbuşită. Se pregătea ea oare să-şi înşele mortul, sau era numai o născocire spre a-l face pe Lucien gelos pe portretul acela? Poetul era prea tânăr ca să-şi poată analiza iubita, şi fu cu adevărat nefericit când dânsa deschise lupta în cursul căreia femeile aşteaptă să li se dărâme scrupulele mai mult sau mai puţin fortificate. Datoria. Buna-cuviinţă, Religia, despre care tot discută, sunt pentru ele ca nişte cetăţi pe care le place să le vadă luate cu asalt. Nevinovatul Lucien nu avea însă nevoie de asemenea cochetării, el ar fi pornit oricum la luptă.

— Eu nu voi muri, eu voi trăi pentru tine, rosti cutezător, într-o seară, Lucien, voind să isprăvească odată cu domnul de Cante-Croix, şi îi azvârli Louisei o privire în care se citea pasiunea ajunsă la capătul răbdării.

Îngrozită de progresele pe care dragostea cea nouă le făcea şi la dânsa şi la poet, îi ceru atunci versurile făgăduite pentru prima filă a albumului, în dorinţa de a găsi în întârzierea lui un subiect de ceartă. Cum se simţi ea când citi cele două stanţe ce urmează, şi care i se părură, fireşte, mai frumoase chiar decât cele mai bune ale lui Canalis, poetul nobilimii?

Penelul cel vrăjit şi muze-nşelătoare
N-or să aştearnă veşnic podoabele lor rare
Pe-ascultătoarea-mi filă;
Ci doamna mea frumoasă, cu tainicu-i condei,
Ades aici şopti-va-mi ori bucuria ei,
Ori jalea-i de copilă.

Iar când, greoaie, mâna-i, pe pagini obosite,
Va face socoteala bogatelor ursite
Ce-aşteaptă-azi împlinire;
A dulcelui trecut să facă-atunci Amor
Ca rodnica-amintire
Să-i pară-un cer de vară, albastru, fără nor!

— Eu te-am făcut să scrii asemenea lucruri? întrebă ea.

Bănuiala asta, inspirată de cochetăria unei femei căreia îi plăcea să se joace cu focul, aduse o lacrimă în ochii lui Lucien; ea îl linişti sărutându-l pe frunte pentru întâia oară. Pe scurt, Lucien fu un om de seamă pe care ea voia să-l formeze; îi veni în gând să-l înveţe italiana şi germana, să-i desăvârşească manierele; astfel găsi pretexte ca să-l aibă totdeauna lângă dânsa, în nasul curtezanilor ei plicticoşi. Ce interes, deodată, în viaţa ei! Se apucă iar de muzică pentru poetul ei, căruia îi dezvălui universul muzical, îi cântă câteva bucăţi frumoase de Beethoven şi-l fermecă; fericită de bucuria lui, îl întreba cu prefăcătorie, văzându-l aproape pierdut în vise:

— Nu-i de-ajuns fericirea asta?

Şi bietul poet făcea prostia să-i răspundă:

— Ba da.

În sfârşit, lucrurile ajunseseră până acolo încât Louise îl invitase săptămâna trecută pe Lucien să ia masa cu dânsa, în trei, adică şi cu domnul de Bargeton. Chiar cu această măsură de prevedere, tot oraşul află faptul atât de neobişnuit, încât fiecare se întreba dacă era adevărat. Se

iscă o vâlvă nemaipomenită. Multora societatea li se părea în pragul unei răsturnări. Alţii exclamară:

— Iată roadele doctrinelor liberale!

Gelosul du Châtelet fu informat că doamna Charlotte, care îngrijea lăuzele, nu era alta decât doamna Chardon, mama Chateaubriand-ului din Houmeau, cum îi spunea el. Expresia aceasta fu socotită foarte de duh. Doamna de Chandour alergă cea dintâi la doamna de Bargeton.

— Ştii, dragă Naïs, despre ce vorbeşte tot Angoulême-ul? îi spuse ea; mama poetaşului este coana Charlotte care a îngrijit pe cumnată-mea, acum două luni, când a născut.

— Scumpa mea. zise doamna de Bargeton luând un aer cu totul regesc, ce ţi se pare atât de extraordinar? Nu e văduva unui spiţer? Jalnică soartă pentru o domnişoară de Rubempré! Ia închipuie-ţi că am rămâne noi fără un ban?... ce-am face ca să trăim? cum ţi-ai hrăni copiii?

Sângele rece al doamnei de Bargeton amuţi văicărelile nobilimii. Sufletele mari sunt oricând dispuse să facă dintr-o nenorocire o virtute. Şi, pe urmă, în îndărătnicia de a face un bine, pe care lumea îl priveşte cu ochi răi, e şi ceva foarte atrăgător: nevinovăţia are atunci hazul viciului. Seara, salonul doamnei de Bargeton fu plin de prieteni veniţi s-o mustre. Ea însă îşi desfăşură toată causticitatea spiritului, spunând că dacă nobilii nu puteau fi nici Molière, nici Racine, nici Rousseau, nici Voltaire, nici Massillon, nici Beaumarchais, nici Diderot[62], trebuie să facă loc tapiţerilor, ceasornicarilor, cuţitarilor ai căror copii ajung oameni mari. Spuse că geniul este totdeauna nobil. Îi certă pe toţi boiernaşii aceia caraghioşi că-şi înţeleg prea puţin adevăratele lor interese. În sfârşit, îndrugă multe prostii

[62] *dacă nobilii nu puteau fi nici Molière*, *nici Racine, nici Rousseau, nici Voltaire, nici Massillon, nici Beaumarchais, nici Diderot* – numele citate sunt ale unor mari autori proveniţi din familii cu stare socială modestă; astfel, Molière era fiul unui tapiţer, Racine al unui mic funcţionar, Rouseau al unui ceasornicar, Voltaire al unui notar, Beaumarchais, şi el, al unui ceasornicar, Diderot al unui cuţitar etc.

care ar fi luminat pe alţii mai puţin neghiobi; ei însă îi apreciară originalitatea. Îndepărtă aşadar furtuna cu lovituri de tun. Când Lucien, poftit de dânsa, intră pentru prima dată în vechiul salon decolorat în care se juca whist la patru mese, ea îl primi cum nu se poate mai bine şi îl prezentă celorlalţi ca o regină ce se vrea ascultată. Îl numi pe directorul contribuţiilor *domnul Châtelet* şi îl făcu să încremenească dându-i să înţeleagă că dânsa cunoştea adăugirea nelegală a particulei la numele său. Astfel, din acea seară, Lucien fu introdus cu forţa în societatea doamnei de Bargeton; însă fu acceptat doar ca o substanţă otrăvitoare pe care toţi îşi puseră în gând s-o dea afară supunând-o reactivelor impertinenţei. În ciuda triumfului însă, Naïs pierdu o parte din putere; se găsiră dizidenţi care încercară să emigreze. După sfatul domnului Châtelet, Amélie, adică doamna de Chandour, se hotărî să opună altar contra altar, primind la ea acasă în toate miercurile. Doamna de Bargeton îşi deschidea salonul în fiecare seară, şi cei care veneau la dânsa îşi aveau tabieturile lor atât de înrădăcinate, erau atât de obişnuiţi să se aşeze la aceleaşi mese, să joace cu aceleaşi table, să vadă aceiaşi oameni şi aceleaşi candelabre, să-şi pună hainele, galoşii şi pălăriile în acelaşi vestibul, încât ţineau la treptele scării tot atât cât şi la stăpâna casei. Toţi se resemnară deci să-l asculte regulat pe „scatiul din crângul sfânt”, – rosti Alexandre de Brebian altă vorbă de duh. În fine, preşedintele Societăţii de agricultură potoli răzvrătirea cu o observaţie măiastră:

— Înainte de revoluţie, zise el, chiar cei mai mari seniori îi primeau în casă pe Duclos, pe Grimm, pe Crébillon[63], toţi nişte oameni care, ca şi poetaşul din Houmeau, erau fără importanţă; însă nu îi primeau pe perceptori, aşa cum, la

[63] *Duclos, Grimm, Crébillon* – *Charles Pinot Duclos* (1704— 1772) a fost un ironist plin de sarcasm, care a demascat moravurile cercurilor înalte din secolul al XVIII-lea, în *Consideraţii asupra moravurilor acestui secol* (1751); baronul *Grimm* (1723—1807), un critic literar plin de vioiciune, iar *Claude Crébillon* (1707—1777), un romancier spiritual, dar licenţios.

urina urmelor, este acest Châtelet.

Du Châtelet plăti pentru Chardon, toată lumea se purtă rece cu el. Simţindu-se atacat, directorul contribuţiilor, care, din clipa când ea îl numise simplu *Châtelet,* îşi jurase s-o posede pe doamna de Bargeton, trecu de partea gazdei; îl susţinu aşadar pe tânărul poet, declarându-se prietenul său. Marele nostru diplomat, de talentele căruia greşit făcuse împăratul lipsindu-se, îl linguşi pe Lucien prefăcându-se a-i fi prieten. Ca să-l lanseze în lume, dădu o masă la care îi pofti pe prefect, pe administratorul financiar, pe colonelul regimentului din garnizoană, pe directorul şcolii de marină, pe preşedintele tribunalului, într-un cuvânt toate somităţile administrative. Bietul poet fu atât de sărbătorit, încât oricare altul în afară de acest tânăr de douăzeci şi unu de ani ar fi bănuit numaidecât că laudele ce i se aduceau în felul acesta erau doar prefăcătorii. La desert, Châtelet îl puse pe rival să-şi recite oda *Sardanapal pe moarte,* capodopera momentului. Auzind-o, directorul liceului, om domol din fire, bătu din palme zicând că nici Jean-Baptiste Rousseau[64] nu făcuse ceva mai frumos. Baronul Sixte Châtelet socoti că tânărul „stihuitor” o să plesnească mai curând ori mai târziu în sera înfierbântată a laudelor, sau că, îmbătat de gloria anticipată, o să săvârşească cine ştie ce necuviinţă care-l va azvârli în anonimatul din care ieşise. Aşteptând pieirea acestui geniu, el păru că-şi jertfeşte pretenţiile asupra doamnei de Bargeton; însă, cu îndemânarea oamenilor vicleni, îşi făurise planul şi urmări cu atenţie de strateg drumul celor doi îndrăgostiţi, pândind prilejul să-l doboare pe Lucien. Cam de pe atunci începu să umble zvonul în Angoulême şi împrejurimi despre ivirea unui om de seamă prin partea locului. Doamna de Bargeton era lăudată de toţi pentru grija ce o purta puiului de vultur. Văzându-se aprobată, dori

[64] *Jean-Baptiste Rousseau* – poet liric, autor de ode, cantate şi psalmi, poeme foarte apreciate de amatorii de poezii solemne şi grave (1671—1741).

să capete şi o recunoaştere oficială. În acest scop trâmbiţă în tot departamentul că dă o serată cu îngheţată, prăjituri şi ceai, mare noutate într-un oraş în care ceaiul se vindea încă la spiţeri, ca doctorie contra indigestiei. Floarea nobilimii fu poftită ca să audă o mare operă pe care Lucien avea s-o citească. Louise îi ascunsese prietenului ei greutăţile învinse, însă îi spuse ceva despre complotul urzit împotriva lui; căci ea voia ca el să cunoască primejdiile ce stau în calea oamenilor de geniu şi pe care numai oamenii de rând nu sunt în stare a le înfrânge. Din această izbândă ea ştiu să tragă o învăţătură. Cu mâinile ei albe îi arătă gloria plătită cu mari chinuri, îi vorbi despre rugul martirilor care-i va aţine calea, servindu-i aceste *gogoşi* presărate cu cele mai pompoase expresii, imitând oarecum improvizaţiile care strică frumuseţea romanului *Corinne*[65]. Datorită acestei elocinţe, Louise se socoti atât de măreaţă, încât îşi iubi şi mai mult poetul care o inspira; tot ea îl sfătui să se lepede neîntârziat de tatăl său şi să ia numele nobil de Rubempré, fără să se sinchisească de ţipetele lumii la această schimbare pe care regele avea s-o legitimeze. Înrudită cum era cu marchiza d’Espard, născută de Blamont-Chauvry, cu multă trecere la curte, ea promise să-i obţină această favoare. La cuvintele: rege, marchiză d’Espard, curte, lui Lucien i se păru că vede un foc de artificii, şi necesitatea botezării o socoti dovedită.

— Dragul meu, îi zise Louise cu o voce drăgăstos ironică, cu cât se va face mai curând, cu atât mai repede va fi recunoscut.

Ea îi înşiră apoi unul câte unul straturile sociale şi îl puse pe poet să numere treptele pe care le va urca dintr-odată mulţumită acestei hotărâri dibace. Într-o clipă îl făcu pe Lucien să se scuture de ideile de rând asupra himericei egalităţi de la 1793, trezi în el setea de distincţie, pe care

[65] *romanul „Corinne”* – Apărut în 1807, romanul doamnei de Staël (1766—1817) are, în adevăr, multe lungimi, constând din digresiuni lirice şi didactice.

raţiunea rece a lui David o domolise, îi arătă societatea înaltă ca singura scenă pe care merita să apară. Liberalul plin de ură deveni monarhist *in petto*[66]. Lucien muşcă din mărul luxului aristocratic şi al gloriei. Jură să depună la picioarele stăpânei inimii sale o cunună, chiar şi însângerată, pe care avea s-o cucerească cu orice preţ, *quibuscumque viis*[67]*.* Ca să-şi dovedească curajul, îi povesti chinurile prin care trecea şi pe care le ascunsese până atunci Louisei, sfătuit de acea pudoare proprie primei dragoste şi care-l opreşte pe tânăr să-şi arate meritele, plăcându-i mai mult să-şi vadă preţuit sufletul *incognito.* Îi zugrăvi mizeria îndurată cu mândrie, munca lui la David, nopţile petrecute cu cartea în mână. Înflăcărarea aceasta îi aminti doamnei de Bargeton pe colonelul de douăzeci şi şase de ani, şi privirea i se înduioşă. Văzând cum o cuprinde slăbiciunea pe impunătoarea gazdă, Lucien îi apucă mâna, care se lăsă luată, şi o sărută cu furia poetului, a tânărului, a îndrăgostitului. Louise merse până acolo încât îi îngădui fiului de farmacist să-i atingă fruntea şi să-şi lipească de ea buzele înfiorate.

— Copilule! copilule! dacă ne-ar vedea cineva, m-aş face de râs, zise ea deşteptându-se dintr-o dulce toropeală.

În acea seară, elocinţa doamnei de Bargeton spulberă o mulţime din ceea ce ea numea prejudecăţile lui Lucien. După dânsa, oamenii de geniu n-au nici fraţi nici surori, nici taţi nici mame; marile opere pe care aceştia au datoria de a le produce le impun un egoism aparent, silindu-i să jertfească totul măreţiei lor. Dacă la început familia suferă de pe urma cerinţelor nemăsurate ale unui creier uriaş, mai târziu ea primeşte însutit înapoi preţul sacrificiilor de tot soiul la care a fost obligată de primele lupte date pentru cucerirea unei regalităţi contestate, împărtăşindu-se la rându-i din roadele victoriei. Geniul nu depinde decât de el însuşi; el singur are dreptul să aprecieze asupra mijloacelor

[66] *in petto* – lat. – în taină.

[67] *quibuscumque viis* – lat. – pe orice căi.

folosite, căci numai el cunoaşte scopul urmărit: trebuie deci să se plaseze deasupra legilor, chemat cum este să le refacă; de altminteri, cel care-şi cucereşte veacul poate să ia totul, să rişte totul, căci totul îi aparţine. Şi îi cita începuturile lui Bernard Palissy, ale lui Ludovic al XI-lea, ale lui Fox, Napoleon, Cristofor Columb şi Cezar[68], ale tuturor aventurierilor iluştri, la început împovăraţi de datorii sau calici, neînţeleşi, socotiţi nebuni, fii răi, taţi răi, dar care mai târziu ajungeau mândria familiei, a ţării, a lumii. Raţionamentele acestea se altoiau bine pe viciile ascunse ale lui Lucien şi îi grăbeau depravarea sufletului; căci şi el, luat de vârtejul dorinţelor sale, nu alegea mijloacele, ţinta lui era să izbândească. A nu izbândi este însă o crimă de *lèse-majesté* socială. Căci învinsului i se poate reproşa atunci că a călcat în picioare toate virtuţile burgheze pe care se reazemă societatea ce-l alungă cu scârbă pe un Marius prăbuşit în faţa ruinelor[69]. Lucien, care nu ştia că se află între ruşinea ocnei şi cununa geniului, plutea peste Sinaiul profeţilor fără să vadă la picioare Marea Moartă,

[68] *începuturile lui Bernard Patissy, ale lui Ludovic al XI-lea, ale lui Fox, Napoleon, Cristofor Columb şi Cezar – Bernard Palissy,* celebru ceramist din secolul al XVI-lea, a fost nevoit să-şi ardă mobila şi podeaua casei pentru a-şi putea continua experienţele care cereau mult combustibil; *Ludovic al XI-lea* a fost în conflict cu tatăl său, Carol al VII-lea şi a trebuit să se refugieze la curtea ducelui de Burgundia (1456); *George Fox* (1624—1690), fondatorul sectei puritane a quaker-ilor, a fost cioban în copilărie; *Napoleon Bonaparte* (1769—1821) a fost unul dintre numeroşii copii ai unei familii corsicane strâmtorate şi şi-a făcut studiile ca bursier; *Cristofor Columb,* fiu de ţesător şi el însuşi ţesător înainte de a fi marinar, a cerut multă vreme, fără succes, ajutorul regilor Portugaliei şi Spaniei pentru călătoria care avea să ducă la descoperirea Americii (1450—1506); *Caius Julius Cezar* (100—44 î.e.n.) şi-a petrecut tinereţea în exil, la Nicomede, regele Bitiniei.

[69] *pe un Marius... în faţa ruinelor* – Generalul şi consulul roman Caius *Marius* (156—86 î.e.n.), înfrânt de rivalul său Sylla, s-a refugiat în locurile unde fusese odinioară Cartagina; primind de la pretorul Libiei ordinul să plece şi de aici, el a spus mesagerului: „Spune-i pretorului că l-ai văzut pe Marius fugar printre ruinele Cartaginei”.

groaznicul linţoliu al Gomorei[70].

Louise izbuti să-i desprindă poetului atât de bine inima şi sufletul din vălurile în care îl înfăşurase viaţa de provincie, încât Lucien voi s-o pună la încercare chiar pe doamna de Bargeton ca să-şi dea seama dacă putea, fără a risca ruşinea unui refuz, să cucerească acea pradă de soi. Serata anunţată îi dădu tocmai prilejul dorit. Ambiţia se amestecase cu dragostea. Iubea şi totodată voia să se înalţe, dorinţă foarte firească la tinerii care au inima de mulţumit şi sărăcia de înfrânt. În vremea noastră, societatea, poftindu-şi toţi copiii la acelaşi ospăţ, le trezeşte ambiţia încă din zorii vieţii. Ea văduveşte tinereţea de farmecul ei şi viciază majoritatea sentimentelor sale generoase, amestecându-le cu calcule meschine. Poezia ar vrea să fie altfel; dar faptele vin prea ades să dezmintă plăsmuirea în care am dori să credem, ca să ne putem îngădui şi noi a-i înfăţişa pe tineri altfel decât sunt ei în veacul al XIX-lea. Planul lui Lucien părea a fi făurit în folosul unui simţământ frumos, prietenia sa cu David.

Lucien îi scrise o scrisoare lungă Louisei, simţindu-se mai îndrăzneţ în scris decât în vorbă. Pe douăsprezece foi, copiate de trei ori, vorbi de geniul tatălui său, de speranţele sale spulberate, de mizeria groaznică în care se zbătea. O zugrăvi pe scumpa lui soră drept un înger, pe David ca pe un viitor Cuvier, care, mai înainte de a fi un om mare, era un părinte, un frate, un prieten pentru el; s-ar socoti nevrednic de a fi iubit de Louise, prima lui glorie, dacă nu i-ar cere să facă pentru David ceea ce dânsa făcea pentru el însuşi. Mai degrabă s-ar lipsi de toate, decât să-l trădeze pe David Séchard: voia ca David să fie de faţă la succesul lui. Scrise o scrisoare nebunească, din acelea în care tinerii opun refuzului sinuciderea, în care se folosesc de cazuismul

[70] *Gomora* – vechi oraş din Palestina, despre care legenda biblică spune că ar fi fost distrus de trăsnet, ca şi Sodoma, din pricina destrăbălării locuitorilor ei, în locul lor apărând lacul denumit de atunci Marea Moartă.

copiilor, în care glăsuieşte logica fără noimă a sufletelor alese; pălăvrăgeală plină de farmec, întreţesută cu declaraţii naive, ţâşnite din inimă fără ştirea celui ce scrie, şi care place atât de mult femeilor. După ce îi dăduse scrisoarea servitoarei, Lucien venise să-şi petreacă ziua făcând corecturi, supraveghind câteva lucrări, rânduind treburile mărunte ale tipografiei, fără să-i spună vreo vorbă lui David. În zilele în care inima acţionează astfel, copilăreşte, tinerii au discreţii din acestea sublime. De altfel, poate că lui Lucien începea să-i fie frică şi de securea lui Phocion[71], pe care David ştia s-o mânuiască; poate că se temea de limpezimea unei priviri ce pătrundea până în fundul sufletului. După citirea lui Chénier, taina îi trecuse din inimă pe buze, atinsă de un reproş pe care îl simţi ca degetul unui doctor pe o rană deschisă.

Imaginaţi-vă acum gândurile ce-l năpădiră pe Lucien în timp ce cobora din Angoulême în Houmeau. Nu cumva nobila doamnă se supărase? Îl va primi oare pe David? Ambiţiosul nu va fi zvârlit înapoi în vizuina lui din Houmeau? Cu toate că, încă înainte de a o săruta pe Louise pe frunte, Lucien ar fi putut măsura distanţa ce o desparte pe regină de favoritul ei, nu-şi dădea seama că David n-ar putea străbate dintr-odată depărtarea parcursă de el în cinci luni. Nebănuind cât de absolut era ostracismul rostit împotriva oamenilor de jos, el nu ştia că o nouă încercare de acest fel ar însemna pierzania doamnei de Bargeton. Având tot mai multe şi mai vădite legături cu plebea, Louise va fi silită să părăsească oraşul, în care cei de o seamă cu ea o vor ocoli precum oamenii din evul mediu îi ocoleau pe leproşi. Clanul aristocratic, ba chiar şi clerul ar apăra-o pe Naïs faţă de oricine, în cazul când ar săvârşi un

[71] *securea lui Phocion* – adevărul spus de-a dreptul şi hotărât; *Phocion* (400—317 î.e.n.) a fost un atenian la fel de aspru ca orator şi ca militar; imaginea prin care a fost redat felul lui de a vorbi – *securea* – se datorează rivalului său mult mai talentat, Demostene.

păcat; însă crima de a primi în casă oameni de rând nu-i va fi niciodată iertată; căci, dacă greşelile celor de la putere sunt scuzate, îndată ce abdică sunt osândiţi. Şi, a-l primi în casă pe David, nu însemna o abdicare? Lucien nu îmbrăţişă această latură a chestiunii; în schimb, instinctul lui aristocratic îl făcea să presimtă multe alte greutăţi care îl înspăimântau. Nobleţea simţămintelor nu conferă neapărat şi nobleţea manierelor. Dacă Racine avea aerul celui mai nobil curtean, Corneille în schimb semăna mult cu un negustor de vite. Descartes arăta ca un comerciant olandez[72]. Adesea, întâlnindu-l pe Montesquieu cu grebla pe umăr, cu scufia de noapte pe cap, cei care vizitau La Brède[73] îl crezură un grădinar oarecare. Comportarea în societate, când nu e un dar al unei naşteri de soi, o ştiinţă suptă odată cu laptele sau transmisă prin sânge, constituie fructul unei educaţii pe care hazardul trebuie s-o ajute cu eleganţa mişcărilor, cu nişte trăsături alese ale feţei, cu un timbru plăcut al vocii. Toate aceste importante lucruri mărunte îi lipseau lui David, în timp ce pe prietenul său natura îl copleşise. Gentilom prin mamă, Lucien avea piciorul mult scobit al francului; pe când David Séchard avea talpa lată a welchului şi ceafa groasă a tatălui său, presarul. Lucien auzea zeflemelele ce vor ploua asupra lui David, i se părea că vede zâmbetul ascuns al doamnei de Bargeton. În fine, fără să-i fie chiar ruşine de fratele său, se hotăra să nu mai dea astfel ascultare primei porniri şi să o cântărească mai bine pe viitor. Aşadar, după ceasul poeziei şi al devotamentului, după citirea unei cărţi ce le arătase

[72] *Descartes arăta ca un comerciant olandez* – Celebrul filosof *René Descartes* (1596—1650), adversarul scolasticismului feudal şi creatorul raţionalismului francez, a locuit chiar multă vreme la Amsterdam, oraş în care activitatea comercială intensă asigura, în vremea aceea, libertăţi civice şi intelectuale; lui Descartes îi plăcea să nu fie deosebit de oamenii simpli printre care trăia.

[73] *Montesquieu... La Brède* – Celebrul gânditor iluminist, Charles de Secondat, baron de *Montesquieu* (1689—1755). se născuse în castelul *La Brède,* din provincia franceză Gironde.

celor doi prieteni ogoarele literaturii luminate de un nou astru, iată că, pentru Lucien, bătea acum ceasul politicii şi al chibzuielii. Întorcându-se în Houmeau, îi păru rău că a trimis scrisoarea; ar fi vrut s-o ia înapoi, căci începea să-şi dea seama de necruţătoarele legi ale lumii. Ştiind cât de mult e stimulată ambiţia de primele succese, suferea acum, văzându-se nevoit să-şi retragă piciorul de pe întâia treaptă a scării ce trebuia să-l ducă spre mărire. Urmau apoi însă tablourile vieţii sale simple şi tihnite, împodobită de cele mai mândre flori ale simţămintelor frumoase: prietenul David, plin de geniu, care îl ajutase atât de mărinimos şi care şi-ar da la nevoie şi viaţa pentru el; maică-sa, atât de demnă până şi în umilinţa ei, şi care îl credea deopotrivă de bun, pe cât era de isteţ; soră-sa, atât de înduioşătoare în resemnarea ei, cu o copilărie curată şi un cuget încă neprihănit; nădejdile lui, pe care nicio furtună nu le clintise încă, toate îi înfloreau în amintire. Atunci îşi spunea că ar fi, desigur, mai frumos să străpungă rândurile gloatei nobile sau burgheze cu vâlva succeselor personale, decât cu ajutorul unei femei. Mai curând ori mai târziu, geniul lui tot va luci, ca şi acela al atâtor oameni de dinaintea lui, care izbutiseră până la urmă să îngenunche societatea. Cât de mult îl vor iubi atunci femeile! Exemplul lui Napoleon, atât de fatal secolului al XIX-lea, prin pretenţiile pe care le-a inspirat atâtor oameni fără valoare, i se înfăţişă lui Lucien, care alungă orice calcul meschin, învinuindu-se singur că îi venise în minte. Aşa era plămădit Lucien, trecea de la rău la bine şi de la bine la rău cu aceeaşi uşurinţă. În loc de dragostea savantului pentru cotlonul lui, Lucien se simţea de vreo lună tot mai ruşinat când vedea prăvălia pe care se citea cu litere galbene pe fond verde:

FARMACIA LUI **POSTEL**, SUCCESORUL, LUI **CHARDON**.

Numele tatălui său, aşezat în locul acela, pe unde treceau toate trăsurile, îi stătea ca un ghimpe în ochi. În

seara când ieşi pe poarta cu grilajul de prost-gust, pentru a se arăta în Beaulieu, printre tinerii cei mai eleganţi din oraşul de sus, unde avea să apară oferind braţul doamnei de Bargeton, se simţea foarte nenorocit de nepotrivirea dintre locuinţa sa şi norocul ce începea să-i surâdă.

„S-o iubeşti pe doamna de Bargeton, poate chiar s-o şi ai foarte curând, şi să locuieşti în gaura asta de şobolan!” îşi zicea pornind pe cărarea din curte, unde, de-a lungul zidurilor, erau puse la uscat mai multe grămezi de ierburi fierte şi unde ucenicul spăla căldările din laboratorul în care domnul Postel, încins cu un şorţ, cu o eprubetă în mână, privea atent un produs chimic, neslăbindu-şi din ochi prăvălia, căci, dacă cerceta cu atenţie leacul preparat, urechea îi era aţintită la clopoţelul de la intrare. Mirosul de muşeţel, de mentă, de tot felul de plante distilate umplea curtea şi locuinţa lor sărăcăcioasă la care urcai pe o scară aproape dreaptă, ca de moară, cu câte o frânghie în părţi, servind de sprijinitoare. Deasupra, la mansardă, se afla o singură odaie, în care locuia Lucien.

— Bună ziua, fătul meu, îi zise domnul Postel, adevărat tip de negustor din provincie. Cum o duci cu sănătatea? Eu am făcut o experienţă cu melasa, dar s-ar fi cuvenit s-o facă taică-tău, numai el ar fi găsit ceea ce caut eu. A! ce om era! Ehei! Dacă mi-ar fi spus mie secretul lui pentru gută, ce bogaţi am mai fi noi amândoi astăzi!

Nu trecea săptămână de la Dumnezeu fără ca farmacistul, la fel de slab de minte pe cât era de bun la suflet, să nu-i vâre lui Lucien un pumnal în inimă, vorbindu-i de fatala discreţie a tatălui său în privinţa descoperirii leacului pentru gută.

— O mare nenorocire! răspunse scurt Lucien căruia începea sa i se pară nesuferit elevul tatălui său, după ce îl binecuvântase de atâtea ori, deoarece în multe rânduri bietul Postel îi ajutase pe văduva şi pe copiii fostului său stăpân.

— Ce-i cu tine? întrebă domnul Postel punând eprubeta

pe masa de laborator.

— A venit vreo scrisoare pentru mine?

— Da, una care miroase ca o alifie bună! E pe tejghea, lângă casă.

Scrisoarea doamnei de Bargeton laolaltă cu borcanele spiţeriei! Lucien dădu buzna în prăvălie.

— Grăbeşte-te, Lucien! masa te aşteaptă de un ceas, s-a răcit, strigă un glas duios printr-o fereastră deschisă, dar pe care Lucien nu-l auzi.

— E zăpăcit de tot fratele dumitale, domnişoară, zise Postel ridicând capul.

Burlacul acesta, asemănător cu un butoi de rachiu peste care parcă fantezia unui pictor aşezase o figură rotundă, ciupită de vărsat şi rumenă, luă, uitându-se la Ève, o înfăţişare ceremonioasă şi dulceagă, ceea ce dovedea ci se gândeşte să se însoare cu fiica predecesorului său, fără însă a izbuti să pună capăt luptei ce se dădea în sufletul lui între dragoste şi interes. De aceea deseori îi spunea zâmbind lui Lucien fraza pe care o repetă şi acum când tânărul îi trecu prin faţă:

— Straşnic e de frumoasă sora ta! Nici tu nu arăţi rău. Tatăl vostru le făcea pe toate bine.

Ève era o brună înaltă, cu părul negru şi ochii albaştri. Deşi părea să aibă un caracter bărbătesc, era blândă, duioasă şi devotată. Nevinovăţia, curăţenia, resemnarea ei la o viaţă de muncă, cuminţenia care nu dăduse niciodată de bârfit îl cuceriseră pe David Séchard. De aceea, de când se întâlniseră întâia oară, o pasiune ascunsă şi simplă se născuse între ei, fără manifestări zgomotoase sau declaraţii grăbite. Fiecare se gândise în taină la celălalt, ca şi cum ar fi fost despărţiţi de vreun soţ gelos, jignit de un asemenea sentiment. Amândoi se ascundeau de Lucien, temându-se că-l stingheresc, poate, din drumul lui. Lui David îi era teamă că nu i-ar fi pe plac Èvei, care, la rându-i, era cuprinsă de sfiala sărăciei. O adevărată lucrătoare ar fi fost îndrăzneaţă, o copilă binecrescută şi scăpătată se purta

însă potrivit tristei ei soarte. Modestă în aparenţă, mândră în realitate, Ève nu voia să pună stăpânire pe fiul unui om ce trecea drept bogat. În acel moment, cei în curent cu valoarea crescândă a proprietăţilor preţuiau la peste optzeci de mii de franci moşia de la Marsac, fără a pune la socoteală pământul pe care bătrânul Séchard, doldora de bani puşi deoparte, norocos în recolte, priceput în vânzări, trebuie să i-l fi adăugat pândind toate ocaziile. David era poate singurul om care nu cunoştea averea tatălui său. Pentru el, Marsac era o cocioabă cumpărată în 1810 cu cincisprezece-şaisprezece mii de franci, unde el se ducea o dată pe an, la cules, şi unde tatăl său îl plimba prin vie, lăudându-i nişte recolte pe care tipograful nu le vedea niciodată şi de care, la urma urmelor, puţin îi păsa.

Iubirea unui savant deprins a trăi în singurătate, în care îşi amplifică sentimentele, exagerându-şi piedicile din calea lor, cerea să fie încurajată; căci, pentru David, Ève era o femeie mai impunătoare decât o doamnă din lumea mare pentru un pârlit de golan. Stângaci şi tulburat când se afla alături de idolul său, grăbit să plece de cum sosea ea, tipograful îşi strunea pasiunea în loc s-o arate. Deseori, seara, după ce născocise cu greu vreun pretext de a-i cere părerea lui Lucien, cobora din piaţa du Mûrier până în Houmeau; dar, ajungând la poarta verde de fier, o lua la fugă înapoi, de teamă să nu fi sosit prea târziu sau să n-o supere cumva pe Ève care trebuia să se fi culcat. Deşi iubirea asta mare nu se trăda decât în lucruri mici, Ève o înţelesese; dânsa era măgulită, fără niciun orgoliu, văzându-se obiectul adâncului respect întipărit în privirile, în vorbele, în purtarea lui David; dar farmecul cel mare al tipografului era fanatismul lui pentru Lucien; ghicise dânsul cel mai bun mijloc de a-i fi pe plac Èvei! Ca să putem arăta întrucât desfătarea mută a acestei iubiri se deosebea de patimile năvalnice, ar trebui s-o asemuim cu florile de câmp faţă de florile strălucitoare de grădină. Schimbau priviri blânde şi gingaşe ca lotuşii albaştri ce lunecă pe ape,

câteva cuvinte în fugă ca parfumul slab de măcieş, melancolii duioase ca şi catifeaua muşchiului; flori a două suflete alese ce mijeau dintr-un pământ bogat, rodnic, neclintit. Ève ghicise în mai multe rânduri puterea ascunsă sub această slăbiciune; îi era atât de recunoscătoare lui David de tot ceea ce el nu cuteza, încât cea mai mică întâmplare putea aduce o şi mai strânsă unire a sufletelor lor.

Lucien găsi uşa lăsată deschisă de Ève şi se aşeză, în tăcere, la o măsuţă cu picioare în formă de *X,* fără faţă de masă, pe care era pus tacâmul lui. Gospodăria lor sărăcăcioasă nu avea decât trei tacâmuri de argint; Ève le folosea pe toate pentru preaiubitu-i frate.

— Ce citeşti acolo? îl întrebă ea după ce puse pe masă o mâncare luată de pe foc şi după ce stinse sobiţa mobilă acoperind-o cu un căpăcel.

Lucien nu răspunse. Ève luă o farfurioară împodobită de dânsa cu frunze de viţă şi o puse pe masă, împreună cu o strachină cu frişcă.

— Uite, Lucien, ţi-am adus nişte fragi.

Lucien, cufundat în citire, nu auzi. Ève se aşeză atunci lângă el fără să cârtească măcar, căci unei surori îi face mare plăcere ca fratele să se poarte astfel.

— Dar ce-i cu tine? exclamă ea văzând lacrimi în ochii fratelui.

— Nimic, nimic, Ève, zise el luând-o de mijloc, trăgând-o spre el, şi sărutând-o pe frunte şi pe păr, apoi pe gât, cu o înflăcărare neaşteptată.

— Te ascunzi de mine?

— Ei, poftim, mă iubeşte!

— Ştiam eu bine că nu pe mine mă săruta aşa, zise sora îmbufnată, roşindu-se.

— O să fim cu toţii fericiţi, exclamă Lucien sorbindu-şi grăbit, supa.

— Noi cu toţii? repetă Ève. Cuprinsă de aceeaşi presimţire ce-l cuprinsese şi pe David, adăugă: Pe noi o să

ne iubeşti mai puţin!

— Cum poţi să crezi aşa ceva când mă cunoşti?

Ève îi apucă mâna ca să i-o strângă; apoi luă farfuria goală şi strachina de lut ars, şi-i puse în faţă felul pregătit de dânsa. În loc să mănânce, Lucien reciti scrisoarea doamnei de Bargeton, pe care Ève nu i-o ceru, atât de mult respect avea faţă de frate-său; dacă voia să i-o arate, trebuia să aştepte; şi dacă nu voia, putea ea să i-o ceară? Aşteptă. Iată scrisoarea:

Scumpe prietene, pentru ce aş refuza fratelui dumitale întru ştiinţă sprijinul pe care ţi l-am dat şi dumitale? În ochii mei, talentele au aceleaşi drepturi; însă dumneata nu cunoşti prejudecăţile persoanelor ce alcătuiesc societatea mea. E posibil să nu izbutim să facem recunoscută nobleţea spiritului de către cei ce sunt aristocraţia neştiinţei. Dacă n-am destulă putere ca să le impun pe domnul David Séchard, îţi voi sacrifica cu dragă inimă pe aceşti domni. Va fi ca o hecatombă antică. Dar, dragă prietene, nici dumneata nu vrei desigur să mă sileşti a primi tovărăşia unei persoane ale cărei spirit şi maniere s-ar putea să nu-mi placă. Măgulirile dumitale m-au învăţat să cunosc cât de uşor se lasă orbită prietenia! Ai să fii oare supărat pe mine dacă îi pun consimţământului meu această restricţiune? Vreau să-l văd pe prietenul dumitale, să-l judec, să mă conving prin mine însămi, în interesul viitorului dumitale, dacă nu te amăgeşti singur. Nu e oare aceasta una dintre grijile materne ce trebuie, scumpul meu poet, să-ţi poarte

Louise de Nègrepelisse?

Lucien nu ştia cu câtă artă se foloseşte lumea de sus de *da* ca să ajungă la *nu,* şi de *nu* ca să pregătească un *da.* Scrisoarea însemna un triumf pentru el. David avea să meargă la doamna de Bargeton, să strălucească în toată măreţia geniului. În beţia ce i-o pricinuise o izbândă care îl făcu să creadă în ascendentul lui asupra oamenilor, îşi luă o

înfăţişare mândră. Atâtea nădejdi se răsfrânseră pe faţa lui, dându-i o strălucire plină de încântare, încât soră-sa nu se putu opri să nu-i spună cât era de frumos.

— Dacă e inteligentă, trebuie să te iubească mult femeia aceea! Ce necăjită o să fie diseară, când toate femeile or să-ţi facă curte. Tare o să mai fi frumos când îţi vei citi *Sfântul Ioan în Patmos!* Aş vrea să fiu un şoricel, să mă strecor şi eu acolo! Hai, ţi-am pregătit hainele în odaie la mama.

Odaia vădea o sărăcie cuviincioasă. Aflai înăuntru un pat de nuc, cu polog alb, iar la picioare un covor verde tocit. Apoi, un scrin cu oglindă în ramă de lemn şi nişte scaune de nuc întregeau mobilierul. Pe cămin, o pendulă amintea de vremurile îndestulate de altădată. Fereastra avea perdele albe. Pe pereţi era un tapet cenuşiu, cu flori cenuşii. Podeaua, vopsită şi frecată de Ève, lucea de curăţenie. În mijlocul odăii era o măsuţă pe care se vedeau, pe o tavă roşie cu stele de aur, trei ceşti şi o zaharniţă de porţelan din Limoges. Ève dormea într-o odăiţă lipită de aceasta, oare cuprindea un pat strâmt, un fotoliu vechi şi o masă de lucru lângă fereastră. Îngustimea acestor cabine marinăreşti cerca ca uşa cu geamuri să stea tot timpul deschisă, ca să vină aer. În ciuda sărăciei ce se citea în orice lucru, modestia unei vieţi de muncă domnea în acele încăperi. Pentru cei care îi cunoşteau pe mamă şi pe cei doi copii, priveliştea aceasta prezenta o înduioşătoare armonie.

Lucien îşi punea cravata, când se auziră în curte paşii lui David, şi tipograful se ivi de îndată, cu mersul şi gesturile unui om tare grăbit.

— Ei! David, exclamă ambiţiosul, suntem învingători! mă iubeşte! mergi şi tu.

— Nu, zise tipograful cam încurcat, am venit să-ţi mulţumesc pentru dovada ta de prietenie care m-a făcut să reflectez serios. Viaţa mea, Lucien, e hotărâtă. Eu sunt David Séchard, tipograf al regelui la Angoulême, un nume care se poate citi pe toate zidurile, în coada tuturor afişelor.

Pentru oamenii din casta aceea eu sunt un meşteşugar, un negustor, dacă vrei, un industriaş cu prăvălie în strada Beaulieu, colţ cu piaţa du Mûrier. N-am încă nici averea unui Keller, nici faima unui Desplein, două soiuri de putere pe care nobilii încearcă încă să le tăgăduiască, dar care, şi eu cred la fel, nu înseamnă nimic fără purtarea şi bună creşterea gentilomului. Pe ce mi-aş întemeia eu o bruscă înălţare? Ar râde de mine şi burghezii şi nobilii. Tu te afli în altă situaţie. Un şef de atelier nu-i ţinut de nimic. Tu lucrezi doar ca să dobândeşti cunoştinţele trebuincioase pentru a izbândi mai târziu, îţi poţi oricând justifica îndeletnicirile de azi prin nevoile tale viitoare. De altminteri, mâine poţi să te apuci de altceva, să faci dreptul, să intri în diplomaţie sau în vreun minister. În sfârşit, tu nu eşti nici catalogat, nici etichetat. Profită de virginitatea ta socială, porneşte-o singur la drum şi pune mâna pe onoruri! Gustă din plin toate plăcerile, chiar şi cele deşarte. Fii fericit, şi eu mă voi bucura de succesele tale ca de ale mele. Da, voi trăi în imaginaţie viaţa ta. Tu eşti făcut pentru petreceri, pentru lumea strălucitoare, cu intrigile ei atât de repede urzite. Iar eu pentru viaţa cumpătată, munca de negustor şi îndeletnicirile migăloase ale ştiinţei. Tu vei fi aristocratul nostru, zise el uitându-se la Ève. Când te vei clătina, vei găsi oricând braţul meu gata să te sprijine. Dacă vreodată te vei simţi trădat de cineva, vei afla adăpost în inima noastră, căci dragostea noastră îţi va rămâne mereu aceeaşi. Protecţia, favoarea, bunăvoinţa lumii, dacă le-am împărţi la doi, ar putea să scadă, ne-am păgubi unul pe celălalt; mergi deci singur înainte, şi-o să mă înhami şi pe mine de va fi nevoie. Nu numai că nu te invidiez, dar am să-ţi închin ţie toată viaţa mea. Ceea ce ai făcut acuma pentru mine, riscând să-ţi pierzi binefăcătoarea, iubita poate, în loc să mă părăseşti, să te lepezi de mine, lucrul acesta simplu dar măreţ, Lucien, m-ar lega pe viaţă de tine, dacă nu am fi încă de pe acum ca doi fraţi. Nu trebuie să ai remuşcări ori să fii îndurerat crezând că iei partea cea mai mare.

Împărţeala asta à la Montgommery e pe gustul meu. În fine, chiar de mi-ai pricinui cândva vreun necaz, cine ştie dacă nu tot eu îţi voi fi îndatorat?

Rostind aceste vorbe, strecură o privire nespus de sfioasă înspre Ève, care avea ochii plini de lacrimi, căci ghicise totul.

— În sfârşit, îi mai zise el lui Lucien, care-l asculta cu uimire, tu eşti binefăcut, ai o statură frumoasă, hainele îţi stau bine, arăţi ca un gentilom cu fracul cel albastru cu nasturi galbeni, şi chiar cu un simplu pantalon de nanghin; eu, în schimb, aş arăta ca un lucrător printre oamenii aceia, aş fi stângaci, stingher, aş spune prostii sau n-aş deschide gura; tu poţi, ca să le dovedeşti că respecţi prejudecăţile cu privire la nume, să-l iei pe cel al mamei, să te numeşti Lucien de Rubempré; pe când eu sunt şi voi fi totdeauna David Séchard. Toate sunt de partea ta şi toate sunt împotriva mea în lumea în care pătrunzi acum. Tu eşti făcut să reuşeşti acolo. Femeile se vor îndrăgosti de chipul tău de înger. Nu-i aşa, Ève?

Lucien sări de gâtul lui David şi-l îmbrăţişă. Modestia aceasta punea capăt la atâtea îndoieli şi piedici întrevăzute de el. Cum să nu simtă şi mai multă dragoste pentru un om care făcea din prietenie aceleaşi reflecţii pe care el le făcuse din ambiţie? Ambiţiosul şi îndrăgostitul îşi vedea calea netezită, astfel că inima tânărului şi prietenului se veselea acum. Trăiră amândoi unul dintre acele rare momente din viaţă când toate forţele sunt încordate şi când toate strunele vibrează din plin. Dar dovada asta de înţelepciune a unui suflet ales mai aţâţa în Lucien şi tendinţa care-l face pe om să raporteze totul la sine, căci toţi, mai mult sau mai puţin, spunem ca Ludovic al XIV-lea: „Statul sunt eu!” Dragostea mamei şi a surorii, devotamentul lui David, deprinderea de a se vedea obiectul tuturor ostenelilor celor trei fiinţe îi dădeau toate cusururile copilului răsfăţat de ai săi, făceau să încolţească în el egoismul acela care îl roade pe nobil şi pe care îl întreţinea

doamna de Bargeton îmboldindu-l să-şi uite îndatoririle faţă de soră, de mamă, de David. Nu ajunsese încă până acolo; dar, tot lărgind în juru-i cercul ambiţiei sale, nu era oare de temut că se va vedea cu vremea silit a nu se gândi decât la sine, spre a-şi putea păstra poziţia câştigată?

După ce emoţia se risipi, David îi atrase atenţia lui Lucien că poemul *Sfinţiţi Ioan în Patmos* era poate prea biblic spre a fi citit în faţa unei societăţi nu prea deprinse desigur cu poezia apocaliptică. Lucien, care urma să apară în faţa celui mai pretenţios public din Charente, se arătă îngrijorat. David îl sfătui să ia cu el volumul lui André de Chénier şi să înlocuiască o plăcere îndoielnică cu una sigură; Lucien citea minunat; o să placă neîndoios şi o să dea dovadă de o modestie care-i va fi de folos. Ca cei mai mulţi dintre tineri, şi ei le atribuiau oamenilor de lume înţelegerea şi virtuţile lor. Dacă tinereţea oare n-a greşit încă este fără vreo îngăduinţă faţă de greşelile altora, e totodată gata să-i creadă pe ceilalţi în stare de măreţele ei credinţe. E nevoie într-adevăr de multă experienţă de viaţă până să poţi recunoaşte că, după cum bine spunea Rafael, *a înţelege înseamnă a egala*. În genere, simţul necesar înţelegerii poeziei e rar în Franţa, unde spiritul secătuieşte repede izvorul lacrimilor sfinte ale extazului, unde nimeni nu-şi dă osteneala să se ocupe de sublim, să-l cerceteze temeinic spre a-i întrezări nemărginirea. Lucien avea să cunoască pentru întâia oară ignoranţa şi răceala lumii „bune”. Trecu aşadar pe la David ca să ia volumul de poezii.

Când cei doi îndrăgostiţi rămaseră singuri, David fu mai încurcat decât în orice altă clipă a vieţii sale. Pradă a mii de temeri, dorea şi îi era frică de un cuvânt de laudă, îi venea să fugă, deoarece şi pudoarea are cochetăria ei! Bietul îndrăgostit nu îndrăznea să spună nicio vorbă care ar fi putut arăta că cerşeşte vreo mulţumire; orice cuvânt i se părea primejdios, şi tăcea ca un vinovat prins asupra faptului. Èvei, care ghicea chinurile modestiei sale, îi plăcu să-l ţină astfel; însă, când David îşi răsuci în mână pălăria,

ca să plece, ea zâmbi.

— Domnule David, îi zise, dacă nu petreci seara la doamna de Bargeton, putem s-o petrecem împreună. E vreme frumoasă, nu vrei să facem o plimbare pe malul apei? O să vorbim despre Lucien.

Lui David îi veni să-i cadă în genunchi. Dulceaţa glasului Èvei era pentru el o răsplată nesperată; căldura tonului rezolvase dintr-odată dificultăţile situaţiei; propunerea ei era mai mult decât un elogiu, era întâia favoare a iubirii.

— Te rog numai, zise ea la o mişcare a lui David, să mă aştepţi câteva minute, până mă îmbrac.

David, care în viaţa lui nu ştiuse ce-i o melodie, ieşi cântând un fel de cântec, spre uimirea bunului Postel, care din acea clipă începu a bănui legăturile dintre Ève şi tipograf.

Cele mai mici întâmplări din seara aceea avură o mare înrâurire asupra lui Lucien, obişnuit să se lase condus de primele impresii. Ca toţi îndrăgostiţii fără experienţă sosi atât de devreme, încât Louise nu era încă în salon. Nu se afla acolo decât domnul de Bargeton. Lucien începuse ucenicia micilor laşităţi prin care amantul unei femei măritate îşi cumpără fericirea şi care le dau femeilor măsura a ceea ce pot pretinde; dar nu se aflase până atunci singur faţă în faţă cu domnul de Bargeton.

Gentilomul era unul dintre acele spirite ce-şi află locul undeva între nulitatea nevătămătoare care mai poate înţelege ceva şi prostia mândră care nu vrea să primească nimic şi nici să dăruiască nimic. Pătruns de îndatoririle sale faţă de lume şi în dorinţa de a se face plăcut, adoptase drept unic limbaj surâsul dansatorului. Mulţumit sau nemulţumit, el surâdea. Surâdea la vestea unei nenorociri, ca şi la vestea unei întâmplări fericite. Surâsul răspundea la orice prin expresia pe care i-o dădea domnul de Bargeton. Dacă era neapărat nevoie de o aprobare directă, îşi lărgea surâsul într-un râs binevoitor, scăpând şi câte o vorbă, dar

numai în cazuri extreme. A se afla între patru ochi cu cineva era singura complicaţie a vieţii lui vegetative, deoarece atunci era silit să caute ceva în imensitatea golului său interior. De cele mai multe ori se descurca folosindu-se de obiceiurile din copilărie: gândea cu glas tare, te iniţia în cele mai mici detalii ale vieţii lui, îţi înfăţişa nevoile, micile sale senzaţii, care lui i se păreau idei. Nu vorbea nici măcar despre vreme; nu se folosea nici de locurile comune ale conversaţiei cu ajutorul cărora chiar dobitocii ies din încurcătură; el se adresa celor mai intime griji ale vieţii:

— De hatârul doamnei de Bargeton, am mâncat azi de dimineaţă carne de viţel, care-i place atât de mult, spunea el, şi acum mă doare stomacul. Ştiu, totuşi nu mă pot stăpâni! Spune-mi, cum vine asta?

sau:

— Am sunat să cer un pahar de apă cu zahăr, nu doriţi şi dumneavoastră unul?

sau:

— Mâine fac o plimbare călare, şi o să trec şi pe la socrumeu.

Frazele acestea, care nu susţineau discuţia, smulgeau un da sau un nu celuilalt, şi conversaţia cădea baltă. Domnul de Bargeton cerea atunci ajutorul vizitatorului, răsucindu-şi deodată într-o parte nasul lui de mops bătrân cu răsuflarea scurtă; te privea holbat cu ochii lui ceacâri de parcă ar fi spus: *Poftim?* Plicticoşii, gata oricând să vorbească numai despre ei, îi erau dragi, îi asculta cu atâta atenţie, încât limbuţii din Angoulême spuneau că are o inteligentă ascunsă şi că e judecat greşit. De aceea, când nu mai găseau pe nimeni să-i asculte, aceşti oameni veneau să-şi isprăvească povestirea sau argumentaţia lângă dânsul, siguri că vor avea parte de surâsul lui admirativ. Salonul soţiei era totdeauna plin, acolo se simţea el îndeobşte la largul său. Avea grijă de cele mai mici amănunte: se uita la cine intra, saluta surâzând şi îl conducea până la soţia sa pe

noul-sosit; pândea pe cei ce plecau, întovărăşindu-i până la uşă cu veşnicu-i surâs. Când serata era însufleţită şi când vedea pe fiecare la rostul lui, fericitul mut stătea înfipt pe picioarele sale lungi, ca o barză, părând că ascultă o discuţie despre politică; sau se ducea să se uite în cărţile vreunui jucător fără să priceapă nimic, căci nu ştia niciun joc; sau se plimba trăgând tutun pe nas şi făcându-şi digestia. Anaïs era fericirea vieţii lui, dânsa îi dădea bucurii nemărginite. Când îşi juca rolul de stăpână a casei, el se cufunda într-un fotoliu admirând-o, pentru că ea vorbea şi pentru el; mai apoi îşi făcuse o plăcere din a găsi tâlcul frazelor ei; şi cum deseori nu le pricepea decât multă vreme după ce fuseseră spuse, îşi îngăduia surâsuri ce izbucneau ca explozia unui obuz îngropat. Respectul lui faţă de dânsa mergea până la adoraţie. Şi oare o adoraţie, oricare ar fi ea, nu-i de ajuns ca să facă fericirea unei vieţi? înţeleaptă şi mărinimoasă, Anaïs nu abuzase de avantajele ei, descoperind la soţul ei firea uşoară a unui copil care nu cerea. decât să fie condus. Se îngrijise de el cum te îngrijeşti de o haină; îl ţinea curat, îl peria, îl învelea, îl ferea; şi, simţindu-se ferit, periat, îngrijit, domnul de Bargeton dobândise faţă de soţie un devotament de câine. E atât de uşor să dai cuiva o fericire care nu te costă nimic! Doamna de Bargeton, ştiind că soţul n-are altă plăcere decât aceea a meselor bune, îi făcea nişte mâncăruri minunate. Îi era milă de el; nu se plângea niciodată, şi câţiva, neînţelegând tăcerea mândriei sale, îi atribuiau domnului de Bargeton virtuţi ascunse. De altfel, dânsa îl disciplinase milităreşte, şi supunerea soţului faţă de voinţa soţiei era pasivă. Îi spunea: „Fă o vizită domnului sau doamnei Cutare”, şi el se ducea orbeşte, ca soldatul la post. De aceea, în faţa ei, el stătea drepţi şi nemişcat.

Era vorba, pe atunci ca mutul acesta să fie numit deputat. Lucien venea de prea puţină vreme în casă pentru a fi putut ridica vălul sub care se ascundea această fire nemaiîntâlnită. Domnul de Bargeton, îngropat în fotoliu,

având aerul că vede şi înţelege totul, învăluit în tăcerea care-i dădea o deosebită gravitate, i se părea grozav de impunător. În loc să-l ia drept un bolovan, Lucien, înclinat ca toţi oamenii cu imaginaţie de a da proporţii şi suflet oricărei forme întâlnite, făcu din gentilomul nostru un sfinx de temut şi crezu nimerit să-l linguşească.

— Sosesc cel dintâi, zise el salutând cu ceva mai mult respect decât i se acorda de obicei acelui caraghios.

— E şi firesc, răspunse domnul de Bargeton.

Lucien luă vorbele acestea drept împunsătura unui soţ gelos, se înroşi şi se privi în oglindă ca să facă ceva.

— Dumneata locuieşti în Houmeau, zise domnul de Bargeton, iar persoanele care stau departe sosesc totdeauna mai devreme decât cele care stau aproape.

— Cum se face asta? întrebă Lucien vrând să pară plăcut.

— Nu ştiu, răspunse domnul de Bargeton revenind la nemişcarea de mai înainte.

— N-aţi vrut să vă osteniţi, reluă Lucien. Un om în stare să observe un lucru îi poate găsi şi cauza.

— A! făcu domnul de Bargeton, cauzele finale! Ehehe!...

Lucien îşi stoarse creierii să însufleţească conversaţia oare se împotmoli aici.

— Doamna de Bargeton se îmbracă, desigur? întrebă el cutremurându-se de neghiobia întrebării.

— Da, se îmbracă, răspunse firesc soţul.

Lucien ridică ochii în tavan, înspre cele două grinzi groase, zugrăvite în cenuşiu, neştiind ce să mai spună; dar văzu atunci cu spaimă candelabrul cu cristale, căruia i se scosese învelitoarea şi i se puseseră lumânări. Şi mobilele erau fără îmbrăcăminte, mătasea roşie arătându-şi florile roase. Schimbările astea vesteau o reuniune neobişnuită. Poetul începea să se întrebe dacă era îmbrăcat cum se cuvine, căci îşi pusese ghetele. Buimac, se îndreptă spre un vas japonez ce împodobea o măsuţă cu ghirlande de pe timpul lui Ludovic al XV-lea; apoi îi fu frică să nu displacă soţului nefăcându-i curte şi se hotărî să-i afle vreo

slăbiciune ca să ştie cum să-l ia.

— Plecaţi rar din oraş, domnule? îl întrebă pe domnul de Bargeton către care se întoarse.

— Rar.

Tăcerea reîncepu. Domnul de Bargeton pândea ca o pisică bănuitoare toate mişcările lui Lucien, care-i tulbura liniştea. Se temeau unul de celălalt.

— O fi bănuind ceva? gândi Lucien, căci pare foarte duşmănos.

În acest moment, spre norocul lui Lucien, foarte stânjenit de privirile neliniştite cu care domnul de Bargeton îl urmărea cum umblă încoace şi încolo, bătrânul servitor, îmbrăcat în livrea, îl anunţă pe du Châtelet. Baronul intră foarte dezgheţat, îl salută pe amicul său Bargeton şi îi făcu lui Lucien o mică înclinare din cap, care pe atunci era la modă, dar care poetului i se păru obraznică din partea unui financiar. Sixte du Châtelet arbora nişte pantaloni de o albeaţă ce-ţi lua ochii şi prinşi pe sub talpă ca să-i ţină întinşi. Purta pantofi fini şi ciorapi de mătase. Pe vesta albă flutura panglica neagră a *lorgnon*-ului. În fine, fracul negru avea croiala şi forma parizienă. Era cuceritorul pe care-l ştim, însă vârstă îl înzestrase cu un început de burtă destul de greu de ţinut în marginile eleganţei. Îşi vopsea părul şi favoritele albite de chinurile călătoriei sale, ceea ce îi dădea o înfăţişare aspră. Obrazul, altădată foarte gingaş, căpătase culoarea arămie a celor ce se întorc din colonii; însă felul lui de a se mişca, caraghios prin pretenţiile ce le mai păstra, amintea încă de simpaticul secretar particular al unei alteţe imperiale. Îşi luă lornionul, cercetă pantalonul de nanghin, ghetele, vesta, fracul albastru ale lui Lucien, făcute la Angoulême, în sfârşit, îşi privi rivalul din cap până-n picioare. Apoi îşi puse cu răceală lornionul în buzunarul de la vestă, de parc-ar fi spus: „Sunt mulţumit”. Zdrobit de eleganţa financiarului, Lucien gândi că se va răzbuna şi el, ceva mai târziu, când îşi va arăta adunării obrajii îmbujoraţi de poezie; totuşi, purtarea baronului îl duru adânc şi se

simţi şi mai stingherit acum, după ce avusese de înfruntat pretinsa duşmănie a domnului de Bargeton. Baronul părea că-l striveşte pe Lucien sub toată greutatea averii sale, pentru ca acesta să fie şi mai umilit de sărăcia lui. Domnul de Bargeton, care crezuse că nu mai avea nimic de spus, fu dezamăgit de tăcerea pe care o păstrară cei doi rivali, privindu-se; dar, când se găsea la capătul sforţărilor, avea el o întrebare pe care o ţinea ca pe o pară pentru sete[74], şi socoti că e timpul să-i dea drumul, cu aerul unuia năpădit de treburi..

— Ei, domnule, îi zise lui du Châtelet, ce mai e nou, ce se mai aude?

— Nou? răspunse cu răutate directorul contribuţiilor, nou e domnul Chardon. Întrebaţi-l pe dânsul. Ne-ai adus vreun poem frumos? întrebă neastâmpăratul baron, îndreptându-şi o buclă ce i se părea desprinsă.

— Ca să ştiu dacă am izbutit, ar fi trebuit să vă cer sfatul, răspunse Lucien. V-aţi ocupat cu poezia înaintea mea.

— O! câteva cuplete destul de nostime făcute la comandă, câteva poezii de circumstanţă, vreo câteva romanţe care au plăcut pentru muzica lor, şi marea mea epistolă către o soră a lui Bonaparte (nerecunoscătorul!), nu mă îndreptăţesc a nădăjdui la nemurire!

În clipa aceasta, doamna de Bargeton se arătă în toată strălucirea unei toalete bine studiate. Purta un turban ebraic împodobit cu o agrafă orientală. O eşarfă de voal subţire, sub care străluceau cameele unui colier, era răsucită cu graţie în jurul gâtului. Rochia de muselină colorată, cu mâneci scurte, îi permitea să arate mai multe brăţări înşirate pe minunatele ei braţe albe. Această îmbrăcăminte teatrală îl vrăji pe Lucien. Domnul du Châtelet, galant, îi adresă reginei câteva complimente leşinate care o făcură să surâdă, într-atât era de încântată să fie lăudată de faţă cu Lucien! Nu schimbă decât o

[74] *o pară pentru sete* – în limba franceză, expresia înseamnă: o ultimă rezervă.

singură privire cu scumpu-i poet, iar directorului contribuţiilor îi răspunse umilindu-l cu o politeţe ce dovedea că îl scosese din intimitatea ei.

Invitaţii începură să sosească. Mai întâi se înfăţişară episcopul şi marele vicar, două figuri demne şi solemne, dar care formau un violent contrast: prea sfântul era înalt şi slab, însoţitorul său era scurt şi gras. Amândoi aveau ochii sclipitori, însă episcopul era palid, iar marele vicar avea faţa rumenă de sănătate. Şi la unul şi la altul, gesturile şi mişcările erau rare. Amândoi păreau prudenţi, rezerva şi tăcerea lor intimidau; treceau drept foarte isteţi.

Cei doi preoţi fură urmaţi de doamna de Chandour şi de soţul ei, personaje cu totul aparte, pe care cei ce nu cunosc provincia ar fi în stare să-i socotească drept o născocire. Soţul Améliei, femeia care făcea pe rivala doamnei de Bargeton, domnul de Chandour, căruia i se zicea Stanislas, era încă zvelt la patruzeci şi cinci de ani şi avea toată faţa ciupită de vărsat. Cravata îi era totdeauna astfel înnodată încât să prezinte două capete ameninţătoare: unul la înălţimea urechii drepte, celălalt îndreptat spre panglica roşie a decoraţiei. Pulpanele hainei erau azvârlite înapoi cu putere. Prin vesta foarte deschisă se vedea o cămaşă umflată, scrobită, încheiată cu nasturi încărcaţi de aurării. În sfârşit, toată îmbrăcămintea lui avea un caracter exagerat care-l făcea să semene până-ntr-atât cu o caricatură, încât, văzându-l, străinii nu-şi puteau reţine zâmbetul. Stanislas se privea mereu, cu un soi de mulţumire, de sus şi până jos, controlându-şi numărul nasturilor de la vestă, urmărind liniile unduioase ale pantalonului strâmt, mângâindu-şi picioarele cu o privire de îndrăgostit ce se oprea încântată pe vârfurile pantofilor. Când isprăvea cu îndeletnicirea asta, căuta din ochi o oglindă, cercetând dacă părul îi stătea cum trebuie; fericit, le întreba din ochi pe femei, punându-şi un deget în buzunarul vestei, răsturnându-se pe spate şi aşezându-se, în fine, jos în aşa fel încât să se pună cât mai în valoare:

fandoseli de cocoş, care îi reuşeau în societatea aristocratică în care trecea drept „frumos”. Mai toată vremea povestea lucruri deocheate, cum se spuneau în secolul al optsprezecelea. Acest nesuferit gen de conversaţie îi procura un oarecare succes la femei, făcându-le să ridă. Domnul du Châtelet începea să-l pună pe gânduri. Într-adevăr, întărâtate de dispreţul încrezutului de la contribuţiile indirecte, aţâţate de pretenţiile lui prefăcute că nu poate fi scos din plictiseala care-l apăsa şi înciudate de tonul de sultan blazat, femeile alergau după el şi mai mult ca la sosirea lui în oraş, mai ales de când doamna de Bargeton se îndrăgostise de Byron-ul din Angoulême. Amélie era o femeie mititică, neîndemânatică la prefăcătorii, grasă, albă, cu părul negru, făcând totul exagerat, vorbind tare, rotindu-şi capul încărcat de pene vara şi de flori iarna; foarte vorbăreaţă, dar neputându-şi isprăvi fraza fără a o însoţi şi de şuierăturile unei astme nemărturisite.

Domnul de Saintot, zis Astolphe, preşedintele Societăţii de agricultură, om înalt şi voinic, cu faţa arsă, apăru tras de nevastă, un fel de ferigă uscată, căreia i se zicea Lili, prescurtare din Élise. Numele acesta, cate presupunea ceva copilăresc, nu se potrivea deloc cu firea şi purtarea doamnei de Saintot, femeie solemnă, foarte pioasă, jucătoare de cărţi greoaie şi certăreaţă. Astolphe era socotit un savant de mâna întâi. Deşi incult la culme, scrisese totuşi articolele *Zahăr* şi *Rachiu* într-un dicţionar de agricultură, furate rând cu rând din toate articolele de ziar şi din toate lucrările vechi în care se vorbeşte despre aceste două produse. Tot departamentul îl credea ocupat cu un tratat asupra culturii moderne. Deşi stătea închis toată dimineaţa în birou, nu scrisese încă nici două pagini în doisprezece ani. Dacă venea cineva să-l vadă, aranja să fie găsit răvăşind hârtii, căutând o notă rătăcită sau ascuţindu-şi pana; însă toată vremea cât rămânea în birou o întrebuinţa cu fleacuri: citea îndelung ziarul, sculpta dopuri

cu briceagul, mâzgălea câte o hârtie, sau îl răsfoia pe Cicero ca să găsească în treacăt vreo frază sau vreun pasaj ce s-ar fi potrivit cu evenimentele zilei; apoi, seara, se străduia să aducă conversaţia la un subiect care să-i îngăduie a zice: „E în Cicero o pagină care pare scrisă anume pentru ceea ce se petrece în zilele noastre”. Îşi cita atunci pasajul spre marea uimire a ascultătorilor, care îşi spuneau între ei: „Astolphe e într-adevăr tobă de carte”. Tot oraşul afla, şi astfel se păstra faima domnului de Saintot.

După această pereche, sosi domnul de Bartas, zis Adrien, omul care cânta arii de bas-bariton şi care avea mari pretenţii în muzică. Amorul propriu îl mânase înspre solfegii: începuse prin a se admira cântând, apoi se apucase să vorbească despre muzică şi sfârşise prin a nu se ocupa decât de asta. Arta muzicală ajunsese la dânsul o monomanie; nu se însufleţea decât vorbind de muzică, suferea o seară întreagă până când îl rugau să cânte. De cum isprăvea de mugit vreo arie, începea viaţa pentru el: se împăuna, se ridica în călcâie primind complimentele, făcea pe modestul, dar trecea totuşi din grup în grup ca să culeagă laude şi când, în fine, i se spunea totul, revenea tot la muzică, pornind o discuţie despre dificultăţile ariei cântate sau lăudând pe compozitor.

Domnul Alexandre de Brebian, campionul tuşului, desenatorul oare împestriţa odăile prietenilor cu producţii trăsnite şi mâzgălea toate albumele din departament, îl întovărăşea pe domnul de Bartas. Fiecare din ei o ducea la braţ pe soţia celuilalt. După gurile rele, această inversare de roluri era completă. Cele două neveste, Lolotte (doamna Charlotte de Brebian) şi Fifine (doamna Joséphine de Bartas), mereu preocupate de un fular, de o garnitură, de asortarea a două culori ce se băteau cap în cap, erau mistuite de dorinţa de a părea pariziene şi nu-şi mai vedeau de casă, unde totul mergea alandala. Dacă cele două femei, strânse ca nişte păpuşi în rochii lucrate din economii,

prezentau pe ele o expoziţie de culori ţipător de bizare, soţii îşi permiteau, în calitatea lor de artişti, o nepăsare provincială, care îi făcea curioşi la vedere. Hainele lor mototolite le dădeau aerul figuranţilor care în teatrele mici înfăţişează înalta societate invitată la petreceri.

Printre figurile care descinseră în salon, una dintre cele mai originale fu aceea a contelui de Senonches, aristocratic numit Jacques, mare vânător, trufaş, ţeapăn, ars de soare, drăgălaş ca un mistreţ, bănuitor ca un veneţian, gelos ca un maur şi înţelegându-se de minune cu domnul du Hautoy, altfel zis Francis, prietenul casei.

Doamna de Senonches (Zéphirine) era înaltă şi frumoasă, dar stacojie la faţă din pricina ficatului; trecea drept o femeie foarte pretenţioasă; talia subţire, înfăţişarea gingaşă îi îngăduiau să aibă mişcări galeşe, deşi se vedea că sunt prefăcute, dar care denotau pasiunea şi capriciile, întotdeauna satisfăcute, ale unei persoane iubite.

Francis era un bărbat destul de distins, care renunţase la consulatul de la Valencia şi la cariera sa diplomatică, pentru a se retrage la Angoulême şi a trăi pe lângă Zéphirine, zisă şi Zizine. Fostul consul avea grijă de casă, de creşterea copiilor, îi învăţa limbi străine şi vedea de averea soţilor Senonches cu un devotament deplin. Angoulême-ul nobil, Angoulême-ul administrativ, Angoulême-ul burghez clevetiseră mult timp pe seama unităţii desăvârşite a acestei căsnicii în trei; în cele din urmă, taina acestei treimi conjugale se dovedi atât de desăvârşită şi de frumoasă, încât domnul de Hautoy ar fi părut grozav de imoral dacă ar fi dat semne că vrea să se însoare. De altfel, lumea începuse să bănuiască în dragostea deosebită a doamnei de Senonches pentru o fină de-a ei, numită domnişoara de la Haye, care îi slujea ca domnişoară de companie, nişte taine neliniştitoare; şi, în ciuda unor nepotriviri de date, numai aparente, găsea asemănări izbitoare între Françoise de la Haye şi Francis du Hautoy. Când Jacques vâna prin împrejurimi, fiecare îl întreba ce mai face Francis, iar el

povestea micile necazuri ale logofătului său voluntar, dându-i întâietate asupra soţiei sale. Orbirea aceasta părea atât de ciudată la un soţ gelos, încât prietenii săi cei mai buni se distrau să-l tragă de limbă, povestind aceasta şi celor oare nu cunoşteau taina, ca să petreacă şi dânşii. Domnul du Hautoy era un *dandy* afectat, la care grija de fiecare clipă pentru propria-i persoană ajunsese un fel de fandoseală şi de joc copilăresc. Nu se îngrijea decât de tuse, de somn, de digestie şi de mâncare. Zéphirine făcuse din el un ipohondru: îl ţinea în puf, cu scufia pe cap, îi dădea doctorii, îl îndopa cu mâncări alese ca pe un căţeluş de salon, îi prescria sau îi interzicea cutare sau cutare aliment; îi cosea veste, cravate şi batiste; până la urmă, îl deprinsese să poarte tot felul de lucruri frumoase, încât îl transformase într-un soi de idol japonez. Înţelegerea dintre ei era fără niciun nor; Zizine, despre orice ar fi fost vorba, se uita la Francis, iar Francis părea că-şi găsea ideile în ochii Zizinei. Dezaprobau şi surâdeau împreună, părând că-şi cer sfatul unul altuia ca să spună chiar numai bună ziua.

Cel mai bogat moşier din partea locului, omul pizmuit de toţi, marchizul de Pimentel şi soţia sa, care întruneau laolaltă patruzeci de mii de franci rentă şi petreceau iarna la Paris, veniră de la ţară în caleaşcă, împreună cu vecinii lor, baronul şi baroana de Rastignac, însoţiţi de mătuşa baroanei şi de fiicele lor, două persoane fermecătoare, binecrescute, sărace, dar îmbrăcate cu acea simplitate care scoate mai în evidenţă frumuseţile naturale. Aceşti musafiri, care reprezentau desigur elita societăţii de acolo, fură întâmpinaţi cu o tăcere rece şi cu un respect plin de gelozie, mai ales când fiecare văzu atenţia deosebită cu care îi întâmpină doamna de Bargeton. Aceste două familii făceau parte dintre puţinii oameni care, în provincie, nu se amestecă în bârfeli, nu vizitează pe nimeni, trăiesc într-o singurătate tăcută şi păstrează o demnitate ce impune. Domnului de Pimentel şi domnului de Rastignac li se zicea pe titlul lor; nicio familiaritate nu se stabilise între soţiile şi

fiicele lor şi lumea simandicoasă din Angoulême; trăiau prea aproape de nobilimea de la curte ca să se înjosească cu nişte provinciali neghiobi.

Prefectul şi generalul sosiră cei din urmă, întovărăşiţi de nobilul de ţară care, în acea dimineaţă, îşi adusese la David memoriul asupra viermilor de mătase. De bună seamă, trebuie să fi fost vreun primar de canton, cu oarecare greutate datorită moşiilor sale, dar înfăţişarea şi îmbrăcămintea trădau o completă pierdere a contactului cu lumea bună; se simţea stingher în hainele lui, nu ştia ce să facă cu mâinile, dădea ocol persoanei cu care stătea de vorbă, se ridica şi se aşeza iarăşi ca să răspundă când i se vorbea, părea gata să facă treaba servitorilor; rând pe rând se arăta respectuos, neliniştit, grav, se grăbea să râdă de vreo glumă, asculta supus, iar uneori se întuneca la faţă, închipuindu-şi că e luat în râs. Muncit de memoriul lui, încercă de câteva ori, în cursul seratei, să vorbească despre viermii de mătase; dar nenorocosul Séverac nimerea peste domnul de Bartas, care-i răspundea aducând numaidecât vorba despre muzică, şi peste domnul de Saintot, care-i cita din Cicero. Pe la mijlocul seratei, bietul primar găsi în sfârşit pe cineva cu care să se înţeleagă, o văduvă şi fiica ei, doamna şi domnişoara du Brossard, care nu erau figurile cele mai lipsite de interes din acea societate. Un singur cuvânt spune totul: pe cât erau de sărace, pe atât erau de nobile. Îmbrăcămintea lor avea acea pretenţie la cât mai multe podoabe ce trădează o mizerie ascunsă. Doamna du Brossard o lăuda, cu neîndemânare şi la tot pasul, pe fiica ei, înaltă şi grasă, în vârstă de douăzeci şi şapte de ani, care trecea drept o bună pianistă; oficial o făcea să împărtăşească toate gusturile bărbaţilor de însurat, şi, în dorinţa de a-i găsi un rost scumpei sale Camille, în aceeaşi seară pretinsese că acesteia îi place viaţa rătăcitoare a garnizoanelor, precum şi viaţa sedentară a proprietarilor care-şi văd de moşia lor. Amândouă aveau demnitatea înţepată, acră-dulce, a acelora pe care oricine e încântat

să-i compătimească, de care se interesează numai din egoism şi care au cunoscut goliciunea vorbelor de mângâiere, singurul lucru cu care e darnică lumea faţă de năpăstuiţi. Domnul de Séverac avea cincizeci şi nouă de ani, era văduv şi fără copii; mama şi fata ascultară deci cu o admiraţie cucernică tot ce le povesti acesta despre crescătoriile lui de viermi.

— Fiicei mele i-au plăcut întotdeauna animalele, zise mama. De aceea, cum mătasea pe care o dau aceste mici vietăţi o interesează pe orice femeie, v-aş cere îngăduinţa s-o aduc pe Camille la Séverac ca să vadă cum se face. Camille e foarte inteligentă şi va înţelege numaidecât tot ce-i veţi spune. Într-o zi a priceput chiar raţiunea inversă a pătratului distanţelor.

Fraza aceasta sfârşi triumfal conversaţia dintre domnul de Séverac şi doamna du Brossard, după ce Lucien îşi făcuse lectura.

Câţiva mai de-ai casei se strecurară familiar în adunare, precum şi vreo doi-trei tineri de familie, sfioşi, tăcuţi, împopoţonaţi ca nişte moaşte, încântaţi de a fi fost poftiţi la această solemnitate literară şi dintre care cel mai îndrăzneţ stătu mult de vorbă cu domnişoara de la Haye. Toate femeile se aşezară cuminte într-un cerc, îndărătul căruia bărbaţii rămaseră în picioare. Adunarea aceasta de personaje ciudate, cu haine pestriţe, cu feţele sulemenite, i se păru foarte impunătoare lui Lucien, şi inima îi bătu când se văzu ţinta tuturor privirilor. Cât era el de îndrăzneţ, nu făcu uşor faţă acestei prime încercări, cu toate încurajările iubitei, care-şi desfăşura fastul reverenţelor şi farmecelor ei celor mai de preţ întâmpinând la sosire mărimile din ţinutul Angoulême-ului. Şi mai stânjenit se simţise datorită unei împrejurări uşor de prevăzut, dar care trebuia să-l înspăimânte pe un tânăr încă neobişnuit cu tactica lumii. Lucien, numai ochi şi urechi, se auzea strigat „domnule de Rubempré” de către Louise, de domnul de Bargeton, de episcop şi de câţiva ce voiau să-i fie pe plac gazdei, şi

„domnule Chardon” de cei mai mulţi din acest public de temut. Înfricoşat de ocheadele întrebătoare ale curioşilor, îşi deslușea numele burghez doar din mişcarea buzelor; ghicea dinainte că o să fie judecat cu acea uşurinţă provincială, prea ades vecină cu mojicia. Aceste înţepături, necontenite şi neaşteptate, îl făcură să se simtă şi mai prost. Aşteptă cu nerăbdare momentul să-şi înceapă lectura, spre a-şi putea găsi în fine un rost şi el, şi să se afle mai la largul său; însă Jacques îşi povestea ultima vânătoare doamnei de Pimentel; Adrien vorbea cu domnişoara Laure de Rastignac despre noul astru muzical, despre Rossini[75]; Astolphe, care învăţase pe dinafară dintr-un ziar descrierea unui nou plug, i-o repeta baronului. Lucien, bietul poet, nu ştia că niciunul dintre cei de faţă, afară de doamna de Bargeton, nu era în stare să priceapă poezia. Toţi aceştia, lipsiţi de emoţie, dăduseră fuga fără să ştie despre ce fel de spectacol era vorba. Sunt cuvinte care, ca şi trâmbiţele, ca cimpoaiele, ca toba mare a circurilor ambulante, atrag întotdeauna publicul. Cuvintele *frumuseţe, glorie, poezie* au un fel de vrajă care cucereşte până şi minţile cele mai greoaie. Când sosi în fine toată lumea, când convorbirile încetară, nu fără o mulţime de observaţii făcute întrerupătorilor de către domnul de Bargeton, pe care soţia îl trimise să facă liniște ca pe un paracliser care bate cu toiagul în pardoseala de lespezi, Lucien se aşeză la masa rotundă, lângă doamna de Bargeton, şi simţi un gol în inimă. Cu glasul întretăiat, vesti că, pentru a nu înşela aşteptarea nimănui, avea să citească în faţa Domniilor Lor capodoperele de curând regăsite ale unui mare poet necunoscut. Deşi poeziile lui André de Chénier fuseseră publicate încă din 1819, nimeni la Angoulême nu auzise totuşi vorbindu-se de André de

[75] *noul astru muzical... Rossini* – Compozitorul italian *Rossini* (1792—1868), autorul operelor *Bărbierul din Sevilla, Wilhelm Tell* etc., avea un succes deosebit în vremea lui Balzac, care şi personal era entuziasmat de muzica rossiniană.

Chénier. Fiecare crezuse că era un mijloc ales de doamna de Bargeton mai pe ocolite ca să nu jignească amorul propriu al poetului şi ea să-i pună pe ascultători la largul lor. Lucien citi întâi *Tânărul bolnav,* care fu primit cu murmure măgulitoare; apoi *Orbul,* poem pe care minţile astea scurte îl găsiră lung.

În timpul citirii, Lucien fu în prada unor chinuri infernale ce nu pot fi bine înţelese decât de marii artişti, sau de cei pe care înflăcărarea şi o inteligenţă deosebită îi ridică la nivelul acestora. Pentru a fi transmisă prin voce, ca şi pentru a fi pricepută, poezia cere o atenţie sfântă. Între cititori şi ascultători trebuie să se creeze un fluid, fără de care comunicarea electrică a sentimentelor nu mai are loc. De îndată ce această legătură sufletească lipseşte, poetul parcă e un înger care ar încerca să cânte un imn ceresc în mijlocul rânjetelor din iad. Or, în sfera în care se dezvoltă facultăţile lor, oamenii inteligenţi posedă vederea circumspectivă a melcului, mirosul câinelui şi urechea cârtiţei; văd, adulmecă, aud totul în jurul lor. Muzicantul sau poetul se ştiu tot atât de repede admiraţi sau neînţeleşi, după cum o plantă se usucă sau se înviorează într-o atmosferă prielnică sau vrăjmaşă. Şoaptele bărbaţilor, veniţi acolo numai pentru nevestele lor şi oare îşi vorbeau de afaceri, răsunau în urechea lui Lucien potrivit legilor acelei acustici speciale; tot aşa vedea şi câteva fălci căscând din simpatie şi adâncul inimii, şi care cu dinţii lor parcă îşi băteau joc de el. Când, ca porumbelul potopului, căuta un colţişor prielnic unde să-şi oprească privirea, întâlnea ochii ce-şi pierduseră răbdarea ai celor ce se gândeau desigur să folosească această reuniune ca să-şi vadă de interesele lor pozitive. Afară de Laure de Rastignac, de doi sau trei tineri şi de episcop, toţi asistenţii se plictiseau. Într-adevăr, aceia care înţeleg poezia se silesc să dezvolte în sufletul lor ceea ce autorul doar a schiţat în versurile lui; dar ascultătorii aceştia de gheaţă, departe de a încerca să înţeleagă sufletul poetului, nu-i ascultau nici

măcar glasul. Lucien fu cuprins de o descurajare atât de adâncă, încât o năduşeală rece îi udă cămaşa. O privire de toc zvârlită de Louise, înspre care întoarse capul, îi dădu curajul să sfârşească; dar inima-i de poet sângera prin mii de răni.

— Găseşti că e amuzant, Fifine? o întrebă pe vecina sa Lili cea uscată, care se aştepta poate la niscaiva scamatorii.

— Nu mă întreba, draga mea, mi se închid ochii de cum aud pe cineva citind.

— Sper că Naïs n-o să ne mai ofere deseori versuri seara, zise Francis. Când mi se citeşte după masă, atenţia pe care sunt silit să mi-o încordez îmi tulbură digestia.

— Mititelul de el, spuse Zéphirine în şoaptă, bea un pahar de apă cu zahăr!

— Foarte bine declamat, zise Alexandre; eu însă prefer whist-ul[76].

La vorba asta, care trecu drept spirituală din pricina semnificaţiei cuvântului englez, câteva jucătoare pretinseră că lectorul avea nevoie de odihnă. Sub acest pretext, o pereche, două se strecurară în budoar. Lucien, rugat de Louise, de încântătoarea Laure de Rastignac şi de episcop, redeşteptă atenţia cu verva contrarevoluţionară a *Iambilor*[77]*,* pe care câteva persoane, câştigate de căldura declamaţiei, îi aplaudară fără să-i înţeleagă. Oamenii de soiul acesta sunt impresionaţi de strigăte, după cum gâtlejurile grosolane sunt aţâţate de băuturile tari. Într-un moment în care se servea îngheţată, Zéphirine îl trimise pe Francis să vadă volumul şi-i spuse vecinei sale Amélie că versurile citite de Lucien erau tipărite.

— E foarte firesc, răspunse Amélie cu o bucurie vădită, domnul de Rubempré lucrează doară la un tipograf. E ca şi cum, zise ea privind-o pe Lolotte, o femeie frumoasă şi-ar

[76] *whist* – joc de cărţi; în limba engleză cuvântul *whist* este şi o interjecţie, care se poate traduce cu „Sst! lasă vorba!”

[77] *verva contrarevoluţionară a „Iambilor”* – *Iambii* sunt ultimele poeme scrise de André Chénier în închisoare, înainte de a fi ghilotinat.

face singură rochiile.

— Şi-a tipărit singur poeziile, îşi ziseră femeile între ele.

— De ce îşi mai zice atunci domnul de Rubempré? întrebă Jacques. Când munceşte cu palmele, un nobil trebuie să-şi lepede numele.

— Şi-a lepădat într-adevăr numele, pentru că era de rând, zise Zizine, dar ca să-l ia pe-al maică-si, care e nobil.

— De vreme ce *stihurile* (aşa se spune în provincie) îi sunt tipărite, putem să le citim şi singuri, zise Astolphe.

Această nerozie încurcă şi mai mult lucrurile, până ce Sixte du Châtelet binevoi să lămurească adunării necunoscătoare că ceea ce li se spusese la început nu era o precauţie oratorică, ci că aceste frumoase poezii fuseseră făcute de un frate regalist al revoluţionarului Marie-Joseph Chénier[78]. Lumea bună din Angoulême, cu excepţia episcopului, a doamnei de Rastignac şi a celor două fiice ale sale, pe care această poezie minunată îi cucerise, se socoti insultată şi se simţi jignită de această păcăleală. Se auziră şuşoteli care numai lui Lucien îi scăpară. Despărţit de lumea aceea dezgustătoare prin beţia pricinuită de cântul lăuntric, el se silea doar să-l redea, şi vedea feţele oamenilor ca printr-o ceaţă. Citi întunecata elegie asupra sinuciderii, pe cea în stil antic, din care străbate o sublimă melancolie; apoi aceea în care se află versul:

Îs dulci a tale versuri; îmi place să le spun.

În sfârşit, încheie cu suava idilă intitulată *Neera.*

Cufundată într-o fermecată visare, cu o mână în părul care i se răvăşise puţin fără să bage de seamă, cu cealaltă atârnând în jos, cu ochii pierduţi, singură în mijlocul salonului, doamna de Bargeton se simţea, pentru întâia oară în viaţa ei, purtată în sfera spre care îi năzuia întreaga

[78] *un frate regalist al revoluţionarului Marie-Joseph Chénier* – Membru al Convenţiunii, poet revoluţionar plin de avânt, *M.-J. Chénier* (1764—1811); fratele său regalist este poetul *André Chénier* (v. nota 33).

fiinţă. Gândiţi-vă cât fu de neplăcut trezită de Amélie, care se oferise să-i transmită dorinţa publicului!

— Naïs, lumea venise să audă poeziile domnului Chardon, şi tu ne dai stihuri *(stihuri!)* tipărite. Cu toate că bucăţile astea sunt foarte drăguţe, din patriotism doamnele ar dori mai bine ceva de prin partea locului.

— Nu vi se pare că limba franceză nu prea merge în poezie? îi zise Astolphe directorului contribuţiilor. Socotesc proza lui Cicero de mii de ori mai poetică.

— Adevărata poezie franceză e poezia uşoară, cântecul, răspunse du Châtelet.

— Cântecul dovedeşte că limba noastră e foarte muzicală, spuse Adrien.

— Aş dori mult să cunosc stihurile *(stihurile!)* care au dus-o pe Naïs la pierzanie, zise Zéphirine; dar după felul cum a primit cererea Améliei nu pare a fi dispusă să ne servească o mostră.

— E datoare faţă de ea însăşi să-l pună să ni le citească, răspunse Francis, căci geniul acestui tinerel e justificarea ei.

— Dumneata, care ai fost în diplomaţie, obţine asta pentru noi, îi zise Amélie domnului du Châtelet.

— Nimic mai uşor, răspunse baronul.

Fostul secretar particular al alteţei imperiale, obişnuit cu aceste şiretlicuri, se duse la episcop şi se pricepu să treacă asupra acestuia însărcinarea. Rugată de preasfântul, Naïs fu obligată să-i ceară lui Lucien vreo bucată pe care o ştie pe dinafară. Negocierile baronului, încununate atât de repede de succes, îi atraseră un zâmbet galeş din partea Améliei.

— Hotărât lucru, tare mai e spiritual baronul! îi zise ea Lolottei.

Dar Lolotte nu uita înţepătura Améliei cu privire la femeile care-şi fac singure rochiile.

— De când îi recunoşti dumneata pe baronii făcuţi sub imperiu? îi răspunse dânsa.

Lucien încercase zeificarea iubitei sale într-o odă ce-i era adresată sub un titlu găsit de toţi tinerii proaspăt ieşiţi din liceu. Oda aceasta, cu atâta curtenie şlefuită, înfrumuseţată de toată dragostea de care îi era plină inima, i se păru singura operă vrednică de a rivaliza cu poezia lui Chénier. O privi cu un aer oarecum încrezut pe doamna de Bargeton, rostind: *PENTRU EA!* Apoi scoase cu mândrie pieptul înainte ca să declame bucata ambiţioasă, căci amorul lui propriu de autor se simţi la largul său îndărătul fustelor doamnei de Bargeton. În clipa aceea, Naïs lăsă să-i scape secretul în faţa femeilor. Deşi era atât de deprinsă să domine lumea cu toată trufia inteligenţei sale, acum nu se putu stăpâni să nu tremure pentru Lucien. Se simţi stingherită, privirile-i cerşeau îngăduinţa celorlalţi; apoi fu silită să-şi ţină ochii în jos şi să-şi ascundă mulţumirea pe măsură ce se desfăşurau strofele de mai jos:

PENTRU EA

Din fund de valuri sfinte de slavă şi lumină,
Unde din surle de-aur cânt-îngerii cuminţi
Şi lui Iahvè-i spun ruga ce pe pământ suspină
În lacrime fierbinţi,

Ades un îngeraş cu păru-n blonde spume,
Pe frunte-i răspândite, de Domnul luminate,
Îşi lasă-n cer tunica de pene argintate
Şi-apoi pogoară-n lume.

Înţelegând privirea ce-i zvârle-al lui Stăpân,
El geniului muncit i-adoarme orice chin;
Copilă preamiloasă, îl face pe bătrân
Să uite de venin;

Viclenilor le-nseamnă târziile căinţe;
Neliniştitei mame îi spune-n vis să spere,

Şi, plin de bucurie, socoate câte fi'nţe
Alină vreo durere.

Din vestitorii galeşi doar unul, printre noi,
Ţinut e cu putere de cele pământeşti,
El plânge şi se zbate, privind prin gene moi
Spre bolţile cereşti.

Dar nu a frunţii sale prea orbitoare-albeaţă
M-a lămurit în taina sosirii lui din sori,
Nici ochii-i sclipitori, nici forţa îndrăzneaţă
A purei lui candori,

Ci dragostea-mi sporită de-atâta strălucire;
Când vru îngemănarea cu luminoasa stea,
Lovitu-s-a deodată, grozavă nimicire!
De îngereasca za.

Tu caută cu grijă comoara de-ţi păzeşte
Să nu vadă-un alt înger când zborul şi-ar lua:
Cuvântul cel de vrajă pe dată l-ar afla
Când seara se şopteşte!

Căci i-ai vedea atuncea, prin văl de nopţi trecând,
Ca-n răsărit o rază, spre stele lunecând,
În zborul lor fratern;

Şi-n veghe marinarul, cătând veste ciudată,
Ar arăta lumina pe urma lor lăsată.
Ca de un far etern.

— Ai înţeles ceva? întrebă Amélie pe domnul du Châtelet, privindu-l şăgalnic.

— Astfel de versuri am făcut mai toţi când am ieşit din liceu, răspunse baronul, arătându-se plictisit ca să fie în nota celui ce judecă fără să-l mire nimic. Altădată ne

împuiau capul cu ceţurile ossianice, cu Malvina, Fingal[79], stafii, războinici ieşiţi din morminte cu stele pe cap. Astăzi, vechiturile acestea poetice au fost înlocuite cu Iehova, cu surle de aur, cu îngeri, cu pene de serafimi, cu toată garderoba paradisului înnoită cu cuvintele *imens, nemărginit, singurătate, inteligenţă.* Ni se înfăţişează lacuri, vorbe de-ale lui Dumnezeu, un fel de panteism creştin, îmbogăţit ci rime rare, căutate îndelung, ca *smarald* şi *fald, patrafir* şi *trandafir* etc. În fine, am schimbat şi latitudinea: în loc să mai fim în nord, suntem în Orient; însă bezna e tot atât de deasă.

— Dacă oda e nelămurită, zise Zéphirine, declaraţia mi se pare foarte limpede.

— Şi armura arhanghelului e o rochie de văl foarte străvezie, adăugă Francis.

Cu toate că politeţea cerea ca fiecare să găsească încântătoare oda din cauza doamnei de Bargeton, totuşi femeile, înciudate că nu au şi ele câte un poet în slujba lor care să le asemuie cu îngerii, se ridicară arătându-se plictisite, îngânând rece: *foarte bine, drăguţ, minunat.*

— Dacă ţii la mine, să nu le faci vreun compliment, nici autorului, nici îngeraşului, îi spuse Lolotte scumpului ei Adrien cu o privire despotică şi căreia acesta i se supuse.

— La urma urmelor, astea-s vorbe, îi zise Zéphirine lui Francis, pe când iubirea e o poezie în acţiune.

— Zizine, ai spus un lucru la care mă gândeam şi eu, dar n-aş fi ştiut să-l exprim atât de fin, replică Stanislas cercetându-se din cap până în picioare cu o privire mângâietoare.

— Nu ştiu ce n-aş da, spuse Amélie către du Châtelet, ca să-i mai tai nasul Naïdei, care face pe arhanghelul, de parcă

[79] *ceţurile ossianice, cu Malvina, Fingal* – încă de la sfârşitul secolului al XVII 1-lea, poezia bardului scoţian legendar Ossian, fiul regelui Fingal, poezie plină de sumbră măreţie, era foarte preţuită în Franţa; ea era cunoscută prin imitaţiile lui Macpherson, publicate sub numele lui Ossian în 1760.

ar fi altceva decât noi, şi ne pune cot la cot cu băiatul unui spiţer şi al unei moaşe, care are o soră lucrătoare, iar el munceşte la un tipograf.

— Ce vreţi? a luat meserie tatălui, care vindea hapuri, iar noi am înghiţit hapul de la fiu, zise Stanislas, luând o poză dintre cele mai nesuferite. Ar fi fost mai bine să fim scutiţi de asemenea trataţii.

Într-o clipă, toată lumea se înţelese să-l umilească pe Lucien prin câte o ironie aristocratică. Lili, femeie cucernică, socoti drept o faptă bună anunţându-i pe ceilalţi că trebuie să-i atragă atenţia Naïdei că e pe punctul să săvârşească o nebunie. Francis, diplomatul, se însărcina să ducă la bun sfârşit conspiraţia prostească de care toate minţile acelea înguste se interesau, ca de deznodământul unei drame, pe seama căreia aveau să bârfească a doua zi. Fostul consul, nedorind un duel cu tânărul poet care, sub ochii iubitei sale, ar turba de furie la un cuvânt jignitor, pricepu că Lucien trebuia dat gata cu un paloş sfinţit, împotriva căruia răzbunarea să nu fie cu putinţă. El urmă exemplul dat de iscusitul du Châtelet când fusese vorba să-l facă pe Lucien să-şi citească versurile. Se duse deci să stea de vorbă cu episcopul, prefăcându-se a împărtăşi entuziasmul stârnit preasfinţiei sale de oda lui Lucien; apoi îl minţi, făcându-l să creadă că mama lui Lucien era o femeie superioară şi de o rară modestie, care îi oferea fiului său subiectele tuturor compoziţiilor. Cea mai mare plăcere a lui Lucien era să vadă că se recunosc meritele mamei sale, pe care o adora. După ce-l convinse astfel pe episcop, Francis aştepta vreo întorsătură a conversaţiei, în care preasfântul să rostească vorba jignitoare dorită de toţi. Când Francis şi episcopul intrară în cercul format în jurul lui Lucien, persoanele care îi şi dădeau otrava s-o soarbă încetul cu încetul deveniră şi mai atente. Cu totul străin de şiretlicurile saloanelor, sărmanul poet nu se pricepea decât să se uite la doamna de Bargeton şi să răspundă cu stângăcie la stângacele întrebări ce i se puneau. Nu ştia

nici numele, nici titlurile celor mai mulţi dintre invitaţi, nici ce să vorbească cu femeile care debitau nişte nerozii de cere se ruşina. Se simţea de altminteri la o distanţă de mii de leghe de mărimile acestea din Angoulême, auzindu-se strigat când „domnul Chardon”, când „domnul de Rubempré”, în vreme ce între dânşii îşi ziceau Lolotte, Adrien, Astolphe, Lili, Fifine. Încurcătura în care se afla spori când, luând numele de Lili drept un nume de bărbat, îi zise „domnule Lili” grosolanului de Senonches. Neobositul vânător îl întrerupse pe Lucien cu un: „Domnule Lulu?” care o făcu pe doamna pe Bargeton să roşească până în vârful urechilor.

— Trebuie să fie foarte orbită ca să primească în casă şi să ni-l prezinte nouă pe individul ăsta, zise el cam în şoaptă.

— Doamnă marchiză, îi spuse Zéphirine doamnei de Pimentel la ureche, dar destul de tare ca să fie auzită, nu găsiţi o mare asemănare între domnul Chardon şi domnul de Cante-Croix?

— Asemănarea e ideală, răspunse zâmbind doamna de Pimentel.

— Gloria are farmece cuceritoare ce pot fi mărturisite, îi spuse doamna de Bargeton marchizei. Sunt unele femei care se îndrăgostesc de lucrurile mari, iar altele de cele mici, adăugă ea uitându-se la Francis.

Zéphirine nu înţelese, deoarece consulul i se părea foarte mare; însă marchiza trecu de partea gazdei şi începu să râdă.

— Sunteţi un om fericit, îi spuse lui Lucien domnul de Pimentel care începu să-i zică iar „domnule de Rubempré” după ce-i zisese până atunci tot „Chardon”, desigur că nu vă plictisiţi niciodată.

— Lucrezi uşor? îl întrebă Lolotte de parcă i-ar fi spus unui tâmplar: îţi ia multă vreme să faci un dulap?

Lucien rămase năucit de lovitura asta de măciucă; dar ridică îndată capul auzind-o pe doamna de Bargeton

răspunzând cu un surâs:

— Draga mea, poezia nu creşte în capul domnului de Rubempré ca iarba în curţile noastre.

— Doamnă, îi spuse episcopul Lolottei, nu putem avea niciodată destul respect pentru minţile alese în care Dumnezeu pune o rază din ale sale. Da, poezia e un lucru sfânt. Cine zice poezie zice suferinţă. Câte nopţi nedormite n-au cerut strofele pe care le admiraţi! Înclinaţi-vă cu dragoste în faţa poetului care duce mai întotdeauna o viaţă nefericită, dar căruia domnul îi păstrează de bună seamă un loc în ceruri, printre prorocii săi. Tânărul acesta e un poet, adăuga el punând mâna pe capul lui Lucien. Nu vedeţi o nu ştiu ce fatalitate întipărită pe fruntea aceasta frumoasă?

Fericit de a se vedea apărat cu atâta nobleţe, Lucien îi mulţumi episcopului cu o privire uşor înduioşată, fără să ştie că tocmai vrednicul prelat avea să-i fie călăul. Doamna de Bargeton zvârli cercului vrăjmaş nişte priviri triumfătoare care se înfipseră, ca tot atâtea săgeţi, în inimile rivalelor ce turbau de ciudă.

— Ah! preasfinte, răspunse poetul nădăjduind să lovească în căpăţânile acestea neroade cu sceptrul său de aur, lumea n-are nici spiritul, nici îndurarea voastră. Durerile noastre sunt neştiute, nimeni nu ne cunoaşte munca. Minerului nu-i e atât de greu să scoată aurul din mină, pe cât ne e nouă ca să smulgem imaginile din adâncul celei mai ingrate limbi. Dacă ţelul poeziei este de a aşeza ideile în punctul precis în care toată lumea le poate vedea şi simţi, poetul e dator să parcurgă fără încetare toată scara inteligenţelor omeneşti spre a le mulţumi pe toate; e dator să ascundă sub culorile cele mai vii logica şi sentimentul, două forţe potrivnice; trebuie să cuprindă o lume întreagă de gânduri într-un singur cuvânt, să zugrăvească pe scurt sisteme întregi de filosofie; în fine, versurile lui sunt nişte seminţe ce trebuie să încolţească în inimi căutând acolo brazdele săpate de sentimentele

personale. Nu e oare dator să fi simţit totul, ca să redea totul? Şi a simţi cu putere nu înseamnă oare a suferi? De aceea poeziile nu se nasc decât după istovitoare călătorii prin întinsele ţinuturi ale gândirii şi ale societăţii. Nu-i oare nemuritoare munca aceea căreia îi datorăm făpturi cu o viaţă mei autentică decât a fiinţelor ce au trăit aievea, ca de exemplu *Clarisse* a lui Richardson, *Camille* a lui Chénier, *Délia* lui Tibul, *Angelica* lui Ariosto, *Francesca* lui Dante, *Alceste* al lui Molière, *Figaro* al lui Beaumarchais, *Rebeca* lui Walter Scott, *Don Quijote* al lui Cervantes[80]?

— Şi dumneata ce vei crea? întrebă du Châtelet.

— A vă răspunde, îi zise Lucien, n-ar însemna să-mi dau singur diploma de om de geniu? De altminteri, zămislirile acestea sublime cer o lungă experienţă a lumii, o cunoaştere a patimilor şi răutăţilor omeneşti care îmi lipseşte; dar am început-o, zise el cu amărăciune, azvârlind o privire răzbunătoare asupra cercului din jurul său. Creierul duce cu sine multă vreme...

— Vei da naştere la ceva de seamă, îl întrerupse domnul du Hautoy.

— Mama dumitale, în bunătatea ei, te va ajuta, adăugă episcopul.

Cuvintele acestea, pregătite cu atâta dibăcie, răzbunarea aceasta îndelung aşteptată aprinseră în toate privirile o flacără de bucurie. Pe toate buzele se aşternu un zâmbet de mulţumire aristocratică, sporit de stupiditatea domnului de Bargeton, care începu să râdă cu întârziere.

---

[80] *Clarisse a lui Richardson, Camille a lui Chénier, Délia lui Tibul, Angelica lui Ariosto, Francesca lui Dante, Alceste al lui Molière, Figaro al lui Beaumarchais* etc. – muze ale unor poeţi iluştri sau personaje celebre – *Clarisse* este tânăra oropsită din romanul *Clarisse Marlowe* (1747—1748); *Angelica* este principala eroină din *Orlando furioso* (1516), poemul lui Ariosto; episodul iubirii dintre *Francesca* da Rimini şi cumnatul său Paolo Malatesta retrăieşte în *Infernul* lui Dante (secolul al XIV-lea); *Alceste* este mizantropul din comedia cu acelaşi nume a lui Molière (1666); *Figaro* este isteţul şi veselul bărbier din comediile lui Beaumarchais (1732—1799) etc.

— Preasfinte, în clipa asta eşti prea spiritual pentru noi, doamnele nu te înţeleg, zise doamna de Bargeton, care cu aceste cuvinte îngheţă râsetele şi atrase asupra ei privirile mirate. Pentru poetul care se inspiră numai din Biblie, biserica e o adevărată mamă. Domnule de Rubempré, recită-ne *Sfântul Ioan în Patmos* sau *Ospăţul lui Baltazar,* pentru a arăta preasfinţiei-sale că Roma este totdeauna *Magna parens*[81] a lui Virgiliu.

Femeile schimbară un surâs auzind-o pe Naïs rostind cele două cuvinte latineşti.

La începutul carierei, chiar cei mai curajoşi oameni au momente în care îşi pierd nădejdea. Lovitura aceasta îl trimisese la fundul apei pe Lucien; dar el dădu din picioare şi ieşi la suprafaţă, jurându-şi să ajungă a-i domina într-o zi pe aceşti oameni. Ca un taur străpuns de mii de săgeţi, se ridică furios, gata să se supună cererii Louisei de a declama *Sfântul Ioan în Patmos*; însă mai toate mesele de joc îi adunaseră din nou pe jucători, care se cufundau în tabieturile lor mărunte, ce le ofereau plăceri pe care nu le găsiseră în poezie. Şi apoi răzbunarea atâtor amoruri proprii jignite n-ar fi fost deplină dacă nu şi-ar fi arătat dispreţul negativ faţă de poezia localnică, fugind de lângă Lucien şi doamna de Bargeton. Fiecare păru preocupat de alte treburi: unul începu să-i vorbească prefectului despre un drum judeţean, alta fu de părere să se mai schimbe distracţiile seratei făcându-se şi puţină muzică.

Înalta societate din Angoulême, nefiind în stare să judece în materie de poezie, era îndeosebi curioasă să cunoască părerea familiilor Rastignac şi Pimentel despre Lucien, şi mulţi se strânseră în jurul lor. Influenţa de care aceste două familii se bucurau în departament era totdeauna recunoscută în împrejurări deosebite; toată lumea le arăta respect, deşi era geloasă pe ele, căci toţi îşi dădeau seama că ar putea avea vreodată nevoie de sprijinul lor.

— Cum vi se pare poetul nostru şi poezia lui? e întrebă

[81] *Magna parens* – lat. – marea oblăduitoare.

Jacques pe marchiză.

— Pentru nişte versuri de provincie, răspunse ea surâzând, nu sunt rele; de altfel, un poet atât de frumos nu poate face ceva urât.

Toţi găsiră sentinţa excelentă şi o repetară adăugându-i mai multă răutate decât fusese în intenţia marchizei. Apoi îl rugară pe du Châtelet să-l acompanieze la pian pe domnul de Bartas, care masacră vestita arie a lui Figaro. Calea spre muzică fiind deschisă, trebuiră să asculte şi romanţa cavalerească, făcută sub imperiu de Chateaubriand[82] cântată de Châtelet. Urmară bucăţile executate la patru mâini de fete şi cerute de doamna du Brossard, care voia să-i arate domnului de Séverac talentul scumpei sale Camille.

Doamna de Bargeton, jignită de dispreţul pe care lumea i-l arăta poetului, plăti cu aceeaşi monedă, retrăgându-se în budoar tot timpul cât se făcu muzică. O urmă episcopul, căruia marele vicar îi explicase ironia adâncă a înţepăturii sale involuntare şi care voia să şi-o răscumpere. Domnişoara de Rastignac, ce fusese cucerită de poezie, se strecură în budoar, fără ştirea mamei. Întinzându-se pe canapea, unde îl trase şi pe Lucien, Louise îi spuse la ureche, fără a fi auzită sau văzută:

— Scumpul meu, ei nu te-au înţeles! dar…

Îs dulci a tale versuri, îmi place să le spun.

Lucien, împăcat de această măgulire, îşi uită pentru o clipă durerea.

— Nu există glorie câştigată uşor, îi zise doamna de Bargeton, luându-i mâna şi strângându-i-o. Suferă, prietene, suferă, vei fi mare, durerile sunt preţul plătit nemuririi. Ce n-aş da eu să am de îndurat zbuciumul unei lupte! Să te ferească Dumnezeu de o viaţă molatică şi fără

[82] *romanța... făcută sub imperiu de Chateaubriand* – este cea din povestirea *Le dernier des Abencérages* (1826).

zbucium, în care aripile de vultur să nu-şi găsească loc să se întindă. Sunt geloasă de suferinţele tale, căci tu cel puţin trăieşti! Îţi vei desfăşura puterea, vei nădăjdui într-o izbândă! Lupta îţi va fi glorioasă. Când te vei fi înălţat în sfera împărătească unde domnesc marile inteligenţe, adu-ţi aminte de bieţii oameni dezmoşteniţi de soartă, a căror inteligenţă se înăbuşă sub apăsarea unui azot moral şi care pier după ce au ştiut întotdeauna ce era viaţa, dar fără s-o poată trăi, care au avut ochi pătrunzători, fără a avea ce să vadă, care au avut miros bun, dar n-au întâlnit decât flori urât mirositoare. Cântă a tund planta ce se usucă în umbra codrului, înăbuşită de buruienile lacome, fără a fi simţit mângâierea soarelui, şi care moare fără a mai înflori! N-ar fi oare un poem de o melancolie sfâşietoare, un subiect fantastic? Ce operă sublimă ar ieşi dacă ai zugrăvi o fată născută în deşert şi dusă în vreo ţară rece din Apus, chemându-şi soarele cel drag, mistuindu-se de doruri neînţelese, copleşită şi de frig, şi de dragoste! Ar fi tipul multor existenţe.

— Ai zugrăvit astfel sufletul ce-şi aminteşte de cer, zise episcopul, un poem care va fi fost făcut pe vremuri şi din care un fragment îmi pare că s-a păstrat în *Cântarea Cânturilor.*

— Încercaţi o asemenea operă, spuse Laure de Rastignac, exprimând o naivă încredere în geniul lui Lucien.

— Îi lipseşte Franţei un mare poet religios, zise episcopul. Credeţi-mă: gloria şi bogăţia îl aşteaptă pe acela care va lucra pentru religie.

— O să-l facă, preasfinte, spuse doamna de Bargeton cu patos. Nu vedeţi ideea poemului lucindu-i de pe acum în ochi ca flăcările zorilor?

— Naïs nu mai are deloc grijă de noi, spuse Fifine. Ce-o fi făcând oare?

— N-o auzi? răspunse Stanislas. A pornit-o iar călare pe cuvintele ei mari care n-au nici cap, nici picioare.

Amélie, Fifine, Adrien şi Francis se iviră în uşa budoarului, însoţind-o pe doamna de Rastignac, care venea să-şi ia fiica şi să plece.

— Naïs, ziseră cele două femei încântate să tulbure intimitatea din budoar, n-ai vrea să ne cânţi ceva la pian?

— Draga mea, îi răspunse doamna de Bargeton, domnul de Rubempré ne va recita *Sfântul Ioan în Patmos,* un măreţ poem biblic scris de dânsul.

— Biblic! repetă Fifine mirată.

Amélie şi Fifine se întoarseră în salon ducând cu ele vestea asta ca un subiect de batjocură. Lucien se scuză că nu-şi poate recita poemul, motivând că nu-l ţine minte. Când îşi tăcu din nou apariţia, nu mai stârni niciun interes. Fiecare stătea la taifas sau juca cărţi. Poetul îşi pierduse toată strălucirea. Moşierii nu-l mai socoteau folositor, oamenii cu pretenţii se temeau de el ca de o putere vrăjmaşă ignoranţei lor, femeile geloase pe doamna de Bargeton, Beatrice a acestui nou Dante, cum îl botezase marele vicar, îi zvârleau priviri reci, dispreţuitoare.

— Vasăzică asta e lumea mare! îşi zise Lucien coborând în Houmeau pe treptele parcului Beaulieu, căci sunt momente în viaţă când preferăm să apucăm drumul cel mai lung, spre a ne întreţine prin mişcări clocotul ideilor ce ne frământă, şi în voia cărora dorim a ne lăsa. Departe de a-l descuraja, furia ambiţiosului respins îi dădea lui Lucien puteri noi. Ca toţi oameni: mânaţi de instinct spre o sferă mai înaltă în care ajung înainte de a se putea menţine, şi el îşi făgăduia să jertfească totul ca să rămână în înalta societate. Pe drum, îşi scotea una câte una săgeţile înveninate pe care le primise, îşi vorbea cu voce tare, îi beştelea pe neghiobii cu care avusese de-a face; găsea răspunsuri iscusite la întrebările prosteşti ce i se puseseră şi era deznădăjduit că prea târziu devenise atât de spiritual. Ajungând pe şoseaua spre Bordeaux, care şerpuieşte la poalele dealului şi merge de-a lungul Charentei, i se păru că îi vede, în lumina lunii, pe Ève şi pe David stând jos pe o

buturugă la malul apei, lângă o fabrică, şi coborî înspre ei pe o potecă.

În timp ce Lucien alerga spre torturile ce-l aşteptau în casa doamnei de Bargeton, sora lui îşi pusese o rochie de stambă roz cu dungi, o pălărie de pai şi un şal scurt de mătase; îmbrăcăminte simplă, dar care pe ea părea cine ştie ce podoabă, cum se întâmplă tuturor persoanelor la care o frumuseţe înnăscută dă preţ celor mai neînsemnate găteli. De aceea, când îşi schimba costumul de lucrătoare, îl intimida grozav pe David. Deşi tipograful se hotărâse să-i vorbească despre sine însuşi, nu mai ştiu ce să spună când dădu braţul frumoasei Ève, ca să treacă amândoi prin Houmeau. Spaimele acestea respectuoase, asemănătoare cu acelea pe care slava lui Dumnezeu le dă credincioşilor, sunt pe placul iubirii. Cei doi îndrăgostiţi se, îndreptară tăcuţi înspre podul Sfânta Ana ca să treacă pe malul stâng al Charentei. Ève, stingherită de această tăcere, se opri pe la mijlocul podului ca să privească apa care, din locul unde se aflau până acolo unde se clădea pulberăria, forma o oglindă lată în care soarele ce apunea lăsa o dâră veselă de lumină.

— Ce seară frumoasă! zise ea căutând un subiect de conversaţie, aerul e şi călduţ şi răcoros, mireasma florilor te ameţeşte, cerul e minunat.

— Toate vorbesc inimii, răspunse David încercând să ajungă prin analogie la iubirea lui. Oamenii îndrăgostiţi simt o nespusă plăcere să întâlnească în aspectele variate ale unui peisaj, în străvezimea aerului, în aromele pământului poezia pe care o poartă în suflet. Natura le vorbeşte.

— Şi le dezleagă şi limba, zise Ève râzând. Adineauri, când treceam prin Houmeau, erai tare tăcut. Mă simţeam foarte încurcată…

— Îmi păreai atât de frumoasă încât nu-mi găseam graiul, răspunse cu sinceritate David.

— Prin urmare, acum, nu mai sunt tot aşa de frumoasă?

întrebă ea.

— Ba nu, însă sunt atât de fericit că mă plimb singur cu tine, încât...

Se opri fără glas şi privi dealurile pe care coboară şoseaua ce vine de la Saintes.

— Dacă plimbarea asta îţi face plăcere, mă bucur, pentru că socotesc că-ţi sunt datoare o seară în schimbul aceleia pe care mi-ai sacrificat-o. Neprimind să te duci la doamna de Bergeton, ai fost tot atât de generos ca şi Lucien când a riscat s-o supere cu cererea lui.

— Nu generos, ci înţelept, răspunse David. Şi fiindcă suntem singuri, sub bolta cerului, fără alţi martori decât trestiile şi tufişurile de pe malul Charentei, dă-mi voie, dragă Ève, să-ţi împărtăşesc câteva din îngrijorările ce mi le pricinuieşte drumul pe care a apucat acum Lucien. După tot ce i-am spus, temerile mele îţi vor părea, sper, doar un exces al grijii prieteneşti. Tu şi cu mama ta aţi făcut totul ca să-l ridicaţi deasupra rangului său; dar aţâţându-i ambiţia, nu l-aţi hărăzit oare, fără să vreţi, unor meri suferinţe? Din ce va trăi el în lumea spre care îl poartă toate năzuinţele? Îl cunosc eu! El e făcut să culeagă recolta nemuncită. Obligaţiile mondene îi vor înghiţi tot timpul, iar timpul e singurul capital al celor ce n-au altă avere decât inteligenţa; îi place să strălucească, oamenii îi vor biciui dorinţele pe care nicio sumă nu le va îndestula, va cheltui, dar nu va câştiga bani; în sfârşit, voi l-aţi deprins să se creadă mare; dar, înainte de a recunoaşte superioritatea cuiva, lumea cere succese răsunătoare. Iar succesele literare nu se cuceresc decât în singurătate şi printr-o muncă încordată. Ce-i va da oare doamna de Bargeton fratelui tău în schimbul atâtor zile pierdute la picioarele ei? Lucien e prea mândru ca să primească ajutorul ei, iar noi ştim că e încă prea sărac ca să continue a frecventa lumea ei, care e de două ori ruinătoare. Mai curând sau mai târziu, femeia, aceasta îl va părăsi pe iubitul nostru frate, după ce-l va fi. făcut să piardă cheful de muncă, după ce va fi

dezvoltat în el gustul pentru lux, dispreţul pentru viaţa cumpătată, iubirea de plăceri, înclinarea spre lene, care e desfrâul sufletelor poetice. Da, tremur de teamă ca această cucoană să nu se joace cu Lucien cum te distrezi cu o jucărie; ori îl iubeşte cu adevărat şi îl va face să uite de toate, ori nu-l iubeşte şi-l va face nefericit, deoarece el e nebun după dânsa.

— Mă înfiori, zise Ève, oprindu-se în dreptul stăvilarului Charentei. Dar, câtă vreme mama va avea putere să-şi vadă înainte de munca ei atât de grea şi câtă vreme voi trăi eu, puţinul ce-l vom câştiga noi prin munca noastră va fi poate de-ajuns ca să facă faţă cheltuielilor lui Lucien, îngăduindu-i să aştepte, clipa în *c*are norocul îi va zâmbi. Mie n-o să-mi lipsească niciodată curajul, căci gândul de a munci pentru o fiinţă iubită, spuse Ève înflăcărându-se, îi ia muncii toată amărăciunea şi greutăţile. Mă simt fericită ştiind pentru cine mă chinuiesc atâta, dacă asta se poate numi chin. Da, n-avea nicio grijă, vom câştiga noi destui bani pentru ca Lucien să poată intra în lumea bună. Acolo îi e norocul.

— Acolo îi e şi pierzania, reluă David. Ascultă-mă, dragă Ève, elaborarea lentă a operelor de geniu cere sau o avere mare venită de-a gata, sau sublimul cinism al unei vieţi de sărăcie. Crede-mă! Lucien e atât de înspăimântat de mizerie, a gustat cu atâta plăcere din beţia ospeţelor şi a succeselor, amorul propriu i s-a dezvoltat până într-atâta în budoarul doamnei de Bergeton, încât va încerca orice mai degrabă decât să se reîntoarcă acolo de unde a pornit; iar veniturile muncii voastre nu vor fi niciodată pe măsura nevoilor lui.

— Prin urmare, nu eşti decât un prieten fals! exclamă Ève deznădăjduită. Altfel nu ne-ai descuraja atâta.

— Ève! Ève! răspunse David, aş vrea să fiu fratele lui Lucien. Numai tu poţi să-mi dai titlul acesta care i-ar îngădui să accepte totul de la mine, care mi-ar da dreptul să mă devotez lui cu aceeaşi iubire sfântă cu care i te

jertfeşti tu, dar aducând cu mine şi chibzuinţă omului calculat. Ève, copilă iubită, fă ca Lucien să aibă o comoară din care să ia fără să se ruşineze! Punga unui frate n-o să fie oare ca şi a lui? De-ai şti câte mi-au trecut prin minte gândindu-mă la noua poziţie a lui Lucien! Dacă vrea s-o viziteze mereu pe doamna de Bargeton, bietul băiat n-ar trebui să mai lucreze la mine în tipografie, nici să mai locuiască în Houmeau, tu nu mai poţi să rămâi lucrătoare, iar mama ta trebuie să se lase de meseria ei. Dacă primeşti să-mi fii soţie, toate ar fi simple: Lucien ar putea locui la mine, la etajul al doilea, până ce i-aş clădi un apartament în fundul curţii, afară doar dacă tata nu va voi cumva să mai ridice un etaj. I-am aranja în felul acesta o viaţă fără griji, o viaţă independentă. Dorinţa de a-l ajuta pe Lucien îmi va da şi puterea să fac avere, şi curajul pe care nu l-aş avea dacă n-ar fi vorba decât de mine; dai depinde numai de tine să-mi dai voie să-i fiu devotat. Poate că într-o zi va ajunge şi la Paris, singura scenă vrednică de el, şi unde talentele lui vor fi preţuite şi răsplătite. Viaţa la Paris e scumpă, şi noi trei n-o să fim prea mulţi ca să-l întreţinem acolo. De altminteri, parcă ţie, ca şi mamei tale, nu o să vă trebuiască vreun sprijin? Dragă Ève, ia-mă de soţ din dragoste pentru Lucien. Poate că mai târziu veţi ţine şi la mine văzându-mi străduinţa de a-i fi lui folositor şi de a te face pe tine fericită. Avem amândoi gusturi la fel de modeste, ne vom mulţumi cu puţin; fericirea lui Lucien va fi grija noastră cea mare, iar inima lui va fi comoara în care vom pune averea, inima, sentimentele, totul!

— Ne despart prejudecăţile, zise Ève mişcată, văzând ce mică se făcea iubirea aceea mare. Tu eşti bogat, iar eu sunt săracă. Trebuie să iubeşti mult pe cineva, ca să treci peste o asemenea piedică.

— Aşadar nu ţii încă destul la mine? exclamă David zdrobit.

— Poate că tatăl tău s-ar împotrivi…

— Bine, bine, răspunse David, dacă nu rămâne decât tata

de consultat, atunci vei fi soţia mea. Ève, draga mea Ève, în clipa asta m-ai făcut uşor ca fulgul. Mi-era inima grea de simţăminte pe care nici nu puteam, nici nu mă pricepeam să le exprim. Spune-mi doar că ţii puţin la mine şi voi căpăta curaj să-ţi vorbesc şi de toate celelalte.

— În adevăr, zise ea, mă faci să mă ruşinez; dar, deoarece ne împărtăşim unul altuia sentimentele, îţi voi spune că în viaţa mea nu m-am gândit la altcineva decât la tine. Am văzut în tine un bărbat de care o femeie poate fi mândră că-i aparţine, şi nu îndrăzneam să sper pentru mine, o biată lucrătoare, un asemenea viitor.

— Destul, destul, spuse el sprijinindu-se de stăvilarul la care se întorseseră, căci umblaseră până atunci ca nişte zănatici încoace şi încolo pe acelaşi petec de loc.

— Ce ai? îl întrebă ea, dând glas pentru întâia oară îngrijorării atât de fermecătoare pe care o eu femeile pentru fiinţa ce le aparţine.

— N-am nimic. Mi-e bine, zise el. La gândul unei vieţi fericite sunt uluit, sufletul mi-e copleşit. De ce sunt eu cel mai fericit? spuse el cu oarecare melancolie. Ba da, ştiu.

Ève îl privi pe David, cochetă şi întrebătoare.

— Dragă Ève, eu primesc mai mult decât dau. De aceea o să te şi iubesc mai mult decât mă vei iubi tu, pentru că am şi mai multe temeiuri; tu eşti un înger, iar eu sunt un om.

— Eu nu sunt atât de deşteaptă, răspunse Ève zâmbind. Te iubesc mult...

— Cât şi pe Lucien? o întrerupse el.

— Îndeajuns ca să-ţi fiu soţie, să mă închin ţie şi să caut să nu-ţi fac nicio supărare în viaţa, la început cam grea, pe care avem s-o ducem.

— Ai băgat de seamă, scumpa mea, că te-am iubit din prima zi?

— Care femeie nu simte când e iubită? întrebă ea.

— Dă-mi voie să-ţi liniştesc cugetul în privinţa aşa-zisei mele averi. Sunt sărac, dragă Ève. Da, tatei i-a făcut

plăcere să mă ruineze, a câştigat numai el de pe urma muncii mele, a făcut ca mulţi dintre aşa-zişii binefăcători faţă de aceia pe care pretind că-i ajută. Dacă mă voi îmbogăţi, va fi mulţumită ţie. Asta nu-i o vorbă de îndrăgostit, ci o reflecţie a unui om care calculează. Trebuie să-mi cunoşti defectele, care sunt mari de tot, mai ales la un om silit să facă singur avere. Firea mea, obiceiurile, îndeletnicirile care-mi plac sunt potrivnice la tot ceea ce-i negoţ şi speculaţie, şi, totuşi, nu ne putem îmbogăţi altfel. Deşi sunt în stare să descopăr o mină de aur, sunt grozav de nepriceput s-o exploatez. În schimb, tu, cere din dragoste pentru fratele tău te-ai ocupat de cele mai mici amănunte, care ai darul economiei, răbdarea adevăratului negustor, vei culege roadele ce le voi fi semănat eu. Situaţia noastră, căci de mult mă consider ca făcând parte din familia voastră, îmi stă pe inimă, încât am irosit multe zile şi nopţi căutând un mijloc de îmbogăţire. Cunoştinţele mele de chimie şi ceea ce am observat eu despre nevoile comerţului m-au condus pe calea unei descoperiri ce poate fi foarte bănoasă. Nu-ţi spun mai mult deocamdată, prevăd prea multe întârzieri. Vom mai îndura câţiva ani poate; însă voi găsi până la urmă procedeele industriale după care nu umblu numai eu, dar care, dacă ajung eu cel dintâi la ele, ne vor aduce bogăţia. Nu i-am spus nimic lui Lucien, căci firea lui înflăcărată ar strica totul, ar lua nădejdile drept realitate, ar trăi pe picior mare şi s-ar îndatora. Aşa că te rog să păstrezi secretul. Dar tovărăşia ta dulce şi iubită îmi va aduce mângâiere în timpul încercărilor lungi ce mă aşteaptă, după cum dorinţa de a vă îmbogăţi pe tine şi pe Lucien îmi va da puteri să stărui…

— Ghicisem eu, îi spuse Ève întrerupându-l, că eşti un inventator din aceia care, ca şi bietul meu tetă, au nevoie de o soţie care să le poarte de grijă.

— Aşadar, mă iubeşti? A, spune-mi-o fără teamă. În numele tău am văzut simbolul iubirii mele. Eva era singura femeie de pe lume, şi ceea ce era materialmente adevărat

pentru Adam este moralmente pentru mine. O, Doamne! mă iubeşti?

— Da, rosti ea prelungind silaba aceasta ca şi cum ar fi vrut să zugrăvească toată intensitatea sentimentelor sale.

— Atunci hai să şedem aici, zise el ducând-o pe Ève de mână spre o bârnă lungă din apropierea unei fabrici de hârtie. Lasă-mă să respir aerul serii, să ascult broaştele, să mă uit la razele lunii tremurând în apă; lasă-mă să cuprind natura în care mi se pare că-mi văd fericirea scrisă în tot locul, arătându-mi-se pentru întâia oară în toată minunăţia ei, luminată de iubire, împodobită cu tine. Ève, draga mea! e prima clipă de bucurie fără nor pe care mi-o dă soarta! Nu cred ca Lucien să fie în Clipa asta tot atât de fericit ca mine!

Simţind mâna Èvei umedă şi tremurătoare într-a lui, David lăsă să-i cadă pe ea o lacrimă.

— Nu pot să cunosc şi eu secretul? întrebă Ève, răsfăţându-se.

— Ai chiar dreptul, pentru că şi tatăl tău s-a ocupat de această chestiune ce va deveni foarte serioasă. Iată de ce. Prăbuşirea imperiului va face ca întrebuinţarea pânzei de bumbac să ajungă aproape generală, din cauza ieftinătăţii ei faţă de pânza de în. Hârtia se fabrică din cârpe de cânepă sau de în; însă această materie primă e scumpă, iar scumpetea ei întârzie marea dezvoltare pe care presa franceză o va lua negreşit. Producţia de cârpe nu poate fi mărită cu forţa. Cârpa este rezultatul întrebuinţării pânzei, iar populaţia unei ţări nu dă decât o cantitate determinată. Cantitatea aceasta nu poate creşte decât printr-o creştere a natalităţii. Pentru ca să ajungă la o înmulţire simţitoare a populaţiei, unei ţări îi trebuie cam un sfert de veac ca să revoluţioneze moravurile, comerţul sau agricultura. Dacă, prin urmare, necesităţile fabricării hârtiei vor ajunge de două-trei ori mai mari decât producţia Franţei în cârpe, va trebui, spre a menţine preţul scăzut la hârtie, să se introducă în fabricarea ei un alt element în locul cârpelor.

Raţionamentul se bazează pe un fapt ce se petrece aici. Fabricile de hârtie din Angoulême, cele din urmă în care se va mai face hârtie din cârpe de în, văd cum bumbacul le ia locul, într-o progresie uluitoare, la producerea pastei.

La întrebarea tinerei lucrătoare, care nu ştia ce înseamnă *pastă,* David îi dădu lămuriri asupra fabricării hârtiei, lămuriri ce nu vor fi nelalocul lor într-o operă care-şi datorează existenţe materială atât hârtiei. cât şi presei; însă această lungă „parantează" dintre doi îndrăgostiţi câştigă, fără îndoială, fiind rezumată.

Hârtia, produs tot atât de minunat ca şi tiparul, la baza căruia stă, era de multă vreme cunoscută în China, când, prin filierele neştiute ale comerţului, ajunse până în Asia Mică unde, către anul 750, după unele informaţii, se întrebuinţa un fel de hârtie din bumbac strivit şi fiert. Nevoia de a înlocui pergamentul, care costa prea mult, făcu să se descopere, prin imitarea *hârtiei bombiciene* (acesta era numele hârtiei de bumbac în Orient), hârtia de cârpe, unii zic că la Basel, în 1170, de către nişte greci refugiaţi, alţii spun că la Padova, în 1301, de către un italian numit Pax. În felul acesta, hârtia se perfecţionă cu încetul şi pe nesimţite; dar un lucru e sigur că, încă din vremea lui Corol al VI-lea[83], se fabrica la Paris pasta cărţilor de joc. După ce nemuritorii Fust, Coster şi Gutenberg[84] inventară CARTEA, nişte meşteşugari, necunoscuţi ca atâţia artişti mari din vremea aceea, adaptară fabricarea hârtiei la nevoile tipografiei. În acest secol al XV-lea, atât de viguros şi de naiv, numele diferitelor forme de hârtie, ca şi numele dat caracterelor, purtară pecetea naivităţii epocii. Astfel,

[83] *din vremea lui Carol al VI-lea* – de pe la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea; Carol al VI-lea a trăit între 1368 şi 1422.

[84] *nemuritorii Fust, Coster şi Gutenberg* – Gravorului olandez *Coster* (1370—1440) i se atribuie invenţia tiparului cu litere mobile, invenţie de care e însă legat mai mult numele tipografului german *Gutenberg* (1400—1468), care, de fapt, a perfecţionat-o; Johann *Fust,* sau Faust (1410—1465), aurar din Maienţa, a colaborat cu Gutenberg la perfecţionarea tiparului.

hârtiile *Raisin, Jésus, Colombier, Pot, Ecu, Coquille, Couronne*[85] fură numite aşa după ciorchinele, după chipul Domnului[86], după coroana, scutul, oala, adică după filigrana bătută în mijlocul colii, precum mai târziu se bătu, sub Napoleon, un vultur: de unde hârtia zisă *Grand-Aigle.* În acelaşi chip se dădură caracterelor numele de *Cicero, Augusteo* şi *Canon,* după cărţile de liturghie, după operele teologice şi după tratatele lui Cicero la care se întrebuinţară mai întâi acele caractere. *Italicele* fură inventate de Aldi, la Veneţia: de aici şi numele lor. Înainte de inventarea hârtiei rotative de o lungime nelimitată, formatele cele mai mari erau *Grand-Jésus* sau *Grand-Colombier;* şi încă acesta din urmă nu servea decât pentru atlasuri sau pentru gravuri. În adevăr, dimensiunile hârtiei de tipar depindeau de cele ale *marmorelor* presei. În momentul când vorbea David, existenţa hârtiei-sul părea un vis în Franţa, cu toate că Denis Robert d'Essonne[87] inventase încă de prin 1799, pentru fabricarea ei, o maşină pe care după aceea Didot-Saint-Léger încercă s-o perfecţioneze. Hârtia velină, inventată de Ambroise Didot, nu datează decât din 1780. Acest scurt istoric dovedeşte temeinic că toate marile progrese ale industriei şi minţii s-au făcut foarte încet şi prin adaosuri aproape neobservate, întocmai cum procedează şi natura. Spre a ajunge la perfecţie, scrisul, limbajul poate!… au trecut prin aceleaşi dibuiri ca şi tiparul şi fabricarea hârtiei.

— O mulţime de oameni din Europa întreagă aduna cârpe, rufe vechi şi cumpără zdrenţe din orice fel de ţesături, zise tipograful, în încheiere. Zdrenţele, alese pe sorturi, sunt înmagazinate de negustorii angrosişti de

[85] *Raisin, Jésus, Colombier, Pot, Ecu, Coquille, Couronne* – în traducere: ciorchine, chipul domnului, porumbar, oală, scut, scoică, coroană.

[86] *după chipul Domnului* – un soi de hârtie se numea *Jésus.*

[87] *Denis-Robert d'Essonne* – (1761—1828) a fost inventatorul unei maşini de fabricat hârtia-sul (1798), în vremea când ţinea contabilitatea fabricii de hârtie de la Essonne a familiei Didot Saint-Léger; patronii săi au construit această maşină, perfecţionând-o (v. nota 9).

cârpe, care aprovizionează fabricile de hârtie. Ca să-ţi faci o idee de comerţul acesta, află, domnişoară, că, în 1814, bancherul Cardon, proprietarul viilor de la Buges şi Langlée, unde Léorier de l'Isle căuta încă din 1776 soluţia problemei de care s-a ocupat şi tatăl tău, avea un proces cu un domn Proust asupra unei erori de două milioane, greutatea unor cârpe dintr-un cont de zece milioane de livre, reprezentând circa patru milioane de franci. Fabricantul spală cârpele şi le transformă într-o fiertură care se trece – la fel cum trece o bucătăreasă supa prin sită – printr-un cadru de fier numit *formă,* acoperit cu o pânză de sârmă în mijlocul căreia se află filigrana ce dă numele hârtiei. De mărimea *formei* depinde atunci şi mărimea hârtiei. Pe vremea când lucram la Didot, se ocupau şi ei de chestiunea asta, şi se mai ocupă încă: pentru că perfecţionarea pe care o urmăreşte tatăl vostru e o necesitate din cele mai imperioase ale timpului de faţă. Iată de ce: cu toate că trăinicia inului faţă de bumbac face în definitiv inul mai ieftin decât bumbacul, totuşi, cum se întâmplă de obicei celor săraci, când e vorba să scoată o sumă de bani din buzunar, ei preferă să dea cât mai puţin şi suportă, în virtutea vechiului dicton v*ae victis*[88], pierderi enorme. Tot aşa fac şi burghezii. În felul acesta pânza de in s-a împuţinat. În Anglia, unde bumbacul a înlocuit inul la patru cincimi din populaţie, nici nu se mai fabrică decât hârtie din bumbac. Hârtia aceasta, care are mai întâi neajunsul că se taie şi plesneşte, se dizolvă atât de uşor în apă, încât o carte de hârtie din bumbac, ţinută în apă Un sfert de ceas, se transformă într-un terci, pe câtă vreme o carte veche nu se strică, de-ar sta şi două ceasuri în apă. E de ajuns să pui la uscat cartea veche, şi, deşi îngălbenit, spălăcit, textul tot se mai poate citi, opera nu e pierdută. Am ajuns într-o epocă în care, averile micşorându-se prin egalizarea lor, totul va sărăci; vom căuta pânză şi cărţi ieftine, cum începem să căutăm tablouri mici, din lipsă de spaţiu pentru cele mari. Cămăşile şi cărţile n-or să ne

[88] *vae victis* – lat. – vai de cei învinşi!

mai ţină mult, asta-i tot. Produsele trainice dispar pe rând. De aceea, problema de rezolvat e de cea mai mare însemnătate pentru literatură, pentru ştiinţă şi pentru politică. Într-o zi se încinse în biroul meu o discuţie vie asupra elementelor de care se servesc chinezii la fabricatul hârtiei. În ţara lor, datorită materiilor prime, industria aceasta a atins, încă de la origine, o perfecţiune la care noi n-am ajuns. Vorbeam atunci mult despre hârtia de China care e cu mult mai bună decât a noastră, căci oricât de uşoară şi de subţire ar fi, e totuşi trainică şi netransparentă. Un corector foarte cult (la Paris întâlneşti printre corectori chiar savanţi: Fourier şi Pierre Leroux[89] sunt în acest moment corectori la firma Lachevardière!...), deci, contele de Saint-Simon[90], pentru moment corector, intră pe uşă în toiul discuţiei. Dânsul ne spuse atunci că, după Kempfer şi du Halde[91], *brusonaţia*[92] le furniza chinezilor materia primă a hârtiei lor, vegetală, ca şi a noastră de altfel. Un alt corector susţinu că hârtia de China se fabrică în special dintr-o materie animală, din mătase, ce se găseşte din belşug în China. Se făcu şi un rămăşag în faţa mea. Dat fiind că domnii Didot sunt tipografii Institutului,

[89] *Fourier şi Pierre Leroux* – Charles *Fourier* (1772—1837}, socialist utopic, a fost numit de Marx „unul dintre patriarhii socialismului"; Pierre *Leroux* (1797—1871), muncitor tipograf, inventatorul pianotipului, a fost unul dintre discipolii ramurii saint-simoniste a socialismului utopic; a colaborat, din 1824, la ziarul *Globul* şi a întemeiat, în 1845, *Revista socială.*

[90] *Contele de Saint-Simon – Claude-Henri Saint-Simon* (1760—1825) a renunţat la titlul de conte şi la particula de nobleţe, precum şi la privilegiile aristocratice, în momentul când s-a raliat cercurilor revoluţionare de la sfârşitul secolului al XVIII-lea; este unul dintre marii socialişti utopici de la începutul secolului al XIX-lea, considerat de Engels ca cea mai universală minte a epocii sale.

[91] *Kempţer şi du Halde – Engelbert Kempfer* (1651— 1716), naturalist german, a străbătut Asia pentru a studia botanica, lăsând un studiu despre plantele din Japonia; *Jean-Baptiste du Halde* (1674—1743) a lăsat o *Descriere a Chinei* (1735).

[92] *brusonaţia* – operaţia de uscare rapidă (fr. *brouissure).*

neînţelegerea fu supusă firește membrilor acestei adunări de savanţi. Domnul Marcel[93], fost director al Imprimeriei imperiale, desemnat ca arbitru, îi trimise pe cei doi corectori în faţa abatelui Grozier[94], bibliotecar la Arsenal. După judecata abatelui Grozier, corectorii pierdură amândoi rămăşagul. Hârtia de China nu se fabrică nici din mătase, nici din *brusonaţie*; pasta provine din fibrele de bambus zdrobite. Abatele Grozier avea chiar o carte chinezească, o lucrare şi iconografică şi tehnologică, în care se aflau numeroase figuri reprezentând fabricarea hârtiei în toate fazele ei, şi dânsul chiar ne arătă tulpinile de bambus puse grămadă în colţul unui atelier, desenat cu o deosebită măiestrie. Când Lucien mi-a spus că tatăl tău, printr-un soi de intuiţie specifică oamenilor de talent, întrevăzuse mijlocul de a înlocui zdrenţele printr-o materie vegetală cât mai comună, luată de-a dreptul de pe teritoriul nostru, după cum fac chinezii servindu-se de tulpinile fibroase, am pus ordine în toate aceste încercări ale înaintaşilor mei şi m-am apucat în sfârşit să studiez chestiunea. Bambusul este o trestie; m-am gândit deci numaidecât la trestia din ţara noastră. Mâna de lucru nu costă mai nimic în China, o zi e plătită cu trei gologani; de aceea pot chinezii să pună hârtia, când o scot de pe formă, foaie cu foaie, între nişte tăblii de porţelan alb încălzite, cu ajutorul cărora o presează şi-i dau lustrul, trăinicia, subţirimea, moliciunea de mătase care fac din ea prima hârtie din lume. Prin urmare, noi vom fi nevoiţi să înlocuim procedeele chinezilor cu ajutorul vreunei maşini. Numai cu asemenea maşini vom rezolva problema scumpetei, care în China, datorită ieftinătăţii mâinii de lucru, este necunoscută. Dacă izbutim să fabricăm la preţ scăzut hârtie de calitatea aceleia de China,

[93] *Marcel (Jean-Joseph)* – orientalist francez (1776—1854), a participat la expediţia în Egipt a lui Napoleon, publicând afişe şi ziare în limba arabă; a fost director al Imprimeriei imperiale.

[94] *abatele Grozier* – bibliotecar al Arsenalului în 1818, autorul unei *Descrieri a Chinei.*

vom reduce la mai puţin de jumătate şi greutatea şi grosimea cărţilor de azi. Un Voltaire legat, care, pe hârtia noastră velină, cântăreşte două sute cincizeci de livre[95], n-ar cântări nici cincizeci tipărit pe hârtie de China. Şi iată, desigur, o cucerire. Spaţiul rezervat bibliotecilor va fi din ce în ce mai greu de găsit într-o epocă în care micşorarea generală a lucrurilor şi a oamenilor nu cruţă nimic, nici chiar locuinţele. La Paris, palatele, casele mari vor fi mai curând ori mai târziu dărâmate; foarte curând n-or să mai existe averi pe măsura construcţiilor strămoşilor noştri. Ce ruşine pentru epoca noastră să fabrice cărţi care n-au să dureze! Încă zece ani, şi hârtia de Olanda, adică hârtia făcută din cârpe de in, va fi cu desăvârşire imposibil de fabricat. Şi iată că fratele tău mi-a comunicat cu generozitate ideea pe care a avut-o tatăl vostru de-a întrebuinţa unele plante fibroase la fabricarea hârtiei. Vezi dar că, dacă izbutesc, vei avea dreptul la…

În acest moment, Lucien se îndreptă spre sora sa şi întrerupse generoasa propunere a lui David.

— Nu ştiu, zise el, dacă vouă vi s-a părut frumoasă seara asta, însă pentru mine a fost groaznică.

— Bietul meu Lucien, ce ţi s-a întâmplat? îl întrebă Ève, observându-i obrajii aprinşi.

Poetul, înciudat, îşi povesti chinurile, vărsând în cele două inimi prietene valurile gândurilor ce-l năpădeau. Ève şi David îl ascultară în tăcere, întristaţi de şuvoiul acesta de durere ce trăda şi măreţie, şi nimicnicie.

— Domnul de Bargeton, spuse Lucien isprăvind de povestit, e un moşneag care se va prăpădi în curând de pe urma vreunei indigestii; ei bine! eu voi domina această lume semeaţă, când mă voi însura cu doamna de Bargeton!

[95] *Un Voltaire legat... cântăreşte două sute cincizeci de Hore* – Întreaga operă a lui Voltaire (ediţia din 1828, pe care, desigur, a cunoscut-o Balzac, cuprindea 70 de volume) în volume legate, poate cântări 125 kg (250 livre).

Am citit în ochii ei, astă seară, o dragoste egală cu a mea. Da, jignirile care mi s-au adus le-a simţit şi ea; suferinţele, ea mi le-a alinat; dânsa e tot pe-atât de mare şi de nobilă, pe cât e de frumoasă şi de fermecătoare! Nu, ea n-o să mă trădeze niciodată!

— Nu crezi c-a venit timpul să-i creăm o existenţă liniştită? o întrebă David în şoaptă pe Ève.

Ève strânse în tăcere braţul lui David, care, înţelegându-i gândul, se grăbi să-i povestească lui Lucien proiectele sale. Cei doi îndrăgostiţi erau tot atât de preocupaţi de planurile lor, pe cât de preocupat era Lucien de ale sale; astfel că Ève şi David, grăbiţi să-i obţină consimţământul la fericirea lor, nu băgară de seamă mişcarea de surpriză ce-i scăpă iubitului doamnei de Bargeton aflând de căsătoria surorii sale cu David. Lucien, care, pentru momentul când avea să parvină la o situaţie mai înaltă, visa ca şi soră-sa să facă o căsătorie „bună”, spre a-şi vedea ambiţia sprijinită de interesul ce i l-ar purta o familie cu vază, fu nemângâiat descoperind în această cununie încă un obstacol în calea ascensiunii sale în societate.

„Chiar dacă doamna de Bargeton ar accepta să devină doamna de Rubempré, niciodată însă nu-i va conveni să fie cumnată cu David Séchard!”

Fraza asta oglindeşte limpede gândurile ce-i chinuiră lui Lucien inima.

„Louise are dreptate! oamenii de viitor nu-s niciodată înţeleşi de ai lor”, cugetă el cu amărăciune.

Dacă i s-ar fi vorbit de căsătoria asta într-un alt moment decât acela când îl ucisese în închipuire pe domnul de Bargeton, s-ar fi bucurat sincer. Dacă s-ar fi gândit numai la situaţia lui actuală, şi numai la soarta unei fete frumoase, dar sărace ca Ève Chardon, ar fi considerat această căsătorie drept o fericire nesperată. Acuma însă se afla în ţara visului de aur în care tinerii, porniţi pe *dacă,* trec uşor peste toate stavilele. Se vedea dominând lumea, şi pe poet îl durea să fie trezit aşa de repede la realitate. Ève şi David

crezură că fratele lor tăcea copleşit de atâta generozitate. Pentru cele două suflete alese, o acceptare tacită era o dovadă de prietenie adevărată. Tipograful începu să zugrăvească cu de-amănuntul şi din toată inima fericirea ce-i aştepta pe toţi patru. Cu toate exclamaţiile Èvei, îşi mobilă etajul întâi cu luxul unui îndrăgostit; construi cu buna-credinţă a unui copil pe ce! de-al doilea pentru Lucien, iar pe cel de deasupra „laboratorului” său pentru doamna Chardon, faţă de care voia să se poarte cu grija unui fiu. În sfârşit, zugrăvi familia întreagă atât de fericită şi pe fratele său atât de independent, încât Lucien, fermecat de glasul lui David şi de mângâierile Èvei, uită, pe sub copacii de pe şosea, de-a lungul apei domoale şi sclipind sub bolta înstelată şi în aerul călduţ al nopţii, dureroasa cunună de spini pe care societatea i-o punea pe cap. Domnul de Rubempré îl recunoscu, în fine, pe David Séchard. Nestatornicia caracterului său îl readuse numaidecât la viaţa de muncă, curată şi burgheză, pe care o dusese, şi o întrezări acum înfrumuseţată şi fără griji. Vuietul lumii aristocratice rămânea tot mai departe în urma lui. Astfel că, atunci când puse piciorul pe caldarâmul din Houmeau, ambiţiosul strânse mâna fratelui său şi se puse la unison cu fericiţii îndrăgostiţi.

— Numai tatăl tău să nu pună beţe în roate, îi spuse el lui David.

— Parcă nu ştii cât îi pasă lui de mine? Bătrânul trăieşte numai pentru el, totuşi mâine o să mă reped la Marsac, măcar să obţin ca să facă el clădirile de care mai avem nevoie.

David îi însoţi pe cei doi până la doamna Chardon, căreia îi ceru mâna Èvei, cu graba unui om care nu mai admitea nicio întârziere. Mama luă mâna fetei, o puse cu bucurie într-aceea a lui David, iar îndrăgostitul, prinzând curaj, o sărută pe frunte pe frumoasa-i logodnică, ce-i zâmbi roşind.

— Aşa se logodesc oamenii săraci, zise mama ridicând ochii ca şi cum ar fi cerut binecuvântarea domnului. Ai

curaj, copilul meu, îi spuse ea lui David, pentru că noi avem ghinion în viaţă şi mi-e frică să nu fie molipsitor.

— O să fim bogaţi şi fericiţi, zise grav David. Mai întâi de toate, veţi lăsa meseria de îngrijitoare de bolnavi şi veţi locui cu fiica dumneavoastră şi cu Lucien în Angoulême.

Cei trei copii se grăbiră atunci să-i povestească mamei uluite planul lor încântător, lăsându-se în voia unui taifas familiar, în care eşti gata să bagi în hambare toate boabele semănate, să te bucuri dinainte de toate bucuriile. Trebuiră să-l dea cu de-a sila pe David afară; el ar fi dorit ca seara aceea să nu se mai sfârşească. Bătea unu noaptea când Lucien îşi conduse viitorul cumnat până la Porte-Palet. Postel cel de treabă, îngrijorat de zarva asta neobişnuită, ieşise la fereastră şi se întreba, văzând lumină la o asemenea oră la Ève: „Ce s-o fi petrecând la Chardoni?”

— Fiule, zise el văzându-l pe Lucien întorcându-se, ce se întâmplă? Aveţi cumva nevoie de mine?

— Nu, răspunse poetul; însă, cum sunteţi prietenul nostru, pot să vă spun: mama a primit să-i dea lui David Séchard mâna surorii mele.

Drept orice răspuns, Postel trânti fereastra, deznădăjduit de a nu fi cerut-o el mai din timp în căsătorie pe domnişoara Chardon.

În loc să se întoarcă la Angoulême, David luă drumul spre Marsac. Merse, plimbându-se, până la tatăl său şi ajunse în ograda ce înconjura casa, tocmai când răsărea soarele. Îndrăgostitul zări sub un migdal capul bătrânului urs ieşind dintr-un tufiş.

— Bună ziua, tată, îi zise David.

— Ia te uită! Tu eşti, băiete? Cum se face că te afli pe drum la ora asta? Intră pe colo, zise podgoreanul arătându-i fiului o portiţă cu zăbrele. Viţa mi-a dat toată în floare, n-a îngheţat nici urna! O să scot peste douăzeci de poloboace de pogon anul ăsta; dar am avut şi grijă!

— Tată, vin să-ţi vorbesc într-o chestiune importantă.

— Ei bine, cum merge treaba? Trebuie să câştigi bani

berechet!

— O să câştig, tată, dar pentru moment nu-s bogat.

— Toţi de pe. aici sunt supăraţi pe mine că pun prea multe îngrăşăminte, răspunse tatăl. Orăşenii, adică domnul marchiz, domnul conte, domnul cutare şi cutare, ţipă că îi scad vinului tăria. La ce-i bună învăţătura? Să te zăpăcească la cap. Ascultă! domnii ăştia scot şapte, uneori opt butii de pogon şi le vând cu şaizeci de franci butia, ceea ce face cel mult patru sute de franci de pogon în anii buni. Eu scot douăzeci de butii şi le vând cu treizeci de franci, în total şase sute de franci! Care-i prostul? Tăria! Tăria! Ce-mi pasă mie de tărie? Să şi-o ţie pentru ei, domnii marchizi; pentru mine, tăria sunt bănişorii. Ai spus ceva?…

— Tată, mă însor, şi vin să-ţi cer…

— Să-mi ceri? Ce? absolut nimic, băiatule. Însoară-te, n-am nimic contra; însă, de dat ceva, n-am niciun sfanţ. Via asta m-a ruinat! De doi ani încoace plătesc munca, impozitele, tot felul de cheltuieli; statul ia totul, tot ce ai se duce la stat! De doi ani de zile, bieţii podgoreni nu mai câştigă nimic. Anul ăsta nu se arată rău; şi poftim, păcătoasele de butoaie au şi început să se scumpească! O să muncim pentru dogari. De ce să te însori înainte de cules?…

— Tată, n-am venit decât să-ţi cer învoirea.

— A! asta-i altceva. Şi cu cine te însori, dacă nu sunt curios?

— O iau pe domnişoara Ève Chardon.

— Cine-i asta? Din ce trăieşte?

— E fata răposatului Chardon, farmacistul din Houmeau.

— Iei o fată din Houmeau, tu, un burghez! Tu, tipograful regelui la Angoulême! Poftim roadele învăţăturii! Şi să-ţi mai dai copiii la şcoală! Dar stai! Probabil că-i foarte bogată, nu-i aşa, băiatule? zise bătrânul, apropiindu-se de fiul său cu mişcări de pisică; pentru că, dacă iei o fată din Houmeau, trebuie să fie doldora de bani! Bun! O să-mi plăteşti chiria atunci. Ştii, băiatule, că s-au împlinit doi ani

şi trei luni de când nu mi-ai mai dat-o, ceea ce face două mii şapte sute de franci, care mi-ar veni tocmai la ţanc ca, să-mi plătesc dogarul. De la oricare altul decât fiul meu aş fi în drept să cer şi dobândă; fiindcă, la urma urmelor, afacerile sunt afaceri; dar pe tine te iert de dobândă. Hei, ia spune: cât are?

— Are cât avea şi mama.

Bătrânul era cât pe ce să spună: „N-are decât zece mii de franci?” însă îşi aminti că refuzase să-i dea fiului socoteală, şi exclamă:

— Carevasăzică n-are nimic!

— Averea mamei era frumuseţea şi inteligenţa.

— Ia du-te la târg cu astea, şi vezi ce-o să-ţi dea pe ele! Fir-ar dracu-al dracului, ce pacoste mai sunt şi copiii pe capul părinţilor! Când m-am însurat eu, toată averea mea, David, era un coif de hârtie şi două mâini, eram un urs sărac. Cu mândreţea de tipografie pe care ţi-am dat-o ţie, cu priceperea şi cunoştinţele tale, tu Însă trebuie să iei o burgheză de la oraş, o femeie bogată cu treizeci-patruzeci de mii de franci. Dă-o-ncolo de iubire, şi te însor eu! E pe-aici primprejur o văduvă de treizeci şi doi de ani, cu o moară şi cu o sută de mii de franci gheaţă; asta-ţi trebuie. Ai putea să adaugi pământul ei la Marsac, căci sunt lipite! A! ce mândreţe de moşie am avea atunci şi cum aş mai conduce-o! Lumea zice c-o să se mărite cu un anume Courtois, un logofăt de-al ei. Oricum, tu eşti mai ceva ca el! Eu am să am grijă de moară, şi ea o să facă pe cucoana la Angoulême.

— Tată, mi-am dat cuvântul…

— David, tu nu te pricepi deloc în negustorie. Te şi văd sărăcit. Dacă te însori cu fata aia din Houmeau, o să am eu grijă să fim în regulă, unul faţă de celălalt; îţi voi face o notificare ca să-mi plăteşti chiria, pentru că nu prevăd nimica bun. A! sărmanele mele maşini! Presele mele! aveţi nevoie de bani ca să vă ungă, să vă cureţe, să vă ţină în lucru. Doar un an bun m-ar face să uit asta.

— Tată, dar mi se pare că până acum ţi-am pricinuit necazuri puţine…

— Şi mi-ai plătit chirii şi mai puţine, răspunse podgoreanul.

— Venisem să-ţi cer, pe lângă consimţământul tău la căsătorie, să construieşti la casa ta încă un etaj şi o locuinţă deasupra şopronului din fundul curţii.

— Ce tot spui? N-am niciun ban, ştii prea bine! Şi, pe urmă, ar însemna să arunc banii pe fereastră; parc-aş avea vreun câştig din asta? A! carevasăzică, te scoli cu noaptea-n cap ca să-mi ceri nişte clădiri care l-ar sărăci şi pe un rege? Ţi-o fi zicând ţie David, eu însă n-am averile lui Solomon. Ce, ai înnebunit? Nu-ncape vorbă: mi te-a schimbat doica în leagăn. Ptii! ce de struguri o să mai facă! zise, întrerupându-se ca să-i arate o viţă lui David. Aşa copii mai zic şi eu: nu încurcă socotelile părinţilor; le pui bălegar şi ele ţi-aduc câştig. Pe tine te-am dat la liceu, am cheltuit bani grei ca să scot din tine un om învăţat, te-am ţinut La alde Didot; şi ce-am cules? că-mi aduci noră pe o fată din Houmeau, fără o leţcaie ca zestre! Dacă nu te-aş fi dat la carte, dacă ai fi rămas sub ochii mei te-ai fi purtat după gândul meu şi azi te-ai însura cu o morăriţă cu o sută de mii de franci, fără să mai socotim şi moara. Ce-ţi trece prin cap? C-o să te răsplătesc acum, pentru dragostea asta, clădindu-ţi pa late?… Şi ce vrei, să spui, mă rog? că, de două sute de ani, casa în care stai nu-i bună decât pentru porci, şi că fetişcana aia din Houmeau nu poate dormi acolo? Dar ce, mă rog, e regina Franţei?

— Bine, tată, atunci o să clădesc eu al doilea etaj, pe socoteala mea. O s-o vedem şi pe-asta: un fiu care îşi îmbogăţeşte tatăl!

— Cum, băiatule, ai bani să construieşti şi n-ai ca să-ţi plăteşti chiria? Pungaşule, vrei să-l înşeli pe taică-tău!

Chestiunea pusă astfel fu greu de rezolvat, căci bătrânul era încântat să-l aducă pe fiu-său într-o poziţie care i-ar îngădui să nu-i dea nimic fără să pară că nu se poartă

părinteşte. De aceea David nu căpătă de la tatăl său decât consimţământul la căsătorie şi aprobarea să construiască, pe socoteala lui, ce va găsi de cuviinţă. Bătrânul *urs,* model de tată conservator, avu îndurarea de a nu-i cere fiului chiriile din urmă şi de a nu-i lua economiile de care avusese imprudenţa să-i vorbească. David se întoarse acasă amărât; înţelesese că, la nenorocire, nu s-ar putea bizui pe ajutorul tatălui.

În tot Angoulême-ul nu se vorbea decât de ceea ce spusese episcopul şi de ceea ce răspunsese doamna de Bargeton. Cele mai mărunte întâmplări fură atât de denaturate, umflate, împopoţonate, încit poetul ajunse eroul zilei. Din sfera de sus, unde se dezlănţuise furtuna asta de clevetiri, câteva picături căzură şi în mijlocul burgheziei. Când Lucien trecu prin Beaulieu, în drum spre doamna de Bargeton, îşi dădu seama de atenţia geloasă cu careul priveau mai mulţi tineri şi prinse câteva fraze de care se simţi mândru.

— Uite un tânăr fericit, spunea un secretar de avocat, un anume Petit-Claud, coleg de liceu cu Lucien, faţă de care poetul nostru îşi dădea aere de protector, şi care era urât.

— Păi sigur: e băiat frumos, are talent, şi doamna de Bargeton e nebună după el! răspunse un băiat de familie care asistase la lectură.

Cu nerăbdare aşteptase ceasul când ştia că Louise va fi singură, simţind nevoia de a o face să-şi dea încuviinţarea la căsătoria surorii sale, deoarece Louise ajunsese acum stăpână pe destinul lui. După serata din ajun, poate că şi ea îi va arăta mai multă iubire, aducându-i şi lui – cine ştie? – o clipă de fericire. Nu se înşelase: doamna de Bargeton îl primi cu nişte dulcegării exagerate, care îi părură acestui neştiutor în ale dragostei drept un înduioşător progres al pasiunii. Îşi lăsă părul de aur, mâinile, capul pradă sărutărilor înfocate ale poetului care, în ajun, avusese atâtea de suferit!

— Păcat că nu-ţi vedeai şi tu faţa în timp ce citeai, îi spuse ea, căci din ajun ajunseseră a se tutui, adică a se mângâia din vorbe, şi anume din momentul când, stând amândoi pe canapea, Louise îi ştersese cu mâna-i albă fruntea îmbrobonată de sudoare ca de o cunună de perle pe care ea i-o şi vedea pe cap. Scăpărau scântei din ochii tăi frumoşi! din gura ta vedeam depănându-se lanţurile de aur care leagă inimile oamenilor de buzele poeţilor. O să mi-l citeşti în întregime pe Chénier; este poetul îndrăgostiţilor. N-o să mai suferi, nu mai vreau eu. Da, îngerul meu, o să-ţi fac o oază în care să-ţi trăieşti viaţa ta de poet, harnică, molatică, trândavă, trudită, gânditoare, rând pe rând; nu uita Însă niciodată că mie-mi datorezi laurii, căci ei vor fi, pentru mine, nobila răsplată a suferinţelor ce mă aşteaptă. Da, dragul meu, lumea nu mă cruţă nici pe mine, cum nu te cruţă nici pe tine; ea se răzbună pe toate fericirile din care nu se poate împărtăşi. Da, mereu voi fi invidiată; n-ai văzut ieri? ce se mai repezeau asupră-mi muştele alea, setoase de sânge, să se adape din pişcăturile ce le făceau! Dar ce-mi păsa mie? Eram fericită! Simţeam şi eu că trăiesc! E atâta vreme de când strunele inimii mele n-au mai vibrat!

Pe obrajii Louisei se prelinseră lacrimi; Lucien îi luă o mână şi, în loc de orice răspuns, i-o sărută lung. Vanităţile poetului fură deci măgulite şi de această femeie, aşa cum fuseseră măgulite şi de către mamă, soră şi David. În jurul lui, fiecare se întrecea să înalţe piedestalul imaginar pe care se aşeza singur. Menţinut pe calea ambiţiilor sale de toată lumea, atât de prieteni, cât şi de furia duşmanilor, Lucien trăia într-o atmosferă plină de miraje. Imaginaţiile tinereşti sunt în chip atât de firesc părtaşe la aceste laude şi gânduri, totul se întrece a-i sluji unui tânăr frumos şi de viitor, încât e nevoie de un număr mare de experienţe amare şi reci ca să poată risipi asemenea: năluciri.

— Aşadar, te învoieşti din toată inima, frumoasă Louise,

să fii Beatrice a mea, însă o Beatrice oare se lasă iubită[96]?

Dânsa ridică ochii-i frumoşi, până atunci pironiţi în pământ, şi rosti, dezminţindu-şi vorbele cu un zâmbet îngeresc:

— Dacă o să meriţi... mai târziu! Nu eşti fericit? Când ai o inimă ce nu-i decât a ta! când poţi spune orice, cu siguranţa că eşti înţeles, nu-i oare asta fericirea?

— Ba da, răspunse el strâmbându-se puţin, ca un îndrăgostit nemulţumit.

— Copilule! îi zise ea în glumă. Haide, n-ai ceva să-mi spui? Ai intrat apăsat de gânduri, Lucien, nu-i aşa?

Lucien îi povesti. sfios iubitei dragostea dintre David şi sora sa, precum şi căsătoria pusă la cale.

— Bietul Lucien! zise Louise, se teme să nu fie bătut, mustrat, de parcă s-ar însura el! Ce rău e într-asta? reluă ea trecându-şi mâinile prin părul lui. Ce mă priveşte pe mine familia ta, în care tu eşti o excepţie? Dacă tatăl meu s-ar însura cu slujnica, ţi-ar păsa ţie ceva? Copilule drag, îndrăgostiţii sunt ei singuri toată familia lor. Am eu pe lume altă grijă decât pe tine? Fii mare, cucereşte gloria, asta-i treaba noastră!

Lucien fu cel mai fericit om din lume auzind acest răspuns egoist. Pe când asculta argumentele nebuneşti cu care Louise îi dovedea că sunt doar singuri pe lume, intră domnul de Bargeton. Lucien încruntă o sprânceană şi păru încurcat. Louise îi făcu un semn şi-l rugă să rămână la masă cu ei, cerându-i să-i citească din André Chénier, până la venirea jucătorilor şi a obişnuiţilor casei.

— N-o să-i faci numai ei plăcere, îi zise domnul de Bargeton, ci chiar şi mie. Nimic nu-mi face mai bine decât să mi se citească ceva după masă.

Răsfăţat de domnul de Bargeton, răsfăţat de Louise,

[96] *o Beatrice care se lasă iubită – Beatrice Portinari* (1266—1290) din Florenţa a reprezentat pentru Dante idealul feminin neprihănit; poetul a slăvit-o în operele sale *Vita nuova* şi *Divina Commedia,* unde Beatrice devine simbolul purităţii, îngerul care îndrumă sufletul spre mântuire.

servit cu respectul ce-l au slugile faţă de favoriţii stăpânilor, Lucien rămase în casa Bargeton, bucurându-se de toate plăcerile unei averi al cărei uzufruct îi fusese pus la dispoziţie. Când salonul se umplu de lume, se simţi atât de tare pe poziţie, sprijinit de neghiobia domnului de Bargeton şi de dragostea Louisei, încât luă un aer dominator, pe care iubita i-l încurajă. Savură satisfacţiile oferite de suveranitatea ce şi-o cucerise Naïs şi din care ea binevoi să-i dea şi lu: să se înfrupte. În seara aceea, el încercă să joace rolul unui erou dintr-un oraş de provincie. Văzând noua atitudine a lui Lucien, câteva persoane socotiră că, pesemne, ajunsese – cum se zice – la cea mai mare intimitate cu doamna de Bargeton. Amélie, care sosise cu domnul du Châtelet, pălăvrăgea despre asta într-un colţ unde se strânseseră toţi geloşii şi invidioşii.

— De ce s-o scoateţi pe Naïs răspunzătoare de vanitatea unui tinerel prea mândru că se află într-o lume în care n-ar îi visat vreodată să poată pătrunde? spuse Châtelet. Nu vedeţi că acest Chardon ia drept avansuri frazele amabile ale unei femei de lume? El nu ştie încă să deosebească tăcerea, care ascunde adevărata pasiune, de limbajul protector care se datorează numai frumuseţii, tinereţii şi talentului său. Femeile ar fi prea de plâns, dacă ar fi socotite vinovate de toate dorinţele ce ni le inspiră. El, de bună seamă, este îndrăgostit, cât despre Nais…

— Oh! Naïs, zicea vicleana Amélie, Naïs e foarte fericită de pasiunea asta. La vârstă ei, iubirea unui tânăr e atât de ademenitoare! Lângă el întinereşte şi ea, se poartă ca o fetiţă, fără să-şi dea seama că se face de râs… Poftim! băiatul unui spiţer face pe stăpânul în casă la doamna de Bargeton!

— Iubirea nu cunoaşte astfel de distanţe! spuse sentenţios Adrien.

A doua zi, nu mai era casă în Angoulême în care să nu se vorbească despre gradul de intimitate la care ajunseseră

domnul Chardon, *alias* de Rubempré, şi doamna de Bargeton; vinovaţi abia de câteva sărutări, lumea îi şi acuza de cea mai neîngăduită fericire. Doamna de Bargeton îşi primea pedeapsa suveranităţii pe care o exercitase. Pe lângă atâtea alte ciudăţenii ale lumii, n-aţi băgat de seamă şi toanele cu care judecă, precum şi pretenţiile nebuneşti pe care le are de la unii oameni? Sunt persoane cărora totul le e îngăduit; orice ar face e bine făcut; toţi se întrec să le justifice faptele. În schimb, sunt altele faţă de care lumea e de o asprime neînchipuită: acestea trebuie să facă totul bine, să nu se înşele niciodată, să nu greşească, să nu cumva să le scape din gură vreo prostie; parc-ar fi nişte statui care, după ce au fost multă vreme admirate, sunt coborâte de pe soclu de îndată ce le-a picat vreun deget sau li s-a rupt nasul din cauza asprimii iernii; nu li se îngăduie nicio slăbiciune omenească, Îi se cere să fie în permanenţă desăvârşite ca nişte divinităţi. O singură privire de-a doamnei de Bargeton azvârlită lui Lucien făcea cât cei doisprezece ani de fericire ai Zizinei cu Francis. O strângere de mână între cei doi îndrăgostiţi avea să atragă asupra capetelor lor toate fulgerele ţinutului.

David adusese de la Paris ceva bani puşi deoparte, cu care avea de gând să facă faţă cheltuielilor nunţii şi clădirii celui de-al doilea etaj la casa părintească. Mărind casa, nu însemna oare că lucrează pentru el însuşi? Odată şi odată tot lui o să-i aparţină, taică-său avea doară şaptezeci şi opt de ani! Tipograful clădi deci în paiantă apartamentul lui Lucien, ca să nu împovăreze prea mult zidurile crăpate ale casei. Îi făcu plăcere să împodobească, să mobileze cu dragoste, apartamentul de la etajul întâi, unde frumoasa Ève avea să-şi petreacă viaţa. Fu o perioadă de voioşie şi de fericire curată pentru cei doi prieteni. Deşi plictisit de îngustimea vieţii de provincie şi sătul de economia meschină pentru care moneda de cinci franci e cât roata carului, Lucien suportă, fără să se plângă, calculele la care

te obligă mizeria şi lipsurile. Melancolia întunecată a lui Lucien fu înlocuită de luminoasa expresie a speranţei. Tânărul vedea lucind o stea deasupra capului său; visa o existenţă ca-n poveşti, clădită pe mormântul domnului de Bargeton, care se şi plângea din când în când că-l supără stomacul, şi se obişnuise să-şi închipuie că indigestia de la prânz se vindecă prin cea de la cină.

Către începutul lunii septembrie, Lucien nu mai era şef de atelier, era domnul de Rubempré, cu o locuinţă minunată faţă de mansarda sărăcăcioasă în care trăise tânărul Chardon în Houmeau; nu mai era „unul din Houmeau”; stătea în Angoulême-ul de sus şi lua masa cam de patru ori pe săptămână la doamna de Bargeton. Îndrăgit de episcop, era primit şi la episcopie. Preocupările lui îl rânduiau printre persoanele cele mai de sus. Pe scurt, urma să fie numărat într-o bună zi printre celebrităţile Franţei. Desigur, străbătând un salon frumos, un dormitor încântător şi un birou plin de gust, nu-i mai venea atât de greu, să ia treizeci de franci pe lună din lefurile anevoie câştigate de soră şi mamă, deoarece întrevedea ziua când romanul istoric la care lucra de doi ani, *Arcaşul lui Carol al IX-lea,* şi un volum de poezii, intitulat *Margaretele,* vor răspândi în lumea literară numele lui, aducându-i destui bani ca să se achite faţă de mamă, de soră şi de David. De aceea, simţind cum îi creştea importanţa, plecând urechea la răsunetul numelui său în viitor, primea acum jertfele lor cu o nobilă siguranţă: zâmbea de strâmtorările în care se afla încă, era chiar fericit de ultimele lipsuri ce le mai avea de îndurat. Ève şi David puseseră fericirea lui Lucien înaintea fericirii lor. Nunta fu amânată de răgazul pe oare îl mai cereau lucrătorii ca să isprăvească zugrăveala, mobilele, tapetele pentru etajul întâi; căci nevoile lui Lucien avuseseră întâietate. Orice om, care îl cunoştea pe Lucien, nici nu s-ar fi mirat de devotamentul acesta: era atât de fermecător! se purta atât de tandru! nerăbdarea şi dorinţele şi le arăta cu atâta graţie! îşi câştiga, se

totdeauna cauza, înainte chiar de a fi deschis gura. Privilegiul acesta este însă mai degrabă dăunător decât binefăcător pentru tineri, căci obişnuindu-se cu bunăvoinţa pe care o inspiră un tânăr frumos, fericiţi de protecţia egoistă pe care lumea o acordă unei fiinţe ce îi este pe plac, aşa cum îi dă de pomană unui cerşetor care îi trezeşte vreun sentiment sau îi provoacă vreo emoţie, mulţi dintre aceşti copii mari se bucură de această favoare în loc s-o exploateze. Înşelându-se asupra rostului şi mobilurilor relaţiilor sociale, ei cred că vor întâlni totdeauna numai surâsuri amăgitoare; dar se pomenesc dintr-odată goi, chei, despuiaţi, fără valoare şi fără avere, în clipa în care lumea îi lasă afară la uşa unui salon, ca pe bătrânele femei uşoare sau ca pe nişte zdrenţe netrebnice în fundul unei lăzi de gunoi.

De altminteri, şi Ève dorise această întârziere, spre a întocmi pe îndelete şi cu economie lista lucrurilor trebuincioase într-o căsnicie nouă. Ce-i puteau refuza doi îndrăgostiţi unui frate care, văzând-o lucrând pe sora lui, îi spunea din toată inima: „Cât aş vrea să ştiu şi eu să cos!” Pe lângă asta, şi David, grav şi pătrunzător cum era, fusese părtaş la acest devotament. Nu-i mai puţin adevărat că, de când cu triumful lui Lucien în casa doamnei de Bargeton, îi fu şi lui teamă de schimbarea ce se petrecea în Lucien; şi anume ca nu cumva să înceapă a-i fi ruşine de felul lor de viaţă burgheză. În dorinţa de a-şi pune prietenul la încercare, David îi înfăţişa uneori bucuriile patriarhale din sânul familiei, pe de o parte, şi plăcerile din înalta societate, pe de alta, şi, văzându-l pe Lucien sacrificându-le pe cele din urmă celor dintâi, exclamase: „N-o să ni-l strice!” Căci în mai multe rânduri, cei trei prieteni şi doamna Chardon făcură câte o plimbare, cum se obişnuieşte în provincie; hoinăreau adică prin crângurile din jurul oraşului; mâncau pe iarbă ceea ce le aducea ucenicul lui David, într-un anumit loc stabilit dinainte; apoi se întorceau acasă seara, puţin obosiţi şi fără să fi cheltuit nici

trei franci. La ocazii mari, când luau masa la ceea ce se numteşte un *restaurant,* adică un fel de local câmpenesc, având ceva de *han* provincial şi de *birt* parizian, ajungeau să cheltuiască până la douăzeci de franci, plătiţi pe din două de David şi de Chardoni. David îi era nespus de recunoscător lui Lucien că, în aceste zile petrecute la câmp, uita de plăcerile gustate la doamna de Bargeton şi de bogatele ei mese. Fiecare voia atunci să-l sărbătorească pe marele om din Angoulême.

În aceste împrejurări, când viitorului menaj nu-i mai lipsea aproape nimic, pe când David era dus la Marsac ca să-l înduplece pe taică-său să vină la nuntă, în nădejdea că bătrânul, cucerit de noră, va contribui la marile cheltuieli prilejuite de pregătirea casei, se petrecu un eveniment din acelea care, într-un oraş mic, schimbă cu desăvârşire faţa lucrurilor.

Lucien şi Louise aveau în du Châtelet un spion în casă, care pândea cu ură răbdătoare, amestecată cu pasiune şi avariţie, prilejul de a stârni un scandal. Sixte voia s-o silească pe doamna de Bargeton să se pronunţe pe faţă pentru Lucien, încât să ajungă ceea ce se cheamă *pierdută.* El se dădea drept umilul confident al doamnei de Bargeton; însă, dacă în strada du Minage îl admira pe Lucien, oriunde în altă parte îl bârfea cât putea. Încetul cu încetul, cucerise dreptul de a pătrunde oricând la Naïs, care nu se mai ferea de fostul ei admirator; dar el se aşteptase la mai mult din partea celor doi îndrăgostiţi, a căror iubire rămânea platonică, spre marea deznădejde a Louisei şi a lui Lucien. Sunt într-adevăr pasiuni care o pornesc într-un fel, rău sau bine, cum voiţi. Două persoane se cufundă în bătălia sentimentelor, vorbesc în loc să treacă la acţiune şi se luptă în câmp deschis în loc să întreprindă un asediu. În felul acesta, se satură deseori de ele însele, istovindu-şi dorinţele în gol. Doi îndrăgostiţi îşi lasă atunci răgaz de gândit, spre a se privi unul pe celălalt. Deseori, pasiuni care încep lupta cu surle şi trâmbiţe, cu o violenţă în stare să

răstoarne totul în cale, sfârşesc aşadar prin a se întoarce la locul lor, fără izbândă, ruşinate, dezarmate, năucite de vâlva stârnită pe degeaba. Sfârşitul acesta e în parte explicabil prin sfiala tinereţii şi prin amânările la care recurg femeile când debutează, deoarece acestor înşelătorii reciproce nu le cad victime nici seducătorii care îşi cunosc meseria, nici cochetele obişnuite cu strategia pasiunii.

Viaţa de provincie este de altminteri deosebit de potrivnică satisfacţiilor iubirii şi înlesneşte numai discuţiile intelectuale asupra pasiunii; după cum şi piedicile pe care le ridică în calea îndrăgostiţilor împing sufletele arzătoare la hotărâri extreme. Viaţa de aici se bazează pe un spionaj atât de migălos, pe o transparenţă atât de deplină a interioarelor, îngăduie atât de puţin intimitatea care consolează, fără să jignească virtutea, legăturile cele mai curate sunt atât de fără noimă învinovăţite, încât multe femei se pomenesc stigmatizate pentru toată viaţa, deşi sunt nevinovate. Unora dintre ele le e chiar ciudă atunci că nu au gustat toate plăcerile unui păcat căruia totuşi trebuie să-i îndure toate necazurile. Societatea, care critică şi osândeşte fără a cerceta mai serios faptele făţişe cu oare se încheie lungile lupte tăinuite, este în realitate generatoarea acestor scandaluri; dar majoritatea celor care tună şi fulgeră împotriva pretinselor scandaluri, provocate de unele femei calomniate pe nedrept, nu s-au gândit niciodată la cauzele reale oare le împing la o asemenea hotărâre. Doamna de Bargeton avea, să se afle în ciudata situaţie în care s-au mai găsit atâtea femei ce nu s-au pierdut decât după ce fuseseră acuzate fără motiv.

La începutul iubirii, piedicile îi înspăimântă pe oamenii lipsiţi de experienţă; iar cele de care se izbeau cei doi îndrăgostiţi erau asemănătoare sforilor cu care liliputanii îl legaseră fedeleş pe Gulliver. Erau o mulţime de lucruri mărunte, dar care, mereu repetate, paralizau orice mişcare şi stăvileau dorinţele cele mai puternice. De pildă, doamna de Bargeton trebuia să poată fi oricând văzută. Dacă n-ar fi

primit pe nimeni în casă la orele când venea Lucien, ce mai vorbă! ar fi fost ca şi cum ar fi fugit cu el în lume. Ea îl primea, ce e drept, în budoarul în care el se obişnuise acuma atât de mult, încât se simţea ca la el acasă; însă uşile rămâneau totdeauna deschise. Totul se petrecea cum nu se poate mai cinstit. Domnul de Bargeton se plimba prin casă fără să aibă habar că soţia lui ar îi dorit să rămână singură cu Lucien. Dacă n-ar fi existat altă piedică decât el, Naïs ar fi putut uşor să-l trimită la plimbare sau să-i găsească vreo treabă în altă parte; dar era năpădită de vizite, cu atât mai numeroase, cu cât curiozitatea era mai aţâţată. Oamenii din provincie sunt sâcâitori din fire şi le place mult să stingherească pasiunile în faşă. Servitorii umblau de colo până colo prin casă fără să fie chemaţi şi fără să-şi vestească intrarea, fiindcă aşa fuseseră obişnuiţi şi fiindcă o femeie, care n-avea nimica de ascuns, le-o îngăduise totdeauna. A schimba obiceiurile casei n-ar fi însemnat oare că recunoaşte o dragoste de care se îndoia încă întreg Angoulême-ul? Doamna de Bargeton nu putea face nici măcar un pas fără să afle tot oraşul unde se duce. Să se plimbe singură cu Lucien afară din oraş nu era chip; ar fi fost mai puţin primejdios să se încuie cu el în casă. Dacă Lucien ar îi rămas după miezul nopţii la doamna de Bairgeton, fără a fi şi altă lume, a doua zi s-ar fi ştiut numaidecât. Astfel că, în casa ei sau în afară, doamna de Bargeton trăia mereu în public. Amănuntele acestea zugrăvesc provincia aşa cum e: greşelile sunt acolo sau mărturisite sau imposibile.

Louise, ca toate femeile târâte de pasiune, însă lipsite de experienţa necesară, descoperea unul câte unul neajunsurile situaţiei sale, şi spaima o cuprindea. Spaima i se răsfrângea atunci şi în discuţiile despre dragoste ce umplu cele mai frumoase ceasuri în care doi îndrăgostiţi sunt singuri. Doamna de Bargeton nu avea moşie unde să-l poată duce pe, scumpu-i poet, aşa cum fac unele femei care, sub un pretext dibaci, se înfundă undeva la ţară.

Sătulă de a mai trăi în public, scoasă din fire de tirania al cărei jug de astăzi o făcea să plătească prea scump plăcerile gustate altădată, îşi îndrepta gândul spre Escarbas plănuind să-l viziteze acolo pe bătrânu-i tată, până-ntr-atât era de înfuriată de piedicile mârşave ce i se puneau.

Châtelet nu credea în atâta nevinovăţie. Pândea orele când Lucien venea la doamna de Bargeton şi pătrundea apoi şi dânsul după câteva minute, însoţit de domnul de Chandour, cel mai indiscret dintre toţi, şi pe care-l lăsa să intre întâi, sperând mereu într-o surpriză, căutând cu îndărătnicie un eveniment. Rolul său, precum şi reuşita planului erau cu atât mai grele cu cât el trebuia să rămână neutru, pentru a-i conduce din umbră pe toţi actorii dramei ce o punea la cale. De aceea, ca să-l păcălească pe Lucien, pe care-l linguşea, şi pe doamna de Bargeton, care nu era lipsită de pătrundere, stătea mereu tot prin preajma geloasei Amélie. Pentru ca Louise şi Lucien să fie şi mai bine spionaţi, izbutise de câteva zile să încingă între domnul de Chandour şi el o controversă asupra celor doi îndrăgostiţi. Du Châtelet susţinea că doamna de Bargeton îşi bătea joc de Lucien, că era prea mândră, prea nobilă, ca să se coboare până la fiul unui spiţer. Rolul acesta de Toma-necredinciosul se potrivea cu planul ce şi-l făcuse, deoarece dorea să treacă în ochii lumii drept apărătorul doamnei de Bargeton. Stanislas pretindea că Lucien nu era un amant nefericit. Amélie zgândărea discuţia dorind să afle adevărul. Fiecare îşi susţinea părerea. Cum se întâmplă în oraşele mici, adesea câţiva prieteni de-ai casei Chandour soseau tocmai în toiul conversaţiei în care du Châtelet şi Stanislas îşi sprijineau punctul de vedere pe tot felul de observaţii bine făcute. Era greu ca fiecare dintre adversari să nu-şi caute partizani, întrebându-şi vecinul: „Dar dumneata, ce părere ai?” Şi astfel doamna de Bargeton şi Lucien erau mereu în centrul atenţiei tuturor.

În fine, într-o zi, du Châtelet observă că, ori de câte ori domnul de Chandour şi cu el se prezentau la doamna de

Bargeton, atunci când Lucien se afla acolo, niciun semn nu trăda o legătură suspectă între aceştia: uşa budoarului era deschisă, oamenii intrau şi ieşeau, nimic tainic nu vestea vrăjitele păcate ale dragostei etc. Stanislas, care nu era lipsit de o oarecare doză de prostie, plănui să sosească a doua zi în vârful picioarelor, aşa cum îl încuraja şi perfida Amélie.

Ziua aceea fu pentru Lucien una dintre acele zile în care tinerii îşi smulg părul din cap jurându-şi să nu se mai lase amăgiţi şi purtaţi cu vorba. Se obişnuise cu noua lui situaţie. Poetul, care altădată luase cu atâta sfială un scaun în budoarul sacru al reginei din Angoulême, se preschimbase acum în îndrăgostit pretenţios. Şase luni îi fuseseră de ajuns ca să se creadă egalul Louisei, iar acuma voia să-i fie şi stăpân. Plecă deci de-acasă cu hotărârea să nu mai dea ascultare nici unei argumentaţii, să-şi pună viaţa în joc, să folosească toate resursele unei elocvenţe învăpăiate, să spună că şi-a pierdut capul, că nu e în stare să mai lege o idee şi să mai scrie un rând. Unele femei au oroare de hotărâri luate mai dinainte, ceea ce face cinste delicateţei lor; le place anume să cedeze pornirilor de moment şi nu constrângerilor. Îndeobşte, nimeni nu admite o plăcere impusă cu forţa. Doamna de Bargeton observă pe fruntea lui Lucien, în ochi, pe faţă şi în purtarea lui expresia aceea *frământată* ce trădează o hotărâre bine luată; dânsa îşi propuse s-o dejoace, atât din spirit de contradicţie, cât mai ales dintr-o nobilă concepţie despre dragoste. Femeie exagerată, ea îşi exagera şi valoarea persoanei sale. În ochii ei, doamna de Bargeton era o regină, o Beatrice, o Laură[97]. Se plasă pe sine, ca în evul mediu, sub baldachinul unei întreceri literare în oare Lucien trebuia s-o câştige printr-un şir de victorii, menite să-i pună în umbră pe *copilul sublim,* pe Lamartine, pe Walter Scott, pe Byron[98]. Aristocratica făptură îşi considera iubirea drept un principiu

[97] *o Laură – Laura de Noves* (1308—1348) idealul feminin cântat de Petrarca în celebra sa culegere de sonete *(Il Canzoniere).*

generos; dorinţele pe care le deştepta în Lucien trebuiau să devină o cauză, de glorie pentru el. Acest *donquijotism* feminin sfinţeşte oarecum dragostea, îi dă o menire, o măreţie, o slavă. Încăpăţânându-se a face pe Dulcineea în viaţa lui Lucien timp de şapte-opt ani, doamna de Bargeton, asemeni multor femei din provincie, voia să i se cumpere fiinţa printr-un fel de slujire, ca pe vremea cavalerilor, printr-un timp de statornicie care să-i îngăduie a-şi cunoaşte temeinic iubitul.

Când Lucien dezlănţui lupta, dându-şi aerul foarte bosumflat, de care râd femeile încă stăpâne pe ele şi care nu le îndurerează decât pe cele iubite, Louise luă o înfăţişare demnă şi începu un lung discurs împopoţonat cu cuvinte mari.

— Asta-i. ceea ce mi-ai făgăduit, Lucien? întrebă ea, când termină. De ce vrei să pui într-un prezent ce mi-e atât de drag, căinţe oare, mai târziu, mi-ar otrăvi viaţa? Nu strica frumuseţea viitorului! Şi aş adăuga cu mândrie: nu strica frumuseţea prezentului! N-ai inima mea toată? Ce-ţi mai trebuie? Iubirea ta se va lăsa condusă de simţuri? Nu-i oare cel mai frumos titlu al femeii iubite acela de a impune tăcere simţurilor? Drept cine mă iei? Nu mai sunt eu Beatrice a ta? Dacă, pentru tine, nu-s ceva mai mult decât o femeie, înseamnă că-ţi sunt mai puţin decât o femeie.

— Tot vorbele astea le-ai spus şi unui bărbat pe care nu l-ai iubit, exclamă Lucien furios.

— Dacă nu simţi câtă dragoste adevărată e în ceea ce-ţi spun, n-o să fii niciodată vrednic de mine.

— Îmi pui iubirea la îndoială ca să te scuteşti de răspuns, zise Lucien aruncându-se la picioarele ei plângând.

Sărmanul băiat plânse cu adevărat văzându-se ţinut încă

[98] *să-i pună în umbră pe „copilul sublim”, pe Lamartine, pe Walter Scott, pe Byron* – Printre aceste nume literare, dintre cele mai ilustre ale epocii, Victor Hugo este desemnat prin expresia de „copil sublim”, apreciere făcută – pare-se – de Chateaubriand în legătură cu precocitatea poetică a lui Hugo.

multă vreme tot numai la poarta raiului. Vărsă lacrimi de poet ce se credea umilit, lacrimi de copil desperat că nu i se dă jucăria dorită.

— Nu m-ai iubit niciodată, izbucni el.

— Nici tu nu crezi ce spui, răspunse ea măgulită de furia lui.

— Dovedeşte-mi că eşti a mea, spuse Lucien ieşit din minţi.

În clipa aceasta sosi Stanislas, fără să fie auzit, şi-l văzu pe Lucien pe jumătate lăsat pe spate, cu lacrimi în ochi şi cu capul pe genunchii Louisei. Pe deplin mulţumit de acest tablou îndeajuns de suspect, Stanislas se dădu brusc înapoi călcându-l pe du Châtelet care rămăsese în uşa salonului. Doamna de Bargeton făcut numaidecât un salt după cei doi spioni, dar nu-i mai prinse, fiindcă se retrăseseră în grabă.

— Cine a fost? întrebă ea pe servitori.

— Domnii ele Chandour şi du Châtelet, răspunse Gentil, bătrânul valet.

Se întoarse în budoar, palidă şi tremurând.

— Dacă te-au văzut astfel, sunt pierdută, îi zise ea lui Lucien.

— Cu atât mai bine! strigă poetul.

Ea zâmbi la strigătul acesta de egoism plin de iubire.

În provincie, o asemenea aventură capătă proporţii şi prin felul în care e povestită. Într-o clipă, toată lumea află că Lucien fusese găsit la picioarele Naîdei. Domnul de Chandour, fericit de importanţa ce i-o dădea întâmplarea aceasta, se duse s-o povestească mai întâi la club, apoi din casă în casă. Du Châtelet se grăbi să spună peste tot că el nu văzuse nimic; dar, punându-se astfel în afara faptului, îl aţâţa pe Stanislas să vorbească, să dea tot mai multe amănunte; iar Stanislas, crezându-se cu haz, mai adăuga câte ceva, de fiecare dată. Seara, lumea se îmbulzi la Amélie, căci seara versiunile cele mai exagerate circulau prin Angoulême-ul nobil, fiecare povestitor imitându-l pe Stanislas. Toţi, şi bărbaţi şi femei, erau nerăbdători să afle adevărul. Femeile care îşi acopereau mai mult faţa şi strigau cu mai multă indignare erau tocmai Amélie, Zéphirine, Fifine, Lolotte, care toate se bălăciseră mai mult sau mai puţin în fericiri nepermise. Variaţiunile pe aceeaşi temă circulau pe toate tonurile.

— Ai auzit ce-i cu sărmana Naïs? spunea una. Eu nu cred. Totdeauna a dus o viaţă cinstită; e prea mândră ca să fie altceva decât protectoarea domnului Chardon. Dar dacă e adevărat, o plâng din tot sufletul.

— E cu atât mai de plâns, cu cât e mai de râs; pentru că, draga mea, ar putea să-i fie mamă domnului Lulu, cum îi spunea Jacques. Poetaşul are cel mult douăzeci şi doi de ani, iar Naïs, între noi fie vorba, are sigur patruzeci.

— Mie mi se pare, zicea Châtelet, că poziţia în care se afla domnul de Rubempré dovedeşte nevinovăţia Naïsei. Nu stai în genunchi ca să ceri ceea ce ţi s-a mai dat.

— Depinde! spuse Francis ştrengăreşte, atrăgându-şi o ocheadă încruntată din partea Zéphirinei.

— Dar spune-ne şi nouă ce-a fost? îl întrebau toţi pe Stanislas, adunându-se în cerc restrâns într-un colţ al salonului.

Stanislas ajunsese, să compună o istorioară deocheată şi

o însoţea cu gesturi şi cu poze care îi dădeau faptului o înfăţişare foarte urâtă.

— E de necrezut, spuneau toţi.

— La ora prânzului, spunea una.

— N-aş fi bănuit-o, doamne fereşte, pe Naïs.

— Ce-o să facă acum?

Şi iar comentarii, şi iar presupuneri!... Du Châtelet o apăra pe doamna de Bargeton, Însă o apăra atât de stângaci, încât mai degrabă întărită focul clevetirilor, decât să-l stingă. Lili, amărâtă de prăbuşirea celui mai frumos înger din Olimpul ţinutului lor, alergă, cu lacrimi în ochi să dea de veste şi la episcopie. Când întreg oraşul fu în fierbere, fericitul du Châtelet se duse la doamna de Bargeton acasă, unde nu era vai! decât o singură masă de whist; cu diplomaţie îi ceru Naïdei să stea de vorbă cu el în budoar. Amândoi se aşezară pe canapea.

— Ştii, desigur, îi spuse du Châtelet în şoaptă, despre ce vorbeşte tot Angoulême-ul?...

— Nu, răspunse ea.

— Atunci, reluă el, îţi sunt prea prieten ca să nu-ţi spun. E de datoria mea să-ţi dau posibilitatea de a opri nişte calomnii, născocite pesemne de Amélie, care îndrăzneşte să se considere rivala dumitale. Azi de dimineaţă tocmai veneam la dumneata, împreună cu maimuţoiul de Stanislas care mergea puţin înaintea mea, când, ajungând acolo, zise el arătând spre uşa budoarului, susţine că te-a *văzut* cu domnul de Rubempré într-o situaţie ce nu-i mai îngăduia să intre; s-a întors spre mine zăpăcit şi m-a târât după el, nelăsându-mi vreme să înţeleg ceva; abia când am ajuns în Beaulieu, mi-a spus pentru ce se retrăsese. Dacă aş fi ştiut atunci, n-aş fi plecat nici în ruptul capului din casă, până n-aş fi lămurit lucrurile în avantajul dumitale; însă, chiar dacă m-aş fi înapoiat după aceea, tot nu mai dovedeam nimic. Acum, fie că Stanislas a văzut greşit, fie că a văzut bine, *trebuie neapărat să nu aibă dreptate.* Dragă Naïs, nu îngădui unui dobitoc să-ţi distrugă viaţa, cin, stea, viitorul;

fă-l să tacă numaidecât. Ştii în ce situaţie mă aflu eu aici? Deşi am nevoie de toată lumea, îţi sunt pe de-a-ntregul devotat. Fă ce vrei cu o viaţă care îţi aparţine. Cu toate că m-ai respins, inima mea te va sluji mereu şi îţi voi dovedi oricând cât te iubesc. Da, da, voi veghea asupra dumitale ca o slugă credincioasă, nesperând în nicio răsplată, numai pentru plăcerea de a te sluji, chiar fără să ştii. Azi de dimineaţă am declarat pretutindeni că mă aflam în uşa salonului şi că nu am văzut nimic. Dacă te vor întreba cine ţi-a spus ce se vorbeşte în oraş, nu mă cruţa de fel. Voi fi mândru să-ţi fiu pe faţă apărător; dar, între noi fie vorba, domnul de Bargeton e singurul care poate cere socoteală lui Stanislas... Chiar dacă micul Rubempré o fi făcut vreo nebunie, cinstea unei femei nu poate fi lăsată la cheremul primului nesăbuit care-i cade la picioare. Aşa le-am spus.

Naïs îi mulţumi lui du Châtelet printr-o înclinare a capului şi rămase pe gânduri. Era obosită şi plictisită până peste cap de viaţa de provincie. De la primele vorbe ale lui du Châtelet, Parisul îi răsărise în minte. Tăcerea doamnei de Bargeton îl stingherea pe vicleanu-i adorator.

— Încă o dată îţi spun, zise el, foloseşte-te cum vrei de mine.

— Mulţumesc, răspunse ea.

— Ce ai de gând să faci?

— O să văd.

Tăcere lungă.

— Atât de mult ţii la tânărul Rubempré?

Ea îi răspunse cu un zâmbet semeţ şi-şi încrucişa braţele, uitându-se la perdelele budoarului. Du Châtelet ieşi fără să poată citi ceva în inima acelei femei trufaşe. Când Lucien şi cei patru bătrâni credincioşi, veniţi să-şi facă partida fără a ţine seama de bârfelile nedovedite, plecară, doamna de Bargeton îşi opri soţul care, pregătindu-se să se ducă la culcare, deschidea tocmai gura ca să-i ureze soţiei noapte bună.

— Vino cu mine, dragul meu; am să-ţi vorbesc, îi zise ea

cu gravitate.

Domnul de Bargeton o urmă în budoar.

— Domnule, îi spuse ea, poate că am greşit punând în sprijinul ce i l-am dat domnului de Rubempré o căldură deopotrivă de rău înţeleasă şi de proştii din oraşul ăsta, şi de el însuşi. Azi de dimineaţă, Lucien s-a aruncat la picioarele mele, chiar aici în odaie, făcându-mi o declaraţie de dragoste. Stanislas a intrat tocmai în momentul când îl ridicam de jos pe copilul acela. Neţinând seama de îndatoririle pe care politeţea i le impune unui gentilom faţă de o femeie în orice fel de împrejurare, Stanislas a pretins apoi că m-a găsit într-o situaţie echivocă cu băiatul pe care tocmai îl tratam cum, se cuvine. Dacă tânărul acesta descreierat ar afla calomniile pe care le-a prilejuit nesăbuinţa lui, s-ar duce, că doar îl cunosc eu bine, să-l provoace pe Stanislas şi l-ar sili să se bată. Fapta aceasta ar fi ca o mărturisire publică a iubirii sale. Nu mai e nevoie, cred, să-ţi spun că soţia dumitale e curată; dar înţelegi că ar fi ceva dezonorant, şi pentru dumneata şi pentru mine, ca, să vină domnul de Rubempré să mă apere. Du-te neîntârziat la Stanislas şi cere-i socoteală de vorbele jignitoare spuse despre mine; gândeşte-te că nu poţi îngădui ca lucrurile să se aranjeze, afară numai dacă nu dă o dezminţire categorică de faţă cu martori numeroşi şi de vază. În felul acesta vei fi câştigat preţuirea tuturor oamenilor cinstiţi; te vei fi purtat ca un om inteligent şi binecrescut şi vei fi dobândit dreptul la preţuirea mea. Îl trimit îndată pe Gentil călare la Escarbas, tata trebuie să-ţi fie martor. Cu toată vârsta lui, îl ştiu în, stare să calce în picioare pe caraghiosul care defăimează pe o Nègrepelisse. Ai dreptul să alegi arma; bate-te cu pistolul: dumneata ocheşti totdeauna fără greş.

— Mă duc, zise domnul de Bargeton luându-şi bastonul şi pălăria.

— Bravo, dragul meu, îi spuse soţia mişcată; aşa-mi place să se poarte bărbaţii. Eşti un gentilom.

Fericit şi mândru, bătrânelul îi sărută fruntea pe care ea i-o întinse. Femeia aceasta, oare avea un fel de sentiment matern faţă de un asemenea copil mare, nu-şi putu stăpâni o lacrimă auzind poarta închizându-se în urma lui.

„Cât mă iubeşte! îşi zise ea. Bietul om ţine la viaţă, şi totuşi, pentru mine, şi-ar pierde-o fără părere de rău.”

Domnul de Bargeton nu era îngrijorat că a doua zi avea să se afle în faţa unui adversar, că avea să privească ţeava unui pistol îndreptat asupra lui; nu, nu era încurcat decât de un singur lucru, ce-l înfiora pe când se îndrepta spre domnul de Chandour.

„Ce-o să-i spun? se gândea. Naïs ar fi trebuit să mă înveţe!”

Şi îşi storcea creierii, spre a încropi câteva fraze care să nu-l facă de râs.

Dar oamenii oare trăiesc cum trăia domnul de Bargeton, învăluiţi într-o tăcere impusă de îngustimea minţii şi de puţinătatea puterii lor de înţelegere, dispun, în împrejurările importante ale vieţii, de o gravitate obişnuită, parcă anume făcută pentru asemenea ocazii. Vorbind puţin, le şi scapă puţine prostii; şi, pe urmă, cugetând mult la ceea ce au de spus, neîncrederea în ei înşişi îi face să-şi cântărească atât de bine vorbele, încât se exprimă de minune, printr-un fenomen asemănător aceluia care *a* dezlegat pe vremuri limba asinei lui Balaam[99]. De aceea, domnul de Bargeton se purtă ca un om deştept, îndreptăţind astfel părerea acelora care îl socoteau un filosof din şcoala lui Pitagora. Ajunse pe la unsprezece seara acasă la Stanislas, unde găsi multă lume adunată. O salută în tăcere pe Amélie şi oferi fiecăruia zâmbetu-i nătâng, care, în împrejurările de faţă, păru

[99] *limba asinei lui Balaam* – elocinţa determinată de emoţia marilor momente; după o legendă biblică, asina pe care călărea profetul Balaam ar fi zărit un înger cu sabia în mână, care-l lovea pe stăpânul său, fără ca acesta s-o vadă; a căpătat glas şi a intervenit în apărarea lui Balaam.

nespus de ironic. Se făcu atunci o tăcere apăsătoare, precum se întâmplă şi în natură când se apropie furtuna. Châtelet, care tocmai se înapoiase, îi privi, pe rând şi într-un chip foarte semnificativ, şi pe domnul de Bargeton şi pe Stanislas, de care soţul insultat se apropie foarte politicos.

Du Châtelet pricepu rostul vizitei făcute la o oră la care bătrânelul dormea întotdeauna; negreşit că Naïs era cea care conducea braţul acela nevolnic. Şi, deoarece poziţia lui faţă de Amélie îi dădea dreptul să se amestece în treburile căsniciei, se ridică, îl luă pe domnul de Bargeton deoparte şi-l întreabă:

— Vreţi să vorbiţi cu Stanislas?

— Da, răspunse bătrânelul, fericit să găsească un mijlocitor oare va lua, poate, cuvântul în locul lui.

— Bine, atunci treceţi în dormitorul Améliei, spuse directorul contribuţiilor, încântat de duelul acesta ce o putea lăsa văduvă pe doamna de Bargeton, oprind-o totodată să se mărite cu Lucien, pricina duelului

— Stanislas, îi zise du Châtelet domnului de Chandour, Bargeton vine desigur să-ţi ceară socoteală de vorbele tale despre Naïs. Treci în odaia soţiei şi purtaţi-vă acolo amândoi ca nişte gentilomi. Nu fă scandal, arată multă politeţe, caută să fii rece şi demn ca un britanic.

Stanislas şi du Châtelet se aflară numaidecât lângă domnul de Bargeton.

— Domnule, zise soţul insultat, dumneavoastră pretindeţi că aţi găsit-o pe doamna de Bargeton cu domnul de Rubempré într-o situaţie echivocă?

— Cu domnul Chardon, adăugă ironic Stanislas, care nu-l credea pe Bargeton prea stăpân pe sine.

— Fie, reluă soţul. Dacă nu dezminţiţi aceste vorbe în prezenţa celor ce se află aici în casă în momentul acesta, vă rog să vă luaţi un martor. Socrul meu, domnul de Nègrepelisse, va veni să vă ia de acasă mâine dimineaţă la patru. Să ne îngrijim fiecare de pregătirile necesare, deoarece afacerea nu se poate aranja decât în modul pe

care vi l-am arătat. Aleg pistolul, dat fiind că eu sunt cel insultat.

Tot drumul, domnul de Bargeton rumegase discursul acesta, cel mai lung pe care îl ţinuse în viaţa lui. Îl rostise fără patimă, cum nu se poate mai simplu. Stanislas îngălbeni şi-şi zise în gând: „Dar ce-am văzut, la urma urmelor?” Însă, între ruşinea de a se dezminţi înaintea oraşului întreg, de faţă cu mutul acesta ce arăta că nu-i arde de glumă, şi frica, frica îngrozitoare ce-l strângea de gât, alese primejdia cea mai îndepărtată.

— Am înţeles. Pe mâine, îi zise el domnului de Bargeton, gândindu-se că între timp lucrurile s-ar putea potoli în vreun fel.

Cei trei bărbaţi se înapoiară în salon, şi fiecare din cei de acolo îi cercetă cum arătau: du Châtelet surâdea, domnul de Bargeton parcă se afla la el acasă; Stanislas însă era cum e ceara. Câteva femei ghiciră ce se discutase. Cuvintele: „Se bat în duel!” trecură din ureche în ureche. Jumătate din adunare socoti că Stanislas era vinovat; faptul că-şi pierduse cumpătul şi se făcuse galben dovedea că minţise; cealaltă jumătate admiră ţinuta domnului de Bargeton. Du Châtelet făcu pe misteriosul şi pe gravul. După ce mai rămase câteva clipe ca să-i privească pe ceilalţi, domnul de Bargeton se retrase.

— Pistol ai? şopti du Châtelet la urechea lui Stanislas, care se înfioră din cap până în picioare.

Amélie înţelese totul şi i se făcu rău; cucoanele se grăbiră, s-o ducă în dormitor. Se stârni o hărmălaie îngrozitoare, toţi vorbeau în acelaşi timp. Bărbaţii rămaseră în salon şi declarară într-un glas că domnul de Bargeton era în dreptul său.

— L-ai fi bănuit pe bătrânel în stare să se poarte astfel? întrebă domnul de Saintot.

— Hehei, spuse Jacques nemilos, în tinereţea lui era unul dintre cei mai buni ochitori. Tata mi-a povestit multe isprăvi de-ale lui Bargeton.

— Aş! o să-i punem la douăzeci de paşi şi n-or să se nimerească dacă le dăm pistoale de cavalerie, îi zise Francis lui Châtelet.

După ce plecă toată lumea, Châtelet îi îmbărbătă pe Stanislas şi pe soţia acestuia, spunându-le că totul o să meargă bine şi că, într-un duel dintre un om de şaizeci de ani şi un om de treizeci şi şase, cel din urmă avea toate şansele de partea lui.

A doua zi de dimineaţă, pe când Lucien îşi lua gustarea împreună cu David, care se înapoiase de la Marsac fără tatăl său, doamna Chardon dădu buzna în casă, înspăimântată.

— Hei, Lucien, ai aflat noutatea de care se vorbeşte până şi în piaţă? Domnul de Bargeton aproape că l-a ucis în duel pe domnul de Chandour, azi-dimineaţă, la ora cinci, pe câmpul domnului Tulloye. Se zice că domnul de Chandour a afirmat ieri că te-a surprins pe tine cu doamna de Bargeton.

— Nu-i adevărat! doamna de Bargeton e nevinovată, strigă Lucien.

— Un ţăran, care mi-a povestit cum s-au petrecut lucrurile, a văzut totul din căruţa lui. Domnul de Nègrepelisse, venit de la trei dimineaţa ca martor pentru domnul de Bargeton, i-a spus domnului de Chandour că, dacă i se întâmplă vreo nenorocire ginerelui, se însărcinează el să-l răzbune. Un ofiţer din regimentul de cavalerie a împrumutat pistoalele, pe care domnul de Nègrepelisse le-a încercat în mai multe rânduri. Domnul du Châtelet ar fi vrut să se împotrivească la încercatul pistoalelor, dar ofiţerul, pe care îl luaseră ca arbitru, a spus că, pentru a nu proceda ca nişte copii, trebuie să se servească de arme în stare de funcţionare. Martorii i-au pus pe adversari la douăzeci şi cinci de paşi unul de altul. Domnul de Bargeton, care părea că venise în plimbare, a tras cel dintâi şi l-a nimerit în gât pe domnul de Chandour, care a căzut fără a mai apuca să tragă. Doctorul de la spital

a declarat adineauri că domnul de Chandour o să rămână toată viaţa cu gâtul strâmb. Am venit să-ţi spun cum s-a sfârşit acel duel ca să nu te duci pe la doamna de Bargeton, sau să te arăţi prin Angoulême, pentru că s-ar putea ca unii dintre prietenii domnului de Chandour să te provoace.

În acel moment, Gentil, valetul domnului de Bargeton, intră condus de ucenicul din tipografie şi dădu lui Lucien o scrisoare de la Louise.

Ai aflat, desigur, dragul meu, cum s-a sfârşit duelul dintre domnul de Chandour şi soţul meu. Nu vom primi pe nimeni astăzi: fii prudent, nu ieşi în oraş, îţi cer aceasta în numele dragostei ce mi-o porţi. Nu crezi că cel mai bun lucru în această tristă zi ar fi să vii lângă Beatrice a ta, a cărei viaţă e complet schimbată şi care are atâtea lucruri să-ţi spună?

— Noroc că nunta mea, zise David, e hotărâtă pentru poimâine; vei avea astfel prilejul de a te duce mai rar pe la doamna de Bargeton.

— Dragă David, răspunsa Lucien, ea tocmai îmi cere s-o văd chiar astăzi; cred că trebuie s-o ascult; ştie mai bine ca noi cum se cade să mă port în împrejurările actuale.

— Prin urmare, aici e gata totul? întrebă doamna Chardon.

— Veniţi să vedeţi, exclamă David, fericit să-i arate schimbările de la primul etaj, unde totul era proaspăt şi nou, ca în toate căsniciile tinere în care florile de lămâiţă şi vălul de mireasă încununează încă viaţa casei, în care primăvara iubirii se răsfrânge în orice lucru, în care totul e alb, curat şi înflorit.

— Ève o să locuiască aici ca o prinţesă, spuse mama; dar ai cheltuit o groază de bani, ai făcut nebunii!

David surâse fără să răspundă nimic, căci doamna Chardon pusese degetul pe rana ascunsă, care-l făcea pe bietul îndrăgostit să sufere nespus: prevederile sale fuseseră atât de mult depăşite, încât îi era cu neputinţă

deocamdată să mai construiască ceva pentru soacră, aşa cum plănuise. Sufletele generoase sunt foarte îndurerate când nu-şi pot ţine făgăduielile, ce sunt întrucâtva micile vanităţi ale dragostei. David îşi ascundea cu grijă strâmtorarea faţă de Lucien, care s-ar fi simţit poate copleşit de jertfele făcute pentru dânsul.

— Şi Ève cu prietenele ei au făcut treabă bună, spunea doamna Chardon. Trusoul, rufăria casei, toate sunt gata. Fetele o iubesc atâta, încât, fără ştirea ei, i-au învelit salteaua cu o stofă albă, foarte frumoasă, tivită cu roz. Tare drăguţ! Îţi vine să te măriţi, nu alta!

Mama şi fata îşi cheltuiseră toate economiile ca să umple casa lui David cu lucrurile la care tinerii nu se gândesc niciodată. Ştiind cât lux făcea el, căci era vorba de un serviciu de porţelan comandat la Limoges, se străduiseră să asorteze obiectele pe care le aduceau ele cu cele cumpărate de David. Această întrecere de dragoste şi dărnicie avea să-i facă pe cei doi soţi sa fie strâmtoraţi băneşte încă de la începutul căsniciei, deşi înconjuraţi de toate semnele unei bunăstări burgheze ce putea trece drept lux într-un oraş înapoiat ca Angoulême-ul de atunci. Când Lucien îi văzu pe maică-sa şi pe David trecând în dormitorul a cărui zugrăveală albă şi albastră şi al cărui mobilier încântător el le cunoştea de mai înainte, se strecură binişor afară şi dădu fuga la doamna de Bargeton. O găsi pe Naïs luând masa cu soţul, care, înfometat de plimbarea din zori, mânca de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Bătrânul gentilom de la ţară, domnul de Nègrepelisse, figură impunătoare, rămăşiţă a vechii nobilimi franceze, stătea lângă fiica sa. Când Gentil anunţă pe domnul de Rubempré, bătrânul cu păr alb îi aruncă privirea cercetătoare a tatălui dornic să-l cunoască pe bărbatul ales de fiică dintre toţi ceilalţi. Frumuseţea nemăsurată a lui Lucien îl impresionă atât de viu, încât nu-şi putu reţine o privire aprobatoare; însă i se păru ca vede în legătura fiicei sale mai mult o toană decât o pasiune

trainică. Masa era pe sfârşite, Louise se putu ridica, şi, lăsându-i pe tatăl său şi pe domnul de Bargeton, îi făcu semn lui Lucien s-o urmeze.

— Dragul meu, îi spuse ea cu o voce şi tristă şi veselă totodată, eu plec la Paris, iar tata îl ia pe Bargeton cu el la Escarbas, unde o să stea tot timpul cât lipsesc eu. Doamna d'Espard, născută Blamont-Chauvry, cu care suntem înrudiţi prin familia d'Espard, ramura primilor-născuţi din familia Nègrepelisse, e în momentul de faţă foarte influentă, şi prin ea însăşi şi prin rudele ei. Dacă va binevoi să ne recunoască, o să rămân pe lângă dânsa; cu trecerea de care se bucură, sper să capete vreun post pentru Bargeton. S-ar mai putea ca, la insistenţele mele, curtea să-l admită ca deputat al departamentului nostru, ceea ce îi va înlesni numirea aici. La rându-i, deputăţia lui îmi va uşura, probabil, şi mie mai târziu demersurile la Paris. Tu, copilule drag, mi-ai inspirat această schimbare a vieţii. Duelul de azi-dimineaţă mă sileşti să-mi închid casa pentru câtva timp, deoarece se vor găsi unii care să treacă de partea Chandour-ilor împotriva noastră. În situaţia în care ne aflăm, şi într-un oraş mic, absenţa e întotdeauna necesară ca să-i dea răgaz urii să se domolească. Eu, însă, ori voi izbuti şi nu voi mai revedea Angoulême-ul, ori nu voi izbuti şi atunci voi aştepta la Paris momentul când voi putea petrece toate verile la Escarbas şi iernile la Paris. Asta e singurul fel de viaţă al unei femei de lume, şi am întârziat şi aşa prea mult ca să mi-l însuşesc. Ziua de mâine îmi va fi de-ajuns ca să-mi fac toate pregătirile, voi pleca mâine noapte şi tu mă vei însoţi, nu-i aşa? Tu vei pleca înainte. Între Mansle şi Ruffec te voi lua în trăsura mea, şi foarte curând vom fi la Paris. Acolo, dragule, e viaţa oamenilor superiori. Nu te simţi la largul tău decât printre semenii tăi; oriunde în altă parte eşti nenorocit. De altminteri, numai Parisul, capitala lumii intelectuale, poate fi scena potrivită succeselor tale! Trebuie să străbaţi în grabă distanţa care te mai desparte de ele. Nu-ţi lăsa ideile să rămcezească în

provincie, intră cât mai neîntârziat în legătură cu oamenii mari care vor fi reprezentanţii secolului al nouăsprezecelea! Apropie-te de Curte şi de Putere. Nici meritul, nici demnităţile nu vin singure să caute talentul co se ofileşte într-un orăşel de provincie! Arată-mi şi mie operele măreţe create în provincie! Dimpotrivă, uită-te la marele şi nefericitul Jean-Jacques[100], atras neîncetat înspre acest astru moral, ce făureşte gloriile, înfierbântând minţile cu căldura rezultată din frecarea rivalităţilor între ele. Nu crezi c-ar trebui să te grăbeşti a-ţi lua locul în pleiada ce-şi face apariţia cu regularitate în fiecare epocă? Nici nu poţi să-ţi închipui cât de necesar îi este unui talent tânăr să fie pus în lumină de înalta societate. O să te ajut să pătrunzi în casa doamnei d'Espard; nimeni nu intră cu uşurinţă în salonul ei, unde vei întâlni pe toţi oamenii mari, pe miniştri, pe ambasadori, pe oratorii de la cameră, pe *pairii* cu trecere, pe oamenii bogaţi sau celebri. Ar trebui. să fii foarte neîndemânatic ca să nu le stârneşti interesul, când eşti frumos, tânăr şi plin de geniu. Marile talente nu cunosc invidia, ele îţi vor acorda tot sprijinul. Când te vor şti atât de sus situat, şi operele tale vor câştiga o valoare nespusă. Pentru artişti, marea problemă de rezolvat este să ajungă cunoscuţi în lumea bună. Vei găsi acolo mii de prilejuri norocoase, sinecure, o pensie din caseta regală. Bourbonilor le place enorm să sprijine literele şi artele! Aşa că fii şi poet religios, şi poet regalist. Nu numai că va fi bine, dar vei face şi avere. Oare opoziţia, liberalismul distribuie posturi, recompense care să-i îmbogăţească pe scriitori? Apucă deci pe drumul cel bun şi mergi acolo unde merg toţi oamenii de geniu. Acum îmi cunoşti taina, păstrează cea mai. adâncă tăcere şi pregăteşte-te să mă

[100] *marele şi nefericitul Jean-Jacques – Jean-Jacques Rousseau* (1712—1778), marele scriitor francez din secolul al XVIII-lea, după o tinereţe agitată, a ajuns la Paris, unde lucrările sale *Discursul asupra artelor şi ştiinţelor* şi *Discursul asupra inegalităţii* l-au făcut, de la o zi la alta, celebru – dar nu bogat şi nici fericit.

urmezi. Nu vrei? adăugă ea mirată de tăcerea iubitului ei.

Pe Lucien îl zăpăci privirea grăbită ce i-o aruncă Parisului la auzul acestor vorbe ademenitoare şi i se păru că până atunci nu se folosise decât de jumătatea creierului său; parcă abia acum i se dezvăluia şi cealaltă jumătate, până-ntr-atât i se lărgea dintr-odată orizontul; se văzu în Angoulême ca o broască sub bolovanul din fundul bălţii. Parisul cu minunăţiile sale, Parisul ce apare în închipuirea celor din provincie ca un Eldorado, i se înfăţişa cu haina lui de aur, cu fruntea încinsă de pietre scumpe, cu braţele larg deschise tuturor talentelor. Oamenii celebri aveau să-l primească frăţeşte la pieptul lor. Acolo totul surâdea geniului. Acolo nu dai nici peste boiernaşi geloşi, care, prin înţepăturile lor, îi umilesc pe scriitori, şi nici peste prostească nepăsare faţă de poezie. De acolo ţâşneau operele poeţilor, acolo erau răsplătite şi puse în valoare. De cum vor citi întâile pagini din *Arcaşul lui Carol al IX-lea,* editorii îşi vor deschide casele de bani şi-l vor întreba: „Cât vrei?” Apoi mai înţelegea că, după o călătorie în care vor fi soţ şi soţie datorită împrejurărilor, doamna de Bargeton va fi în sfârşit a lui, că vor trăi împreună.

La vorbele „Nu vrei?”, el răspunse cu o lacrimă, o apucă pe Louise de mijloc, o strânse la piept şi-i învineţi gâtul cu sărutări pătimaşe. Apoi se opri deodată, fulgerat de o aducere-aminte, şi exclamă:

— Dumnezeule, dar soră-mea se mărită poimâine!

Strigătul acesta fu cel din urmă suspin al copilului nobil şi curat. Legăturile atât de puternice ce unesc inimile tinere de familia lor, de întâiul lor prieten, de toate sentimentele fireşti aveau să primească lovitura de graţie.

— Ei şi! exclamă trufaşa Nègrepelisse, ce legătură are căsătoria sorii tale cu drumul iubirii noastre? Ţii atât de mult să ţopăi la nunta aceea de burghezi şi de lucrători încât nu poţi renunţa la asemenea bucurii pentru mine? Mare lucru îţi cer să-mi sacrifici? zise ea cu dispreţ. Azi-dimineaţă, eu l-am trimis pe soţul meu să se bată în duel

din pricina dumitale! Hai, domnule, părăseşte-mă! du-te! m-am înşelat asupra dumitale.

Aproape leşinată, se prăbuşi pe canapea. Lucien o urmă, cerându-şi iertare, blestemându-şi familia, pe David şi pe soră-sa.

— Ce încredere aveam în tine! zise ea. Domnul de Cante-Croix ţinea la maică-sa ca la lumina ochilor, dar ca să aibă o scrisoare de la mine în care îi spuneam: *Sunt mulţumită!* şi-a dat viaţa în focul luptei. Şi dumneata, când e vorba de o călătorie cu mine, nu poţi să te lipseşti de un ospăţ de nuntă!

Lucien voi să se omoare şi deznădejdea îi fu atât de. sinceră, de adâncă, încât Louise îl iertă, făcându-l să simtă însă că avea de răscumpărat o greşeală.

— Du-te acum, îi spuse ea într-un târziu, nu sufla o vorbă şi fii mâine seară la miezul nopţii la vreo sută de paşi dincolo de Mansle.

Lui Lucien i se păru drumul prea scurt; se întoarse la David acasă, urmărit de nădejdi ca Oreste de Furii[101], întrezărind mii de greutăţi şi de piedici, cuprinse toate în întrebarea cumplită: „Şi banii?" Temându-se ca David, văzându-l, să nu înţeleagă numaidecât totul, se închise în încântătoru-i birou ca să-şi revină din ameţeala ce i-o dădea noua lui situaţie. Trebuie aşadar să părăsească apartamentul acela, cu atâta cheltuială rânduit, să facă zadarnice atâtea jertfe. Apoi Lucien socoti că maică-sa ar putea să locuiască acolo, şi că David şi-ar economisi astfel costisitoarea clădire ce o plănuise pentru fundul curţii. Prin urmare, plecarea lui avea să uşureze şi greutăţile familiei; Lucien găsi mii de motive straşnice pentru fuga lui, deoarece nimic nu e mai iezuitic decât o dorinţă. Alergă de

[101] *ca Oreste (urmărit)... de Furii* – figură legendară, *Oreste,* fiul lui Agamemnon şi al Clytemnestrei, este prezentat urmărit de *Furii* după ce, împreună cu sora sa Electra, îşi ucisese mama, pentru a răzbuna moartea tatălui lor.

îndată, în Houmeau la soră-sa, ca s-o pună şi pe ea în curent cu noua lui soartă şi să se sfătuiască împreună. Ajungând în faţa dughenei lui Postel, îi trecu prin minte, că dacă nu va găsi alt mijloc, va împrumuta de la urmaşul tatălui său banii necesari şederii vreme de un an la Paris.

— Dacă trăiesc cu Louise, trei franci pe zi îmi vor fi prea de ajuns, ceea ce înseamnă cam o mie de franci pe an, îşi zise el. Iar eu, în şase luni, voi fi bogat!

Ëve şi maică-sa ascultară destăinuirile lui Lucien, jurând că vor păstra secretul. Amândouă izbucniră în plâns auzindu-l vorbind pe ambiţios; iar când el vru să afle pricina acestei dureri, ele îi spuseră că tot ce-au avut pus deoparte se dusese pe chirie şi pe trusoul Èvei, pe o mulţime de cumpărături la care David nu se gândise, şi că ele erau fericite de a le fi făcut, deoarece tipograful îi recunoştea Èvei o zestre de zece mii de franci. Lucien le împărtăşi atunci ideea lui cu împrumutul, iar doamna Chardon se duse să-i ceară lui Postel o mie de franci pe timp de un an.

— Dar, Lucien, spuse Ève cu o strângere de inimă, tu n-o să fii la nunta mea? O, întoarce-te, voi mai aştepta câteva zile! Ea o să te lase să vii înapoi peste două săptămâni, după ce o vei fi întovărăşit pe drum! O să ni te dea pentru o săptămână şi nouă, care te-am crescut pentru ea! Căsnicia noastră ar începe-o rău dacă tu o să lipseşti... Dar o să-ţi ajungă o mie de franci? întrebă ea, întrerupându-se deodată. Cu toate că fracul îţi vine de minune, nu mai ai altul! N-ai decât două cămăşi bune; celelalte şase sunt de pânză groasă. N-ai decât trei cravate mai elegante, iar batistele nu-s prea frumoase. O să găseşti la Paris o soră să-ţi spele rufele chiar în ziua când o să-ţi trebuiască? N-ai decât o pereche de pantaloni făcuţi anul ăsta, cei de anul trecut ţi-au rămas cam mici. O să fii nevoit să-ţi faci acolo haine. Preţurile de la Paris nu sunt cele din Angoulême. Şi, pe urmă, vestele nu-s tocmai arătoase. Uite, te sfătuiesc să iei cu tine două mii de franci.

În aceeaşi clipă, David, care intra, păru să fi auzit

cuvintele din urmă, căci se uită în tăcere la cei doi fraţi.

— Nu-mi ascundeţi nimic, zise el.

— Atunci, află, exclamă Ève, Lucien pleacă cu ea.

— Postel, zise doamna Chardon, intrând fără să-l vadă pe David, consimte să-ţi împrumute o mie de franci, dar numai pe şase luni, şi mai vrea şi o poliţă de la tine, girată de cumnatul tău, pentru că, spune el, tu nu oferi nicio garanţie.

Mama se întoarse, îşi zări ginerele, şi cele patru persoane păstrară atunci o adâncă tăcere. Familia Chardon îşi dădea seama cât abuzase de David. Toţi erau ruşinaţi. O lacrimă se rostogoli din ochii tipografului.

— N-ai să fii la nunta mea, nu mai stai cu noi? întrebă el. Şi eu care am cheltuit tot ce aveam! A! Lucien, eu, care îi aduceam Èvei micile giuvaeruri de mireasă, zise el ştergându-şi ochii şi scoţând cutiile din buzunar, nu ştiam că voi regreta că le-am cumpărat.

Şi, pe masă, în faţa soacrei, înşiră câteva cutiuţe îmbrăcate în piele.

— De ce te gândeşti atâta la mine? întrebă Ève cu un zâmbet îngeresc.

— Mamă dragă, zise tipograful, spune-i lui Postel că am consimţit să-mi dau girul, pentru că pe faţa ta, Lucien, citesc că eşti hotărât să pleci.

Lucien dădu uşor şi trist din cap, adăugând apoi:

— Nu mă judecaţi greşit, dragii mei. Îi luă pe Ève şi pe David, îi îmbrăţişă şi îi strânse la piept, spunându-le: Aşteptaţi rezultatele şi veţi vedea atunci cât vă iubesc. David, la ce ne folosesc gândurile noastre mari, dacă nu ne permit să facem abstracţie de micile ceremonii în care legile ne înfăşoară sentimentele? Deşi la distanţă, sufletul meu n-o să fie alături de voi? gândul nu ne va aduna pe toţi laolaltă? N-am şi eu o soartă care mă aşteaptă? Parcă or să vină editorii aici să-mi ceară *Arcaşul lui Carol al IX-lea* sau *Margaretele?* Ceva mai devreme, sau ceva mai târziu, nu tot o să trebuiască să fac ceea ce fac acum? Măcar de-aş

mai găsi atunci împrejurările favorabile de astăzi! Nu-i un noroc pentru mine să intru de la început, la Paris, în salonul marchizei d’Espard?

— Are dreptate, zise Ève. Chiar tu îmi spuneai că are nevoie să se ducă la Paris cât mai degrabă.

David o luă pe Ève de mână, o duse în odăiţa strâmtă în care ea dormea de şapte ani şi-i spuse la ureche:

— Ziceai că are nevoie de două mii de franci, dragostea mea? Postel nu-i împrumută decât o mie.

Ève se uită la logodnicul ei cu o deznădejde care-i trăda toate suferinţele.

— Ascultă, scumpa mea Ève, vom începe prost viaţa. Cheltuielile au înghiţit tot ce aveam. Nu-mi mai rămân decât două mii de franci, din care jumătate îi trebuie neapărat fratelui tău, iar fără cealaltă jumătate tipografia nu mai poate lucra. Dacă-i dau o mie de franci fratelui tău, înseamnă că-i dau pâinea noastră, că ne pierdem liniştea. Dacă aş fi singur, ştiu ce-aş face; dar suntem doi. Hotărăşte tu.

Ève, rătăcită, se azvârli în braţele iubitului, îl sărută cu dragoste şi-i spuse la ureche, plângând:

— Fă ca şi cum ai fi singur, voi munci şi eu ca să recâştigăm banii!

Cu toată sărutarea, cea mai pătimaşă pe care şi-o dădură vreodată doi logodnici, David o lăsă pe Ève descurajată şi se înapoia la Lucien.

— Nu-ţi fă inimă rea, îi zise el, vei avea cei două mii de franci.

— Duceţi-vă la Postel, spuse doamna Chardon, pentru că trebuie să semnaţi amândoi poliţa.

Când cei doi prieteni se înapoiară, le găsiră pe Ève şi pe maică-sa în genunchi, rugându-se. Dacă ele ştiau câte nădejdi se puteau realiza la întoarcere, în schimb simţeau în clipa aceea tot ce pierdeau prin această plecare; căci viitoarea fericire era prea scump plătită prin absenţa lui Lucien, care le va sfâşia sufletul şi le va da atâtea griji.

— Dacă ai să uiţi vreodată scena aceasta, îi şopti David lui Lucien, înseamnă că vei fi cel din urmă dintre oameni.

Tipograful socoti desigur necesare cuvintele acestea grave, înrâurirea doamnei de Bargeton înfricoşându-l tot atât cât şi firea nestatornică a lui Lucien, care îl putea duce la fel de uşor pe drumul cel bun ca şi pe cel rău. Ève sfârşi repede bagajul fratelui. Acest Fernando Cortez[102] al literaturii lua cu el puţine lucruri.

Îşi îmbrăcă cea mai bună redingotă, cea mai bună vestă şi una dintre cele două cămăşi fine. Restul rufăriei, faimosul frac, celelalte haine, împreună cu manuscrisele, alcătuiau un pachet atât de mic, încât David, ca să nu-l vadă doamna de Bargeton, propuse să-l trimită cu diligenţa la corespondentul lui din Paris, un negustor de hârtie, căruia îi va scrie să-l pună la dispoziţia lui Lucien.

În ciuda tuturor măsurilor luate de doamna de Bargeton ca să-şi ţină ascunsă plecarea, domnul de Châtelet află şi vru să ştie dacă va călători singură sau cu Lucien; îşi trimise servitorul la Ruffec, cu misiunea de a lua seama la toate trăsurile care vor schimba caii la poştă.

„Dacă îşi ia şi poetul, gândi el, e a mea.”

Lucien plecă a doua zi în zori, însoţit de David, care făcuse rost de o cabrioletă cu un cal, anunţând că se duce la taică-său pentru afaceri, minciună fără însemnătate şi care, în împrejurările de faţă, putea fi crezută. Cei doi prieteni se duseră la Marsac, unde petrecură o parte din zi cu bătrânul urs; apoi, seara, porniră din nou, ca s-o aştepte dincolo de Mansle pe doamna de Bargeton, care sosi spre dimineaţă. Zărind vechea caleaşcă, pe care o văzuse de atâtea ori în grajd, Lucien simţi una dintre cele mai mari emoţii din viaţa lui şi se aruncă în braţele lui David, care-i spuse:

— Să dea Dumnezeu să fie spre binele tău!

Tipograful se urcă în cabrioleta hodorogită şi dispăru cu

[102] *Fernando Cortez* – căpitan spaniol (1485—1547), cuceritor al Mexicului; plecase sărac spre a se îmbogăţi cucerind o ţară nouă.

inima strânsă de grele presimţiri privitoare la soarta lui Lucien la Paris.

Partea a doua

UN GENIU PROVINCIAL LA PARIS

Prefaţă la prima ediţie

(„Un geniu provincial la Paris”)

Un geniu provincial la Paris[103] este urmarea *Iluziilor pierdute,* care la rându-i e introducerea la această *Scenă,* cea mai lungă poate din toate câte vor compune *Studiile de moravuri.* Autorul are din nou neplăcerea de a anunţa că acest tablou nu e gata. Mai rămâne o a treia parte a *Iluziilor pierdute.* Plecarea eroului, şederea lui la Paris, sunt, s-ar putea spune, primele două zile ale unei trilogii pe care o va completa întoarcerea în provincie. Această ultimă parte va purta titlul *Chinuri de Inventator* şi va apărea la timp, astfel încât să nu lase a se răci interesul pe care personajele acestei drame l-au putut stârni. De altminteri, actorii principali se vor regăsi în deznodământ cu punctualitatea clasică, obişnuită în vechiul teatru, şi având cu toţii destule iluzii pierdute pentru ca titlul comun celor trei părţi să fie îndreptăţit.

Şi-a îndeplinit oare autorul făgăduielile din avertismentul a precede *Iluzii pierdute?* Cititorul va aprecia. Ca şi ceilalţi profesionişti, nici gazetarii nu puteau scăpa de jurisdicţia „comediei”. Pentru ei, ar fi fost poate nevoie de vreun nou Aristofan[104], şi nu de pana unui scriitor prea puţin satiric; ei

[103] *„Un geniu provincial la Paris”* – Partea a doua a trilogiei *Iluzii pierdute* a apărut pentru prima dată la Paris, în două volume, în 1839, cu titlul: *Un om ilustru din provincie la Paris.*

[104] *vreun nou Aristofan* – vreun scriitor satiric de forţa celui mai celebru poet comic al Greciei, Aristofan (secolul al V-lea î.e.n.), ale cărui

însă inspiră literaturii o teamă atât de mare, încât nici teatrul, nici iambul[105], nici romanul, nici poemul comic n-au îndrăznit să-i târască în faţa tribunalului în care ridicolul *castigat ridendo mores.* O singură dată, domnul Scribe[106] a făcut această încercare în mica-i piesă *Şarlatanismul,* care a fost însă mai puţin un tablou decât un portret. Plăcerea procurată de acea spirituală schiţă l-a făcut pe autorul cărţii de faţă să întrevadă meritul unei picturi mai ample. O altă dată, domnul de Latouche a abordat chestiunea moravurilor literare[107], dar dânsul ataca mai puţin gazetăria decât una dintre acele coaliţii formate în folosul unui sistem, şi a cărei durată e asigurată cât timp aceste talente înregimentate rămân obscure: de îndată ce cuceresc celebritatea, coalizaţii nu se mai pot înţelege între ei; disciplinaţi în timpul bătăliei, Pegaşii[108] se încaieră de cum ajung lângă ieslea gloriei. Acest om de spirit n-a făcut, de altfel, decât un articol epigramatic, totuşi cuprinzător; el a avut gloria de a înzestra limba cu un cuvânt ce va rămâne, acela de *camaraderie,* devenit, pe urmă, titlul unei comedii în cinci acte[109]. Astfel, deci, autorul are meritul unei acţiuni cu atât mai curajoase cu cât speriase mai multă lume. Cum adică, într-o epocă în care fiecare aleargă numai după

---

comedii sunt în cea mai mare parte pamflete politice şi literare.

[105] *iambul* – aici, cu sensul de poezie satirică; în poezia antică, metrul iambic (o silabă scurtă şi una lungă) era întrebuinţat mai ales în versurile satirice.

[106] *domnul Scribe – Eugène Scribe* (1791—1861), autor de comedii de moravuri din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

[107] *domnul de Latouche a abordat chestiunea moravurilor literare* – publicistul Henri *de Latouche* a publicat, în octombrie 1829, în *Revue de Paris,* un articol asupra *Camaraderiei literare,* în care arăta primejdia cercurilor literare închise şi a tămâierilor reciproce între scriitori; acest articol, apărut în epoca faimoaselor cenacluri romantice, a stârnit mare vâlvă.

[108] *Pegaşii* – aici, cu sensul de „poeţi, creatori literari”; în mitologie, calul înaripat Pegas întruchipează inspiraţia poetică.

[109] *„camaraderie”, „titlul unei comedii în cinci acte* – aluzie la comedia lui Scribe, *La camaraderie,* din 1837.

subiecte noi, nicio pană să nu se încumete a se atinge de moravurile teribil de ridicole ale presei, singurele originale în secolul nostru? Autorul ar greşi, însă, faţă de adevăr dacă ar uita să menţioneze şi admirabila prefaţă a unei cărţi admirabile, *Domnişoara de Maupin*[110]*,* în care domnul Théophile Gautier a pătruns, cu biciul în mână, cu pinteni şi cizme, ca Ludovic al XIV-lea în faimosu-i divan de judecată, în inima gazetăriei. Opera aceasta de vervă comică, sau, ca s-o numim mai exact, actul acesta de curaj, a dovedit primejdia unei asemenea încercări. Cartea, una dintre cele mai artistice, dintre cele mai îndrăzneţe şi strălucitoare, una dintre cele mai viguroase compoziţii ale epocii noastre, de un suflu atât de viu, de o construcţie atât de deosebită de aceea a cărţilor obişnuite, a cunoscut oare tot succesul meritat? s-a vorbit oare îndeajuns de mult despre ea? Unul dintre puţinele articole care au biciuit-o a fost mai degrabă îndreptat împotriva zgârceniei editorului, care refuza jurnalului exemplarele cuvenite, decât împotriva tânărului şi cutezătorului autor. Publicul nu ştie câte belele se abat asupra literaturii până ajunge să fie o marfă ca oricare alta. De la epoca în care e plasat subiectul *Scenei* de faţă, nenorocirile pe care autorul a urmărit să le zugrăvească s-au agravat. Altădată, gazetăria îi impunea pe editori în natură: le cerea o anumită cantitate de exemplare care, după numărul fiţuicilor periodice, se ridica la un mai puţin de *o sută,* în afară de plata articolelor după care alerga mereu editorul, fără ca deseori să le poată vedea apărând, şi care, înmulţite cu totalul ziarelor, făcea o sumă considerabilă. Astăzi, acest dublu impozit s-a mărit prin preţul exorbitant al anunţurilor, care costă tot atât cât şi fabricarea însăşi a cărţii. Şi, cum nimic nu s-a schimbat în

[110] *prefaţa... cărţii „Domnişoara de Maupin”* – în prefaţa romanului său (1835), Théophile Gautier se ridică împotriva prozei „utilitariste” a gazetarilor, preconizând întrebuinţarea unei proze artistice; devenită celebră, prefaţa de mai sus a contat ca unul dintre primele manifeste ale şcolii „artei pentru artă”.

obiceiurile financiare ale unor critici, nu sunt decât doi sau trei, nu mai mulţi, printre ei, care pot fi parţiali sau duşmănoşi, dar care sunt dezinteresaţi; de unde urmează că ziarele sunt funeste pentru existenţa scriitorilor moderni. Credeţi cumva că s-au găsit spirite nobile, sau multe suflete indignate care să salute cu aplauze prefaţa domnului Théophile Gautier? Credeţi oare că lumea a cinstit şi slăvit satirica poezie cu care poetul acesta a zugrăvit profunda corupţie, imoralitatea acestor sicofanţi[111] care se plâng de corupţia, de imoralitatea cârmuirii? Groaznic lucru lipsa de curaj a oamenilor cinstiţi! îşi văd rănile, dar îi socotesc duşmani pe medici! Lumea consideră primejdios un asemenea arabesc minunat, deşi nu se teme să înfăţişeze ochilor o *Ledă* de Gérard, o *Bacantă* de Girodet[112], care e totuşi în pictură ceea ce este cartea în poezie.

Moravurile din gazetărie constituie unul dintre acele subiecte imense care necesită mai mult decât o carte şi mai mult decât o prefaţă. De data asta, autorul a zugrăvit doar începuturile bolii, ajunsă astăzi la dezvoltarea sa deplină. În 1821, gazetăria purta încă toga inocenţei, în comparaţie cu ceea ce este în 1839. Dar, dacă autorul n-a putut cuprinde plaga în toată întinderea ei, cel puţin a abordat-o fără sfială. A uzat de beneficiul poziţiei sale. El aparţine restrânsului număr al celor care n-au de adus mulţumiri gazetăriei: nu i-a cerut niciodată nimic, şi-a croit drum fără a se sprijini într-un asemenea toiag ciumat; unul dintre avantajele lui este de a fi dispreţuit în mod constant această ipocrită tiranie, de a nu fi implorat nici unui condei

[111] *sicoţanţi* – denunţători, intriganţi; numele de „sicofanţi” (gr. *sukon* – smochină) era dat celor care denunţau pe hoţii sau pe vânzătorii de smochine în Grecia antică.

[112] o *„Ledă” de Gérard, o „Bacantă” de Girodet* – subiecte mitologice literare, tratate de pictori celebri, contemporani cu Balzac: *François Gérard* (1770—1837), *Anne Louis Girodet* (1767—1824); în milologie, *Leda* este o pământeancă iubită de Jupiter (părintele zeilor, la romani), care s-a transformat în lebădă pentru a se putea apropia de ea, iar *bacantele* erau preotesele lui Bacchus, zeul roman al vinului.

niciun fel de articol, de a nu fi amestecat în reclame zadarnice scriitori nemuritori spre a-i transforma în piedestalul unei cărţi care, în vremurile actuale, n-are nici şase săptămâni de trăit. Mai dispune, în sfârşit, de dreptul, scump plătit, de a privi în faţă cancerul acesta care va devora poate ţara întreagă. Probabil că, asupra acestui punct, se vor găsi unii care să spună că autorul simulează a fi primit câteva răni, numai spre a atrage asupră-i o brumă de interes, şi că în realitate, pentru el, toate merg strună. Ei bine, ieri chiar, în privinţa lui, calomnia şi defăimarea ajunseseră până acolo, încât poliţia corecţională, sezisată de unul dintre editorii săi asupra unui articol în care se ataca o operaţie utilă literaturii contemporane, un efort al editurii franceze de a lua poziţie împotriva Belgiei[113], desfăşura toată rigoarea legilor în contra unei fiţuici obişnuite. Magistraţii au aflat astfel care este neputinţa presei. Căci editorul a dovedit existenţa a patru ediţii, toate patru tipărite cu caractere şi în tipografii diferite, din *Doctorul de ţară,* carte ce nu numără nici măcar o singurii menţiune a vreunui ziar, în timp ce autorul mai aşteaptă şi acum o a doua ediţie din *Eugénie Grandet*[114], aceea dintre cărţile sale cu ajutorul căreia criticii încearcă, prin laude exagerate, să le întunece pe celelalte. Gazetăria a spus totul despre autor[115]. Iar autorul a avut de suportat, într-un

[113] *un efort al editurii franceze de a lua poziţie împotriva Belgiei* – În Belgia apăreau ediţii clandestine ale scrierilor franceze, contrafaceri de speculă; Balzac însuşi a avut mult de pierdut (se plânge în corespondenţă) din cauza acestor piraterii literare.

[114] *„Doctorul de ţară”... o a doua ediţie din „Eugénie Grandet”*– într-adevăr, faţă de succesul repurtat, *Eugénie Grandet,* care apăruse în decembrie 1833, ar fi trebuit să cunoască mai multe ediţii până în 1839; Balzac era însă tot atât de mândru de *Doctorul de ţară,* în care îşi dezvoltase o serie de idei sociale (utopice) şi suferea de tăcerea criticii în privinţa acestui roman, apărut tot în 1833, dar mult mai slab.

[115] *gazetăria a spus totul despre autor* – Până a se impune ca mare romancier, Balzac a avut de suferit atât neînţelegerea unor critici, care, ca Jules Janin, îi reproşau importanţa acordată în romanele lui banilor, cât şi impertinenţa ziarelor de scandal, care se amuzau pe socoteala

proces destul de răsunător[116], tot ceea ce pot face scriitorii împotriva unuia de-al lor; aşa că, ce nouă rană i s-ar mai putea provoca după ce i-au atacat fără succes persoana, caracterul, reuşitele ca şi nereuşitele, moravurile ca şi pretinsele apucături ridicole? Să nu se creadă însă cumva că patima, vreo dorinţă de răzbunare sau cine ştie ce sentiment urât l-au inspirat în scrierea operei de faţă. Având dreptul de a face portrete, s-a mărginit la generalităţi. De altfel, gazetăria joacă un ro! atât de mare în istoria moravurilor contemporane, încât, mai târziu, ar fi poate acuzat de laşitate, dacă ar omite această scenă din marea dramă ce se joacă în Franţa. Multora dintre cititori, s-ar putea ca acest tablou să le pară şarjat; să se ştie însă că totul este de o realitate deznădăjduitoare, şi că totul a fost. Îndulcit în cartea aceasta a cărei însemnătate este, de altminteri, restrânsă de însăşi natura subiectului ei. Nu-i vorba aici decât de influenţa depravantă a gazetăriei asupra unor suflete tinere şi poetice, de dificultăţile ce îi aşteaptă pe debutanţi şi care sunt mai mult de ordin moral decât de ordin material. Nu numai că gazetăria ucide mult tineret şi multe talente, dar se pricepe să-şi îngroape morţii în cel mai adânc secret: niciodată nu aruncă flori pe mormintele lor, niciodată nu varsă lacrimi decât pe abonaţii decedaţi. Suntem siliţi s-o mai spunem o dată! subiectul are aici întinderea pe care o are epoca însăşi. Turcaret al lui Lesage, Philinte şi Tartufe ai lui Molière, Figaro al lui Beaumarchais, ca şi Scapin[117] din vechiul teatru ar apărea astăzi amplificaţi în raport cu mărimea secolului nostru, în care suveranul este pretutindeni, numai pe tron nu; în care

---

aspectului său fizic sau a unor amănunte din viaţa lui privată.

[116] *un proces destul de răsunător* – Balzac avea deseori procese cu editorii şi cu revistele, care îl executau de îndată ce întârzia cu predarea manuscriselor; editorii îi fixau termene foarte scurte, pe care de multe ori nu le putea respecta.

[117] *Turcaret... Philinte şi Tartufe, Figaro... Scapin* – personaje de parveniţi *(Turcaret),* de oportunişti *(Philinte, Tartufe),* de valeţi isteţi şi vicleni *(Figaro, Scapin)* din literatura franceză.

fiecare tratează în numele său propriu, vrea să se facă centru pe un punct al circumferinţei sau rege într-un ungher obscur. Ce minunată pictură, aceea a oamenilor mediocri, îngrăşaţi din trădări, hrăniţi cu creierele altora, ingraţi faţă de victimele lor, pe care le batjocoresc după ce le-au făcut să sufere, aflaţi la adăpost de atacuri îndărătul meterezelor de noroi şi totdeauna gata să azvârle un oscior dulăului în gura căruia zăresc colţi destul de periculoşi ca să muşte şi aud un glas destul de puternic ca să latre! Autorul a fost nevoit să neglijeze multe detalii, să renunţe la multe personaje: opera şi-ar fi depăşit limitele şi, de altfel, poziţia sa îi dicta să evite de a face personalităţi. Dar dacă această carte ar reuşi să împiedice măcar pe un singur poet tânăr, măcar un singur suflet ales, trăind în fundul provinciei, în sânul unei familii iubite, să vină şi să sporească numărul osândiţilor din infernul parizian, care se luptă între ei împroşcându-se cu cerneală, care îşi aruncă în cap operele avortate şi-şi smulg furca din mână întrecându-se să veştejească. unul în ciuda altuia, florile cele mai gingaşe – această carte, chiar şi atunci, încă va fi săvârşit o faptă bună Nu-i oare destul şi atâta pentru o carte, astăzi, când cărţile se nasc, trăiesc şi mor ca fluturii Hypanis, al căror fel de viaţă a inspirat nu ştiu cărui grec poate cel dintâi articol de ziar? Opera aceasta va mai îngădui oare vreo iluzie oamenilor fericiţi? Autorul se îndoieşte: tinereţii îi este dat să înfrunte tinereţea; talentului din provincie îi este dat să înfrunte viaţa de provincie, a cărei monotonie îi împinge pe toţi cei cu imaginaţie să aspire la primejdiile vieţii pariziene. Parisul e pentru ei ca bătălia pentru soldaţi, toţi speră dimineaţa să mai fie încă în viaţă seara, morţii nu se numără decât a doua zi. Tinerii aidoma lui Lucien sunt ca fumătorii care, într-o mină ce exală *gaze,* îşi aprind totuşi pipa, deşi e interzis. Abisele îşi au magnetismul lor. Cel puţin atâta învăţământ de s-ar trage de aici: că în viaţă stăruinţa şi linia dreaptă sunt încă poate şi mai necesare decât talentul pentru cucerirea unei reputaţii nobile şi

neîntinate.

Paris, aprilie 1839

Un geniu provincial la Paris

Nici Lucien, nici doamna de Bargeton, nici Gentil şi nici Albertine, fata din casă, nu vorbiră vreodată despre întâmplările din timpul acelei călătorii; însă e de presupus că prezenţa permanentă a slugilor o făcu să fie foarte posacă pentru un îndrăgostit care se aştepta la toate plăcerile unei răpiri. Lucien, care mergea cu poştalionul întâia oară în viaţa lui, fu uimit văzând că semănase pe drumul de la Angoulême la Paris aproape toţi banii ce-i avea pe un an. Ca toţi aceia care unesc farmecul copilăriei cu forţa talentului, făcu greşeala să-şi exprime cinstit mirările faţă de atâtea lucruri noi pentru el. Un bărbat trebuie să studieze însă bine o femeie înainte de a-i arăta emoţiile şi gândurile de-a dreptul, cum îi vin. O femeie cu adevărat îndrăgostită zâmbeşte la copilăriile bărbatului iubit şi le înţelege; dar, de îndată ce e şi puţin vanitoasă, nu-i iartă bărbatului că s-a arătat copilăros, încrezut sau mărunt. Multe femei alunecă într-o astfel de exagerare cu privire la obiectul amorului lor, încât vor neapărat ca idolul lor să fie totdeauna un zeu, pe câtă vreme acelea care

iubesc un bărbat pentru el însuşi, înainte de a-l iubi pentru ele, îi îndrăgesc atât scăderile, cât şi măreţiile. Lucien însă nu ghicise că la doamna de Bargeton iubirea era altoită pe mândrie. Şi săvârşi greşeala de a nu căuta să-şi lămurească unele zâmbete ce-i scăpară Louisei în timpul călătoriei, când, în loc să şi le strunească, dădea frâu liber drăgălăşeniilor lui de şoricel ieşit pentru întâia oară din ascunzătoare.

Călătorii traseră la hotelul *Gaitlard-Bois,* din strada de l'Echelle, înainte de revărsatul zorilor. Cei doi îndrăgostiţi erau atât de obosiţi amândoi, încât, mai înainte de orice, Louise voi să se culce şi se culcă, după ce îi porunci lui Lucien să ceară o cameră deasupra apartamentului ce-l luă dânsa. Lucien dormi până la patru după-amiază. Doamna de Bargeton puse să-l trezească pentru masă; el se îmbrăcă în fugă, aflând cât e ceasul, şi o găsi pe Louise într-una dintre camerele acelea nenorocite ce sunt ruşinea Parisului, unde, în ciuda atâtor pretenţii de eleganţă, nu există încă un singur hotel în care un călător cu dare de mână să se simtă ca acasă. Cu toate că avea încă pe ochi ceaţa ce ţi-o lasă o trezire bruscă, Lucien n-o mai recunoscu pe Louise a lui în camera aceea rece, fără soare, cu perdelele decolorate, cu podeaua tocită, cu mobila roasă, de prost-gust, veche sau de ocazie. Unele persoane, în adevăr, nu mai au nici aceeaşi înfăţişare, nici aceeaşi valoare de îndată ce le desparţi de figurile, de lucrurile şi locurile ce le slujesc drept cadru. Fizionomiile pline de viaţă au un fel de atmosferă în jurul lor care e numai a lor, după cum clarobscurul din tablourile flamande e necesar ca să însufleţească chipurile zugrăvite de geniul acelor pictori. Oamenii din provincie sunt mai toţi astfel. Afară de asta, doamna de Bargeton se înfăţişă mai demnă, mai gânditoare decât ar fi trebuit să arate în momentul în care începea pentru ei o fericire fără oprelişti. Lucien n-avea de ce se plânge: îi serveau doară Gentil şi Albertine. Masa însă nu mai era atât de bună şi de îmbelşugată ca în provincie.

Mâncărurile, aduse de la un restaurant vecin, erau servite cu zgârcenie. Parisul e lipsit de frumuseţe în lucrurile acelea mărunte la care sunt osândiţi oamenii cu avere măsurată. Lucien aşteptă sfârşitul mesei ca să-i pună întrebări Louisei, mirat de schimbarea ce o observa la dânsa. Nu se înşela deloc. Un eveniment grav – căci reflecţiile sunt evenimentele vieţii sufleteşti – se petrecuse în timpul somnului ei.

Pe la două după-amiază, Sixte du Châtelet se înfiinţase la hotel, o deşteptase pe Albertine, îi spusese că doreşte să vorbească stăpânei, şi revenise după ce abia îi lăsase doamnei de Bargeton timpul să se îmbrace. Anaïs, miratã de vestea ciudatei apariţii a lui Châtelet, deoarece se crezuse bine ascunsă, îl primise pe la trei.

— V-am urmărit fără să-mi pese că mi-am părăsit serviciul, îi zise el salutând-o, deoarece prevedeam ceea ce ţi se întâmplă. Dar, chiar de mi-aş pierde eu postul, măcar dumneata să nu fi pierdută.

— Ce vrei să spui?! exclamă doamna de Bargeton.

— Văd bine că-l iubeşti pe Lucien, reluă el pe un ton resemnat, dar drăgăstos, fiindcă trebuie să iubeşti mult un bărbat, ca să nu ţii seamă de nimic, să uiţi de orice cuviinţă, dumneata care o cunoşti atât de bine. Crezi, scumpă Naïs, că vei fi primită în casă la doamna d’Espard sau în vreun alt salon din Paris, când se va afla că aproape ai fugit din Angoulême cu un tânăr, şi mai ales după duelul domnului de Bargeton cu domnul de Chandour? Plecarea soţului dumitale la Escarbas are aerul unei despărţiri. Oare, într-un asemenea caz, oamenii cumsecade se bat mai întâi în duel pentru soţiile lor, ca pe urmă să le lase libere? Iubeşte-l pe domnul de Rubempré, protejează-l, fă din el tot ce pofteşti, dar nu locuiţi împreună! Dacă ar şti cineva că aţi făcut drumul în aceeaşi trăsură, ai fi negreşit ocolită de lumea pe care vrei s-o vezi. De altfel, Naïs, nu te grăbi încă să faci asemenea sacrificii pentru un tânăr pe care nu l-ai comparat cu nimeni, care n-a fost încă supus la nicio

încercare şi care te poate uita aici pentru o pariziană ce i s-ar părea mai folositoare, decât dumneata, ambiţiilor sale. Nu-i vreau răul celui pe care îl iubeşti, dar îmi vei da voie să pun înaintea intereselor lui pe ale dumitale şi să-ţi spun: „Cântăreşte-l! Ia seama la ceea ce faci.” Dacă vei găsi uşile închise, dacă lumea va refuza să te primească, cel puţin n-o să-ţi pară rău, ştiind că acela pentru care faci atâtea sacrificii va fi totdeauna vrednic de ele şi le va preţui. Doamna d’Espard e în momentul de faţă cu atât mai severă şi mai strictă în ceea ce priveşte morala, cu cât ea însăşi e despărţită de soţul ei, fără ca lumea să fi aflat motivele acestei despărţiri; în schimb, însă, familiile Navarreins, Blamont-Chauvry, Lenoncourt, toate rudele au înconjurat-o, femeile cele mai simandicoase îi intră în casă şi o primesc la dânsele cu respect, încât în felul acesta marchizul d’Espard apare ca vinovat. De la prima vizită pe care-ai să i-o faci, ai să vezi că am dreptate. Eu, care cunosc Parisul, pot să-ţi prezic: intrând la marchiză în salon, vei fi deznădăjduită văzând cum toată lumea ştie că stai la hotelul *Gaillard-Bois* împreună cu fiul unui spiţer, oricât de domnul de Rubempré ar voi dumnealui să fie. Vei întâlni aici rivale mult mai dibace şi mai viclene decât Amélie, care nu vor întârzia să afle cine eşti, unde stai, de unde vii şi ce faci. Te-ai bizuit, văd, pe *incognito,* dar pentru o persoană de rangul dumitale nu există incognito. Parcă n-o să întâlneşti la tot pasul atâta lume din Angoulême? Ba deputaţii de Charente veniţi la deschiderea camerei, ba generalul aflat în concediu la Paris; şi e destul să te vadă un singur locuitor din Angoulême pentru ca viaţa să-ţi fie schimbată în chip ciudat; n-ai mai fi decât amanta lui Lucien. Dacă ai nevoie de mine pentru orice-ar fi, mă găseşti la directorul general al finanţelor, în strada Faubourg-Saint-Honoré, la doi paşi de doamna d’Espard. O cunosc destul de bine pe mareşala de Carigliano, pe doamna de Sérisy şi pe preşedintele consiliului ca să te prezint lor; însă vei vedea atâta lume la doamnă d’Espard,

încât nu vei avea nevoie de mine. În loc ca dumneata să doreşti a fi primită în cutare sau cutare salon, vei fi dumneata dorită în toate saloanele.

Du Châtelet putu vorbi fără ca doamna de Bargeton să-l întrerupă; era înmărmurită de justeţea observaţiilor lui. Regina din Angoulême se bizuise într-adevăr pe *incognito.*

— Ai dreptate, dragă prietene, îi zise ea; dar cum să fac?

— Dă-mi voie, răspunse Châtelet, să-ţi caut un apartament mobilat cumsecade; vei duce astfel o viaţă nu aşa de scumpă ca la hotel şi te vei simţi mai ca acasă; şi, dacă m-ai crede, te-ai muta chiar din astă seară.

— Dar cum de mi-ai ştiut adresa? întrebă ea.

— Trăsura dumitale era uşor de recunoscut, şi de altminteri te urmăream. La Sèvres, vizitiul care te-a dus i-a dat vizitiului meu adresa. Îmi dai voie să mă ocup eu de încartiruirea dumitale? O să-ţi trimit o scrisoare cu toate amănuntele.

— Bine, fă cum crezi, zise ea.

Răspunsul acesta părea a nu însemna nimic, era însă totul. Baronul du Châtelet vorbise limba oamenilor de lume unei femei de lume. Se înfăţişase îmbrăcat cu toată eleganţa pariziană; un echipaj de toată frumuseţea îl adusese: din întâmplare, doamna de Bargeton se rezemă de fereastră şi-l văzu plecând pe bătrânul *dandy*. După câteva clipe numai, Lucien, trezit în grabă şi tot în grabă îmbrăcat, se arătă în faţa ei cu redingota lui prea strâmtă, cu pantalonii de anul trecut. Era frumos, de bună seamă; dar ce haine caraghioase! Îmbrăcaţi-i pe Apollo din Belvedere sau pe Antinous în sacagiu şi să vedem dacă mai recunoaşteţi minunata plăsmuire a dălţii greceşti sau romane. Ochii fac comparaţia mai înainte ca inima să fi avut răgazul de a corecta judecata nefavorabilă făcută maşinal. Deosebirea dintre Lucien şi Châtelet era prea mare ca să nu-i sară în ochi Louisei. Când, pe la şase, isprăviră masa, doamna de Bargeton îi făcu semn lui Lucien să vină lângă dânsa pe canapeaua şubredă, îmbrăcată în

stambă roşie cu flori galbene, pe care se aşezase.

— Dragă Lucien, zise ea, nu eşti de părere că, dacă am făcut o nebunie care ne ucide pe amândoi, ar fi cuminte s-o reparăm? Nu se cade, copilule drag, nici să locuim împreună la Paris, nici să dăm de bănuit că am sosit împreună. Viitorul tău atârnă mult de poziţia mea, şi mie nu-mi este îngăduit s-o zdruncin în niciun chip. Aşa că, de astă-seară, eu mă voi muta la câţiva paşi de aici; iar tu vei rămâne în hotelul ăsta şi ne vom putea vedea în fiecare zi fără ca cineva să aibă ceva de spus.

Louise îi explică legile lumii bune lui Lucien care făcu ochii mari. Deşi încă nu ştia că femeile care revin asupra nesăbuinţelor revin şi asupra iubirii lor, înţelese totuşi că nu mai era Lucien din Angoulême. Louise nu-i vorbise decât despre dânsa, despre interesele şi reputaţia ei, despre lume; şi, spre a-şi scuza egoismul, încerca să-l convingă că era vorba despre dânsul. El n-avea niciun drept asupra Louisei, redevenită dintr-odată doamna de Bargeton, şi, lucru şi mai grav, n-avea nicio putere asupra ei. De aceea nu-şi putu opri lacrimile grele ce i se rostogoliră din ochi.

— Dacă, pentru tine, eu sunt gloria ta, tu eşti şi mai mult pentru mine, eşti singura mea nădejde şi tot viitorul meu. Înţelesesem că, dacă îmi împărtăşeşti succesele, trebuie să-mi împărtăşeşti şi restriştea, şi iată că a şi venit despărţirea.

— Dacă-mi judeci purtarea, îi spuse ea, înseamnă că nu mă iubeşti.

Lucien o privi atât de dureros, încât ea nu se putu opri să nu-i spună:

— Dragule mic, rămân dacă vrei; ne vom nenoroci şi ne vom trezi fără sprijin. Dar când vom fi amândoi nefericiţi şi ocoliţi de toată lumea, când nereuşita – pentru că trebuie să ne gândim la toate – ne va fi azvârlit înapoi la Escarbas, adu-ţi aminte, dragostea mea, că eu am prevăzut sfârşitul ăsta şi că ţi-am propus mai întâi să cucerim succesul ascultând de ceea ce pretinde lumea.

— Louise, răspunse el îmbrăţişând-o, mă uimeşti cu atâta înţelepciune. Gândeşte-te că eu nu sunt decât un copil, că m-am lăsat condus numai de voinţa ta. Eu aş fi vrut să birui oamenii şi lucrurile cu forţa mea; însă, dacă pot ajunge mai repede cu ajutorul tău decât singur, o să fiu fericit să-ţi datorez ţie tot succesul. Iartă-mă! m-am încrezut prea mult în tine, ca să nu mă tem de toate. Pentru mine o despărţire e vestitoarea părăsirii; iar părăsirea înseamnă moartea.

— Dar, copilule drag, lumea îţi cere o nimica toată, răspunse ea. E vorba doar să dormi aici. Toată ziua o să stai la mine acasă, fără ca nimeni să aibă ceva de zis.

Câteva mângâieri îl potoliră pe deplin pe Lucien. Peste un ceas, Gentil îi aducea doamnei de Bargeton din partea lui Châtelet vestea că-i găsise un apartament în strada Neuve-du-Luxembourg. Întrebând unde se află această stradă, care nu era departe de strada de l'Échelle, ea îi spuse lui Lucien:

— Poftim! suntem vecini.

Două ceasuri mai târziu, Louise se urca într-o trăsură pe care i-o trimitea du Châtelet ca s-o ducă în noua ei casă. Apartamentul, dintre cele mobilate de tapiţeri spre a fi închiriate deputaţilor bogaţi sau unor oameni de vază veniţi pentru scurt timp la Paris, era luxos, dar incomod. Lucien se înapoie la micul hotel *Gaillard Bois* pe la unsprezece, fără să fi văzut încă din Paris decât partea din strada Saint-Honoré cuprinsă între strada de l'Echelle şi strada Neuve-du-Luxembourg. Se culcă în odăiţa lui sărăcăcioasă, pe care nu pi ir să n-o compare cu elegantul apartament al Louisei. În momentul în care el ieşea de la doamna de Bargeton, sosea baronul du Châtelet, venind de la ministrul Afacerilor Străine într-un minunat costum de bal. Vizita o făcea ca s-o pună în curent pe doamna de Bargeton cu tot ceea ce tratase în numele ei. Louise n-avea linişte, luxul de acolo o înspăimânta. Obiceiurile din provincie îi intraseră până-ntr-atât în sânge, încât ajunsese meticuloasă în socoteli; era atât de chibzuită, încât, la Paris, avea să treacă drept

zgârcită. Adusese cu dânsa un bon de douăzeci de mii de franci de la administraţia financiară, destinaţi să-i acopere cheltuielile pe timp de patru ani; de pe acum însă începuse a se teme că nu are de-ajuns şi că va face datorii. Châtelet o anunţă că apartamentul nu o costa decât şase sute de franci pe lună.

— Un fleac, spuse el văzând tresărirea Naïdei. O trăsură va sta la ordinele dumitale, cu cinci sute de franci pe lună, ceea ce-i foarte ieftin. Nu vei avea altă grijă decât toaletele. O femeie care frecventează lumea bună nu poate trăi altfel. Dacă vrei să-i capeţi domnului de Bargeton un post important în finanţe sau în casa regală, nu trebuie să pari a fi îmbrăcată cu zgârcenie. Aici nu se căpătuiesc decât bogaţii. Noroc că îl ai pe Gentil ca să te însoţească, şi pe Albertine ca să te îmbrace, pentru că servitorii costă o avere la Paris! Vei lua rar masa acasă, cu câte cunoştinţe o să ai.

Doamna de Bargeton şi baronul stătură de vorbă despre Paris. Du Châtelet îi povesti noutăţile zilei, toate nimicurile pe care trebuie să le ştii ca să nu se zică altfel că nu trăieşti la Paris. Apoi îi dădu Naïdei sfaturi cu privire la magazinele unde avea să-şi facă diverse cumpărături: îi recomandă pe Herbault pentru pălărioare, pe Juliette pentru pălării mari şi bonete; îi dădu adresa croitoresei ce-o putea înlocui pe Victorine; în sfârşit, o făcu să simtă nevoia de a se *desangoulêmiza*. Apoi plecă, după ce rosti o frază de spirit, pe care avu norocul s-o găsească.

— Mâine, spuse el ca în treacăt, voi avea negreşit o lojă la vreun spectacol; aşa că voi veni să vă iau, pe dumneata şi pe domnul de Rubempré, căci îmi permiteţi să vă fac amândurora onorurile Parisului.

„E mai generos decât îl credeam eu”, îşi zise doamna de Bargeton văzându-l că-l poftеşte şi pe Lucien.

În luna iunie, miniştrii nu ştiu ce să facă cu lojele lor de teatru: deputaţii sau oamenii lor de afaceri sunt ocupaţi cu

culesul sau cu secerişul, iar cunoscuţii plecaţi la ţară sau în călătorii; iată de ce, în această perioadă, cele mai bune loje ale teatrelor din Paris adăpostesc nişte musafiri ciudaţi, care nu mai calcă pe acolo a doua oară şi care îi dau publicului înfăţişarea unei tapiserii uzate. Du Châtelet se gândise că, mulţumită acestei împrejurări, va putea, fără multă cheltuială, să-i procure Naïdei distracţiile ce îi momesc mai straşnic pe provinciali. A doua zi, pentru prima oară de când venea, Lucien n-o găsi pe Louise acasă. Doamna de Bargeton ieşise să facă unele cumpărături de care nu se putea lipsi. Se dusese anume să consulte gravele şi renumitele autorităţi în materie de îmbrăcăminte femeiască pe care i le recomandase Châtelet, deoarece îi trimisese vorbă marchizei d’Espard despre sosirea ei la Paris. Deşi doamna de Bargeton avea încrederea în sine pe care i-o dădea o îndelungată dominaţie asupra lumii, se temea totuşi să nu pară provincială. Era conştientă că, de obicei, relaţiile dintre femei depind foarte mult de primele impresii, şi, cu toate că se ştia în stare să se ridice uşor la nivelul femeilor superioare, ca doamna d’Espard, simţea totuşi că, la început, avea nevoie de bunăvoinţă, şi mai ales nu voia să neglijeze nimic din ceea ce i-ar putea asigura succesul. Pentru aceasta îi fu foarte recunoscătoare lui Châtelet că îi indicase mijlocul de a se pune la unison cu lumea elegantă din Paris. Printr-o întâmplare curioasă, marchiza se afla în situaţia de a fi încântată să îndatoreze pe cineva din familia soţului ei. Fără vreun motiv aparent, marchizul d’Espard se retrăsese din lume; nu-şi mai vedea nici de afaceri, nici de politică, nici de familie, nici de soţie. Ajunsă astfel stăpână pe ea însăşi, marchiza simţea nevoie să fie aprobată de lume; era deci fericită să-l înlocuiască pe marchiz în această împrejurare, făcându-se protectoarea familiei lui. Se gândea să acorde cât mai ostentativ această protecţie, pentru ca lumea să-l socotească pe soţ cât mai vinovat. În aceeaşi zi chiar, îi scrise *doamnei de Bargeton, născută Nègrepelisse* un bilet din acelea încântătoare în

care forma e atât de graţioasă, încât îţi trebuie multă vreme până să bagi de seamă lipsa fondului:

Era fericită de prilejul ce o apropia de familie pe o persoană despre care auzise vorbindu-se şi pe care dorea s-o cunoască, deoarece prieteniile din Paris nu erau atât de statornice încât să nu dorească din tot sufletul a avea pe încă cineva de iubit pe lume; şi, dacă aceasta nu se va întâmpla, nu va fi decât o iluzie în plus de îngropat alături de celelalte. Din toată inima se punea la dispoziţia verişoarei, pe care ar fi vizitat-o, de n-ar fi fost oprită în casă de o indispoziţie, însă se socotea îndatorată că se gândise la dânsa.

În cursul primei hoinăreli pe bulevarde şi pe strada de la Paix, Lucien ca toţi noii-sosiţi, se interesă mai mult de lucruri decât de persoane. La Paris, belşugul atrage mai întâi atenţia: luxul prăvăliilor, înălţimea caselor, forfoteala trăsurilor, contrastul dintre eleganţă şi sărăcie te impresionează mai mult ca orice. Uimit de această mulţime de care se vedea străin, poetul nostru simţi cum devine tot mai mic şi mai neînsemnat. Oamenii care, în provincie, se bucură de o oarecare consideraţie, întâlnind la tot pasul dovezi ale importanţei lor, nu se obişnuiesc prea uşor cu această pierdere totală şi subită a valorii. Să fii ceva la tine acasă şi să nu fi nimic la Paris sunt două situaţii care cer o tranziţie; astfel că aceia care trec brusc de la una la alta au impresia că nu mai sunt aproape nimic. Pentru un poet tânăr, care în provincie găsea un ecou la toate sentimentele sale, un confident pentru toate gândurile, un suflet să-i împărtăşească toate simţirile, Parisul avea să fie un pustiu înfiorător. Lucien nu mai fusese pe-acasă ca să-şi pună costumul cel bun, astfel că, ducându-se la doamna de Bargeton la ora când dânsa urma să se fi înapoiat, se simţi prost în hainele cu care era îmbrăcat. Dădu acolo peste baronul du Châtelet care îi duse să ia masa la *Rocher-de-*

Cancale[118]*.* Lucien, uluit de vârtejul parizian, nu apucase a-i spune nimic Louisei, căci erau toţi trei în trăsură, însă îi strânse mâna, iar ea îi răspunse cu prietenie la gândurile pe care el şi le exprima în felul acesta. După masă, Châtelet îi conduse pe cei doi invitaţi la teatru. Lucien era nemulţumit în adâncul sufletului de câte ori îl vedea pe du Châtelet, şi blestema întâmplarea care îl adusese pe acesta la Paris. Directorul contribuţiilor pretindea că numai pentru realizarea ambiţiilor sale făcuse această călătorie, şi anume spera să fie numit secretar general la vreun minister şi să intre raportor în consiliul de stat; venise doar ca să ceară îndeplinirea promisiunilor ce i se făcuseră, căci un om ca el nu putea rămâne simplu director al contribuţiilor. Mai degrabă să nu fie nimic, să ajungă deputat, sau să intre din nou în diplomaţie! Făcea pe grozavul; Lucien recunoştea vag în acest crai bătrân superioritatea omului de lume la curent cu viaţa parizianã. Acolo unde poetul era tulburat şi stingherit, fostul secretar particular se simţea ca peştele în apă. Du Châtelet zâmbea la uimirile, la întrebările, la micile greşeli pe care lipsa contactului cu lumea bună i le smulgea rivalului său, tot aşa cum bătrânii lupi de mare râd de ageamiii neobişnuiţi cu valurile. Plăcerea pe care o simţi Lucien văzând pentru întâia oară o reprezentaţie teatrală la Paris cumpăni însă nemulţumirea ce i-o pricinuiau stângăciile sale. Seara aceea avu o mare însemnătate în existenţa poetului, căci în cursul ei se lepădă într-ascuns de multe dintre ideile sale provinciale asupra vieţii. Orizontul i se lărgea, societatea lua în mintea lui alte proporţii. Vecinătatea câtorva parizience drăguţe, îmbrăcate cu eleganţă şi prospeţime, îi deschise ochii asupra toaletei învechite a doamnei de Bargeton, în ciuda pretenţiilor ce le

[118] *să ia masa la Rocher-de-Cancale* – Restaurantul cu firma *Le Rocher de Cancale* era unul dintre cele mai cu vază din vremea lui Balzac; nu mai puţin cunoscut, ca restaurant bun (şi scump), era restaurantul Véry, situat în grupul de clădiri *Palais-Royal,* pe la care trec, de asemenea, multe dintre personajele lui Balzac.

vădea; nici stofele, nici modelul, nici culorile nu erau la modă. Pieptănătura, care-i plăcuse atâta la Angoulême, i se păru de un gust îngrozitor pe lângă încântătoarele fantezii observate la femeile din sală.

„O să rămână oare aşa?” se întrebă el, neştiind că dânsa îşi întrebuinţase toată ziua aceea tocmai în scopul de a obţine o asemenea transformare.

În provincie n-ai nici ce alege, nici ce compara: obişnuinţa de a vedea mereu aceleaşi chipuri le dă o frumuseţe convenţională. O femeie care trece drept frumuşică în provincie, dacă o aduci la Paris, nu se bucură de nicio atenţie, căci nu e frumoasă decât în virtutea proverbului: *În ţara orbitor, chiorul e împărat.* Ochii lui Lucien făceau acum comparaţia pe care doamna de Bargeton o făcuse în ajun între el şi Châtelet. La rândul ei, şi doamna de Bargeton îşi îngăduia ciudate reflecţii asupra iubitului său. Cu toată deosebita-i frumuseţe, bietul poet n-avea pic de distincţie! Redingota cu mânecile prea scurte, mănuşile de provincie, vesta prea strânsă îl făceau nespus de ridicol pe lângă tinerii de la balcon; doamna de Bargeton îl găsea jalnic. Châtelet, îngrijindu-se pe neobservate de dânsa, veghea asupră-i cu atenţie, trădând o pasiune adâncă; Châtelet, elegant şi la largul lui ca un actor care şi-a regăsit scena, recâştiga în două zile tot terenul pierdut în şase luni. Deşi oamenii de rând nu cred că sentimentele se schimbă dintr-odată, e lucru sigur că doi amanţi se despart adesea mai repede decât s-au legat. Parisul spulbera vraja ce-i ţinuse uniţi pe doamna de Bargeton şi pe Lucien. Viaţa căpăta în ochii poetului alte proporţii, după cum lumea lua altă faţă pentru Louise. Şi unuia şi celuilalt nu le mai lipsea decât o întâmplare care să sfarme legăturile dintre ei. Lovitura, care avea să fie cumplită pentru Lucien, nu întârzie mult.

Doamna de Bargeton îl lăsă pe poet la hotel şi se întoarse la ea acasă, însoţită de du Châtelet, ceea ce nu-i plăcu deloc sărmanului îndrăgostit.

„Ce-or să vorbească despre mine?” gândi el urcând spre trista-i cameră.

— Tare mai e plicticos, bietul băiat! zise Châtelet zâmbind, după ce se închise uşa trăsurii.

— Aşa se întâmplă cu toţi aceia care poartă o lume întreagă de gânduri în inimă şi în creier. Oamenii care au atâtea lucruri de exprimat în opere minunate, îndelung meditate, resimt un fel de dispreţ pentru conversaţie, căci ea îngustează spiritul, făcându-l să se coboare până la înţelegerea oricui, răspunse trufaşa Nègrepelisse, încă având curajul să-l apere pe Lucien, mai puţin însă pentru el decât pentru ea însăşi.

— Se poate să fie şi aşa, reluă baronul, numai că noi trăim cu oamenii şi nu eu cărţile. Uite, dragă Naïs, văd că nu-i încă nimic între dumneata şi el, şi mă bucur mult. Dacă te hotărăşti să-ţi alegi în viaţă o ţintă care ţi-a lipsit până acum, te rog din lot sufletul să nu fie în legătură cu acest aşa-zis om de geniu. Dacă te înşeli cumva? dacă, peste câteva zile, comparându-l cu adevăratele talente, cu oamenii realmente de seamă pe care o să-i întâlneşti aici, vei recunoaşte, sirenă încântătoare, că ai luat cu tine şi ai adus la ţărm, în locul unui cântăreţ din liră, un maimuţoi nemanierat, prost şi îngâmfat, care poate avea spirit la Houmeau, dar care la Paris se dovedeşte a nu se deosebi cu nimic de ceilalţi? Căci, ce mai vorbă! aici se publică în fiecare săptămână volume de versuri dintre care cel mai slab face totuşi mai mult decât toată poezia domnului Chardon. Încă o dată te rog: aşteaptă şi compară! Mâine, vineri, e operă, zise el văzând că trăsura coteşte pe strada Neuve-du-Luxembourg, doamna d’Espard dispune de loja primilor gentilomi ai palatului şi cu siguranţă că te va lua cu dânsa. Ca să te pot vedea în toată strălucirea, mă voi duce în loja doamnei de Sérisy. Se joacă *Danaidele*[119].

— La revedere, zise ea.

[119] *„Danaidele”* – operă în 5 acte de Salieri, a cărei premieră a avut loc la Paris, la 26 aprilie 1784.

A doua zi, doamna de Bargeton căută să-şi alcătuiască o îmbrăcăminte de dimineaţă cât mai potrivită ca să se ducă la verişoara ei, doamna d’Espard. Era cam rece afară; printre vechiturile aduse de la Angoulême, nu găsi nimic mai nimerit decât o rochie de catifea verde, cu nişte garnituri cam năstruşnice. La rândul său, Lucien simţi nevoia să-şi pună faimosul frac albastru, căci nu mai suferea redingota demodată, dorind acuma să se arate totdeauna bine îmbrăcat la gândul că ar putea s-o întâlnească pe marchiza d’Espard, sau să meargă la dânsa acasă, pe neaşteptate. Se urcă într-o trăsură ca să-şi aducă numaidecât pachetul. În două ceasuri cheltui trei-patru franci, ceea ce îi cam dădu de gândit asupra proporţiilor financiare ale vieţii la Paris. După ce se găti cum putu mai bine, sosi în strada Neuve-du-Luxembourg, unde, în pragul uşii, îl întâlni pe Gentil împreună cu un alt valet într-o livrea strălucitoare.

— Tocmai la dumneata veneam; coniţa îţi trimite biletul ăsta, zise Gentil care, obişnuit ca în provincie, nu cunoştea formulele de respect de la Paris.

Valetul celălalt crezu că poetul era un servitor. Lucien citi biletul, din care află că doamna de Bargeton petrecea ziua la marchiza d’Espard, iar seara se ducea la operă; însă îi spunea să fie şi el acolo, verişoara îngăduindu-i să ofere un loc în lojă şi tânărului poet, căruia marchiza era încântată să-i facă o plăcere.

„Prin urmare, mă iubeşte! temerile mele erau fără rost, îşi spuse Lucien, mă prezintă verişoarei chiar astă-seară.”

Sări în sus de bucurie şi voi să petreacă în veselie timpul ce-l mai despărţea de seara fericită. Porni spre Tuileries, cu gândul să se plimbe pe acolo până când se va duce să ia masa la Véry. Iată-l deci pe Lucien ţopăind de fericire, uşor ca un fulg, ajungând pe terasa des Feuillants pe care o străbătu uitându-se la cei ce se plimbau: femei frumoase însoţite de eleganţi adoratori, perechi-perechi, ţinându-se la

braţ şi salutându-se unii pe alţii din treacăt, cu câte o privire. Ce deosebire între ce vedea aici şi ce văzuse în parcul Beaulieu! Păsările din colivia asta minunată erau într-alt fel mai frumoase decât cele din Angoulême, tot aşa cum belşugul de culori de pe penele familiilor ornitologice din Indii şi din America nu suferă asemuire cu culorile cenuşii ale păsărilor din Europa. Lucien petrecu două ceasuri cumplite în Tuileries: se privi deodată pe sine şi începu să se judece. Mai întâi că nu văzu niciun frac la aceşti tineri eleganţi. Dacă totuşi zărea şi câte un om cu frac, era doar vreun bătrân scos din uz, vreun terchea-berchea, vreun rentier din cartierul Marais, ori vreun funcţionăraş. După ce descoperi astfel că exista o ţinută pentru dimineaţă şi o alta pentru seară, poetul, speriat, dar cu privirea pătrunzătoare, îşi dădu seama de urâţenia ţoalelor de pe dânsul. Îl făcea de râs fracul lui cu croiala demodată, de un albastru decolorat, cu gulerul urât foc, cu părţile din faţă pleoştite de prea mult purtat, cu nasturii ruginiţi, cu cusăturile albite. Apoi şi vesta îi era prea scurtă şi de un fason provincial atât de caraghios, încât, pentru ca s-o ascundă, îşi încheie numaidecât fracul. În sfârşit, pantaloni de nanghin nu vedea decât la oamenii de rând. Lumea bine purta nişte minunate stofe *fantaisie* ori de un alb imaculat. De altfel, toţi aveau pantalonii prinşi pe sub talpă, în vreme ce ai lui fugeau de tocurile ghetelor de parcă se certaseră de moarte. Mai avea şi o cravată albă cu capetele brodate de soră-sa, care, fiindcă văzuse asemenea cravate la domnii du Hautoy şi de Chandour, se grăbise să i le facă şi pe-ale lui tot aşa. Aici, nu numai că nimeni, afară de câţiva oameni gravi, de câţiva oameni de afaceri bătrâni, de câţiva funcţionari nesinchisiţi de modă, nu purta cravată albă dimineaţa, dar bietul Lucien mai văzu trecând de cealaltă parte a gardului, pe trotuarul străzii Rivoli, un băiat de prăvălie cu un coş pe cap şi cu o cravată la gât având capetele brodate, pesemne de mâna vreunei vânzătoare cu care trăia. La vederea acestuia, Lucien simţi

o lovitură în inimă, în organul acela, încă insuficient definit, în care se refugiază sensibilitatea noastră, şi la care, de când există sentimente, oamenii duc mâna atât la o mare bucurie, cât şi la o mare durere. Şi să nu vi se pară lucru de glumă! Fără îndoială că bogaţii, care n-au cunoscut niciodată astfel de dureri, pot socoti aceasta drept ceva meschin şi de necrezut; dar suferinţele săracilor merită aceeaşi atenţie ca şi loviturile neaşteptate ce răstoarnă viaţa puternicilor şi privilegiaţilor sorţii. Nu-i oare tot atâta durere şi la unii ca şi la alţii? Suferinţa sfinţeşte totul. Ia încercaţi să schimbaţi termenii: în loc de un costum mai mult sau mai puţin frumos, puneţi o decoraţie, o distincţie, un titlu. Oare lucrurile acestea, mărunte în aparenţă, n-au chinuit atâtea existenţe măreţe? De altfel, problema îmbrăcămintei are o însemnătate deosebită pentru aceia care vor să pară că posedă ceea ce în realitate nu au; căci tocmai acesta este deseori mijlocul cel mai bun de a-l şi avea mai târziu. Pe Lucien îl trecu un fior rece la gândul că seara avea să apară astfel îmbrăcat în faţa marchizei d’Espard, înrudită cu un prim-gentilom al camerei regale, în faţa unei femei la care veneau în casă tot felul de celebrităţi, şi mai ales celebrităţi bine îmbrăcate.

„Arăt ca fiul unui spiţer, ca un adevărat băiat de prăvălie!” îşi spuse singur cu ciudă, văzând cum trec prin faţa lui, graţioşi, cocheţi, eleganţi, tinerii din nobilul cartier Saint-Germain, ce aveau cu toţii un fel al lor care îi făcea să semene unii cu alţii şi să se deosebească totuşi prin cadrul pe care fiecare şi-l alesese ca să se pună mai în valoare. Toţi îşi scoteau în evidenţă ceea ce aveau mai frumos printr-un fel de punere în scenă, în care tinerii din Paris sunt tot atât de pricepuţi ca şi femeile. Lucien moştenise de la maică-sa frumuseţea fizică, ale cărei avantaje le observa prea bine acolo, numai că aurul acesta se afla la el încă în stare brută, neprelucrat. Era tuns prost. Capul, în loc să şi-l ţină semeţ într-un guler bine scrobit, îi atârna întristat dintr-o cravată prost înnodată peste o cămaşă de stambă

ordinară. Care femeie i-ar fi ghicit frumuseţea piciorului său mic, în gheata scâlciată, adusă din Angoulême? Care tânăr i-ar fi invidiat talia ascunsă în sacul albastru pe care până atunci îl socotise un frac? Aici, descoperea nişte năsturaşi încântător; pe cămăşile strălucind de albeaţă, pe când cămaşa lui era îngălbenită! Toţi gentilomii aceia eleganţi aveau nişte mănuşi – o frumuseţe; ale lui parcă erau de jandarm! Cel care trecea acuma învârtea în mână un bastonaş frumos lucrat. Celălalt avea la manşetele cămăşii nişte butoni de aur. Un altul se juca cu o splendidă biciuşcă, iar cutele bogate ale pantalonilor abia atinşi de câţiva stropi de noroi, pintenii zornăitori, redingota mică strânsă pe corp arătau că e gata să se suie din nou pe unul dintre cei doi cai ţinuţi în loc de un valet înalt cât o şchioapă. Un altul scotea din buzunarul vestei un ceas plat ca o monedă de cinci franci şi se uita la el ca un om ce sosise prea devreme sau prea târziu la întâlnire. La văzul atâtor nimicuri de preţ şi de efect, lumea fleacurilor necesare i se dezvălui lui Lucien, care se înfioră gândindu-se câţi bani cere meseria de băiat frumos! Cu cât îi admira pe tinerii aceia cu înfăţişare fericită şi nepăsătoare, cu atât avea conştiinţa înfăţişării lui nepotrivite, de om care nu ştie unde duce drumul pe care merge, nu ştie unde este Palais-Royal când se află tocmai în dreptu-i şi întreabă unde e Luvrul pe un trecător ce-i răspunde: „Chiar aici, în faţa dumitale!” Lucien vedea între el şi lumea aceasta o prăpastie, pe care se întreba cum s-o treacă, pentru ca să fie asemeni acestui tineret parizian, zvelt şi elegant. Toţi nobilii aceştia salutau nişte femei minunat îmbrăcate şi minunat de frumoase, nişte femei pentru care Lucien s-ar fi lăsat tăiat în bucăţi în schimbul unui sărut, ca pajul contesei de Koenigsmark[120]. În

[120] *pajul contesei de Konigsmark* – contesa Maria-Aurora de *Konigsmark* (1668—1728) a fost iubită de tânărul elector de Saxa, care a ajuns regele Poloniei sub numele de August al II-lea. Nu e exclus ca numele de Konigsmark să se fi asociat la Balzac cu cel al tânărului conte *Philippe-Christophe de Konigsmark* (1665—1695), care a fost ucis pe

negura amintirii, Louise, comparată cu aceste regine, îi apăru aproape ca o babă. Întâlni acolo câteva din femeile despre care se va vorbi în istoria secolului al nouăsprezecelea, ale căror spirit, frumuseţe, iubiri vor fi tot atât de celebre ca şi cele ale suveranelor de pe vremuri. Văzu apoi trecând o fată dumnezeiască, domnişoara des Touches, cunoscută sub numele de Camille Maupin[121], scriitoare de seamă, la fel de vestită pentru frumuseţea cât şi pentru inteligenţa ei, şi căreia i se repeta numele în şoaptă de către bărbaţii şi femeile ce se plimbau pe acolo.

„A! îşi zise el, iată poezia!”

Ce era doamna de Bargeton pe lângă acest înger strălucind de tinereţe, de speranţă, de viitor, cu zâmbet blând, cu ochii negri, adânci ca cerul şi aprinşi ca soarele! Dânsa râdea vorbind cu doamna Firmiani, una dintre cele mai fermecătoare femei din Paris. Deşi o voce îi strigă, e drept: „Inteligenţa e pârghia cu care urneşti lumea din loc”, o altă voce îi răspunse însă că punctul de sprijin al inteligenţei e banul. Socotind apoi că a întârziat îndeajuns într-un loc unde i se năruiseră atâtea iluzii şi unde suferise atâtea înfrângeri, o porni spre Palais-Royal, după ce se interesă însă încotro s-o ia, căci nu cunoştea încă topografia cartierului său. Intră la Very şi comandă, spre a se iniţia în plăcerile Parisului, o masă care să-l facă a uita deznădejdea ce-l cuprinsese. O sticlă de vin de Bordeaux, nişte stridii de Ostenda, peşte, prepeliţă, macaroane şi fructe alcătuiră un *nec plus ultra* pentru dorinţele sale. Se desfătă cu aceste bunătăţi, plănuind ca, seara, în conversaţia cu marchiza d’Espard, să-şi arate tot spiritul, spre a răscumpăra, prin bogăţii intelectuale, îmbrăcămintea-i sărăcăcioasă. Din

---

când ieşea din apartamentele Sofiei-Dorothea, soţia electorului de Hanovra.

[121] *Camille Maupin* – sub numele de *Camille Maupin* sau domnişoara des Touches – personaj protagonist în romanul *Béatrix* – Balzac a zugrăvit-o pe George Sand. romancieră a cărei glorie începuse de la romanele *Indiane* (1832) şi *Lélia* (1833).

aceste visări fu trezit de totalul socotelii ce-i răpi cincizeci de franci, cu care credea s-o mai ducă multă vreme la Paris. Masa îl costase cât o lună întreagă la Angoulême. De aceea, la plecare, închise cu sfială uşa acestui palat, hotărât să nu mai calce vreodată pe acolo.

„Ève avea dreptate, îşi zise el mergând prin Galerie-de-Pierre spre casă de unde voia să-şi mai ia bani, preţurile din Paris nu sunt cele din Houmeau.”

În drum, se opri pe la vitrinele croitorilor, şi, amintindu-şi de eleganţa celor văzuţi de dimineaţă, exclamă:

— Nu n-o să mă arăt în halul ăsta în faţa doamnei d’Espard!

Alergă deci cu iuţeala cerbului urmărit până la hotelul Gaillard-Bois, se urcă în camera lui, luă trei sute de franci, şi se întoarse la Palais-Royal, ca să se îmbrace din cap până-n picioare. Văzuse acolo prăvălii de încălţăminte, de rufărie, de veste, frizerii, şi îşi dăduse seama că, trecând prin vreo zece asemenea dughene, se putea face şi el elegant. Primul croitor la care intră îi încercă atâtea fracuri câte pofti el şi-l convinse că toate erau după ultima modă. Lucien ieşi de acolo cu un frac verde, cu un pantalon alb şi cu o vestă *fantaisie,* în schimbul sumei de două sute de franci. Apoi se grăbi să-şi cumpere şi o pereche de pantofi foarte eleganţi şi pe măsură. În sfârşit, după ce târgui tot ce-i trebuia, îl chemă pe frizer acasă, unde fiecare negustor îi trimise cumpărăturile. La şapte seara, se urcă într-o trăsură care-l duse La Operă, frizat ca o păpuşă, cu o vestă şi o cravată frumoase, dar puţin cam stânjenit în teaca aceea în care se pomenea înfăşurat întâia. oară. După cum îl învăţase doamna de Bargeton, întrebă de loja primilor gentilomi ai palatului. Cântărindu-l din ochi şi părându-i că, în eleganţa-i nefirească, aduce mai mult cu un cavaler de onoare, controlorul îi cerul biletul.

— N-am bilet.

— Atunci nu puteţi intra, i se răspunse scurt.

— Sunt prieten de-al doamnei d’Espard, spuse el.

— Asta nu e treaba noastră, zise controlorul schimbând un zâmbet cu ceilalţi colegi.

Tocmai atunci, o trăsură se opri în faţa teatrului. Un valet, pe care Lucien nu-l recunoscu, lăsă scara pe care coborâră două femei foarte gătite. Lucien, care nu voi să asculte de controlorul ce-i cerea obraznic să se dea la o parte, făcu loc celor două femei.

— Păi, doamna este marchiza d’Espard, pe oare pretindeţi c-o cunoaşteţi, îi zise ironic controlorul lui Lucien.

Lucien fu şi mai uluit văzând că doamna de Bargeton părea să nu-l recunoască împăunat cum era în hainele lui noi; dar când el îi ieşi înainte, dânsa îi zâmbi şi-i spuse:

— Ai venit tocmai la timp, hai cu noi!

Oamenii de la control deveniră îndată serioşi. Lucien o urmă pe doamna de Bargeton care, urcând scara mare a Operei, îl prezentă pe Rubempré verişoarei. Loja primilor gentilomi era situată tocmai în fundul sălii de unde îi vezi pe toţi, dar şi eşti văzut de toţi. Lucien se aşeză pe un scaun, în spatele verişoarei, fericit să stea în umbră.

— Domnule de Rubempré, îi zise marchiza cu o voce mângâietoare, vii pentru prima dată la Operă şi se cuvine să vezi totul; aşa că ia-ţi scaunul şi aşază-te în faţă, îţi dăm voie.

Lucien se supuse. Actul întâi se sfârşea.

— Ţi-ai folosit bine timpul, îi şopti Louise la ureche, după primul moment de surpriză pricinuit de schimbarea lui Lucien.

Louise rămăsese aceeaşi. Vecinătatea unei femei la curent cu moda, a marchizei d’Espard, o doamnă de Bargeton a Parisului, îi dăuna mult. Încântătoarea pariziană scotea atât de mult în relief cusururile provincialei, încât Lucien, luminat şi de lumea elegantă din sală şi de femeia minunată de alături, văzu în sfârşit în sărmana Anaïs de Nègrepelisse pe femeia adevărată, aşa cum o vedeau şi parizienii: înaltă, uscată, cu faţa aprinsă, prea roşcată la păr, trecută, colţuroasă, încrezută, preţioasă, pretenţioasă,

provincială la vorbă, şi mai ales prost îmbrăcată! Într-adevăr, o rochie demodată, dar de la Paris, tot mai face dovadă de gust, ţi-o poţi explica, ghiceşti cum a fost; dar o rochie veche din provincie n-are explicaţie, e pur şi simplu ridicolă. Rochia, ca şi femeia, nu avea nici farmec, nici prospeţime; catifeaua era trecută ca şi faţa ei. Lucien, ruşinat de a fi iubit uscătura asta, îşi făgădui să profite de cel dintâi ceas de virtute al Louisei ca s-o părăsească. Privirea lui ageră îi îngăduia să vadă toate lorignette-ele aţintite asupra lojii lor aristocratică prin excelenţă. Femeile cele mai elegante o cântăreau desigur pe doamna de Bargeton, căci surâdeau toate vorbind între ele. Dacă doamna d’Espard înţelese, după gesturile şi surâsurile femeilor, cauza sarcasmelor, nu se sinchisi câtuşi de puţin. Mai întâi că oricine putea recunoaşte în tovarăşa ei pe ruda săracă venită din provincie, lucru ce se poate întâmpla oricărei familii pariziene. Apoi, verişoara îi vorbise despre îmbrăcăminte cu oarecare teamă; dânsa o liniştise dându-şi seama că Anaïs, de cum se va îmbrăca bine, va adopta uşor şi manierele pariziene. Dacă doamnei de Bargeton îi lipsea contactul cu lumea din Paris, avea totuşi acea trufie înnăscută a femeii nobile, acel *nu ştiu ce,* care o făcea să fie *de rasă.* Lunea viitoare îşi va lua deci revanşa. Marchiza mai ştia de altfel că, de îndată ce publicul o să afle că este vara ei, râsetele vor înceta, şi că toţi vor aştepta s-o vadă mai bine înainte de a o judeca. Lucien nu ghicea schimbarea ce o vor produce în fiinţa Louisei o eşarfă răsucită în jurul gâtului, o rochie frumoasă, o pieptănătură elegantă şi sfaturile doamnei d’Espard. Urcând scara, marchiza îi şi spusese verişoarei să nu mai ţină batista desfăcută în mână. Bunul sau prostul-gust atârnă de mii de nuanţe mici de soiul acesta, pe oare o femeie isteaţă le prinde repede şi pe care anumite femei de rând nu le vor pricepe niciodată. Doamna de Bargeton era şi plină de bunăvoinţă şi prea inteligentă ca să nu recunoască prin ce greşea. Doamna d’Espard, sigură că eleva îi va face cinste,

nu se dădu în lături ca să o formeze; într-un cuvânt, cele două femei ajunseseră la o înţelegere datorită interesului amândurora. Doamna de Bargeton îi închinase din prima clipă un adevărat cult idolului zilei care, prin maniere, spirit şi anturaj, o minunase, o captivase, o fascinase. Recunoscuse în doamna d'Espard puterea ascunsă a unei doamne ambiţioase din lumea mare şi îşi dăduse seama că ea însăşi îşi va ajunge scopul făcându-se satelitul acestui astru; o admiră aşadar cu toată sinceritatea. Marchiza simţise această cucerire şi se interesase de verişoară văzând-o slabă şi săracă; apoi socoti folositor să aibă o elevă şi fu încântată să-şi facă din doamna de Bargeton un fel de damă de companie, o sclavă care s-o ridice în slava cerului, comoară încă şi mai rară printre femeile din Paris decât un critic devotat în lumea literară. Totuşi curiozitatea sălii devenea prea vădită pentru ca noua-sosită să nu bage de seamă; doamna d'Espard, politicoasă, voi să-i adoarmă bănuielile.

— Dacă ne vin vizite, îi spuse dânsa, vom afla poate cărui fapt îi datorăm cinstea de a le interesa pe aceste doamne…

— Eu cred că rochia de catifea şi figura mea de Angoulême le distrează pe parizience, zise râzând doamna de Bargeton.

— Nu, nu eşti dumneata, e ceva ce nu-mi explic, adăugă dânsa uitându-se înspre poet, pe care îl privi pentru întâia oară şi care i se păru îmbrăcat năstruşnic.

— Uite-l pe domnul du Châtelet, spuse în clipa aceea Lucien, arătând cu degetul loja doamnei de Sérisy, în care bătrânul crai, dichisit cu multă grijă, tocmai intra.

La semnul acesta, doamna de Bargeton îşi muşcă buzele de ciudă, căci marchiza nu-şi putu opri o privire şi un zâmbet de mirare care spunea limpede: „de unde a mai ieşit şi tânărul ăsta?" Louise se simţi umilită în dragostea ei, lucru prea usturător pentru ca o franţuzoaică să i-l poată ierta iubitului. În lumea aceea, în care lucrurile mici devin mari, un gest, un cuvânt îl pierd pe un începător. Cel dintâi

merit al manierelor frumoase şi al tonului lumii bune este de a oferi un ansamblu armonios În care toate elementele să fie atât de bine contopite, încât niciunul să nu iasă în chip supărător în evidenţă. Chiar aceia care, din nepricepere sau în fierberea gândirii, nu respectă legile acestei ştiinţe vor înţelege că, în materia asta, o singură disonanţă, ca şi în muzică, înseamnă negaţia totală a artei înseşi, ale cărei condiţii trebuie îndeplinite până în cel mai mic amănunt, sub sancţiunea de a nu mai exista.

— Cine e acest domn? întrebă marchiza arătându-l pe Châtelet. O cunoşti deci şi pe doamna de Sérisy?

— A! prin urmare dânsa e vestita doamnă de Sérisy, care a avut atâtea aventuri şi care e totuşi primită pretutindeni!

— Un lucru nemaipomenit, draga mea, răspunse marchiza, un lucru explicabil, deşi neexplicabil! Oamenii cei mai de temut îi sunt prieteni. De ce? nimeni nu cutează să pătrundă această taină. Domnul acela este aşadar arbitrul eleganţei din Angoulême?

— Păi domnul baron du Châtelet, spuse Anaïs, care din vanitate îi redădu la Paris titlul pe care i-l contesta adoratorului său, e un om care a făcut vâlvă. E tovarăşul domnului de Montriveau.

— Vai! exclamă marchiza, de câte ori aud de numele acesta, nu pot să nu-mi amintesc de biata ducesă de Langeais[122], care a pierit ca o stea căzătoare. Iată-i, continuă ea arătându-i o lojă, pe domnul de Rastignac şi pe doamna de Nucingen[123], nevasta unui negustor, bancher, om de afaceri, telal în stil mare, un om care se impune prin avere, deşi cam nepăsător faţă de mijloacele prin care şi-o

[122] *Sărmana ducesă de Langeais* – personaj de aristocrată trufaşă, care cade victimă propriilor ei defecte, în romanul lui Balzac *Ducesa de Langeais* (1833).

[123] *domnul de Rastignac şi doamna de Nucingen* – *Rastignac,* fostul student din *Moş Goriot,* care, în acelaşi roman, o cunoaşte şi o iubeşte pe una dintre fiicele lui Goriot, Delphine, soţia bancherului Nucingen, s-a îmbogăţit şi a parvenit datorită legăturilor lui cu familia Nucingen (v. *Banca Nucingen).*

sporeşte; nu ştie ce să mai facă spre a fi crezut că e devotat familiei regale, a încercat să ajungă şi la mine în casă. Luând loja doamnei de Langeais, nevastă-sa a crezut că îi va moşteni şi farmecul, spiritul şi succesele! Veşnic, fabula coţofenei care se îmbracă în penele păunului!

— Cum fac domnul şi doamna de Rastignac, care n-au mai mult de trei mii de franci rentă, din câte ştim noi, ca să-şi ţină fiul la Paris? o întrebă Lucien pe doamna de Bargeton, mirat de eleganţa şi de luxul acestui tânăr.

— Se vede că vii din Angoulême, răspunse marchiza cu destulă ironie, continuând să se uite în sală.

Lucien nu pricepu, era cu ochii numai la loje, în care ghicea vorbele ce se rosteau pe socoteala doamnei de Bargeton, precum şi curiozitatea stârnită de el însuşi. La rândul ei, Louise era grozav de dezamăgită de puţina atenţie pe care marchiza o acorda frumuseţii lui Lucien.

„Vasăzică, nu-i atât de frumos cum îl credeam eu!” îşi spunea ea.

Châtelet entra dans la loge et salua Mme de Bargeton.

De aici până la a-i găsi şi mai puţin haz nu mai era decât un pas. Cortina se lăsase. Châtelet, care venise s-o vadă pe ducesa de Carigliano, în loja vecină cu cea a doamnei d'Espard, o salută de acolo pe doamna de Bargeton, care răspunse cu o înclinare a capului. O femeie de lume vede tot, şi marchiza observă numaidecât ţinuta distinsă a lui du Châtelet. În acel moment, patru persoane intrară pe rând în loja marchizei, patru celebrităţi pariziene.

Cel dintâi era domnul de Marsay[124], vestit prin pasiunile ce le inspira, deosebit mai ales printr-o frumuseţe feminină, molatică, compensată însă de o privire fixă, calmă, sălbatică şi stăpânită, ca de tigru: plăcea, dar înfiora. Şi Lucien era frumos: la el însă privirea era atât de blândă, ochii lui albaştri erau atât de limpezi, încât nu părea să aibă forţa de stăpânire care le cucereşte pe femei. De altfel, nimic nu-l punea încă pe poet în valoare, pe câtă vreme de Marsay avea o vervă, o siguranţă că place şi o îmbrăcăminte potrivită cu înfăţişarea lui, care-i zdrobeau pe toţi rivalii din jur. Gândiţi-vă ce putea fi, pe lângă el, Lucien, scrobit, pomădat, ţeapăn, rigid ca şi hainele de pe el! De Marsay dobândise dreptul să spună obrăznicii datorită spiritelor în care le înveşmânta şi farmecului personal cu care le însoţea. Felul în care îl primi doamna d'Espard îi arătă doamnei de Bargeton puterea acestui om. Al doilea era unul dintre cei doi Vandenesse, cel care provocase scandalul cu lady Dudley, un tânăr blând, spiritual, modest, care izbândea în lume prin însuşiri cu totul altele decât acelea cu care se împăuna de Marsay şi pe oare verişoara marchizei, doamna de Mortsauf[125], i-l recomandase cu căldură. Cel de-al treilea era generalul Montriveau, pricina

[124] domnul *de Marsay* – alt personaj de tânăr cinic din romanele lui Balzac (v. *Fata cu ochii de aur* etc.).

[125] *doamna de Mortsauf* – eroina din romanul *Crinul din vale,* care îl iubeşte pe Félix de Vandenesse, dar se sacrifică totuşi pentru soţul ei bolnav.

morţii ducesei de Langeais. Al patrulea era domnul de Canalis, unul dintre cei mai iluştri poeţi ai vremii, un tânăr încă la începutul gloriei şi care, mai mândru de titlul de nobleţe decât de talentul său, făcea pe îndrăgostitul de doamna d'Espard ca să-şi ascundă iubirea pentru ducesa de Chaulieu. Cu tot farmecul oarecum forţat, i se ghicea ambiţia nemăsurată care mai târziu îl târî în luptele politice. Frumuseţea lui cam de păpuşă, zâmbetele-i mângâioase ascundeau cu greu un egoism profund şi calculele ce trebuia veşnic să le facă pentru a-şi asigura existenţa; însă legătura cu doamna de Chaulieu, femeie de patruzeci de ani trecuţi, îi atrăgea binefacerile curţii, aplauzele nobilimii din cartierul Saint-Germain şi insultele liberalilor, care-l numeau poet bisericos.

Văzând aceste patru figuri atât de impunătoare, doamna de Bargeton îşi explică neatenţia marchizei faţă de Lucien. Apoi, când începu conversaţia, când fiecare din cei patru îşi arătă spiritul prin vorbe mai adânci şi mai cuprinzătoare decât tot ce auzea Anaïs în provincie într-o lună întreagă, când mai ales răsună vocea marelui poet în care vibra tot simţul pozitiv al epocii, dar şi harul poeziei, Louise pricepu tot ce-i spusese du Châtelet în ajun: Lucien nici nu mai exista. Fiecare se uita cu o nepăsare atât de crudă la sărmanul necunoscut, care stătea acolo ca un străin ce nu cunoaşte limba locului, încât marchizei i se făcu milă.

— Dă-mi voie, domnule, îi spuse ea lui Canalis, să-ţi prezint pe domnul de Rubempré. Dumneata te afli pe o treaptă prea înaltă în lumea literară ca să nu întâmpini cu bunăvoinţă pe un debutant. Domnul de Rubempré soseşte din Angoulême şi va avea desigur nevoie de protecţia dumitale pe lângă cei de pe aici care le pot fi de ajutor talentelor. Dânsul nu are încă duşmani care, atacându-l, l-ar putea face cunoscut. N-ar fi un lucru original de încercat să-l faci pe dânsul să capete de pe urma prieteniei ceea ce dumneata ai căpătat de pe urma urii?

Cele patru personaje îl priviră pe Lucien, abia după ce

marchiza le vorbi despre el. Deşi la doi paşi de noul-venit, de Marsay îşi luă lorignon-ul ca să-l vadă; privirea îi umbla de la Lucien la doamna de Bargeton, şi de la doamna de Bargeton la Lucien, punându-i împreună cu vădit gând batjocoritor, umilindu-i şi pe unul şi pe celălalt; îi cerceta ca pe două animale curioase şi zâmbea. Zâmbetul se implântă ca un pumnal în sufletul geniului provincial. Félix de Vandenesse se uită cu milă. Iar Montriveau îi zvârli lui Lucien o privire de parcă voia să-l pătrundă până în adâncuri.

— Doamnă, zise Canalis înclinându-se, mă voi supune, cu toate că interesul personal ne îndeamnă să nu ne favorizăm rivalii; însă dumneavoastră ne-aţi obişnuit cu minunile.

— Dacă-i aşa, fă-mi plăcerea să iei masa luni seara la mine cu domnul de Rubempré. Veţi discuta mai comod decât aici despre chestiunile literare; voi căuta să mai chem şi câţiva tirani ai literaturii precum şi celebrităţi care o ocrotesc, pe autoarea lui *Ourika*[126] şi câţiva poeţi tineri care ştiu gândi sănătos.

— Marchiză, zise de Marsay, dacă dumneavoastră vă ocupaţi de domnul pentru spiritul său, eu îl voi proteja pentru frumuseţea sa; îi voi da sfaturi care-l vor face cel mai fericit *dandy* din Paris. Şi atunci va rămâne poet dacă va mai găsi cu cale.

Doamna, de Bargeton îi mulţumi verişoarei printr-o privire plină de recunoştinţă.

— Nu te ştiam gelos pe oamenii de litere, îi spuse Montriveau lui de Marsay. Fericirea îi ucide pe poeţi.

— De aceea domnul caută să se însoare? continuă *dandy*-ul adresându-se lui Canalis ca să vadă dacă doamna d’Espard se va simţi atinsă de această vorbă.

---

[126] *autoarea lui „Ourika”* – este doamna de Duras care, în romanul *Ourika,* publicat în 1824, tratează tema îngrădirilor de clasă şi de rasă: eroina romanului este o negresă crescută într-o familie aristocratică, în mijlocul căreia simte, însă, când ajunge să iubească, toate barierele prejudecăţilor, ceea ce o face să moară de disperare.

Canalis dădu din umeri, iar doamna d’Espard, bună prietenă cu doamna de Chaulieu, începu să râdă.

Lucien, oare se simţea în hainele lui ca o mumie egipteană în teaca ei, era ruşinat că nu găsea nimic de răspuns. În fine, cu vocea-i drăgăstoasă, îi spuse marchizei:

— Bunătatea dumneavoastră, doamnă, mă osândeşte să nu am decât succese.

În clipa aceea, intră şi du Châtelet, prinzând din zbor prilejul de a fi prezentat marchizei de către Montriveau, unul dintre regii Parisului. O salută pe doamna de Bargeton şi o rugă pe doamna d’Espard să-i ierte îndrăzneala de-a fi pătruns în loja ei: de-atâta vreme fusese separat de tovarăşul său de călătorie! Montriveau şi cu el se revedeam pentru întâia oară de când se despărţiseră în deşert.

— Să te desparţi în deşert şi să te întâlneşti la Operă! zise Lucien.

— E într-adevăr o revedere cum numai în teatru se poate întâmpla, spuse Canalis.

Montriveau îl prezentă pe baronul du Châtelet marchizei, iar marchiza îi făcu fostului secretar particular al alteţei imperiale o primire cu atât mai curtenitoare cu cât îl văzuse pătrunzând în alte trei loji, ştiind că doamna de Sérisy nu accepta decât persoane bine, şi aflând acum că fusese şi tovarăşul lui Montriveau. Recomandaţia aceasta din urmă avea atâta preţ, încât doamna de Bargeton putu observa în tonul, în privirile şi în purtarea celor patru că îl recunoşteau fără discuţie pe du Châtelet ca pe unul de-ai lor. Naïs îşi explică îndată purtarea de sultan a lui Châtelet în provincie. În sfârşit, du Châtelet îl văzu şi pe Lucien şi-i adresă un mic salut scurt şi rece cu care un om desconsideră pe un altul, arătând lumii locul neînsemnat pe care acesta îl ocupă în societate. Îşi însoţi salutul cu o privire sardonică, prin care parcă întreba: „Cum de se află aici băiatul ăsta?” Du Châtelet fu priceput numaidecât, căci du Marsay se plecă spre Montriveau ca să-i spună la ureche, în aşa fel încât să fie auzit de baron:

— Întrebaţi-l cine e tânărul acesta care pare un manechin îmbrăcat, în vitrina unui croitor.

Du Châtelet vorbi ceva la urechea tovarăşului său, având aerul că reînnoieşte cunoştinţa, dar fără îndoială că-şi făcu praf rivalul. Mirat de uşurinţa acestor oameni de a găsi cuvântul potrivit, de fineţea cu care îşi formulau răspunsurile, Lucien era mai ales uluit de ceea ce se numeşte vorbă de spirit, *înţepătură,* ca şi de degajarea din vorbe şi maniere. Luxul, care de dimineaţă îl zăpăcise când privise lucrurile din jurul lui, îl întâlnea acum şi în idei. Se întreba prin ce mister oamenii aceştia găseau pe nerăsuflate replici spirituale, răspunsuri pe care el nu le-ar fi ticluit decât după o îndelungată cugetare. Şi apoi, cei cinci oameni erau la largul lor nu numai în conversaţie, ci şi în hainele lor: nu purtau nimic nou, dar nici nimic vechi. La ei, nimic nu bătea la ochi, dar totul atrăgea privirea. Luxul lor de ieri era cel de azi, şi cu siguranţă că via fi cel de mâine. Lucien îşi dădu seama că el arăta ca omul ce se îmbrăcase elegant pentru prima oară în viaţă.

— Dragul meu, îi spunea du Marsay lui Félix de Vandenesse, tânărul Rastignac se înălţă de parcă ar fi un zmeu în aer! Iată-l acuma la marchiza de Listomère, face progrese; ne priveşte prin lornion; îl cunoaşte, pare-se, pe domnul, reluă *dandy*-ul adresându-se lui Lucien, dar fără să-l privească.

— Ar fi şi greu, răspunse doamna de Bargeton, ca numele tânărului geniu de care suntem mândri să nu fi ajuns până la dânsul; sora lui l-a auzit de curând pe domnul de Rubempré citindu-ne nişte versuri foarte frumoase.

Félix de Vandenesse şi de Marsay o salutară pe marchiză şi trecură apoi în loja doamnei de Listomère, sora lui Vandenesse. Actul al doilea începu, şi toţi îi lăsară pe doamna d’Espard, pe vara ei şi pe Lucien singuri. Unii se duseră să le explice ce-i cu doamna de Bargeton femeilor curioase de prezenţa ei; alţii povestiră sosirea poetului şi râseră de îmbrăcămintea lui. Canalis se înapoie în loja

ducesei de Chaulieu şi nu se mai arătă. Lucien fu încântat de diversiunea ce o producea spectacolul de pe scenă. Toate temerile doamnei de Bargeton cu privire la Lucien fură sporite de atenţia pe care vară-sa i-o acordase baronului du Châtelet şi care avea cu totul alt caracter decât politeţea protectoare faţă de Lucien. Tot timpul actului al doilea, loja doamnei de Listomère nu se mai goli de lume, părând frământată de o conversaţie în care era vorba de doamna de Bargeton şi de Lucien. Tânărul Rastignac părea a fi animatorul întregii loji, stârnind râsul parizian care, căutându-şi zilnic altă pradă, se grăbeşte să stoarcă tot ce poate dintr-un subiect nou, transformându-l într-o clipă în ceva vechi şi trecut. Doamna d'Espard, neliniştită, ştia că o bârfeală nu e ţinută ascunsă multă vreme celor pe care îi răneşte şi aştepta sfârşitul actului. Când sentimentele au pornit a face cale întoarsă, ca la Lucien şi doamna de Bargeton, se petrec lucruri ciudate într-un timp foarte scurt: revoluţiile morale se produc după legi cu efect foarte rapid. Louise avea în minte vorbele înţelepte şi diplomatice pe care du Châtelet i le spusese despre Lucien după ce se înapoiaseră de la teatrul Vaudeville. Fiecare frază se dovedea o profeţie, iar Lucien se însărcină să le împlinească pe toate. Pierzându-şi iluziile asupra doamnei de Bargeton, după cum doamna de Bargeton şi le pierdea pe ale sale asupra lui, sărmanul copil, a cărui soartă se asemăna întrucâtva cu a lui J.-J. Rousseau, îl imită până într-atâta pe acesta, încât fu vrăjit de doamna d'Espard şi se îndrăgosti pe loc de dânsa. Tinerii, sau aceia care îşi mai amintesc de emoţiile tinereţii, vor înţelege că acest lucru era foarte posibil şi firesc. Cu purtarea ei răsfăţată, cu orbirea ei aleasă, cu glasul ei dulce, femeia aceasta ageră, nobilă, sus-pusă, invidiată, regina aceasta îi apăru poetului aşa precum doamna de Bargeton îi apăruse la Angoulême. Caracterul lui nestatornic îl făcu repede să dorească înalta ei protecţie; mijlocul cel mai sigur era de a o avea pe această femeie,

căci atunci ar avea totul. La Angoulême izbutise, de ce n-ar izbuti şi la Paris? Fără să vrea, şi cu toată vraja, nouă pentru el, a Operei, privirea, mereu atrasă de această minunată Celimenă, îi fugea în tot momentul spre ea; şi cu cât o vedea, cu atât dorea s-o mai vadă! Doamna de Bargeton surprinse una dintre privirile aprinse ale lui Lucien; îl observă şi-l văzu mai preocupat de marchiză decât de spectacol. Cu dragă inimă s-ar fi lăsat părăsită pentru una sau chiar toate cele cincizeci de fiice ale lui Danaos[127]; însă când o privire mai ambiţioasă, mai arzătoare, mai plină de înţeles decât celelalte îi lămuri ceea ce se petrecea în sufletul lui Lucien, atunci fu cuprinsă de gelozie, mai puţin pentru viitor cât mai ales pentru trecut.

„Niciodată nu s-a uitat astfel la mine, gândi ea. Da, da, Châtelet avea dreptate!”

Când o femeie ajunge să se căiască de slăbiciunile ei, trage cu buretele, parcă, peste toată viaţa, ca să şteargă totul. Deşi fiecare privire de-a lui Lucien o înfuria, se stăpâni. În pauză, de Marsay se întoarse, aducându-l şi pe domnul de Listomère. Cei doi, unul grav şi altul îngâmfat, o înştiinţară îndată pe semeaţa marchiză că băiatul împopoţonat pe care făcuse greşeala de a-l primi în lojă nu purta numele de Rubempré, după cum nici evreul n-are nume de botez. Lucien era fiul unui spiţer, anume Chardon. Domnul de Rastignac, foarte la curent cu ceea ce se petrece la Angoulême, făcuse până acum să râdă două loji pe socoteala acelei mumii pe care marchiza o prezenta drept vara ei, precum şi de grija acestei cucoane de a avea tot timpul alături un spiţer pentru a-şi întreţine, de bună seamă cu leacuri, viaţa artificială. În sfârşit, de Marsay

[127] *cele cincizeci de fiice ale lui Danaos* – Personajul mitologic, *Danaos,* regele Egiptului şi apoi al Argosului, a avut, spune legenda, cincizeci de fiice, care şi-au ucis toate (afară de una) soţii, în noaptea nunţii; ele au fost condamnate să umple un butoi care nu se putea umple niciodată, fiindcă nu avea fund. Aluzie la cele cincizeci de balerine care le interpretează.

înşiră câteva din miile de răutăţi la care se dedau într-o clipă parizienii şi care sunt apoi uitate cu aceeaşi iuţeală cu care se şi spun, dar îndărătul cărora se afla Châtelet, urzitorul acestei trădări.

— Draga mea, îi zise de după evantai doamna d’Espard doamnei de Bargeton, spune-mi, te rog, dacă protejatul dumitale se numeşte într-adevăr de Rubempré.

— Şi-a luat numele mamei, răspunse Anaïs încurcată.

— Şi care e numele tatălui?

— Chardon.

— Şi ce era acest Chardon?

— Farmacist.

— Eram sigură, dragă prietenă, că nu putea să râdă tot Parisul de o femeie pe care o iau eu sub oblăduire. Nu-mi face însă nicio plăcere să văd venind aici glumeţi încântaţi să mă găsească alături de băiatul unui spiţer; dacă m-ai crede, am pleca împreună, şi chiar acuma.

Doamna d’Espard luă un aer înţepat, fără ca Lucien să poată ghici prin ce anume stârnise această schimbare la faţă. Îi trecu prin cap că vesta lui era de prost-gust, ceea ce era adevărat, că modelul fracului său era de o croială exagerată, ceea ce era tot atât de adevărat. Îşi dădu seama cu amărăciune că trebuia să se îmbrace la un croitor bun şi se hotărî ca a doua zi să se ducă la cel mai vestit, ca să poată rivaliza lunea viitoare cu oamenii pe care îi va întâlni în casa marchizei. Deşi pierdut în gânduri, nu-şi mai luă, de când începuse actul al treilea, ochii de pe scenă. Urmărind fastuosul spectacol, nu înceta o clipă să viseze şi la doamna d’Espard. Era deznădăjduit de această bruscă răceală ce nu se potrivea deloc cu avântul cu care pornise el, deocamdată în gând, la noua-i dragoste, nesinchisindu-se de piedicile uriaşe ce le întrezărea, dar pe care plănuia totuşi să le învingă. În sfârşit, lăsând spectacolul, şi întorcând capul spre noul său idol, văzu că e singur; auzise el, ce-i drept, un zgomot uşor, de uşă închisă, când doamna d’Espard îşi luă de acolo verişoara. Lucien fu nespus de

mirat de această plecare, dar nu întârzie mult cu gândul la ea, tocmai pentru că i se părea inexplicabilă.

După ce cele două femei se urcară în trăsura care le ducea prin strada Richelieu în cartierul Saint-Honoré, marchiza spuse cu o supărare ascunsă în glas:

— Unde ţi-a fost gândul, vară dragă? Aşteaptă întâi ca fiul unui spiţer să fie cu adevărat celebru, pentru ca să te interesezi de el. Ducesa de Chaulieu nu se dă încă în vileag cu Canalis, şi doară el e celebru, şi e şi gentilom. Băiatul acesta nu e nici fiul, nici amantul dumitale, nu-i aşa? adăugă femeia cea trufaşă zvârlindu-i verişoarei o privire cercetătoare şi tăioasă. („Ce noroc pe mine că l-am ţinut la distanţă pe băieţaşul ăsta, şi că nu i-am dat nimic!” gândi doamna de Bargeton.) Ei, atunci, reluă marchiza, care socoti expresia ochilor verişoarei drept un răspuns, lasă-l să-şi vadă de treburi şi nu te mai ocupa de el, te rog din suflet. Poftim! să-şi ia un nume ilustru!... Asta e o îndrăzneală pe care societatea o pedepseşte. Da, admit că era al mamei; însă gândeşte-te, draga mea, că numai regele are dreptul să confere, printr-o ordonanţă, numele de Rubempré fiului unei domnişoare din această familie. Când e caz de mezalianţă, favoarea este enormă, şi ca s-o obţii trebuie să posezi o avere imensă, să fi adus servicii deosebite şi să ai protectori mari. Felul cum era îmbrăcat, ca un băiat de prăvălie duminica, dovedeşte că nu-i nici bogat, nici gentilom; figura e frumoasă, dar mi se pare tare prostuţ, nu ştie nici să se poarte, nici să vorbească: într-un cuvânt, nu-i de soi. Cum se face că-l protejezi?

Doamna de Bargeton, care se lepădă de Lucien, aşa cum şi acesta se lepădase de ea în gând, se temu grozav ca verişoara să nu afle adevărul asupra călătoriei sale.

— Vai! scumpă verişoară, la gândul că te-am compromis nu mai am linişte.

— Eu nu mă pot compromite, zise zâmbind doamna d’Espard. Mă gândesc numai la dumneata.

— Dar l-ai invitat luni la masă.

— Luni voi fi bolnavă, răspunse repede marchiza, dumneata îl vei înştiinţa, iar eu le voi spune servitorilor să nu-l lase înăuntru sub oricare din cele două nume s-ar prezenta.

Lui Lucien îi veni în gând să se plimbe în pauză prin foaier, văzând că toată lumea se duce acolo. În primul rând, niciuna dintre persoanele care veniseră în loja doamnei d'Espard nu-l salută şi nici nu-i dădu atenţie, ceea ce i se păru nespus de curios poetului din provincie. În al doilea rând, du Châtelet, de care încerca să se agaţe, îl pândea cu coada ochiului şi se feri tot timpul de el. După ce se convinse, uitându-se la cei care foiau prin foaier, că era îmbrăcat destul de caraghios, Lucien se duse de se aşeză iar în colţul lojii şi rămase tot restul reprezentaţiei absorbit, rând pe rând, de pomposul spectacol de balet din actul al cincilea, celebru mai ales prin scena *Infernului,* de priveliştea sălii pe care o cerceta lojă cu lojă, ca şi de propriile-i cugetări, adânci şi amare, ce i le pricinuia societatea pariziană.

— Aşa arată prin urmare regatul meu? îşi zise el. Asta e lumea pe care urmează s-o supun?

Se întoarse acasă pe jos, gândindu-se la tot ce spuseseră personajele venite să-i prezinte omagii doamnei d'Espard; manierele lor, gesturile, felul de a intra şi de a ieşi, toate îi reveniră în minte cu exactitate. A doua zi, pe la prânz, prima lui grijă fu să se ducă la Staub, croitorul cel mai vestit de pe vremea aceea. După multe rugăminţi şi datorită banilor peşin, obţinu ca hainele să-i fie gata pentru faimoasa luni. Staub îi făgădui o redingotă minunată, o vestă şi un pantalon pentru ziua cea mare. Lucien îşi comandă cămăşi, batiste, în fine un trusou întreg la o lenjereasă, îşi luă măsură pentru pantofi şi ghete la un cizmar renumit. Îşi cumpără un bastonaş frumos la Verdier, mănuşi şi butoni de cămaşă la doamna Irlande; în sfârşit căută să fie la rând cu oricare *dandy*.

După aceasta, se duse în strada Neuve-du-Luxembourg şi o găsi pe Louise plecată.

— la masa la doamna marchiză d'Espard şi o să se înapoieze târziu, îi spuse Albertine.

Lucien se duse să mănânce într-un birt ieftin de la Palais-Royal, şi se culcă devreme. Duminică, se înfiinţă la Louise acasă de la unsprezece dimineaţa; dânsa nu se deşteptase încă. La două reveni.

— Doamna nu primeşte încă, îi zise Albertine, dar mi-a lăsat un bileţel pentru dumneavoastră.

— Nu primeşte încă, repetă Lucien; dar eu nu sunt un oarecare…

— Nu ştiu, răspunse pe un ton foarte obraznic Albertine.

Lucien, mai puţin mirat de răspunsul Albertinei decât de faptul că primeşte o scrisoare de la doamna de Bargeton, luă biletul şi citi pe stradă rândurile acestea deznădăjduite:

Doamna d'Espard nu se simte bine şi nu va putea să te primească luni; eu însămi sunt cam bolnavă, totuşi mă voi îmbrăca spre a mă duce să-i ţin de urât. Îmi pare foarte rău de această mică supărare, dar am încredere în talentul tău şi sunt sigură că vei răzbate şi fără înşelătorii.

„Şi nici nu iscăleşte!" îşi zise Lucien, care se pomeni în Tuilleries fără să ştie cum.

A doua vedere, darul oamenilor de talent, îl făcu să bănuie catastrofa pe care o vestea acest bilet rece. Umbla pierdut în gânduri, drept înainte, privind monumentele din piaţa Ludovic al XV-lea. Era timp frumos. Trăsuri scumpe treceau mereu pe sub ochii lui îndreptându-se spre marea alee Champs-Elysées. Se ţinu şi el după mulţimea ce se plimba şi văzu atunci cele trei-patru mii de trăsuri care se îmbulzesc acolo în duminicile cu soare, ca la Longchamp. Zăpăcit de luxul cailor, al rochiilor şi al livrelelor, mergea tot înainte şi ajunse astfel în faţa Arcului de Triumf încă

neterminat[128]. Cum se simţi el când, la înapoiere, le văzu venind spre dânsul pe doamna d’Espard şi pe doamna de Bargeton într-o caleaşcă trasă de nişte cai straşnici şi la spatele căreia se unduiau penele valetului îmbrăcat în verde cu broderii de aur, după care îl şi recunoscu. Şirul se opri din pricina înghesuielii la o întretăiere de străzi. Lucien putu s-o vadă pe Louise sub noua ei înfăţişare: era de nerecunoscut. Culorile rochiei erau alese ca să-i scoată în evidenţă tenul; rochia îi era minunată; părul potrivit cu graţie îi şedea bine, iar pălăria, de un gust desăvârşit, atrăgea privirile, cu toate că sta alături de a doamnei d’Espard, care dădea tonul modei. Există un fel de a purta pălăria greu de explicat: dacă pui pălăria prea pe ceafă, arăţi obraznic; prea pe frunte, dai de bănuit; pe-o parte, pare bărbăteşte; femeile din lumea bună îşi pun pălăriile cum vor şi arată totdeauna bine. Doamna de Bargeton rezolvase uşor această problemă. O centură de gust îi încingea mijlocul subţire. Luase gesturile şi felul de a se purta ale verişoarei; aşezată în aceeaşi poză, se juca cu o elegantă casoletă prinsă de unul dintre degetele mâinii drepte cu un lănţişor, arătându-şi astfel mâna fină şi bine înmănuşată, fără să aibă aerul că ar vrea s-o arate. Într-un cuvânt, o copia întocmai pe doamna d’Espard, fără s-o maimuţărească însă; era demna verişoară a marchizei, care la rându-i părea mândră de eleva ei. Femeile şi bărbaţii care se plimbau pe şosea se uitau la trăsura elegantă purtând stemele familiei d’Espard şi Blamont-Chauvry zugrăvite la spate. Lucien se miră de marele număr de persoane care le salutau pe cele două verişoare; el nu ştia că tot Parisul nobil, care constă din vreo douăzeci de saloane, aflase de rudenia doamnei de Bargeton cu doamna d’Espard. Mai mulţi tineri călare, printre care

[128] *Arcul de Triumf încă neterminat* – construirea lui a fost decretată de Napoleon la 16 februarie 1806, pe baza planurilor arhitectului Chalgrin şi ale elevilor săi; întreruptă odată cu căderea lui Napoleon (1814), construcţia a fost reluată în 1823 şi terminată în 1836.

Lucien îi recunoscu pe de Marsay şi pe Rastignac, se apropiară de caleaşcă pentru a le însoţi pe cele două verişoare în Bois. Lui Lucien îi fu uşor să vadă, după gesturile celor doi încrezuţi, că o complimentau pe doamna de Bargeton pentru metamorfoza ei. Doamna d'Espard strălucea de farmec şi de sănătate; aşadar, boala ei era doar un pretext ca să nu-l primească pe Lucien, deoarece nu amânase masa pentru o altă dată. Furios, poetul se apropie de caleaşcă fără grabă şi, când fu în faţa celor două femei, le salută; doamna de Bargeton nu vru să-l vadă, iar marchiza îl privi prin lornion şi nu-i răspunse la salut. Dispreţul aristocraţiei pariziene nu semăna cu cel al „suveranilor" din Angoulême: silindu-se să-l jignească pe Lucien, boiernaşii îi recunoşteau totuşi puterea şi-l socoteau om; pe când, pentru doamna d'Espard, el nici nu exista. Nu era o sentinţă judecătorească, ci un refuz de a-i face dreptate. Un frig de moarte îl cuprinse pe poet când de Marsay îl privi prin lornionul, pe care îl lăsă apoi să cadă, după cum i se păru lui Lucien, ca un cuţit de ghilotină. Caleaşca trecu. Furia, dorul de răzbunare puseră stăpânire pe omul acesta dispreţuit; dacă doamna de Bargeton s-ar fi aflat atunci lângă el, ar fi strâns-o de gât; ar fi vrut să fie Fouquier-Tinville[129] numai pentru plăcerea de-a o trimite pe doamna d'Espard la eşafod; iar pe de Marsay l-ar fi supus unuia din acele chinuri rafinate, născocite de sălbatici. Îl văzu trecând călare pe Canalis, elegant cum i se cade celui mai dezmierdător dintre poeţi, şi salutându-le pe femeile cele mai frumoase.

— Doamne! dă-mi aur! dă-mi aur cu orice preţ! îşi spunea Lucien, aurul e singura putere în faţa căreia îngenunche lumea asta. (Ba nu! îi striga conştiinţa, e gloria, şi gloria înseamnă muncă! Muncă! aşa spunea şi David.) Doamne! ce caut eu aici? Voi izbândi totuşi! Mă voi plimba pe aici cu caleaşcă şi valeţi! Voi avea şi eu marchize

[129] *Fouquier-Tinville – (Antoine Quentin)* (1746—1795), acuzator public al Tribunalului revoluţionar.

d’Espard!

Zvârlind aceste vorbe furioase, mânca până una-alta de doi franci la birtul lui Hurbain. A doua zi, la nouă, se duse la Louise cu gândul să-i ceară socoteală pentru purtarea ei neomenoasă; nu numai că doamna de Biargeton nu era acasă pentru el, dar portarul nici nu-l lăsă înăuntru. Stătu afară în stradă, de strajă, până la prânz. La prânz, du Châtelet ieşi de la doamna de Bargeton, îl zări pe poet cu coada ochiului şi se feri de el. Lucien, muşcat ca de şarpe, se ţinu scai de rivalul său; du Châtelet, nemaiaflând scăpare, se întoarse şi-l salută cu vădită intenţie de a-şi vedea de drum după această politeţe.

— Vă rog, domnule, îi zise Lucien, acordaţi-mi o secundă, vreau să vă spun două vorbe. Mi-aţi arătat cândva prietenie; în numele ei, vă cer cel mai uşor serviciu. Aţi ieşit de la doamna de Bargeton; lămuriţi-mi şi mie pricina dizgraţiei mele, cu ce am greşit faţă de dânsa şi de doamna d’Espard?

— Domnule Chardon, răspunse du Châtelet cu o bunătate prefăcută, ştii pentru ce te-au lăsat doamnele acestea singur la Operă?

— Nu, zise bietul poet.

— Ei bine, află atunci că domnul de Rastignac ţi-a încurcat de la început socotelile. Întrebat asupra dumitale, tânărul *dandy* a spus pur şi simplu că te cheamă Chardon şi nu de Rubempré, că mama dumitale făcea pe moaşa, că tatăl dumitale, pe când trăia, era spiţer în Houmeau, o mahala din Angoulême; că sora dumitale era o fată încântătoare, care călca minunat cămăşile, şi că s-a măritat cu un tipograf din Angoulême, anume Séchard. Aşa e lumea. De cum te arăţi puţin, începe să te şi bârfească. Domnul de Marsay a venit să râdă de dumneata cu doamna d’Espard, şi numaidecât cele două persoane au fugit, socotindu-se compromise alături de dumneata. Nu încerca să te duci pe la vreuna dintre ele. Doamna de Bargeton n-ar mai fi primită în casa verişoarei dacă ar continua să te

vadă. Dumneata ai geniu, caută să-ţi iei revanşa. Lumea te dispreţuieşte, dispreţuieşte-o şi dumneata. Retrage-te într-o mansardă, compune acolo capodopere, dobândeşte o putere oarecare şi vei vedea lumea la picioarele dumitale; numai atunci îi vei putea plăti jignirile ce ţi le aduce acum. Pe cât de multă prietenie ţi-a arătat altădată doamna de Bargeton, pe atâta va fugi de dumneata de azi încolo. Aşa e inima femeilor. Dar nu e vorba acum de a recuceri prietenia Naïdei, ci de a nu ţi-o face duşmancă, şi am să-ţi arăt eu în ce fel. Dânsa ţi-a scris în mai multe rânduri, trimite-i înapoi toate scrisorile; procedeul acesta o va îmbuna, iar mai târziu, dacă vei avea nevoie de ea, n-o să-ţi stea împotrivă. În ceea ce mă priveşte, eu am o părere atât de bună despre viitorul dumitale, încât ţi-am luat pretutindeni apărarea şi, chiar din clipa asta, dacă îţi pot fi de vreun folos, voi fi oricând gata să te ajut.

Lucien era atât de încruntat, de palid şi de descompus, încât nu răspunse la salutul scurt, de simplă politeţe, al bătrânului crai întinerit de aerul Parisului. Se întoarse la hotel, unde îl găsi pe Staub, venit în persoană, nu atât ca să-i încerce hainele, cât ca să afle de la patronul hotelului cum stătea cu banii noul său client. Lucien sosise din provincie, iar doamna de Bargeton îl adusese acasă, joia trecută, cu trăsura de la teatru. Informaţiile erau bune. Staub îi zise lui Lucien „domnule conte” şi-i arătă cu cât talent îi pusese în valoare preafrumosu-i trup.

— Un tânăr îmbrăcat aşa, îi zise el, n-are decât să se plimbe prin Tuilleries, că în două săptămâni s-a şi însurat cu o englezoaică bogată.

Gluma croitorului neamţ, ca şi perfecţiunea hainelor, fineţea stofei, mulţumirea ce o simţea privindu-se în oglindă, toate mărunţişurile astea îl făcură pe Lucien mai puţin trist. „La urma urmelor, Parisul e capitala norocului”, îşi zise el, şi o clipă crezu în noroc. N-avea oare un volum de poezii şi un roman minunat, *Arcaşul lui Carol al IX-lea,* în manuscris? Putea deci nădăjdui în steaua lui. Staub îi

promise redingota şi celelalte pentru a doua zi. Şi, în adevăr, a doua zi, cizmarul, lenjereasa şi croitorul se prezentară, toţi cu facturile în mână. Lucien care nu cunoştea încă meşteşugul de a se descotorosi de datornici, şi stăpânit încă de obiceiurile din provincie, îi plăti; dar, după aceea constată că nu-i mai rămâneau decât trei sute şaizeci de franci din două mii cu care venise la Paris; şi era acolo abia de o săptămână! Totuşi se îmbrăcă şi se duse să dea o raită prin Tuilleries, unde îşi luă o mică revanşă. Era atât de bine îmbrăcat, de fermecător, de frumos, încât destule femei se uitară la el, iar vreo două-trei, impresionate de frumuseţea lui, întoarseră chiar capul după dânsul. Lucien studie felul de a umbla şi de a se purta al tinerilor, şi făcu astfel şcoala manierelor frumoase, gândindu-se în acelaşi timp şi la cei trei sute şaizeci de franci. Seara, stând singur în odaie, îi veni ideea să limpezească şi problema şederii lui la hotelul Gaillard-Bois, unde lua mâncărurile cele mai ieftine, crezând că face economie. Ceru nota, ca unul care vrea să se mute, şi află că datora vreo sută de franci. A doua zi dădu fuga în Cartierul Latin, pe care David i-l recomandase ca fiind mai ieftin. După multă alergătură, găsi în cele din urmă o cameră mobilată lângă Sorbona, în strada Cluny, la un preţ mic. Îşi plăti numaidecât nota la hotelul Gaillard-Bois şi în aceeaşi zi, se mută în strada Cluny. Mutarea nu-l costă decât o cursă cu trăsura.

După ce îşi luă în primire odăiţa sărăcăcioasă, strânse toate scrisorile doamnei de Bargeton, le făcu pachet, le puse pe masă şi, înainte de a-i scrie, începu să se gândească la săptămână ce trecuse. Nu-şi zise că el, cel dintâi, ca un nechibzuit, îşi renegase iubirea, fără să se gândească ce s-ar fi făcut Louise a lui la Paris; nu-şi văzu greşelile, nu se gândi decât la situaţia lui din acel moment; doamna de Bargeton era singura vinovată: în loc să-i călăuzească paşii, îl lăsase în drum, rătăcind. Îl cuprinse mânia şi, în culmea furiei, aşternu pe hârtie următoarea

scrisoare:

Ce-aţi spune, doamnă, de o femeie căreia i-a plăcut un biet copil sfios, plin de acele credinţe nobile pe care mai târziu omul le numeşte iluzii, şi care s-a slujit de farmecele cochetăriei, de fineţea spiritului ei şi de o prefăcută dragoste maternă pentru ca să-l abată pe copil din drumul lui? Dânsa nu şi-a precupeţit nici făgăduielile cele mai ademenitoare, nici castelele din cărţi de joc care îl vrăjeau pe el; îl răpeşte, pune stăpânire pe el, îl ceartă că n-are încredere în ea, îl măguleşte în toate felurile; iar când copilul îşi părăseşte familia şi o urmează orbeşte, ea îl duce până la marginea unei mări nemărginite, cu un zâmbet îl suie într-o bărcuţă slabă şi-i dă drumul singur, fără vreun ajutor, în mijlocul furtunilor; apoi, de pe stânca pe care stă, începe să râdă şi-i urează noroc. Femeia eşti dumneata; copilul sunt eu. În mâinile copilului se află însă o amintire ce ar putea cândva dezvălui crimele de a-i fi făcut binele şi hatârul de a-l fi părăsit. S-ar putea întâmpla ca să roşiţi întâlnind copilul în luptă cu valurile, gândindu-vă că l-aţi ţinut la piept. Când veţi citi scrisoarea aceasta, amintirea o veţi avea în mâini şi veţi putea uita totul, dacă veţi voi. După minunatele speranţe pe care mi le arătaţi în cer, mă izbesc acum în mocirla Parisului de adevărata mizerie. În vreme ce dumneavoastră veţi străbate, strălucită şi adorată, splendorile acestei lumi, până în pragul căreia m-aţi adus, eu voi tremura de frig în beciul întunecos în care m-aţi azvârlit. Dar, poate, o remuşcare vă va cuprinde în mijlocul petrecerilor şi al plăcerilor, poate vă veţi aminti de copilul pe care l-aţi împins în prăpastie. Ei bine, doamnă, amintiţi-vă de el fără nicio remuşcare! Din adâncul mizeriei, copilul vă întinde, într-o ultimă privire, singurul lucru ce-i mai rămâne, iertarea. Da, doamnă, datorită dumneavoastră nu-mi mai rămâne nimic. Nimic? Oare nu din aceasta s-a făcut lumea? Geniul trebuie să-l imite pe Dumnezeu;, deocamdată sunt milostiv ca el, neştiind însă dacă voi fi şi

tot atât de puternic. Nu veţi avea a vă teme decât dacă mă voi îndrepta spre rău; căci atunci aţi fi părtaşă la greşelile mele. Dar vai! vă plâng că nu veţi fi avut nicio parte din gloria spre care voi năzui călăuzit de muncă.

După ce scrise aceste rânduri emfatice, dar pline de demnitatea încrâncenată pe care artistul de douăzeci şi unu de ani o exagerează adesea, Lucien se transportă cu gândul în mijlocul familiei: revăzu apartamentul pe care David i-l împodobise jertfind o parte din averea sa, i se înfăţişară bucuriile domoale, modeste, burgheze, din care gustase şi el; mama, sora şi David se adunară din nou în jurul lui, în chip de năluci, auzi lacrimile ce le plânseseră aceştia la plecarea lui, şi plânse şi el, căci era singur la Paris, fără prieteni, fără sprijin.

Câteva zile mai târziu, iată ce-i scrise Lucien surorii sale:

Dragă Ève, surorile au jalnicul privilegiu de a se alege mai mult cu necazuri decât cu bucurii împărtăşind viaţa fraţilor sortiţi Artei, şi încep să mă tem că-ţi devin şi ţie o adevărată povară. N-am cerut, oare, şi aşa prea mult de ta voi toţi, care v-aţi jertfit pentru mine? Amintirea trecutului, plin de bucuriile gustate în sânul familiei, m-a susţinut împotriva singurătăţii prezentului. Cu iuţeala vulturului care se întoarce ta cuib, am străbătut distanţa ce ne desparte, ca să regăsesc dragostea voastră, după ce am cunoscut întâile mizerii şi dezamăgiri ale lumii pariziene, flăcările lumânărilor n-au pâlpâit cumva pe-acolo? Tăciunii din vatră n-au trosnit? Nu v-au ţiuit urechile? Mama n-a spus: „Lucien se gândeşte ta noi”? şi David n-a răspuns: „Se luptă cu oamenii şi cu lucrurile”? Scrisoarea asta, Ève, n-o scriu decât pentru tine. Numai ţie aş îndrăzni să-ţi spun binele şi răul ce mi se vor întâmpla, ruşinându-mă şi de unul şi de celălalt; căci aici binele este tot atât de rar pe cât ar trebuie să fie răul. Vei afla multe lucruri în cuvinte puţine: doamnei de Bargeton i-a fost ruşine şi s-a descotorosit de mine a

noua zi de la sosire. S-a făcut că nu mă vede şi că nu mă mai cunoaşte, iar eu, ca să mă prezint cum trebuie în lume, cheltuisem o mie şapte sute şaizeci de franci din cei două mii aduşi de la Angoulême şi căpătaţi cu atâta greutate. „Pe ce?" o să mă întrebi. Dragă surioară, Parisul e un abis uluitor: găseşti de mâncare cu mai puţin de un franc, dar masa cea mai simplă într-un restaurant elegant costă cincizeci de franci: există veste şi pantaloni cu patru franci şi jumătate, dar croitorii la modă nu ţi-i fac fără o sută de franci. Trebuie să plăteşti şi când vrei să treci peste gârla străzilor pe vreme de ploaie. În sfârşit, cel mai mic drum cu trăsura te costă un franc şi jumătate. După ce am locuit într-un cartier frumos, astăzi stau la hotelul Cluny de pe strada Cluny, una dintre uliţele cele mai sărace şi mai întunecoase din Paris, gâtuită între trei biserici şi vechile clădiri ale Sorbonei. Locuiesc într-o cameră mobilată, la etajul al patrulea, şi, deşi foarte murdară şi aproape goală, o plătesc totuşi cincisprezece franci pe lună. La prânz mă mulţumesc cu o pâine de doi gologani şi cu puţin lapte de un gologan: iar seara mănânc bine cu un franc la restaurantul unui anume Flicoteaux, chiar în piaţa Sorbonei. Până la iarnă, cheltuielile mele n-or să depăşească şaizeci de franci pe lună, în care intră toate, cel puţin aşa sper. În felul acesta, cei două sute patruzeci de franci ce mi-au mai rămas îmi vor ajunge pe viitoarele patru luni. Până atunci voi vinde desigur Arcaşul lui Carol al IX-lea *şi* Margaretele*. Deci nu fiţi îngrijoraţi în privinţa mea. Dacă prezentul e rece, gol, mărunt, viitorul e azuriu, bogat şi strălucitor. Mulţi dintre oamenii mari au trecut prin greutăţile de care mă izbesc şi eu acum, dar fără să mă doboare. Plaut, un mare poet comic*[130]*, a fost muncitor într-o moară. Macchiavelli*[131]

[130] *Plaut, un mare poet comic* – Titus Maccius *Plautus* (205—184 î.e.n.), autor latin de comedii pline de vervă (ca *Amphitryon, Captivii, Aulularia* etc.).

[131] *Machiavelli* – istoric italian (1469—1527), cunoscut mai ales prin scrierea *Principele,* în care preconiza o dictatură exercitată de

îşi scria Principele *seara, după ce stătuse ziua întreagă cot la cot cu lucrătorii. În sfârşit, marelui Cervantes, care-şi pierduse mâna în bătălia de la Lepanto, luând parte la câştigarea ei, poreclit ciung bătrân şi neruşinat de scriitoraşii din vremea lui, i-au trebuit, din lipsă de editor, zece ani interval, între întâia şi a doua parte a minunatului său Don Quijote*[132]*. Din fericire, vremurile astea au trecut. Necazurile şi lipsurile nu mai rod decât talentele necunoscute; dar, câţi au apucat să iasă la iveală, scriitorii se îmbogăţesc, şi mă voi îmbogăţi şi eu. De altminteri, nu-mi văd decât de carte, petrec jumătate din zi la Biblioteca Sfânta Genoveva, unde îmi completez învăţătura ce-mi lipseşte şi fără de care n-aş ajunge departe. Astăzi mă simt aproape fericit. În câteva zile m-am obişnuit cu noua mea viaţă. De cum se luminează de zi mă apuc de muncă, un lucru ce-i pe placul meu; viaţa materială mi-e asigurată; cuget mult, studiez, nu văd cum aş mai putea fi jignit, de vreme ce am renunţat la lumea în care mândria îmi putea fi rănită în fiece clipă. Oamenii iluştri ai vremii noastre trebuie să trăiască deoparte. Nu seamănă ei cu păsările codrului? Cântă şi incintă firea întreagă, dar ascunzându-se de privirile lumii. Aşa voi face şi eu, de-mi va fi dat să înfăptuiesc planurile ambiţioase ce le port în minte. Nu-mi pare rău după doamna de Bargeton. O femeie care se poartă astfel nu merită nicio aducere-aminte. Nu-mi pare rău nici că am plecat din Angoulême. Femeia aceea avea dreptate să mă arunce în viitoarea Parisului, lăsându-mă numai în seama puterilor mele. Aici e patria scriitorilor, a gânditorilor, a poeţilor. Numai aici se respectă gloria şi acuma ştiu cum îi poţi culege roadele. Numai aici scriitorii pot găsi, în muzee şi în colecţii, operele vii ale geniilor din vremurile apuse care înfierbântă închipuirile şi le*

---

conducătorul statului, în scopul unificării politice a Italiei, dictatură care să folosească orice mijloace pentru a-şi atinge telul.

[132] *întâia şi a doua parte a minunatului său „Don Quijote”* – Prima parte a romanului lui Cervantes a apărut în 1605; a doua, zece ani mai târziu.

stimulează. Numai aici biblioteci imense, deschise tot timpul, îi pun minţii la îndemână învăţăminte şi hrană. Într-un cuvânt, la Paris, până şi în văzduh sau în cele mai mici fleacuri, există un spirit ce se respiră şi se răsfrânge şi în creaţiile literare. Stând de vorbă într-o cafenea sau ta teatru, afli într-o jumătate de oră mai multe lucruri decât în zece ani petrecuţi în provincie. Aici, într-adevăr, totul e spectacol, comparaţie şi învăţătură. O nemaipomenită ieftinătate alături de o scumpete nemaipomenită, acesta e Parisul, în care orice albină îşi află fagurele, în care orice suflet îşi găseşte hrana după care tânjeşte. Aşa că, dacă acum sufăr, nu mă căiesc de nimic. Dimpotrivă, un viitor minunat mi se înfăţişează ochilor şi-mi încălzeşte inima, abia o clipă îndurerată. Adio, scumpă surioară, nu te aştepta să-mi primeşti regulat scrisorile: una dintre ciudăţeniile Parisului e că nu ştii niciodată cum trece timpul. Viaţa se desfăşoară aici cu o iuţeală înspăimântătoare. Sărutări mamei, lui David, iar ţie, mai cu drag ca oricând.

Flicoteaux e un nume întipărit în amintirile multora. Sunt puţini studenţi care, locuind în Cartierul Latin în primii doisprezece ani ai Restauraţiei, să nu fi intrat deseori în acest templu al foamei şi al mizeriei. Masa, compusă din trei feluri, costa nouăzeci de centime cu un pahar de vin sau cu o sticlă de bere, şi un franc şi zece centime cu o sticlă de vin. Ceea ce l-a împiedicat, cu siguranţă, pe acest prieten al tineretului să facă o avere uriaşă a fost faptul că cele trei cuvinte, care făceau parte din programul său, şi anume: PÂINE LA DISCREŢIE, adică până la indiscreţie, fuseseră tipărite cu litere mari şi în afişele concurenţilor săi. Câte glorii nu l-au avut pe Flicoteaux ca dădacă! Fără îndoială că inima multor oameni celebri mai tresaltă şi azi de bucuria a mii de amintiri de tot soiul când revede faţada cu gemuleţe care dă în piaţa Sorbonei şi în strada Neuve-de-Richelieu, pe care Flicoteaux II sau III o respectaseră

încă mai înainte de evenimentele din iulie[133], lăsându-i petele cafenii, aerul vechi şi respectabil care dovedeau un adânc dispreţ pentru faţada frumoasă, dar înşelătoare, constituind un fel de anunţ înfăţişat numai pentru ochi, dar spre paguba consumatorului, de către mai toate restaurantele de astăzi. În locul grămezilor de vânat împăiat din care nu se va prepara niciodată nimic, în locul peştilor năzdrăvani care îndreptăţesc vorba măscăriciului de la bâlci: „Am văzut azi un crap frumos, sper să-l cumpăr peste vreo săptămână”, în locul trufandalelor ofilite expuse într-o aşezare amăgitoare spre bucuria căprarilor şi a consătenelor lor, cinstitul Flicoteaux expunea în vitrine salatiere pline de grămezi de prune coapte care înveseleau privirea consumatorului, sigur că acest cuvânt, foarte răspândit pe afişele altor restaurante, *desert,* nu era o vorbă în vânt. Pâinile de şase livre, tăiate în patru, asigurau clientul de respectarea promisiunii de „pâine la discreţie”. Acesta era luxul pe care şi-l permitea o întreprindere pe care Molière, pe vremea lui, ar fi făcut-o celebră, atât e de hazliu numele ce-l poartă. Flicoteaux dăinuieşte şi va dăinui cât timp vor exista şi studenţii. Acolo se mănâncă şi nimic mai mult; dar se mănâncă după cum se şi munceşte, cu o mutră încruntată sau veselă, după felul de a fi al fiecăruia sau după împrejurări. Acest local vestit cuprindea pe atunci două săli aşezate în unghi drept, lungi, strâmte şi joase, dând una în piaţa Sorbonei, cealaltă în strada Neuve-de-Richelieu; amândouă mobilate cu mese aduse din vreo sală de mâncare mănăstirească, căci prea erau lungi, iar tacâmurile erau rânduite cu şervetele abonaţilor strânse într-un inel de metal cu câte un număr. Flicoteaux I nu schimba feţele de masă decât duminica; însă Flicoteaux II le-a schimbat, zice-se, de două ori pe săptămână, de îndată ce concurenţa i-a pus în primejdie dinastia. Restaurantul acesta pare a fi un atelier cu uneltele sale şi nu o sală

[133] *evenimentele din iulie* – revoluţia din iulie, 1830, prin care a fost răsturnată monarhia cu tendinţe absolutiste a Bourbonilor restauraţi.

elegantă pentru ospăţuri şi plăceri: niciun client nu stă mult. Înăuntru mişcările sunt iuţi. Chelnerii umblă încoace şi încolo, şi toţi fac treabă. Felurile de mâncare sunt puţine la număr. Cartofii îi întâlneşti veşnic; chiar dacă n-ar mai exista cartof în Irlanda, sau pe tot globul, la Flicoteaux tot s-ar mai găsi. Cartoful se prepară acolo de treizeci de ani în culoarea gălbuie iubită de Tizian[134], e presărat cu verdeaţă tocată şi se bucură de un privilegiu foarte invidiat de femei: aşa cum l-ai văzut în 1814, tot aşa îl vei găsi şi în 1840. Cotletele de berbec sau muşchiul de vacă sunt pe lista acestui local ceea ce sunt cocoşii sălbatici sau nisetrul pe lista lui Véry, lucruri rare ce trebuie comandate de dimineaţă. Soţia boului e atotputernică, iar fiul ei mişună sub aspectele cele mai ingenioase. Când merlanul sau scrumbiile năvălesc pe coasta oceanului, se îmbulzesc şi la Flicoteaux. La el totul e în funcţie de starea semănăturilor şi de capriciile anotimpurilor în Franţa. Studentul care ia masa acolo învaţă lucruri de care habar n-au bogătaşii, leneşii sau nepăsătorii faţă de schimbările din natură; el ştie dacă s-a făcut fasole sau mazăre, dacă piaţa e plină de varză, ce salată se găseşte mai mult şi dacă recolta de sfeclă e slabă. Gurile rele ziceau, pe vremea când Lucien mânca acolo, că apariţia fripturilor pe lista de bucate coincidea cu apariţia vreunei mortalităţi în rândurile cailor. Puţine restaurante pariziene oferă o privelişte atât de frumoasă. Întâlneşti acolo numai tinereţe şi încredere în viitor, numai sărăcie suportată cu voie bună, deşi feţele aprinse şi grave, posomorâte şi neliniştite nu lipsesc. Îndeobşte, clienţii sunt îmbrăcaţi cum dă Dumnezeu. De aceea, când obişnuiţii localului vin mai înţoliţi, se observă numaidecât. Toţi ştiu ce înseamnă o îmbrăcăminte deosebită: întâlnire cu iubita, spectacol sau vizită în societatea înaltă. Aici s-au legat, zice-se, câteva prietenii între unii studenţi ajunşi apoi

[134] *culoarea gălbuie iubită de Tizian – Tiziano Vecellio* (1477—1576) a fost şeful aşa-numitei şcoli veneţiene, în care pictorii întrebuinţau culori calde şi în special galbenul.

celebri, după cum se va vedea şi în povestirea noastră. Totuşi, afară de tinerii de pe aceleaşi meleaguri, strânşi la acelaşi colţ de masă, de obicei mesenii păstrează o gravitate care cu greu dispare, poate şi din pricina vinului care nu îndeamnă la veselie. Acei care au frecventat restaurantul Flicoteaux îşi pot aminti de multe personaje întunecate şi misterioase, învăluite în ceaţa celei mai reci mizerii, care, după ce au mâncat acolo timp de doi ani, au dispărut fără ca nici cei mai curioşi dintre obişnuiţii localului să poată afla ce s-a mai întâmplat cu aceşti spiriduşi parizieni. Prieteniile începute la Flicoteaux se pecetluiau în cafenelele vecine, la flacăra unui punci sau la aburii unei ceşti de cafea stropită cu rom.

În primele zile după ce se mutase la hotelul Cluny, Lucien, ca orice neofit, era sfios şi la locul lui. După jalnica încercare de a duce o viaţă elegantă, încercare ce-i înghiţise aproape tot capitalul, el se puse pe lucru cu acea primă înfocare ce se stinge aşa de repede când vine în contact cu greutăţile şi cu petrecerile pe care Parisul le oferă tuturor existenţelor, celor mai luxoase ca şi celor mai sărace, şi care nu pot fi învinse decât de energia sălbatică a talentului adevărat sau de dârzenia ambiţiei. Lucien pica la Flicoteaux pe la patru şi jumătate, fiindcă observase că e mai bine să soseşti printre primii; felurile de mâncare erau mai numeroase şi mai puteai găsi ce-ţi plăcea. Ca toate sufletele poetice, îndrăgise şi el un loc anume, care dovedea că băiatul ştia să aleagă. Din prima zi de când intrase la Flicoteaux, deosebise, lângă tejghea, o masă la care figurile mesenilor, ca şi vorbele lor prinse din zbor, îi arătară că fac parte din breasla literară. De altfel, un soi de instinct îl făcu să ghicească uşor că, aşezându-se lângă casă, va putea sta de vorbă cu patronii restaurantului. Cu vremea vor face cunoştinţă şi, în zilele de criză financiară, va căpăta cu siguranţă creditul necesar. Luase deci loc lângă casă, la o măsuţă de două tacâmuri cu şervete albe,

fără inel, rezervate desigur celor numai în trecere. În faţa lui Lucien şedea de obicei un tânăr slab şi palid, sărac ca şi el după cât se vedea, cu o faţă frumoasă dar de pe acum ofilită, ce arăta că speranţe pierdute îi osteniseră fruntea şi îi săpaseră în suflet brazde adânci în care seminţele zvârlite nu mai rodeau. Lucien se simţi atras către necunoscutul ce înfăţişa aceste vestigii de poezie, printr-un avânt de simpatie nestăvilit.

Tânărul acela, cel dintâi cu care poetul din Angoulême putu schimba câteva cuvinte, după vreo săptămână de atenţii, de vorbe şi de observaţii schimbate, se numea Étienne Lousteau. Ca şi Lucien, Étienne îşi părăsise locul de naştere, un oraş din Berry, cu doi ani în urmă. Gesturile lui însufleţite, privirea tăioasă, vorba scurtă uneori trădau o amară cunoaştere a vieţii literare. Étienne venise din Sancerre cu o tragedie în buzunar, atras de ceea ce îl zgândărea şi pe Lucien: gloria, puterea şi banii. Tânărul acesta, care luă la început masa acolo câteva zile în şir, foarte curând nu se mai arătă decât rar de tot. După cinci-şase zile de lipsă, întâlnindu-se iar cu poetul, Lucien spera să-l revadă şi a doua zi; însă a doua zi locul era ocupat de un necunoscut. Între tineri, când te-ai văzut în ajun, focul convorbirii de ieri se răsfrânge şi asupra celei de azi; dar aceste întreruperi îl obligau pe Lucien să spargă de fiecare dată gheaţa, şi întârziau astfel o intimitate care, în primele săptămâni, înaintă prea puţin. Întrebând-o pe cucoana de la casă, Lucien află că viitorul lui prieten era redactor la un mic ziar, unde scria articole despre cărţile noi şi despre piesele jucate la teatrele Ambigu-Comique, Gaieté sau Panorama-Dramatique. Tânărul ajunse dintr-odată un personaj în ochii lui Lucien, care-şi puse în gând să lege cu el o conversaţie mai intimă şi să facă chiar unele sacrificii băneşti ca să obţină o prietenie atât de folositoare unui debutant. Ziaristul însă lipsi vreo cincisprezece zile. Lucien nu ştia că Étienne lua masa la Flicoteaux numai atunci când era „pe drojdie”, ceea ce îi dădea înfăţişarea posacă,

dezamăgită şi rece pe care Lucien o înfrunta cu zâmbete linguşitoare şi cu cuvinte dulci. Totuşi, legătura aceasta cerea multă chibzuială, căci ziaristul necunoscut părea să ducă o viaţă costisitoare, presărată cu păhărele de vin, cu ceşti de cafea, cu punciuri, cu spectacole şi supeuri. Or, purtarea lui Lucien, în primele zile ale instalării lui în cartier, fu aceea a unui copil sărman, zăpăcit de întâiul contact cu viaţa pariziană. Aşa că, după ce cercetase preţurile şi după ce-şi cântărise punga, Lucien nu îndrăzni să se poarte ca Étienne, temându-se să nu facă iar vreo prostie din acelea boacăne de care se căia încă. Mereu stăpânit de învăţăturile sacre primite în provincie, Ève şi David, cei doi îngeri păzitori, i se iveau în faţă la cel mai mic gând rău, şi-i aminteau de nădejdile puse într-însul, de fericirea pe care era dator să i-o dăruiască maică-si, precum şi de tot ceea ce aşteptau ei de la geniul său. Dimineţile şi le petrecea la Biblioteca Sfânta Genoveva, studiind istoria. De la primele cercetări descoperise erori grave în romanul său *Arcaşul lui Carol al IX-lea.* De cum se închidea biblioteca, se întorcea în cămăruţa lui umedă şi rece şi se apuca să-şi refacă lucrarea, tot adăugând sau scoţând capitole întregi.

Lucien Chardon, le poète des "Illusions Perdues"

După ce mânca la Flicoteaux, se ducea în pasajul du Commerce, citea în cabinetul literar al lui Blosse operele literaturii contemporane, ziarele, revistele, volumele de poezii, spre a se pune în curent cu mişcarea intelectuală, şi se întorcea la hotelul său către miezul nopţii, fără să fi consumat lemne şi lumină. Lecturile acestea îi schimbau într-atâta ideile, încât îşi reciti şi culegerea de sonete despre flori, scumpele sale *Margarete,* şi le prelucră atât de mult, încât nu mai păstră nicio sută de versuri din cele vechi. În felul acesta, Lucien ducea viaţa nevinovată şi curată a copiilor săraci din provincie, cărora li se pare că la Flicoteaux este lux când îl compară cu traiul lor din casa părintească, socotesc că se recreează plimbându-se agale pe aleile grădinii Luxembourg, uitându-se la femeile frumoase pieziş şi cu inima zvâcnind, nu ies din cartier şi se închină cu sfinţenie muncii, cu gândul numai la viitorul lor. Dar Lucien, născut poet, pradă uşoară a dorinţelor sale, se văzu slab în faţa ademenitoarelor afişe de spectacole. Deşi se ducea numai la galerie, Théâtre-Français[135], Vaudeville, Variétés, Opéra-Comique[136] îl uşurară de vreo şaizeci de franci. Ce student se putea împotrivi fericirii de a-l vedea pe Talma în rolurile pe care le-a făcut celebre? Teatrul, această dragoste dintâi a tuturor sufletelor de poet, îl vrăji şi pe Lucien. Actorii şi actriţele i se păreau personaje impunătoare; nu credea că ar fi cu putinţă să pătrundă în culise, ca să-i vadă în viaţa de toate zilele. Aceşti autori ai bucuriilor lui erau, pentru el, fiinţe miraculoase de care

[135] *Théâtre Français...* – *Teatrul Francez,* numit şi Comedia Franceză, a fost întemeiat în 1680; aici sunt reprezentate mai ales piesele clasicilor; *Vodevilul* a fost înfiinţat în 1792 de către o parte din trupa Comediei Italiene, care fusese desfiinţată în 1791.

[136] *Variétés, Opéra Comique* – construit în 1807, pentru trupa teatrului Montausier, teatrul Variétés s-a specializat de la început în vodeviluri şi farse; – *Opera Comică (Feydeau)* fusese construită în 1789 pentru o trupă venită din Italia şi prezenta opere bufe italiene, opere comice, vodeviluri şi comedii franceze.

jurnalele se ocupau ca şi de marile interese de stat. Să fii autor dramatic, să fii jucat, ce vis minunat! Visul acesta, câţiva îndrăzneţi, ca de pildă Casimir Delavigne[137], şi-l înfăptuiau! Gândurile, clipele de încredere în sine, urmate de deznădejde, îl frământară pe Lucien şi-l ţinură pe calea sfântă a muncii şi a economiei, cu toate răbufnirile mute ale unor dorinţe fanatice. Dintr-un exces de cuminţenie, îşi interzisese să mai pătrundă la Palais-Royal, loc de perdiţie unde, într-o singură zi, cheltuise cincizeci de franci la restaurantul Véry şi aproape cinci sute de franci pe haine. De aceea, când se supunea ispitei de a-i vedea pe Fleury, pe Talma, pe cei doi Baptiste sau pe Michot[138], nu intra decât în galeria întunecoasă unde se făcea coadă de la cinci şi jumătate dimineaţa şi unde întârziaţii erau siliţi să plătească cincizeci de centime pentru un loc mizerabil. Deseori, după ce stătuseră acolo două ceasuri, vorbele: *Nu mai sunt bilete!* răsunau în urechea atâtor studenţi necăjiţi. După spectacol, Lucien se întorcea cu ochii în pământ, neuitându-se nici în dreapta, nici în stânga, pe străzile la ora aceea pline de ispite vii. Poate că avu şi el câteodată vreuna dintre aventurile acelea grozav de simple, dar care iau un loc nespus de însemnat în tinerele imaginaţii sfielnice. Spăimântat de scăderea capitalului, într-o zi în care îşi număra gologanii, pe Lucien îl trecură fiori reci gândindu-se că va trebui să-şi caute un editor sau vreo muncă plătită. Tânărul ziarist, din care îşi făcuse un prieten, nu mai dădea pe la Flicoteaux. Lucien pândea vreo întâmplare fericită care nu mai venea. La Paris nu există

[137] *Casimir Delavigne* – (v. nota 37).

[138] *pe Fleury, pe Talma, pe cei doi Baptiste sau pe Michot* – actori celebri de la Comedia Franceză (teatrul naţional) din vremea lui Balzac. *Fleury* (1751—1822) excela în roluri de mari seniori insolenţi; *Talma* (1763—1826) a introdus un ton mai natural în rolurile tragice; fraţii *Baptiste* excelau, primul *(Nicolas Asselme* – 1761—1835) în roluri de părinte solemn, al doilea *(Eustache Asselme* – 1765—1839) în roluri de prostănaci ridicoli; *Michot (Antoine)* era specializat în roluri de burghezi şi de meseriaşi joviali (1768—1826).

întâmplări fericite decât pentru oamenii cu multe relaţii; cu cât numărul relaţiilor se măreşte, cu atât cresc şi şansele succesului în orice domeniu, şi chiar hazardul trece de partea rândurilor îngroşate. Lucien, în care mai stăruia ceva din prudenţa oamenilor din provincie, nu vru să aştepte chiar până în clipa când nu-i vor mai rămâne decât câţiva gologani: se hotărî deci să dea piept cu editorii.

Într-o dimineaţă rece de septembrie, porni pe strada de la Harpe cu cele două manuscrise sub braţ. Merse până la cheiul des Augustins, se plimbă de-a lungul trotuarului, uitându-se când la apa Senei, când la vitrinele librăriilor, de parcă un geniu bun îl povăţuia să se arunce mai bine în apă decât să se apuce de literatură. După şovăieli sfâşietoare, după o cercetare amănunţită a figurilor mai mult sau mai puţin duioase, deschise, posomorâte, vesele sau triste pe care le zărea prin geam sau în pragul uşilor, dădu peste o prăvălie în dreptul căreia nişte băieţi grăbiţi împachetau cărţi. Se făceau expediţii, iar pereţii erau acoperiţi de afişe ca:

DE VÂNZARE:
SOLITARUL, *de vicontele d'Arlincourt*[139], *ediţia a treia.*
LÉONIDE, *de Victor Ducange*[140]*;*
cinci volume în 12, tipărite pe hârtie de lux. Preţul 12 franci.

[139] *Vicontele d'Arlincourt* – autor de literatură emfatică, cu subiecte istorice, vicontele d'Arlincourt era cunoscut mai ales pentru romanul său *Solitarul* (1821), al cărui cadru este evul mediu, atât de iubit de romantici, iar eroul, „solitarul", este ducele de Burgundia, Carol Temerarul, care, după înfrângerea de la Nancy, s-a retras pe muntele Sauvage (v. şi nota 45).

[140] „*Léonide" de Victor Ducange* – este unul dintre cele mai bune romane (1823) ale scriitorului cu opinii liberale, urmărit de guvernul restauraţiei, *Victor Ducange* (1783—1853). Ducange este şi autorul uneia din cele mai cunoscute melodrame romantice: *Treizeci de ani său viaţa unui jucător* (1827), precum şi al dramei satirice *Iezuitul.*

— Ce fericiţi sunt ăştia! exclamă Lucien.

Afişul, creaţie nouă şi originală a faimosului Ladvocat[142], înflorea pe atunci, pentru întâia oară, pe toate zidurile. În scurt timp Parisul fu împestriţat de imitatorii acestui procedeu de anunţuri, sursă a unui nou venit public. În cele din urmă, cu inima strânsă, Lucien, cândva atât de celebru la Angoulême, iar la Paris atât de neînsemnat, se strecură pe lângă case şi-şi adună tot curajul ca să intre în prăvălia plină de vânzători, de clienţi, de editori... „Şi poate şi de autori!" gândi Lucien.

— Aş vrea să vorbesc cu domnul Vidal sau cu domnul Porchon, îi zise el unui vânzător.

Citise pe firmă, cu litere mari: VIDAL şi PORCHON, *librari comisionari pentru Franţa şi străinătate.*

— Amândoi au treabă acum, îi răspunse un vânzător în treacăt.

— O s-aştept.

Îl lăsară pe poet în prăvălie, unde stătu două ceasuri privind titlurile, deschizând cărţile, citind câte o pagină pe ici, pe colo. Până la urmă, Lucien se rezemă cu umărul de un geamlâc cu perdeluţe verzi, îndărătul căruia bănui că se afla sau Vidal sau Porchon, şi auzi conversaţia următoare:

— Vreţi să-mi cumpăraţi cinci sute de exemplare? Vi le trec atunci la cinci franci cu rabatul respectiv.

— La ce preţ revin în cazul ăsta?

— Cu optzeci de centime mai puţin.

— La patru franci douăzeci? întrebă Vidal sau Porchon pe

---

[141] *Kératry (Hilarion de)* – Contele de *Kératry* (1769—1859) a fost mai mult om politic decât literat. În timpul restauraţiei, a combătut tendinţele absolutiste ale lui Carol al X-lea. Lucrarea sa, *Inducţiuni morale,* a apărut în 1817.

[142] *faimosul Ladvocat* – editor şi librar parizian cu vază mai ales pe vremea începuturilor romantismului, când a editat *Odele şi baladele* lui V. Hugo, operele lui Vigny şi ale lui Sainte-Beuve, precum şi traduceri din Byron.

cel care îşi oferea cărţile.

— Da, răspunse vânzătorul.

— O trecem în cont? întrebă cumpărătorul.

— Şmechere! şi m-ai deconta peste optsprezece luni, în poliţe pe un an?

— Nu, decontate imediat, răspunse Vidal sau Porchon.

— Pe ce termen, nouă luni? îl întrebă pe librar editorul sau autorul care oferea desigur o carte.

— Nu, domnul meu, pe un an, răspunse unul dintre cei doi librari-comisionari.

Se făcu o clipă tăcere.

— Mă omorâţi! exclamă necunoscutul.

— Dar parcă noi o să plasăm într-un an cinci sute de exemplare din *Léonide?* îi răspunse librarul-comisionar editorului lui Victor Ducange. Dacă s-ar vinde cărţile după cum ar voi editorii, am fi milionari, scumpe maestre; dar ele se vând după cum vrea publicul. Romanele lui Walter Scott se desfac cu un franc volumul şi dumneata vrei să vând cărţile dumitale mai scump? Dacă vrei să-ţi lansez romanul ăsta, fă-mi şi mie avantaje. Vidal!

Un omuleţ gras se depărtă de casa de bani şi se apropie de ei, cu un toc pe după ureche.

— Ultima dată când ai fost în provincie, câţi Ducange ai plasat? îl întrebă Porchon.

— Două sute din *Moşneagul din Calais*; însă am fost nevoit, ca să le plasez pe astea, să depreciez în schimb alte două lucrări la care aveam o remiză mai mică, şi care au ajuns *privighetori.*

Mai târziu Lucien avea să afle că porecla de *privighetoare* se dă de către librari cărţilor rămase cocoţate pe veci în rafturi, prin fundul prăvăliilor.

— De altminteri, reluă Vidal, ştii că Picard pregăteşte nişte romane[143]. Ni le dă cu douăzeci la sută rabat, ca să

[143] *Picard pregăteşte... romane* – *Louis-François Picard* (1769—1828) era actor, director de teatru şi autor cunoscut de comedii, când s-a apucat să scrie romane (1823), în care n-a excelat.

avem grijă să aibă succes.

— Bine, fie, pe un an, răspunse jalnic editorul fulgerat de vorbele din urmă ale lui Vidal către Porchon.

— S-a făcut târgul? îl întrebă lămurit Porchon pe necunoscut.

— Da.

Editorul ieşi. Lucien îl auzi pe Porchon zicându-i lui Vidal:

— Ni se ceruseră trei sute de exemplare până acum, o să-i prelungim decontarea, o să vindem *Léonide* cu cinci franci bucata, o să ni-l decontăm în şase luni, şi…

— Şi, zise Vidal, am câştigat o mie cinci sute de franci.

— Am văzut eu că o duce greu.

— Se duce la fund! îi plăteşte lui Ducange patru mii de franci pe două mii de exemplare.

Lucien îl opri pe Vidal în uşa acelei mici încăperi.

— Domnilor, le spuse el celor doi asociaţi, am onoarea să vă salut.

Librarii de-abia îl salutară.

— Sunt autorul unui roman inspirat din istoria Franţei, în genul lui Walter Scott, şi care e intitulat *Arcaşul lui Carol al IX-lea;* vi-l ofer spre cumpărare.

Porchon aruncă înspre Lucien o privire rece, punându-şi pana pe pupitru. Iar Vidai se uită la autor cu răutate, răspunzându-i:

— Domnule, noi nu suntem librari-editori, ci librari-comisionari. Când tipărim cărţi pe contul nostru, nu facem asta decât cu nume *lansate.* De altfel, nu cumpărăm decât cărţi serioase, lucrări istorice sau rezumate.

— Păi, cartea mea e foarte serioasă, descrie sub adevărata ei lumină lupta dintre catolici, care ţineau cu guvernarea absolută, şi protestanţi, care voiau să instaureze republica.

— Domnu’ Vidal! strigă un băiat de prăvălie.

Vidal o şterse.

— Eu nu spun de cartea dumitale că n-o fi o capodoperă, reluă Porchon făcând un gest destul de nepoliticos, însă noi

nu lucrăm decât cu cărţi gata tipărite. Du-te dumneata la cei care cumpără manuscrise, la moş Doguereau de pildă, în strada du Coq, lângă Luvru, el se ocupă cu romane. Dacă spuneai mai devreme, te prezentam lui Pollet, concurentul lui Doguereau şi al editorilor de la Galeries-de-Bois.

— Am şi o culegere de poezii…

— Domnu’ Porchon! strigă cineva.

— Poezii, exclamă Porchon înfuriat. Aşa dobitoc mă crezi? adăugă el râzându-i în nas şi dispărând în fundul prăvăliei.

Lucien trecu Pont-Neuf în prada a mii de gânduri. Din câte înţelesese el din limbajul lor comercial, se putuse convinge că, pentru librarii aceştia, cărţile erau ca zarzavatul pentru zarzavagii, o marfă de vândut scump şi de cumpărat ieftin.

„M-am înşelat”, îşi zise el, impresionat totuşi de aspectul brutal şi negustoresc pe care îl lua literatura.

Dădu în strada du Coq peste o prăvălioară modestă, deasupra căreia erau scrise cu litere galbene pe fond verde aceste cuvinte: DOGUEREAU, EDITOR. Îşi aduse aminte că le mai văzuse şi în josul copertei mai multor romane pe care le citise în cabinetul literar al lui Blosse. Intră înăuntru cu acel neastâmpăr lăuntric ce li-l pricinuieşte tuturor oamenilor cu imaginaţie siguranţa unei lupte. În prăvălie găsi un moşneag ciudat, una dintre figurile originale de editori din timpul imperiului. Doguereau purta un frac negru cu cozile pătrate, pe când moda de-atunci cerea să fie ascuţite. Avea o vestă de stofă proastă, în carouri de felurite culori, din care spânzurau, în dreptul buzunarului, un lanţ de nichel şi o cheie de aramă, ce se legănau peste pantalonul negru, foarte larg. Ceasul trebuie să fi fost cam cât o ceapă. Costumul era completat de nişte ciorapi încreţiţi, de culoarea fierului, şi de nişte pantofi cu catarame de argint. Bătrânul era în capul gol; avea capul împodobit de păr cărunt şi pieptănat destul de poetic. Moş Doguereau, cum îi zicea Porchon, avea ceva dintr-un

profesor de literatură şi ceva de negustor prin fracul, pantalonii şi pantofii cu catarame de argint, prin vestă, ceas şi ciorapii pestriţi. Nici figura nu dezminţea această ciudată alianţă; avea înfăţişarea profesorală, dogmatică, şi faţa suptă a dascălului, dar şi ochii vioi, gura bănuitoare şi neliniştea ascunsă a editorului.

— Domnul Doguereau? întrebă Lucien.

— Da, domnule…

— Sunt autorul unui roman, spuse Lucien.

— Eşti prea tânăr, zise librarul.

— Vârsta n-are niciun amestec aici.

— E drept, răspunse bătrânul librar luând manuscrisul. Aha! *Arcaşul lui Carol al IX-lea,* un titlu bun. Hai, tinere, ia povesteşte-mi şi mie, în două vorbe, subiectul romanului dumitale.

— Domnule, e o operă istorică în genul lui Walter Scott, în care caracterul luptei dintre protestanţi şi catolici e înfăţişat ca un conflict între două forme de guvernământ şi în care tronul era foarte ameninţat. Eu am luat partea catolicilor.

— Dar ştii că eşti plin de idei, tinere! Bine, îţi voi citi lucrarea, îţi făgăduiesc. Mi-ar fi plăcut mai mult un roman în genul doamnei Radcliffe[144]; însă, dacă eşti muncitor, dacă ai puţin stil, compoziţie, idei, arta punerii în scenă, nu cer altceva decât să-ţi fiu de folos. Noi, doară, ce căutăm?… manuscrise bune.

— Când aş putea să vin după rezultat?

— Diseară mă duc la ţară şi mă întorc poimâine. Până atunci îţi citesc lucrarea şi, dacă îmi convine, am putea să ne înţelegem chiar în ziua aceea.

Lucien, văzându-l atât de cumsecade, avu nefericita idee de a scoate şi manuscrisul *Margaretelor.*

— Am făcut şi nişte poezii…

[144] *un roman în genul doamnei Radcliffe* – un roman „negru”, cu spectre, castele ruinate şi fecioare răpite, după modelul celor în care excela autoarea engleză *Ann Radcliffe* (1764—1823).

— Aha, vasăzică eşti poet; nu-mi mai trebuie romanul dumitale, zise bătrânul întinzându-i manuscrisul. Versificatorii dau greş când vor să facă proză. În proză nu merge cu umpluturi, trebuie să spui neapărat ceva.

— Păi, domnule, şi Walter Scott a făcut versuri.!.

— E drept, răspunse Doguereau, care se îmblânzi ghicind sărăcia tânărului şi păstră manuscrisul. Unde stai? O să vin să te văd.

Lucien îi dădu adresa, nebănuindu-i moşneagului niciun gând ascuns; habar n-avea el că editorul era din şcoala veche, de pe vremea când editorii doreau să-i ţină, în câte un pod şi încuiaţi cu cheia, pe Voltaire sau pe Montesquieu lihniţi de foame.

— Drumul meu spre casă trece prin Cartierul Latin, îi spuse bătrânul editor după ce-i citi adresa.

„Ce om de treabă!” gândea Lucien salutându-l pe editor. Am nimerit la un prieten al tineretului, la un cunoscător care se pricepe. Aşa om, mai zic şi eu! Cum îi spuneam şi lui David: „La Paris, talentul îşi croieşte cu uşurinţă drum”.

Lucien se întoarse acasă fericit şi uşor ca un fulg, visând gloria. Uitând cu totul de sinistrele vorbe auzite în biroul lui Vidai şi Porchon, se vedea bogat, cu cel puţin o mie două sute de franci. O mie două sute de franci însemnau un an de stat la Paris, în care timp va pregăti alte lucrări. Ce de planuri clădite pe speranţa asta! Ce de visuri plăcute văzându-şi existenţa întemeiată pe muncă! îşi păşi o casă, un rost, mai-mai să facă şi câteva cumpărături! îşi amăgi nerăbdarea doar cu unele lecturi în cabinetul lui Blosse. Peste două zile, bătrânul Doguereau, surprins de stilul pe care-l vădea Lucien în prima lui operă, încântat de vigoarea caracterelor cerută de epoca în care se petrecea drama, impresionat de avântul imaginaţiei cu care un autor tânăr îşi conturează totdeauna prima lui plăsmuire (nu prea era moş Doguereau obişnuit cu aşa ceva!), se îndreptă spre casa în care locuia Walter Scott-ul în faşă. Era hotărât să plătească o mie de franci pe proprietatea deplină a

Arcaşului lui Carol al IX-lea şi să-l lege pe Lucien printr-un contract pentru mai multe lucrări. Văzând însă clădirea, bătrânul vulpoi se răzgândi. „Un tânăr care locuieşte aici are numai gusturi modeste, îi place învăţătura, munca; nu pot să-i dau decât opt sute de franci.”

Gazda, pe care o întrebă de domnul Lucien de Rubempré, îi răspunse:

— La al patrulea!

Editorul, ridicând capul, nu zări deasupra etajului al patrulea decât cerul. „Tânărul acesta, gândi el, e băiat frumos, ba chiar foarte frumos; dacă o să câştige prea mulţi bani, o să se apuce de chefuri, n-o să mai lucreze. În interesul nostru comun, îi voi oferi şase sute de franci; însă în bani, nu în poliţe.” Sui scara, ciocăni la uşa lui Lucien, care veni să deschidă. Camera era de o sărăcie deznădăjduitoare. Pe masă se aflau o cană cu lapte şi o chiflă de zece centime. Sărăcia asta a geniului îl izbi pe moşneag.

„E bine să-şi păstreze, gândi el, obiceiurile astea simple, hrana uşoară, dorinţe modeste.”

— Îmi face plăcere că te văd, îi zise el lui Lucien. Aşa trăia şi Jean-Jacques, cu care semeni mult. În astfel de locuinţe arde focul geniului şi se înfiripă operele de valoare. Aşa ar trebui să trăiască toţi oamenii de litere, în loc să facă chefuri prin restaurante, prin cafenele, unde irosesc timpul şi talentul lor, odată cu banii noştri.

Se aşeză pe un scaun.

— Tinere, romanul dumitale nu e rău. Am fost şi eu profesor de literatură, cunosc şi eu istoria Franţei; am găsit în el lucruri foarte bune. Eşti un tânăr de viitor.

— Adevărat, domnule?

— Da, îţi spun; o să facem treabă bună împreună, îţi cumpăr romanul…

Lucien se lumină la faţă, tremurând de bucurie; avea să intre în lumea literară, să fie şi dânsul tipărit.

— Ţi-l cumpăr cu patru sute de franci, spuse Doguereau

cu un glas mieros şi privindu-l pe Lucien ca şi cum i-ar fi făcut un mare hatâr.

— Volumul? zise Lucien.

— Romanul, spuse Doguereau fără să se mire de uimirea lui Lucien. Dar, ştii, adăugă el, bani peşin. Dumneata te angajezi să-mi faci două pe an, timp de şase ani. Dacă primul se epuizează în şase luni, ţi le plătesc pe următoarele cu şase sute de franci. Aşa că îţi revine, cu câte două pe an, o sută de franci pe lună, vei avea viaţa asigurată, vei fi fericit. Am autori pe care nu-i plătesc decât cu trei sute de franci de roman. Pentru o traducere din englezeşte dau două sute de franci. Altădată, ăsta ar fi fost un preţ nemaipomenit.

— Domnule, n-o să putem cădea la învoială, te rog să-mi dai manuscrisul înapoi, zise Lucien îngheţat.

— Poftim, ia-l, spuse bătrânul librar. Nu te pricepi în afaceri, tinere. Când publică întâiul roman al unui autor, un editor riscă o mie şase sute de franci cu tiparul şi hârtia. E mai uşor de scris un roman decât să faci rost de suma asta. Am acasă o sută de romane în manuscris, dar n-am o sută şaizeci de mii de franci în casa de bani. Din păcate, n-am câştigat suma asta în toţi cei douăzeci de ani de când sunt editor. Nu se face avere tipărind romane. Vidal şi Porchon nu ni le cumpără decât în condiţii din zi în zi mai grele pentru noi. Pentru un lucru la care dumneata nu-ţi pierzi decât vremea, eu trebuie să pun la bătaie două mii de franci. Dacă am făcut o socoteală greşită (căci *habent ma fata libelli*[145]), eu pierd două mii de franci, pe când dumneata n-ai decât să scrii o odă contra prostiei publice. După ce ai să cântăreşti mai bine ceea ce am avut cinstea să-ţi spun, te vei întoarce la mine. Te vei întoarce la mine, repetă editorul mai apăsat, ca răspuns la un gest plin de mândrie al lui Lucien. Nu numai că nu vei găsi un editor care să rişte două mii de franci pentru un tânăr necunoscut,

[145] *habent sua fata libelli* – lat. – au şi cărţile soarta lor (nu se poate şti dinainte ce carte va avea succes).

dar nu vei găsi nici măcar un băiat de prăvălie care să vrea să-ţi citească mâzgăleala. Eu, care am citit-o, aş putea să-ţi arăt câteva greşeli de limbă. (Şi bătrânul îi înşiră mai multe greşeli, care pe Lucien îl umiliră.) Când ne vom revedea, vei fi pierdut o sută de franci, adăugă editorul; căci atunci n-o să-ţi mai dau decât trei sute.

Se ridică în picioare, salută, dar în prag mai zise:

— Dacă n-ai avea talent, viitor, dacă eu nu te-aş interesa de tinerii studioşi, nu ţi-aş fi propus condiţii aşa de avantajoase. O sută de franci pe lună! Gândeşte-te. La urma urmelor, un roman într-un sertar nu-i tocmai ca un cal în grajd: nu-ţi mănâncă pâinea, dar, ca să fim drepţi, nici nu ţi-o dă!

Lucien îşi luă manuscrisul şi-l trânti de pământ, strigând:

— Mai bine îl pun pe foc!

— Ai o minte de poet, zise bătrânul.

Lucien înfulecă la repezeală chifla, îşi sorbi laptele şi coborî. În odaia lui n-avea destul loc, s-ar fi învârtit ca leul în cuşca din Grădina Botanică. La Biblioteca Sfânta Genoveva, spre care se îndrepta acum, zărise de fiecare dată, în acelaşi colţ, un tânăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, care lucra cu acea stăruitoare sârguinţă ce nu se lasă distrasă sau tulburată şi după oare se recunosc adevăraţii truditori ai literaturii. Tânărul venea acolo, pesemne de multă vreme, căci funcţionarii şi chiar bibliotecarul îi făceau diferite favoruri, de pildă îi dădeau cărţi acasă, pe care necunoscutul studios le aducea înapoi a doua zi. Lucien recunoştea în el un frate de lipsuri şi de năzuinţe. Scund, slab şi palid, cărturarul acesta ascundea o frunte înaltă sub un păr negru şi lung, cam neîngrijit; avea mâini frumoase, atrăgea privirea printr-o oarecare asemănare cu portretul lui Bonaparte, gravat după Robert Lefebvre[146]. Gravura

[146] *portretul lui Bonaparte gravat după Robert Lefebvre* – Robert *Lefebvre* (sau Lefèvre) (1756—1830), pictor francez care a trecut de la scenele istorice la portrete, pictând mai ales personaje din familia Bonaparte şi de la curtea lui Ludovic al XVIII-lea.

aceasta e un întreg poem de melancolie arzătoare, de ambiţie stăpânită, de muncă tăinuită. Cercetaţi-o bine! Veţi găsi acolo geniu şi discreţie, agerime şi măreţie. Ochii au vioiciunea ochilor de femeie. Privirea e lacomă de spaţiu şi dornică de greutăţi de învins. Chiar dacă numele lui Bonaparte n-ar fi scris dedesubt, portretul tot v-ar atrage privirea. Tânărul care întruchipa această gravură purta de obicei pantalonii prinşi pe sub ghete cu tălpi groase, o redingotă de stofă proastă, o cravată neagră, o vestă de postav cenuşiu spicat cu alb, închisă până la gât, şi o pălărie ieftină. Dispreţul lui pentru orice podoabă de prisos era vădit. Pe misteriosul necunoscut, însemnat cu pecetea pe care geniul o pune pe fruntea robilor săi, Lucien îl reîntâlnea la Flicoteaux, fiind cel mai asiduu dintre clienţii credincioşi; mânca numai ca să se menţină în viaţă, fără să dea vreo atenţie alimentelor, cu care părea să se fi deprins, şi bea numai apă. Fie la bibliotecă, fie la Flicoteaux, se purta pretutindeni cu un fel de demnitate care îşi avea, de bună seamă, obârşia în conştiinţa unei vieţi închinate unui ţel măreţ şi care te oprea să te apropii Uşor de dânsul. Privirea îi era gânditoare. Înclinarea spre meditaţie i se citea pe fruntea nobil tăiată. Ochii negri şi ageri, foarte pătrunzători, trădau obiceiul de a sfredeli până în adâncul lucrurilor. Simplu în gesturi, avea o ţinută gravă. Lucien, fără voia lui, simţise respect pentru dânsul. De mai multe ori până atunci, şi unul şi altul se priviseră ca pentru a-şi vorbi la intrarea ori la ieşirea din bibliotecă sau din restaurant, dar niciunul, nici altul nu îndrăzniseră. Tânărul acesta tăcut se aşeza totdeauna tocmai în fundul sălii, în partea opusă pieţei Sorbonei. Lucien nu se putuse împrieteni aşadar cu el, deşi se simţea atras spre tânărul studios în care se vădeau semnele superiorităţii. Şi unul şi celălalt, aşa după cum recunoscură mai târziu, erau două firi feciorelnice şi sfioase, bănuite de toate temerile ale căror emoţii sunt însă îngrădite de oamenii singuratici. Fără neaşteptata lor întâlnire în clipa în care lui Lucien i se

întâmplase marea nenorocire, poate că niciodată n-ar fi făcut cunoştinţă. Dar luând-o pe strada des Grès, Lucien îl zări pe tânărul necunoscut care se întorcea de la Biblioteca Sfânta Genoveva.

— Biblioteca e închisă, domnule, nu ştiu din ce cauză, îi zise el.

În clipa aceea, lui Lucien îi dădură lacrimile; îi mulţumi necunoscutului cu un gest din cele care spun mai mult decât vorbele şi care, de la tânăr la tânăr, dezleagă îndată inimile. Amândoi coborâră împreună strada des Grès, îndreptându-se către strada de la Harpe.

— Mă duc atunci să mă plimb prin Luxembourg, spuse Lucien. Când ai apucat să ieşi din casă, e greu să te mai întorci la lucru.

— Da, pierzi şirul ideilor, reluă necunoscutul. Dar pari necăjit, domnul meu?

— Mi s-a întâmplat ceva foarte neplăcut, răspunse Lucien.

Îi povesti vizita făcută pe chei, apoi la bătrânul editor, precum şi propunerile acestuia; după aceea se prezentă şi-i zugrăvi în câteva cuvinte situaţia lui. De aproape o lună încoace, cheltuise şaizeci de franci ca să trăiască, treizeci de franci cu casa, douăzeci de franci cu spectacolele, zece franci cu cabinetul literar, în total o sută douăzeci de franci; nu-i mai rămâneau acum decât o sută douăzeci de franci.

— Domnul meu, îi spuse necunoscutul, povestea dumitale e povestea mea şi a vreo mie – o mie două sute de tineri care, în fiecare an, vin din provincie La Paris. Noi nu suntem chiar cei mai nefericiţi. Vezi teatrul acesta? îi zise el arătându-i clădirea Odéonului. Într-o zi veni să locuiască, într-o casă din acelea care dau spre piaţă, un om de talent ce se bălăcise până atunci în adâncurile mizeriei; însurat, nenorocire în plus care nu ne-a lovit încă pe nici unul dintre noi doi, cu o femeie pe care o iubea; împovărat sau fericit, cum vrei s-o iei, cu doi copii; dator vândut, dar încrezător în para lui. Prezentă Odéon-ului o comedie în

cinci acte; e primită, e trecută înaintea altora, actorii o repetă, iar directorul dă ghes repetiţiilor. Aceste cinci fericiri alcătuiesc cinci drame încă şi mai greii de realizat decât cinci acte de scris. Bietul autor, locuind într-un pod pe care-l poţi vedea de aici, îşi cheltuieşte ultimele economii ca să poată trăi cât timp se pregăteşte reprezentarea piesei, soţia îşi pune hainele amanet la muntele de pietate, familia întreagă nu mai mănâncă decât pâine. În ziua ultimei repetiţii, în ajunul reprezentaţiei, familia datora cincizeci de franci în cartier, la brutar, la lăptăreasă, la proprietar. Poetul îşi păstrase numai strictul necesar: un frac, o pereche de pantaloni, o vestă şi ghetele. Sigur de izbândă, se duce să-şi îmbrăţişeze soţia şi să-i dea de veste sfârşitul nenorocirilor. „În fine, nimic nu ne mai stă în cale!” exclamă el. „Ba da, mai e focul, zise soţia; priveşte: Odéon-ul arde[147]!” Da, domnule, Odéon-ul ardea. Aşa că nu te mai plânge. Dumneata ai haine, n-ai nici nevastă, nici copii, ai o sută douăzeci de franci în pungă şi nu datorezi nimănui nimic. Piesa a făcut mai târziu o sută cincizeci de reprezentaţii la teatrul Louvois. Regele i-a acordat autorului o pensie. Buffon a spus: geniul înseamnă răbdare. Răbdarea este într-adevăr ceea ce, la om, seamănă cel mai mult cu procedeul folosit de natură în înfăptuirile ei. Şi ce e arta? e natura concentrată.

Cei doi tineri străbăteau aleile grădinii Luxembourg. Lucien află curând numele, devenit apoi celebru, al necunoscutului care se străduia să-l mângâie. Tânărul era Daniel d’Arthez, astăzi unul dintre cei mai renumiţi scriitori ai vremii noastre şi unul dintre rarii oameni care, după spusa unui poet, „îmbină frumuseţea talentului cu frumuseţea caracterului”.

— Nu poţi ajunge om mare cu una, cu două, îi zise Daniel cu glasul lui blând. Geniul îşi stropeşte operele cu lacrimi.

[147] *Odéon-ul arde* – Construit în 1782, acest teatru parizian (numit *Odéon* din 1796) a fost de mai multe ori distrus de incendii. Cel la care face aluzie Balzac a avut loc probabil în 1818.

Talentul este o fiinţă morală care, ca toate fiinţele, are o copilărie supusă bolilor. Societatea respinge talentele necomplete, după cum natura înlătură fiinţele slabe sau rău alcătuite. Cine vrea să se ridice deasupra celorlalţi trebuie să se pregătească de luptă, să nu dea înapoi din faţa nici unei greutăţi. Un scriitor mare e un martir care nu va muri, asta e totul. Dumneata porţi pe frunte pecetea geniului, îi spuse d'Arthez lui Lucien cuprinzându-l într-o privire; dacă nu porţi în suflet voinţa, dacă n-ai răbdare îngerească, dacă, oricât te-ar depărta de ţintă ciudăţeniile sorţii, nu reiei, ca broaştele ţestoase, în orice ţară s-ar găsi, calea infinitului dumitale, după cum ele iau calea oceanului lor drag, renunţă chiar de astăzi.

— Aşadar dumneata te aştepţi la suferinţe? întrebă Lucien.

— La încercări de tot felul, la calomnie, la trădare, la nedreptate din partea rivalilor mei, la neobrăzarea, neîndurarea şi vicleniile negoţului, răspunse tânărul cu resemnare. Dacă opera ţi-e frumoasă, ce importanţă are că pierzi la început...

— Vrei să mi-o citeşti şi să-mi spui părerea dumitale? întrebă Lucien.

— Fie, zise d'Arthez. Locuiesc în strada des Quatre Vents, într-o casă în care unul dintre cele mai mari genii ale timpului nostru, un adevărat fenomen în ale ştiinţei, Desplein, cel mai bun chirurg cunoscut, şi-a îndurat întâiul martiriu, luptându-se la Paris cu întâile greutăţi ale vieţii şi ale gloriei. Amintirea aceasta îmi dă în fiecare seară doza de îmbărbătare de care am nevoie în fiecare dimineaţă. Stau în camera în care el a trăit adesea, ca şi Rousseau, cu pâine şi cireşi, dar fără Thérèse. Vino peste o oră. Mă vei găsi acolo.

Cei doi poeţi se despărţiră strângându-şi mâinile cu nespusa căldură a prieteniilor melancolice. Lucien se duse după manuscris. Daniel d'Arthez se repezi să-şi pună ceasul amanet la muntele de pietate şi să poată astfel cumpăra un

braţ de lemne, pentru ca noul său prieten să găsească în odaie cald, căci se lăsase frig afară. Lucien fu punctual; văzu mai întâi o casă mai puţin cuviincioasă ca a lui, cu o curte mohorâtă, în fundul căreia începea o scară întunecoasă. Camera lui Daniel d'Arthez, la etajul al cincilea, avea două ferestre păcătoase, între care era o bibliotecă de lemn înnegrit, plină de cărţi cartonate. Un pat desfundat de fier vopsit, asemeni paturilor de internat, o noptieră cumpărată de la vechituri şi două fotolii umplute cu câlţi ocupau fundul acestei încăperi cu zugrăveala înnegrită de fum şi de vreme. O masă lungă, plină de hârtii, era aşezată între cămin şi una dintre ferestre. În partea opusă căminului, era un dulap stricat, iar un covor ros acoperea toată podeaua. Luxul acesta nu îngăduia şi încălzirea. În faţa mesei, un fotoliu de birou, cu îmbrăcămintea tocită de întrebuinţare, şi şase scaune şubrede împlineau mobilierul. Pe cămin, Lucien văzu un sfeşnic bătrânesc cu patru lumânări de ceară. Când Lucien îi ceru explicaţii cu privire la lumânări, întrucât în fiecare din obiectele celelalte recunoştea semnele unei mizerii aprige, d'Arthez îi răspunse că îi era cu neputinţă să sufere mirosul luminărilor proaste. Amănuntul acesta dovedea o mare gingăşie, o fermecătoare Sensibilitate. Lectura ţinu şapte ore. Daniel ascultă cu evlavie, fără să scoată un cuvânt sau să facă vreo observaţie, una dintre cele mai rare dovezi de bun-gust pe care le pot da scriitorii.

— Ei, şi acum? îl întrebă Lucien pe Daniel, punând manuscrisul pe cămin.

— Eşti pe drumul cel bun, răspunse măsurat tânărul; dar opera mai trebuie revăzută. Dacă nu vrei să fii maimuţa lui Walter Scott, se cuvine să-ţi creezi un stil aparte. Dumneata l-ai imitat. Începi ca şi el, cu convorbiri lungi, ca să-ţi prezinţi personajele; şi abia după ce şi-au vorbit, aducă descrierea şi acţiunea. Antagonismul acesta, necesar operelor dramatice, lasă-l mai la urmă. Răstoarnă termenii problemei. Înlocuieşte vorbăria, minunată la Scott, dar fără

culoare la dumneata, cu descrieri[148] care se potrivesc atât de bine spiritului limbii noastre. La dumneata, dialogul să fie consecinţa aşteptată care să-ţi încununeze pregătirile. Intră de la început în acţiune. Apucă subiectul când de-a curmezişul, când de la coadă; într-un cuvânt, schimbă planurile, ca să nu fi mereu acelaşi. Vei face un lucru nou, folosindu-te, pentru istoria Franţei, de forma dramei dialogate a scoţianului. La Walter Scott nu întâlneşti pasiunea dragostei, el n-o cunoaşte, sau poate că nu-i e îngăduită de obiceiurile făţarnice ale ţării sale. Pentru el, femeia e numai datoria întruchipată, şi atât. Cu foarte rare excepţii, eroinele sale sunt absolut aceleaşi. Ele coboară toate din Clarisse Harlowe[149]; reducându-te pe toate la o singură idee, nu putea să scoată decât exemplare de acelaşi tip, variate doar printr-un colorit mai mult sau mai puţin viu. Femeia, prin pasiunea ei, pricinuieşte însă tulburări în societate. Pasiunea dă naştere unui număr infinit de întâmplări. Zugrăveşte deci pasiunile, vei dispune astfel de nişte resurse uriaşe, de care s-a lipsit marele geniu ca să poată fi citit în toate casele din pudica Anglie. În Franţa, vei găsi păcatele încântătoare şi obiceiurile fastuoase ale catolicismului de opus întunecatelor figuri ale calvinismului, în epoca cea mai pătimaşă a istoriei noastre. Fiecare domnie autentică, începând de la Carol cel Mare, va avea nevoie de cel puţin o lucrare, şi uneori chiar de patru-cinci, ca de pildă pentru Ludovic al XIV-lea, Henric al IV-lea sau Francisc I. Vei putea zugrăvi astfel o pitorească istorie a Franţei[150], în care vei descrie şi costumele, mobilele, casele, interioarele, viaţa particulară, redând totodată şi spiritul

[148] *înlocuieşte vorbăria... cu descrieri* – este tocmai metoda lui Balzac, ale cărui romane încep de obicei prin lungi descrieri ale locuinţei, costumelor, figurilor etc., pentru ca personajele să fie bine cunoscute, din exterior, înainte de a începe să vorbească.

[149] *coboară toate din „Clarisse Harlowe”* – eroina lui Richardson, autorul romanului *Clarisse Harlowe,* publicat între 1747—1748; este o tânără fată virtuoasă, pe care familia o persecută şi care se lasă ademenită de aparentele virtuoase ale unui vicios, ceea ce o face să moară de durere.

epocii, în loc să povesteşti greoi fapte cunoscute. Vei găsi un mijloc de-a fi original, rectificând erorile populare ce îi desfigurează pe mai toţi regii noştri. Îndrăzneşte, în prima dumitale operă, să reabilitezi marea şi strălucita figură a Catherinei pe care ai sacrificat-o prejudecăţilor ce apasă încă asupra ea. În fine, zugrăveşte-l pe Carol al IX-lea aşa cum era, şi nu cum l-au prezentat scriitorii protestanţi. După zece ani de stăruinţă, vei dobândi glorie şi avere.

Se făcuse nouă seara. Lucian imită fapta viitorului său prieten oferindu-i o masă la Édon, unde cheltui doisprezece franci. În timpii mesei, Daniel îi încredinţă lui Lucien taina năzuinţelor şi studiilor sale. D'Arthez nu admitea că poate exista talent ieşit din comun fără să fie dublat şi de adânci cunoştinţe filozofice. În acel moment, el proceda la cercetarea tuturor comorilor filosofice din epocile antice şi moderne ca să şi le asimileze. Ca şi Molière, voia să fie un filosof profund, înainte de a scrie comedii. Studia lumea scrisă şi lumea vie, gândirea şi faptele. Îşi făcuse prieteni câţiva savanţi naturalişti, medici tineri, scriitori politici şi artişti, un grup de oameni studioşi, serioşi, plini de viitor. Trăia din articole conştiincioase şi prost plătite, strecurate prin diferite dicţionare biografice, enciclopedice sau de ştiinţe naturale; nu scria decât atâta cât îi trebuia ca să trăiască şi ca să-şi poată vedea înainte de propriile lui preocupări. D'Arihez lucra la o operă de imaginaţie numai ca să poată studia resursele limbii. Cartea asta, încă neterminată, luată şi reluată după toane, o păstra pentru zilele negre. Era o operă psihologică de o înaltă ţinută, sub formă de roman. Cu toate că Daniel se destăinui cu modestie, lui Lucien îi păru uriaş. Ieşind de la restaurant, pe

[150] *o pitorească istorie a Franţei* – înainte de a începe ciclul *Comediei umane,* Balzac s-a gândit la o serie de romane istorice, în genul celor care-l făcuseră celebru pe Walter Scott; printre picături a şi scris câteva povestiri, grupate sub titlul *Despre Caterina de Medici* şi publicate între 1836 şi 1843.

la unsprezece, Lucien simţea o prietenie fără margini pentru această virtute lipsită de emfază, pentru această fire sublimă ce se ignora. Poetul nu discută sfaturile lui Daniel, ci le urmă cu sfinţenie. Talentul acela minunat, maturizat de reflecţii şi de o critică solitară, originală, făcută pentru el şi nu pentru alţii, îi deschisese dintr-odată uşa celor mai măreţe palate ale fanteziei. Buzele provincialului fuseseră atinse de un tăciune aprins, iar vorbele studentului parizian găsiră, în creierul poetului din Angoulême, ogorul care-şi aştepta sămânţa. Lucien se apucă să-şi refacă opera.

Fericit că a întâlnit în deşertul Parisului un suflet plin de sentimente generoase, în perfectă armonie cu ale sale, geniul provincial făcu ceea ce fac toţi tinerii însetaţi de prietenie: se ţinea scai de d’Arthez, îl lua de acasă ca să meargă împreună la bibliotecă, se plimba cu el prin grădina Luxembourg în zilele frumoase, îl însoţea seara până în odăiţa lui sărăcăcioasă, după ce luau masa la Flicoteaux, într-un cuvânt, se lipea de el cum se lipea fiecare soldat de vecinul său pe câmpiile îngheţate ale Rusiei. În primele zile ale cunoştinţei sale cu Daniel, Lucien observă cu durere că prezenţa lui îi stânjenea oarecum pe intimii casei. Discuţiile acestor fiinţe alese, despre care d’Arthez îi vorbea cu o înflăcărare reţinută, se menţineau într-o rezervă nepotrivită cu manifestările vădite ale marii lor prietenii. Lucien ieşea atunci pe tăcute, îndurerat de ostracismul în care era ţinut şi de curiozitatea ce i-o stârneau acei necunoscuţi. Toţi se strigau între ei pe numele lor de botez. Toţi purtau, ca şi d’Arthez, întipărită pe frunte, pecetea unui geniu deosebit. După tainice împotriviri, combătute, fără ştirea lui, de către Daniel, Lucien fu, în sfârşit, socotit vrednic să fie admis în acest cenaclu al marilor spirite. Abia pe urmă îi putu cunoaşte pe oamenii aceştia, legaţi prin aceleaşi năzuinţe ca şi prin seriozitatea preocupărilor lor intelectuale, şi care se întruneau în fiecare seară la d’Arthez. Toţi presimţeau în el un mare scriitor şi îl socoteau şeful lor de când

pierduseră pe unul dintre spiritele cele mai extraordinare ale timpului, un geniu mistic, întâiul lor şef, care, din motive ce nu-şi au rostul de a fi povestite aici, se înapoiase la el în provincie şi despre care Lucien auzea deseori vorbindu-se sub numele de Louis. Se va înţelege lesne cât interes şi câtă curiozitate îi stârneau poetului nostru aceste personaje, când îi vom înşira aici numai pe aceia care, abia mai târziu, ca şi d'Arthez[151], cuceriră gloria; fiindcă unii au murit între timp.

Printre cei care mai trăiesc şi astăzi se număra Horace Bianchon, pe atunci intern de spital, ajuns apoi una dintre făcliile Şcolii medicale din Paris şi prea cunoscut acum pentru a mai fi nevoie să-i zugrăvim făptura sau să-i desluşim caracterul şi natura geniului. Venea apoi la rând Léon Giraud, filosoful profund, teoreticianul îndrăzneţ care răscoleşte toate sistemele, le judecă, le exprimă, le formulează şi le târăşte la picioarele idolului său, UMANITATEA; totdeauna mare, chiar şi în erorile sale, înnobilate de buna lui credinţă. Acest muncitor neobosit şi savant conştiincios este astăzi şeful unei şcoli morale şi politice, asupra căreia numai timpul îşi va spune cuvântul. Deşi convingerile lui l-au condus pe alte tărâmuri decât ale camarazilor săi, el le-a rămas totuşi amic fidel.

Arta era reprezentată de Joseph Bridau[152], unul dintre cei mai buni pictori ai şcolii celei tinere. Să nu fi fost chinuirile tainice la care e osândită o fire prea impresionabilă, Joseph, care de altminteri nu şi-a spus încă ultimul cuvânt, ar fi putut continua tradiţia marilor maeştri ai şcolii italiene, căci are desenul Romei şi culoarea Veneţiei; însă dragostea îl ucide, şi nu-i străpunge numai inima, ci şi creierul, îi strică viaţa şi-l scoate de pe făgaşul cel bun. După cum iubita lui

[151] *d'Arthez* – În *Daniel d'Arthez,* romancierul filosof şi integru, Balzac s-a oglindit – după cum se crede – pe sine însuşi.

[152] *Joseph Bridau* – personajul acesta, tip de artist de talent şi de caracter, în luptă grea cu începuturile, are un rol de prim plan în romanul lui Balzac *Pescuitoarea în apa tulbure (La Rabouilleuse).*

de o zi îl face sau prea fericit sau prea nefericit, Joseph expune când schiţe în care culoarea acoperă desenul, când tablouri sfârşite sub povara unor dureri imaginare, în care s-a îngrijit atâta de desen, încât culoarea, pe care de altfel o stăpâneşte de minune, e neglijată, îşi dezamăgeşte mereu şi publicul, şi amicii. Hoffman[153] ar fi fost încântat de îndrăznelile lui artistice, de capriciile şi fantezia lui. Când n-are niciun cusur, stârneşte admiraţia de care se îmbată, dar se sperie atunci când nu primeşte laude şi pentru operele ratate în care ochii sufletului său văd tot ceea ce pentru ceilalţi ochi lipseşte. Capricios la culme, prietenii l-au surprins uneori stricând un tablou desăvârşit ce lui i se părea prea chinuit.

— E prea muncit, prea şcolăresc! zicea el.

Original, şi uneori chiar sublim, se bucură de toate avantajele şi de toate nefericirile unei firi nervoase, la care perfecţiunea ajunge o boală. Spiritul lui e frate bun cu al lui Sterne[154], dar fără grija acestuia pentru stil. Humorul în care îşi îmbracă gândirea este de o savoare neîntâlnită. Are darul vorbirii şi ştie iubit, dar cu toanele pe care le pune în sentimente ca şi în meşteşug. Era îndrăgit în cenaclu tocmai pentru ceea ce lumea burgheză numeşte defecte.

În sfârşit, mai era Fulgence Ridall, unul dintre cei cu mai multă vervă comică dintre autorii vremii noastre, un poet nesinchisit de glorie, ca, re nu-i aruncă teatrului decât producţiile sale cele mai vulgare, şi păstrează numai în creierul său, pentru el şi pentru amici, cele mai frumoase scene; necerând de la public decât banii care să-i asigure independenţa şi nevoind să mai facă nimic de îndată ce l-a căpătat. Leneş şi fecund ca Rossini, silit, ca toţi marii poeţi

[153] *Hoffmann (Emst-Theodor-Amadeus)* – romancier german (1776—1822) cu o imaginaţie îndrăzneaţă, autorul *Povestirilor fantastice.* Balzac, care a scris şi el, la începutul carierei sale, o serie de *Povestiri sumbre,* îl apreciază şi-l citează adesea.

[154] *Spiritul lui e frate bun cu al lui Sterne – Sterne (Lawrence)* (1713—1768), scriitor englez renumit pentru umorul său, autorul ironicei *Călătorii sentimentale,* este, şi el, un înaintaş mult preţuit de Balzac.

comici, ca Molière şi ca Rablais, să privească lucrurile şi pe o faţă şi pe alta, era sceptic, ştia să râdă şi râdea de toate. Fulgence Ridal e un mare filosof practic. Cunoaşterea oamenilor, spiritul de observaţie, dispreţul faţă de glorie pe care el o numeşte paradă nu i-au uscat sufletul. Pe cât e de activ pentru altul, pe atât e de nepăsător faţă de interesele lui; dacă se agită, o face numai pentru un prieten. Ca să nu-şi dezmintă înfăţişarea cu adevărat rabelaisiană, nu urăşte o masă bună, dar nici nu umblă după ea; e totodată melancolic şi vesel. Prietenii îi zic *câinele regimentului,* şi nimic nu-l caracterizează mai bine decât această poreclă.

Alţi trei, cel puţin tot atât de deosebiţi ca şi cei patru prieteni zugrăviţi mai sus, aveau să piară pe rând: Meyraux mai întâi, care muri după ce stârnise faimoasa dispută dintre Cuvier şi Geoffroy Saint-Hilaire[155], grava problemă ce avea să împartă (lumea ştiinţifică între celle două genii egale, cu câteva luni înainte de moartea aceluia care era pentru o ştiinţă strictă, analistă şi împotriva panteismului, încă venerat în Germania. Meyraux era prietenul acelui Louis pe care o moarte prematură avea să-l răpească în curând lumii intelectuale. Acestor doi oameni, purtând amândoi semnul morţii, uitaţi amândoi astăzi cu toată vastitatea cunoştinţelor şi geniului lor, se cuvine să i-l alăturăm pe Michel Chrestien, republican înfocat, care visa federaţia Europei şi care, în 1830, jucă un mare rol în mişcarea morală a partizanilor lui Saint-Simon[156]. Om politic

[155] *faimoasa dispută dintre Cuvier şi Geoffroy Saint-Hilaire – Georges Cuvier* (1769—1832) şi *Étienne Geoffroy Saint-Hilaire* (1772—1844), celebri naturalişti francezi; Cuvier, adept al concepţiei idealiste reacţionare despre lume, susţinea teoria metafizică a imobilităţii şi invariabilităţii speciilor, ducând o luptă acerbă împotriva lui Lamarck şi Geoffroy Saint-Hilaire, reprezentanţi ai evoluţionismului în biologie.

[156] *partizanii tui Saint-Simon* – Curentul saint-simonist s-a constituit în doctrină mai ales după 1825, anul morţii socialistului utopic Saint-Simon (v. nota 90); ideile acestui curent erau dezvoltate în ziare ca *Organizatorul* şi *Globul.* Noile condiţii economice şi politice de după 1830 (dezvoltarea industriei, creşterea contradicţiilor capitaliste,

de forţa unui Saint-Just sau a unui Danton[157], însă simplu şi blând ca o fecioară, plin de iluzii şi de iubire, înzestrat cu o voce care i-ar fi fermecat pe Mozart, pe Weber sau pe Rossini, cântând unele cântece de Béranger să-ţi îmbete inima de poezie, de dragoste ori de speranţă, Michel Chrestien, sărac ca Lucien, ca Daniel, ca toţi prietenii lui, îşi câştiga existenţa cu o nepăsare diogenică. Întocmea sumare la lucrările voluminoase, prospecte pentru librari, mut de altfel asupra concepţiilor sale cum e mut mormântul asupra secretului morţii. Acest vesel boem al inteligenţei, acest mare om de stat, care poate ar fi schimbat faţa lumii, muri în lupta de la schitul Saint-Merry[158], ca un simplu soldat. Glonţul vreunui negustor ucise acolo una dintre făpturile cele mai alese care au trăit pe pământul Franţei. Michel Chrestien pieri pentru alte credinţe decât ale sale. Federaţia lui era cu mult mai primejdioasă pentru aristocraţia europeană decât propaganda republicană; era mai raţională, mai puţin nebunească decât faimoasele idei de libertate nestăvilită proclamate de tinerii nesăbuiţi ce se pretind urmaşii Convenţiuniii, Acest nobil plebeu fu plâns de toţi aceia care îl cunoşteau; fiecare din ei se mai gândeşte încă, şi foarte des chiar, la acest mare om politic rămas necunoscut.

Aceste nouă persoane alcătuiau un cenaclu în care, datorită preţuirii şi prieteniei, domnea pacea între ideile şi

intensificarea mişcării democratice) au făcut să crească numărul adepţilor lui Saint-Simon, aceştia apropiindu-se acum de proletariat.

[157] *de forţa unui Saint-Just sau Danton* – În istoria revoluţiei franceze din 1789—1794, Danton şi Saint-Just sunt cunoscuţi ca forţe doctrinare şi organizatorice; *Danton* (1759—1794) a însufleţit Comitetul salvării publice şi Apărarea naţională, iar *Saint-Just* (1767—1794) este unul dintre partizanii cei mai activi ai lui Robespierre.

[158] *lupta de la schitul Saint-Merry* – La 6 iunie 1832, o insurecţie populară republicană s-a încheiat cu o eroică rezistenţă pe baricade, condusă de tânărul muncitor Jeanne în jurul schitului Saint-Merry, la Paris; această rezistenţă a fost reprimată sălbatic de poliţia regelui Ludovic-Filip; s-a cerut medicilor să denunţe pe orice rănit le-ar cere ajutorul.

doctrinele cele mai potrivnice. Daniel d’Arthez, gentilom din Picardia, era monarhist dintr-o convingere egală cu aceea care-l făcea pe Miched Chrestien să susţină federalismul european. Fulgence Ridal râdea de doctrinele filosofice ale lui Leon Giraud care, la rându-i, îi prezicea lui d’Arthez sfârşitul creştinismului şi al familiei. Michel Chrestien, care credea în religia lui Crist, dumnezeiescul legiuitor al egalităţii, apăra nemurirea sufletului împotriva scalpelului lui Bianchon, analistul prin excelenţă. Cu toţii discutau fără să se certe. Erau lipsiţi de vanitate, neavând alt auditoriu decât ei înşişi. Îşi împărtăşeau rezultatele muncii lor şi-şi cereau sfaturi unul altuia cu buna-credinţă a tinereţii. Când era vorba de o problemă serioasă, adversarul îşi lăsa deoparte părerile şi intra în vederile prietenului ca să-l ajute astfel, fără părtinire, într-o chestiune sau într-o operă din afara preocupărilor sale. Aproape toţi erau blânzi şi îngăduitori, două calităţi care le dovedeau superioritatea. Invidia, această oribilă comoară a speranţelor noastre înşelate, a talentelor noastre avortate, a succeselor noastre ratate, a veleităţilor noastre rănite, le era necunoscută. Toţi mergeau, de altfel, pe drumuri diferite. De aceea, toţi aceia care, ca Lucien, fură admişi în societatea lor, se simţeau bine acolo. Adevăratul talent se poartă totdeauna ca un copil bun, naiv, sincer, necolţos; pentru el, epigrama n-are alt scop decât de a desfăta spiritul şi nu de a jigni vreodată amorul propriu. O dată risipită prima emoţie pe care ţi-o dădea respectul faţă de ei, gustai nemărginite plăceri în tovărăşia acestor tineri de elită. Familiaritatea lor nu ştirbea nimic din valoarea oricăruia dintre ei, fiecare stimându-şi profund vecinul; în sfârşit, fiecare din ei, ştiind că oricând poate fi în situaţia de a da ajutor sau de a-l primi, accepta orice fără mofturi. Discuţiile, pline de farmec şi neobositoare, îmbrăţişau cele mai variate probleme. Uşoare ca săgeţile, cuvintele pătrundeau cu repeziciune în miezul chestiunii. Sărăcia exterioară, alături de splendoarea bogăţiilor intelectuale, producea un contrast ciudat. Acolo

nimeni nu se gândea la realităţile vieţii decât pentru a le lua în râs.

Într-o zi, când frigul venise cam prea de timpuriu, cinci din prietenii aceştia sosiră acasă la d'Arthez. Toţi avuseseră acelaşi gând, căci toţi aduceau sub palton câte un lemn, ca la mesele câmpeneşti la care, fiecare invitat trebuind să aducă ceva de mâncare, toată lumea vine cu plăcintă. Toţi înzestraţi cu frumuseţea morală care se răsfrânge şi asupra formei şi care, tot atât cât şi muncile şi veghile, învăluie chipurile tinere într-o lumină cerească, înfăţişau trăsături oarecum zbuciumate, dar totodată ordonate şi purificate de curăţia vieţii lor şi de focul din gândire. Frunţile lor erau înalte, poetice. Ochii lor vii şi strălucitori exprimau o viaţă fără josnicii. Suferinţele mizeriei, când se făceau simţite, erau suportate cu atâta veselie, împărtăşite cu atâta ardoare de toţi, încât nu alterau seninătatea caracteristică chipurilor acestor tineri încă feriţi de greşeli grave, care nu s-au umilit în niciuna dintre tranzacţiile laşe la care te împinge sărăcia anevoie suportată, dorinţa de a parveni fără a alege mijloacele sau uşuratica îngăduinţă cu care oamenii de litere primesc sau iartă trădările. Ceea ce face ca prieteniile să fie mereu trainice şi le sporeşte farmecul e un sentiment care lipseşte iubirii: siguranţa. Tinerii aceştia erau siguri de ei înşişi; duşmanul unuia era duşmanul tuturor şi oricare din ei şi-ar fi călcat în picioare cele mai urgente interese ca să dea ascultare sfintei solidarităţi a inimilor lor. Incapabili cu toţii de vreo (laşitate, puteau să opună un *nu* formidabil oricărei acuzaţii şi să se apere unii pe alţii cu deplină siguranţă. Egal de nobilii la suflet ca şi de o egală forţă în materie de sentimente, puteau gândi orice şi spune orice pe tărâmul ştiinţei şi aii inteligenţei; de aici, nevinovăţia raporturilor lor, veselia din vorbele lor. Având siguranţa că se înţeleg unii pe alţii, îşi lăsau gândurile să rătăcească în voie; de aceea nu-şi ascundeau nimic între ei, ci îşi destăinuiau durerile şi bucuriile, gândeau şi sufereau cu inima deschisă. Gingăşiile încântătoare, care fac din

fabula *Cei doi prieteni*[159] o comoară pentru sufletele nobile, erau la ei obişnuite. Stricteţea în privinţa admiterii în cercul lor a unui nou membru se explică prin faptul că aveau o conştiinţă prea adâncă de măreţia şi fericirea lor, pentru a le tulbura lăsând să pătrundă printre ei elemente noi şi necunoscute.

Uniunea aceasta de sentimente şi de interese dăinui fără nori sau zguduiri timp de douăzeci de ani. Numai moartea, care le răpi pe Louis Lambert, pe Meyraux şi pe Michel Chrestien, putu rări rândurile acestei nobile pleiade. Când, în 1832, acesta din urmă muri, Horace Bianchon, Daniel d'Arthez, Léon Giratid, Joseph Bridau, Fulgence Ridal se duseră, neţinând seamă de primejdia demersului, să-i ridice trupul de la Saint-Merry, ca să-l îngroape, sub ochii încruntaţi ai politicienilor. Ei însoţiră, noaptea, rămăşiţele dragi lor până la cimitirul Père-Lachaise. Horace Bianchon învinse toate greutăţile ce se iviră în căile şi nu se dădu înapoi din faţa nici uneia; merse la miniştri destăinuindu-le vechea lui prietenie pentru federalistul decedat. Scena înmormântării s-a întipărit în amintirea puţinilor prieteni care îi asistară atunci pe cei cinci oameni celebri. În vreo plimbare prin cimitirul acesta elegant, veţi vedea un loc de veci pe care se ridică un mormânt năpădit de iarbă, cu o cruce de lemn purtând gravate cu litere roşii cele două nume: MICHEL CHRESTIEN. E singurul monument în acest stil. Cei cinci prieteni au socotit că amintirea omului simplu trebuia cinstită cu simplitate.

În mansarda rece se făureau aşadar cale mai frumoase vise. Ca nişte fraţi adevăraţi, tinerii de acolo, la fel de pricepuţi în felurite domenii ale ştiinţei, se luminau unii pe

[159] *fabula „Cei doi prieteni"* – e vorba de celebra fabulă a lui La Fontaine, în care doi prieteni se iubesc atât de mult, încât unul se scoală noaptea şi vine să-l vadă pe celălalt, fiindcă-l visase urât, iar acesta, trezindu-se şi crezând că prietenul său are nevoie de ceva, îi pune totul la dispoziţie; asemenea prieteni însă, spune La Fontaine, trăiesc departe de locurile noastre, tocmai în Monomotapa…

alţii spunându-şi toate, chiar şi gândurile rele, toţi de o cultură imensă şi căliţi în focul mizeriei. De îndată ce aceste fiinţe alese îl primiră ca egal, Lucien întruchipă acolo Poezia şi Frumuseţea. Le citi sonete pe care ei le admirară. I se cerea un sonet, tot aşa după cum el îl ruga pe Michel Chrestien să-i cânte un cântec. În deşertul Parisului, Lucien află deci, în strada des Quatre-Vents, o oază.

Pe la începutul lui octombrie, Lucien, după ce-şi cheltuise ultimul ban ca să-şi mai cumpere lemne de foc, rămase fără nicio leţcaie tocmai în toiul lucrului, adică tocmai când îşi corecta opera. Daniel d'Arthez ardea bulgări de pământ şi îndura eroic sărăcia: nu se plângea deloc, era ordonat ca o fată bătrână şi metodic ca un avar. Curajul lui îl stimula şi pe-al lui Lucien căruia, fiind nou intrat în cenaclu, îi venea foarte greu să le vorbească de greutăţile sale. Într-o dimineaţă, se duse până în strada du Coq, hotărât să-şi vândă *Arcaşul lui Carol al IX-lea* lui Doguereau, pe care însă nu-l găsi.

Lucien nu-şi putea închipui cât de îngăduitoare sunt sufletele mari. Fiecare din prietenii săi înţelegea slăbiciunile la care sunt supuşi poeţii, sfârşeala ce cuprinde sufletul istovit de eforturile făcute în contemplarea naturii pe care au menirea de a o reproduce. Oamenii aceştia, tari în faţa necazurilor proprii, se înduioşau în faţa durerilor lui Lucien. Ghiciseră că nu mai are bani. Cenaclul încununa deci minunatele seri de discuţii, de meditaţii adânci, de poezii, de spovedanii, de cutreierări în zbor ale ţinuturilor intelectului, ale viitorului naţiunilor, ale domeniilor istoriei, cu un gest care dovedeşte cât de puţin îşi înţelesese Lucien noii prieteni.

— Lucien dragă, îi spuse Daniel, ieri n-ai venit să iei masa la Flicoteaux şi noi ştim pentru ce.

Lucien nu-şi putu stăpâni lacrimile ce-l podidiră.

— N-ai avut încredere în noi, îi zise Michel Chrestien. O să tragem o linie pe sobă şi când vom ajunge la zece…

— Fiecare din noi, spuse Bianchon, am găsit câte ceva de lucru în plus: eu am îngrijit un bolnav bogat de-al lui Desplein; d'Arthez a scris un articol pentru *Revista enciclopedică*[160]; Chrestien a vrut să cânte într-o seară pe Champs-Élysées, cu o batistă întinsă pe jos şi între patru opaiţe, dar a găsit apoi de făcut o broşură pentru cineva care ţine morţiş să ajungă om politic şi astfel, în schimbul a şase sute de franci, i-a compus ceva „gen Macchiavel"; Léon Giraud a împrumutat cincizeci de franci de la editor, Joseph şi-a vândut nişte schiţe, iar Fulgence şi-a jucat piesa duminică şi a avut sala plină.

— Uite două sute de franci, zise Daniel, ia-i şi să nu te mai prindem că faci asta a doua oară.

— Hei, doar n-o să ne săruţi acum, de parcă am fi făcut cine ştie ce! spuse Chrestien.

Ca să înţelegem desfătările ce le gusta Lucien în sânul acestei enciclopedii vii de suflete îngereşti, de tineri dotaţi cu diferite originalităţi, după ştiinţa pe care fiecare o cultiva, va fi de ajuns să redăm răspunsurile primite a doua zi de Lucien la o scrisoare trimisă familiei, capodoperă de simţire, de gânduri bune, înfricoşător strigăt ce i-l smulsese amara-i nefericire:

David Séchard către Lucien,

Dragul meu Lucien, îţi trimit alături o poliţă pe nouăzeci de zile şi la ordinul tău, de două sute de franci. Vei putea s-o negociezi la domnul Métivier, negustor de hârtie, corespondentul nostru la Paris, în strada Serpente. Iubitul meu Lucien, n-avem absolut niciun ban. Nevastă-mea s-a apucat să conducă tipografia şi-şi face datoria cu o credinţă, cu o răbdare şi cu un spor care mă fac să binecuvântez cerul de a-mi fi dat de soţie un asemenea înger. Şi ea a înţeles că ne este imposibil să-ţi trimitem

[160] *„Revista enciclopedică"* – a apărut la Paris între 1819 şi 1853, manifestând tendinţe liberale şi clasicizante.

chiar cel mai mic ajutor. Însă, dragul meu, cred că mergi pe o cale atât de frumoasă, în tovărăşia unor suflete atât de marii şi de nobile, încât nu se poate să nu izbândeşti când eşti sprijinit de inteligenţele aproape dumnezeieşti ale domnilor d'Arthez, Michel Chrestien şi Léon Giraud, şi povăţuit de domnii Meyraux, Dianchon şi Ridal, pe care scrisoarea ta mi i-a făcut cunoscuţi. Fără ştirea Èvei, deci, ţi-am subscris poliţa pe care voi găsi eu un mijloc s-o plătesc la scadenţă. Să nu cumva să te abaţi din drum: e plin de greutăţi, dar te va duce la glorie. Aş fi în stare să îndur mai degrabă toate relele din lume decât să te ştiu căzut în. cine ştie ce mocirlă a Parisului, cum i-am văzut pe atâţia. Fereşte-te cu tot curajul de locurile rele, de oamenii răi, de palavragii şi de anumiţi oameni de litere pe care am învăţat să-i preţuiesc la justa lor valoare în timpul şederii mele la Paris. Într-un cuvânt, fii emulul vrednic al acelor suflete cereşti pe care le-am îndrăgit şi eu. Purtarea ta îşi va afla curând răsplata. Adio, scumpe frate, m-ai făcut fericit, căci nu mă aşteptam la atâta curaj din partea ta.

David

Ève Séchard către Lucien,

Dragul meu, scrisoarea ta ne-a făcut pe toţi să plângem. Să ştie şi inimile nobile spre care îngerul tău păzitor te-a călăuzit: o mumă, o biată soţie tânără se vor ruga Domnului în fiecare dimineaţă şi seară pentru dânşii; şi, dacă rugăciunile noastre fierbinţi se vor înălţa până la tronul lui, ele vor dobândi de acolo binele vostru al tuturora. Da, scumpe frate, numele lor sunt întipărite în inima mea. Şi poate că într-o zi îi voi vedea şi eu. De-ar fi să fac pe jos tot drumul, voi veni să le mulţumesc pentru prietenia ce ţi-o arată, care a fost ca un balsam peste rănile mele. Aici, dragul meu, muncim ca nişte lucrători săraci. Soţul meu, omul acesta mare şi necunoscut, pe care îl iubesc cu

fiecare zi ce trece tot mai mult aflând mereu noi bogăţii în sufletul lui, a început să nu se mai îngrijească de tipografie cum trebuie, şi ghicesc eu de ce: sărăcia ta, a noastră, a mamei îl doboară. Scumpul nostru David e chinuit ca Prometeu[161] *de un vultur ce nu-i mai dă pace. La el, bietul, nu se gândeşte, are încredere în noroc. Tot timpul şi-l petrece făcând experienţe asupra fabricării hârtiei; m-a rugat să văd eu de afaceri, iar el mă ajută atât cât poate. Din păcate, sunt însărcinată! Acest lucru, care altădată m-ar fi umplut de fericire, mă întristează în starea în care ne aflăm cu toţii. Biata mama parcă a întinerit: şi-a recăpătat puterile şi îngrijeşte iarăşi de bolnavi. Dacă n-ar fi grijile băneşti, am fi fericiţii Bătrânul Séchard nu vrea să-i dea feciorului nicio leţcaie*; *David s-a dus la el ca să împrumute ceva bani pentru tine, căci scrisoarea ta îl pusese pe jăratic. „Îl cunosc eu pe Lucien, o să-şi iasă din minţi şi o să facă prostii”, zicea. L-am mustrat cum se cuvenea. „Fratele meu să nu-şi cunoască datoria?... i-am răspuns. Lucien ştie că aş muri de durere.” Mama şi cu mine am amanetat câteva lucruri, David habar n-are; mama o să le scoată imediat ce ne va fi cu putinţă. Am adunat aşa vreo sută de franci, pe care ţi i-am trimis cu poşta. Dacă nu ţi-am răspuns la prima scrisoare, nu fi supărat pe mine. Eram cu toţii într-o situaţie atât de grea, încât eu lucram şi noaptea, ca un bărbat! Ah! nu mă ştiam atât de voinică! Doamna de Bargeton e o femeie fără inimă; era datoare, chiar dacă nu te mai iubea, să te ocrotească şi să te ajute, după ce te-a smuls din braţele noastre şi te-a aruncat în oceanul Parisului, unde e nevoie de mila domnului, ca să întâlneşti o prietenie adevărată printre valurile de oameni şi de interese. N-are de ce să-ţi pară rău după dânsa. Ţi-aş fi dorit alături o*

[161] *chinuit ca Prometeu* – Legenda mitologică povesteşte că, după ce a creat pe om din ţărână, Prometeu a furat focul ceresc pentru a-şi însufleţi opera, lucru pentru care, ta porunca lui Jupiter, a fost ţintuit pe muntele Caucaz, unde un vultur îi sfâşia necontenit ficatul, până ce a fost salvat de Hercule.

femeie devotată ca mine, dar acum, când ştiu că ai prieteni care îţi poartă de grijă ca şi noi, sunt liniştită. Desfăşoară-ţi aripile, geniul meu drag! Îţi vei fi gloria noastră, aşa cum eşti acum toată iubirea noastră.

Ève

Scumpul meu copil, mie nu-mi mai rămâne decât să te binecuvântez după cele ce-ţi spune sora ta şi să te încredinţez că rugăciunile şi gândurile mele nu sunt pline, vai! decât de tine, în dauna celor pe care îi am lângă mine; pentru că sunt inimi în care absenţii au dreptate, aşa cum se întâmplă cu

Mama ta

În felul acesta „peste două zile, Lucien putu înapoia prietenilor săi împrumutul ce-i fusese oferit cu atâta dragă inimă. Niciodată poate, viaţa nu păru mai frumoasă, dar gestul său, pornit din amor propriu, nu scăpă privărilor pătrunzătoare ale amicilor şi delicatei lor sensibilităţi.

— Parcă ţi-ar fi frică să ne datorezi ceva, exclamă Fulgence.

— A! bucuria pe care o arată o socotesc gravă, zise Michel Chrestien, îmi confirmă observaţiile pe care le-am făcut: Lucien e vanitos.

— E poet, răspunse d’Arthez.

— Vă supără un sentiment atât de firesc?

— Trebuie să ţinem seama că nu ni-l ascunde, zise Léon Giraud, e încă sincer; însă mă tem ca mai târziu să nu ne ocolească.

— Şi pentru ce? întrebă Lucien.

— Pentru că ghicim ce se petrece în inima ta, răspunse Joseph Bridau.

— E în tine, îi zise Michel Chrestien, un duh drăcesc cu care vei justifica în propriii tăi ochi lucrurile cele mai potrivnice principiilor noastre: în loc să fii sofist în idei, vei fi

sofist în fapte.

— Da, şi eu mă tem de asta, spuse d'Arthez. Lucien, în mintea ta vei susţine discuţii straşnice în care vei fi măreţ, dar care te vor duce la fapte rele... N-ai să fii niciodată împăcat cu tine însuţi.

— Pe ce vă întemeiaţi rechizitoriul? întrebă Lucien.

— Vanitatea ta, scumpul meu poet, e atât de mare, încât nu te poţi lipsi de ea nici în prieteniile tale, exclamă Fulgence. Orice vanitate de acest fel dovedeşte un egoism feroce, iar egoismul e otrava prieteniei.

— O! Dumnezeule, exclamă Lucien, înseamnă că nu ştiţi cât vă iubesc.

— Dacă ne-ai iubi aşa cum ne iubim noi între noi, crezi că era nevoie de atâta grabă şi de atâta emfază ca să ne înapoiezi ceea ce nouă ne făcuse atâta plăcere să-ţi dăruim?

— Aici nu ne împrumutăm nimic, aici ne dăruim, îi zise brutal Joseph Bridau.

— Nu ne socoti aspri, copilule, îi spuse Michel Chrestien, suntem doar prevăzători. Ne e teamă să nu te vedem într-o zi preferind bucuriile unei mici răzbunări bucuriilor prieteniei noastre curate. Citeşte-l pe *Tasso* al lui Goethe, cea mai frumoasă operă a geniului acestuia măreţ, şi vei vedea acolo că poetului îi plac într-adevăr stofele lucioase, ospăţurile, triumfurile, fala: ei! n-ai decât să fii Tasso, dar fără nebunia lui[162]. Lumea cu plăcerile ei te cheamă? Stai pe loc, aici... Du în domeniul ideilor tot ceea ce ceri vanităţilor tale. Şi, dacă nu poţi fără nebunie, pune virtutea în fapte şi viciul în idei; în loc ca, aşa cum îţi spunea d'Arthez, să gândeşti bine şi să te porţi rău.

Lucien lăsă capul în jos: prietenii aveau dreptate.

— Mărturisesc că n-am tăria voastră, spuse el zvârlindu-

[162] *Tasso fără nebunia lui* – Celebrul poet italian *Torquato Tasso* (1544—1595), autorul poemului epic *Ierusalimul dezrobit,* şi-a încheiat viaţa de timpuriu, suferind de o boală nervoasă provocată de o muncă excesivă şi de nemulţumiri de tot felul.

le o privire fermecător de gingaşă, ca să înfrunt Parisul, ca să lupt cu curaj. Natura ne-a înzestrat cu firi şi însuşiri deosebite. Voi cunoaşteţi şi viciile şi virtuţile. Pe când eu, drept să vă spun, mă simt de pe acum ostenit.

— O să te sprijinim noi, zise d'Arthez, tocmai la asta slujesc prieteniile adevărate.

— Ajutorul pe care l-am primit acum de la voi e slab, şi noi suntem la fel de săraci cu toţii, unii ca şi alţii; nevoia se va ivi din nou, curând. Chrestien, care lucrează pentru primul-venit, n-are nicio trecere pe lângă editori. Bianchon e în afara acestui fel de ocupaţii. D'Arthez îi cunoaşte numai pe editorii de ştiinţă sau de specialitate, care n-au nicio legătură cu cei de noutăţi literare. Horace, Fulgence şi Bridau lucrează în alte domenii şi n-au nici în clin, nici în mânecă cu editorii. Trebuie să-mi aleg şi eu o cale.

— Alege-o pe-a noastră: îndură! spuse Bianchon, îndură cu bărbăţie şi închină-te Muncii!

— Dar ceea ce îndураţi voi pentru mine înseamnă moarte, zise Lucien aprins.

— Până să cânte cocoşul a treia oară, spuse Léon Giraud zâmbind, omul acesta va trăda cauza Muncii pentru cea a Lenii şi a Viciilor Parisului.

— Dar voi, cu munca, unde-aţi ajuns? întrebă Lucien râzând.

— Când pleci de la Paris în Italia, nu găseşti Roma la mijlocul drumului, spuse Joseph Bridau. După tine, mazărea ar trebui să crească cu sos cu tot.

— Aşa creşte numai pentru întâii născuţi ai *pairilor* de Franţa, zise Michel Chrestien. Noi însă, ăştia de rând, o semănăm, o stropim şi ni se pare mai bună.

Convorbirea alunecase către glumă. Minţile acelea pătrunzătoare, inimile acelea delicate se străduiră să-l facă pe Lucien să uite de mica sfadă, dar el pricepu din acest moment cât era de greu să-i înşeli. Şi curând îl cuprinse o deznădejde lăuntrică pe care o ascunse cu grijă prietenilor, temându-se de predicile lor necruţătoare. Spiritul său

meridional, care străbătea cu repeziciune întreaga gamă a sentimentelor, îl făcea să ia hotărârile cele mai opuse.

În mai multe rânduri le vorbi de intenţia de a se apuca de gazetărie, dar de fiecare dată prietenii îi spuseră:

— Fereşte-te ca de moarte!

— Acolo şi-ar afla mormântul frumosul, neprihănitul Lucien, acela pe care îl cunoaştem şi-l iubim, zise d’Arthez.

— N-ai putea rezista saltului veşnic de la muncă plăcere şi de la plăcere la muncă ce caracterizează viaţa ziariştilor; şi a rezista este temelia virtuţii. Ai fi atât de încântat să te joci cu puterea, să ai drept de viaţă şi de moarte asupra operelor cugetării omeneşti, încât ai fi ziarist în două luni. A fi ziarist înseamnă a ajunge proconsul în republica literelor. Cine poate spune orice ajunge să facă orice! Maxima e a lui Napoleon, se înţelege.

— N-o să fiţi voi alături de mine? întrebă Lucien.

— N-o să mai fim, exclamă Fulgence. O dată ajuns ziarist, nu te-ai mai gândi la noi, după cum nici dansatoarea de operă, îmbătată de succes şi de dorinţele ce le stârneşte, nu se mai gândeşte, în trăsura căptuşită cu mătase, la satul, la vacile şi la opincile de la care a pornit. Tu ai din plin însuşirile ziaristului: strălucirea şi repeziciunea gândirii. N-ai renunţa la o vorbă de duh chiar dacă ţi-ai face un prieten să plângă. Îi întâlnesc pe ziarişti prin culoarele teatrelor; mi-e groază de ei. Gazetăria e un iad, un abis de ticăloşii, de minciuni, de trădări, pe care nu-l poţi străbate şi din care nu poţi ieşi neprihănit, decât ocrotit ca Dante de laurul divin al lui Virgiliu[163].

Cu cât cenaclul îi interzicea lui Lucien această cale, cu atât dorinţa lui de a da piept cu primejdia îl îmboldea, şi începea să discute cu el însuşi: nu era caraghios sa aştepte iarăşi să-l năpădească sărăcia fără să fi făcut ceva

[163] *ocrotit ca Dante de laurul divin al lui Virgiliu* – Poetul Virgiliu, trimis de Beatrice, este, în *Divina Commedia,* ocrotitorul lui Dante, pe care-l salvează de trei fiare sălbatice şi pe care-l conduce prin infern şi prin purgatoriu.

împotriva ei? De când cu insuccesul demersului său cu privire la roman, Lucien nu mai era ispitit să compună un altul. De altfel, din ce ar trăi în timpul cât l-ar scrie? Într-o lună de lipsuri îşi sleise doza de răbdare. N-ar putea el oare face cu nobleţe ceea ce ziariştii făceau fără conştiinţă şi fără demnitate? Prietenii îl jigneau cu neîncrederea lor. O să le arate el tăria lui de caracter! Într-o zi poate îi va ajuta şi el: va fi crainicul gloriei lor!

— Şi, la urma urmei, ce înseamnă o prietenie care se dă în lături din faţa complicităţii? îl întrebă el într-o seară pe Michel Chrestien, pe care îl însoţise până aproape de casă, împreună cu Léon Giraud.

— Noi nu ne dăm în lături de la nimic, răspunse Michel Chrestien. Dacă, din nenorocire, ţi-ai ucide amanta, te-aş ajuta să-ţi ascunzi crima şi poate că te-aş preţui şi mai mult; dar dacă te-ai face spion, aş fugi de tine cu groază, căci ai fi laş şi ticălos din convingere. În două cuvinte, asta-i gazetăria. Prietenia iartă greşeala, fapta necugetată a pasiunii; faţă de hotărârea de a face negoţ cu sufletul, cu spiritul şi cu gândul, prietenia trebuie să se arate însă neînduplecată.

— N-aş putea să mă fac ziarist până ce-mi vând volumul de poezii şi romane, şi pe urmă să mă las numaidecât de ziaristică?

— Aşa s-ar purta Macchiavel, dar nu Lucien de Rubempré, zise Léon Giraud.

— Ei, atunci, izbucni Lucien, o să vă dovedesc că-l pot egala şi pe Macchiavel.

— Ah! exclamă la rându-i Michel strângându-i mâna lui Léon, l-ai împins la pierzanie. Lucien, îi zise el, ai trei sute de franci în buzunar, cu suma asta trăieşti trei luni fără griji; apucă-te de lucru, mai scrie un roman, d’Arthez şi Fulgence te vor ajuta la alcătuirea planului, vei fi mare, vei fi romancier. Eu, la rândul meu, voi pătrunde într-unul dintre *lupanarele* gândirii, voi face pe ziaristul trei luni, îţi voi vinde cărţile vreunui editor căruia îi voi ataca publicaţiile,

voi scrie articole elogioase pentru tine, îi voi pune şi pe alţii să scrie; vom organiza un succes, vei fi un om mare şi vei rămâne Lucien al nostru.

— Proastă părere mai ai despre mine, dacă îţi închipui că eu mă voi pierde acolo unde tu te vei mântui! zise poetul.

— Iartă-l, Doamne, că e un copil! exclamă Michel Chrestien.

După ce-şi mai dezgheţase spiritul în timpul serilor petrecute la d'Arthez, Lucien începuse să studieze glumele şi articolele din ziarele mai mici. Sigur de a fi cel puţin egal cu redactorii cei mai cu haz, se apucă într-ascuns şi el de gimnastica aceasta a gândirii, şi într-o bună dimineaţă o porni triumfător în oraş cu hotărârea de a-i cere vreunui colonel al trupelor „uşoare" ale presei să-l înroleze şi pe el. Îşi pusese hainele lui cele mai bune şi trecu Sena cu gândul că autorii, ziariştii, scriitorii, într-un cuvânt viitorii lui confraţi, se vor dovedi desigur mai primitori şi mai dezinteresaţi decât cele două soiuri de editori de care se izbiseră nădejdile sale. De bună seamă că va fi întâmpinat cu simpatie, cu o dragoste ca aceea pe care o întâlnea în cenaclul din strada des Quatre-Vents. Stăpânit de presimţiri când favorabile, când nefavorabile, aşa cum se întâmplă oamenilor cu imaginaţie, ajunse în strada Saint-Fiacre, lângă bulevardul Montmartre, şi se opri în faţa casei unde se aflau birourile micului ziar, cu fiorii tânărului care intră într-o casă rău famată. Pătrunse totuşi în birourile de la parter. În prima încăpere, împărţită în două părţi egale de un perete de scânduri şi gratii până în tavan, găsi un invalid care, cu singura lui mână, ţinea pe cap câteva teancuri de hârtie, iar în dinţi purta livretul cerut de fisc. Omul acesta, cu faţa galbenă plină de umflături roşii, din care pricină era poreclit *Castravetele,* îi arătă îndărătul gratiilor pe cerberul ziarului. Acest personaj era un ofiţer bătrân, cu decoraţii, cu nasul ascuns de nişte mustăţi cărunte, cu o bonetă de mătase neagră pe cap şi cufundat într-o largă redingotă

albastră ca o broască ţestoasă în carapacea ei.

— Din ce zi doriţi să înceapă abonamentul? îl întrebă ofiţerul imperiului.

— N-am venit pentru abonament, răspunse Lucien.

Poetul văzu pe uşa din faţa aceleia pe care intrase o pancartă pe care scria: BIROUL REDACŢIEI, iar dedesubt: *Intrarea publicului este interzisă.*

— Atunci pentru vreo reclamaţie? reluă oşteanul lui Napoleon. A! da: am fost cam răi cu Mariette. Ce vreţi, nici eu nu cunosc bine cum stau lucrurile. Dar dacă aţi venit să cereţi socoteală, sunt gata, adăugă el uitându-se la floretele şi pistoalele din panoplia atârnată într-un colţ.

— Nici pentru asta, domnule. Vreau să vorbesc cu redactorul-şef.

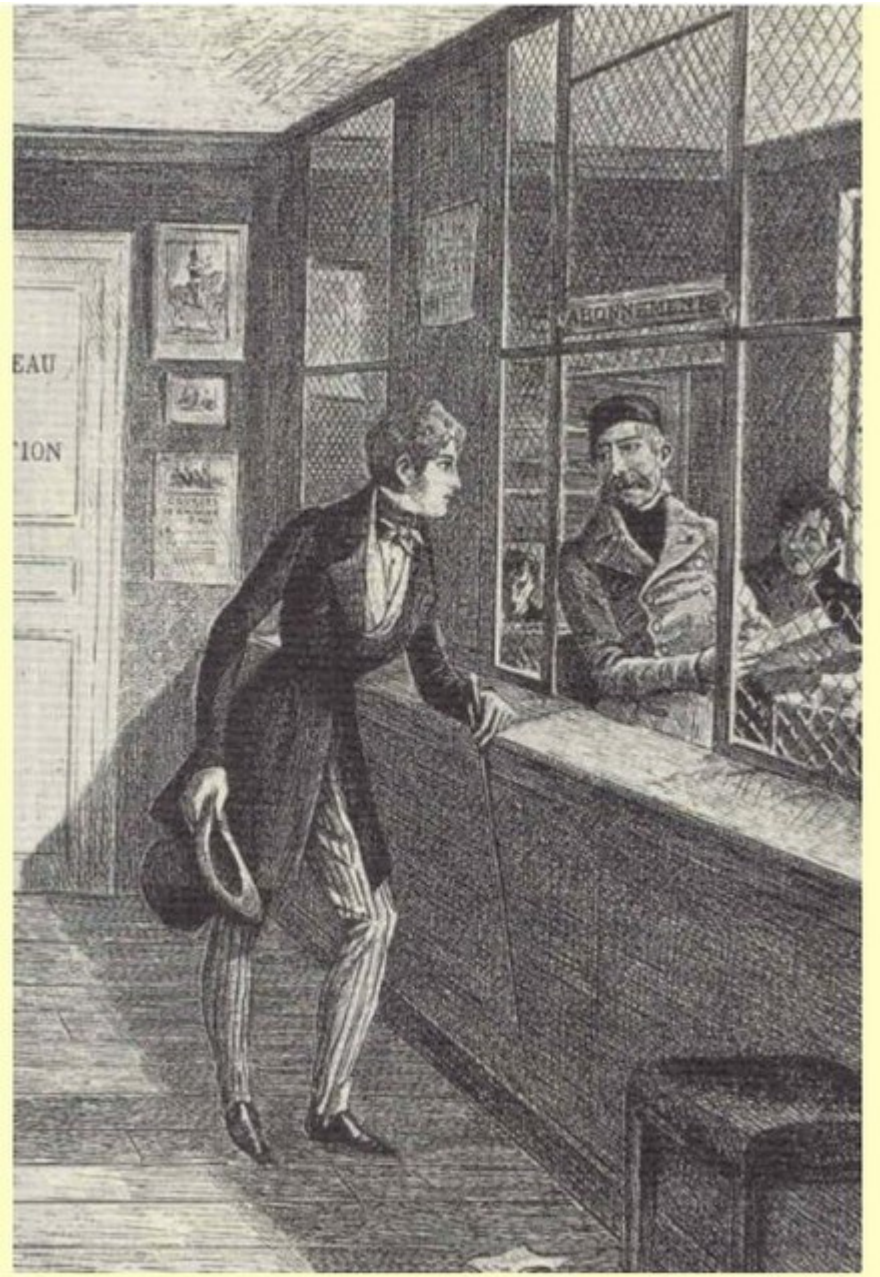

Monsieur, je viens pour parler au rédacteur en chef, dit Lucien.

— Nu-i nimeni aici până la patru.

— Vezi dumneata, amice Giroudeau, sunt unsprezece coloane, care, la cinci franci una, fac cincizeci şi cinci de franci; am primit patruzeci, deci îmi mai datorezi încă cincisprezece franci, cum îţi spuneam…

Vorbele astea erau rostite de un tânăr pipernicit, cu faţa încreţită de viclenie, de culoarea unui albuş de ou prost fiert, cu doi ochi de un albastru curat, dar spăimântători de răutate – ascuns până atunci de trupul fostului militar. Glasul acesta îl îngheţă pe Lucien; avea ceva din mieunatul pisicii şi din răsuflarea şuierată a hienei.

— Aşa-i, răcane, răspunse ofiţerul pensionar; dar ai pus la socoteală şi titlurile şi spaţiile. Eu am ordin de la Finot să adun totalul rândurilor şi să le împart la numărul cerut pentru fiecare coloană întreagă. Întrebuinţând operaţia aceasta strangulatorie la articolul dumitale, am găsit trei coloane mai puţin.

— Uită-te la el, canibalul, nu plăteşte spaţiile! Dar asociatului i le pui la socoteală. Mă duc să vorbesc cu Étienne Lousteau, cu Vernou…

— Nu pot să calc consemnul, amice, zise ofiţerul. Şi, la urma urmelor, ce ţipi aşa la dădaca dumitale, tocmai dumneata care scrii un articol în cât timp îmi trebuie mie să fumez un trabuc! Ei! o să le plăteşti o halbă mai puţin camarazilor, sau o să mai câştigi o partidă de biliard, şi asta o să-ţi fie toată paguba!

— Finot face nişte economii care o să-l coste scump, răspunse redactorul ridicându-se şi plecând.

— Ia uită-te la el, parc-ar fi Voltaire sau Rousseau! îşi zise casierul întorcându-se spre poetul provincial.

— O să trec atunci pe la patru, reluă Lucien.

În timpul discuţiei, Lucien văzuse pe pereţi portretele lui Benjamin Constant, al generalului Foy[164], ale celor

[164] *Benjamin Constant... generalul Foy* – fruntaşi ai partidului liberal, reprezentând, în timpul restauraţiei, o parte a opoziţiei democratice;

şaptesprezece oratori de frunte ai partidului liberal, alături de nişte caricaturi împotriva guvernului. Privirile îi fugiseră mai ales înspre uşa sanctuarului, unde de bună seamă că se făurea foaia hazlie, care îl înveselea în fiecare zi şi care se bucura de dreptul de a râde de regi, de evenimentele cele mai grave, în sfârşit, de a se agăţa de orice printr-o vorbă de spirit. O porni la hoinărit pe bulevarde, plăcere nouă pentru el, dar care îl vrăji într-atâta, încât se trezi că acele pendulelor de la ceasornicari arătau patru fără ca el să fi băgat de seamă că nici nu mâncase. Poetul făcu repede cale întoarsă către strada Saint Fiacre, urcă scara, deschise uşa, nu-l mai găsi pe bătrânul militar, ci îl văzu pe invalid şezând pe livretul pentru fisc, molfăind o coajă de pâine şi făcând de strajă la ziar, ca altădată la corvadă, cu un aer resemnat şi fără a-i înţelege rostul, aşa cum nu pricepuse nici pe acela al marşurilor rapide ordonate de împărat. Lucien avu îndrăzneaţa idee să-l păcălească pe acest slujbaş de temut: trecu prin faţa lui cu pălăria înfundată pe ochi şi deschise, ca şi cum ar fi fost de-ai casei, uşa sanctuarului. Biroul redacţiei înfăţişă privirilor sale lacome o masă rotundă acoperită cu postav verde şi şase scaune de paie destul de noi. Podeaua vopsită nu era încă stricată, iar curăţenia camerei dovedea că nu prea era vizitată. Pe cămin, o oglindă, un ceas de spiţer, plin de praf, două sfeşnice cu câte două lumânări implântate în grabă, în sfârşit cărţi de vizită împrăştiate peste tot. Pe masă erau răvăşite ziare vechi, în jurul călimării cu cerneală uscată şi împodobită cu pene de scris, al căror vârf era aşa de stricat, încât semăna cu soarele desenat de copii. Pe nişte bucăţi de hârtie mânjită, văzu câteva articole scrise neciteţ, aproape hieroglific, rupte într-o parte, sus, de către tipografi, cărora acest semn le serveşte pentru a

---

Benjamin *Constant* (1767—1830): a fost şi scriitor (este autorul romanului *Adolphe),* iar generalul *Maximilien-Sébastien Foy* (1775—1825), deputat în 1819 şi 1824, era un bun orator, adversar temut al reprezentanţilor guvernelor restauraţiei.

recunoaşte articolele „culese”. Ici-colo, hârtii cenuşii cu caricaturi destul de hazlii, desenate de oameni care desigur căutaseră să-şi omoare timpul, adică mai omorând câte ceva ca să nu piardă obişnuinţa. Pe pereţii acoperiţi cu un tapet modest de culoare verzuie, erau prinse în ace nouă desene satirice, lucrate în peniţă, pe tema *Solitarului,* carte cu un succes nemaiîntâlnit în Europa şi care trebuie să-i fi plictisit până peste cap pe gazetari: „În provincie, *Solitarul,* când a apărut, pe femei le-a zăpăcit. – *Solitarul* citit într-un castel. – Efectul *Solitarului* asupra animalelor domestice. – Printre sălbatici, *Solitarul* explicat obţine cel mai grozav succes. – *Solitarul,* tradus în chinezeşte, e prezentat de autor împăratului la Pekin. – Pe muntele sălbatic, Élodie violată. (Caricatura aceasta i se păru lui Lucien de-a dreptul neruşinată, dar îi stârni râsul.) – Sub un baldachin, *Solitarul* plimbat cu alai de ziarişti pe străzi. *Solitarul,* spărgând o presă, îi răneşte pe *urşi*. – Citit de la coadă la cap *Solitarul* îi uimeşte pe academicieni prin nebănuite frumuseţi.” Pe marginea unui ziar, Lucien zări un desen înfăţişând un ziarist întinzând pălăria, iar dedesubt: *Finot, ce s-a ales cu suta mea de franci?* semnat cu un nume care a făcut vâlvă, dar care n-o să ajungă niciodată ilustru. Între sobă şi fereastră se aflau o masă, un fotoliu de acaju, un coş de hârtii şi un covoraş dreptunghiular, denumit *preş de sobă*; totul acoperit de un strat gros de praf. La ferestre erau doar nişte perdeluţe. Pe măsuţă zăceau vreo douăzeci de lucrări depuse în timpul zilei: gravuri, note muzicale, reclame, un exemplar din ediţia a noua a *Solitarului,* încă în acel moment calul de bătaie al ziariştilor, şi vreo zece plicuri nedesfăcute. După ce făcu inventarul acestui mobilier ciudat, după ce dădu frâu liber gândurilor, după ce pendula bătu cinci, se înapoie la invalid ca să-i pună câteva întrebări. *Castravetele* îşi isprăvise coaja de pâine şi aştepta, cu răbdarea sentinelei, întoarcerea militarului cu decoraţii, care poate că acuma se plimba pe bulevard. În acel moment, o femeie se ivi în pragul uşii, după ce i se

auzise foşnetul rochiei pe scară şi paşii sprinteni de femeie atât de lesne de recunoscut. Era destul de drăguţă.

— Domnule, îi zise ea lui Lucien, ştiu pentru ce lăudaţi atâta pălăriile domnişoarei Virginie şi viu să vă cer mai întâi un abonament pe un an; în aceleaşi condiţii însă ca şi dumneaei...

— Doamnă, eu nu sunt de la ziar:

— Ah!

— Un abonament cu începere din luna octombrie? întrebă invalidul.

— Ce doreşte doamna? întrebă bătrânul militar care îşi făcu tocmai apariţia.

Fostul ofiţer se retrase dincolo cu frumoasa modistă. Când Lucien, plictisit să mai aştepte, intră în prima încăpere, auzi această conversaţie finală:

— Aş fi foarte încântată. Domnişoara Florentine poate să treacă pe la magazin să-şi aleagă tot ce doreşte. Am tocmai panglicile care-i trebuie. Prin urmare, ne-am înţeles: nu mai pomeniţi nimic de Virginie, o cârpace care nu-i în stare să născocească nici măcar un model de pălărie, pe când eu mereu scot câte una nouă.

Lucien auzi lunecând câteva monezi în sertar. Apoi militarul se apucă să facă socoteala încasărilor zilei.

— Domnule, aştept aici de-o oră, zise poetul cam supărat.

— *Dumnealor* tot n-au venit? întrebă veteranul napoleonian manifestând o oarecare îngrijorare, din politeţe. Nu mă miră. De câtva timp nu îi mai văd deloc pe-aici. Suntem la mijlocul lunii, ştiţi dumneavoastră; *dumnealor* nu vin decât la leafă, pe la 29—30 ale lunii.

— Şi domnul Finot? întrebă Lucien, care reţinuse numele directorului.

— E acasă, în strada Feydeau. Castravete dragă, când duci hârtia la tipografie, du-i şi ce-a sosit astăzi.

— Dar unde se face ziarul? grăi Lucien ca pentru sine.

— Ziarul? spuse funcţionarul, primind de la Castravete

restul banilor, daţi acestuia pentru timbre. Ziarul?... hrm! hrm! Dragul meu, fii mâine dimineaţă la şase la tipografie, când pleacă băieţii cu ziare. Ziarul, domnul meu, se face pe stradă, la autori acasă sau la tipografie, între unsprezece şi miezul nopţii. Pe vremea împăratului, domnul meu, nu se pomeneau tarabele astea de hârtie prăpădită degeaba. A! ce i-ar mai fi zgâlţâit el, doar cu patru oameni şi un caporal, şi nu s-ar fi lăsat bătut la cap, ca ăştia de-acum, de nişte vorbe goale. Hei, dar am trăncănit destul! Dacă nepotu-meu îşi face afacerile scriind pentru fiul *celuilalt*[165]*...* – hrm! hrm! – la urma urmelor, nu-i cine ştie ce păcat. Hei, dar abonaţii nu se prea îngrămădesc azi, o să plec din post.

— Domnule, se vede cât de colo că dumneavoastră cunoaşteţi tainele redactării ziarului.

— Cele financiare, hrm! hrm! zise militarul tot încercând să-şi scoată flegmele din gât. După talent, trei franci coloana de cincizeci de rânduri cu câte patruzeci de litere, fără spaţii; asta e. Numai că redactorii sunt nişte lighioane afurisite, nişte tinerei pe care eu nu i-aş fi luat nici ca oameni de corvadă şi care, pentru că mâzgălesc o groază de hârtie, se uită cu dispreţ la un fost căpitan de dragoni din garda imperială, ieşit la pensie maior, care a trecut cu Napoleon prin toate capitalele din Europa...

Lucien, împins spre uşă de soldatul lui Napoleon, care-şi peria haina albastră arătându-şi intenţia de a pleca şi el, avu îndrăzneala să se aşeze de-a curmezişul.

— Am venit ca să mă angajez redactor, zise el, şi vă jur că am numai respect pentru un căpitan din garda imperială, din care făceau parte doar oameni de oţel...

— Adevăr grăişi, civilule, reluă ofiţerul trăgându-i lui Lucien un ghiont în burtă. Dar în ce clasă de redactori vrei să intri? mai întrebă oşteanul dându-l pe Lucien în lături şi coborând scara. Nu se opri decât ca să-şi aprindă trabucul la portăreasă: – Dacă vin cumva abonamente, primeşte-le

[165] *fiul celuilalt* – fiul lui Napoleon, căruia, în timpul restauraţiei, nu i se spunea pe nume.

dumneata, coană Chollet, şi ia notă de ele. – Abonamente şi iar abonamente: numai asta ştiu, reluă el întorcându-se spre Lucien care îl urmase. Finot e nepotul meu, singurul din familie care a mai avut grijă de mine. De aceea, cine-i caută pricină lui Finot are de-a face cu moş Giroudeau, căpitan la dragonii de gardă, înrolat ca simplu cavalerist în armata de Sambre-et-Meuse, apoi cinci ani instructor de sabie la husarii din armata pentru Italia! Un! doi! şi nemulţumitul e pe lumea cealaltă! adăugă el făcând o mişcare de fandare. Dar, să ne întoarcem la ale noastre, puştiule: avem diferite feluri de redactori: redactorul care redactează şi are leafă, redactorul care redactează şi care n-are nimic, voluntarul – cum îi zicem noi; şi, în fine, redactorul care nu redactează nimic şi care nu-i cel mai guguman; ăsta nu poate săvârşi greşeli, îşi dă aere de scriitor, face parte din redacţie, ne plăteşte câte o masă, umblă pe la teatre, întreţine câte o actriţă şi e foarte fericit. Dumneata ce vrei să fii?

— Redactor care să lucrez bine şi, prin urmare, şi bine plătit.

— Eşti ca toţi răcanii care vor să ajungă mareşali! Ascultă de moş Giroudeau; prin flanc, la stânga, pas alergător! Du-te de caută cuie prin şanţuri, ca omul de colo care a fost în armată: se vede după ţinuta lui. Nu te prinde scârba să vezi un soldat bătrân, care a ţinut de atâtea ori piept duşmanului, că adună cuie prin Paris? Şi, să fiu al naibii, tu nu eşti decât un calic, tu n-ai luptat pentru împărat! Ce mai vorbă, puştiule, civilul pe care l-ai văzut de dimineaţă la ziar a câştigat patruzeci de franci luna asta. O să fii dumneata mai breaz? Şi publicul zice că, după Finot, e cel mai cu haz dintre toţi redactorii lui.

— Dumneavoastră, când aţi intrat în armata de Sambre-et-Meuse, nu vi s-a spus că e primejdios?

— Ba bine că nu!

— Păi atunci?

— Păi atunci, du-te la nepotu-meu Finot; e băiat bun, cel

mai cinstit băiat pe care îl vei întâlni, dacă poţi să-l întâlneşti; pentru că se zbate ca o zvârlugă. În meseria lui, vezi, nu-i atâta nevoie să scrii, cât să-i faci pe alţii să scrie. Se pare că oamenilor noştri le place mai mult să petreacă cu actriţele decât să mânjească hârtia. Oho! sunt nişte lighioane afurisite! Am onoarea să vă spun la revedere!

Casierul îşi învârti prin aer prea temutu-i baston, unul dintre scuturile lui Germanicus, şi-l lăsă pe Lucien în mijlocul bulevardului, tot atât de uluit de acest tablou al redacţiei, pe cât fusese de roadele literaturii la Vidai şi Porchon. Lucien alergă de vreo zece ori acasă la Andoche Finot, directorul ziarului, în strada Feydeau, fără să-l găsească niciodată. Dis-de-dimineaţă, Finot nu se întorsese încă acasă. La prânz, Finot era după treburi: lua masa, i se spunea, la cafeneaua cutare. Lucien se ducea la cafenea şi, făcându-şi curaj, o întreba de Finot pe vânzătoarea de limonadă: Finot tocmai plecase. În sfârşit, ostenit, îl socoti pe Finot un personaj născocit, un personaj de legendă, şi i se păru mai simplu să-l pândească pe Étienne Lousteau la Flicoteaux. Tânărul ziarist îi va lămuri misterul ce învăluia viaţa ziarului la care lucra.

Din ziua binecuvântată când Lucien îl cunoscuse pe Daniel d’Arthez, îşi schimbase locul pe care-l ocupa în mod obişnuit la Flicoteaux: cei doi prieteni mâncau unul lângă altul şi stăteau de vorbă pe şoptite despre literatură înaltă, despre subiecte de tratat, despre felul de a le prezenta, de a le înnoda şi de a le deznoda. În acea vreme, Daniel d’Arthez corecta manuscrisul *Arcaşul lui Carol al IX-lea,* refăcea unele capitole, scria paginile frumoase ce se pot citi şi azi, punea minunata prefaţă care parcă întrece toată cartea şi care a împrăştiat atâta lumină în tânăra literatură. Într-o zi, pe când Lucien se aşeza la masă alături de Daniel care îl aşteptase şi căruia îi ţinea mâna într-a sa, îl văzu la uşă pe Étienne Lousteau, tocmai când apăsa pe clanţă. Lucien dădu numaidecât drumul mâinii lui Daniel şi îi spuse

chelnerului că voia să ia masa la vechiul lui loc de lângă tejghea. D'Arthez îi zvârli lui Lucien una dintre privirile acelea îngereşti, în care iertarea învăluia dojana, şi care pătrunse atât de puternic în inima poetului, încât îi apucă din nou mâna lui Daniel ca să i-o mai strângă o dată.

— E vorba de o afacere foarte importantă pentru mine, o să-ţi vorbesc eu, îi zise el.

Lucien ajunse la fostul său loc în clipa în care Lousteau şi-l lua pe al său; poetul salută cel dintâi, conversaţia se legă de îndată şi urmă cu atâta înflăcărare, încât Lucien alergă să-şi aducă de acasă manuscrisul *Margaretelor,* pe când Lousteau îşi isprăvea masa. Îl făcuse pe ziarist să accepte a-i citi sonetele şi se bizuia pe bunăvoinţa ce o afişa acesta, ca să-şi facă rost de un editor sau să intre la ziar. Când se înapoie, Lucien îl văzu, în colţul sălii, pe Daniel cu coatele pe masă privindu-l cu melancolie; însă, ros de mizerie şi îmboldit de ambiţie, se prefăcu a nu-şi vedea fratele de cenaclu şi îl urmă pe Lousteau. Soarele sta să asfinţească pe când ziaristul şi neofitul se aşezară pe sub copacii grădinii Luxembourg, în acea parte cuprinsă între marea alee a Observatorului şi strada de Vest. Strada aceasta era pe atunci un fel de şanţ mocirlos, mărginit de scânduri şi băltoace; casele dădeau numai înspre strada Vaugirard; trecea atât de puţină lume pe acolo, încât la vremea cinei doi îndrăgostiţi puteau să se certe şi apoi să-şi facă toate avansurile împăcării, fără teamă de a fi văzuţi. O singură fiinţă care i-ar fi putut tulbura: veteranul care făcea de sentinelă la micul gard de fier dinspre strada de Vest, dacă venerabilului soldat i-ar fi venit chef să-şi prelungească cu câţiva paşi plimbarea-i monotonă. Pe acea alee, pe o bancă de lemn, între doi tei, Étienne ascultă sonetele alese ca probă dintre *Margarete.* Étienne Lousteau, care, după doi ani de ucenicie, era tocmai pe cale să ajungă redactor, şi care îşi făcuse câteva prietenii printre celebrităţile acelei epoci, era un personaj impunător pentru Lucien. De aceea, pe când îşi netezea manuscrisul răsucit, poetul de provincie

socoti că e nevoie să facă un fel de introducere.

— Sonetul e o operă din cele mai grele în poezie. Acest mic poem a cam fost lăsat în părăsire. Nimeni în Franţa nu a putut rivaliza cu Petrarca, a cărui limbă, mult mai mlădioasă decât a noastră, admite unele jocuri de gândire respinse de *pozitivismul* nostru (iertaţi-mi acest cuvânt!). Am găsit deci că e mai original să debutez cu o culegere de sonete. Victor Hugo a luat oda, Canalis[166] nu mai face decât stanţe, Béranger monopolizează cântecul, Casimir Delavigne a pus mâna pe tragedie şi Lamartine pe meditaţie.

— Dumneata eşti clasic, sau romantic? îl întrebă Lousteau.

Mirarea lui Lucien la această vorbă arăta o atât de deplină necunoaştere a stării de lucruri din Republica Literelor, încât Lousteau găsi de cuviinţă să-l lumineze.

— Dragul meu, ai sosit aici în toiul unei bătălii îndârjite, şi trebuie să te hotărăşti numaidecât. Literatura e împărţită în general în mai multe zone; dar oamenii mari sunt împărţiţi în două tabere. Regaliştii sunt romantici, iar liberalii sunt clasici[167]. Deosebirea dintre părerile literare se adaugă la deosebirea dintre părerile politice, şi de aici rezultă un război pe viaţă şi pe moarte, cu toate armele, cu valuri de cerneală, cu vorbe de spirit foarte înţepătoare, cu calomnii

[166] *Canalis* – printre poeţii cunoscuţi ai epocii (V. Hugo, Béranger, Delavigne, Lamartine), Balzac introduce şi pe acest Canalis, care nu este decât un personaj al său, tip de poet pretenţios şi reclamagiu, şeful şcolii serafice" (v. romanele *Modeste Mignon, Un debut în viaţă* etc.)

[167] *Regaliştii sunt romantici, iar liberalii sunt clasici* – aceasta a fost situaţia până prin 1825, liberalii simţindu-se obligaţi să se declare clasici, deoarece continuau spiritul secolului al XVIII-lea, iar regaliştii crezându-se romantici din cauza interesului pentru evul mediu al romanticilor; după 1825, când noţiunile literare s-au clarificat, în condiţiile opoziţiei antimonarhice, cei mai mulţi romantici s-au apropiat de liberali, respingând, primii regalismul, iar ceilalţi clasicismul; romantismul francez a devenit astfel, în linii mari, un curent literar cu conţinut social – umanitar, care; corespundea libertăţilor estetice revendicate de el.

tăioase, cu porecle înverşunate, între gloriile ce răsar şi gloriile ce apun. Printr-o ciudăţenie specială, regaliştii romantici cer libertatea literară şi îndepărtarea legilor care impun forme literaturii; pe când liberalii vor să păstreze regula unităţilor, forma alexandrinului şi tema clasică. Părerile literare sunt deci în dezacord, în fiecare tabără, cu părerile politice. Dacă eşti eclectic, n-o să ai pe nimeni de partea dumitale. Ei, pe care îi alegi?

— Care sunt mai tari?

— Ziarele liberale au mult mai mulţi abonaţi decât ziarele regaliste şi ale guvernului; totuşi, Canalis îşi face drum, deşi e monarhist şi religios, deşi e protejat de curte şi de cler. — Sonete! Păi asta-i literatură de dinainte de Boileau, zise Étienne, văzându-l pe Lucien speriat că trebuie să aleagă între două flamuri. Fii romantic. Romanticii sunt numai tineri, pe când clasicii sunt nişte *peruci:* romanticii vor învinge.

Cuvântul *perucă* era cea mai proaspătă poreclă cu care ziariştii romantici îi blagosloviseră pe clasici.

— PĂSCUŢELE! zise Lucien alegând pe cel dintâi dintre sonetele care îndreptăţeau titlul[168] şi slujea de deschidere volumului:

Culorile, păscuţe, vă stau înmănuncheate
Frumos, ca să ne fie desfăt pentru privire,
Dar ştiu să povestească şi dorul de iubire
Într-un poem ce-n inimi cărarea vin s-arate.

Staminele de aur cu-argint îngemănate
Întruchipează banii ce au la om cinstire,
Iar sângele din vine, subţiri ca nişte fire,

[168] *Sonetele care îndreptăţeau titlul* – Dintre sonetele citate aci de Balzac ca fiind opera lui Lucien de Rubempré, cel cu titlul de *Margareta* e de doamna de *Girardirt (Delphine Gay)* (1804—1855), autoare de poezii, romane şi comedii; cel cu titlul de *Laleaua* e de poetul *Théophile Gautier* (1811—1872).

Cât costă biruinţa în chinuri îndurate.

Voi înfloriţi de Paşte când, înviat din morţi,
Iisus Mântuitorul deschide lumii porţi,
Ca pilda curăţiei prin ele să se vadă;

De-aceea oare toamna, când re-nfloriţi mici, albe,
E ca să ne aduceţi de necredinţe-aminte?
Sau s-amintiţi juneţea cu florile ei dalbe?

Lucien fu neplăcut surprins de desăvârşita nemişcare a lui Lousteau în timp ce-i asculta sonetul; nu cunoştea încă descurajanta nepăsare ce ţi-o dă obişnuinţa criticii şi care îi caracterizează pe ziarişti; sătui de proză, de drame şi de versuri. Poetul, deprins să primească aplauze, îşi înghiţi amărăciunea provocată de aşteptarea înşelată şi citi sonetul preferat de doamna de Bargeton şi de câţiva prieteni din cenaclu. „Asta o să-i smulgă poate o vorbă”, gândi el.

Sonetul II

MARGARETA

Eu margareta sunt, şi fui cea mai frumoasă
Din câte flori câmpia cea verde o-nstelau.
De farmec căutată, eram prea bucuroasă,
Că veşnice-aurore viaţa-mi aureau.

Dar, vai! o soartă nouă veni fără s-o vreau,
Şi-mi dărui de-a pururi menire nemiloasă;
Mă osândi destinul să nu fiu mincinoasă,
Şi pier, căci ştiinţa-i moarte pentru acei ce-o au.

Eu tihnă nu mai aflu, odihnă nu găsesc;
Mă smulge-ndrăgostitul, ca soarta să-i ghicesc,

Şi inima-mi sfâşie, să vadă de-i iubit.

Eu, numai eu sunt floarea netrebnic aruncată;
Mi se jupoaie fruntea de spicul mărgărit,
Şi-n praf îs tăvălită când taina mi-i aflată.

Când isprăvi, poetul îşi privi Aristarcul[169], dar Étienne Lousteau se uita la copaci.

— Ei, ce ziceţi? îl întrebă Lucien.

— Păi, dragul meu, citeşte înainte! Nu te ascult? La Paris, a asculta fără a scoate o vorbă e un elogiu.

— V-aţi plictisit? mai întrebă Lucien.

— Continuă, răspunse cam aspru ziaristul.

Lucien citi sonetul următor; dar îl citi fără pic de avânt, căci sângele rece de nepătruns al lui Lousteau îi îngheţa glasul. Dacă ar fi avut mai multă experienţă a vieţii literare ar fi ştiut că tăcerea şi asprimea scriitorilor în asemenea împrejurare trădează gelozia ce le-o stârneşte ů opera frumoasă, după cum admiraţia lor zgomotoasă înseamnă plăcerea produsă de o operă slabă, care le linişteşte amorul propriu.

Sonetul XXX

CAMELIA

Câte flori sunt, fiecare are-o vorbă de rostit:
Trandafirul e-al iubirii şi cinsteşte frumuseţea,
Vioreaua-nfăţişează suflet pur, îndrăgostit,
Iară crinul străluceşte arătându-şi doar mândreţea.

Doar camelia-ntre ele, ce din seră s-a ivit,
Trandafir fără mireasmă, crin ce şi-a pierdut

[169] *îşi privi Aristarcul* – omul în care vedea un critic competent; Aristarc a fost un critic alexandrin ilustru (secolul al II-lea î.e.n.), care a servit şi de educator fiilor lui Ptolemeu Philometor, regele Egiptului.

nobleţea –
Prin saloane câteodată i se spune: Bun-venit!
Elegantelor s-aline, feciorelnică, tristeţea.

Totuşi seara, când la teatru de prin loji răsar alb-pale,
Ochilor li-e drag să vadă, desfăcând dalbe petale,
Salba albelor camelii, semn de gând neprihănit,

Printre negrele şuviţe ce cu ochii le alinţi,
Ale acelor ce inspiră un amor fără dorinţi,
Ca şi statui ce-n vechime Fidias le-a zămislit.

— Ce credeţi de bietele mele sonete? întrebă de-a dreptul Lucien când sfârşi.

— Vrei să ştii adevărul? zise Lousteau.

— Sunt destul de tânăr ca să ţin într-adevăr la el, şi vreau prea mult să izbutesc ca să nu-l aud fără să mă supăr, dar nu şi fără deznădejde, răspunse Lucien.

— Atunci ascultă, dragul meu. Întortocherile celui dintâi dovedesc o operă făcută la Angoulême şi oare ţi-a dat prea mult de lucru ca să te lipseşti acum de dânsa; al doilea şi al treilea încep să miroase a Paris; dar mai citeşte-mi unul, adăugă el făcând un gest ce-i păru fermecător tânărului geniu din provincie.

Îmbărbătat de cererea ziaristului, Lucien citi cu mai multă încredere sonetul pe care îl preferau d’Arthez şi Bridau, poate din pricina culorii sale.

Sonetul L

LALEAUA

Laleaua, sunt laleaua eu, o floare de Olanda;
Pentru mândreţea mea va da flamandul cărpănos
Mai scump ca diamantul şi-opalul preţios,

De-s limpede-n adâncuri, de-naltă mi-e ofranda.

Semeaţă, feudală, arăt ca Yolanda
În mantia-i cu falduri, veşmânt greu şi lucios,
Cu steme-n smalţ pictate pe fondul mătăsos:
Câmp roş, fasciat în aur, şi purpurie banda.

Sfânt grădinar ţesut-a cu degete divine
De soare galben raze în purpuri de regine,
Să-mi facă rochie-aievea ca visul ce-l visez.

Nu-i floare în grădină să mă ajungă-n fală,
Dar vai! de-orice mireasmă sortită-s să fiu goală:
Zadarnic mi-e potirul, în chip de vas chinez.

— Ce spuneţi? întrebă Lucien după o clipă de tăcere cere-i păru peste măsură de lungă.

— Dragul meu, spuse grav Étienne Lousteau uitându-se la vârfurile ghetelor aduse de Lucien de la Angoulême şi care începeau să se tocească, te sfătuiesc să-ţi faci ghetele cu cerneală ca să-ţi economiseşti crema, să-ţi faci scobitori din penele de scris, ca să te prefaci că ai luat mesa când te plimbi, ieşind de la Flicoteaux, pe aleea asta frumoasă, şi să-ţi cauţi vreo slujbă. Fă-te ajutor de portărel dacă ai inimă de piatră, băiat de prăvălie dacă te ţin şalele, seu soldat dacă-ţi place muzica militară. Ai stofă de trei poeţi în dumneata; însă, înainte de a-ţi croi drum, ai vreme de şase ori să mori de foame, dacă socoţi să trăieşti de pe urma poeziei, şi asta pare, dacă am înţeles eu bine, să fie intenţia dumitale. Nu-ţi judec poezia; e cu mult superioară tuturor poeziilor care zac prin prăvăliile librarilor. Acele elegante *privighetori,* vândute ceva mai scump din pricină că sunt tipărite pe hârtie velină, sfârşesc mai toate pe malurile Senei, la anticari, unde vei putea şi dumneata să le studiezi, dacă o să ai într-o zi cheful de a face o plimbare foarte instructivă pe cheiurile Parisului, începând cu

prăvălia lui moş Jérôme de la podul Notre-Dame, şi până la Pont-Royal. Vei găsi pe acolo tot felul de *Încercări poetice, Inspiraţiuni, Elevaţiuni, Imnuri, Cântece, Balade, Ode,* mă rog, toţi puii scoşi de şapte ani încoace de către fel de fel de muze, acoperiţi de praf, stropiţi de noroiul trăsurilor, violaţi de toţi trecătorii curioşi să le vadă coperta interioară. Dumneata nu cunoşti pe nimeni, nu poţi pătrunde la niciun ziar; astfel că *Margaretele* dumitale vor rămâne împăturite sfios aşa cum le ţii acuma în mână; nicicând nu vor înflori, încălzite de soarele publicităţii, pe câmpul hârtiei de format mare, cu litere ornate aşa cum tipăreşte ilustrul Dauriat, editorul tuturor celebrităţilor şi regele Galeriilor de Lemn. Şi eu, ca şi tine, biet copil, am venit aici ci sufletul plin de iluzii, împins de pasiunea pentru artă, mânat de avântul nestăpânit înspre glorie: şi am dat peste realităţile meseriei, peste greutăţile editării şi peste hidoşenia mizeriei. Înflăcărarea mea, astăzi stinsă, clocotul meu dintâi îmi ascundeau mecanismul lumii; a trebuit totuşi să-l văd până la urmă, izbindu-mă de toate şuruburile lui, împiedicându-mă în osiile lui, mânjindu-mă cu uleiul lui, auzindu-i zornăitul lanţurilor şi rotiţelor. Ca şi mine, vei vedea şi dumneata că, sub toate minunăţiile visate, se frământă oameni, patimi, nevoi. Vei fi târât fără voia dumitale în lupte dezgustătoare între două opere, între doi oameni, între două partide, la care vei fi nevoit să iei parte cu regularitate pentru a nu fi părăsit de-ai tăi. Luptele acestea înjositoare îi, smulg sufletului vălul vrăjit, îl depravează şi te sleiesc în dam; căci sforţările dumitale slujesc, adesea ca să fie ridicat în slavă un om pe care îl urăşti, sau un talent de a doua mână înfăţişat de dumneata drept un geniu. Viaţa literară are culisele ei. Succesele, întâmplătoare sau meritate: iată ce este pe plăcui publicului; mijloacele, totdeauna ruşinoase, nulităţile oare te laudă, galeria plătită şi rândaşii: iată ce ascund în dosul lor culisele. Dumneata eşti încă în sală. N-ai pătruns în culise. Mai ai vreme să abdici, înainte de a-ţi pune piciorul

pe prima treaptă a tronului pentru care luptă atâtea ambiţii, şi a nu te dezonora aşa cum fac eu ca să trăiesc. (O lacrimă umezi ocinii lui Étienne Lousteau.) Ştii dumneata cum trăiesc eu? reluă el cu o intonaţie de furie în glas. Puţinii bani pe care puteau să mi-i dea ai mei i-am tocat repede-repede. M-am pomenit fără mijloace după ce izbutisem să mi se primească o piesă la Théâtre-Français. La Théâtre-Français, chiar protecţia unui principe sau a unui ministru nu ajunge ca să fii programat cu întâietate: actorii nu se dau bătuţi decât faţă de aceia care le ameninţă amorul propriu. Dacă ai atâta putere ca să se scrie în ziare că junele-prim suferă de astmă, că juna-primă are o fistulă cine ştie unde, că subreta prinde muşte, mâine te şi joacă. Eu, care îţi vorbesc, nu ştiu nici dacă peste doi ani voi dispune de puterea asta: îţi trebuie prea mulţi prieteni. Unde, cum şi cu ce să-mi câştig viaţa au fost întrebările pe care mi le-am pus când am simţit întâile semne ale foamei. După multe încercări, după ce am scris şi un roman anonim plătit cu două sute de franci de Doguereau, care n-a câştigat mare lucru de pe urma lui, m-am lămurit că numai gazetăria putea să mă hrănească. Dar cum să pătrund acolo? N-o să-ţi povestesc toate demersurile, stăruinţele, milogelile, nici cele şase luni de lucru ca supranumerar, când mi se spunea că gonesc abonaţii, în vreme ce eu îi aduceam. Să trecem peste timpul ăsta ruşinos. Astăzi fac cronica teatrelor de pe bulevard, aproape pe gratis, la ziarul lui Finot, grăsanul acela care-şi ia prânzul la cafeneaua Voltaire (dar dumneata nu calci pe acolo!). Finot e redactor-şef. Eu trăiesc din vânzarea biletelor ce mi le dau directorii teatrelor ca să fiu mai binevoitor în articole, şi din vânzarea cărţilor trimise de editori şi despre care urmează să scriu. În sfârşit, mai trăiesc, după ce-i dau lui Finot partea lui, şi de pe urma tributului în natură pe care îl plătesc fabricile pentru care său împotriva cărora îmi dă el voie să scriu câte ceva. *Apa carminativă, Pomada*

sultanelor, Uleiul cefalic[170]*, Mixtura braziliană* plătesc un articol pentru amăgirea publicului, cu douăzeci-treizeci de franci. Sunt silit să latru la editorul care dă ziarului prea puţine exemplare: căci ziarul ia două pe care le vinde Finot, şi îmi trebuie şi mie două ca să le vând eu. Chiar dacă ar publica o capodoperă, editorului zgârcit cu exemplarele i se dă la cap. E o mârşăvie, dar din meseria asta trăiesc eu şi alţi o sută ca mine! Şi să nu crezi cumva că viaţa politică e mai frumoasă decât viaţa literară: totul e corupţie, fiecare om e sau corupător sau corupt. Când e vorba de o afacere de editură ceva mai mare, editorul mă plăteşte, de frică să nu fie atacat. De aceea veniturile mele depind de activitatea editorilor. Dacă lucrează mult, banii curg gârlă în punga mea, şi atunci îmi pot ospăta prietenii. Când editorii nu lucrează, iau masa la Flicoteaux. La rândul lor, şi actriţele îşi plătesc elogiile, dar cele mai isteţe plătesc criticile, fiindcă de tăcere se tem ca de moarte. De aceea o critică făcută spre a fi combătută în altă parte face mai mult şi costă mai scump decât o laudă simplă, uitată a doua zi. Polemica, dragul meu, este temelia celebrităţilor. Cu meseria asta de spadasin de idei şi de reputaţii industriale, literare şi dramatice, câştig două sute cincizeci de franci pe lună, pot să-mi vând un roman cu cinci sute de franci, şi încep să fiu socotit un om de temut. În ziua când, în loc să trăiesc la Florine în casă pe spinarea unui droghist care face pe nobilul, voi avea şi eu casa mea, când voi trece la un ziar mare la care voi avea rubrica mea permanentă, în ziua aceea, dragul meu, Florine va ajunge o mare actriţă; iar eu... nu ştiu ce voi putea ajunge: ministru sau om de treabă, orice e cu putinţă. (Îşi ridică faţa umilită şi aruncă în sus, spre frunzişul copacilor, o privire de disperare acuzatoare şi înfricoşătoare.) Şi când te gândeşti că am o tragedie frumoasă, primită! Şi, printre hârtiile

[170] *Apa carminativă* etc. – produse de parfumerie în stilul epocii, care apar şi în romanul balzacian având drept cadru o parfumerie: *César Birotteau.*

mele, un poem care o să piară! Şi eram bun! Aveam inima curată! Acum trăiesc cu o actriţă de la teatrul Panorama Dramatique, eu care visam o iubire minunată cu o femeie distinsă din lumea bună! În sfârşit, pentru un exemplar pe care editorul nu-l dă ziarului, vorbesc de rău o carte bună!

Lucien, mişcat până la lacrimi, îi strânse mâna lui Étienne.

— În afară de cei din lumea literară, zise ziaristul ridicându-se şi îndreptându-se spre aleea cea mare a Observatorului, pe care cei doi poeţi se plimbară ca să respire mai mult aer, nu există un singur om care să cunoască înfiorătoarea odisee prin care se ajunge la ceea ce se numeşte, după fiecare talent în parte, voga, moda, reputaţia, renumele, celebritatea, favoarea publicului, aceste trepte ce duc la glorie dar nu o înlocuiesc niciodată. Fenomenul acesta moral, atât de orbitor, se compune dintr-o mie de mici întâmplări care variază cu atâta iuţeală, încât nu există exemplul a doi oameni parveniţi pe aceeaşi cale. Canalis şi Nathan se află în două situaţii complet deosebite şi care nu se vor mai repeta. D’Arthez, care se speteşte muncind, va deveni celebru printr-un alt joc al sorţii. Reputaţia, atât de râvnită, e mai totdeauna o prostituată încoronată. Da, da; pentru literatura proastă ea reprezintă pe fata săracă ce tremură pe la răscruci; pentru literatura de mâna a doua, este femeia întreţinută care iese din casele rău famate ale gazetăriei şi căreia eu îi sunt codoş; pentru literatura norocoasă, este curtezana fastuoasa şi trufaşă, care are mobilă scumpă, plăteşte impozite statului, îi primeşte în casă pe marii seniori, îi tratează şi îi maltratează, are valeţi, trăsură, şi-i poate lăsa pe creditorii pretenţioşi să aştepte. A! însă aceia pentru care reputaţia este, cum era pentru mine altădată şi pentru dumneata astăzi, un înger cu aripile în mii de culori, cu veşmântul alb, cu o ramură verde într-o mână şi un paloş de foc în cealaltă, arătare având ceva din abstracţiunea mitologică trăind în fundul unei peşteri şi ceva din fata săracă, dar

cinstită, pierdută într-o mahala, bogată numai prin cuminţenia şi curajul ei, şi luându-şi zborul din nou la ceruri neprihănită, când nu piere pângărită, întinată, uitată în gloata sărăcimii; oamenii aceştia, cu creierul încins cu bronz, cu inimile încă fierbinţi sub troienele îngheţate ale experienţei; ei, bine! aceştia sunt rari pe meleagurile ce le vezi în faţa dumitale, zise el arătând oraşul pierdut în ceaţa asfinţitului.

O clipă Lucien îşi aminti de cenaclu şi tresări înduioşat, dar fu târât înainte de Lousteau care-şi urmă înfricoşătoarea-i jelanie.

— Sunt rari şi risipiţi în cazanul acesta, rari ca adevăraţii îndrăgostiţi în lumea amorezaţilor, rari ca averile cinstite în lumea financiarilor, rari ca un om curat în gazetărie. Experienţa celui dintâi care mi-a spus mie ceea ce-ţi spun eu dumitale acuma s-a pierdut. aşa cum desigur şi a mea va rămâne pentru dumneata nefolositoare. Mereu acelaşi avânt mână din provincie aici în fiecare an un număr egal, ca să nu spun crescând, de tineri ambiţioşi care pornesc cu capul sus, cu inima semeaţă, să cucerească *Moda,* această principesă Turandot din *O Mie şi Una de Zile*, faţă de care toţi vor să fie prinţul Calaf[171]! Dar niciunul nu dezleagă enigma. Toţi se prăbuşesc în groapa nenorocirii, în mocirla ziarelor sau a editurilor. Şi aceşti cerşetori îşi duc zilele din articole biografice, de umplutură, sau de „fapte diverse” la ziare, sau din cărţi comandate de şireţii negustori de hârtie mâzgălită, care preferă o prostie ce se „desface” în două săptămâni unei capodopere care are nevoie de timp ca să se vândă. Larvele acestea, strivite mai înainte de a ajunge fluturi, trăiesc din ruşine şi ticăloşie, geta să muşte sau să

[171] *Moda, această principesă Turandot... faţă de care toţi vor să fie prinţul Calaf* – Într-o legendă chineză – utilizată şi în opera *Turandot* a lui Puccini – o frumoasă principesă, pentru a răzbuna nefericirile din tinereţe ale bunicii sale, declară că nu se va mărita cu un străin decil dacă acesta va dezlega trei întrebări propuse de ea; cel care ghiceşte enigmele este prinţul persan Calaf.

laude un talent ne mijeşte, la ordinul unui paşă de la *Constitutionnel,* la *Quotidienne,* sau *Débats* la semnul unui editor, ori la rugămintea vreunui coleg gelos, deseori în schimbul unei mese. Cei care învinge piedicile uită necazurile începutului. Eu însumi, timp de şase luni, am scris articole în care am pus tot ce aveam mai bun în mine pentru un nemernic care le dădea drept ale lui, care de pe urma lor a ajuns redactor cu rubrică permanentă: pe mine nu m-a luat colaborator, nu mi-a dat nici măcar cincizeci de franci, sunt silit să-i întind mâna şi să i-o strâng pe a lui.

— Şi de ce? zise mândru Lucien.

— Poate voi avea cândva nevoie să strecor câteva rânduri în vreun articol de-al lui, răspunse rece Lousteau. În sfârşit, dragul meu, munca nu este secretul succesului în literatură; totul e să exploatezi munca altuia. Directorii de ziare sunt nişte antreprenori, iar noi suntem zidarii. De aceea, cu cât un om e mai mediocru, cu atât mai repede parvine; el poate să înghită broaşte vii, să îndure orice, să linguşească josnicia sultanilor literari, ca un nou-venit de la Limoges, anume Hector Merlin, care a şi început să facă politică de centru şi care lucrează la ziarul nostru: l-am văzut cu ochii mei ridicând de jos pălăria unui redactor-şef. Nesupărând pe nimeni, băiatul ăsta se va strecura printre ambiţiile rivale aflate în luptă. Mi-e milă de dumneata. Mă văd în dumneata pe mine cum eram, şi sunt sigur că, peste un an, doi, vei fi şi dumneata cum sunt eu acum. Să nu crezi cumva că vreo gelozie ascunsă, vreun interes personal mă îndeamnă să-ţi dau sfaturile astea amare; e numai deznădejdea unui osândit pe veci la chinurile iadului. Nimeni nu se încumetă să-ţi spună ceea ce îţi strig eu cu durerea omului lovit în inimă, şi ca un alt Iov de pe paiele gunoiului: „Astea îmi sunt rănile!”

— Aici sau în altă parte, tot trebuie să lupt, zise Lucien.

— Află deci, reluă Lousteau, că lupta va fi necruţătoare dacă ai talent, căci norocul dumitale ar fi să n-ai. Cu vremea, cugetul, care astăzi ţi-e curat, nu va mai fi tot aşa

de neînduplecat în faţa celor de care vei vedea că depinde succesul dumitale; care, cu o singură vorbă, pot să-ţi redea viaţa, dar care nu vor voi s-o rostească; fiindcă, să mă crezi, scriitorul la modă e mai rău şi mai aspru cu noii-veniţi decât editorul. Acolo unde editorul nu vede decât o pierdere de bani, autorul se teme de un rival: unul te poartă cu vorba, celălalt te striveşte. Ca să creezi opere frumoase, sărman copil, vei scoate cu pana din inimă dragostea de oameni, seva, energia şi ţi le vei aşterne pe hârtie în patimi, în simţiri, în fraze! Da, vei scrie în loc să te zbaţi, vei cânta în loc să lupţi, vei iubi, vei urî, vei trăi în cărţile dumitale; însă după ce îţi vei fi rezervat bogăţiile pentru stil, aurul şi purpura pentru personaje, după ce vei fi ajuns să umbli în zdrenţe prin Paris, fericit de a fi adus pe lume, rivalizând cu starea civilă, o fiinţă numită Adolphe, Corinne, Clarisse sau Manon[172], după ce îţi vei fi prăpădit viaţa ca să dai viaţă unei asemenea făpturi, o vei vedea calomniată, trădată, vândută, deportată în lagunele uitării de ziarişti, îngropată de cei mai buni prieteni. Ai să fii dumneata în stare să aştepţi ziua când făptura dumitale îşi va lua, în fine, zborul în lumea trezită de cine? şi când? şi cum? Există o carte minunată, un *pianto* al necredinţei, *Obermann*[173], care se plimbă singuratică prin deşertul prăvăliilor, drept care librarii îi zic în zeflemea *privighetoare.* Când oare veni-va învierea şi pentru ea? Cine ar putea spune? Mai înainte de orice, fă-ţi deci rost de un editor destul de îndrăzneţ să tipărească *Margaretele!* Nu poate fi vorba să ţi le plătească,

[172] *Adolphe, Corinne, Clarisse sau Manon* – eroi şi eroine de romane celebre din secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea; Adolphe, al lui Benjamin Constant *(Adolphe,* 1815), Corinne, a doamnei de Staël *(Corinne,* 1807), Clarisse, a lui Richardson (*Clarisse Harlowe,* 1747—1748). Manon, a abatelui Prévost *(Manon Lescaut,* 1731).

[173] *Obermann – un „pianto”* (plâns) *al necredinţei* – este romanul lui Étienne de *Sénancour* (1770—1846), în care eroul (Obermann – supra-omul) reuşeşte să se ridice deasupra religiei, dar este victima „bolii secolului”, o expresie a dezamăgirilor aristocraţiei, care au alimentat romantismul reacţionar.

ci să ţi le tipărească. Vei asista atunci la scene ciudate.

Tirada aceasta severă, rostită cu diferitele accente ale pasiunilor pe care le exprima pe rând, căzu ca o avalanşă de zăpadă pe sufletul lui Lucien şi i-l îngheţă. Rămase în picioare, tăcut. Dar mai apoi, inima-i biciuită parcă de înfiorătoarea poezie a greutăţilor înşirate izbucni. Lucien îi strânse mâna lui Lousteau şi îi strigă:

— Voi izbândi!

— Bine, oftă ziaristul, încă un creştin care coboară în arenă ca să se dea pradă fiarelor. Dragul mea, astă-seară e o premieră la *Panorama-Dramatique,* începe la opt; acum e şase, du-te de-ţi pune cel mai bun costum şi, vezi, să arăţi cum se cuvine. Vino de mă ia. Stau în strada de la Harpe, deasupra cafenelei Servel, la etajul al patrulea. O să trecem întâi pe la Dauriat. Stărui, nu-i aşa, în hotărârea dumitale? Ei, bine! o să-ţi fac astă-seară cunoştinţă cu unul dintre regii editorilor şi cu câţiva gazetari. După spectacol, vom lua masa la iubita mea, împreună cu câţiva prieteni, căci ce mâncăm noi seara nu se poate numi o masă. O să-l vezi acolo pe Finot, redactorul-şef şi proprietarul ziarului la care lucrez eu. Ştii, vorba Minettei de la Vaudeville: *Timpul înseamnă un post lung.* Ei, bine, pentru noi şi hazardul e un post lung; trebuie să-l punem la probă.

— Nu voi uita niciodată ziua asta, zise Lucien.

— Înarmează-te cu manuscrisul şi vino bine îmbrăcat, nu atât pentru Florine, cât pentru editor.

Camaraderia din aceste ultime cuvinte, după strigătul violent al poetului zugrăvind războiul literar, îl mişcă pe Lucien tot atâta cât îl mişcase altădată, în acelaşi loc, vorba gravă şi resemnată a lui d’Arthez. Însufleţit de perspectiva unei lupte imediate între el şi ceilalţi oameni, încrezătorul tânăr nu bănui realitatea nenorocirilor morale pe care i le destăinuise ziaristul. Nu ştia că se afla la răscrucea a două drumuri deosebite, a două sisteme reprezentate de cenaclu şi de gazetărie, dintre Care unul era lung, onorabil, sigur; iar celălalt semănat cu piedici şi primejdii, plin de ticăloşii

care aveau să-i întineze cugetul. Firea lui îl împingea să ia drumul cel mai scurt, cu aparenţă de cel mai plăcut, să se folosească de mijloacele hotărâtoare şi repezi. În acel moment, nu văzu nicio deosebire între nobila prietenie a lui d'Arthez şi camaraderia superficială a lui Lousteau. Spiritul acesta nestatornic socoti ziaristica o armă la îndemâna lui şi, simţindu-se făcut să o mânuiască, voi s-o apuce neîntârziat. Năucit de ofertele noului său prieten, care îi dădu mâna cu un gest socotit de Lucien ca prietenos, putea el să ştie că, în armata presei, fiecare are nevoie de prieteni, aşa precum generalii au nevoie de soldaţi? Lousteau, văzându-l hotărât, îl încuraja, sperând să-l ia pe lângă sine. Ziaristul îşi găsea pentru întâia oară un prieten, după cum Lucien dădea întâia oară peste un protector: unul voia să fie avansat caporal, celălalt voia să ajungă soldat. Proaspătul ucenic se înapoie vesel acasă, unde se îmbrăcă cu tot atâta grijă ca şi în ziua nefericită când voise să se prezinte în loja marchizei d'Espard, la Operă; dar acum hainele îi veneau ceva mai bine, începuse a se deprinde să le poarte. Îşi puse pantalonii cei frumoşi de culoare deschisă, ghetele elegante care îl costaseră patruzeci de franci şi fracul de bal. Îşi freză şi îşi parfumă părul blond şi mătăsos care-i cădea în bucle mari. Acum îşi ţinea fruntea sus, cu îndrăzneala pornită din sentimentul valorii şi viitorului ce i se deschidea în faţa ochilor. Se îngriji mult şi de mâini, frumoase ca acelea de femeie, iar unghiile migdalate, bine curăţite, arătau trandafirii. Pe gulerul de satin negru, rotunjimea albă a bărbiei strălucea. Nicicând un tânăr mai chipeş nu coborâse din dealul Cartierului Latin.

Frumos ca un zeu grec, Lucien luă o trăsură şi, la şapte fără un sfert, se află în faţa cafenelei Servei. Portăreasa îl pofti să urce patru etaje, dându-i nişte lămuriri topografice destul de încâlcite. Înarmat cu aceste îndrumări găsi, nu fără oarecare greutate, o uşă deschisă la capătul unui coridor întunecos, şi recunoscu de îndată camera clasică a

Cartierului Latin. Mizeria tinerilor îl urmărea şi aici ca şi în strada Cluny, ca la d'Arthez, la Chrestien, peste tot! Dar peste tot ea capătă pecetea pe care i-o imprimă caracterul aceluia ce o îndură. Aici, mizeria era înfiorătoare. Un pat de nuc, fără polog, de-a lungul căruia îşi căsca găurile un covor tocit, la ferestre nişte perdele îngălbenite atât de fumul sobei care nu trăgea cum trebuie, cât şi de cel al ţigărilor de foi; pe sobă, o lampă Carcel dăruită de Florine şi care scăpase încă de muntele de pietate; apoi un scrin de acaju cu lustrul mat, o masă încărcată de hârtii, câteva pene cu vârful rupt şi doar câteva cărţi aduse în ajun sau chiar în ziua aceea: acesta era mobilierul camerei lipsite de lucruri de preţ, dar plină de o grămadă de: ghete cu tălpile căscate, ciorapi ciuruiţi de găuri, mucuri de trabucuri, batiste murdare, cămăşi trenţuite, cravate roase. Părea un fel de bivuac literar, plin de lucruri scoase din uz şi de cea mai urâtă sărăcie ce se poate închipui. Pe noptieră, zăceau cărţile citite în dimineaţa aceea, iar pe marginea sobei un brici, o pereche de pistoale, o cutie de trabucuri. Pe un perete, Lucien văzu nişte florete încrucişate sub o mască. Trei scaune şi două fotolii, vrednice de cea mai proastă cameră mobilată de pe strada aceea, completau mobila. Odaia, murdară şi mohorâtă, trăda o viaţă fără odihnă şi fără demnitate: locuită de nevoie, se dormea şi se lucra acolo doar pe apucate; de cum intrai, îţi venea să fugi. Câtă deosebire între această neorânduială cinică şi sărăcia curată, cuviincioasă a lui d'Arthez!… Dar amintirea aceasta, în care se ascundea şi o povaţă, fu repede alungată de gluma ce-o făcu Étienne ca să mascheze goliciunea viciului.

— Asta-i o cocină, casa mea adevărată e în strada Bondy, în noul apartament pe care droghistul l-a mobilat pentru Florine şi pe care îl inaugurăm astă seară.

Étienne Lousteau îşi pusese nişte pantaloni negri, nişte ghete bine lustruite, o haină închisă până la gât; cămaşa, pe care Florine trebuia desigur să i-o schimbe, era ascunsă de un guler de catifea, iar pălăria şi-o peria ca să pară

nouă.

— Mergem? întrebă Lucien.

— Nu încă, aştept un editor care să-mi aducă ceva bani, căci s-ar putea să jucăm cărţi deseară. N-am un sfanţ; şi, pe deasupra, îmi mai trebuie şi o pereche de mănuşi.

Cei doi prieteni auziră pe coridor paşii cuiva.

— El e, zise Lousteau. Ai să vezi, dragul meu, cum arată Providenţa când se înfăţişează poeţilor. Înainte de a-l vedea în toată splendoarea pe Dauriat, editorul *fashionable*[174], o să-l cunoşti acum pe editorul de pe cheiul Augustinilor, pe editorul care se ocupă cu sconturi, pe negustorul de vechituri literare, fost negustor de zarzavaturi.

— Hai, intră, zgripţoroiule! strigă Lousteau.

— Am sosit, zise un glas dogit ca de clopot spart.

— Cu bani?

— Bani? bani nu mai am în prăvălie, răspunse un tânăr care intră uitându-se curios la Lucien.

— Îmi datorezi cincizeci de franci, în primul rând, reluă Lousteau. În al doilea rând, uite două exemplare dintr-o *Călătorie în Egipt* despre care se zice că e o minunăţie, e plină de gravuri, cu siguranţă că o să se vândă: i s-au plătit pentru ea lui Finot două articole pe care o să i le scriu eu. *Item,* două din ultimele romane ale lui Victor Ducange, un autor foarte iubit în cartierul Marais. *Item,* două exemplare din a doua carte a unui începător, Paul de Kock[175], care scrie în acelaşi gen. *Item,* două de Yseult de Dôle, o lucrare frumuşel tipărită în provincie. Cu totul o sută de franci, în condiţii avantajoase. Aşa că îmi datorezi o sută de franci, domnişorule Barbet.

Barbet se uită la cărţi, cercetându-le cotoarele şi coperţile cu grijă.

— O! sunt foarte bine păstrate, exclamă Lousteau. *Călătoria* nu-i tăiată, ca şi cele de Kock şi Ducange. Nici cea

[174] *fashionable* – engl. – la modă.

[175] *Paul de Kock* (1794—1871) – autor banal de romane uşoare din lumea micii burghezii pariziene, romane foarte căutate la vremea lor.

de pe sobă, *Consideraţiuni asupra Simbolicei,* nu-i tăiată, dar ţi-o dau pe gratis, căci n-am ce consideraţiuni să mai fac şi eu asupra ei!

— Păi atunci, zise Lucien, cum o să-ţi faci articolele?

Barbet se uită foarte mirat la Lucien, iar apoi la Étienne, rânjind:

— Se vede că domnul are norocul să nu fie om de litere.

— Ba nu, Barbet, ba nu. Domnul e poet, un mare poet care o să-i „taie” pe Canalis, pe Béranger şi pe Delavigne. O s-ajungă departe, dacă nu cumva se arunca mai întâi în Sena, dar şi atunci tot ajunge până la Saint-Cloud.

— Dacă mi-e permis să-i dau un sfat domnului, zise Barbet, ar fi acesta: să se lase de versuri şi sa se apuce de proză. Anticarii s-au săturat de versuri.

Barbet avea o redingotă ponosită, închisă la un singur nasture şi cu gulerul slinos; stătea cu pălăria pe cap, purta pantofi, iar prin vesta descheiată se vedea o cămaşă de pânză groasă. Faţa rotundă, străpunsă de doi ochi lacomi, arăta bunătate, dar în privire i se citea acea vagă nelinişte specifică oamenilor deprinşi să li se ceară bani pe care îi şi au. Rotofei cum era, părea cumsecade, căci şiretenia şi-o ţinea mascată de o burticică destul de respectabilă. Fost băiat de prăvălie, luase de doi ani o mică dugheană pe chei, de unde o pornea cu colindul pe la ziarişti, pe la autori, pe la tipografi, cumpărându-le pe preţ de nimic cărţile primite de ei în dar şi câştigând astfel zece-douăzeci de franci pe zi. Cu aceste economii adulmeca nevoile oricăruia, pândea câte-o afacere bună, achiziţiona cu reducere de cincisprezece-douăzeci la sută, de la autorii strâmtoraţi, poliţele editorilor de la care, a doua zi, cumpăra, tocmindu-se ca la vânzările cu bani gheaţă, câteva cărţi bune, căutate pe piaţă; iar apoi îi plătea tot cu poliţele lor, în loc de bani. Făcuse liceul şi învăţătura îl ajuta să se ferească cu grijă de poezia şi romanele moderne. Ţinea la alt soi de lucrări, la cărţile de utilitate, a căror deplină proprietate costa o mie de franci şi pe care le putea

exploata în voie, precum *Istoria Franţei pentru copii, Ţinerea registrelor, în douăzeci de lecţiuni, Botanica pentru fete.* Lăsase să-i scape două sau trei cărţi bune, după ce îi făcuse pe autori să vină pe la el de peste douăzeci de ori, fără a se hotărî să le cumpere manuscrisul. Când i se reproşa veşnica lui frică, el scotea din buzunar o copie după un articol privitor la un faimos proces, articol apărut în mai toate ziarele, care nu-l costase nimic şi îi adusese două sau trei mii de franci câştig.

Barbet era editorul fricos, care-şi mănâncă de sub unghie, care-şi dă greu semnătura, care de-abia eliberează o factură, o reduce cât poate, îşi desface singur cărţile cine ştie pe unde, dar le vinde totuşi şi se pricepe cum să ia banii pe ele. Era spaima tipografilor, care nu ştiau cum să se poarte cu el: îi plătea din sconturi şi le reducea facturile când îi ghicea la ananghie; apoi nu mai lucra cu aceia pe care îi jupuise, temându-se de vreo cursă.

— Ei, încheiem târgul? întrebă Lousteau.

— Hei, drăguţule, zise Barbet familiar, am în prăvălie şase mii de volume de vânzare. Şi, după vorba unui editor bătrân, hârtia de carte nu-i hârtie de bancă. Negoţul de cărţi merge prost.

— Dacă te-ai duce în prăvălia lui, dragă Lucien, zise Étienne, ai găsi pe o tejghea de stejar, cumpărată de la vreun cârciumar falit, un opaiţ căruia nu i-a luat mucul, ca să ţină mai mult. La lumina slabă ce o răspândeşte, ai zări rafturile goale. Ca să păzească goliciunea asta, un băieţandru cu o haină albastră îşi suflă în pumni, tropăie din picioare şi îşi bate mâinile de spate ca birjarii pe capră. Iată! n-are mai multe cărţi în prăvălie decât am eu aici. Nimeni nu e în stare să ghicească ce fel de negustorie se învârteşte acolo.

— Uite o poliţă de o sută de franci pe trei luni, spuse Barbet care nu-şi putu opri un zâmbet scoţând o hârtie din buzunar, şi-ţi iau hârţoagele. Nu mai pot – înţelegi? – să dau bani gheaţă, vânzarea merge prost. Mi-am închipuit că ai

nevoie de mine şi, cum n-am niciun ban, am semnat o poliţă ca să-ţi fac un bine, pentru că altfel nu-mi place să-mi dau semnătura.

— Aşa că mai vrei şi stima şi mulţumirile mele? zise Lousteau.

— Deşi poliţele nu se plătesc cu sentimente, totuşi îţi primesc stima, răspunse Barbet.

— Dar îmi trebuie şi nişte mănuşi, iar negustorii n-or să fie atât de drăgălaşi să-mi primească în schimb poliţa dumitale, zise Lousteau. Uite, ia de colo, din primul sertar al scrinului, o gravură minunată, face optzeci de franci; e inedită ca şi articolul pe care l-am scris despre ea: un articol destul de nostim. Aveai şi ce să scrii despre *Hippocrate refuzând darurile lui Artaxerxe*[176]! Ei, ce zici? Planşa asta ar fi pe placul oricărui doctor care refuză darurile exagerate ale satrapilor din Paris. O să găseşti sub gravură şi vreo treizeci de romanţe. Haide, ia totul, şi dă-mi patruzeci de franci.

— Patruzeci de franci! spuse librarul scoţând un ţipăt de găină speriată, cel mult douăzeci. Şi chiar şi aşa pot să-i pierd, adăugă Barbet.

— Unde sunt cei douăzeci de franci? întrebă Lousteau.

— Nici nu ştiu dacă îi am, zise Barbet scotocindu-se. A! Uite-i. M-ai lăsat calic; ai o putere asupra mea!…

— Hai să mergem, spuse Lousteau, care luă manuscrisul lui Lucien şi-i trase o linie cu cerneală pe sub sfoară.

— Mai ai ceva pentru mine? întrebă Barbet.

— Nimic, dragă Shylock. O să-ţi dau o afacere straşnică (în care ai să pierzi cinci mii de franci, ca să te înveţi minte să mă mai jupoi în halul ăsta!), adăugă Étienne în şoaptă lui Lucien.

---

[176] *Hippocrate refuzând darurile lui Artaxerxe* – gravură după celebrul tablou făcut de Qirodet pentru Facultatea de medicină din Paris (1792); este reprezentată scena când marele medic al antichităţii, Hippocrate (născut în Grecia, prin anul 400 î.e.n.), refuză darurile regelui Persiei, pentru că acesta era duşmanul patriei sale.

— Şi cu articolele ce-o să faci? întrebă Lucien după ce se urcară în trăsura care-i ducea spre Palais-Royal.

— Ei, o să-i dau rasol. Pentru *Călătoria în Egipt* am deschis cartea şi am citit câte ceva pe ici, pe colea, fără s-o tai, şi am descoperit unsprezece greşeli de franceză. O să scriu o coloană spunând că, dacă autorul a învăţat limba *gogoşilor* săpate pe pietroaiele egiptene ce se cheamă obeliscuri, în schimb nu-şi cunoaşte limba lui, şi o să i-o dovedesc. O să mai spun că, în loc să ne vorbească de istorie naturală şi de antichităţi, mai bine s-ar fi ocupat de viitorul Egiptului, de progresul civilizaţiei, de posibilităţile de a uni Egiptul cu Franţa care, după ce l-a mai cucerit şi pierdut o dată, poate încă să-l mai câştige cu ascendentu-i moral. Aici, nişte tirade patriotice, amestecate cu alte tirade despre Marsilia, despre Orient, despre comerţul nostru!

— Dar dacă făcea aşa, ce-ai mai fi zis?

— Hei! aş fi zis că, în loc să ne plictisească cu politica, ar fi trebuit să se ocupe de artă, să ne descrie ţara sub latura ei pitorească şi geografică. Şi atunci criticul s-ar fi pus pe jeluit: politica ne omoară, ne plictiseşte, nu mai poţi scăpa de ea. Aş fi regretat călătoriile în care ni se arată greutăţile navigaţiei, farmecul canalelor, în sfârşit tot ceea ce vor să afle aceia care n-au să călătorească niciodată. Deşi îi aprobă, lumea râde de călătorii care notează drept mari evenimente o pasăre ce trece, un peşte zburător, un pescuit, punctele geografice însemnate, străfundurile cercetate. Publicul vrea iarăşi lucruri ştiinţifice pe care nu le pricepe, dar care încântă întotdeauna, ca tot ceea ce e profund, misterios şi de neînţeles. Cititorul râde, e mulţumit. Cât despre romane, Florine e cea mai mare cititoare de romane din câte există pe lume; ea îmi face analiza, şi eu îmi ticluiesc articolul după părerea ei. Când a fost plictisită de ceea ce numeşte ea *vorbe goale,* cartea începe să-mi atragă atenţia şi îi mai cer un exemplar editorului, care îl trimite, fericit să aibă un articol favorabil.

— Dar, Dumnezeule! şi critica, sfânta critică! cum rămâne? întrebă Lucien îndopat cu învăţătura cenaclului.

— Dragul meu, răspunse Lousteau, uite ce e: critica e o perie prea aspră pentru stofele uşoare. Dar să lăsăm acuma meseria. Vezi semnul ăsta? îl întrebă el arătându-i manuscrisul *Margaretelor.* Am unit cu puţină cerneală sfoara de hârtie. Dacă Dauriat îţi citeşte manuscrisul, n-o să-i mai fie cu putinţă să lege sfoara chiar la locul unde a fost. Aşa că manuscrisul e ca şi sigilat. Acest lucru îşi are rostul lui în experienţa pe care vrei s-o faci. Şi mai notează că nu te duci, în prăvălia aceea, singur şi fără naş, ca oricare tânăr ce încearcă pe la zece editori până să găsească unul care să-i întindă măcar un scaun să şadă…

Lucien ştia cât era de adevărat acest amănunt. Lousteau plăti birjarului trei franci, spre marea mirare a lui Lucien, uluit de această dărnicie după mizeria de adineauri. Apoi cei doi prieteni intrară în Galeriile de Lemn, unde îşi avea sediul pe atunci aşa-numita Editură de noutăţi literare.

Pe vremea aceea, Galeriile de Lemn erau una dintre curiozităţile cele mai vestite ale Parisului[177]. Nu poate fi de prisos a zugrăvi aci bazarul acesta infect; căci, timp de treizeci şi şase de ani, el a jucat în viaţa pariziană un rol atât de important, încât sunt puţini oameni de patruzeci de ani cărora această descriere, de necrezut pentru cei tineri, să nu le facă plăcere. Pe locul fostei galerii d’Orléans, rece, înaltă şi lată, un soi de seră fără flori, se ridicau nişte barăci sau mai degrabă nişte cocioabe de scânduri, destul de prost acoperite, mici, rău luminate dinspre curte şi dinspre grădină de nişte gemuleţe denumite ferestre şi care semănau cu ale celor mai murdare cârciumi de la marginea oraşului. Trei rânduri de prăvălii alcătuiau două galerii, înalte de vreo douăsprezece picioare. Prăvăliile aflate la mijloc dădeau pe cele două Galerii, în care aerul era greu de tot, iar lumina slabă din pricina acoperişului de sticlă

[177] *Galeriile de lemn...* – galeriile de lemn de la Palais Royal au fost înlocuite în 1829 cu actualele galerii de piatră.

totdeauna murdară. Chichineţele astea dobândiseră, pe măsură ce se înmulţise şi numărul celor care veneau să caşte gura acolo, un preţ atât de mare, încât chiria unora, deşi nu aveau mai mult de doi metri pe trei, ajunsese la cinci mii de franci. Dughenele, luminate numai dinspre grădină şi curte, erau împrejmuite cu nişte gărduleţe verzi, menite, pesemne, să împiedice mulţimea de a dărâma, prin atingere, zidurile din moloz prost care alcătuiau partea de dindărăt a prăvăliilor. Se formase astfel acolo un spaţiu de două-trei picioare în care vegetau produsele cele mai neaşteptate ale unei botanici necunoscute ştiinţei, de-a valma cu acelea ale unor diferite industrii nu mai puţin înfloritoare. Ziare vechi acopereau câte o tufă de trandafir, astfel că florile de stil erau parfumate de florile lăsate în paragină ale acestei grădini neîngrijite, dar stropite cu necurăţenii. Panglici de toate culorile sau prospecte înfloreau prin tufişuri. Resturi de cârpe pestriţe înăbuşeau vegetaţia; întâlnind un ghemotoc de panglici pe o tufă de verdeaţă, rămâneai dezamăgit de floarea pe care te pregăteai s-o admiri, observând că, în realitate, o bucată de mătase ţinea locul unei dalii. Dinspre curte ca şi dinspre grădină, acest palat năzdrăvan oferea vederii tot ceea ce murdăria pariziană a produs mai ciudat: văruieli ţipătoare, tencuieli scorojite, firme vechi, anunţuri uluitoare. Pe deasupra, şi publicul parizian murdărea groaznic gărduleţele verzi, fie prin grădină, fie din curte. Astfel, de amândouă părţile, un şanţ scârbos şi puturos părea că îi opreşte pe oamenii simandicoşi să se apropie de aceste galerii; numai că oamenii simandicoşi nu se dădeau înapoi din faţa acestor urâţenii, după cum nici feţi-frumoşii din poveşti nu dau înapoi în faţa balaurilor sau a stavilelor ridicate de vrăjitorul cel viclean în calea spre fetele de împărat. Aceste galerii erau, ca şi astăzi, străbătute de un pasaj, şi, ca şi astăzi, se mai putea pătrunde acolo şi prin cele două peristiluri actuale începute înainte de revoluţie şi lăsate în părăsire din lipsă de fonduri. Frumoasa Galerie de

Piatră, care duce astăzi la Théâtre-Français, era pe atunci un pasaj strâmt, foarte înalt, şi cu un acoperiş atât de. stricat, încât deseori ploua înăuntru.

I se zicea Galeria de Sticlă, ca s-o deosebească de Galeria de Lemn. Acoperişul acestei magherniţe era într-o stare de plâns, încât Casa d'Orléans a fost dată în judecată de un faimos negustor de covoare şi stofe căruia, într-o noapte, i se stricaseră mărfuri de o valoare considerabilă. Procesul a fost câştigat de negustor. Pe alocuri, nişte pânză dublu-gudronată servea de acoperământ. Pardoseala Galeriei de Sticlă, unde s-a pricopsit vestitul Chevet, ca şi aceea a Galeriilor de Lemn, nu era altceva decât pământul natural al Parisului, sporit de pământul întâmplător, cărat de ghetele şi pantofii trecătorilor. La tot pasul, picioarele călcau pe munţi şi văi de glod întărit, şi neîncetat măturat de negustori, astfel că noilor-veniţi le trebuia un anume timp până să se înveţe a umbla pe acolo.

Mormanele astea de necurăţenii, geamurile mânjite de ploaie şi de praf, magherniţele scunde şi acoperite cu zdrenţe, murdăria zidurilor neterminate, toată adunătura de lucruri care aducea a şatră de ţigani, a bâlci, a uluci cu care se înconjoară la Paris monumentele ce nu se mai construiesc, înfăţişarea asta tragicomică se potrivea de minune cu diferitele negoţuri care foiau pe sub şopronul necuviincios, neruşinat, plin de gălăgie şi de veselie, în care, de la revoluţia din 1789 şi până la revoluţia din 1830, s-au făcut afaceri ce depăşesc orice închipuire. Timp de douăzeci de ani, bursa s-a ţinut peste drum, la parterul Palatului. În acest chip, acolo se crea opinia publică, se puneau la cale şi se năruiau reputaţiile ca şi afacerile politice şi financiare. Galeriile erau locul de întâlnire înainte şi după bursă. Bancherii şi negustorii din Paris umpleau ades curtea Palatului şi se adăposteau pe sub aceste acoperişuri la vreme de ploaie. Natura acestei clădiri, ivită în acel loc fără să ştii cum şi de ce, îi dădea o sonoritate ciudată. Hohotele de râs răsunau la tot pasul. Nu izbucnea

vreo ceartă la un capăt, ca să nu se afle numaidecât şi la celălalt despre ea. Nu găseai pe acolo decât librari, editori, poezie, politică şi proză, modiste şi, în fine, femei de stradă ce veneau numai seara. Acolo înfloreau ştirile şi cărţile, gloriile proaspete şi cele vechi, conspiraţiile Tribunei ca şi minciunile editurilor. Acolo se vindeau toate noutăţile, iar publicul numai de acolo se îndărătnicea să cumpere. Acolo s-au vândut într-o singură seară mii şi mii de exemplare din cutare ori cutare pamflet de Paul-Louis Courier[178], sau din *Aventurile fiicei de rege,* primul foc tras de casa d'Orléans asupra Chartei lui Ludovic al XVIII-lea. Pe vremea când Lucien îşi făcea apariţia prin locurile acelea, câteva dughene aveau galantare destul de elegante; dar aceste dughene erau numai dintre cele ce dădeau spre curte sau spre grădină. Până în ziua când această curioasă colonie pieri sub târnăcoapele arhitectului Fontaine, dughenele înghesuite între cele două galerii rămaseră complet deschise, susţinute doar de stâlpi comuni, ca barăcile de bâlci, astfel că privirea răzbătea în galerie printre mărfuri şi prin uşile cu geam. Fiindu-le cu neputinţă să facă foc acolo, negustorii se încălzeau la nişte sobiţe de tablă şi aveau ei înşişi grijă de foc, o imprudentă putând aprinde într-un sfert de ceas toată această republică de scânduri uscate de soare şi încinse parcă de focul dorinţelor stârnite de prostituţie, înţesate numai de văluri, de pânze subţiri, de hârtii şi deseori măturate de curenţi de aer. Prăvăliile modistelor erau pline de pălării năstruşnice, părând că se află acolo nu atât spre a fi vândute, cât numai spre a fi expuse, agăţate cu sutele pe nişte frigări cu vârful în formă de ciupercă şi înveselind galeriile cu miile lor de culori. Timp de douăzeci de ani, toţi vizitatorii se întrebaseră pe ce fel de capete ajungeau până la urmă pălăriile astea prăfuite. Lucrătoare, îndeobşte urâte, dar vioaie, agăţau

[178] *Paul-Louis Courier* (1772—1825) – pamfletar ilustru din vremea restauraţiei; monarhia şi biserica au fost atacate de el cu ascuţime, în pamflete având de obicei forma de scrisori.

cucoanele cu vorbe viclene, după obiceiul şi cu limbajul precupeţelor din piaţă. O vânzătoare, dezgheţată şi cu ochi neastâmpăraţi, stătea pe un scăunel şi hărţuia trecătorii: „Cumpăraţi o pălărie frumoasă, doamnă! – Staţi să vă vând şi dumneavoastră ceva, domnule!” Inflexiunile vocii, ocheadele sau luarea în derâdere a unor trecători se adăugau vocabularului lor, bogat şi pitoresc. Editorii şi modistele trăiau astfel în bună înţelegere. În pasajul numit atât de pompos Galeria de Sticlă, întâlneai negoţurile cele mai neaşteptate. Acolo se instalau ventrilocii, şarlatanii de tot soiul, spectacolele unde nu vezi nimic ca şi acelea unde ţi se arată lumea întreagă. Acolo se instalase, pentru întâia oară, un om care *a* câştigat după aceea şapte-opt sute de mii de franci colindând bâlciurile. Avea ca firmă un soare de aur într-o ramă neagră, în jurul căreia scânteiau în litere roşii cuvintele: *Aici omul vede ceea ce nici Dumnezeu nu poate vedea. Intrarea: zece centime.* Pungaşul nu te primea niciodată singur, şi nici într-un grup mai mare de două persoane. După ce intrai, te trezeai nas în nas cu o oglindă mare. Deodată o voce, care l-ar fi înspăimântat până şi pe Hoffmann Berlinezul[179], se dezlănţuia ca un mecanism pus în mişcare: „Domnilor, vedeţi aici ceea ce Dumnezeu nu ar putea în vecii vecilor să vadă, adică pe semenul dumneavoastră. Dumnezeu nu are semen!” Ieşeai ruşinat şi nu îndrăzneai să-ţi recunoşti prostia. De la toate uşile porneau voci asemănătoare ce-ţi împuiau urechile cu cosmorame[180], cu vederi din Constantinopol, cu reprezentaţii de păpuşi, cu automate care jucau şah, cu câini care ştiau să aleagă pe cea mai frumoasă femeie din grup. Ventrilocul Fitz-James aici şi-a câştigat faima, în cafeneaua Borel, mai înainte de a se duce să moară în

[179] *Hoffmann Berlinezul* – v. nota 153. Mai există un Hoffmann: François Hoffmann, critic literar francez (v. nota 186).

[180] *cosmorame* – dispozitive optice, inventate de abatele Gazzera pe la 1805, care, printr-o anumită aşezare a unor tablouri în spatele unor lentile, dădeau iluzia perspectivei şi adâncimii.

Montmartre, printre elevii Şcolii politehnice. Mai găseai pe acolo vânzătoare de fructe şi de flori, precum şi un croitor vestit pentru fireturile militare ce străluceau seara ca soarele. Dimineaţa, până la două după prânz, Galeriile de Lemn erau mute, posace şi pustii. Negustorii stăteau la taifas între ei, ca acasă. Înghesuiala nu începea decât pe la trei, ora bursei. Când lumea începea să se adune, tineri însetaţi de literatură, dar lipsiţi de mijloace, puteau citi pe gratis în dreptul rafturilor librăriilor. Miloşi, băieţii de prăvălie, puşi să supravegheze cărţile expuse pe mese, îi lăsau să le răsfoiască. Dacă era vorba de volume cu numai două sute de pagini, ca *Smarra, Peter Schlemihl, Jean Sbogar, Jocko*[181], în două şedinţe le dădeau gata. Căci pe atunci, cabinetele de lectură nu luaseră încă fiinţă şi trebuia să cumperi cartea ca s-o citeşti; de aceea romanele se vindeau în timpul acela într-un număr ce ar părea fabulos astăzi. Era ceva cu adevărat franţuzesc în această pomană făcută intelectualităţii tinere, lacome şi sărace. Poezia acestui înfiorător bazar se făcea şi mai simţită odată cu lăsarea serii. Din toate străzile învecinate, veneau cu grămada fete ce se puteau plimba pe acolo fără să plătească vreo taxă. Din orice colţ al Parisului, femeia de stradă dădea fuga să-şi facă *rândul la Palat.* Într-adevăr, Galeriile de Piatră aparţineau numai unor case privilegiate care plăteau bani grei pentru dreptul de a-şi expune câteva fiinţe gătite ca nişte prinţese, pe sub câte o arcadă sau pe locul corespunzător acesteia în grădină; pe câtă vreme Galeriile de Lemn erau pentru prostituţie un teren public,

[181] *„Smarra", „Peter Schlemihl", „Jean Sbogar", „Jocko*" – povestiri romantice cu elemente fantastice sau cu eroi excepţionali: *Smarra,* de Ch. Nodier, a apărut în 1821, trei ani după *Jean Sbogar,* inspirată de viaţa eroică a unui haiduc din Iliria, de acelaşi autor; *Peter Schlemilil sau omul care şi-a pierdut umbra* (1814) e datorită autorului german de origine franceză Adalbert Chamisso de Boncourt; *Jocko* (1824), istorie sentimentală a unei maimuţe, episod din *Scrisorile inedite asupra instinctelor animalelor* de Ch. Pougens, a inspirat o dramă de mare succes.

Palatul prin excelenţă, cuvânt ce însemna pe atunci templul prostituţiei. Orice femeie putea să vină acolo, să plece cu prada şi s-o ducă unde poftea. Femeile astea atrăgeau aşadar seara la Galeriile de Lemn o mulţime atât de mare de oameni, încât, din pricina înghesuielii, se mergea la pas, ca la înmormântare sau la bal mascat. Această încetineală care nu supăra pe nimeni îţi lăsa răgaz pentru o mai atentă cercetare. Femeile aveau o îmbrăcăminte care astăzi a dispărut; felul cum se arătau decoltate, până la mijlocul spatelui şi foarte jos şi în faţă; pieptănăturile lor năstruşnice, născocite ca să atragă privirile: una ca o normandă, alta ca o spaniolă, cea de colo frizată ca un căţeluş, cealaltă eu părul lins; picioarele prinse în ciorapi albi şi arătate nu ştiai cum, dar totdeauna când trebuia, toată poezia asta sfruntată s-a pierdut. Dezmăţul din întrebări şi răspunsuri, neruşinarea asta publică, potrivită cu locul, nu se mai întâlneşte nici la bal mascat, nici la celelalte baluri celebre de azi. Totul te înfiora şi te înveselea. Carnaţia albă a umerilor şi a sinilor scânteia prin mulţimea de haine bărbăteşti, cele mai deseori de culoare închisă, şi înfăţişa ochiului cele mai splendide contraste. Zarva glasurilor şi a paşilor producea o bâzâială ce se auzea încă de pe la mijlocul grădinii, ca un bas continuu, împletit cu hohotele de râs ale fetelor sau cu ţipetele de la vreo sfadă întâmplătoare. Persoanele cele mai cumsecade, oamenii cei mai de vază se ciocneau de oameni cu mutră de tâlhari. Amestecul acesta nefiresc exercita nu ştiu ce atracţie ce îi tulbura până şi pe cei mai nesimţitori. De aceea, tot Parisul a venit acolo, până în ultima clipă, ca să se plimbe chiar şi pe planşeul de lemn cu care arhitectul îşi acoperise fundaţiile în timp ce le construia. Şi de aceea, regrete imense şi generale au întâmpinat dărâmarea acestor şandramale.

Editorul Ladvocat se stabilise abia de câteva zile în colţul pasajului ce tăia pe la mijloc galeriile, faţă în faţă cu

Dauriat, tânăr uitat astăzi, dar îndrăzneţ, şi care a desţelenit calea pe care avea să strălucească mai apoi concurentul său. Dugheana lui Dauriat se afla pe unul dintre rândurile ce dădeau înspre grădină, iar cea a lui Ladvocat era spre curte. Împărţită în două, prăvălia lui Dauriat cuprindea o magazie mare pentru cărţi, iar cealaltă parte îi slujea de birou. Lucien, care venea pe acolo pentru întâia oară seara, se zăpăci de ceea ce vedea, aşa cum păţeau toţi provincialii şi toţi tinerii, şi curând se rătăci de însoţitorul său.

— Dacă ai fi frumos ca băiatul ăsta, ţi-aş da şi eu ceva, îi zise o fată unui bătrân, arătându-l pe Lucien.

Lucien plecă ochii ruşinat, şi se lăsă dus de valul de lume într-un hal de buimăcire şi aţâţare, greu de descris. Hărţuit de privirile femeilor, atras de formele dezgolite, zăpăcit de sânii obraznici ce îi aţineau drumul, se agăţa de manuscrisul său strângându-l ea să nu i-l fure cineva, nevinovatul de el!

— Hei, domnule, ce vrei? strigă el simţindu-se apucat de o mână şi crezând că poeziile lui momiseră pe cineva.

Îl recunoscu pe amicul său Lousteau, care îi zise:

— Ştiam eu că până la urmă o să treci şi pe aici!

Poetul se afla în faţa prăvăliei în care Lousteau îl şi împinse şi care era plină de oameni, toţi aşteptând prilejul de a vorbi cu sultanul editurilor. Tipografii, negustorii de hârtie şi desenatorii, făcând roată în jurul vânzătorilor, îi întrebau de afacerile în curs ori de cele ce se puneau la cale.

— Uite-l pe Finot, directorul ziarului meu; stă de vorbă cu un tânăr care are talent, Félicien Vernou, o secătură rea ca o boală ruşinoasă.

— Ei, dragă, ai o premieră astăzi, zise Finot îndreptându-se cu Vernou spre Lousteau. Ţi-am luat eu loja.

— N-o fi vândut-o cumva lui Braulard?

— Ei, şi ce? îţi faci tu rost de-un loc. Ce cauţi la Dauriat? A! să nu uit: am căzut la învoială să-i facem reclamă lui

Paul de Kock, Dauriat i-a cumpărat două sute de exemplare, şi Victor Ducange în schimb îi refuză un roman. Dauriat vrea să lanseze, zice el, un nou autor în acelaşi gen. Aşa că să-l pui pe Paul de Kock deasupra lui Ducange.

— Păi, am o piesă cu Ducange la Teatrul Vesel, zise Lousteau.

— Nu-i nimic, îi spui că articolul e de mine, că îl făcusem crunt, că tu l-ai mai îndulcit, şi o să-ţi fie şi recunoscător.

— Nu poţi sconta cumva poliţa asta de-o sută de franci la casierul lui Dauriat? îl întrebă Étienne pe Finot. Ştii? azi supăm împreună, inaugurăm noul apartament al Florinei.

— A! da, azi ne-ai chemat, zise Finot părând că face o sforţare de memorie. Hei, Gabusson, adăugă Finot luând poliţa lui Barbet şi întinzând-o casierului, dă-i nouăzeci de franci pentru mine omului ăstuia.

— Andosează poliţa, amice.

Lousteau luă pana casierului, în vreme ce acesta număra banii, şi semnă. Lucien, numai ochi şi urechi, nu pierdu o silabă din toată conversaţia.

— Şi asta nu-i totul, dragă, reluă Étienne, încă nu-ţi mulţumesc, că doară noi suntem legaţi pe viaţă să ne ajutăm. Trebuie să-l prezint lui Dauriat pe domnul, şi e nevoie să pui şi tu o vorbă, ca să ne asculte.

— Despre ce e vorba? întrebă Finot.

— Despre un volum de poezii, răspunse Lucien.

— A! făcu Finot cu o tresărire.

— Se vede că domnul, zise Vernou uitându-se la Lucien, face abia acum cunoştinţă cu obiceiurile editorilor; altfel şi-ar fi încuiat manuscrisul în colţul cel mai ascuns al domiciliului său.

În acel moment, Un tânăr frumos, Émile Blondet, care debutase de curând la *Journal des Débats*[182] cu articole de

[182] *„Journal des Débats”* – la început buletin al dezbaterilor din Adunarea Naţională (1789), *Ziarul Dezbaterilor* a devenit, din 1799, un periodic politic şi literar care a apărat, în vremea reacţiunii feudale, sub Carol al X-lea, sistemul parlamentar, dar a devenit după 1830 organ

mare răsunet, dădu mâna cu Finot, cu Lousteau, şi-l salută uşor pe Vernou.

— Vino să supezi cu noi, la miezul nopţii, la Florine, îi zise Lousteau.

— Vin, spuse tânărul. Dar cine-o să mai fie?

— A! răspunse Lousteau, o să fie Florine şi Matifat droghistul; du Bruel, autorul care i-a dat un rol Florinei pentru debut; un bătrânel, moş Cardot, şi ginerele său, Camusot; pe urmă, Finot.

— Şi droghistul tău o să ne servească bine?

— În orice caz n-o să ne trimită tocmai el la doctor! zise Lucien.

— Domnul are mult spirit, spuse serios Blondet, privindu-l pe Lucien. Vine şi dânsul la supeu, Lousteau?

— Da.

— Atunci o să râdem straşnic.

Lucien roşise până în vârful urechilor.

— Mai ai mult, Dauriat? întrebă Blondet ciocănind în geamul ce dădea deasupra biroului lui Dauriat.

— Dragul meu, vin acuma.

— Ai noroc, îi spuse Lousteau protejatului său. Tânărul acesta, aproape tot atât de tânăr ca şi dumneata, lucrează la *Débats.* E unul dintre tartorii criticii: toţi se tem de el, Dauriat va veni să-i facă curte şi atunci o să ne putem apropia şi noi de acest satrap al tipăriturilor, ca să ne spunem păsul. Altfel, nici la unsprezece nu ne-ar fi venit rândul. Să vezi cum or să se tot îngroaşe raidurile celor care umblă după el.

Lucien şi Lousteau se apropiară atunci de Blondet, de Finot, de Vernou şi se îndreptară spre un capăt ai prăvăliei, formând un grup.

— Ce face, de-ntârzie atâta? îl întrebă Blondet pe Gabusson, şeful funcţionarilor, care se ridică de pe scaun ca să-l salute.

— Tratează să cumpere un săptămânal căruia are de

guvernamental.

gând să-i schimbe linia ca să combată influenţa *Minervei*, care prea îl serveşte numai pe Eymery[183], şi a *Conservatorului*[184] care e prea orbeşte romantic.

— O să-l plătească mult?

— Păi, ca de obicei... prea mult! zise casierul.

În clipa aceea, intră un tânăr care publicase un roman minunat, vândut repede cu mare succes şi din care Dauriat scotea ediţia a doua. Tânărul acesta, cu o înfăţişare ciudată, neobişnuită, ce trădează firile de artist, îl impresionă mult pe Lucien.

— E Nathan[185], şopti Lousteau la urechea poetului din provincie.

Nathan, cu toată sălbatica mândrie a chipului său, se apropie de grupul ziariştilor, cu pălăria în mână, şi stătu aproape cu umilinţă în faţa lui Blondet, pe care nu-l cunoştea decât din vedere. Blondet şi Finot îşi ţinură pălăriile pe cap.

— Domnule, sunt fericit de prilejul pe care mi-l oferă întâmplarea...

— E aşa de fâstâcit, încât comite un pleonasm, îi zise Félicien lui Lousteau.

— ...de a vă arăta recunoştinţa pentru minunatul articol ce aţi avut bunăvoinţa să-l scrieţi despre mine în *Journal des Débats.* Vă datorez jumătate din succesul cărţii mele.

— Nu, domnul meu, nu, zise Blondet, ascunzându-şi cu greu aerul protector sub cel de bunătate. Ai talent, pe cinstea mea, şi sunt încântat să te cunosc.

— Dat fiind că articolul a apărut, nu voi avea aerul că îi linguşesc pe cei puternici; mă simt astfel mai la largul meu faţă de dumneavoastră. Vreţi să-mi faceţi cinstea şi

---

[183] *„Minerva"... Eymery* – revistă liberală; fusese întemeiată în februarie 1818, cu titlul complet de *Minerva franceză. Eymery (Alexis-Blaise* 1774—1854), librar şi scriitor pentru copii.

[184] „*Conservatorul*" – ziar ultraregalist, care a apărut între 1819—1820.

[185] *Nathan* – romancierul Raoul Nathan are un rol de prim plan în romanul lui Balzac *O fiică a Evei.*

plăcerea de a lua masa cu mine mâine seară? O să fie şi Finot. — Dragă Lousteau, n-o să mă refuzi, nu-i aşa? adăugă Nathan strângându-i mâna lui Étienne. — A! aţi pornit pe un drum măreţ, domnule Blondet, îi spuse el acestuia, călcaţi pe urmele marilor cronicari literari, Dussault, Fiévée, Geoffroi. Hoffmann[186] îi şi spunea deunăzi lui Claude Vignon, elevul său şi prietenul meu, că o să poată muri acum fără grijă: *Journal des Débats* va trăi veşnic. Probabil că sunteţi şi foarte bine plătit?

— O sută de franci coloana, răspunse Blondet. E puţin, când eşti nevoit să citeşti cărţi, uneori chiar câte o sută, până să găseşti una despre care să merite să scrii, ca a dumitale. Mi-a făcut plăcere opera dumitale, pe cinstea mea!

— Şi i-a adus o sută cincizeci de franci, îi suflă Lousteau lui Lucien.

— Politică faceţi? reluă Nathan.

— Da, pe ici, pe colo, răspunse Blondet.

Lucien, simplu spectator neluat în seamă, citise cu admiraţie cartea lui Nathan, îl cinstea pe autor ca pe un zeu şi rămase încremenit de atâta slugărnicie faţă de un critic căruia el nu-i cunoştea nici numele, nici puterea.

„O să mă port şi eu vreodată aşa? E oare nevoie să renunţi la orice demnitate? se întrebă el. Pune-ţi pălăria pe cap, Nathan, tu ai scris o carte frumoasă, pe când criticul n-a scris decât un articol.”

Gândurile astea îi biciuiau sângele din vine. Zărea, din când în când, tineri sfioşi, scriitori nevoiaşi care întrebau de Dauriat, dar, văzând prăvălia plină de oameni, pierdeau

[186] *Dussault, Fiévée, Geoffroy, Hoffmann – Jean-Joseph Dussault* (1769—1824) a colaborat cu articole de critică literară la *Journal des Débats* până în 1818; *Joseph Fiévée* (1767—1839) a fost la un moment dat foarte agreat de Napoleon, care l-a făcut director la *Journal des Débats;* ulterior, a susţinut, la acelaşi ziar, monarhia constituţională; *Julien-Louis Geoffroy* (1743—1813) asigura cronica dramatică la ziarul de mai sus; iar *François Hoffmann* (1760—1828) a fost, în aceeaşi redacţie, un critic şi un cronicar mai independent.

nădejdea de a mai fi primiţi în audienţă şi ieşeau zicând: „O să trec altă dată”. Doi-trei oameni politici stăteau de vorbă mai încolo despre convocarea camerelor şi despre treburile publice, în mijlocul unui grup alcătuit din celebrităţi politice. Săptămânalul, pentru care trata Dauriat, avea dreptul să facă şi politică. Pe vremea aceea, tribunele de presă erau tot mai rare. Autorizaţia pentru apariţia unui nou ziar era tot atât de căutată ca şi aceea pentru deschiderea unui teatru. În centrul grupului politic, se afla unul dintre acţionarii cei mai influenţi ai *Constituţionalului*[187]*.* Lousteau îi dădea lămuriri despre toţi şi despre toate lui Lucien, care întâlnea astfel în această dugheană şi politica şi literatura, şi îşi făcea o idee tot mai clară despre puterea lui Dauriat. Văzând acolo un poet eminent prostituându-şi muza în faţa unui ziarist, umilindu-şi arta, tot aşa după cum era umilită şi prostituată femeia pe sub galeriile acelea netrebnice, geniul nostru provincial trase nişte concluzii înfiorătoare. Banul! iată cheia oricărei enigme. Lucien se simţea singur, necunoscut, legat, numai prin firul unei prietenii îndoielnice, de succes şi de noroc. Îi învinovăţea pe bunii, pe adevăraţii săi prieteni din cenaclu că i-au zugrăvit lumea în culori mincinoase, că l-au oprit să se azvârle cu pana în mână în acest vălmăşag.

„Aş fi ajuns până acum şi eu ca Blondet!” îşi strigă în sinea lui.

Lousteau, care abia adineauri răcnise pe dealul Luxembourgului ca un vultur rănit, şi care i se păruse atunci un uriaş, i se înfăţişa acum în proporţii cu totul reduse. Aici, editorul atotputernic, motorul tuturor acestor existenţe, îi păru să fie omul important. Poetul, cu manuscrisul în mână, simţi un tremur ce semăna cu frica. În mijlocul prăvăliei, pe nişte piedestale de lemn cu o zugrăveală ce imita marmura, văzu busturile lui Byron, al

[187] *„Constituţionalul”* – ziar fundat în timpul reîntoarcerii efemere (100 zile) a lui Napoleon (1815) de foşti revoluţionari; şi-a păstrat multă vreme tendinţele liberale şi anticlericale.

lui Goethe şi al domnului de Canalis, de la care Dauriat trăgea nădejde să capete un volum de tipărit, şi care, în ziua când călcă în această prăvălie, putu astfel măsura înălţimea la care îl situa editorul. Fără să vrea, Lucien îşi pierdea din propria lui valoare, curajul îi slăbea, întrezărea care avea să fie influenţa acestui Dauriat asupra destinului său şi îi aştepta nerăbdător apariţia.

— Ei! copii, zise un omuleţ scurt şi gras, cu o figură întrucâtva asemănătoare cu a unui proconsul roman, dar îmblânzită de un zâmbet binevoitor ce-i păcălea pe oamenii superficiali, iată-mă proprietarul singurului ziar săptămânal care poate fi cumpărat şi care are două mii de abonaţi.

— Haida-de! Fiscul ştie doar de şapte sute, şi e destul de bine şi aşa, zise Blondet.

— Pe ce am mai sfânt, sunt o mie două sute. Am spus două mii, adăugă el în şoaptă, din cauza tipografilor şi negustorilor de hârtie care sunt aici de faţă. Te credeam mai cu tact, amice, reluă el cu glas tare.

— Îţi iei şi asociaţi? întrebă Finot.

— Depinde, zise Dauriat. Vrei a treia parte cu patruzeci de mii de franci?

— S-a făcut, dacă primeşti ca redactori pe Émile Blondet, aici de faţă, pe Claude Vignon, pe Scribe, pe Théodore Leclercq, pe Félicien Vernou, pe Jay, pe Jouy[188], pe Lousteau…

— Şi de ce nu şi pe Lucien de Rubempré? întrebă cu îndrăzneală poetul de provincie, întrerupându-l pe Finot.

— Şi pe Nathan, încheie Finot.

— Şi de ce nu şi pe oamenii de pe stradă? zise editorul încruntându-şi sprâncenele şi întorcându-se spre autorul

[188] *Leclercq… Jay, Jouy* – *Théodore Leclercq* (1777—1851) a scris comedii de moravuri cu numele de „proverbe”; *Antoine Jay* (1770—1854) a susţinut în *Minerva* (v. n. 182), al cărui director era, şi în *Constituţionalul,* întemeiat de el, idei liberale, pentru care a suferit şi închisoare; Victor – Joseph Etiepne, numit şi *Jouy* (1764—1846), avea şi el opinii liberale în vremea restauraţiei (v. nota 277).

Margaretelor. Cu cine am cinstea să vorbesc? întrebă el privindu-l pe Lucien cu obrăznicie.

— Stai, Dauriat, răspunse Lousteau. Eu l-am adus pe domnul. Cât timp Finot cugetă la propunerea dumitale, ascultă-mă.

Pe Lucien îl trecură năduşelile văzând privirea rece şi nemulţumită a acestui satrap al editurilor, care îl tutuia pe Finot, care-i zicea *băiete* temutului Blondet, care îi întinsese lui Nathan mâna ca un rege, făcându-i şi un semn de familiaritate.

— O nouă afacere, amice? exclamă Dauriat. Păi, ştii prea bine, am o mie şi o sută de manuscrise! Da, domniilor, strigă el, mi s-au prezentat o mie şi o sută de manuscrise, întrebaţi-l pe Gabusson! Ce să vă mai spun? O să am curând nevoie de un serviciu special, însărcinat cu contabilitatea manuscriselor, şi de un birou de lectură pentru a le cerceta; se vor ţine şedinţe, cu jetoane de prezenţă şi cu un secretar perpetuu care să-mi prezinte rapoartele. Va fi sucursala Academiei Franceze, numai că academicienii ar fi mai bine plătiţi la Galeriile de Lemn decât la institut.

— E o idee, spuse Blondet.

— O idee proastă, reluă Dauriat. Crezi că eu n-am altă treabă decât să descifrez năzbâtiile acelora dintre voi ce se fac oameni de litere când nu pot fi nici capitalişti, nici cizmari, nici caporali, nici servitori, nici funcţionari, nici portari! La mine nu pătrund decât cei cu un nume cunoscut! Fă-te celebru şi vei găsi la mine mormane de bani. Iată trei oameni mari făcuţi, de doi ani încoace, de mine: am făcut trei ingraţi! Nathan îmi cere acum şase mii de franci pentru ediţia a doua a cărţii lui care m-a costat trei mii de franci pentru plata articolelor şi nu mi-a adus nici măcar un câştig de o mie de franci. Cele două articole ale lui Blondet le-am plătit o mie de franci şi o masă de cinci sute…

— Dar dacă toţi editorii ar spune că dumneavoastră,

domnule, cum ar mai putea cineva să publice întâia carte? întrebă Lucien, în ochii căruia Blondet pierdu mult din valoarea sa când află cifra căreia Dauriat îi datora articolele din *Débats.*

— Asta nu mă priveşte, zise Dauriat învăluindu-l într-o privire ucigaşă pe Lucien care se uita frumos la el. Eu nu-mi pierd vremea cu publicarea unei cărţi, pentru care risc două mii de franci ca să câştig alte două; eu fac speculaţie în literatură: public patruzeci de volume în câte zece mii de exemplare, cum fac Panckoucke şi Beaudouin. Cu puterea mea şi cu articolele plătite de mine, fac să-mi reuşească o afacere de trei sute şi ceva de mii de franci, în loc să mă ocup de succesul unui volum de două mii de franci. Tot atâta osteneală se cere ca să lansezi un nume nou, un autor sau o carte, ca şi pentru a face să reuşească *Teatrele străine, Victorii şi cuceriri* sau *Memoriile asupra revoluţiei*[189] care reprezintă o avere. Rostul meu nu e să fiu trambulina gloriilor viitoare, ci să câştig bani şi să le dau şi oamenilor celebri. Manuscrisul pe care îl cumpăr cu o sută de mii de franci e mai ieftin decât acela pentru care un autor necunoscut îmi cere şase sute de franci! N-oi fi eu chiar un Mecena, dar am totuşi dreptul la recunoştinţa literaturii: am şi urcat până acum la mai bine de dublu preţul manuscriselor. Îţi explic toate lucrurile astea, pentru că eşti prietenul lui Lousteau, băiete, îi zise Dauriat poetului, bătându-l peste umăr cu o familiaritate revoltătoare. Dacă m-aş apuca să stau de vorbă cu toţi autorii care vor să-i editez eu, ar trebui să închid prăvălia, căci mi-aş petrece vremea în conversaţii foarte plăcute, dar mult prea costisitoare. Nu sunt încă destul de bogat ca să ascult monoloagele fiecărui amor propriu. Asta nu se vede decât la teatru, în tragediile clasice.

Luxul îmbrăcămintei lui Dauriat venea în sprijinul discursului său de o logică ameţitoare.

[189] *„Teatrele străine”, „Victorii şi cuceriri” sau „Memoriile asupra revoluţiei”* – titluri de cărţi, apărute în zeci de volume fiecare.

— Ce-i asta? îl întrebă el pe Lousteau.

— Un volum de versuri minunate.

Auzind răspunsul acesta, Dauriat se întoarse către Gabusson cu o mişcare vrednică de Talma:

— Ascultă, Gabusson, începând de azi, oricine mai vine să-mi propună manuscrise... Auziţi şi voi! zise el adresându-se celor trei vânzători ieşiţi de după teancurile de cărţi la glasul mânios al patronului, care îşi privea unghiile şi mâna într-adevăr frumoasă. Veţi întreba, pe oricine aduce manuscrise, dacă sunt versuri sau proză. În caz de versuri, daţi-l imediat afară. Pentru editură orice strofă-i catastrofă.

— Bravo, Dauriat, strigară ziariştii; ai zis-o bine!

— Asta-i adevărul, exclamă editorul umblând nervos prin prăvălie cu manuscrisul lui Lucien în mână: dumneavoastră, domnilor, habar n-aveţi de răul pe care ni l-au făcut nouă succesele lordului Byron, ale lui Lamartine, Victor Hugo, Casimir Delavigne, Canalis şi Béranger. Din cauza gloriei lor, ne-am pomenit pe cap cu o adevărată năvălire a barbarilor. Sunt sigur că în clipa asta avem în prăvălie peste o mie de volume de versuri, care încep cu istorii întrerupte, fără început nici sfârşit, imitaţii după *Corsarul* sau *Lara*[190]*.* Sub pretext de originalitate, poeţii compun sumedenie de strofe fără înţeles, sau de poeme descriptive în care tânăra şcoală de azi se crede nouă inventându-l pe Delille![191] De doi ani încoace, poeţii s-au înmulţit ca ciupercile. Uite: eu, cum mă vedeţi, de pildă, am pierdut cu ei anul trecut douăzeci de mii de franci! Întrebaţi-l pe Gabusson! Or fi existând în lume, nu zic nu, şi poeţi nemuritori; cunosc şi eu câţiva dintre ei, trandafirii şi fragezi, cărora nu le-a dat nici barba încă, îi spuse el lui

[190] *„Corsarul" sau „Lara"* – celebre poeme romantice ale poetului englez Byron; în *Corsarul* (1814) e vorba de eroul frământat care caută uitarea în aventură şi acţiune violentă; publicat în acelaşi an, poemul *Lara* prezintă un erou pasionat şi orgolios.

[191] *Delille* – abatele *Jacques Delille* (1738—1813) era cunoscut sub Napoleon pentru poemele sale descriptive şi pentru traducerile din Virgiliu şi Milton.

Lucien; dar pentru editură, tinere, nu există decât patru poeţi: Béranger, Casimir Delavigne, Lamartine şi Victor Hugo[192]; pe Canalis nu-l trec la socoteală: e un poet făcut cu articole plătite.

Lucien n-avu curajul să-şi umfle pieptul şi să facă pe jignitul în faţa acestor oameni influenţi care râdeau din toată inima. Înţelese că s-ar fi făcut de râs, însă simţea o dorinţă grozavă să-i sară editorului de gât, să-i strice nodul elegant al cravatei, să-i rupă lanţul de aur de pe piept, să-i calce în picioare ceasul, iar pe el să-l sfâşie în bucăţi. Amorul lui propriu, zgândărit, îi stârni dorul de răzbunare: îi jură o ură de moarte editorului căruia totuşi îi zâmbea.

— Poezia e ca soarele, care face să crească şi pădurile seculare, dar şi muştele şi ţânţarii, zise Blondet. Nu există virtute să nu fie dublată de un viciu. Tot aşa şi literatura: îi naşte pe editori.

— Şi pe ziarişti! spuse Lousteau.

Dauriat izbucni într-un hohot de râs.

— Şi asta ce-i, mă rog? zise el arătând manuscrisul.

— O culegere de sonete să-l facă de ruşine pe Petrarca, răspunse Lousteau.

— Cum înţelegi asta? întrebă Dauriat.

— Ca toată lumea, spuse Lousteau, văzând un zâmbet fin pe toate buzele.

Lucien nu se putea supăra, dar îl treceau toate năduşelile.

— Bine, o să-l citesc, zise Dauriat făcând un gest de rege ce arăta cât de mare era hatârul. Dacă sonetele sunt la înălţime, voi face din tine, băiete, un mare poet.

— Dacă are tot atât talent pe cât e de frumos, n-o să ai riscuri mari, spuse unul dintre cei mai faimoşi oratori ai camerei, care stătea de vorbă cu un ziarist de la *Constituţionalul* şi cu directorul *Minervei.*

---

[192] *Béranger, Casimir Delavigne, Lamartine şi Victor Hugo* – sunt numele unora dintre cei mai importanţi poeţi de pe vremea lui Balzac.

— Domnule general[193], zise Dauriat, gloria înseamnă douăsprezece mii de franci, costul articolelor, şi trei mii de franci, costul meselor; întrebaţi-l pe autorul *Solitarului*[194]! Dacă domnul Benjamin de Constant vrea să scrie un articol despre acest june poet, n-o să mă tocmesc mult ca să închei târgul.

La cuvântul de general şi la numele ilustru al lui Benjamin Constant, prăvălia căpătă în ochii geniului de provincie proporţiile unui Olimp.

— Lousteau, am ceva să-ţi vorbesc, zise Finot; dar lasă că ne întâlnim la teatru. Dauriat, fac afacerea, însă cu unele condiţii. Hai în biroul tău.

— Poftim, băiete! spuse Dauriat lăsându-l pe Finot să treacă înainte şi făcând un gest de om copleşit de treburi înspre vreo zece persoane care îl aşteptau.

Era tocmai să intre în birou, când Lucien, nerăbdător, îl opri.

— Dacă-mi luaţi manuscrisul, când îmi daţi răspunsul?

— Păi, băiete, mai treci pe aici peste vreo trei-patru zile, şi o să vedem.

Lousteau îl trase afară pe Lucien, fără să-i mai dea răgaz să-i salute pe Vernou, pe Blondet, pe Raoul Nathan, pe generalul Foy sau pe Benjamin Constant, a cărui lucrare asupra celor *O sută de zile*[195] tocmai apăruse. Lucien abia îi întrevăzu capul blond şi fin, faţa prelungă, ochii spirituali, gura frumoasă, în sfârşit, omul care timp de douăzeci de ani fusese Potemkinul doamnei de Staël şi care acum: îi

---

[193] *Domnul general...* — Acest general, prezentat ca „unul dintre cei mai Faimoşi oratori ai camerei”, este generalul *Foy* (1775—1825), orator de frunte al partidului liberal (v. şi nota 164)

[194] *„autorul Solitarului”* – (v. notele 45 şi 139).

[195] *lucrarea lui Benjamin Constant asupra celor O sută de zile* – Perioada guvernării lui Napoleon I între întoarcerea din insula Elba şi exilul definitiv în insula Sfânta Elena – perioadă în care Benjamin Constant a făcut dovadă de multă versatilitate, trecând de la o zi la alta de la anti-bonapartişti la bonapartişti – se reflectă în scrierea sa *Memorii asupra celor O sută de zile.*

ataca pe Burboni, după ce se luptase cu Napoleon, dar care avea să moară zdrobit de propria-i victorie.

— Ce mai tarabă! exclamă Lucien când se văzu într-o trăsură de piaţă alături de Lousteau.

— La Panorama-Dramatique, şi galop! Îţi dau un franc jumătate pentru cursă, îi zise Étienne birjarului.

— Dauriat e o lichea care vinde pe an cărţi de peste un milion şi jumătate de franci, e un fel de ministru al literaturii, răspunse Lousteau care se simţea gâdilat plăcut în amorul său propriu şi făcea pe dascălul cu Lucien. Lăcomia lui, mare cât şi a lui Barbet, lucrează numai cu cifre uriaşe. Dauriat e mai spălat, e generos, însă e încrezut; iar spiritul lui e format numai din ce aude în juru-i de la alţii; prăvălia lui e un loc straşnic de frecventat. Ai ocazia să stai de vorbă cu oamenii superiori de azi. Un tânăr, dragul meu, învaţă acolo într-o oră mai mult decât buchisind singur zece ani. Se pun la cale articole, se tâlcuiesc subiecte, te împrieteneşti cu oameni celebri sau influenţi care îţi pot fi de folos. Astăzi, ca să reuşeşti, e nevoie să ai relaţii. Totul e întâmplarea, ai văzut. Ceea ce e mai primejdios, e să fii spiritual de unul singur, în ungherul tău.

— Dar ce obrăznicie! zise Lucien.

— A! noi râdem de Dauriat cu toţii, răspunse Étienne. Dacă ai nevoie de el, te calcă în picioare; dacă el are nevoie de *Journal des Débats,* Emile Blondet îl suceşte ca pe-o sfârlează. Şi stai, că mai ai multe de văzut, dacă intri în literatură! Hei, ce-ţi spuneam eu?

— Da, ai dreptate, răspunse Lucien. Am suferit în prăvălia asta mai mult decât mă aşteptam, chiar după câte îmi spuseseşi.

— Şi ce rost ar avea să te laşi pradă suferinţei? Ceea ce pe noi ne costă viaţa, subiectul care, în timpul nopţilor de lucru, ne-a răvăşit creierul, toate incursiunile prin câmpiile gândirii, monumentul plămădit cu sângele nostru, nu reprezintă pentru editori decât o afacere, bună sau proastă.

Vor vinde sau nu vor vinde librarii cartea dumitale? Iată care este pentru ei toată problema. O carte pentru ei înseamnă capital de riscat. Cu cât e mai bună, cu atât are mai puţine şanse de a fi vândută. Orice om superior se ridică deasupra celorlalţi, succesul său este deci în raport direct proporţional cu timpul necesar pentru a i se aprecia opera. Niciun editor nu vrea să aştepte. Cartea tipărită azi trebuie să se vândă mâine. În acest fel, editorii refuză cărţile cu miez, cărora le trebuie timp ca să se impună cititorilor.

— Are dreptate d'Arthez, exclamă Lucien.

— Îl cunoşti pe d'Arthez? întrebă Lousteau. Nu ştiu să existe ceva mai primejdios decât inteligenţele solitare care cred, cum pretinde băiatul ăsta, că pot face ca lumea să vină la ele. Înflăcărând imaginaţiile tinere printr-o încredere ce măguleşte puterea nemăsurată ce o simţim în noi la început, oamenii aceştia cu glorie postumă îi împiedică pe tineri să se mişte la vârsta când mişcarea e posibilă şi folositoare. Eu sunt pentru sistemul lui Mahomed, care, după ce i-a poruncit muntelui să vină la el, a strigat: „Dacă nu vii tu la mine, vin eu la tine!"

Reflecţiile acestea, expuse într-o formă incisivă, erau de natură a-l face pe Lucien să oscileze între teoria sărăciei umile, propovăduită de cenaclu, şi doctrina militantă a lui Lousteau. De aceea, poetul din Angoulême păstră tăcerea până în Bulevardul Temple.

Teatrul Panorama-Dramatique, pe locul căruia se ridică astăzi o casă particulară, era o încântătoare sală de spectacol, situată în faţa străzii Charlot, pe Bulevardul Temple, şi în care două conduceri succesive dădură faliment, fără să obţină nici măcar un singur succes, deşi au jucat acolo Vignol, unul dintre actorii care au moştenit rolurile lui Potier, şi Florine, actriţa care, cinci ani mai târziu, deveni atât de celebră. Teatrele, ca şi oamenii, sunt conduse de hazard. Panorama-Dramatique avea de luptat

cu concurenţa Teatrelor Ambigu, Gaieté, Porte-Saint-Martin[196] şi a celor de vodevil, aşa că nu putu rezista manevrelor acestora, restricţiilor impuse pentru prelungirea autorizaţiei, precum şi lipsei unui repertoriu de calitate. Autorii nu voiau să se certe cu teatrele cu existenţă sigură pentru un teatru cu o existenţă problematică. Totuşi, actuala conducere îşi pusese toate speranţele în noua piesă, un fel de melodramă comică a unui autor tânăr, anume du Bruel, care colaborase până atunci cu mai mulţi dramaturgi celebri şi care pretindea că pe aceasta a scris-o singur. Piesa fusese compusă în mod special pentru debutul Florinei, până atunci figurantă la Gaieté, unde juca de un an mici roluri în care se remarcase, fără să obţină însă un angajament permanent, astfel că acum Panorama o răpise vecinului. Coralie, o altă actriţă, urma să debuteze şi ea tot acolo. Când cei doi prieteni ajunseră la teatru, Lucien rămase încremenit văzând de câtă trecere se bucura presa:

— Domnul e cu mine, îi spuse Étienne controlorului, care se înclină până la pământ.

— Veţi găsi cu greu locuri, le zise controlorul-şef. Nu mai e liberă decât loja directorului.

Étienne şi Lucien pierdură câtva timp, rătăcind pe culoare şi târguindu-se cu plasatoarele.

— Hai în culise, vorbim cu directorul şi o să ne ia în loja lui. Cu ocazia asta o să-ţi prezint şi pe Florine, eroina din astă-seară.

---

[196] *Panorama-Dramatique. Teatrul Ambigu, Teatrul Gaieté, Porte Saint-Martin* – teatre pariziene din vremea lui Balzac, unele dintre ele cu viată foarte lungă, altele mai trecătoare: *Panorama-Dramatique,* teatru specializat în drame şi vodeviluri, nu a funcţionat decât între 1821 şi 1823; *Teatrul Ambigu,* înfiinţat în 1759 de un actor de la *Comedia Italiană,* a prezentat la început spectacole pentru copii, apoi vodeviluri şi comedii uşoare, în fine melodrame; *Teatrul Gaieté* a luat acest nume în 1792 şi s-a consacrat ulterior melodramei şi feeriei; *Teatrul Porte-Saint-Martin* a prezentat mai ales piese romantice; aici au văzut lumina scenei *Antony* de Al. Dumas, *Lucrèce Borgia* şi *Marie Tudor* de V. Hugo şi chiar *Vautrin* al lui Balzac.

La un semn al lui Lousteau, plasatorul de la fotoliile de orchestră alese o cheie mică şi descuie o uşă pierdută într-un perete înalt. Lucien îşi urmă prietenul şi trecu dintr-odată, din coridorul luminat, într-o hrubă întunecoasă care, în mai toate teatrele, slujeşte de comunicaţie între sală şi culise. Apoi, urcând câteva trepte umede, poetul din provincie se trezi în culise, unde îl aştepta o privelişte din cele mai ciudate. Îngustimea *rivaltelor,* înălţimea scenei, scăriţe luminate cu opaiţe, decorurile atât de urâte văzute de aproape, actorii boiţi, costumele pestriţe şi făcute numai; din stofe proaste, lucrătorii cu haine unsuroase, frânghiile care spânzură de sus, regizorul care umblă cu pălăria dată pe ceafă, figuranţii stând jos, fundalurile ridicate, pompierii, în sfârşit, toată adunătura asta caraghioasă, jalnică, murdară, hâdă, de o strălucire ieftină, semăna atât de puţin cu ceea ce văzuse Lucien de pe locul său din sală, încât uimirea lui nu mai cunoscu margini. Era tocmai pe sfârşite o melodramă intitulată *Bertram,* piesă imitată după o tragedie de Maturin, pe care o preţuiau nespus de mult Nodier, lordul Byron şi Walter Scott, dar care la Paris nu obţinu niciun succes.

— Ţin-te mereu de braţul meu ca să nu cazi în vreo trapă, să nu te pomeneşti cu vreo pădure în cap, să nu răstorni vreun palat sau să te agăţi în vreo colibă, îi spuse Étienne lui Lucien. Florine e la ea în cabină, păpuşo? o întrebă el pe o actriţă care tocmai se pregătea să intre în scenă, trăgând cu urechea la actori.

— Da, iubitule. Îţi mulţumesc pentru ce ai scris despre mine. Eşti cu atât mai drăguţ, cu cât Florine joacă acum aici.

— Haide, ai grijă de rolul tău, fetiţo, îi spuse Lousteau. Ia, dă buzna, ridică mâna în sus şi strigă: *Opreşte-te, nenorocitule!* căci aţi făcut astă-seară o reţetă de două mii de franci.

Lucien uluit o văzu pe actriţă luând poza potrivită şi strigând: *Opreşte-te, nenorocitule!* să te îngheţe de spaimă,

nu altceva! Nu mai era aceeaşi femeie.

— Ăsta e teatrul! îi spuse el lui Lousteau.

— E ca taraba din Galeriile de Lemn şi ca un ziar literar: o adevărată bucătărie, îi răspunse noul său prieten.

Apăru şi Nathan.

— Pentru cine vii aici? îl întrebă Lousteau.

— Mii s-a dat să scriu despre teatrele mici la *Gazeta,* până ce voi găsi ceva mai bun, răspunse Nathan.

— Atunci, vino să iei masa cu noi după spectacol, şi în schimb scrie frumos despre Florine, îi zise Lousteau.

— La ordinele dumitale, răspunse Nathan.

— Ştii, acum locuieşte în strada Bondy.

— Cine e tânărul ăsta frumos cu care ai venit, Lousteau, drăguţule? întrebă actriţa revenind din scenă în culise.

A! draga mea, un mare poet, un om care va fi celebru. Fiindcă o să luaţi masa împreună, domnule Nathan, îţi prezint pe domnul Lucien de Rubempré.

— Aveţi un nume frumos, îi zise Raoul lui Lucien.

— Lucien! Domnul Raoul Nathan, zise Étienne, către noul său prieten.

— Pe legea mea, domnule, am citit opera dumneavoastră acum câteva zile şi nu înţeleg cum se poate, când scrieţi asemenea carte şi asemenea poezii, să vă arătaţi atât de umil în faţa unui ziarist.

— Să te văd şi pe dumneata la prima carte, răspunse Nathan cu un zâmbet fin.

— Ia te uită! ultraregaliştii şi cu liberalii îşi dau mâna! exclamă Vernou văzându-i pe cei trei.

— Dimineaţa sunt de părerea ziarului la care lucrez, zise Nathan; însă seara, gândesc cum îmi place: *noaptea, şi pisicile şi redactorii sunt fără culoare.*

— Étienne, spuse Félicien adresându-i-se lui Lousteau, Finot a venit cu mine, te caută. A! Uite-l…

— Ce-nseamnă asta? nu mai e niciun loc? întrebă Finot.

— În inima noastră, ai totdeauna un loc, îi spuse actriţa, aruncându-i un zâmbet din cele mai fermecătoare.

— A! Uite-o pe Florville! Ţi-a şi trecut dragostea cea mare? Auzisem că te-a răpit un prinţ rus.

— Parcă mai răpeşte cineva astăzi vreo femeie? răspunse Florville, actriţa cu *Opreşte-te, nenorocitule!* Am stat împreună zece zile la Saint-Mandé şi prinţul a scăpat cu o despăgubire plătită teatrului. Directorul, reluă Florville râzând, se roagă să aibă parte tot de prinţi ruşi: despăgubirile lor i-ar face reţete fără cheltuieli.

— Dar tu, fetiţo, îi spuse Finot unei ţărăncuţe drăguţe care îl asculta, de unde te-ai învârtit de cerceii ăştia cu diamante? Ai jumulit vreun prinţ indian?

— Nu, doar pe un negustor de cremă de ghete, un englez care a şi plecat! N-are oricine, ca Florine şi Coralie, negustori milionari sătui de neveste: norocul lor!

— Îţi scapi „intrarea", Florville, exclamă Lousteau, vaxul colegei tale te-a zăpăcit.

— Dacă vrei să ai succes, îi zise Nathan, în loc să strigi ca o furie: *E salvat!,* intră drept, mergi până la rampă şi spune cu o voce plină: *E salvat,* aşa cum spune Pasta: *O, patrie!* în *Tancred*[197]. Hai, du-te odată! adăugă el împingând-o.

— Nu mai e timp, o să dea chix! zise Vernou.

— Ce-a făcut? întrebă Lousteau; sala aplaudă nebuneşte.

— Le-a arătat sânii când s-a aşezat în genunchi, numai atâta ştie să facă, spuse actriţa văduvită de văxuitor.

— Directorul ne dă loja lui, mă găseşti acolo, îi zise Finot lui Étienne.

Lousteau îl duse atunci pe Lucien în spatele teatrului, prin labirintul culiselor, coridoarelor şi scărilor, până la etajul al treilea, la o cămăruţă la care ajunseră urmaţi de Nathan şi de Félicien Vernou.

— Bună ziua sau bună seara, domnilor, zise Florine.

— Domnule, mai zise ea întorcându-se către un om scund şi gras care stătea într-un colţ, domnii ăştia sunt stăpânii

[197] *La Pasta... în „Tancred"* – Celebra cântăreaţă italiană Giuditta Pasta (1789—1865) cânta în opera *Tancred* de Rossini (1813), care a avut mare succes în vremea lui Balzac.

sorţii mele, viitorul meu e în mâinile lor; dar şi dumnealor vor fi, sper, sub masa noastră mâine în zori, dacă domnul Lousteau n-a uitat nimic…

— Cum era să uit? o să-l ai pe Blondet de la *Débats,* îi spuse Étienne, pe adevăratul Blondet, pe Blondet în persoană, pe scurt: pe Blondet!

— O! dragul meu Lousteau! poftim: trebuie să te sărut, îi zise ea sărindu-i de gât.

La această demonstraţie, Matifat, grăsanul, luă un aer serios. La şaisprezece ani cât avea, Florine era slabă. Frumuseţea ei, ca un boboc neînflorit, nu putea să placă decât artiştilor care preferă schiţele, tablourile. Încântătoarea actriţă avea pe atunci în trăsăturile feţei toată fineţea care o caracteriza, şi semăna cu Mignon a lui Goethe[198]. Matifat, un droghist bogat din strada des Lombards, crezuse că o mică actriţă de pe bulevarde o să fie puţin costisitoare; însă, în unsprezece luni, Florine îl costase şaizeci de mii de franci. Nimic nu i se păru lui Lucien mai extraordinar decât negustorul acesta cumsecade şi cuminte, stând ca un zeu Terminus într-un colţ al încăperii de zece picioare pătrate, frumos tapisată, împodobită cu o oglindă mare, cu un divan, două scaune, un covor, un cămin, şi plină de dulapuri. O cameristă isprăvea tocmai s-o îmbrace pe actriţă într-un costum spaniol. Piesa era o comedie de intrigă, în care Florine juca rolul unei contese.

— Peste cinci ani, fiinţa asta o să fie cea mai frumoasă actriţă din Paris, îi zi, se Nathan lui Félicien.

— Iubiţilor, spuse Florine întorcându-se către cei trei ziarişti, aveţi grijă de mine mâine; până una-alta, am angajat trăsuri pentru la noapte, o să vă trimit acasă beţi-turtă; Matifat a făcut rost de nişte vinuri, o! nişte vinuri cum bea numai regele. Şi a pus mâna şi pe bucătarul ministrului Prusiei.

[198] *Mignon a lui Goethe* – personaj feminin plin de gingăşie din romanul lui Goethe *Anii de ucenicie şi de călătorie ai lui Wilhelm Meister.*

— Din partea domniei-sale, nu ne aşteptăm decât la lucruri mari, zise Nathan.

— Ştie că a invitat pe cei mai primejdioşi parizieni, răspunse Florine.

Matifat se uita cu oarecare nelinişte la Lucien, căci marea frumuseţe a acestuia îi stârnea gelozia.

— Dar e cineva aici pe care nu-l; cunosc, spuse Florine dând cu ochii de Lucien. Care din voi l-a adus pe Apollo din Belvedere[199]? Domnul e drăguţ ca o pictură de-a lui Girodet[200].

— Domnişoară, îi zise Lousteau, domnul e un poet din provincie. Am uitat să ţi-l prezint. Eşti aşa de frumoasă în astă-seară, că-l faci pe om să uite şi de cea mai elementară politeţe.

— E bogat, de face poezii? întrebă Florine.

— E ca lov de sărac, răspunse Lucien.

— Asta e foarte ispititor pentru noi, femeile, adăugă actriţa.

Du Bruel[201], autorul piesei, un tânăr în redingotă, mic, dezgheţat, care semăna şi cu un conţopist, şi cu un arendaş, şi cu un agent de schimb, la un loc, intră brusc pe uşă.

— Dragă Florine, îţi ştii rolul, da? Vezi să nu te încurci. Ai grijă de scena din actul al doilea: fii usturătoare, dar fină! Spune: *Nu te iubesc,* aşa cum ne-am înţeles.

— De ce iei roluri cu asemenea fraze? o întrebă Matifat pe Florine.

Un râs general izbucni la observaţia droghistului.

— Ce te supără pe tine, îi zise ea, de vreme ce nu ţi le spun ţie, prostuţule? Ah! fericirea mea o fac gugumăniile

---

[199] *Apollo din Belvedere* – statuie antică reprezentându-l pe zeul Apollo ca un tip de frumuseţe bărbătească.

[200] *drăguţ ca o pictură de-a lui Girodet (Anne-Louis* 1767—1824) – pictor francez romantic, cunoscut pentru frumuseţea figurilor reprezentate.

[201] *Du Bruel* – autor de vodeviluri, acest personaj al lui Balzac apare şi în romanul *Slujbaşii. Vezi Addenda.*

lui, adăugă ea uitându-se la cei din jur. Pe cuvântul meu, dacă i-aş plăti ceva de fiecare prostie, ar însemna să mă ruinez.

— Da, dar ai să te uiţi la mine când o să spui aşa, cum faci când îţi repeţi rolul, şi asta mă îngrozeşte, răspunse droghistul.

— Atunci, o să mă uit la Lousteau, ca să-ţi fac plăcere, i-o întoarse ea.

Un clopoţel răsună pe sală.

— Acum plecaţi cu toţii, zise Florine, lăsaţi-mă să recitesc rolul şi să caut să-l înţeleg.

Lucien şi Lousteau plecară cei din urmă. Lousteau îi sărută umerii Florinei şi Lucien o auzi pe actriţă zicând:

— Cu neputinţă astă-seară. Babalâcul ăsta tâmpit i-a spus neveste-si că pleacă la ţară.

— Nu-i aşa că e drăguţă? îl întrebă Étienne pe Lucien.

— Dar, dragul meu, Matifat ăsta… exclamă Lucien.

— Ehei, copilule, ce ştii tu din viaţa de la Paris? răspunse Lousteau. Aici trebuie să te-nveţi să „înghiţi” uneori! E ca şi cum ai iubi o femeie măritată, asta-i tot. Cauţi să găseşti o modalitate de a trăi.

Étienne şi Lucien intrară într-o lojă de avanscenă, la rangul întâi, unde îl găsiră pe directorul teatrului şi pe Finot. În loja din faţa lor, era Matifat cu unul dintre prietenii lui, anume Camusot, un negustor de mătăsuri care o proteja pe Coralie şi care era însoţit de un moşneag de treabă, socrul lui. Cei trei burghezi îşi ştergeau sticlele ochelarilor, oarecum îngrijoraţi de agitaţia galeriei. Lojile adăposteau publicul bizar de premiere: ziarişti cu amantele lor, femei întreţinute cu amanţii lor, câţiva bătrâni obişnuiţi ai teatrelor, amatori de premiere, persoane din lumea bună cărora le plac asemenea emoţii. Într-o lojă de lângă scenă, se afla directorul general cu familia, care-i găsise un loc lui du Bruel într-o administraţie financiară, de unde autorul de vodeviluri primea o leafă de sinecură. De la prânz încoace, totul îi părea lui Lucien din ce în ce mai uimitor. Viaţa

literară, în ultimele două luni atât de săracă, de goală pentru el, atât de înfricoşătoare în camera lui Lousteau, atât de umilă şi de sfruntată totodată în Galeriile de Lemn, se desfăşura acum cu stranii splendori şi sub aspecte nebănuite. Amestecul acesta de înălţări şi coborâri, de compromisuri cu conştiinţa, de supremaţii şi de laşităţi, de trădări şi de plăceri, de măreţii şi de umilinţe, îl făcea să rămână cu gura căscată, ca un om buimăcit de un spectacol nemaipomenit.

— Crezi că piesa lui du Bruel o să prindă? îl întrebă Finot pe director.

— E o piesă de intrigă, în care du Bruel a vrut să facă ceva à la Beaumarchais. Publicului bulevardier nu-i prea place genul ăsta, el vrea să fie îndopat cu emoţii tari. Spiritul nu e apreciat aici. În seara asta, totul depinde de Florine şi de Coralie, de farmecul şi de frumuseţea lor. Le-am dat nişte fuste foarte scurte, fac un dans spaniol, s-ar putea să cucerească publicul. Am încercat o lovitură cu reprezentaţia asta, ca la jocul de cărţi. Dacă ziarele dau câteva articole scrise cu spirit, în caz de reuşită, pot câştiga vreo trei sute de mii de franci.

— M-am lămurit atunci, n-o să fie decât un succes de stimă, zise Finot.

— Avem de luptat cu o intrigă pusă la cale de cele trei teatre vecine, o să se şi fluiere; dar am luat măsuri ca să le zădărnicesc planurile mârşave. I-am plătit eu mai mult pe cei trimişi contra mea, aşa că vor fluiera fără convingere. Uite colo doi negustori care, pentru a le asigura Coraliei şi Florinei un triumf, au cumpărat fiecare câte o sută de bilete şi le-au împărţit unor cunoştinţe în stare să-i dea afară pe cei care ar încerca să huiduiască. Iar aceştia, plătiţi din două părţi, se vor lăsa scoşi afară. Asemenea execuţie e totdeauna pe placul publicului.

— Trei sute de bilete! ce oameni preţioşi! exclamă Finot.

— Da, cu încă două actriţe drăguţe şi la fel de gras întreţinute ca Florine şi Coralie, aş scoate-o bine la capăt.

De două ceasuri încoace, în urechile lui Lucien totul se rezolva în bani. În teatru ca în editură, în editură ca în gazetărie. De artă şi de glorie, nici pomeneală! Pendulările astea ale balanţierului Monedei le simţea mereu în cap şi în inimă ca pe nişte lovituri de ciocan. În vreme ce orchestra cânta uvertura, el nu se putu împiedica să nu opună aplauzelor şi fluierăturilor galeriei înfierbântate scenele de poezie calmă şi curată pe care le gustase în tipografia lui David, când amândoi se îmbătau de minunile artei, de măreţele izbânzi ale geniului, de gloria cu aripile albe. Amintindu-şi de serile cenaclului, o lacrimă scânteie în ochii poetului.

— Ce ai? îl întrebă Étienne Lousteau.

— Văd poezia căzută în mocirlă, îi spuse el.

— Hei, dragul meu, mai ai încă iluzii!

— Oare, nu se poate altfel decât să te bălăceşti în noroi şi să-i suporţi aici pe grăsanii ăştia de Matifat şi de Camusot, aşa cum actriţele îi suportă pe ziarişti şi cum noi îi suportăm pe editori?

— Uite, drăguţule, îi şopti Étienne arătând înspre Finot, îl vezi pe băiatul ăsta greoi, fără pic de deşteptăciune sau de talent, dar lacom, dornic să facă avere cu orice preţ şi priceput în afaceri, care în prăvălia lui Dauriat mi-a luat patruzeci la sută, prefăcându-se că-mi face un serviciu?... ei, bine, are nişte scrisori în care câteva genii în devenire se târâie în genunchi în faţa lui pentru o sută de franci.

O tresărire bruscă, pricinuită de scârbă, şi împunse inima lui Lucien, care îşi aminti: *Finot, ce s-a ales cu suta mea de franci?* desenul lăsat pe biroul din redacţie.

— Mai bine moartea, izbucni Lucien.

— Mai bine viaţa, replică Étienne.

Când cortina se ridică, directorul ieşi din lojă ca să dea câteva ordine în culise.

— Dragul meu, îi zise atunci Finot lui Étienne, Dauriat mi-a dat cuvântul că mă ia tovarăş la o treime din proprietatea ziarului cumpărat. M-am învoit la treizeci de mii de franci,

cu condiţia să fiu eu redactor-şef şi director. E o afacere straşnică. Blondet mi-a spus că se pregătesc legi restrictive contra presei, nu vor mai fi permise decât ziarele existente atunci. Peste şase luni, o să fie nevoie de un milion ca să înfiinţezi un ziar nou. Aşa că am încheiat târgul, cu toate că n-am decât zece mii de franci. Ascultă-mă. Dacă îl faci pe Matifat să cumpere jumătate din partea mea cu treizeci de mii de franci, te fac redactor-şef la ziarul meu cel mic, cu două sute cincizeci de franci pe lună. Ai să fii omul sub care mă voi ascunde eu. Vreau să pot conduce înainte redacţia, să-mi păstrez interesele acolo şi să nu se vadă că am vreun amestec. Toate articolele or să-ţi fie plătite ţie cu cinci franci coloana; astfel că poţi realiza un beneficiu de cincisprezece franci pe zi plătindu-le celorlalţi doar cu trei franci şi profitând de articolele gratuite. Asta înseamnă încă patru sute cincizeci de franci pe lună. Vreau însă să pot ataca sau apăra oamenii şi afacerile după cheful meu în ziar, lăsându-te bineînţeles pe tine să-ţi slujeşti prieteniile şi urile care nu-mi vor stingheri mie interesele. Poate c-o să fiu cu guvernul sau chiar ultraregalist, nu ştiu încă; însă vreau să-mi păstrez într-ascuns şi legăturile cu liberalii. Tu eşti un băiat bun şi ţie îţi spun totul pe faţă. Poate c-o să-ţi dau să faci dezbaterile din Cameră în ziarul unde le fac eu acum; probabil că n-am să le mai pot ţine pentru mine. Întrebuinţeaz-o, prin urmare, pe Florine la samsarlâcul ăsta şi spune-i să-l îmbrobodească bine pe droghist; n-am decât patruzeci şi opt de ore ca să-l anunţ, în caz că nu-mi pot ţine învoiala. Dauriat a vândut cealaltă treime cu treizeci de mii de franci tipografului şi furnizorului lui de hârtie. Lui îi rămâne partea gratis, ba câştigă şi zece mii de franci, pentru că totul nu-l costă decât cincizeci de mii. Peste un an, afacerea o să facă însă două sute de mii de franci de vândut curţii regale, dacă aceasta, cum se pretinde, o să aibă bunul-simţ să cumpere ziarele.

— Eşti plin de noroc, exclamă Lousteau.

— Dacă ai fi trecut şi tu prin mizeria pe care am

cunoscut-o eu, n-ai spune asta. Chiar şi astăzi, mă roade o durere fără leac: eu sunt fiul unui pălărier care vinde şi acum pălării în strada du Coq. Numai o revoluţie m-ar putea face să parvin; iar în lipsa unei răsturnări sociale, trebuie să ai milioane. Şi, din aste două lucruri, nu ştiu, zău! dacă revoluţia nu e lucrul cel mai uşor. Dacă aş purta numele prietenului tău, aş fi un om fericit astăzi. Sst, vine directorul. La revedere, zise Finot ridicându-se de pe scaun. Mă duc la Operă, s-ar putea să am mâine un duel: scriu şi semnez cu F un articol crunt contra a două dansatoare care trăiesc cu doi generali. O să atac zdravăn şi Opera.

— Nu mai spune! făcu directorul.

— Da, toată lumea se târguieşte cu mine, răspunse Finot. Unul nu-mi mai dă loji, altul refuză să-mi ia cincizeci de abonamente. I-am dat un ultimatum Operei: vreau acum o sută de abonamente şi patru loji pe lună. Dacă mi se primesc condiţiile, o să am opt sute de abonaţi cărora li se trimite ziarul, dintr-o mie de plătitori. Şi cunosc mijloacele de a mai face încă două sute de abonamente; o să ajung la o mie două sute în ianuarie…

— O să ne ruinaţi, zise directorul.

— Că tare îţi mai atârnă greu zece abonamente! Ţi-am făcut rost de două articole bune la *Constituţionalul.*

— O! nu mă plâng de dumneata, spuse repede directorul.

— Pe mâine seară, Lousteau, reluă Finot. Îmi aduci răspunsul la Théâtre-Français, unde e o premieră; şi, cum n-o să pot scrie eu cronica, o să iei tu loja de la ziar. Te prefer pe tine oricărui altuia: lucrezi şi tu pentru mine, îţi sunt şi eu recunoscător. Félicien Vernou îmi oferă să renunţe pe un an la leafa lui de la ziar şi îmi propune şi douăzeci de mii de franci pentru o treime din proprietatea ziarului; dar vreau să rămân stăpân absolut. La revedere.

— Nu degeaba se numeşte ăsta Finot, îi spuse Lucien lui Lousteau.

— O! e un specimen care o să ajungă, îi răspunse Étienne fără să se sinchisească dacă îl aude sau nu vulpoiul care

tocmai închidea uşa lojii.

— Asta?… spuse directorul, o să-l vezi milionar, o să se bucure de stima tuturor, şi poate c-o să aibă şi prieteni…

— Dumnezeule sfinte, ce cloacă! Şi dumneata vrei s-o faci pe fata asta minunată să trateze o asemenea afacere? întrebă Lucien arătând înspre Florine care le arunca ocheade.

— Şi va şi reuşi. Nu cunoşti devotamentul şi îndemânarea acestor făpturi nepreţuite, răspunse Lousteau.

— Îşi răscumpără toate defectele, îşi şterg toate greşelile, prin nemărginirea dragostei lor când iubesc, zise directorul. Iubirea unei actriţe e cu atât mai frumoasă, cu cât produce un contrast mai izbitor cu ceea ce o înconjoară.

— E ca şi cum ai găsi în noroi un diamant vrednic de coroana cea mai mândră, replică Lousteau.

— Dar, reluă directorul, Coralie e distrată. Amicul nostru a cucerit-o pe Coralie fără măcar să bănuie, şi asta o s-o facă să greşească; nu e atentă când îi vine rândul, de două ori n-a auzit suflerul. Domnule, te rog, stai aici în colţ, îi spuse el lui Lucien. Dacă e îndrăgostită de dumneata, mă duc să-i spun că ai plecat.

— Ba nu, sări Lousteau, spune-i că domnul vine cu noi după spectacol, că o să-i stea la dispoziţie, şi o să vezi că va juca mai bine ca domnişoara Mars[202].

Directorul plecă.

— Dragă prietene, îi zise Lucien lui Étienne, cum îţi vine s-o pui pe domnişoara Florine să-i ceară treizeci de mii de franci droghistului pe un lucru ce-l constă numai jumătate pe Finot?

Lousteau nu-i dădu răgaz lui Lucien să-şi isprăvească raţionamentul.

— Dar de unde ai picat, copile? Droghistul ăsta nu-i un om, e o casă de bani adusă de Amor.

---

[202] *domnişoara Mars* – Balzac citează des pe această actriţă de la începutul secolului al XIX-lea, care a strălucit în roluri din piesele lui Molière şi Marivaux şi în cele din dramele romantice (1779—1847).

— Dar conştiinţa dumitale?

— Conştiinţa, dragul meu, e un băţ pe care fiecare îl ia ca să dea în vecinul lui, însă de care nu se serveşte niciodată pentru sine. Ce te-a apucat? Întâmplarea face pentru dumneata, într-o singură zi, o minune pe care eu am aşteptat-o doi ani de zile, şi mai stai să discuţi mijloacele? Cum! pari să fii băiat deştept, în stare să ajungi la independenţa de idei ce trebuie s-o aibă aventurierii intelectuali în lumea în care trăim, şi te mai încurci în şovăieli de călugăriţă care se mustră că a mâncat dulce în zi de post?... Dacă Florine izbuteşte, eu ajung redactor-şef, câştig două sute de franci în mod sigur şi regulat, capăt cronica teatrelor mari, îi las lui Vernou teatrele de vodeviluri, şi pui şi dumneata piciorul în gazetărie luându-mi locul la teatrele de bulevard. Vei avea trei franci de coloană şi vei scrie una pe zi, treizeci pe lună îţi vor aduce nouăzeci de franci; vei avea cărţi de vândut lui Barbet de şaizeci de franci şi mai poţi cere de la teatrele dumitale zece bilete pe lună, în total patruzeci de bilete, pe care le vei vinde cu patruzeci de franci unui Barbet al teatrelor, un speculant cu oare îţi voi face tot eu cunoştinţă. În felul acesta, te văd cu două sute de franci pe lună; dacă vei fi pe placul lui Finot, vei putea plasa un articol de o sută de franci în noul lui săptămânal, în caz că dovedeşti un talent deosebit; pentru că acolo se semnează, nu merge să „dai rasol” ca la ziar. Vei avea atunci trei sute de franci pe lună. Dragul meu, există oameni de talent ca, de pildă, bietul d’Arthez, care mănâncă în fiecare zi numai la Flicoteaux; lor le trebuie zece ani până să câştige trei sute de franci. Dumneata vei avea patru mii de franci pe an de pe urma scrisului, fără să mai socotim şi ceea ce vei câştiga de la editori în caz că mai scrii şi pentru ei. Pe câtă vreme un subprefect n-are decât trei mii de franci în arondismentul lui, unde se plictiseşte de moarte! Nu-ţi vorbesc de plăcerea de a te duce la spectacole pe gratis, căci plăcerea asta îţi va deveni curând o corvadă, dar vei putea pătrunde

oricând în culisele a patru teatre. Fii aspru şi spiritual timp de o lună, două şi or să te copleşească invitaţiile, curtea actriţelor şi a amanţilor lor; n-o să mai iei masa la Flicoteaux decât în zilele când vei avea doar un franc şi jumătate în pungă şi, întâmplător, nicio invitaţie în oraş. Azi, la ora cinci, în Luxembourg, nu ştiai cum să te descurci, iar acum eşti pe punctul de a deveni una dintre cele o sută de persoane privilegiate care îşi impun Franţei opiniile lor. Peste trei zile, dacă izbutim, o să poţi şi dumneata, cu treizeci de snoave cu haz, tipărite câte trei pe zi, să faci un om să-şi blesteme viaţa; o să-ţi poţi asigura graţiile tuturor actriţelor din teatrele dumitale; o să poţi face o piesă bună să cadă şi să fie tot Parisul la una proastă. Dacă Dauriat nu vrea să-ţi tipărească *Margaretele* sau nu-ţi dă nimic pe ele, îl poţi face să vină, umilit şi supus, la dumneata acasă, ca să ţi le cumpere cu două mii de franci. Dacă ai talent şi „trânteşti”, în trei ziare diferite, trei articole care ameninţă câteva din speculaţiile lui Dauriat sau vreo carte pe care se bizuie el, îl vei vedea dând fuga în mansarda dumitale şi ţinându-se scai de dumneata. În privinţa romanului, editorii care, acuma, te-ar trimite la plimbare mai mult sau mai puţin politicos, vor face coadă la dumneata acasă, iar manuscrisul pe care bătrânul Doguereau ţi-l plătea deunăzi cu patru sute de franci, va fi supralicitat până la patru mii! Astea sunt avantajele gazetăriei. De aceea nu-i lăsăm noi să se apropie de ziare pe toţi noii-veniţi; nu numai că-ţi trebuie mult talent, dar încă şi mai mult noroc pentru a putea pătrunde aici. Şi dumneata te mai codeşti!... Vezi, dacă nu ne-am fi întâlnit azi la Flicoteaux, ai mai fi tras mâţa de coadă încă trei ani de zile, sau ai fi murit de foame, ca d’Arthez, într-o magherniţă. Până ce d’Arthez va ajunge savant ca Bayle[203] şi mare scriitor ca Rousseau, noi ne vom fi făurit soarta şi vom fi, de fapt, stăpâni şi pe gloria

[203] *savant ca Bayle* – Autorul *Dicţionarului istoric, Pierre Bayle* (1647—1706) a fost, în adevăr, un erudit cu mult spirit critic, premergător al enciclopediştilor.

lui. Finot va fi deputat, proprietarul unui mare ziar; iar noi vom fi ceea ce vom fi vrut să fim: *pairi* de Franţa sau deţinuţi în închisoarea Sainte-Pélagie, pentru datorii.

— Iar Finot îşi va vinde ziarul cel mare miniştrilor care i-l vor plăti mai gras, la fel cum îşi vinde doamnei Bastienne laudele, ponegrind-o pe domnişoara Virginie, şi dovedind că pălăriile primei sunt superioare acelora pe care ziarul le lăuda întâi! exclamă Lucien amintindu-şi de scena la care fusese martor.

— Eşti un naiv, dragul meu, îi răspunse Lousteau scurt. Finot, acum trei ani, călca pe ştaifurile ghetelor, mânca la Tabar cu nouăzeci de centime, ticluia un prospect pentru zeci franci, şi haina îi stătea pe trup printr-un mister la fel de nepătruns ca şi acela al Neprihănitei Zămisliri; acuma, Finot are ziarul lui personal, evaluat la o sută de mii de franci; cu abonamentele plătite, fără a trimite ziarul în schimb, cu abonamentele reale şi cu „contribuţiile indirecte” încasate de unchiu-său, câştigă douăzeci de mii de franci pe an; ia zilnic cele mai îmbelşugate mese din lume, are de o lună cabrioletă personală, în sfârşit, iată-l mâine în fruntea unui săptămânal, cu o şesime din proprietatea acestuia obţinută pe nimic, cu cinci sute de franci salariu pe lună, la care adaugă o mie de franci pentru articolele făcute de alţii pe gratis, dar pe care el îi va pune pe asociaţi să i le plătească. Chiar dumneata cel dintâi, dacă Finot consimte să-ţi plătească cincizeci de franci foaia, vei fi foarte fericit să-i aduci trei articole pe veresie. Când vei avea şi dumneata poziţia lui, îl vei putea judeca pe Finot, căci numai egalii se cuvine să te judece. Te aşteaptă un viitor măreţ, dacă vei asculta de îndemnurile urii, dacă vei ataca atunci când Finot îţi va zice: „Atacă!” şi dacă vei lăuda când el îţi va spune: „Laudă!” Iar, când vei avea şi dumneata să te răzbuni pe cineva, vei putea să-ţi striveşti prietenul sau duşmanul printr-o frază strecurată în fiecare dimineaţă în ziarul nostru, spunându-mi: „Lousteau, trebuie să-l facem praf pe ăsta!” Şi îţi vei mai ucide încă o dată

victima printr-un articol mare publicat în săptămânal. În sfârşit, dacă chestiunea e capitală pentru dumneata, Finot, căruia îi vei fi devenit necesar, te va lăsa să-i dai o ultimă lovitură de măciucă în vreun ziar mare care are zece-douăsprezece mii de abonaţi.

— Vasăzică, dumneata crezi că Florine o să-l poată convinge pe droghist să facă târgul? întrebă Lucien uluit.

— Ba bine că nu! Acum, în pauză, mă duc să-i spun despre ce e vorba. Afacerea trebuie să se facă chiar în noaptea asta. După ce o voi dăscăli eu, o să aibă şi spiritul meu şi al ei.

— Şi bietul om, care stă colo cu gura căscată, admirând-o pe Florine, nici nu bănuie că o să-l coste treizeci de mii de franci!...

— Poftim: altă prostie! Parcă l-ar fura cineva? exclamă Lousteau. Păi, dragul meu, dacă guvernul cumpără ziarul, peste şase luni droghistul va căpăta cincizeci de mii de franci pentru cei treizeci de mii ai lui de azi. Dar Matifat nu se uită la ziar, el se uită la interesele Florinei. Când se va afla că Matifat şi Camusot (pentru că ei or să-şi împartă afacerea între ei) sunt proprietarii unei reviste, în toate ziarele or să apară articole favorabile Florinei şi Coraliei. Florine o să ajungă celebră, şi o să capete un angajament de o mie două sute de franci la alt teatru. În sfârşit,

Matifat va economisi o mie de franci pe lună cât l-ar costa cadourile şi mesele date ziariştilor. Dumneata nu cunoşti nici oamenii, nici afacerile.

— Săracul! zise Lucien, crede că va avea o noapte plăcută.

— Da, reluă Lousteau, n-o să aibă linişte din partea ei până nu îi va arăta dovada că a pus mâna pe şesimea lui Finot. Iar eu, a doua zi, voi fi redactor-şef şi voi câştiga o mie de franci pe lună. Ceea ce înseamnă sfârşitul sărăciei mele! exclamă amantul Florinei.

Lousteau ieşi lăsându-l pe Lucien năucit, pierdut într-un haos de gânduri, plutind departe de lumea înconjurătoare.

După ce văzuse la Galeriile de Lemn sforăria editorilor şi bucătăria gloriei, după ce se plimbase prin culisele teatrului, poetul întrezărea acuma goliciunea conştiinţelor, şurubăria vieţii pariziene, mecanismul fiecărui lucru. Râvnise la fericirea lui Lousteau, admirând-o pe Florine pe scenă. Câteva momente, uitase şi de Matifat. Stătu aşa un timp greu de măsurat, poate cinci minute. Dar pentru el fu o veşnicie. Gânduri arzătoare îi înflăcărau sufletul, iar simţurile îi erau pârjolite de spectacolul actriţelor cu ochii neruşinaţi şi cu obrajii vopsiţi, cu pieptul dezgolit, îmbrăcate în fuste înzorzonate, scurte, arătându-şi picioarele, cu ciorapii roşii şi baghetă verde, traşi pe picior ca să ia ochii publicului. Ca două şuvoaie care, într-o inundaţie, caută să se împreune, două feluri de corupţie, pe două linii paralele, veneau să-l hărţuie pe poetul din lojă, cu braţul atârnând pe catifeaua roşie a scaunului, cu ochii aţintiţi asupra cortinei şi cu atât mai accesibil vrăjii exercitate de această viaţă străbătută şi de nori ş: de lumină, cu cât i se înfăţişa strălucind ca un foc de artificii după noaptea adâncă a vieţii sale trudite, obscure, monotone. Deodată, lumina învăpăiată de dragoste a unei priviri îl învălui pe Lucien, străpungând cortina teatrului. Poetul, trezit din toropeală, recunoscu privirea Coraliei care îl frigea; lăsă capul în jos şi se uită la Camusot care tocmai se înapoia în loja lui. Amatorul acesta de teatru era un negustor de mătăsuri din strada Bourdonnais, gras şi cumsecade, judecător la Tribunalul de comerţ, tată a patru copii, însurat a doua oară, bogat, cu optzeci de mii de franci venit anual, dar în vârstă de cincizeci şi şase de ani, cu un smoc de fire cărunte pe cap, cu mutra vicleană a celui ce se bucură de cât i-a mai rămas de trăit şi care nu vrea să părăsească viaţa fără să soarbă şi el din cupa plăcerilor, după ce înghiţise cele o mie şi una de mizerii ale negustoriei. Avea fruntea de culoarea untului proaspăt, iar în obrajii îmbujoraţi ca de călugăr părea să nu încapă toată bucuria unei fericiri fără seamăn. Camusot era acolo fără

soţie şi înţelegea s-o aplaude nebuneşte pe Coralie, care reprezenta, întrunite într-însa, toate vanităţile lui de burghez bogat. La ea acasă, făcea şi el pe marele senior de pe vremuri. În clipa aceea, socotea că succesul actriţei i se datora lui pe jumătate, cu atât mai mult cu cât îl plătise. Purtarea aceasta era îndreptăţită şi de prezenţa socrului lui Camusot, un bătrânel cu părul pudrat, cu ochii pofticioşi, şi totuşi foarte demn. Lucien se simţi din nou dezgustat, îşi aminti de dragostea lui curată, înflăcărată, nutrită timp de un an pentru doamna de Bargeton. Numaidecât iubirea poetului îşi deschise aripile-i albe şi mii de amintiri îl înconjurară pe tânărul geniu din Angoulême, care se cufundă iar în visare. Cortina se ridică. Coralie şi Florine erau în scenă.

— Numai la tine nu îi e gândul, dragă, îi şopti Florine Coraliei care rostea o replică.

Lucien nu se putu opri să nu râdă şi se uită la Coralie. Femeia aceasta, una dintre cele mai fermecătoare actriţe din Paris, rivala doamnei Perrin şi a domnişoarei Fleuriet, cărora le semăna şi a căror soartă avea s-o împărtăşească, era tipul fetelor care îi încântă când vor pe bărbaţi. Coralie înfăţişa tipul desăvârşit al figurii ebraice, cu faţa ovală, prelungă, de o culoare alb-blondă, cu gura roşie ca o rodie, cu bărbia fină ca marginea unei cupe. Sub pleoapele arse de un ochi ca mărgeaua neagră, sub genele răsucite în sus, se ghicea privirea languroasă în care dogorea toată arşiţa deşertului. Deasupra ochilor, umbriţi de un cerc vioriu, se desenau sprâncenele arcuite şi stufoase. Fruntea, încununată de două şuviţe de abanos, în care lumina se reflecta ca într-un lemn lăcuit, avea o măreţie ce te-ar fi îndemnat să crezi că e a vreunui geniu. Dar, ca multe actriţe, Coralie, fără inteligenţă, cu toată ironia ei de culise, fără carte, cu toată experienţa ei de budoar, n-avea decât inteligenţa simţurilor şi bunătatea femeilor îndrăgostite. De altminteri, cine se mai uita la virtutea ei, când îţi lua ochii cu braţele ei rotunde şi frumos sculptate, cu degetele

subţiri şi lungi, cu umerii aurii, cu pieptul cântat de *Cântarea Cântărilor,* cu un gât neastâmpărat şi arcuit, cu picioare de o rară eleganţă, prinse în mătase roşie? Farmecele acestea ale ei, de o poezie cu adevărat orientală, erau şi mai reliefate de convenţionalul costum spaniol folosit în toate teatrele noastre. Coralie înnebunise sala întreagă, de unde toţi ochii îi cuprindeau talia bine prinsă în fota spaniolă, şi-i mângâiau şoldurile andaluze care îi imprimau fustei răsuciri lascive. Veni o clipă când Lucien, uitându-se la această făptură ce juca numai pentru el, nemaisinchisindu-se câtuşi de puţin de Camusot, puse dragostea senzuală deasupra dragostei curate, plăcerea deasupra dorinţei, iar demonul desfrâului îi şopti gânduri ameţitoare.

„Eu nu cunosc încă dragostea care se tăvăleşte în vin, în mâncăruri alese, în bucuriile materiale, îşi zise el. Am trăit mai mult în gând decât în fapt. Un om care trebuie să le zugrăvească pe toate trebuie să le cunoască pe toate. Iată acum primul meu supeu fastuos, prima mea orgie într-o societate stranie; de ce n-aş sorbi şi eu o dată din desfătările faimoase în care se bălăceau marii seniori din secolul trecut trăind cu femei de rând? Chiar dacă n-ar fi decât spre a le transporta pe meleagurile înalte ale dragostei adevărate, şi tot trebuie să cunoşti bucuriile, perfecţiunile, imboldurile, resursele şi vicleniile iubirii curtezanelor şi actriţelor. Nu reprezintă ele oare, la urma urmelor, poezia simţurilor? Acum doua luni, femeile astea mi se păreau nişte zeiţe păzite de balauri fioroşi; şi iată aici pe una dintre ele ce o întrece în frumuseţe pe Florine pentru care îl invidiam pe Lousteau; de ce să nu profit de pornirea ei pentru mine, când cei mai mari seniori cumpără cu aur greu o noapte cu ele? Ambasadorilor, când calcă prin mocirla asta, nu le mai pasă nici de ziua de ieri, nici de cea de mâine. Aş fi un prost să fac eu unul mai multe nazuri decât un prinţ, mai ales că nu iubesc încă pe nimeni.”

Lucien nu se mai gândea acum la Camusot. După ce îşi

arătase faţă de Lousteau scârba de faptul că acesta îşi împărţea iubita cu un altul, cădea şi el în aceeaşi groapă, era şi el cuprins de pofte şi târât de iezuitismul pasiunii.

— Coralie e nebună după dumneata, îi zise Lousteau intrând. Frumuseţea dumitale, vrednică de cele mai vestite statui greceşti, face ravagii în culise. Eşti un om fericit, dragul meu. La optsprezece ani, Coralie poate avea peste câteva zile şaizeci de mii de franci pe an pentru frumuseţea ei. E încă foarte cuminte. Vândută de mama ei, acum trei ani, cu şaizeci de mii de franci, n-a cules până azi decât necazuri, şi caută fericirea. În teatru, a intrat din disperare, scârbită de de Marsay, întâiul ei cumpărător; şi când acesta a părăsit-o, a dat peste Camusot pe care nu-l iubeşte; el, însă, îi e ca un părinte, ea îl suportă şi se lasă iubită. A refuzat o grămadă de propuneri mai avantajoase şi a rămas cu Camusot, pentru că el nu o chinuie. Aşadar, dumneata eşti prima ei dragoste. Da. de când te-a văzut, e lovită crunt, plânge de răceala dumitale, şi Florine s-a dus s-o dăscălească în cabină. Piesa o să cadă, Coralie nu-şi mai ştie rolul, şi adio angajamentul la Teatrul Gymnase pe care i-l pregătea Camusot!

— Nu mai spune!... Biata fată! zise Lucien, măgulit de aceste cuvinte. Dragul meu, într-o singură seară mi se întâmplă mai multe evenimente decât în primii mei optsprezece ani de viaţă.

Şi Lucien îşi povesti iubirea cu doamna de Bargeton şi ura lui contra baronului du Châtelet.

— Ştii ceva? Ziarul tocmai duce lipsă de un cal de bătaie, o să-l luăm pe ăsta. Baronul e un fante de pe vremea imperiului, azi e omul guvernului, l-am văzut des la Operă; e tocmai ceea ce ne trebuie. Am zărit-o şi pe cucoană, se arată des în loja marchizei d’Espard. Baronul îi face curte fostei dumitale amante. O scoică! Ia stai! Finot mi-a trimis chiar adineauri vorbă că ziarul n-are copie: e o festă pe care i-o joacă unul dintre ai noştri, o secătură. Hector Merlin, pentru că nu i s-au plătit şi spaţiile din articol. Finot,

disperat, îi „trage” la repezeală un articol contra Operei. Ştii ce, dragul meu? fă cronica piesei de aici, ascult-o, gândeşte-te la ea. Iar eu, mă duc în biroul directorului să pregătesc trei coloane despre perechea dumitale…

— Vasăzică, aşa se scrie un ziar? întrebă Lucien.

— Numai aşa, răspunse Lousteau. De zece ani de când sunt aici, ziarul e tot fără copie la opt seara.

În limbaj tipografic, i se zice *copie* manuscrisului de cules, de bună seamă pentru că se socoteşte că autorii îşi trimit numai copia operei lor. Ar putea fi şi o traducere ironică a cuvântului latinesc *copia* (belşug), deoarece copia lipseşte mereu.

— Idealul cel mare, care nu se înfăptuieşte niciodată, e să ai dinainte vreo câteva numere gata, reluă Lousteau. Poftim, e zece şi n-au nici măcar un rând. O să-i spun lui Vernou şi lui Nathan, ca să se încheie cu bine numărul, să ne dea vreo douăzeci de epigrame despre deputaţi, despre cancelarul *Cruzoé,* despre miniştri, despre oricine, chiar şi despre prietenii noştri. În cazuri de-astea, ţi-ai ucide şi tatăl, eşti ca un corsar care-şi încarcă tunurile cu monetele prăzii sale ca să nu piară. Fii spiritual în articol, şi vei fi făcut un mare pas în preţuirea lui Finot: e recunoscător din interes. E cea mai bună şi mai solidă dintre recunoştinţe, după aceea a muntelui de pietate, bine-nţeles!…

— Ce oameni şi ziariştii!… exclamă Lucien. Carevasăzică, trebuie să te aşezi la o masă şi să ai spirit?…

— Întocmai cum ai aprinde o candelă… până ce nu mai are untdelemn.

În clipa când Lousteau deschidea uşa lojii, intrară directorul şi du Bruel.

— Domnule, îi zise lui Lucien autorul piesei, dă-mi voie, te rog, să-i spun din partea dumitale Coraliei că te duci la ea acasă după supeu, altfel piesa cade. Sărmana fată nu mai ştie ce spune şi ce face, o să plângă când va trebui să râdă, şi va râde când va trebui să plângă. Lumea a şi început să fluiere. Numai dumneata mai poţi salva piesa. Şi

nici nu e chiar o nenorocire plăcerea ce te aşteaptă.

— Domnul meu, nu sunt deprins să am rivali, răspunse Lucien.

— Să nu-i spui asta, exclamă directorul uitându-se înspre autor, Coralie e în stare să-l zvârle pe fereastră pe Camusot, şi ar rămâne pe drumuri. Proprietarul *Firului de Aur* îi dă Coraliei două mii de franci pe lună, îi plăteşte costumele şi aplauzele.

— Deoarece făgăduiala dumitale nu mă angajează cu nimic, salvează-ţi piesa, îi zise Lucien în chip de sultan.

— Dar să nu te arăţi aspru cu biata fată: e fermecătoare, spuse du Bruel rugător.

— Prin urmare, trebuie să scriu cronica piesei dumitale şi să-i zâmbesc junei-prime. Bine, fie! exclamă poetul.

Autorul dispăru după ce-i făcu un semn Coraliei, care de atunci până la sfârşit jucă admirabil. Bouffé, care făcea pe un bătrân alcade, arătându-şi pentru întâia oară talentul de a se grima în bătrân, spuse într-un tunet de aplauze:

— Domnilor, piesa pe care am avut cinstea s-o reprezentăm în faţa domniilor-voastre este de domnii Raoul şi de Cursy.

— Ia te uită! şi Nathan a colaborat la piesă! zise Lousteau; nu mă mai mir că am dat peste el aici.

— Coralie! Coralie! striga sala în picioare.

Din loja în care erau cei doi negustori, izbucni un glas tunător:

— Şi Florine!

— Florine şi Coralie! repetară atunci câteva voci.

Cortina se ridică, Bouffé apăru din nou împreună cu cele două actriţe, cărora Matifat şi Camusot le aruncară câte un buchet de flori; Coralie îl ridică pe al său şi i-l întinse lui Lucien. Pentru Lucien, aceste două ceasuri petrecute la teatru fură ca un vis. Culisele, cu toate părţile lor urâte, începeau să-l vrăjească. Poetul, încă nevinovat, respirase acolo vântul desfrâului şi aerul voluptăţii. Prin coridoarele murdare, pline de maşini şi de fumul opaiţelor, e ceva care

parcă-ţi mănâncă sufletul. Viaţa nu mai are acolo nimic sfânt sau real. Lucrurile serioase sunt luate în râs, iar cele imposibile par adevărate. Pentru Lucien, fu ca o băutură ameţitoare, iar Coralie îl afundă într-o beţie veselă. Candelabrul se stinse. În sală nu mai rămăseseră decât plasatoarele, care făceau un zgomot ciudat ridicând strapontinele şi încuind lojile. Rampa, care fu stinsă ca o singură candelă, răspândi o duhoare grea. Cortina se ridică din nou. O lanternă coborî dinspre galerie. Pompierii îşi începură rondul împreună cu oamenii de serviciu. Feeriei de pe scenă, spectacolului lojilor pline de femei frumoase, luminilor orbitoare, farmecului decorurilor şi costumelor noi le urmau acum frigul, urâţenia, întunericul şi golul. Fu ceva groaznic.

Uimirea lui Lucien fu de nedescris.

— Hei, puştiule, nu vii? îl întrebă Lousteau de pe scenă. Sări din lojă aici.

Dintr-o săritură, Lucien fu pe scenă. Cu greu le mai recunoscu pe Florine şi pe Coralie fără costumele de teatru, înfăşurate în nişte mantouri ca ale unor femei obişnuite, cu capul acoperit de pălării cu văluri negre, semănând în sfârşit cu nişte fluturi reîntorşi în larvele lor.

— Îmi faceţi cinstea să-mi daţi braţul? îl întrebă Coralie tremurând.

— Cu plăcere, zise Lucien, care simţi inima actriţei bătând să se spargă la pieptul lui, ca a unei păsări pe oare ar fi prins-o.

Actriţa, lipindu-se de poet, avu voluptatea unei pisici când se alintă alene de picioarele stăpânului.

— Vom supa deci împreună! îi zise ea.

Toţi patru ieşiră şi găsiră două trăsuri aşteptând la ieşirea actorilor ce dădea în strada Fossés-du-Temple. Coralie îl urcă pe Lucien în trăsura în care se şi aşezaseră Camusot şi cu socru-său, bătrânelul Cardot. Dânsa îi făcu loc şi lui du Bruel. Directorul plecă cu Florine, Matifat şi Lousteau.

— Proaste mai sunt şi trăsurile astea! spuse Coralie.

— Pentru ce nu ai un echipaj al dumitale? sări du Bruel.

— Pentru ce? strigă ea cu ciudă. Nu vreau să spun de faţă cu domnul Cardot, care probabil şi-a învăţat ginerele cum să se poarte. Poate că nu-ţi vine să crezi că, mic şi bătrân cum e, domnul Cardot nu-i dă Florentinei decât cinci sute de franci pe lună, tocmai cât i-ajunge să-şi plătească chiria, mâncarea şi pingelele? Bătrânul marchiz de Rochegude, care are o rentă de şase sute de mii de franci, îmi oferă de două luni de zile un cupeu. Dar eu sunt artistă, nu femeie de stradă.

— Poimâine ai o trăsură, domnişoară, zise curtenitor Camusot; însă până acum nu mi-ai cerut-o niciodată.

— Ce? Trebuia s-o cer? Şi cum adică? dacă iubeşti o femeie, o laşi să umble prin noroi şi să-şi rupă picioarele mergând pe jos? Numai negustorilor de stambă le poate plăcea să vadă noroi pe fustele femeilor.

Spunând aceste vorbe cu o asprime ce îi sfâşia inima lui Camusot, Coralie întâlni piciorul lui Lucien şi i-l strânse între ale sale, îi luă mâna şi i-o apăsă. Atunci tăcu şi păru cufundată într-o plăcere nespusă care le răsplăteşte pe aceste biete făpturi de toate necazurile din trecut, de nefericirile lor, şi care le revarsă în suflet o poezie necunoscută celorlalte femei, cărora, spre norocul lor, aceste contraste violente le lipsesc.

— Până la urmă, ai jucat la fel de bine ca domnişoara Mars, îi spuse du Bruel Coraliei.

— Da. zise Camusot, la început domnişoara a avut ceva care o cam necăjea; dar, de pe la mijlocul actului al doilea, a fost grozavă! Jumătate din succesul dumitale i-l datorezi dumneaei.

— Şi dânsa îmi datorează mie jumătate din al dumneaei, spuse du Bruel.

— Vindeţi pielea ursului din pădure! zise ea cu un glas schimbat.

Actriţa se folosi de un moment de întuneric ca să ducă la buze mâna lui Lucien, şi o sărută udând-o cu lacrimi. Lucien

fu mişcat până în măduva oaselor. Umilinţa curtezanei îndrăgostite are măreţii de la care au de învăţat şi îngerii.

— Domnul va face cronica, zise du Bruel vorbind lui Lucien, poate că scrie un paragraf drăguţ despre scumpa noastră Coralie.

— O! fă-ne serviciul ăsta, spuse Camusot cu glasul unui om în genunchi în faţa lui Lucien, şi vei găsi totdeauna în mine un servitor gata la orice pentru dumneata.

— Lăsaţi-l în pace pe domnul, strigă actriţa furioasă, să scrie cum vrea. Papa Camusot, dumneata să-mi cumperi trăsuri, nu elogii.

— Le vei avea şi pe acestea foarte ieftin, răspunse politicos Lucien. N-am scris nimic până acum în ziare, nu le cunosc obiceiurile, vei avea virginitatea penet mele…

— Ce nostim! zise du Bruel.

— Am ajuns în strada Bondy, spuse bătrânelul Cardot, pe care izbucnirea Coraliei îl speriase.

— Dacă tu îmi dăruieşti virginitatea penei tale. eu ţi-o dăruiesc pe-a inimii mele, zise Coralie în scurta clipă cât rămase singură cu Lucien în trăsură.

Coralie se duse după Florine în dormitorul acesteia, ca să-şi pună rochia pe care o trimisese acolo din vreme. Lucien nu cunoştea luxul desfăşurat acasă la actriţe sau la amante de către negustorii îmbogăţiţi, care vor să se mai bucure de plăcerile vieţii. Deşi Matifat, oare n-avea o avere atât de mare ca a lui Camusot, aranjase lucrurile cu destulă zgârcenie, Lucien fu uimit de sufrageria decorată artistic cu mătase verde bătută în cuie cu capete de aur, luminată de lămpi elegante, împodobită cu vase pline de flori, şi de salonul îmbrăcat în mătase galbenă cu ornamente castanii, în care străluceau mobilele pe atunci la modă, un policandru de Thomire[204], un covor cu desene persane. Pendula, candelabrele, focul, toate erau de bun-gust. Matifat lăsase totul în seama lui Grindot, un tânăr arhitect

[204] *Thomire – Pierre-Philippe Thomire* (1751—1843), artist al lucrărilor în bronz, un maestru al cizelării şi sculptării metalelor.

care îi clădea o casă, şi care, cunoscând destinaţia acestui apartament, pusese o deosebită grijă în amenajarea lui. De aceea, Matifat, ca negustor, atingea cele mai mici lucruri cu toată băgarea de seamă: părea să aibă mereu în faţă devizul cheltuielilor şi privea aceste minunăţii ca pe nişte bijuterii scoase cu nesocotinţă dintr-o casetă.

— Poftim ce-o să fiu şi eu silit să-i dau Florentinei! era gândul ce i se citea în ochi bătrânelului Cardot.

Lucien înţelese de îndată că Lousteau nu avea de ce să se sinchisească de starea camerei în care locuia el, atâta vreme cât era iubitul Florinei. Rege într-ascuns al acestei inaugurări, Étienne se bucura de folosinţa tuturor acestor lucruri frumoase. De aceea se şi umfla în pene ca stăpân al casei, stând de vorbă, în faţa sobei, cu directorul, care îl felicita pe du Bruel.

— Copia! copia! strigă Finot intrând. La ziar n-a sosit încă nimic. Zeţarii culeg articolul meu şi o să-l isprăvească repede.

— Gata! gata! zise Étienne. O să găsim noi masă şi foc în odaia Florinei. Dacă domnul Matifat e bun să ne dea hârtie şi cerneală, umplem noi doi ziarul până se îmbracă Florine şi Coralie.

Cardot, Camusot şi Matifat ieşiră în grabă să aducă tot ce le trebuia celor doi scriitori. Tocmai atunci, Tullia, una dintre cele mai frumoase dansatoare ale vremii, dădu buzna în salon.

— Dragul meu, îi zise ea lui Finot, ţi se dau cele o sută de abonamente şi direcţia nu va avea de suportat nimic, căci abonamentele au fost băgate pe gât cântăreţilor, orchestrei şi corpului de balet. Ziarul tău e atât de nostim, încât nimeni n-o să se plângă. O să-ţi capeţi şi lojile. Uite şi preţul primului trimestru, spuse ea întinzându-i două bilete de bancă. Şi acum, poţi să ne dai pace!

— Sunt pierdut, exclamă Finot. Nu mai am articol de prima pagină pentru mâine, căci iată-mă silit să scot pamfletul meu…

— Ce mişcare minunată! zeiţă, exclamă Blondet, care sosi în urma dansatoarei împreună cu Nathan, Vernou şi Claude Vignon adus de el. Rămâi să stai la masă cu noi, dragostea mea, sau te strivesc ca pe un fluture ce eşti. Fiind dansatoare, n-ai să stârneşti aici nicio rivalitate de talent. Cât despre frumuseţe, sunteţi toate prea inteligente ca să fiţi geloase în public.

— Dumnezeule mare! dragii mei du Bruel, Nathan, Blondet, salvaţi-mă, strigă Finot. Am nevoie de cinci coloane.

— Eu o să umplu două cu piesa, zise Lucien.

— Şi eu încă una cu subiectul meu, adăugă Lousteau.

— Bun. Nathan, Vernou, du Bruel, găsiţi-mi glumele pentru ultima pagină. Blondet o să aibă grijă de cele două mici coloane din prima. Dau fuga la tipografie. Noroc că ai venit cu trăsură, Tullia.

— Da, dar ducele e în ea cu un ministru neamţ.

— Să-i poftim pe duce şi pe ministru aici, spuse Nathan.

— Un neamţ bea zdravăn, stă cuminte şi ascultă, iar noi o să-i spunem atâtea lucruri nemaiauzite, încât o să aibă ce scrie La el la curte, exclamă Blondet.

— Care din noi e mai serios să se ducă să-l poftească? întrebă Finot. Hai, du Bruel, tu eşti birocrat, adu-l pe ducele de Rhétoré, pe ministru, şi dă-i braţul Tulliei. Doamne, Tullia, frumoasă mai eşti astă seară!…

— O să fim treisprezece! zise Matifat îngălbenindu-se

— Nu, o să fim paisprezece! exclamă Florentine, am venit şi eu ca să nu-l slăbesc din ochi pe milord Cardot (pronunţat de ea: *mailord Kerdot).*

— De altminteri, zise Lousteau, Blondet venise cu Claude Vignon.

— L-am adus să bea, răspunse Blondet luând o călimară. Ei, domnilor, căutaţi să aveţi spirit ca pentru cele cincizeci şi şase de sticle de vin pe care le vom bea, le zise el lui Nathian şi lui Vernou. Mai ales, stimulaţi-l pe du Bruel: el e vodevilist şi e în stare să facă glume proaste; nu-l slăbiţi

până nu scoate una bună.

Lucien, însufleţit de dorinţa de a da o probă de ceea ce poate, în faţa atâtor persoane de seamă, îşi scrise întâiul articol pe masa rotundă din odaia Florinei, la lumina lumânărilor roz aprinse de Matifat:

PANORAMA-DRAMATIQUE

Întâia reprezentaţie cu „Alcadele în încurcătură”, comedie în trei acte. Debutul domnişoarei Florine. — Domnişoara Coralie. — Bouffé

Toată lumea intră, iese, vorbeşte, se plimbă, caută ceva şi nu găseşte nimic, toată lumea e în fierbere. Alcadele şi-a pierdut fiica şi-şi găseşte scufia; dar scufia nu-i vine pe cap, trebuie să fie scufia unui hoţ. Unde-i hoţul? Toată lumea intră, iese, vorbeşte, se plimbă, caută mai cu foc. Până la urmă, alcadele dă peste un bărbat dar fără fiica lui, şi peste fiică-sa fără niciun bărbat, ceea ce e pe placul magistratului, dar nu îşi pe al publicului. Lucrurile se domolesc, alcadele vrea să-l interogheze pe bărbat. Bătrânul alcade se aşază într-un jilţ de alcade şi-şi potriveşte manşetele de alcade. Spania e singura ţară din lume unde există alcazi atârnaţi de manşete mari, unde se văd la gâtul alcazilor gulerele înfoiate, care pe scenele din Paris reprezintă jumătate din funcţia lor. Acest alcade, care s-a foit atâta cu paşi mărunţi de bătrân neastâmpărat, este Bouffé, Bouffé, urmaşul lui Potier[205]*, un actor tânăr care îi joacă atât de*

[205] *Bouffé, urmaşul lui Potier* – începutul secolului al XIX-lea a cunoscut mai mulţi actori cu numele de Potier; cel la care se referă Balzac este, desigur, actorul comic *Charles Potier* (1775—1838); *Bouffé, Hugues-Désiré-Marie* (1800—1888), actor şi autor dramatic, unul dintre cei mai

bine pe bătrâni, încât i-a făcut să râdă şi pe cei mai bătrâni, dintre bătrâni. E viitorul a o sută de bătrâni pe fruntea aceea chelă, în vocea aceea tremurătoare ca de capră, în scoabele acelea slăbănoage de sub un trup de Géronte[206]*. Tânărul actor e atât de bătrân, încât te înfioară, ţi-e teamă ca bătrâneţea lui să nu fie cumva molipsitoare. Şi ce admirabil alcade! Ce încântător surâs îngrijorat! ce prostie îngâmfată! ce demnitate prostească! ce şovăială judecătorească! Ce bine mai ştie omul acesta că totul poate fi pe rând când minciună, când adevăr! Cât de vrednic e să fie ministrul unui rege constituţional! La fiecare din întrebările alcadelui, necunoscutul îl interoghează; Bouffé răspunde în aşa fel, încât, întrebat de răspuns, alcadele lămureşte totul prin întrebările sale. Scena aceasta, comică la culme, în care respiră un parfum de Molière, a înveselit toată sala. Toată lumea de pe scenă părea să se fi lămurit; eu însă nu sunt în stare să vă spun ce era limpede şi ce nu: căci fiica alcadelui era acolo, jucată de o adevărată andaluză, o spaniolă cu ochii spanioli, cu mijlocul spaniol, cu umbletul spaniol, o spaniolă din cap până în picioare, cu pumnalul la ciorap, cu patima iubirii în suflet, cu crucea legată de o panglică la gât. La sfârşitul actului, cineva m-a întrebat cum merge piesa, i-am spus: „Are ciorapi roşii cu baghetă verde, un picior numai atâtica, pantofi de lac şi cele mai frumoase picioare din Andaluzia!" Ah! fiica alcadelui te face să râvneşti dragostea, îţi aprinde dorinţe năstruşnice, îţi vine să sari pe*

---

mari actori comici din vremea lui.

[206] *un trup de Géronte* – un trup de bătrân (în limba greacă, *geron* – bătrân): numele e dat bătrânilor din vechea comedie franceză şi din comedia lui Molière (de ex., în *Vicleniile lui Scapin)* sau a lui Regnard (de ex., în *Moştenitorul).*

scenă şi să-i dăruieşti cocioaba şi inima, sau treizeci de mii de franci rentă şi condeiul. Andaluza asta este cea mai frumoasă actriţă din Paris. Coralie, ca să-i spunem pe nume, poate fi şi contesă şi fată din popor. Nu ştii cum i-ar sta mai bine. Fie ce-o dori, e născută să facă de toate. Nu e asta oare tot ce se poate spune mai de bine despre o actriţă de pe bulevard?

În actul al doilea, a sosit o spaniolă din Paris, cu figura-i de camee şi cu ochii ucigaşi. Am întrebat la rându-mi de unde venea, şi mi s-a răspuns că ieşea din, culise şi se numea domnişoara Florine; însă, pe cuvântul meu, n-am putut crede, atâta foc avea în mişcări şi atâta patimă în dragoste. Rivala aceasta a fiicei alcadelui e soţia unui senior croit din mantia contelui d'Almaviva[207]*, în care e stofă pentru o sută de seniori de bulevard. Dacă Florine n-avea nici ciorapi roşii cu baghetă verde, nici pantofi de lac, în schimb avea o mantilă şi un văl de care se slujea în chip minunat ca o doamnă din lumea bună ce este, şi ne-a arătat de minune că tigroaica se poate preschimba şi în pisicuţă! Am priceput că era vorba acolo de vreo dramă de gelozie, după cuvintele înţepătoare ce şi le spuneau cete două spaniole. Apoi, când totul era gata să se împace, prostia alcadelui a încurcat iar lucrurile. Toată lumea aceea de torţe, de bogaţi, de valeţi, de Figaro, de seniori, de alcazi, de fete şi femei s-a pus iar pe căutat, pe umblat, pe sucit şi răsucit. Intriga s-a înnodat din nou, iar eu am lăsat-o să se înnoade, căci cele două femei, geloasa Florine şi norocoasa Coralie, m-au înfăşurat iarăşi în cutele fustelor şi mantilelor lor, şi mi-au scos iar ochii cu picioruşele*

[207] *un senior croit din mantia contelui d'Almaviva* – având trăsăturile personajului din comediile lui Beaumarchais *Bărbierul din Sevilla* şi *Nunta lui Figaro:* orgolios, uşuratic, curtenitor.

lor.

Am putut ajunge la actul al treilea fără să fi săvârşit vreo nenorocire, fără să fi provocat intervenţia comisarului de poliţie, sau să fi scandalizat sala, şi de atunci cred în puterea moralei publice şi religioase despre care se vorbeşte atâta în Camera deputaţilor, încât s-ar părea că nu mai există morală în Franţa. Am putut înţelege că e vorba de un om care iubeşte două femei fără să fie iubit, sau e iubit de ele fără ca el să le iubească, căruia nu-i plac alcazii sau pe care alcazii nu-l plac; dar care, cu siguranţă, e un senior de treabă şi iubeşte pe cineva, pe el însuşi sau pe Dumnezeu, în cazul cel mai rău, căci se călugăreşte. Dacă vreţi să aflaţi mai mult, daţi fuga la Panorama-Dramatique. Sunteţi acuma avertizaţi că trebuie să mergi o dată ca să te obişnuieşti cu ciorapii roşii şi cu bagheta verde, cu picioruşul plin de făgăduieli, cu ochii prin care se cerne o rază de soare, cu fineţele de pariziană deghizată în andaluză, şi de andaluză deghizată în pariziană; apoi, a doua oară, ca să asculţi piesa, care te face să mori de râs în chip de bătrân, şi să plângi în chip de senior îndrăgostit. Piesa a avut succes sub ambele aspecte. Autorul, cu care, zice-se, a colaborat unul dintre marii noştri poeţi, a ţintit succesul cu câte o fată iubitoare în fiecare mână; de aceea era cât pe-aci să ucidă de plăcere publicul înfierbântat. Picioarele celor două fete păreau să aibă mai mult haz decât autorul. Totuşi, când cele două rivale ieşeau din scenă, găseai că şi dialogul e spiritual, ceea ce dovedeşte cu prisosinţă meritul piesei. În ropotele de aplauze, care au îngrijorat pe arhitectul sălii, s-a aflat numele autorului; acesta însă, obişnuit cu izbucnirile Vezuviului din sală, nu s-a pierdut cu

firea: e domnul de Cursy. Iar cele două actriţe au dansat faimosul bolero din Sevilla, care a aflat îndurare în faţa sfinţilor părinţi din conciliu pe vremuri, şi pe care cenzura l-a îngăduit în ciuda primejdioasei lascivităţi a mişcărilor, boleroul ajunge ca să atragă pe toţi bătrânii care nu mai ştiu cum să folosească restul lor de căldură, şi cărora din milă le spun să-şi ţină foarte curate sticlele ochelarilor.

În timp ce Lucien scria pagina aceasta, care făcu revoluţie în gazetărie descoperind o manieră nouă şi originală, Lousteau scria un articol, zis de moravuri, intitulat *Fostul Fante,* şi care începea astfel:

Fantele de pe vremea Imperiului e întotdeauna un om înalt şi subţire, bine conservat, purtând corset şi crucea Legiunii de onoare. Se numeşte Potelet, sau cam aşa ceva; şi, ca să se pună bine astăzi cu curtea, baronul Imperiului s-a gratificat cu un du: *îşi zice du Potelet, gata să redevină Potelet în caz de revoluţie. Om cu două feţe, ca şi numele, dă târcoale cartierului Saint-Germain, după ce a fost falnicul, folositorul şi plăcutul purtător de trenă al uneia din surorile aceluia căruia pudoarea mă opreşte să-i pomenesc numele. Dacă du Potelet îşi reneagă slujba de pe lângă alteţa imperială, în schimb mai citită încă romanţele intimei sale binefăcătoare...*

Articolul era un amestec destul de prostesc de personalităţi, aşa cum se făcea pe vremea aceea, căci, din păcate, genul a fost în mod straniu perfecţionat de atunci încoace, în special de *Figaro*[208]. Lousteau imagina între

[208] *Figaro* – jurnal fundat în vremea restauraţiei de H. de Latouche şi Nestor Roqueplan; caracterul său polemic nu i-a permis să aibă viaţă

doamna de Bargeton, căreia baronul du Châtelet îi făcea curte, şi o scoică, o comparaţie caraghioasă care plăcea chiar dacă nu cunoşteai persoanele luate în râs, iar Châtelet era asemuit cu un cocostârc. Scenele de dragoste cu cocostârcul, care nu era în stare să înghită scoica, ce se spărgea în trei dacă o lăsa să cadă jos, stârneau de îndată râsul. Gluma asta, întinsă pe mai multe articole, avu, după cum se ştie, un răsunet formidabil în cartierul Saint-Germain şi fu una dintre cele o mie şi una de cauze de înăsprire a legislaţiei presei. După un ceas, Blondet, Lousteau şi Lucien se înapoiară în salon, unde invitaţii stăteau de vorbă: ducele, ministrul şi cele patru femei, cei trei negustori, directorul teatrului şi Finot. Un ucenic, cu un coif de hârtie pe cap, venise să ia copia pentru ziar.

— Lucrătorii pleacă dacă nu le aduc nimic, zise el.

— Uite, na zece franci, şi să aştepte, răspunse Finot.

— Dacă le dau banii ăştia, domnule, fac *beţiografie,* şi atunci adio ziar!

— Bunul-simţ al acestui copil mă uimeşte, zise Finot.

Tocmai când ministrul îi prezicea un viitor strălucit acestui ştrengar, intrară şi cei trei scriitori. Blondet citi un articol foarte spiritual contra romanticilor. Articolul lui Lousteau îi făcu pe toţi să râdă. Ducele de Rhétoré îl povăţui, pentru ca să nu-i supere prea tare pe nobilii din cartierul Saint-Germain, să strecoare printre rânduri un elogiu la adresa doamnei d’Espard.

— Hei, ia citeşte-ne şi dumneata ce-ai scris, îi spuse Finot lui Lucien.

După ce Lucien, care tremura de frică, isprăvi de citit, salonul răsună de aplauze, actriţele îl îmbrăţişară, cei trei negustori îl strângeau în braţe să-i scoată sufletul, du Bruel îi luă mâna cu o lacrimă în ochi, în fine directorul îl invită la masă.

— Nu mai există copii, zise Blondet. Deoarece domnul de

---

lungă; nu trebuie confundat tu ziarul *Figaro* de azi, care susţine interesele marii burghezii.

Chateaubriand a folosit cuvântul de *copil sublim* pentru Victor Hugo, eu mă văd silit să-ţi spun fără înconjur că eşti un bărbat de spirit, de inimă şi de stil.

— Domnul lucrează la ziarul nostru, spuse Finot mulţumindu-i lui Étienne şi aruncându-i o privire de cunoscător şi de exploatator.

— Dar voi, ce glume aţi făcut? îi întrebă Lousteau pe Blondet şi pe du Bruel.

— Uite ce-a scris du Bruel, zise Nathan:

*

— Văzând cât se ocupă publicul de domnul viconte d'A... domnul viconte Démostène[209] *zicea ieri:*

— Poate că aşa or să mă lase în pace pe mine.

*

— O doamnă îi spunea deunăzi unui ultraregalist care dezaproba discursul domnului Pasquier pe motivul că ar continua sistemul lui Decazes[210]*:*

— Da, dar acesta se sprijină pe picioare foarte monarhice!

— Dacă începe aşa, nu vă cer să citiţi mai departe; totul merge bine, zise Finot. Dă fuga şi du-le astea, îi spuse el ucenicului. Ziarul o să fie cam peticit, dar o să fie cel mai bun număr, zise el întorcându-se către grupul de scriitori,

[209] *vicontele d'A... viconte Démosthène* – primul este vicontele *d'Arlincourt* (v. nota 139), al doilea este *Sosthène de La Rochefoucauld,* director al Administraţiei artelor între 1824 şi 1827, în care calitate s-a făcut ridicol decretând lungirea rochiilor dansatoarelor şi aplicarea unor foi de viţă de hârtie pe statuile din Muzeul „Luvru".

[210] *domnul Pasquier... ar continua sistemul lui Decazes – Étienne-Denis Pasquier* (1767—1862) a dus, în vremea lui Ludovic al XVIII-lea, ca şi *Decazes,* o politică moderată pe care o combăteau ultraregaliştii.

care începuse să-l şi privească pe Lucien cu oarecare invidie.

— E dezgheţat băiatul! zise Blondet.

— Articolul e bun, adăugă Claude Vignon.

— La masă! strigă Matifat.

Ducele îi dădu braţul Florinei, Coralie îl luă pe al lui Lucien, iar dansatoarea fu încadrată într-o parte de Blondet şi în cealaltă de diplomatul german.

— Nu înţeleg de ce atacaţi pe doamna de Bargeton şi pe baronul du Châtelet, care, după cum se vorbeşte, e numit prefect de Charente şi membru în Consiliul de stat.

— Doamna de Bargeton l-a dat afară pe Lucien ca pe un om de nimic, zise Lousteau.

— Un băiat aşa de frumos! făcu diplomatul.

Masa, servită în tacâmuri noi de argint şi de porţelan de Sèvres, pe o faţă de masă de Damasc, dovedea că era oferită de cineva cu dare de mână. Meniul îl întocmise Chevet, vinurile fuseseră alese de cel mai faimos negustor de pe cheiul Saint-Bernard, prieten cu Camusot, Matifat şi Cardot. Lucien, care vedea pentru întâia oară luxul parizian în desfăşurarea lui, trecea din surpriză în surpriză, dar îşi ascundea mirarea ca un bărbat de spirit, de inimă şi de stil ce era, după cum îl numise Blondet.

Traversând salonul, Coralie îi şoptise Florinei:

— Îmbată-l pe Camusot atât de tare, încât să adoarmă şi să fie nevoit să rămână aici la tine.

— Vrei să-l dai gata pe ziarist? o întrebă Florine, folosind o expresie proprie vocabularului acestor femei.

— Nu, draga mea, îl iubesc! replică atunci Coralie ridicând cu mândrie din umeri.

Cuvintele răsunaseră în urechea lui Lucien, purtate de cel de-al cincilea păcat capital. Coralie era minunai îmbrăcată, iar rochia îi scotea în relief cu multă artă tot ce avea mai frumos, căci fiecare femeie are perfecţiuni care îi sunt proprii. Rochia ei, ca şi aceea a Florinei, avea meritul de a fi dintr-o minunată stofă originală numită muselină de

mătase, lansată abia de câteva zile de către Camusot care, în calitatea lui de patron al *Firului de aur,* juca pe piaţa Parisului rolul de providenţă pentru fabricile din Lyon.

În acest chip, dragostea şi toaleta, care sunt fardul şi parfumul femeii, o făceau şi mai seducătoare pe fericita Coralie. O plăcere aşteptată, şi de care eşti sigur, e o ispită de neînfrânt pentru tineri. Poate că siguranţa constituie pentru ei toată atracţia locurilor rău famate, poate că e şi secretul statorniciei lor. Dragostea curată, sinceră, prima dragoste în fine, împreună cu o pornire din acelea năvalnice care pun stăpânire pe aceste biete făpturi, precum şi admiraţia pricinuită de marea frumuseţe a lui Lucien îi dădură Coraliei spirit.

— Te-aş iubi şi urât şi bolnav! îi şopti ea lui Lucien aşezându-se la masă.

Ce cuvânt pentru un poet! Camusot se şterse din mintea tânărului, Lucien nu-l mai văzu, privind-o pe Coralie. Ar fi putut oare un om dornic de plăceri şi senzaţii, sătul de cenuşiul provinciei, ispitit de mocirla Parisului, ros de mizerie, de înfrânarea-i silită, sătul de viaţa-i de călugăr din strada Cluny, de munca-i fără niciun rezultat să se retragă de la ospăţul acesta sclipitor? Lucien era cu un picior în patul Coraliei şi cu altul în viaţa mârşavă de ziar, după care alergase atâta fără a izbuti să pătrundă acolo. După atâta gardă zadarnică făcută de el în strada du Sentier, întâlnea aici toată redacţia ziarului strânsă în jurul mesei, bând straşnic, şi zâmbindu-i cu veselie şi bunăvoinţă. Se răzbunase de toate suferinţele cu un articol ce avea, chiar de a doua zi, să străpungă două inimi în care voise, în zadar până atunci, să picure otrava şi durerea ce-i fuseseră vărsate lui. Uitându-se la Lousteau îşi zicea: „Iată un prieten adevărat!” nebănuind că Lousteau se şi temea de el ca de un rival periculos. Lucien făcuse greşeala de a-şi dezvălui tot spiritul: un articol şters l-ar fi slujit de minune. Blondet contrabalansă invidia ce-l rodea pe Lousteau spunându-i lui Finot că trebuia să capituleze în faţa

talentului când era de o asemenea forţă. Sentinţa aceasta dictă purtarea lui Lousteau, care se hotărî să rămână prieten cu Lucien şi să se înţeleagă cu Finot pentru exploatarea noului-venit atât de primejdios, menţinându-l în nevoie. Învoiala se făcu repede, pe şoptite, între cei doi oameni:

— Are talent.

— O să aibă pretenţii.

— O!

— Bine!

— Nu stau niciodată la masă cu ziariştii francezi fără să nu-mi fie frică, zise diplomatul german cu calm şi cu demnitate, uitându-se la Blondet, pe care îl văzuse în casă la contesa de Montcornet. E o vorbă de-a lui Blücher[211] pe care dumneavoastră v-aţi însărcinat s-o aduceţi la îndeplinire.

— Ce vorbă? întrebă Nathan.

— Când Blücher a ajuns pe înălţimile din Montmartre împreună cu Saacken, în 1814 (scuzaţi-mă, domnilor, că vă reamintesc de această zi fatală pentru dumneavoastră), Saacken, care era un om grosolan, zise: „În fine, o să-i dăm foc şi Parisului! — Nici nu te gândi, pieirea Franţei n-o să i se tragă decât de *aici!” r*ăspunse Blücher arătându-i buboiul cel mare, întins la picioarele lor, şi care ardea şi fumega în valea Senei. Mulţumesc lui Dumnezeu că, în ţară la noi, nu există ziare! reluă ministrul după o pauză. Nu mi-am revenit încă din fiorul pe care mi l-a dat adineaori omuleţul cu coif de hârtie pe cap, care, la vârsta de zece ani, are judecata unui diplomat. De aceea, astă-seară, îmi pare că iau masa cu nişte lei şi cu nişte pantere care îmi fac cinstea de a-şi ascunde ghearele pentru mine.

— Este clar, spuse Blondet, că noi am putea acum să spunem şi să dovedim Europei întregi că Excelenţa Voastră

[211] *Blücher – Gebhard-Leberecht Blücher,* general prusac (1742—1819), care a condus în 1814 trupele de ocupaţie în Franţa, iar în 1815 a intervenit decisiv în bătălia de la Waterloo, pierdută de Napoleon.

a dat drumul astă-seară unui şarpe, gata s-o otrăvească pe domnişoara Tullia, cea mai frumoasă dintre dansatoarele noastre, şi, de aici, să ne pornim pe nişte comentarii straşnice asupra Èvei, a Bibliei, a primului şi ultimului păcat! Dar liniştiţi-vă, sunteţi doară oaspetele nostru.

— Ar fi nostim, zise Finot.

— Am da la tipar nişte adevărate disertaţii ştiinţifice asupra tuturor şerpilor găsiţi în inima şi în corpul omenesc, pentru a ajunge şi la corpul diplomatic, spuse Lousteau.

— Am putea să-i arătăm un şarpe şi în borcanul ăsta cu vişinată, interveni Vernou.

— Şi, până la urmă, aţi crede şi dumneavoastră înşivă, îi zise Vignon diplomatului.

— Domnilor, lăsaţi-vă ghearele să doarmă, exclamă ducele de Rhétoré.

— Influenţa şi puterea ziarelor e de abia în faşă, zise Finot, gazetăria e doar în vârsta copilăriei, o să crească. Peste zece ani, totul o să fie supus publicităţii, gândirea o să lumineze totul, o să…

— O să dezonoreze totul, îl întrerupse Blondet.

— Aşa se spune, interveni şi Claude Vignon.

— O să urce regii pe tron, zise Lousteau.

— O să răstoarne monarhiile, spuse diplomatul.

— De aceea, zise Blondet, dacă presa n-ar exista, n-ar trebui s-o inventăm; dar, pentru că există, trăim şi noi de pe urma ei.

— Veţi muri de pe urma ei, spuse diplomatul. Nu vedeţi că ridicarea maselor, presupunând că le veţi lumina, va face şi mai anevoioasă ridicarea personalităţii, nu vedeţi că, semănând puterea de a judeca printre clasele de jos, veţi culege răscoala, şi că dumneavoastră veţi fi primele victime? Ce se sparge la Paris când e vreo răscoală?

— Felinarele, zise Nathan; noi însă suntem prea modeşti ca să ne fie teamă, o să fim atinşi de cioburi doar în treacăt.

— Sunteţi un popor prea spiritual ca să daţi voie unui

guvern, oricare ar fi el, să devină prea puternic, spuse diplomatul. Şi pe lângă asta aţi reîncepe cu condeiul cucerirea Europei pe care n-aţi ştiut-o păstra cu sabia.

— Ziarele sunt un rău, spuse Claude Vignon. Ar putea folosi la ceva şi răul acesta, dar guvernul vrea să-l combată. De aici o să iasă o luptă. Cine va fi răpus? Iată-ntrebarea!

— Guvernul! zise Blondet, am răguşit de când strig asta. În Franţa, spiritul e mai tare decât orice, iar ziarele au, pe lângă tot spiritul tuturor oamenilor de spirit, şi făţărnicia lui Tartufe.

— Blondet, Blondet, făcu Finot, mergi prea departe! sunt şi abonaţi de faţă.

— Tu eşti proprietarul uneia dintre tarabele astea de otravă, se cuvine să-ţi fie teamă; eu însă îmi bat joc de negustoriile voastre, deşi trăiesc de pe urma lor!

— Blondet are dreptate, zise Claude Viignon. Ziarul, în loc să fie un sacerdoţiu, a ajuns o unealtă a partidelor; din unealtă a ajuns negustorie; şi, ca toate negustoriile, n-are nici cuvânt, nici lege. Orice ziar, cum spune Blondet, este o tarabă unde se vând publicului vorbele care-i sunt pe plac. Dacă ar exista un ziar al cocoşaţilor, ar dovedi de dimineaţă până seara frumuseţea, minunăţia, necesitatea cocoşaţilor. Un ziar nu mai e făcut ca să lumineze lumea, ci ca să-i susţină părerile. În chipul acesta, toate ziarele vor fi, la un moment dat, laşe,. făţarnice, ticăloşite, mincinoase, ucigaşe; vor călca în picioare ideile, sistemele, oamenii, şi, prin aceasta chiar, vor înflori. Vor trage profit de pe urma tuturor fiinţelor cugetătoare, şi răul se va face fără ca nimeni să aibă vreo vină. Iar noi toţi, eu, Vignon, tu, Lousteau, tu, Blondet, tu, Finot, vom fi socotiţi nişte adevăraţi Aristizi, Platoni, Catoni, eroi de-ai lui Plutarh[212];

[212] *Aristizi, Platoni, Catoni, eroi de-ai lui Plutarh* – Printre „oamenii iluştri” din opera lui *Plutarh* (istoric grec, autor al *Vieţii oamenilor iluştri din Grecia şi Roma, 50—125 î.e.n.)* se află oameni de stat ca *Aristide,* învingătorul de la Marathon, gonit apoi din propria sa patrie, filosofi ca

vom fi cu toţii nevinovaţi şi ne vom putea spăla pe mâini de orice infamie. Napoleon a explicat cauza acestui fenomen moral sau imoral, cum vreţi s-o luaţi, cu o vorbă straşnică, dictată de observaţiile lui asupra Convenţiunii: „De crimele colective, nimeni nu poate fi făcut răspunzător”, Oricât de mârşavă ar fi purtarea unui ziar, nimeni nu se socoate murdărit personal,

— Dar cârmuirea va veni cu legi represive, zise du Bruel, şi le şi pregăteşte.

— Aş! făcu Nathan, ce, putere are legea împotriva spiritului francez, cel mai subtil şi mai puternic dizolvant din câte există?”

— Ideile nu pot fi neutralizate decât tot de idei, reluă Vignon. Numai teroarea, despotismul pot înăbuşi geniul francez, a cărui limbă se pretează de minune la aluzie, la vorbe cu două înţelesuri. Cu cât va fi mai represivă legea, cu atât spiritul va ţâşni mai puternic, ca aburii dintr-o maşină fără supapă. Aşa că regele procedează bine: dacă ziarul va fi contra lui, ministrul e responsabil, şi reciproca. Dacă ziarul inventează o calomnie, spune că i s-a impus. Faţă de individul care se plânge, iese basma curată cerându-i iertare în numele marii libertăţi. Dacă e adus în faţa tribunalelor, se plânge că nu i s-a cerut o rectificare; dar ia cere-i-o, că o refuză râzând, prezentându-şi crima drept o glumă. În sfârşit, îşi bate joc de victimă atunci când iese cumva învingătoare. Dacă e pedepsit, dacă trebuie să plătească vreo amendă prea mare, îl demască pe Reclamant ca pe un duşman al libertăţilor, al ţării şi al progresului. Afirmă că domnul Cutare este în realitate un hoţ, explicând cum se face că e socotit cel mai cinstit om din tară. Astfel, crimele lui sunt fleacuri, pe când agresorii săi sunt nişte monştri! şi, într-un timp dat, îi poate face pe cei ce-l citesc zilnic să creadă tot ce vrea el. Apoi, tot ce nu-i e pe plac nu e patriotic, şi astfel niciodată nu va fi prins cu

Platon, oratori ca celebrul *Caton Bătrânul,* toţi trei cunoscuţi pentru probitatea şi austeritatea vieţii lor.

miţa în sac. Se va sluji de religie împotriva religiei, de Chartă[213] împotriva regelui; va beşteli magistratura, când magistratura îi va sta în cale, şi o va lăuda când aceasta va sluji pasiunile poporului. Ca să-şi câştige abonaţi, va scorni poveştile cele mai înduioşătoare, va face pe scamatorul de bâlci. Ar născoci glumele cele mai usturătoare până şi pe socoteala tatălui său, mai degrabă, decât să n-aibă cu ce-i interesa şi distra pe cititori. Va face ca actorul care îşi aduce cenuşa fiului într-o urnă ca să plângă cu lacrimi adevărate, sau ca amanta ce sacrifică totul pentru iubitul ei.

— Ce mai tura-vura, e glasul poporului, exclamă Blondet întrerupându-l pe Vignon.

— Al poporului făţarnic şi lipsit de generozitate, reluă Vignon, care goneşte din sânul său talentul, aşa cum Atena l-a izgonit pe Aristide. O să vedem ziarele, conduse la început de oameni de onoare, căzând mai apoi pe mâna unor indivizi din cei mai josnici, care vor avea răbdarea şi laşitatea unui gumilastic, calităţi ce lipsesc oamenilor de geniu, sau pe mâna unor băcani care au bani să cumpere condeie. Lucrurile astea au şi început să se vadă. Dar peste zece ani, primul mucos ieşit din liceu se va crede om mare, se va căţăra pe prima pagină a unui ziar ca să-şi înjure înaintaşii şi îi va trage în jos de picioare ca să le ia locul. Napoleon avea dreptate să-i pună botniţă presei. Pun rămăşag că, sub un guvern adus de ele, fiţuicile de opoziţie – cu aceleaşi argumente şi cu aceleaşi articole ce se scriu azi contra regelui – ar ataca noul guvern, de îndată ce acesta le-ar refuza cel mai neînsemnat lucru. Cu cât se vor face mai multe concesii ziariştilor, cu atât ziarele vor fi mai pretenţioase. Ziariştii ajunşi vor fi înlocuiţi cu ziarişti flămânzi şi săraci. Plaga n-are leac. Va fi din ce în ce mai primejdioasă, din ce în ce mai obraznică; şi cu cât răul va fi

[213] *Charta* – un fel de constituţie *(Charta constituţională a Franţei),* recunoscută în 1814 de Ludovic al XVIII-lea, care voia să-şi asigure domnia acordând un minimum de libertăţi poporului francez.

mai mare, cu atât va fi mai tolerat, până în ziua când înmulţirea ziarelor le va încurca limbile, ca în Babilon. Ştim cu toţii, cei care lucrăm la ziar, că ziarele vor merge mai departe decât regii cu nerecunoştinţa, mai departe decât cea mai murdară speculaţie negustorească, că ne vor roade şi măcina inteligenţele numai ca să-şi vândă marfa celebrată în fiecare dimineaţă; însă continuăm cu toţii să scriem, ca aceia care exploatează o mină de argint viu ştiind totuşi că vor muri din cauza ei. Uitaţi-vă colo, lângă Coralie, un tânăr... Cum îl cheamă? Lucien! e frumos, e poet, şi, ceea ce e şi mai bine pentru el, e deştept; ei bine, o să intre şi el într-una dintre aceste cloace ale gândirii, numite ziare, o să-şi risipească acolo ideile cele mai frumoase, o să-şi secătuiască creierul, o să-şi corupă sufletul, o să săvârşească laşităţile anonime care, în războiul ideilor, înlocuiesc stratagemele, jafurile, incendiile, retragerile din război ale *condottierilor*[214]*.* Şi, după ce-şi va fi cheltuit geniul ca alţii, ca alţii mii, în folosul acţionarilor, negustorii ăştia de otravă îl vor lăsa să moară de foame când îi va fi sete, şi de sete când îi va fi foame.

— Mulţumesc, spuse Finot.

— Păi, doamne sfinte, zise Claude Vignon, parcă eu nu ştiam asta? Şi eu sunt în ocnă, iar sosirea unui nou ocnaş îmi face plăcere. Blondet şi cu mine suntem mai tari decât domnii Cutare şi Cutare care ne speculează talentele, şi totuşi noi vom fi totdeauna exploataţi de ei. Noi suntem oameni inteligenţi, dar suntem şi oameni de inimă, nouă ne lipsesc calităţile crude ale exploatatorului. Suntem leneşi, contemplativi, meditativi, analişti; o să ni se sugă inteligenţa, pentru ca apoi să fim învinuiţi de lipsă de moralitate!

— Credeam că o să fiţi mai veseli, exclamă Florine.

— Florine are dreptate, zise Blondet: să lăsăm vindecarea bolilor publice pe seama şarlatanilor de politicieni. Vorba lui

[214] *condottieri* – termen italian, desemnând pe şefii de altădată ai soldaţilor mercenari, aventurieri.

Charlet[215]: „Să scuipi pe ceea ce-ai cules? Niciodată!”

— Ştiţi cu cine mi se pare că seamănă Vignon când ţine predica asta? spuse Lousteau arătând înspre Lucien. Cu o matroană a unei case de toleranţă care îi spune unui licean: „Micule, eşti prea tânăr ca să intri aici...”

Gluma stârni râsul tuturor, şi Coraliei îi plăcu. Negustorii beau şi mâncau ascultând.

— Ce naţiune şi asta, unde întâlneşti atâta bine şi atâta rău! zise ministrul către ducele de Réthoré.

— Domnilor, sunteţi nişte risipitori care nu puteţi sărăci.

Astfel, spre norocul lui, nicio învăţătură nu-i lipsea lui Lucien pe povârnişul ce-l ducea la prăpastia în cate trebuia să se prăbuşească. D’Arthez îl îndrumase pe poet pe calea sfântă a muncii, trezindu-i sentimentul care înlătură piedicile. Chiar şi Lousteau căutase să-l îndepărteze, dintr-o socoteală egoistă, zugrăvindu-i gazetăria şi literatura sub lumina lor adevărată. Lucien nu voise să creadă în atâtea corupţii ascunse: însă acum îi auzea pe ziarişti strigând în gura mare răul de care sufereau, îi vedea la lucru, spintecându-şi doica spre a prezice viitorul. Văzu lucrurile, în seara aceea, aşa cum sunt. Numai că, în loc să fie cuprins de groază la vederea a însuşi miezului acestei stricăciuni pariziene atât de bine calificate de Blücher, se îmbăta de tovărăşia acestei societăţi spirituale. Pe oamenii aceştia extraordinari sub armura de Damasc a viciilor lor şi sub casca strălucitoare a recii lor analize, îi găsea superiori oamenilor gravi şi serioşi din cenaclu. Pe urmă, gusta acum şi din primele desfătări ale bogăţiei, se afla sub vraja luxului şi a unei mese bune; instinctele lui capricioase se trezeau; pentru prima dată bea vinuri scumpe şi făcea cunoştinţă cu mâncărurile alese ale bucătăriei rafinate; îi vedea pe un diplomat, pe un duce şi pe dansatoarea lui, la

[215] *Charlet (Nicolas-Toussaint)* – desenator celebru (1792— 1845); desenele lui, de inspiraţie patriotică, se bucurau de mare popularitate; Balzac îl aprecia mult.

cot cu ziariştii, admirându-le cumplita lor putere. Simţi o poftă grozavă de a domina lumea asta de regi, fiind sigur că are puterea de a o înfrânge. În sfârşit, pe Coralie, pe care o făcuse fericită cu câteva fraze, o examinase la lumina luminărilor ospăţului, prin aburii mâncărurilor şi prin ceata beţiei, şi i se părea dumnezeiască: iubirea o făcea atât de frumoasă! Fata era de altminteri chiar cea mai fermecătoare, cea mai frumoasă actriţă din Paris. Cenaclul, acest cer al nobilei inteligente, n-avu încotro şi trebui să se retragă din faţa valului copleşitor al ispitelor ce-l asaltau pe Lucien din toate părţile. Vanitatea proprie scriitorilor fusese măgulită la Lucien de nişte cunoscători, fusese lăudat chiar de viitorii săi rivali. Succesul articolului şi cucerirea Coraliei erau două triumfuri care ar fi zăpăcit şi capete mai coapte decât acela al poetului nostru. În timpul discuţiei, toată lumea mâncase bine şi băuse cu temei. Lousteau, vecin de masă cu Camusot, îi turnă de două-trei ori vişinată în vin, fără să se bage de seamă, şi-l puse la ambiţie să bea. Operaţia asta fu atât de bine executată, încât negustorul nu o observă; el se credea, în felul său, tot atât de şiret ca şi ziariştii. Glumele usturătoare începură când apărură bunătăţile desertului şi vinurile alese. Diplomatul, cu iscusinţa ce-l caracteriza, le făcu un semn ducelui şi dansatoarei, de cum auzi sforăind neroziile ce prevesteau şi la aceşti oameni de spirit scenele groteşti cu care se termină de obicei orgiile, şi toţi trei dispărură. De îndată ce Camusot nu mai ştiu de sine, Coralie şi Lucien, care, în tot timpul mesei, se purtară ca doi îndrăgostiţi de cincisprezece ani, se năpustiră pe scări şi se aruncară într-o trăsură. Camusot fiind căzut sub masă, Matifat îl crezu plecat odată cu actriţa; îşi lăsă musafirii fumând, bând, râzând, certându-se, şi o urmă pe Florine când aceasta se duse la culcare. Ziua îi apucă pe combatanţi, sau mai de grabă pe Blondet, băutor de soi şi de nădejde, singurul care mai putea vorbi şi care propunea celorlalţi un toast pentru Aurora cu degete trandafirii.

Lucien nu avea deprinderea orgiilor pariziene; când coborî scara, îşi mai păstra, de bine de rău, mintea întreagă, dar aerul de afară îi grăbi beţia care avu urmări urâte de tot. Coralie şi fata ei din casă se văzură silite să-l urce ele pe poet la etajul întâi al casei frumoase din strada Vendôme, unde locuia actriţa. Pe scară, lui Lucien îi veni rău şi se făcu de ruşine.

— Repede, Bérénice, strigă Coralie, ceai! fă ceai!

— Nu-i nimic, aerul e de vină, spunea Lucien, ce vrei? niciodată n-am băut atâta.

— Bietul copil, e nevinovat ca un mieluşel, zise Bérénice, o normandă grasă, tot atât de urâtă pe cât de frumoasă era Corailie.

Cu chiu, cu vai, Lucien fu pus, fără cunoştinţă, în patul Coraliei Cu ajutorul Bérénicei, actriţa îl dezbrăcase pe poet cu grija şi cu dragostea unei mame pentru copilaşul său, care spunea mereu: „Nu-i nimic! aerul; e de vină. Mulţumesc, mămico.”

— Ce frumos spune mămico! exclamă Coralie, sărutându-l pe păr.

— Ce plăcere să iubeşti un asemenea înger, domnişoară! De unde l-aţi pescuit? N-aş fi crezut că poate fi şi un bărbat atât de frumos cât sunteţi dumneavoastră, zise Bérénice.

Lucien voia să doarmă, nu ştia unde se află şi nu vedea nimic. Coralie îi dădu să bea câteva ceşti de ceai, apoi îl lăsă adormit.

— Nu ne-o fi văzut portăreasa sau altcineva? întrebă Coralie.

— Nu, pentru că vă aşteptam eu.

— Victoria nu ştie nimic?

— Nici atât! răspunse Bérénice.

După zece ceasuri, către prânz, Lucien se trezi sub ochii Coraliei, care îl privise dormind! Poetul înţelese. Actriţa purta încă rochia ei frumoasă, îngrozitor de murdărită, şi pe care dânsa avea s-o păstreze ca pe o relicvă. Lucien pricepu devotamentul, gingăşiile iubirii adevărate care-şi

cereau răsplata: se uită şi el la Coralie. Coralie se dezbrăcă într-o clipită şi se strecură ca o şopârlă lângă Lucien. La cinci, poetul dormea legănat de voluptăţi divine. Întrezărise camera actriţei, o înfăptuire fermecătoare a luxului, albă şi trandafirie, o lume de minunăţii adese care întrecea tot ce Lucien admirase în ajun la Florine acasă. Coralie era în picioare. Ca să-şi joace rolul de andaluză, trebuia să fie la şapte la teatru. Se mai uitase o dată la poetul răpus de plăceri, se îmbătase fără să se sature de iubirea cea nobilă, care unea simţurile cu inima şi inima cu simţurile, ca să le ridice în înaltul cerului împreună. Divinizarea aceasta, care face să fim doi pe pământ ca să simţim, şi unul singur în cer ca să iubim, însemna pentru dânsa iertarea păcatelor. De altminteri, frumuseţea supraomenească a lui Lucien cui nu i-ar fi slujit de scuză? îngenuncheată lângă pat, fericită de iubirea în sine, actriţa se simţi sfinţită. Desfătarea fu întreruptă de Bérénice.

— Vine Camusot! ştie că sunteţi acasă, strigă ea.

Lucien sări în picioare, gândindu-se cu generozitate să nu-i dăuneze Coraliei. Bérénice ridică o perdea, Lucien intră într-un cabinet fermecător, unde Bérénice şi stăpâna ei aduseră cu o iuţeală uimitoare hainele lui Lucien. La ivirea negustorului, ghetele lui Lucien îi săriră în ochi Coraliei: Bérénice le pusese lângă foc să se încălzească după ce le lustruise într-ascuns. Şi servitoarea şi stăpâna uitaseră de ele. Bérénice ieşi după ce schimbă o privire neliniştită cu stăpâna. Coralie se cufundă într-un fotoliu, şi-l pofti pe Camusot să se aşeze în faţa ei. Sărmanul, care o adora pe Coralie, se uita la ghete şi nu cuteza să-şi ridice ochii spre amanta lui.

„Să fac pe supăratul pentru o pereche de ghete şi s-o părăsesc pe Coralie? Ar însemna să mă supăr pentru prea puţin lucru. Ghete se găsesc peste tot. Astea ar fi, e drept, mai la locul lor în vitrina unui cizmar, sau pe bulevard, plimbându-se în picioarele unui bărbat. Totuşi, aici, fără bărbat, vorbesc multe lucruri împotriva fidelităţii. Am

cincizeci de ani, ce să fac? trebuie să fiu orb ca Amorul.”

Monologul acesta laş n-avea scuză. Perechea de ghete nu era dintre cele obişnuite astăzi, pe care până la un punct un om distrat ar putea să n-o observe: era, cum cerea moda pe atunci, o pereche de ghete înalte, foarte elegante şi cu canaf, care sclipeau pe pantalonii lipiţi de piele şi mai totdeauna de culoare deschisă, şi reflectau obiectele ca o oglindă. Astfel că ghetele îi scoteau ochii negustorului de mătăsuri şi, putem s-o spunem, îi străpungeau inima.

— Ce ai? îl întrebă Coralie.

— Nimic, făcu el.

— Sună, zise Coralie zâmbind de slăbiciunea lui Camusot. Bérénice, îi spuse ea normandei când sosi, pune ghetele alea afurisite pe calapoduri. Să nu uiţi să mi le aduci diseară la mine în cabină.

— Cum!... sunt ghetele tale?... întrebă Camusot, răsuflând mai uşurat.

— Ei, ce-ţi închipuiai? întrebă ea de sus. Cogeamite prostul! doar n-ai crezut cumva?... O! ar fi în stare să creadă! îi spuse Bérénicei. Joc un rol de bărbat în piesa unuia, şi nu m-am îmbrăcat niciodată bărbăteşte. Cizmarul teatrului mi-a adus ghetele astea ca să mă deprind să umblu, până mi le face pe cele pentru care mi-a luat măsura; mi le-a încercat, dar mă strângeau aşa de rău că le-am scos, şi trebuie totuşi să le pun iară.

— Nu le mai pune dacă te supără, zise Camusot, căci doară şi pe el îl supăraseră atâta ghetele.

— Ar fi mai bine pentru domnişoara, spuse şi Bérénice, în loc să se chinuie ca adineauri; îi venea să plângă, conaşule! Să fiu eu bărbat, femeia pe care aş iubi-o eu n-ar plânge niciodată! I-ar trebui o pereche de ghete dintr-o piele moale de tot. Dar ăia de la teatru sunt nişte cărpănoşi! Conaşule, s-ar cădea să-i comandaţi dumneavoastră o pereche...

— Da, da, zise negustorul. Te-ai deşteptat de mult? o întrebă pe Coralie.

— Adineauri; m-am întors la şase, după ce te-am căutat

peste tot; m-ai făcut să ţiu trăsura şapte ceasuri. Aşa ai grijă de mine? Mă uiţi pentru băutură. Am fost nevoită să văd singură de mine, eu care o să joc acum în fiecare seară, câtă vreme *Alcadele* o să ţină afişul. N-am chef să nu fiu la înălţimea articolului acelui tânăr!

— E frumos băiatul, zise Camusot.

— Găseşti? Mie nu-mi plac bărbaţii ăştia care seamănă prea mult cu femeile; şi, afară de asta, nici nu ştiu să iubească aşa ca voi, vulpoi bătrâni care vă ocupaţi cu negoţul. Ce plictiseală trebuie să fie pe voi, acolo!

— Conaşul ia masa cu domnişoara? întrebă Bérénice.

— Nu, mi-e gura amară.

— Te-ai făcut turtă aseară. Ah! papa Camusot, ştii că mie nu-mi plac oamenii care beau…

— Trebuie să-i faci un dar tânărului, spuse negustorul.

— A! da, mai bine să-i plătesc aşa, decât să fac ceea ce face Florine. Hai, răule, du-te, sau dăruieşte-mi o trăsură ca să nu mai pierd timpul.

— O s-o capeţi mâine ca să te duci la masă cu directorul, la *Rocher-de-Cancale.* Piesa nouă nu se joacă duminică,

— Hai, vreau să mănânc, zise Coralie luându-l pe Camusot.

Peste un ceas, Lucien fu eliberat de Bérénice, tovarăşa din copilărie a Coraliei, o făptură pe atât de sprintenă şi de isteaţă, pe cât era de trupeşă.

— Staţi aci. Coralie o să se întoarcă singură, ba vrea chiar să se descotorosească de tot de Camusot dacă vă plictiseşte, îi spuse Bérénice lui Lucien; însă dumneavoastră, iubirea vieţii ei, sunteţi prea bun ca s-o ruinaţi. Dânsa mi-a spus: e hotărâtă să lase toate baltă aici, să plece din raiul ăsta ca să trăiască în mansarda dumitale. O! geloşii, invidioşii cât i-au mai bătut capul că dumneata n-ai o para chioară, că locuieşti în Cartierul Latin! Eu vin cu dumneavoastră, să ştiţi, şi o să văd de casă. A trebuit s-o îmbărbătez pe biata fată! Nu-i aşa însă, conaşule, că dumneavoastră aveţi prea multă minte ca să faceţi prostia

asta? A! o să vedeţi că celălalt n-are decât hoitul, pe când dumneata eşti cel iubit, idolul căruia îi dăruie sufletul. Dacă ai şti cât de drăguţă e Coralie când repetă cu mine rolurile! o drăgălăşenie de copil! Merita să-i trimită Dumnezeu pe unul dintre îngerii săi, căci prea era scârbită de viaţă. Tare a mai fost nenorocită cu mama ei, care o bătea, care a vândut-o! Da, conaşule, o mamă, pe propriul ei copil! Dacă aş avea eu o fată, aş sluji-o ca pe Coralie, pe care o consider copilul meu. Acum e întâia oară când o văd şi eu fericită, întâia oară când a fost aplaudată din plin. Aud că, pentru ceea ce aţi scris dumneavoastră, i s-a pregătit o *galerie* la a doua reprezentaţie. Pe când dormeaţi, a venit Braulard să stea de vorbă cu dânsa.

— Cine e Braulard ăsta? întrebă Lucien, căruia i se păru că mai auzise o dată numele lui.

— Şeful galeriei, care, în înţelegere cu dânsa, a ales părţile unde s-o aplaude, să-i facă *galerie.* Deşi zice că-i e prietenă, Florine ar putea s-o tragă pe sfoară şi să ia totul pentru ea. Bulevardul e în fierbere de când cu articolul dumneavoastră. V-am pregătit un pat ca de prinţ!... adăugă ea punând o învelitoare de dantelă pe pat.

Aprinse lumânările. La lumina lor, Lucien, uluit, se crezu într-adevăr într-un palat din basme. Stofele cele mai bogate de la *Firul de Aur* fuseseră alese de Camusot pentru îmbrăcatul pereţilor şi pentru perdele la ferestre. Poetul călca pe un covor împărătesc. Palisandrul mobilelor avea în ornamente sclipiri care îţi luau ochii. Căminul, de marmură albă, strălucea de cele mai costisitoare nimicuri. Covoraşul de la pat era făcut dintr-un puf tivit cu blană. Papucii de catifea neagră, căptuşiţi cu mătase roşie, îţi vorbeau despre plăcerile ce-l aşteptau acolo pe poetul *Margaretelor.* O lampă încântătoare atârna din tavanul îmbrăcat în mătase. În tot locul, flori alese odihneau în vase bogate, garoafe albe, camelii fără miros. În tot locul se vedeau semnele nevinovăţiei. Cum să-ţi mai închipui că acolo locuia o actriţă şi cum, să te mai gândeşti la moravurile

teatrale? Bérénice observă mirarea lui Lucien.

— Aşa-i că-i drăguţ aici? îi spuse ea răsfăţându-se. Nu v-ar fi mai bine să vă iubiţi aici decât într-un pod? N-o lăsa să facă vreo prostie din încăpăţânare, reluă ea aducând în faţa lui o măsuţă cu bunătăţi luate de la masa stăpânei, pentru ca bucătăreasa să nu bănuie prezenţa iubitului.

Lucien mâncă cu poftă, servit de Bérénice în farfurii de preţ şi în argintărie încrustată. Luxul îşi exercita asupra lui atracţia, întocmai ca o fată de stradă care, cu goliciunile ei şi cu ciorapii albi bine întinşi pe picioare, îi suceşte minţile unui licean.

— Fericit mai e Camusot! exclamă el.

— Fericit? reluă Bérénice. A! şi-ar da cu dragă inimă toată averea numai să fie în locul dumitale, şi să-şi schimbe părul lui alb cu părul dumitale blond.

Ea îl făcu pe Lucien, căruia îi dădu să bea cel mai straşnic vin preparat la Bordeaux pentru cel mai bogat englez, să se culce din nou şi să-i mai tragă un somn până se înapoia Coralie. Lucien râvnea într-adevăr să doarmă în patul pe care îl admira. Bérénice, care citise această dorinţă în ochii lui Lucien, era fericită pentru stăpâna ei. La zece şi jumătate, Lucien se trezi sub o privire înduioşată de iubire. Coralie stătea în faţa lui în cea mai voluptuoasă toaletă de noapte. Lucien dormise, Lucien nu mai era beat decât de iubire. Bérénice se retrase, întrebând:

— La ce oră, mâine?

— La unsprezece; ne dai masa în pat. Nu sunt acasă pentru nimeni până la două după prânz.

La două, a doua zi, actriţa şi iubitul ei erau îmbrăcaţi, stând ca şi cum poetul ar fi venit în vizită la protejata sa. Coralie îl îmbăiase, îl pieptănase şi-l îmbrăcase pe Lucien; trimisese să-i cumpere douăsprezece cămăşi frumoase, douăsprezece cravate, douăsprezece batiste de la Calliau, o duzină de perechi de mănuşi într-o cutie de cedru. Când auzi zgomotul unei trăsuri la poartă, alergă la fereastră împreună cu Lucien. Amândoi îl văzură pe Camusot

scoborând dintr-un cupeu splendid.

— Nu credeam, zise ea, că poţi urî atâta un om şi luxul…

— Eu sunt prea sărac ca să accept să te ruinezi, zise Lucien trecând astfel pe sub furcile caudine.

— Bietul pisicuţ, îi spuse ea strângându-l la piept, mă iubeşti mult? — L-am poftit pe domnul, zise ea arătându-l pe Lucien lui Camusot, să treacă pe la mine azi de dimineaţă, cu gândul că vom merge la, plimbare pe Champs-Elysées ca să inaugurăm trăsura.

— Duceţi-vă singuri, spuse trist Camusot, nu iau masa cu voi; e ziua nevesti-mi astăzi, uitasem.

— Bietul Musot, ce-o să te mai plictiseşti! zise ea sărind de gâtul negustorului.

Era beată de fericire la gândul că va inaugura cupeul cel frumos singură cu Lucien, că se va duce singură cu el în Bois; şi, de bucuriile, păru că-l iubeşte pe Camusot, pe care-l alintă în toate felurile.

— Aş vrea să-ţi pot dărui în fiecare zi câte o trăsură! zise bietul om.

— Haidem, domnule, e două, îi spuse actriţa lui Lucien văzându-l ruşinat şi mângâindu-l cu un gest drăgălaş.

Coralie coborî scara ca o furtună, târându-l şi pe Lucien, care îl. auzi pe negustor suflând ca o focă în urma lor, fără să-i poată ajunge. Poetul gustă cea mai ameţitoare dintre plăceri: Coralie, pe care fericirea o făcea şi mai frumoasă, înfăţişă tuturor privirilor o toaletă plină de gust şi de elegantă. Parisul de pe Champs-Elysées îi admiră pe cei doi amanţi. Pe o alee din Bois de Boulogne, cupeul lor se încrucişă cu caleaşca, doamnelor d’Espard şi de Bargeton, care se uitară cu mirare la Lucien, ce le zvârli o privire dispreţuitoare de poet care-şi presimte gloria şi se pregăteşte să-şi folosească puterea. Clipa în care putu zvârli către cele două femei, într-o singură aruncătură de ochi, câteva din gândurile de răzbunare ce i le sădiseră ele în suflet ca să i-l roadă, fu una dintre cele mai dulci din viaţa lui şi poate că-i hotărî soarta. Lucien fu iar stăpânit de

furia mândriei: voi să reapară în lume, să-şi ia o revanşă răsunătoare, şi toate micimile sociale, dispreţuite altădată de tânărul studios, prieten al cenaclului, puseră iar stăpânire pe sufletul său. Înţelese atunci tot răsunetul atacului pornit de Lousteau pentru dânsul: Lousteau slujise patimilor lui; în vreme ce cenaclul, acel mentor colectiv, părea să le strunească în folosul virtuţilor plicticoase şi al muncii pe care Lucien începea s-o găsească de prisos. Munca! oare nu înseamnă ea moartea pentru sufletele dornice de plăceri? De aici uşurinţa cu care alunecă scriitorii în *far niente,* în plăcerile şi desfătările vieţii luxoase a actriţelor şi a femeilor uşoare! Lucien simţi o poftă nestăvilită de a continua viaţa din aceste două zile deşucheate.

Masa de la *Rocher-de-Cancale* fu o desfătare. Lucien îi întâlni acolo pe invitaţii Florinei, afară de ministru, afară de duce şi de dansatoare, afară de Camusot, înlocuiţi de doi actori celebri şi de Hector Merlin însoţit de amanta lui, o femeie delicioasă care îşi zicea doamna du Val-Noble, cea mai frumoasă şi mai elegantă dintre femeile uşoare de pe atunci din Paris, cărora astăzi li se zice în mod cuviincios *Lorete.* Lucien, care de patruzeci şi opt de ore trăia într-un paradis, află de succesul articolului său. Văzându-se sărbătorit, invidiat, poetul îşi regăsi siguranţa de sine: spiritul lui scânteie, fu adevăratul Lucien de Rubempré, ce străluci câteva luni în literatură şi în lumea artistică. Finot, om de o necontestată dibăcie în a ghici talentul şi a-l adulmeca aşa cum adulmecă un căpcăun carnea fragedă, îl linguşi pe Lucien încercând să-l atragă în tabăra de ziarişti pe care o comanda. Lucien se lăsă ademenit. Coralie observă urzeala speculantului de spirit şi vru să-l pună în gardă pe Lucien.

— Nu te învoi încă la nimic, puiule, îi zise ea poetului, aşteaptă; vor să te exploateze, o să stăm de vorbă diseară despre asta.

— Aş! îi răspunse Lucien, mă simt destul de tare ca să fiu

şi eu rău şi şiret ca ei.

Finot, care bineînţeles nu se certase cu Hector Merlin pentru *spaţiile* neplătite, îl prezentă pe Merlin lui Lucien şi pe Lucien lui Merlin. Coralie şi doamna du Val-Noble se împăcară de minune şi se copleşiră cu complimente şi atenţii. Doamna du Val-Noble îi pofti pe Lucien şi pe Coralie la masă la dânsa. Hector Merlin, cel mai primejdios dintre toţi ziariştii aflaţi acolo, era un omuleţ uscat, cu buzele strânse, în care mocnea o ambiţie nemăsurată, oi gelozie fără margini, bucurându-se de toate răutăţile ce se făceau în jurul lui, profitând de vrajba ce o semăna între ceilalţi, având mult spirit dar puţină perseverenţă şi înlocuind voinţa cu instinctul ce-i mână pe parveniţi înspre culmile bogăţiei şi puterii. Lucien şi cu dânsul nu se plăcură. Nu e greu de înţeles pentru ce Merlin avu nenorocul să spună tare ceea ce Lucien gândea în sine. La desert, legăturile celei mai înduioşătoare prietenii păreau să-i unească pe aceşti oameni, care toţi se credeau superiori unii altora. Lucien, noul-venit, era ţinta bunăvoinţei lor glumeţe. Toată lumea vorbea cu inima deschisă. Numai Hector Merlin nu râdea. Lucien îl întrebă care era cauza rezervei sale.

— Te văd intrând în lumea literară şi gazetărească plin de iluzii. Crezi în prieteni. Noi toţi suntem prieteni sau duşmani, după împrejurări. Ne lovim unii pe alţii cu arma ce ar trebui să ne slujească să-i lovim pe ceilalţi. O să-ţi dai foarte curând seama că nu obţii nimic cu sentimente frumoase. Dacă eşti bun, fă-te rău. Fii colţos cu bună-ştiinţă. Dacă nimeni nu te-a învăţat încă legea asta supremă, ţi-o spun eu şi nu te voi fi învăţat puţin lucru. Ca să fii iubit, nu pleca niciodată de la femeia iubită fără s-o fi făcut puţin să plângă; ca să ajungi cineva în literatură, jigneşte necontenit pe toată lumea, chiar pe prieteni, fă să sânge*reze* amorul propriu al tuturor: toată lumea o să te răsfeţe.

Hector Merlin fu fericit văzând pe chipul lui Lucien că vorbele-i îi intrau ca un pumnal în inimă. Lumea se aşează la

joc. Lucien îşi pierdu toţi banii. Coralie îl trase acasă şi plăcerile iubirii îl făcură să uite de emoţiile jocului de noroc, care, mai târziu, avea săi facă dintr-însul una dintre victimele sale. A doua zi, plecând de la ea de acasă şi întorcându-se în Cartierul Latin, găsi în pungă banii pe care îi pierduse. Atenţia aceasta mai întâi îl mâhni, vru să se înapoieze la actriţă şi să-i dea îndărăt un dar care îl umilea; însă, fiindcă ajunsese tocmai în strada de la Harpe, îşi urmă drumul spre hotelul Cluny. Pe drum, se gândea la grija Coraliei, văzu în ea o dovadă a dragostei de mamă pe care acest soi de femei îl amestecă cu pasiunile lor. La ele, pasiunea cuprinde toate sentimentele. Dintr-un gând într-altul, Lucien ajunse să găsească un motiv ca să primească, zicându-şi:

— O iubesc, trăim ca soţ şi soţie, şi n-o voi părăsi niciodată!

Numai un Diogene[216] n-ar înţelege ce simţea Lucien suind scara murdară şi rău mirositoare a hotelului, întorcând cheia în broască, revăzând podeaua necurăţată şi soba îngheţată din odaia hâdă de atâta mizerie şi goliciune! Pe masă găsi manuscrisul romanului său şi biletul acesta de la Daniel d’Arthez:

Prietenii noştri sunt aproape mulţumiţi de opera ta, dragă poete. Poţi s-o prezinţi acum cu mai multă încredere, spun ei, prietenilor şi duşmanilor. Am citit cu toţii fermecătorul tău articol despre Panorama-Dramatique şi suntem siguri că stârneşti tot pe atâta invidie printre literaţi, pe câte păreri de rău printre noi.

Daniel

— Păreri de rău! ce vrea să spună? exclamă Lucien, mirat

[216] *un Diogene* – un om deprins cu viaţa cea mai sărăcăcioasă şi mai lipsită de confort; filosoful grec *Diogene* (413—323 î.e.n.) îşi manifesta dispreţul pentru bunurile trecătoare şi pentru convenţiunile sociale, locuind într-un butoi şi lipsindu-se de cele mai necesare obiecte.

de tonul de politeţe al biletului. Ajunsese el oare un străin pentru cenaclu? După ce muşcase din fructele pofticioase ce i le întinsese Eva culiselor, ţinea acum şi mai mult la preţuirea şi prietenia amicilor din strada des Quatre-Vents. Câteva momente rămase cufundat în meditaţie, punând în cumpănă prezentul din această cameră şi viitorul din aceea a Coraliei. Pradă unor şovăieli, pe rând înălţătoare şi înjositoare, se aşează la masă şi începu să cerceteze starea în care prietenii îi dăduseră înapoi opera. Ce mirare îl cuprinse! Din capitol în capitol, condeiul dibaci şi devotat al acestor genii încă necunoscute îi schimbaseră lipsurile în bogăţii. Un dialog cu miez, viu, concis, nervos, înlocuia convorbirile plăsmuite de el şi despre care îşi dădu seama atunci că erau numai nişte pălăvrăgeli în comparaţie cu acestea în care freamătă tot sufletul epocii. Portretele lui, cam neîngrijit schiţate, fuseseră puternic conturate şi colorate; toate erau legate de fenomenele curioase ale vieţii omeneşti, prin observaţii fiziologice, datorite fără îndoială lui Bianchon, şi zugrăvite du o iscusinţă care le făcea parcă să trăiască. Descrierile lui, înecate în vorbărie goală, deveniseră pline de tâlc şi de viaţă. Dăduse o copilă schiloadă, prost îmbrăcată, şi primea în schimb o fată minunată, cu rochia albă şi podoabe gingaşe, o făptură încântătoare. Îl apucă noaptea cu ochii în lacrimi, înmărmurit de atâta măreţie, simţind tot preţul unei atare învăţături, admirând corecturile care îl învăţau mai multe despre literatură şi artă decât cei patru ani ai săi de lecturi, de comparaţii şi de studii. O corectură pe o schiţă prost concepută, o linie trasă de mână de maestru pe viu spun oricând mai mult decât toate teoriile şi critici le din lume.

— Ce prieteni! ce suflete! ce noroc pe mine! exclamă el strângând manuscrisul la piept.

Mânat de înflăcărarea proprie firilor poetice şi schimbătoare, dădu fuga la Daniel. Urcând scara, se socoti totuşi mai puţin vrednic de inimile acelea pe care nimic nu le abătea din drumul cinstei. Un glas îi spunea că, dacă

Daniel ar fi iubit-o pe Coralie, el n-ar fi împărţit-o cu Camusot. Mai cunoştea, de asemeni, şi adânca scârbă a cenaclului pentru ziarişti, iar el acuma era oarecum ziarist. Îşi găsi prietenii, afară de Meyraux, care tocmai plecase, în prada unei; deznădejdi zugrăvite pe toate feţele.

— Ce vi s-a întâmplat, prieteni? întrebă Luciei.

— Am aflat o nenorocire înspăimântătoare; mintea cea mai cuprinzătoare a vremii noastre, prietenul nostru cel mai iubit, acela care timp de doi ani a fost făclia noastră…

— Louis Lambert, spuse Lucien.

— E într-o stare de catalepsie ce nu mai îngăduie nicio nădejde, zise Bianchon.

— O să moară cu trupul nesimţitor şi cu capul în ceruri, adăugă solemn Michel Chrestien.

— O să moară aşa cum a trăit, zise d’Arthez.

— Dragostea ivită ca un foc în vastul imperiu al creierului său i l-a aprins, spuse Léon Qiraud.

— Da, adăugă Joseph Bridau, l-a dus atât de sus, încât noi nu-l mai putem urmări cu ochii noştri.

— Cei mai de plâns suntem noi, spuse Fulgence Ridal.

— Poate că se va însănătoşi, exclamă Lucien.

— Din câte spune Meyraux, vindecarea e cu neputinţă, răspunse Bianchon. În creierul lui se petrec anumite fenomene asupra cărora medicina n-are nicio putere.

— Există totuşi remedii, zise d’Arthez.

— Da, spuse Bianchon, acuma nu e decât cataleptic; l-am putea face imbecil.

— Dacă geniul răului ar primi un alt cap în locul aceluia, eu i l-aş da pe-al meu! exclamă Michel Chrestien.

— Şi ce s-ar face atunci federaţia europeană? întrebă d’Arthez.

— A! e adevărat, reluă Michel Chrestien; înainte de a fi al unui singur om, eşti al omenirii întregi.

— Venisem aici cu inima plină de mulţumiri pentru voi toţi, zise Lucien. Ogorul meu plin de mărăcini l-aţi preschimbat într-o grădină cerească.

— Mulţumiri! Drept cine ne iei? spuse Bianchon.

— Plăcerea a fost pentru noi, reluă Fulgence.

— Hei, şi acum, iată-te ziarist! îi zise Leon Giraud, Zvonul debutului tău a ajuns până în Cartierul Latin.

— Nu-s încă, răspunse Lucien.

— A! cu atât mai bine! adăugă Michel Chrestien.

— Vă spuneam eu, reluă d'Arthez. Lucien e dintre aceia care cunosc preţul unui cuget curat. Nu-i oare mare lucru să poţi spune când pui seara capul pe pernă: „N-am condamnat operele altora, n-am mâhnit pe nimeni; spiritul meu n-a scormonit, ca un pumnal, sufletul nici unui nevinovat; gluma mea n-a ucis nicio fericire, nici măcar n-a tulburat prostia fericită, n-a cicălit pe nedrept niciun geniu; am dispreţuit triumful facil al epigramei; în sfârşit, nu mi-am călcat niciodată în picioare convingerile"?

— Păi, zise Lucien, eu cred că poţi fi aşa şi lucrând la un ziar. Când n-ai alt mijloc de trai, ce vrei să faci? ajungi la ziar.

— O! O! O! făcu Fulgence, urcând cu câte un ton la fiecare exclamaţie; capitulăm, carevasăzică.

— Se face ziarist, zise grav Léon Giraud. Ah! Lucien, dacă ai vrea să fii ziarist alături de noi, să lucrezi şi tu la ziarul ce-l vom scoate noi şi în care nici când adevărul şi dreptatea nu vor fi batjocorite, în care vom răspândi învăţăturile folositoare omenirii, poate că…

— N-o să aveţi niciun abonat, replică machiavelic Lucien întrerupându-l pe Léon.

— O să avem cinci sute care vor face cât cinci mii, răspunse Midiei Chrestien.

— O să aveţi nevoie de capital, reluă Lucien.

— Nu, zise d'Arthez, numai de devotament.

— Parcă ar fi o prăvălie de parfumuri, exclamă Michel Chrestien mirosind cu un gest comic capul lui Lucien. Te-a văzut lumea într-o trăsură grozavă, trasă de nişte cai de *dandy,* cu o femeie vrednică de un prinţ, Coralie.

— Ei, şi? zise Lucien, e vreun rău într-asta?

— Tu vorbeşti de parcă ar fi, îi strigă Bianchon.

— I-aş fi dorit lui Lucien, zise d'Arthez, o Beatrix, o femeie oribilă care să-l fi sprijinit în viaţă…

— Daniel, dar dragostea nu-i pretutindeni aceeaşi? spuse poetul.

— A! răspunse republicanul, în privinţa asta sunt aristocrat. N-aş putea iubi o femeie pe care un actor o sărută pe obraz în faţa publicului, o femeie tutuită în culise, care se înjoseşte în faţa lumii din sală şi îi zâmbeşte, care dansează ridicându-şi fusta şi se îmbracă bărbăteşte ca să arate tuturor ceea ce ţin să văd numai eu. Sau, dacă aş iubi o asemenea femeie, aş scoate-o din teatru şi aş purifica-o prin dragostea mea.

— Şi dacă ea n-ar putea pleca din teatru?

— Aş muri de durere, de gelozie, de tot felul de boli. Că doară nu-ţi poţi smulge iubirea din suflet cum îţi scoţi o măsea.

Lucien se întunecă la faţă şi căzu pe gânduri.

„Când vor mai afla că îl accept şi pe Camusot, mă vor dispreţui", îşi zicea el.

— Să-ţi spun eu cum stau lucrurile, i se adresă sălbaticul republican cu o bunătate brutală, ai putea să fii un mare scriitor, dar n-o să fii decât un mic palavragiu.

Şi îşi luă pălăria şi ieşi.

— E aspru Michel, zise poetul.

— Aspru, dar face bine ca un cleşte de dentist. Michel îţi vede viitorul care te aşteaptă, şi poate că în clipa asta îţi plânge de milă pe stradă.

D'Arthez se purtă blând şi mângâietor, încercând să-l îmbărbăteze pe Lucien. Peste un ceas, poetul plecă din cenaclu, chinuit de conştiinţă, care îi striga: „Vei fi ziarist!" precum vrăjitoarea îi striga lui Macbeth[217]: „Vei fi rege!" în

[217] *precum vrăjitoarea îi striga lui Macbeth* – În drama lui Shakespeare, *Macbeth* (1606), vrăjitoarele îi prezic lui Macbeth că va fi rege, ceea ce se întâmplă prin uciderea regelui Duncan; remuşcarea pune apoi stăpânire pe Macbeth şi pe soţia lui, inspiratoarea crimei, şi-i duce la

stradă, îşi ridică ochii spre ferestrele răbdătorului d’Arthez, luminate slab, şi se întoarse acasă la el cu inima mâhnită şi neliniştită. Un fel de presimţire îi spunea că prietenii lui adevăraţi îl strânseseră pentru cea din urmă oară la pieptul lor. Ajungând, prin piaţa Sorbonei, în strada Cluny, recunoscu trăsura Coraliei. Ca să-şi vadă poetul o clipă, cât să-i spună bună seara, actriţa străbătuse distanţa dintre bulevardul Temple şi Sorbona. Lucien îşi găsi iubita plângând la vederea mansardei lui, voia să fie şi ea nefericită ca el; şi, pe când îi rânduia cămăşile, mănuşile, cravatele şi batistele în scrinul cel urât, şiroaie de lacrimi îi udau obrajii. Durerea ei era atât de adevărată, de mare, dovedea atâta iubire, încât Lucien, care fusese mustrat că trăieşte cu o actriţă, văzu în Coralie o sfântă gata să îmbrace haina sărăciei. Ca să poată veni, gingaşa făptură se slujise de pretextul de a-l înştiinţa pe prietenul ei că grupul Camusot, Coralie şi Lucien îi va întoarce grupului Matifat, Florine şi Lousteau supeul, şi de a-l întreba pe Lucien dacă avea vreo invitaţie folositoare de făcut; Lucien îi răspunse că trebuie să se sfătuiască cu Lousteau. După câteva momente, actriţa fugi, ascunzându-i lui Lucien că o aşteaptă Camusot jos. A doua zi, chiar la opt dimineaţa, Lucien se duse la Étienne, nu-l găsi acasă şi dădu fuga la Florine. Ziaristul şi actriţa îl primiră pe poet în dormitorul încântător în care se instalaseră ca soţ şi soţie, şi toţi trei luară acolo un prânz excelent.

— Eu unul, dragul meu, îi spuse Lousteau după ce se aşezară la masă şi după ce Lucien îi vorbi de supeul Coraliei, te sfătuiesc să mergi cu mine la Félicien Vernou, să-l inviţi şi să te împrieteneşti cu el, atât cât se poate împrieteni cineva cu o asemenea lichea. S-ar putea ca Félicien să te bage la ziarul politic, unde el umple regulat foiletonul şi unde te-ai putea lăfăi şi tu în pagina întâi cu nişte articole de fond. Fiţuica lui, ca şi a noastră, e a partidului liberal, care e partidul popular; aşa că vei fi şi tu

moarte.

liberal; de altminteri, dacă ai vrea ulterior să treci de partea guvernului, ai intra cu atât mai multe avantaje, cu cât mai întâi te vei fi făcut mai de temut. Hector Merlin şi cu cucoana lui du Val-Noble, la care vin câţiva mari seniori, tineri *dandy* şi milionari, nu te-au chemat, pe tine şi pe Coralie, la ei la masă?

— Ba da, răspunse Lucien, te-au poftit şi pe tine cu Florine.

Lucien şi Lousteau, în timpul beţiei de vineri şi a prânzului de duminică, ajunseseră să se tutuiască.

— Bine. O să-l întâlnim pe Merlin la ziar, băiatul ăsta calcă pe urmele lui Finot, ai face bine să-l cultivi, să-l chemi împreună cu amanta lui: poate să-ţi fie de folos foarte curând, căci oamenii urâcioşi au nevoie de toată lumea, şi o să-ţi facă vreun serviciu numai ca să dispună de condeiul tău la nevoie.

— Debutul dumitale a făcut destulă senzaţie ca să nu mai întâmpini nicio piedică, îi spuse Florine lui Lucien; grăbeşte-te să profiţi, altfel lumea te uită repede.

— Afacerea, reluă Lousteau, afacerea cea mare s-a făcut! Finot, om fără pic de talent, este director şi redactor-şef la jurnalul hebdomadar al lui Dauriat, proprietar pe o şesime care nu-l costă niciun ban, şi cu o leafă de şase sute de franci pe lună. Iar eu, din dimineaţa asta, sunt redactor-şef la fiţuica noastră. Toate s-au petrecut aşa cum le ticluisem eu seara trecută. Florine a fost minunată, îl „taie” şi pe Talleyrand[218].

— Noi îi stăpânim pe oameni prin plăcerile lor, zise Florine, iar diplomaţii prin amorul lor propriu; diplomaţii îi văd făcând mofturi, şi noi îi vedem, făcând prostii; noi suntem deci mai tari.

— În concluzie, zise Lousteau, Matifat a rostit singura

[218] *îl „taie” şi pe Talleyrand* – e mai diplomată decât celebrul diplomat, cunoscut pentru dibăcia şi lipsa lui de scrupule; *Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord* (1754—1838) a servit toate regimurile de după revoluţie, inclusiv restauraţia şi monarhia din Iulie.

glumă bună din viaţa lui de droghist: „Afacerea, a spus el, ţine tot de branşa mea: voi continua să vând hapuri!”

— O bănuiesc pe Florine că i-a suflat acest răspuns, exclamă Lucien.

— În felul ăsta, dragul meu, reluă Lousteau, ai pus şi tu piciorul pe prima treaptă.

— Te-ai născut cu tichia norocosului, îi zise Florine. Câţi tineri n-am văzut noi, abia târându-şi existenţa prin Paris ani şi ani de zile, fără să ajungă să li se publice un articol în vreun ziar! O să fie cu dumneata cum a fost cu Emile Blondet. În şase luni, te văd jucându-i pe degete pe toţi, adăugă ea aruncându-i un surâs glumeţ.

— Uită-te la mine: sunt la Paris de trei ani, spuse Lousteau, şi, abia de ieri, Finot îmi dă trei sute de franci pe lună pentru postul de redactor-şef, îmi plăteşte cinci franci coloana şi o sută de franci foaia în săptămânalul lui.

— Hei, nu zici nimic?... izbucni Florine privindu-l pe Lucien.

— Să vedem, răspunse Lucien.

— Dragul meu, reluă Lousteau cam înţepat, am făcut totul pentru tine ca pentru un frate; însă nu răspund de Finot. Or să-l năpădească o mulţime de lichele care, în câteva zile, or să-i facă propuneri de colaborare cu pretenţii mai mici. Am făgăduit în numele tău: n-ai decât să-i spui nu, dacă vrei. Nici nu ştii cât noroc ai, începu iar ziaristul după o pauză. Intri într-un grup în care camarazii îşi atacă duşmanii în mai multe ziare deodată, şi-şi fac servicii unii altora.

— Hai să-l vedem întâi pe Félicien Vernou, zise Lucien, grăbit să se vadă în cârdăşia acestor înfricoşătoare păsări de pradă.

Lousteau trimise după o trăsură şi cei doi prieteni se duseră în strada Mandar, unde locuia Vernou, într-o casă cu grădină; stătea într-un apartament de la etajul al doilea. Lucien se miră nespus că îl găseşte pe criticul muşcător, dispreţuitor şi pretenţios la culme, într-o sufragerie vulgară

de toi, tapetată fără gust şi plină de igrasie, împodobită cu gravuri în rame aurite, stând la masă cu o femeie prea urâtă ca să nu-i fie nevastă legitimă, şi cu doi copii mici, cocoţaţi pe nişte scaune cu picioare foarte înalte şi cu bare de lemn, ca să-i tină cuminţi pe neastâmpăraţii aceia. Surprins într-un halat făcut dintr-o rochie veche de-a nevestei, Félicien se arătă foarte nemulţumit.

— Ai luat masa, Lousteau? întrebă el oferindu-i un scaun lui Lucien.

— Venim de la Florine, zise Étienne, şi am mâncat la dânsa.

Lucien nu contenea să se uite la doamna Vernou, care semăna cu o bucătăreasă grasă, destul de albă la faţă, dar nespus de comună. Doamna Vernou purta peste o bonetă de noapte o basma legată strâns pe sub bărbie, încât obrajii îi atârnau pe de lături. Capotul, fără cordon, prins la guler cu un nasture, cădea în cute largi şi o acoperea atât de prost, încât nu se putea să n-o asemui cu un bolovan. De o sănătate de fier, avea obrajii aproape vineţi şi mâini cu degete ca nişte cârnaţi. Văzând-o, Lucien îşi explică purtarea stingherită a lui Vernou în lume. Îmbolnăvit de căsătoria asta, prea slab ca să-şi părăsească nevasta şi copiii, dar destul de poet ca să sufere mereu de pe urma lor, acest scriitor nu-i mai putea ierta nimănui vreun succes, trebuia să fie nemulţumit de toţi, fiind veşnic nemulţumit de sine. Lucien pricepu acum acreala împietrită pe faţa aceea invidioasă şi revărsată în conversaţia lui, fraza sa necruţătoare, veşnic ascuţită şi şlefuită ca un pumnal.

— Să trecem în birou, zise Félicien ridicându-se, e vorba probabil de chestiuni literare.

— Da şi nu, răspunse Lousteau. E vorba, dragă, de un supeu.

— Am venit, zise Lucien, să vă rog din partea Coraliei…

La numele acesta, doamna Vernou ciuli urechea, ridicând capul.

— …să veniţi la supeu, de azi într-o săptămână, continuă

Lucien. Vor fi aceia pe care i-aţi văzut la Florine, şi în plus doamna du Val-Noble, Merlin şi alţi câţiva. O să avem şi joc de cărţi.

— Nu o să poţi, dragul meu; în ziua aceea mergem la doamna Mahoudeau, zise soţia.

— Şi ce-i cu asta? spuse Vernou.

— Dacă nu ne ducem, o să se burzuluiască, şi doar ai nevoie de ea ca să-ţi sconteze poliţele editorilor.

— Dragul meu, iată o soaţă ce nu poate pricepe că un supeu care începe la douăsprezece noaptea nu te împiedică să te duci la o serată care se isprăveşte la unsprezece! Şi eu sunt nevoit să lucrez alături de dumneaei! adăugă el.

— Dumneata ai atâta imaginaţie! răspunse Lucien, care-şi făcu din Vernou un duşman de moarte cu vorba asta.

— Prin urmare, reluă Lousteau, vii, te aşteptăm; dar mai e ceva. Domnul de Rubempré e dintre ai noştri, aşa că fă-i un rost la ziarul tău; prezintă-l drept un băiat capabil să facă literatură înaltă, ca să-i publice măcar două articole pe lună.

— Da, numai dacă vrea să fie de-ai noştri, să-i atace pe duşmanii noştri după cum noi o să-i atacăm pe ai săi, şi să-i apere pe prietenii noştri. Voi vorbi cu dânsul diseară la Operă, răspunse Vernou.

— Foarte bine. Atunci pe mâine, dragul meu, zise Lousteau strângându-i mâna lui Vernou cu semnele celei mai vii prietenii. Când îţi-apare cartea?

— Depinde de Dauriat, spuse tatăl de familie; cartea e gata.

— Eşti mulţumit?

— Da şi nu…

— Avem noi grijă de succes, zise Lousteau, ridicându-se şi salutând-o pe soţia confratelui.

Plecarea lor fu grăbită de chiotele celor doi copii, care se certau şi se plesneau cu lingurile, aruncându-şi mâncarea în obraz.

— Văzuşi aici, dragul meu, îi zise Étienne lui Lucien, o

femeie care, fără ştirea ei, o să facă mari ravagii în literatură. Bietul Vernou nu-i iartă nimănui că el are o asemenea soţie. Ar trebui să-l scăpăm de ea, în interesul public bineînţeles. Ne-am pune la adăpost de un potop de articole necruţătoare, de atacuri îndreptate împotriva tuturor succeselor şi împotriva tuturor reputaţiilor. Ce să te faci cu o asemenea nevastă şi cu cei doi mucoşi? L-ai văzut pe Rigaudin în *Casă la loterie,* piesa lui Picard[219]?... ei bine, ca şi Rigaudin, Vernou nu se va bate el personal, dar va face pe alţii să se bată; e capabil să-şi scoată un ochi pentru a-i scoate doi celui mai bun prieten; o să-l vezi călcând peste cadavre, surâzând la toate nenorocirile, atacându-i pe principi, pe duci, pe marchizi, pe nobili, numai pentru că el e om de jos; atacându-i pe celibatarii cu o reputaţie frumoasă numai din pricina nevesti-si, şi vorbind totdeauna de morală, pledând pentru bucuriile vieţii de familie şi pentru datoriile de cetăţean. În sfârşit, criticul acesta atât de moralist nu va fi blând cu nimeni, nici chiar cu copiii. Trăieşte în strada Mandar, între o nevastă, care ar putea foarte bine să-l joace pe *mamamouchi* din *Burghezul gentilom*[220]*,* şi doi mici Vernou pociţi ca nişte limbrici; vrea să-şi bată joc de cartierul Saint-Germain, unde nu va călca niciodată, şi le va pune să vorbească pe ducese cum vorbeşte nevastă-sa. Iată cine e omul care va urla împotriva iezuiţilor, va insulta curtea, atribuindu-i intenţia de a restabili drepturile feudale, dreptul primului-născut, şi va predica orice cruciadă în favoarea egalităţii, el care nu se crede egalul nimănui. Dacă ar fi burlac, dacă ar

[219] *„Casă la loterie”* – piesă de Picard şi Radet, a fost reprezentată pentru prima dată la sfârşitul lui 1817 (v. nota 143).

[220] *...ar putea... să joace pe „mamamouchi” din „Burghezul gentilom”* – În comedia lui Molière (1670), domnul Jourdain, burghezul vanitos şi naiv, consimte să fie făcut „mamamouchi” (demnitar turc), într-o scenă deosebit de comică, în care evoluează şi dansează turci cu şalvari şi turbane, improvizaţi, ca şi cuvântul de „mamamouchi”; comparată cu „mamamouchi”, nevasta lui Vernou trebuit să fi fost grasă şi caraghioasă.

vizita lumea bună, dacă ar semăna cu poeţii regalişti cu pensie şi cinstiţi cu crucea Legiunii de onoare, ar fi un optimist. Gazetăria cunoaşte multe cazuri din acestea. E un tun mare pus în bătaie de un mărunte. Îţi mai vine acum să te însori? Vernou nu mai are suflet, e numai fiere. Este ziaristul prin excelentă, un tigru cu două mâini, care sfâşie totul, de parcă i-ar fi condeiul turbat.

— E gunofob[221], zise Lucien. Măcar, are talent?

— Are spirit, e fabricant de articole. A făcut, face, şi va face numai articole. Oricât s-ar căzni însă, cu proza lui nu poate scoate o carte. Félicien nu e în stare să conceapă o operă, s-o echilibreze, să reunească armonios personajele într-un plan care începe, se leagă şi se îndreaptă spre un fapt capital; are idei, dar nu cunoaşte faptele; eroii lui vor fi utopii filosofice sau liberale; în fine, stilul lui e de o originalitate căutată, fraza lui bombastică s-ar dezumfla dacă un critic ar înţepa-o. De aceea se şi teme grozav de gazete, ca toţi aceia care au nevoie de colacii laudelor ca să se ţină deasupra apei.

— I-ai tras un adevărat articol! exclamă Lucien.

— Articolele astea, dragă băiete, poţi să ţi le spui singur, dar să nu le scrii niciodată.

— Sigur, acum eşti redactor-şef, îi spuse Lucien.

— Unde vrei să te las? îl întrebă Lousteau.

— La Coralie.

— Aha! ne-am amorezat, zise Lousteau. Asta e o mare greşeală. Fă cu Coralie cum fac eu cu Florine, ţine-o ca menajeră, şi atâta tot! Libertatea, mai presus de orice!

— Tu i-ai băga şi pe sfinţi în iad! îi spuse Lucien râzând.

— Pe draci, însă, nu-i mai bagi în iad, răspunse Lousteau.

Tonul uşuratic, sclipitor, al noului său amic, felul cum lua viaţa, paradoxurile lui amestecate cu maximele adevărate ale machiavelismului parizian începeau să acţioneze asupra lui Lucien, fără ştirea acestuia. În teorie, poetul recunoştea

[221] *gunofob* – care nu poate suferi femeile (în limba greacă *guné* – femeie, soţie); cuvântul pare a fi fost ticluit de Balzac.

primejdia unor asemenea concepţii, dar în practică le găsea folositoare. Ajungând pe bulevardul Temple, cei doi amici se înţeleseră să se întâlnească între patru şi cinci, la biroul ziarului, unde avea desigur să vină şi Hector Merlin. Lucien era într-adevăr surprins de voluptatea iubirii adevărate a curtezanelor care îşi prind cangea de colţişoarele cele mai slabe ale sufletului, mlădiindu-se după toate dorinţele cu o artă de necrezut, favorizând deprinderile moleşitoare din care ele îşi trag puterea. Lucien era însetat de plăcerile Parisului, se deprindea cu viaţa uşoară, îmbelşugată şi luxoasă pe care i-o făcea actriţa la ea acasă. Îl găsi pe Coralie şi pe Camusot beţi de bucurie. Teatrul Gymnase propunea pentru Paştele viitor un angajament în nişte condiţii, precis formulate, ce depăşeau toate aşteptările Coraliei.

— Dumitale îţi datorăm triumful acesta, zise Camusot.

— O! cu siguranţă: fără dânsul, *Alcadele* cădea, exclamă Coralie, nu i se făcea cronică, şi eu aş mai fi rămas încă şase ani să joc pe bulevard.

Îi sări de gât în faţa lui Camusot. Bucuria actriţei avea ceva şerpesc în repeziciunea mişcării, ceva suav în pornirea ei: iubea. Ca toţi oamenii loviţi de o durere mare, Camusot lăsă ochii în jos şi recunoscu, de-a lungul cusăturilor ghetelor lui Lucien, aţa colorată pe care o întrebuinţau cizmarii renumiţi, desenându-se în galben aprins pe negrul lucios al ramei. Culoarea originală a acestui fir îi reţinuse atenţia în timpul monologului său în legătură cu prezenţa nelămurită a unei perechi de ghete în faţa sobei Coraliei. Citise în litere negre pe pielea albă şi moale a căptuşelii adresa unui cizmar faimos pe atunci, „Gay, strada Michodière”.

— Domnule, îi spuse el lui Lucien, ai nişte ghete foarte frumoase.

— Tot ce are e frumos, răspunse Coralie.

— Aş vrea să-mi comand şi eu ceva la cizmarul dumitale

— O! zise Coralie, se cunoaşte că vii din strada

Bourdonnais. Cum îţi vine să întrebi pe cineva de adresa furnizorilor săi? N-o să te apuci acum să porţi ghete de tineri! Frumos ţi-ar mai sta! Poartă-ţi ghetele dumitale care se potrivesc atât de bine cu un om cu rostul lui, cu nevastă, copii şi amantă.

— Mă rog, dacă domnul ar vrea să-şi scoată o gheată, mi-ar face un mare serviciu, continuă cu încăpăţânare Camusot.

— N-aş mai putea s-o încalţ la loc fără limbă, zise Lucien roşind.

— Bérénice o să se repeadă să cumpere una, tot e nevoie aici în casă, spuse negustorul rânjind fioros.

— Papa Camusot, zise Coralie zvârlindu-i o privire de un dispreţ fără seamăn, de ce nu ai curajul laşităţii dumitale? Hai, spune-ţi odată gândul! Ţi se pare cumva că ghetele dumnealui seamănă cu ale mele?

— Îţi interzic să-ţi scoţi gheata, îi zise ea lui Lucien.

— Da, domnule Camusot, da, ghetele acestea sunt absolut aceleaşi cu cele care te înfruntau zilele trecute în faţa sobei, iar dumnealui, ascuns în odăiţa mea de îmbrăcat, le aştepta; petrecuse noaptea aici. Asta gândeşti, nu-i aşa? Ei bine, gândeşte. Vreau eu. Pentru că e adevărul adevărat. Te înşel. Şi ce-i cu asta? Aşa-mi place, aşa fac!

Se aşeză pe scaun fără mânie şi cu aerul cel mai nestingherit privindu-i pe Camusot şi pe Lucien care nu îndrăzneau să se uite unul la altul.

— N-o să cred decât ceea ce vrei tu să cred, zise Camusot. Nu glumi; am greşit.

— Ori sunt o lepădătură desfrânată care într-o clipă s-a îndrăgostit de dumnealui, ori sunt o biată făptură nefericită care a simţit pentru întâia oară dragostea adevărată după care aleargă toate femeile. În amândouă cazurile, trebuie să mă părăseşti sau să mă iei aşa cum sunt, spuse ea zdrobindu-l pe negustor cu un gest de regină.

— Să fie adevărat? întrebă Camusot, văzând după chipul lui Lucien că fata nu glumea, şi cerşind totuşi o minciună.

— O iubesc pe domnişoara, spuse Lucien.

Auzind vorba asta spusă cu o voce mişcată, Coralie sări de gâtul poetului, îl strânse în braţe şi întoarse capul către negustorul de mătăsuri, înfăţişându-i o minunată pereche de îndrăgostiţi pe care o alcătuia ea împreună cu Lucien.

— Sărmane Musot, ia tot ce mi-ai dăruit, nu vreau nimic de la tine, îl iubesc nebuneşte pe copilul ăsta, nu pentru deşteptăciunea lui, ci pentru frumuseţea lui. Prefer mizeria cu el decât milioanele cu tine.

Camusot căzu într-un fotoliu, îşi luă capul în mâini şi rămase tăcut.

— Vrei să plecăm de aici? întrebă ea cu o cruzime de necrezut.

Pe Lucien îl trecură fiori reci pomenindu-se deodată pe cap cu o nevastă, cu o actriţă şi cu o gospodărie.

— Rămâi aici, Coralie, păstrează totul, spuse negustorul cu o voce slabă şi îndureratăcare pornea din suflet, nu vreau să iau nimic. Mobilierul face totuşi şasezeci de mii de franci, însă nu m-aş deprinde cu gândul că draga mea Coralie e în mizerie. Şi totuşi, foarte curând vei ajunge în mizerie. Cât ar fi de mari talentele domnului, ele nu pot să-ţi asigure existenţa. Asta ne aşteaptă pe noi toţi, bătrânii! Lasă-mi, Coralie, dreptul de a veni să te văd câteodată: pot să-ţi fiu da folos. De altminteri, mărturisesc, mi-ar fi cu neputinţă să trăiesc fără tine.

Blândeţea bietului om, lipsit de toată fericirea în clipa când se credea cel mai fericit, îl mişcă adânc pe Lucien, nu însă şi pe Coralie.

— Vino, dragă Musot, vino de câte ori vrei, îi zise ea, o să te iubesc mai mult când nu te voi înşela.

Camusot se arătă mulţumit că nu era izgonit din paradisul lui pământesc, în care avea să sufere desigur, dar în care spera să reintre mai târziu în toate drepturile, încrezându-se în întâmplările pe care le oferă viaţa la Paris, şi în ispitele ce-l vor asalta pe Lucien. Bătrânul pişicher îşi făcu socoteala că, mai curând ori mai târziu, tânărul acesta

frumos avea să calce pe de lături, şi, pentru a-l spiona, pentru a-l ponegri în ochii Coraliei, voia, să rămână prieten cu ei. Slăbiciunea aceasta a pasiunii adevărate îl înspăimântă pe Lucien. Camusot le propuse să ia masa toţi trei la Véry, ceea ce se acceptă.

— Ce fericire! strigă Coralie după plecarea lui Camusot, s-a isprăvit cu mansarda din Cartierul Latin, o să stai aici, n-o să ne mai despărţim; o să-ţi iei, de ochii lumii, un mic apartament în strada Chariot, şi: mână, birjar!

Începuse să danseze dansul spaniol cu focul ce-i trăda pasiunea.

— Pot să câştig cinci sute de franci pe lună muncind mult, zise Lucien.

— Tot atâta am şi eu la teatru, fără să pun la socoteală ce mai pică. O să-mi facă rochii Camusot, că mă iubeşte! Cu o mie cinci sute de franci pe lună, o să trăim împărăteşte.

— Şi caii, şi vizitiul, şi servitoarea? întrebă Bérénice.

— O să mă împrumut, exclamă Coralie.

Şi începu iar să danseze luându-l şi pe Lucien.

— Atunci trebuie să accept propunerile lui Finot, exclamă Lucien.

— Hai să mergem, zise Coralie; mă îmbrac şi te conduc la ziar; o să te aştept în trăsură, pe bulevard.

Lucien se aşează pe o sofa, o privi pe actriţă îmbrăcându-se şi începu să cugete foarte serios. Fără îndoială că i-ar fi plăcut mai mult s-o lase pe Coralie liberă, decât să-şi ia răspunderile unei astfel de gospodării; o văzu însă atât de frumoasă, de atrăgătoare, încât fu ispitit de pitorescul vieţii de boem şi îi zvârli destinului mănuşa. Bérénice primi ordinul să se îngrijească de mutarea şi instalarea lui Lucien. Apoi, triumfătoarea, frumoasa, fericita Coralie îşi luă poetul iubit şi trecu prin tot Parisul ca să ajungă în strada Saint-Fiacre. Lucien sui sprinten scara şi pătrunse ca la el acasă în birourile ziarului. Castravetele, tot cu teancul de hârtie pe cap, şi bătrânul; Giroudeau îi spuseră şi acum cu destulă

prefăcătorie că nu venise încă nimeni.

— Dar redactorii trebuie să se vadă undeva ca să se înţeleagă asupra ziarului, zise el.

— Se poate, dar redacţia nu mă priveşte, spuse căpitanul din Garda imperială, care se apucă din nou să-şi verifice socotelile făcând veşnicul lui *hrm! hrm!*

În clipa aceea, printr-o întâmplare (cum să-i zicem: norocoasă sau nenorocoasă?), Finot veni să-l înştiinţeze pe Giroudeau de falsa lui abdicare şi să-i spună să aibă grijă de interesele lui.

— Lasă diplomaţia faţă de dumnealui, e de la ziar, îi zise Finot unchiului său, luând mâna lui Lucien şi strângându-i-o.

— A! dumnealui e de la ziar! exclamă Giroudeau mirat de gestul nepotului. Bravo, domnule, nu ţi-a fost greu să intri.

— Vreau să-ţi fac eu rostul aici, ca să nu te tragă Étienne pe sfoară, zise Finot făcându-i cu ochiul lui Lucien. Dumnealui o să aibă trei franci de coloană pentru orice articol, inclusiv cronicile de teatru.

— N-ai oferit nimănui condiţiile astea până acum, spuse Giroudeau uitându-se cu mirare la Lucien.

— O să aibă cele patru teatre de pe bulevard; să ai grijă să nu i se sufle lojile, şi să i se dea biletele de spectacol. Te sfătuiesc, însă, să vorbeşti să te le trimită acasă, zise el întorcându-se spre Lucien. Domnul se mai angajează să scrie, pe lângă critică, zece articole *Varietăţi* de circa două coloane pentru cincizeci de franci pe lună timp de un an. Eşti mulţumit?

— Da, zice Lucien, care era silit de împrejurări să primească.

— Unchiule, îi spuse Finot casierului, scrii dumneata contractul, şi-l semnăm când coborâm.

— Cum se numeşte domnul? întrebă Giroudeau ridicându-se şi scoţându-şi boneta de mătase neagră.

— Domnul Lucien de Rubempré, autorul articolului despre *Alcade,* zise Finot.

— Tinere, exclamă bătrânul militar arătând spre fruntea

lui Lucien, ai aici o mină de aur. Eu nu sunt „literar”, dar articolul dumitale l-am citit şi mi-a plăcut. Aşa da! asta zic şi eu vervă! M-am gândit numaidecât: „Asta o să ne aducă abonaţi!” Şi au şi venit. Am vândut cincizeci de numere.

— Contractul cu Étienne Lousteau e copiat în dublu exemplar şi gata de semnat? îl întrebă Finot pe unchi.

— Da, zise Giroudeau.

— Pune la acel pe care îl semnez cu domnul data de ieri, pentru ca Lousteau să fie obligat să-l respecte.

Finot îl luă de braţ pe noul redactor cu o camaraderie prefăcută ce îl cuceri pe poet şi îl trase pe scară, zicându-i:

— În felul ăsta, situaţia dumitale aici nu mai poate fi schimbată de nimeni. Te prezint eu însumi redactorilor *mei.* Iar diseară, Lousteau te va prezenta la teatre. Poţi să câştigi o sută cincizeci de franci pe lună la fiţuica pe care o va conduce Lousteau; de aceea, caută să te împaci bine cu el. Şi aşa, puşlamaua o să fie supărat pe mine că i-am legat mâinile în ceea ce te priveşte, dar dumneata ai talent şi nu vreau să fii la cheremul unui redactor-şef. Şi ceva ce trebuie să rămână numai între noi: poţi să-mi aduci două foi pe lună pentru revista mea săptămânală, o să ţi le plătesc cu două sute de franci. Nu vorbi cu nimeni despre învoiala asta, m-ar omorî ceilalţi, să ştie ce noroc are noul venit. Fă patru articole din cele două foi şi semnează două cu numele dumitale şi două cu un pseudonim, ca să nu ai aerul că mănânci pâinea altora. Situaţia ţi-o datorezi lui Blondet şi lui Vignon, care spun că eşti un băiat de viitor. Aşa că arată-te demn. Mai ales, fereşte-te de prieteni. În ceea ce ne priveşte pe noi doi, să ne înţelegem bine totdeauna. Serveşte-mă, şi te voi servi. Ai loji şi bilete de vândut pentru patruzeci de franci, şi cărţi de „măritat” pentru şaizeci de franci. Cu astea şi cu articolele pentru mine, ajungi la patru sute cincizeci de franci pe lună. Dacă eşti isteţ, te mai învârteşti şi de două sute de franci de la editori, oare o să-ţi plătească articole şi prospecte. Dar rămâi al meu, nu-i aşa? Pot să mă bizui pe dumneata.

Lucien îi strânse mâna lui Finot cu o bucurie nespusă.

— Să nu arătăm că suntem înţeleşi, îi zise Finot la ureche deschizând uşa unei mansarde de la etajul al cincilea al casei, şi situată în fundul unui coridor lung.

Lucien îi zări atunci pe Lousteau, pe Félicien Vernou, pe Hector Merlin şi pe alţi doi redactori pe care nu-i cunoştea, strânşi în jurul unei mese cu postav verde, cu un foc bun în sobă, şezând pe scaune sau pe fotolii, fumând ori râzând. Pe masa încărcată de hârtii, se vedeau o călimară plină cu cerneală şi câteva pene de scris destul de proaste, dar pe care redactorii le foloseau totuşi. Noul ziarist înţelese că acolo se înfăptuim opera cea mare.

— Domnilor, zise Finot, scopul reuniunii e instalarea în locul meu a scumpului nostru Lousteau ca redactor-şef al ziarului pe care sunt silit să-l părăsesc. Dar, deşi opiniunile mele suferă o transformare necesară ca să trec redactor-şef la revista ale cărei ţeluri vă sunt cunoscute, convingerile mele sunt aceleaşi şi rămânem prieteni. Sunt al vostru, după cum voi sunteţi ai mei. Împrejurările se schimbă, principiile rămân. Principiile sunt axa pe care se învârtesc acele barometrului politic.

Toţi redactorii izbucniră în râs.

— De la cine ai luat frazele astea? întrebă Lousteau.

— De la Blondet, răspunse Finot.

— Pe vânt, pe ploaie, pe furtună, pe timp frumos, zise Merlin, vom fi mereu împreună.

— Mă rog, reluă Finot, să nu ne mai pierdem în metafore: toţi aceia care vor avea articole de adus îl vor regăsi pe vechiul Finot. Domnul, zise el prezentându-l pe Lucien, lucrează cu voi. I-am făcut contractul, Lousteau.

Fiecare îl felicită pe Finot pentru avansarea lui şi pentru noile sale perspective.

— Iată-te acum cu un picior la noi şi cu celălalt la *ăia,* îi spuse unul dintre redactorii necunoscuţi lui Lucien; ai să fii

un *Ianus*[222]...

— Numai să nu fie un *anus* în articole! zise Vernou.

— Ne laşi să-i atacăm pe cei pe care nu-i putem suferi?

— Tot ce-o să vreţi voi! răspunse Finot.

— Ah! spuse Lousteau, păi, ziarul nu poate da înapoi. Domnul Châtelet s-a supărat, n-o să-l „slăbim" o săptămână întreagă.

— Ce s-a petrecut? întrebă Lucien.

— A venit să ceară socoteală, zise Vernou. Fostul fante al Imperiului a dat peste moş Giroudeau care, cu cel mai grozav sânge rece din lume, i-a arătat pe Philippe Bridau drept autorul articolului, şi Philippe i-a cerut baronului să-şi aleagă ora şi armele. Lucrurile au rămas aşa. Ne sfătuim acuma cum să-i cerem scuze baronului în numărul de mâine. Fiecare frază va fi o lovitură de pumnal.

— Muşcaţi-l zdravăn, o să umble după mine, zise Finot. O să pară că-i fac un serviciu domolindu-vă puţin; are legături cu guvernul şi o să punem mâna pe ceva, pe vreun post de profesor suplinitor sau pe vreun debit de tutun. Îmi pare bine că s-a înfuriat. Care din voi vrea să facă, în noul meu ziar, un articol de fond despre Nathan?

— Dă-i-l lui Lucien, spuse Lousteau. Hector şi Vernou fac articole pentru ziarele lor.

— Adio, domnilor, ne revedem, ca din întâmplare, la Barbin, zise Finot râzând.

Lucien primi câteva felicitări pentru admiterea lui în corpul de temut al ziariştilor, iar Lousteau îl prezentă ca pe un om în care se puteau încrede.

— Lucien vă invită în masă la supeul dat acasă de frumoasa Coralie.

— Coralie trece la Gymnase, îi zise Lucien lui Étienne.

— În acest caz, domnilor, suntem de acord să-i facem reclamă Coraliei, nu-i aşa? În toate ziarele, strecuraţi

[222] *Ianus* – personaj din mitologie. Ianus dobândise de la Saturn calitatea de a privi cu o faţă spre trecut şi cu alta spre viitor, din care cauză era reprezentat cu două feţe.

câteva rânduri despre angajamentul ei şi lăudaţi-i talentul. Atribuiţi tact şi dibăcie conducerii de la Gymnase; să-i atribuim şi spirit?

— Desigur, şi spirit, răspunse Merlin; Frédéric are la ei o piesă[223] în colaborare cu Scribe.

— O! asta înseamnă că directorul Gymnase-ului este cel mai prevăzător şi isteţ speculator, zise Vernou.

— A! încă ceva. Să nu vă scrieţi articolele despre cartea lui Nathan până nu stăm întâi de vorbă, şi să vă spun de ce, adăugă Lousteau. Trebuie să-l servim pe noul nostru coleg. Lucien are de plasat două cărţi, o culegere de sonete şi un roman. Să vadă şi el puterea unei notiţe strecurate în ziar! În trei luni, trebuie să ajungă un mare poet. Ne vom folosi de *Margaretele* lui, ca să lovim în *Ode,* în *Balade*, în *Meditaţii,* în toată poezia romantică.

— Ar fi nostim ca sonetele să fie proaste, zise Vernou. Ce crezi despre ele, Lucien?

— Da, cum ţi se par? întrebă unul dintre redactorii necunoscuţi.

— Domnilor, sunt bune, zise Lousteau, pe cuvântul meu.

— Foarte bine, spuse Vernou, o să dau cu ele peste mas poeţilor ăstora bisericoşi care mi-au împuiat capul.

— Dacă Dauriat nu cumpără diseară *Margaretele,* îl bombardăm cu articole contra lui Nathan.

— Şi Nathan ce-o să zică? exclamă Lucien.

Cei cinci redactori izbucniră în râs.

— O să fie încântat, zise Vernou. O să vezi cum avem noi grijă de toate.

— Prin urmare, domnul e de-ai noştri? întrebă unul dintre cei doi redactori pe care Lucien nu-i cunoştea.

— Da, da, Frédéric, fără glume. Vezi, Lucien, îi zise Étienne noului lor coleg, cum ne purtăm noi cu tine. Aşa să faci şi tu cu noi, când va fi nevoie. Noi îl iubim cu toţii pe

[223] *Frédéric are la ei o piesă* – Frédéric era numele de teatru al lui *Du Petit-Méré* (1785—1827), autor de melodrame; era obiceiul ca aceste piese uşoare să nu fie semnate decât cu prenumele autorului.

Nathan, şi totuşi o să-l atacăm. Acum, să ne împărţim împărăţia lui Alexandru cel Mare. Frédéric, vrei Théâtre-Français şi l'Odéon?

— Dacă domnii n-au nimic împotrivă, zise Frédéric.

Toţi dădură din cap, însă Lucien văzu sclipind unele priviri invidioase.

— Eu rămân cu Opera, Théâtre des Italiens[224] şi cu Opera Comică, spuse Vernou.

— Atunci, Hector ia teatrele de vodeviluri, zise Lousteau.

— Şi eu rămân fără teatre? exclamă celălalt redactor pe care nu-l cunoştea Lucien.

— Stai, stai. Hector o să-ţi lase *les Variétés,* iar Lucien *Porte-Saint-Martin,* zise Étienne. Dă-i lui *Porte-Saint-Martin,* e nebun după Fanny Beaupré, îi spuse el lui Lucien; tu o să iei Circul Olimpic în schimb. Eu o să iau *Bobino, les Funambules* şi pe *Madame Saqui*[225]*...* Ce-avem pentru numărul de mâine?

— Nimic.

— Nimic?

— Nimic!

— Domnilor, vă rog să fiţi la înălţime pentru primul meu număr. Baronul Châtelet şi cu scoica lui nu mai „ţin" nicio săptămână. Autorul *Solitarului* s-a învechit şi el.

— *Sosthene-Demosthene* nu mai are haz, sări şi Vernou; toată lumea ni l-a luat.

— Da, ne trebuie ceva victime noi, zise Frédéric.

---

[224] *Théâtre des Italiens* – Reprezentaţiile de operă italiană au fost organizate la Paris din 1789 şi reluate din iniţiativa lui Picard, în 1804; reorganizat în 1821, teatrul a cunoscut o perioadă înfloritoare cu operele lui Rossini şi cu cântăreţe ca Pasta, Malibran etc.

[225] *Bobino, Les Funambules... Madame Saqui – Bobino (Saix)* era un echilibrist-clovn din vremea restauraţiei, care putea fi văzut în teatrul lui jucând farse şi pantomime; la *Les Funambules,* s-au dat mai întâi spectacole de marionete şi de acrobaţie: din 1825, se jucau aici şi pantomime; doamna *Saqui* (1786—1866), fiică de acrobat, avea şi ea un teatru unde s-a produs dansând pe sârmă până la vârsta de şaptezeci şi şase de ani.

— Ce-ar fi să începem să ne batem joc de virtuoşii de dreapta? Dacă am spune despre domnul de Bonald că îi put picioarele? exclamă Lousteau.

— Să începem o serie de portrete de oratori de-ai guvernului! zise Hector Merlin.

— Apucă-te de lucru, sări Lousteau, tu îi cunoşti, sunt din partidul tău, află unele intrigi din sânul partidului. Ia-i de chică pe Beugnot[226], pe Syrieys de Mayrinhac şi pe alţii. Poţi scrie articolele dinainte: nu-i faci ziarului nicio încurcătură.

— Ce-ar fi să născocim vreun refuz de înmormântare[227], cu circumstanţe mai mult sau mai puţin agravante? propuse Hector.

— Să nu călcăm pe urmele ziarelor constituţionale, care îşi îndoapă rubricile „Către preoţii de la sate” cu *raţe,* răspunse Vernou.

— Raţe? făcu Lucien.

— Noi numim *raţă,* îi răspunse Hector, un fapt care are aerul de a fi adevărat, dar care e născocit pentru a înviora rubrica de fapte diverse din Paris, când sunt neinteresante. *Raţa* e o descoperire a lui Franklin[228], care a inventat paratrăsnetul, *raţa* şi republica. Acest ziarist i-a tras pe sfoară atât de straşnic pe enciclopedişti cu *raţele* lui de dincolo de mare, încât, în *Istoria filosofică a Indiilor,* Raynal[229] a dat două din *raţele* astea drept fapte autentice.

— Zău? nu ştiam asta, zise Vernou. Care sunt cele două

[226] *Beugnot* – *Jacques-Claude Beugnot* (1761—1835) înnobilat de Napoleon, a trecut de partea Restauraţiei la venirea Bourbonilor şi a devenit ministru sub Ludovic al XVIII-lea.

[227] *vreun refuz de înmormântare* – Opoziţia liberală nu pierdea prilejul de a înfiera abuzurile bisericii catolice, care refuza dreptul de înmormântare atunci când avea anumite interese; amintim că Molière, celebrul autor de comedii din secolul al XVII-lea, nu putuse fi îngropat cu slujbă religioasă; la începutul secolului al XIX-lea, odată cu revenirea Bourbonilor, interdicţia fu din nou aplicată.

[228] *Franklin (Benjamin)* (1706—1790) – fizician, publicist şi om de stat american, unul dintre principalii conducători ai luptei pentru independenţa americană; a redactat, împreună cu Th. Jefferson, *Declaraţia de independenţă a Statelor-Unite* (1776).

raţe?

— Povestea unui englez care îşi vinde eliberatoarea, o negresă, după ce o lăsase mamă, în scopul de a scoate cât mai mulţi bani de pe urma ei. Apoi pledoaria sublimă a tinerei cu burta mare, care îşi câştigă cauza. Când Franklin a venit la Paris, a mărturisit în casă la Necker cum stau lucrurile cu *raţele* lui, spre marea încurcătură a filosofilor francezi. Şi iată cum lumea nouă a corupt-o de două ori pe cea veche.

— Ziarul, spuse Lousteau, ia drept adevărat tot ceea ce e posibil. Asta e punctul nostru de plecare.

— Nici justiţia penală nu procedează altfel, zise Vernou.

— Atunci, pe diseară la nouă, aici, spuse Merlin.

Toată lumea se sculă în picioare, îşi strânse mâinile şi şedinţa fu ridicată în mijlocul mărturiilor de cea mai înduioşătoare familiaritate.

— Ce i-ai făcut lui Finot, îl întrebă Lousteau pe Lucien când coborau, că a şi încheiat târgul cu tine? Eşti singurul cu care s-a angajat.

— Eu? Nimic; el mi l-a propus, răspunse Lucien.

— Mă rog; aş fi fericit să te ştiu în bune raporturi cu el, am fi amândoi mai tari.

La parter, Étienne şi Lucien îl întâlniră pe Finot, care îl luă deoparte pe Lousteau, în cabinetul redacţional ţinut de ochii lumii.

— Semnaţi contractul, pentru ca noul director să creadă afacerea încheiată încă de ieri, zise Giroudeau întinzându-i lui Lucien două foi de hârtie timbrală.

Citind contractul, Lucien auzi între Étienne şi Finot o discuţie destul de zgomotoasă, care se învârtea în jurul produselor în natură ale ziarului. Étienne îşi cerea partea

---

[229] *în „Istoria filosofică a Indiilor", Raynal...* – Enciclopedistul *Guillaume Raynal* (1713—1796), istoric şi filozof, este unul dintre autorii lucrării *Istoria filosofică şi politică a aşezărilor europenilor în cele două Indii*; la această lucrare au colaborat şi alţi enciclopedişti mai cu vază, ca Diderot şi d'Holbach.

din impozitele percepute de Giroudeau. Căzură desigur la o tranzacţie, căci cei doi prieteni ieşiră pe deplin înţeleşi.

— La opt, în Galeriile de Lemn, la Dauriat, îi zise Étienne lui Lucien.

Un tânăr se prezentă oferindu-se să fie redactor. Era sfios şi tulburat ca Lucien altădată. Lucien îl văzu cu o plăcere ascunsă pe Giroudeau făcând cu acesta aceleaşi glume cu care bătrânul militar se descotorosise şi de el întâia oară; interesul îl făcea să înţeleagă prea bine acum nevoia acestui şiretlic, care punea stavilă de netrecut între începători şi mansarda unde pătrundeau doar cei aleşi.

— Şi aşa, nu sunt destui bani pentru redactori, îi zise el lui Giroudeau.

— Dacă aţi fi mai mulţi, fiecare din dumneavoastră ar lua mai puţin, răspunse căpitanul. Asta e!

Fostul militar îşi învârti bastonul între degete, ieşi tuşind *hrm! hrm!* ca de obicei, şi rămase încremenit văzându-l pe Lucien urcându-se în mândra trăsură ce staţiona pe bulevard.

— Dumneavoastră sunteţi acum militarii, şi noi civilii, îi spuse fostul oştean.

— Pe cuvântul meu, tinerii ăştia mi se par cei mai de treabă copii din lume, îi zise Lucien Coraliei. Iată-mă ziarist, cu siguranţa de a putea câştiga şase sute de franci pe lună, muncind ca o vită; însă îmi voi plasa cele două lucrări şi voi face şi altele, căci prietenii vor avea grijă să aibă succes! Aşa că spun şi eu ca tine: „Mână, birjar!”

— O să izbuteşti, puiule: numai să nu fi tot atât de bun pe cât eşti de frumos, căci o să te pierzi. Fii rău cu oamenii, e calea cea mai bună.

Coralie şi Lucien se duseră să se plimbe în Bois de Boulogne, unde se întâlniră iar cu marchiza d’Espard, cu doamna de Bargeton şi cu baronul du Châtelet. Doamna de Bargeton se uită la Lucien cu un aer seducător ce putea fi luat drept un salut. Camusot comandase cel mai ales prânz din lume. Coralie, ştiindu-se scăpată de el, se purtă atât de

fermecător cu bietul negustor de mătăsuri, încât el nu-şi aminti ca, în timpul celor patrusprezece luni ale legăturii lor, s-o fi văzut vreodată aşa de încântătoare, de atrăgătoare.

— Ei, ce mai vorbă, îşi zise el, rămân cu ea, *oricum!*

Camusot îi propuse în taină Coraliei o subvenţie de şase mii de franci în rentă trecută în cartea-mare, pe care nevastă-sa n-o cunoştea, dacă dânsa voia să-i rămână metresă, iar el se învoia să închidă ochii asupra legăturii cu Lucien.

— Să-l trădez eu pe îngerul ăsta?... Păi, uită-te la el, sărmane maimuţoi, şi uită-te şi la tine! îi zise ea arătându-l pe poet, pe care Camusot îl ameţise puţin dându-i să bea.

Camusot se hotărî să aştepte ca mizeria să-i redea femeia pe care tot mizeria i-o dăduse.

— Cu alte cuvinte, n-o să fiu decât prietenul tău, spuse el sărutând-o pe frunte.

Lucien se despărţi de Coralie şi de Camusot ca să se ducă la Galeriile de Lemn. Ce schimbări adusese în mintea lui iniţierea în tainele ziarului! Se amestecă în mulţimea care şerpuia prin galerii, se arătă obraznic pentru că avea o amantă, intră la Dauriat ca la el acasă pentru că era ziarist. Găsi acolo multă lume, dădu mâna cu Blondet, cu Nathan, cu Finot, cu toţi literaţii cu care se înfrăţise de o săptămână încoace; se crezu cineva şi îşi închipui că e mai ceva decât colegii lui; vinul din care băuse oleacă prea mult îl ajută de minune, fu spiritual şi dovedi că se pricepea să urle laolaltă cu lupii. Totuşi, Lucien nu culese aprobările tacite – mute sau vorbite – pe care le sperase; îşi dădu seama de un început de gelozie la cei de faţă, mai puţin neliniştiţi, cât mai ales curioşi să afle ce loc avea să ia noul-venit, şi cu ce se va alege la împărţeala generală a produselor presei. Numai pe Finot, care găsea în Lucien o mină de exploatat, şi pe Lousteau, care credea că are drepturi asupra lui, îi văzu poetul zâmbindu-i. Lousteau, dare şi începuse să se poarte ca un redactor-şef, ciocăni tare în geamul biroului lui

Dauriat.

— O clipă, dragă, îi răspunse editorul ridicând capul pe deasupra perdelelor verzi şi recunoscându-l.

Clipa ţinu o oră, după care Lucien şi Lousteau pătrunseră în sanctuar.

— Ei, te-ai gândit la afacerea cu prietenul nostru? întrebă noul redactor-şef.

— Mai încape vorbă? spuse Dauriat lăsându-se pe spate în fotoliu în chip de sultan. Am răsfoit culegerea şi am dat-o s-o citească şi unui om de gust, care se pricepe, căci eu n-am pretenţia asta. Eu, dragă, cumpăr gloria gata făcută, aşa după cum englezul ăla cumpără dragostea. Eşti la fel de mare poet, pe cât eşti de frumos băiat, dragule, îi zise Dauriat. Pe cuvântul meu de om de treabă, nu de editor (notează!), sonetele dumitale sunt minunate, nu se simte efortul, după cum e şi firesc când ai inspiraţie şi vervă. În sfârşit, ştii să găseşti rima, una dintre calităţile şcolii noi. Din păcate, *Margaretele* sunt o carte frumoasă, dar nu sunt o afacere bună, iar eu nu mă pot ocupa decât de întreprinderi mari. Cu mâna pe conştiinţă, nu vreau să-ţi cumpăr sonetele, mi-ar fi cu neputinţă să le „desfac”, şi nu oferă destul câştig ca să mă apuc de cheltuieli pentru a le asigura succesul. De altminteri, nici dumneata n-o să mai faci poezii, cartea dumitale e o carte izolată. Eşti tânăr, tinere! Îmi aduci veşnicul caiet cu primele versuri făcute de toţi oamenii de litere când ies din liceu, la care toţi la început ţin, şi de care mai târziu râd. Ia uite la Lousteau, prietenul dumitale, şi el trebuie să aibă un poem ascuns în vreun sertar. Ia spune: n-ai şi tu un poem în care ai crezut Lousteau? întrebă Dauriat uitându-se hoţeşte la Étienne.

— Ehe, cum aş putea altfel să scriu proză? întrebă Lousteau.

— Ei, vezi? nici nu-mi spusese până acum; dar amicul nostru cunoaşte editurile şi afacerile, reluă Dauriat. Pentru mine, chestiunea, zise el alintându-l pe Lucien, nu e să ştiu dacă eşti un mare poet; dumneata ai multe, foarte multe

calităţi; dacă aş fi la începutul meseriei, aş face greşeala de a te edita. Dar, mai întâi de toate, comanditarii şi cei care îmi dau astăzi fonduri m-ar înţărca; le e de ajuns că anul trecut am pierdut douăzeci de mii de franci, nici nu vor să mai audă de poezie, şi ei sunt stăpânii! Totuşi, chestiunea nu e aici. Admit că eşti un poet mare, dar o să fii şi fecund? O să faci regulat sonete? Ajungi la zece volume? Poţi fi dumneata o afacere bună pentru mine? Ei bine, nu; dumneata vei fi un prozator încântător; ai prea mult spirit ca să ţi-l strici umblând după rime. Când ai de câştigat treizeci de mii de franci pe an la ziare, n-o să îi schimbi pe trei mii de franci pe care ţi i-ar aduce cu mare greutate stihurile, strofele şi celelalte poezioare ale dumitale!

— Dauriat, ştii că domnul e la ziar, zise Lousteau.

— Da, răspunse Dauriat, i-am citit articolul; şi, în interesul lui bineînţeles, îi refuz *Margaretele!* Da, domnul meu, îţi voi da mai mult peste şase luni pentru articolele ce ţi le voi cere decât pentru poezia dumitale de nevândut!

— Şi gloria? exclamă Lucien.

Dauriat şi Lousteau începură să râdă.

— Ei, drăcie, zise Lousteau, nu şi-a pierdut încă iluziile.

— Gloria, răspunse Dauriat, înseamnă zece ani de stăruinţă şi alternativa unei pierderi sau a unui câştig de o sută de mii de franci pentru editor. Dacă vei găsi nebuni oare să-ţi tipărească poeziile, într-un an de acum înainte, vei avea stimă pentru mine aflând rezultatul întreprinderii lor.

— Aveţi manuscrisul aici? întrebă rece Lucien.

— Poftim, prietene, răspunse Dauriat, care se îndulcise mult faţă de poet.

Lucien luă sulul fără să se uite în ce stare se află sfoara, într-atâta avea Dauriat aerul să fi citit *Margaretele.* Ieşi cu Lousteau fără să se arate nici abătut, nici nemulţumit. Dauriat îi însoţi pe cei doi prieteni în prăvălie vorbindu-le de ziarul lui şi de al lui Lousteau. Lucien se juca neatent cu manuscrisul.

— Crezi că Dauriat ţi-a citit sonetele, sau că a pus pe cineva să le citească? îi şopti Étienne la ureche.

— Da, zise Lucien.

— Uită-te la sigiliu!

Lucien găsi cerneala şi sfoara în deplină unire.

— Ce sonet vi s-a părut mai deosebit? îl întrebă Lucien pe editor îngălbenindu-se de mânie şi de furie.

— Toate sunt deosebite, prietene, răspunse Dauriat, dar acela despre margaretă e minunat, se termină atât de fin, de delicat. Acolo, am ghicit ce succes trebuie să aibă proza dumitale. De aceea te-am şi recomandat fără întârziere lui Finot. Fă-ne articole, şi ţi le vom plăti bine. Vezi dumneata, e frumos să visezi la glorie, dar nu uita să calci şi pe pământ, şi primeşte tot ce ti se oferă. Când vei fi bogat, o să faci şi versuri.

Poetul ieşi brusc în galerie ca să nu izbucnească, prea era furios!

— Ehei, copilule, îi zise Lousteau care veni după el, stai domol. Ia oamenii aşa cum sunt: mediocri. Vrei să-ţi iei revanşa?

— Cu orice preţ, făcu poetul.

— Uite un exemplar din cartea lui Nathan pe care mi l-a dat chiar acum Dauriat; ediţia a doua apare mâine, reciteşte-o şi arde-i un articol care să-l facă praf. Félicien Vernou nu-l poate suferi pe Nathan, pentru că succesul acestuia, după părerea lui, ameninţă succesul viitoarei lui cărţi. Una dintre maniile acestor oameni mărunţi e să creadă că, sub soare, nu-i loc pentru două succese. Aşa că o să-ţi publice numaidecât articolul în ziarul mare La care lucrează.

— Dar ce să spui contra cărţii ăsteia? E frumoasă, exclamă Lucien.

— Hei, dragul meu, învaţă-ţi meseria, zise râzând Lousteau. Cartea, de-ar fi ea şi o capodoperă, trebuie să devină sub pana ta e prostie de nedescris, o operă primejdioasă şi nesănătoasă.

— Dar cum?

— Schimbându-i frumuseţile în defecte.

— Nu sunt în stare de o asemenea scamatorie.

— Dragul meu, un ziarist e un acrobat, trebuie să te obişnuieşti cu neajunsurile noii tale profesiuni. Uite, sunt bun cu tine, iată ce trebuie să faci în asemenea împrejurare. Atenţie, copilule! începi spunând că opera e frumoasă, şi n-ai decât să scrii ceea ce gândeşti. Publicul o să-şi zică: „Criticul acesta vorbeşte fără gelozie, o să fie imparţial”. Din clipa aceea, publicul îţi va lua critica drept conştiincioasă. După ce ai cucerit stima cititorului, îţi vei arăta părerea de rău că trebuie să te ridici contra sistemului în care astfel de cărţi vor târî literatura franceză. „Franţa, vei zice, nu conduce ea oare inteligenţa lumii întregi? Până astăzi, din secol în secol, scriitorii francezi menţineau Europa pe calea analizei, a cercetării filosofice, prin autoritatea stilului şi prin forma originală ce o dădeau ideilor.” Aici, strecori pentru burghezi un elogiu al lui Voltaire, al lui Rousseau, Diderot, Montesquieu, Buffon[230]. Explici apoi cât de necruţătoare e limba în Franţa şi dovedeşti că e un lustru aşternut peste cugetare. Lansezi nişte axiome, ca de pildă: „Un scriitor mare în Franţa e totdeauna şi un om mare, limba îl sileşte să gândească totdeauna; nu tot. aşa se întâmplă în celelalte ţări” etc. Îţi vei demonstra cele susţinute comparând pe Rabener, un moralist satiric german, cu La Bruyère[231]. Nimic nu-l impune pe un critic în ochii publicului mai mult decât să vorbească de un autor străin necunoscut. Cu Kant şi-a făcut Cousin[232]

---

[230] *pentru burghezi, un elogiu al lui Voltaire, al lui Rousseuu, Montesquieu, Buffon* – Iluminiştii din secolul al XVIII-lea, care pregătiseră ideologic revoluţia din 1789—1794, nu erau, fireşte, admiraţi de aristocraţi, ci de burghezi.

[231] *Rabener... La Bruyère* – *Gottlieb-Wilhelm Rabener* (1714—1771), ale cărui satire i-au adus faimă în vremea sa, fără a avea însă valoarea universală a *Caracterelor* moralistului francez *La Bruyère* (1645—1696).

[232] *Cu Kant şi-a făcut Cousin cariera* – Filosoful francez *Victor Cousin* (1792—1867) a profesat un fel de eclectism filosofic, în care, totuşi,

cariera. Ajuns aici, arunci cuvântul care rezumă şi explică în faţa proştilor sistemul oamenilor noştri de geniu din secolul trecut, numind literatura lor o *literatură de idei*. Înarmat cu această formulă, începi să izbeşti cu toţi morţii iluştri în capul autorilor în viaţă. Explici atunci că, în epoca noastră, se iveşte o nouă literatură în care se abuzează de dialog (cea mai facilă dintre formele literare), şi de descrieri ce te scutesc de a gândi. Pui faţă în faţă romanele lui Voltaire, Diderot, Steme, Le Sage, atât de substanţiale, de necruţătoare, şi romanul modern[233] în care totul se traduce prin imagini, şi pe care Walter Scott[234] l-a *dramatizat* prea mult. Într-un astfel de gen, nu are merit decât inventatorul. „Romanul de felul celor ale lui Walter Scott e un gen şi nu un sistem", vei spune. Trebuie să faci praf acest gen nenorocit în care ideile se subţiază, se moaie, gen la îndemâna oricărei minţi, gen în care oricine poate ajunge uşor autor, gen pe care îl vei numi în cele din urmă *literatură de imagini.* Te întorci cu argumentaţia asta asupra lui Nathan, strivindu-l sub ea, şi demonstrând că e un imitator care n-are decât aparenţa unui talent. Stilul cel mare al secolului al XVIII-lea, concis, reţinut, îi lipseşte cărţii lui; vei dovedi că autorul a înlocuit sentimentele cu evenimente. Mişcarea nu înseamnă viaţă, tabloul nu înseamnă idee! Vârâ sentinţe de-astea, publicul le repetă. Cu tot meritul operei, ea îţi apare atunci fatală şi primejdioasă, pentru că deschide gloatei porţile templului

---

categoria „raţiunea pură" a lui Kant ocupa rolul principal; în felul acesta, Kant a fost făcut cunoscut în Franţa.

[233] *romanele lui Voltaire, Diderot, Sterne, Lesage... şi romanul modern* – Opoziţia este făcută între romanele de idei, de atitudine critică din secolul al XVIII-lea şi romanul romantic de la începutul secolului al XIX-lea, în care pitorescul şi intriga sentimentală, în cadru de multe ori istoric, sunt dominante.

[234] *Walter Scott* – romancier englez (scoţian) (1771—1832), foarte citit în vremea lui Balzac, deoarece romanele lui istorice erau socotite ca modele ale unui gen apreciat de romantici; ele evocau trecutul, cu predilecţie pentru pitoresc, „în imagini".

Gloriei, iar în depărtare vei lăsa să se zărească o armată întreagă. de mici autori grăbiţi să imite această formă atât de uşoară. Aici, poţi să te jelueşti de decadenţa gustului şi să strecori elogiul domnilor Étienne, Jouy, Tissot, Gosse, Duval, Jay, Benjamin Constant, Aignan, Baour-Lormian, Villemain[235], corifeii partidului liberal napoleonian, care protejează ziarul lui Vernou. Înfăţişează falanga asta glorioasă rezistând năvălirii romanticilor, apărând ideea şi stilul împotriva imaginii şi vorbăriei, continuând şcoala voltairiană şi împotrivindu-se şcolii engleze şi germane, precum cei şaptesprezece oratori de stânga luptă pentru naţiune împotriva ultraregaliştilor de dreapta. La adăpostul acestor nume respectate de marea majoritate a francezilor, care vor ţine totdeauna cu opoziţia de stânga, poţi să-l zdrobeşti pe Nathan împreună cu cartea lui care, deşi cuprinde mari frumuseţi, totuşi înscăunează în Franţa o literatură lipsită de idei. Din clipa asta nu mai e în cauză Nathan şi cartea lui, ci gloria Franţei, înţelegi? Datoria condeielor cinstite şi curajoase e să se împotrivească din toate puterile acestor importuri străine. Aici, linguşeşte cititorul. După tine, Franţa e destul de şireată ca să nu se lase păcălită. Dacă editorul, prin mijloace de care nu vrei să te ocupi, a făcut la început rost de un succes, publicul adevărat şi-a dat repede seama de răul pricinuit de cei cinci

[235] *domnii Étienne, Jouy, Tissot, Gosse, Duval, Jay, Benjamin Constant, Aignan, Baour-Lormian, Villemain* – dintre aceşti corifei ai partidului liberal şi continuatori ai spiritului secolului al XVIII-lea sau antiromantici, cei mai cunoscuţi sunt: *Benjamin Constant* şi criticul *François Villemain.* Pentru *Étienne*, *Jouy, Tissot* şi *Jay* v. notele 37 şi 188; *Étienne Gosse* (1773—1834), polemist al opoziţiei antimonarhice în timpul lui Carol al X-lea, publicând ziarul *Pandore* şi comedii, printre care *Iezuiţii şi ceilalţi Tartufi; Alexandre-Vincent-Pineux Duval* (1767—1842), autor dramatic, şi el victimă a cenzurii regale; a luat poziţie contra romantismului; *Étienne Aignan* (1773—1824), academician, autor al unei traduceri în versuri a *Iliadei* şi al câtorva tragedii; *Baour-Lormian* (1770—1854); s-a raliat la restauraţie şi a atacat romantismul; *Abel-François Villemain* (1790—1870), profesor şi critic literar, membru al Academiei, deputat sub restauraţie şi ministru al Instrucţiunii Publice după 1830.

sute de naivi care i-au cumpărat cartea. Mai spui apoi că, după ce a avut norocul să vândă o ediţie din această carte, editorul se arată foarte îndrăzneţ, mai scoţând încă una, şi îţi arăţi regretul că un editor atât de îndemânatic cunoaşte atât de puţin simţămintele ţării. Asta e, în mare, cuprinsul articolului. Toarnă spirit şi oţet peste raţionamentele astea, şi Dauriat o să se dea de ceasul morţii. Dar nu uita să sfârşeşti având aerul că deplângi la Nathan greşeala unui om căruia, dacă părăseşte calea asta, literatura contemporană îi va datora multe opere frumoase.

Lucien rămăsese încremenit ascultându-l pe Lousteau: unul câte unul îi cădeau vălurile de pe ochi, descoperea adevăruri literare pe care nici nu le bănuise.

— Tot ce-mi spui tu e drept şi adevărat! exclamă el.

— Păi, altfel, parcă ai putea să ataci cartea lui Nathan? zise Lousteau. Ţi-am arătat, micule, o primă formă de articol folosit pentru dărâmarea unei lucrări. Asta-i târnăcopul criticului. Dar mai sunt şi alte formule! o să le înveţi cu vremea. Când vei fi neapărat silit să vorbeşti de un om care nu ţi-e pe plac (uneori proprietarul, redactorul-şef al unui ziar, sunt şi ei obligaţi de alţii), vei desfăşura negaţiile a ceea ce numim noi articolul de fond. Pui în fruntea articolului titlul cărţii de care ţi se cere să vorbeşti; începi cu consideraţii generale, în care poţi să te ocupi până şi de greci şi de romani, apoi spui la sfârşit: „Consideraţiile acestea ne aduc la cartea domnului cutare, care va face obiectul unui al doilea articol”. Iar al doilea articol nu apare niciodată. Înăbuşi astfel cartea între două promisiuni. Aici, nu faci un articol împotriva lui Nathan, ci împotriva lui Dauriat; trebuie să ştii să dai cu târnăcopul. Dintr-o carte frumoasă nu dărâmă nimic, pe când într-o carte proastă, târnăcopul pătrunde până la fund; în primul caz, nu îl loveşte decât pe editor, iar în al doilea, îi face un serviciu publicului. Formele astea de critică literară se întrebuinţează şi în critica politică.

Lecţia crudă a lui Étienne deschidea compartimente noi

în imaginaţia lui Lucien, care înţelese de minune meseria.

— Hai la ziar, zise Lousteau, să ne întâlnim cu prietenii şi să punem la cale, în fugă, un atac contra lui Nathan. O să le placă, ai să vezi.

Ajunşi în strada Saint-Fiacre, suiră împreună la mansarda unde se făcea ziarul şi Lucien fu mirat, dar şi încântat, văzând bucuria cu care ceilalţi căzură de acord să dărâme cartea lui Nathan. Hector Merlin luă un petec de hârtie şi scrise rândurile următoare, pe care se duse să le dea la ziarul său:

Se anunţă o a doua ediţie a cărţii domnului Nathan. Dorisem să păstrăm tăcere asupra acestei lucrări, însă această aparenţă de succes ne sileşte să publicăm un articol, nu atât asupra operei, cât asupra tendinţei tinerei literaturi.

În fruntea glumelor pentru numărul de a doua zi, Lousteau puse fraza următoare:

*

Editorul Dauriat publică o a doua ediţie din cartea domnului Nathan. Oare dânsul nu cunoaşte adagiul juridic: NON BIS IN IDEM[236]*? Cinste curajului sortit zădărniciei!*

Cuvintele lui Étienne fuseseră ca o făclie luminoasă pentru Lucien, căruia dorinţa de a se răzbuna pe Dauriat îi ţinu loc de conştiinţă şi de inspiraţie. În trei zile, în timpul cărora nu ieşi din camera Coraliei, unde lucra la gura sobei, servit de Bérénice şi mângâiat în clipele lui de oboseală de către atenta şi tăcuta Coralie, Lucien duse la bun sfârşit un articol critic, de vreo trei coloane, în care se ridicase până la o înălţime surprinzătoare. Dădu fuga la ziar, era nouă

[236] *non bis in idem* – Sensul acestui adagiu juridic latin este: nu poţi fi judecat de două ori pentru acelaşi delict.

seara; îi găsi pe redactori şi le citi ceea ce scrisese. Fu ascultat cu seriozitate. Félicien nu scoase o vorbă, luă manuscrisul şi porni buzna pe scări.

— Ce l-a apucat? exclamă Lucien.

— Îţi duce articolul la tipografie! zise Hector Merlin: e o capodoperă în care nu-i nicio vorbă de scos şi niciun rând de adăugat.

— E de ajuns să-ţi arate omul drumul! spuse Lousteau.

— Aş vrea să văd mutra lui Nathan când o să citească asta mâine, zise un alt redactor pe chipul căruia strălucea o mulţumire deplină.

— Trebuie să fim prieteni cu dumneata, spuse Hector Merlin.

— Vasăzică e bine? întrebă repede Lucien.

— Blondet şi Vignon or să se îmbolnăvească, zise Lousteau.

— Am mai adus, reluă Lucien, un mic articol pe oare l-am făcut pentru voi cei de aici, şi, în caz de succes, pot să vă dau o serie de compoziţii asemănătoare.

— Citeşte-ni-l, zise Lousteau.

Lucien le citi atunci unul dintre articolele spumoase care făcură faima fiţuicii aceleia, şi în care, în două coloane, zugrăvea un mic detaliu din viaţa pariziană, o figură, un tip, un eveniment obişnuit, sau câteva ciudăţenii. Articolul de probă, intitulat *Trecătorii din Paris,* era scris în acea manieră nouă şi originală în care gândirea rezulta din ciocnirea cuvintelor, în oare zăngănitul adverbelor şi adjectivelor trezea atenţia. Articolul era tot atât de deosebit de articolul grav şi profund asupra lui Nathan, pe cât se deosebesc *Scrisorile persane* de *Spiritul legilor*[237]*.*

[237] *pe cât se deosebesc „Scrisorile persane" de „Spiritul legilor"* – Cele două opere ale lui Montesquieu se deosebesc, în adevăr, mult: *Scrisorile persane* (1721) sunt o satiră spirituală la adresa moravurilor de la începutul secolului al XVIII-lea, pe când *Spiritul legilor* (1748): este o lucrare filosofică, istorică şi juridică, rod al cercetărilor scriitorului cu privire la originea instituţiilor politice şi a legislaţiilor.

— Te-ai născut ziarist, îi spuse Lousteau. Asta „intră” mâine: mai fă din astea câte vrei.

— Ei, ştiţi, zise Merlin, Dauriat e furios de cele două ghiulele îndreptate asupra prăvăliei lui. Viu de la el; tuna şi fulgera, era pornit contra lui Finot, care răspundea că ţi-a vândut ţie ziarul. L-am luat deoparte şi i-am şoptit la ureche: *„Margaretele* or să te coste scump! Îţi vine un om de talent, şi dumneata îl trimiţi la plimbare, când noi îl primim cu braţele deschise!”

— Dauriat o să rămână trăsnit când o vedea articolul pe care l-am ascultat noi acuma, îi spuse Lousteau lui Lucien. Vezi, puştiule, ce înseamnă un ziar? Poftim, răzbunarea ta a pornit la drum! Baronul Châtelet a venit azi-dimineaţă să-ţi ceară adresa; publicasem un articol sângeros în contra lui. Fostul fante e slab de înger, e desperat. N-ai citit jurnalul? articolul e nostim. Uite: *Înmormântarea Cocostârcului jelit de Scoică.* În lume, doamnei de Bargeton nu i se mai zice decât *Scoica,* iar pe Châtelet nu-l mai scot din *baronul Cocostârc.*

Lucien luă ziarul şi nu-şi putu ţine râsul citind mica bijuterie de spirit datorită lui Vernou.

— Or să capituleze, zise Hector Merlin.

Lucien luă parte cu vervă la câteva din glumele şi înţepăturile cu care se încheia numărul ziarului, pălăvrăgind şi fumând, povestindu-şi unii altora întâmplările din timpul zilei, metehnele camarazilor sau câte un nou amănunt despre caracterul lor. Conversaţia, nespus de spirituală, de ironică, de răutăcioasă, îi îngădui lui Lucien să mai afle unele năravuri şi nume literare.

— Cât timp se culege ziarul, zise Lousteau, dau o raită cu tine, ca să te prezint pe la toţi controlorii şi prin toate culisele teatrelor în care ai intrarea liberă; pe urmă mergem să le vedem pe Florine şi pe Coralie La Panorama-Dramatique, ne vom *zbengui* cu ele în cabinele lor.

Amândoi deci, braţ la braţ, umblară din teatru în teatru, Lucien fiind înscăunat ca redactor, complimentat de

directori, privit cu atenţie de actriţe, care aflaseră toate de importanţa ce le-o dăduse un singur articol Coraliei şi Florinei, angajate, una la Gymnase cu douăsprezece mii de franci pe an, iar cealaltă cu opt mii de franci la Panorama. Toate acestea erau tot atâtea ploconeli în faţa lui Lucien, care îl făcură să crească în propriii săi ochi şi îi dădură putinţa să-şi măsoare puterea. La unsprezece, cei doi prieteni ajunseră la Panorama-Dramatique, unde Lucien se simţi în largul lui, ceea ce îi impresionă pe toţi. Era şi Nathan acolo. Acesta îi întinse mâna lui Lucien, care o luă şi o strânse.

— Ei, carevasăzică, domnişorilor, zise el uitându-se la Lucien şi la Lousteau, vreţi să mă îngropaţi?

— Aşteaptă până mâine, iubitule, şi o să vezi cum te-a zgâlţâit Lucien! Pe cuvântul meu, o să-ţi placă şi ţie. Când critica e atât de serioasă, o carte n-are decât de câştigat.

Lucien se înroşise de ruşine.

— Vorbeşte rău de mine? întrebă Nathan.

— Vorbeşte grav, zise Lousteau.

— Prin urmare, n-o să-mi facă niciun rău? reluă Nathan. Hector Merlin zicea în foaier la Vaudeville că m-aţi „spetit”.

— Lasă-l pe el să spună ce vrea, şi dumneata aşteaptă, exclamă Lucien, care o şterse în cabina Coraliei, pe urmele actriţei ce tocmai ieşise din scenă în costumul ei atrăgător.

A doua zi, pe când Lucien prânzea la Coralie, auzi o cabrioletă al cărei zgomot în strada puţin umblată vestea o trăsură elegantă, iar mersul lin al calului şi felul său de a se opri scurt trădau rasa pură. De la fereastră, Lucien zări într-adevăr falnicul cal englezesc al lui Dauriat, şi pe Dauriat în persoană, care îi încredinţa groomului său hăţurile înainte de a se da jos.

— E editorul, strigă Lucien.

— Spune-i să aştepte, îi zise numaidecât Coralie, Bérénicei.

Lucien zâmbi entuziasmat de prezenţa de spirit a fetei ce

se identifica atât de bine cu interesele lui şi se întoarse înspre ea ca s-o îmbrăţişeze din toată inima. Graba editorului obraznic, subita umilinţă a acestui rege al şarlatanilor ţineau de nişte împrejurări aproape pe deplin uitate azi, într-atât de total s-a schimbat în ultimii cincisprezece ani comerţul de editură. De la 1816 până la 1827, epocă în care cabinetele literare, înfiinţate la început numai pentru citirea ziarelor, începură să dea de citit şi cărţile noi în schimbul unei sume de bani, şi în care înăsprirea legilor fiscale aplicate presei periodice făcu să se inventeze anunţurile, editura nu avea alte mijloace de publicitate decât articolele înserate fie la rubrica specială, fie în corpul ziarului. Până în 1822, jurnalele franţuzeşti apăreau pe nişte foi de dimensiuni atât de mici, încât ziarele cele mari de pe atunci abia dacă depăşeau dimensiunile gazetelor mici de astăzi. Ca să se împotrivească tiraniei jurnalelor, Dauriat şi Ladvocat, cei dintâi, inventară afişele cu care captară atenţia Parisului, folosind litere fanteziste, culori bizare, desene, iar mai târziu litografii, ce făcură din afiş un poem pentru ochi şi ades o dezamăgire pentru punga clienţilor. Afişele ajunseră atât de originale, încât unul dintre acei maniaci numiţi colecţionari a strâns câte un exemplar din fiecare afiş parizian. Acest mijloc de anunţ, la început restrâns la vitrinele prăvăliilor, iar mai apoi răspândit în toată Franţa, fu părăsit şi înlocuit cu anunţul. Totuşi, afişul, care izbeşte încă privirea chiar şi atunci când anunţul şi deseori şi opera sunt uitate, va dăinui, mai ales după ce s-a găsit mijlocul de a fi lipit pe ziduri. Anunţul, la îndemâna oricui dacă dă bani, şi care a transformat pagina a patra a ziarelor într-un ogor foarte rodnic pentru fisc ca şi pentru speculanţi, se născu sub rigorile impozitelor, ale Postel şi ale cauţiunilor. Aceste restricţii, inventate sub guvernul domnului de Villèle[238], şi care pe atunci ar fi putut ucide ziarele vulgarizându-le,

[238] *guvernul domnului de Villèle – de Villèle* a devenit şeful guvernului la 14 decembrie 1821.

creară dimpotrivă un fel de privilegii, făcând aproape imposibilă înfiinţarea unui ziar nou. În 1821, ziarele aveau deci drept de viaţă şi de moarte asupra produselor intelectuale şi asupra întreprinderilor de editură. Un anunţ de câteva rânduri, înserat la rubrica faptelor diverse din Paris, se plătea îngrozitor de scump. Intrigile se înmulţiseră până într-atât ziua în sânul birourilor de redacţie, şi seara pe câmpul de bătălie al tipografiilor, la vremea când *punerea în pagină* hotăra dacă articolul cutare „intră" sau nu, încât casele puternice de editură aveau în solda lor pe câte un om de litere care redacta acele articolaşe ce trebuiau să cuprindă multe idei în puţine cuvinte. Aceşti ziarişti necunoscuţi, plătiţi numai după publicare, stăteau deseori toată noaptea la tipografie ca să vadă puse sub presă fie marile articole obţinute Dumnezeu ştie cum!, fie cele câteva rânduri ce căpătară mai apoi numele de *reclame.* Astăzi, moravurile literaturii şi ale editurii s-au schimbat atât de mult, încât multora li s-ar părea poveşti sforţările imense, ispitirile, laşităţile, intrigile pe care nevoia de a obţine aceste *reclame* le impunea editorilor, autorilor, ucenicilor gloriei, tuturor ocnaşilor osândiţi la succes pe viaţă. Mese, linguşeli, daruri, totul era pus în mişcare pentru cucerirea ziariştilor. Anecdota următoare va explica, mai bine decât orice aserţiune, strânsa alianţă dintre critică şi edituri:

Un om de înaltă ţinută şi care visa să ajungă om de stat, pe vremea aceea încă tânăr, galant şi redactor la un mare ziar, deveni favoritul unei faimoase case de editură. Într-o zi de duminică, la ţară, unde bogatul editor îi sărbătorea pe principalii redactori ai ziarelor, stăpâna casei, pe atunci tânără şi frumoasă, îl luă cu dânsa prin parc pe ilustrul scriitor. Şeful funcţionarilor editurii, un neamţ rece, grav şi ordonat, care nu se gândea decât la negustorie, se plimba la braţ cu un foiletonist, discutând despre o afacere asupra căreia îi cerea părerea; discuţia îi duse afară din parc, până

la o pădurice. Într-un desiş, neamţul vede ceva ce seamănă cu stăpâna, îşi ia lornionul, îi face semn tânărului redactor să tacă şi să se depărteze, apoi se înapoiază şi el în vârful picioarelor.

— Ce-ai văzut? îl întrebă ziaristul.

— Mai nimic, răspunse el. Articolul nostru cel mare „intră". Mâine, vom avea cel puţin trei coloane în *Débats.*

Un alt fapt va explica această putere a articolelor:

O carte de Chateaubriand[239], despre ultimul Stuart, zăcea într-o magazie în stare de *privighetoare.* Un singur articol scris de un tânăr în *Journal des Débats* făcu să se vândă cartea într-o săptămână.

Pe vremea aceea, când, pentru a citi o carte, trebuia s-o cumperi şi nu s-o închiriezi, se vindeau până la zece mii de exemplare din unele lucrări liberale, mult lăudate de toate ziarele opoziţiei; dar e adevărat că încă nu apăruse contrafacerea belgiană. Atacurile pregătitoare ale prietenilor lui Lucien, precum şi articolul său, aveau darul de a opri vânzarea cărţii lui Nathan. Acesta nu era lovit decât în amorul propriu, n-avea nimic de pierdut, deoarece fusese plătit dinainte; Dauriat, însă, putea pierde treizeci de mii de franci. Într-adevăr, comerţul de editură zisă de *noutăţi* se rezumă la această teoremă comercială: un sul de hârtie albă face cincisprezece franci, tipărită face – după cum are sau nu succes – ori cinci franci ori trei sute. Un articol pentru sau contra, pe vremea aceea, hotăra ades această chestiune financiară. Dauriat, care avea cinci sute de suluri de vândut, alerga deci într-un suflet ca să capituleze în faţa lui Lucien. Din sultan, editorul ajungea sclav. După ce aşteptă câtva timp mormăind, făcând cât mai mult zgomot şi tocmindu-se cu Bérénice, fu primit să vorbească cu Lucien. Editorul trufaş luă aerul surâzător al curtenilor când intră la curte, dar amestecat cu îngâmfare

[239] *O carte de Chateaubriand* – e vorba de studiul istoric *Cei patru Stuarţi,* publicat puţin înainte de revoluţia din 1830.

şi bonomie.

— Nu vă deranjaţi, dragii mei! zise el. Ce drăguţe sunt turturelele! parcă aţi fi doi porumbei! Şi când te gândeşti, domnişoară, că omul ăsta, care seamănă cu o fată, e un tigru cu gheare de oţel ce-ţi sfâşie o reputaţie cum îţi sfâşie pesemne dumitale capoatele, când întârzii să le scoţi!

Şi începu să râdă fără să-şi isprăvească gluma.

— Micuţule, continuă el, aşezându-se lângă Lucien... Domnişoară, eu sunt Dauriat, zise el întrerupându-se.

Editorul socoti că e bine să-şi zvârle pe neaşteptate numele, părându-i-se că nu e destul de frumos primit de către Coralie.

— Domnule, aţi luat prânzul? nu vreţi să mâncaţi cu noi? întrebă actriţa.

— De ce nu? o să stăm mai bine de vorbă la masă, răspunse Dauriat. De altfel, acceptând invitaţia dumneavoastră, capăt şi eu dreptul de a vă pofti într-o seară la masă împreună cu prietenul meu Lucien, căci de aci înainte trebuie să fim prieteni ca mâna cu mănuşa.

— Bérénice! adu stridii, lămâi, unt proaspăt şi şampanie, zise Coralie.

— Ai prea mult spirit ca să nu ştii ce vânt m-aduce, spuse Dauriat uitându-se la Lucien.

— Vii să-mi cumperi sonetele?

— Întocmai, răspunse Dauriat. Dar mai întâi, să depunem fiecare armele.

Scoase din buzunar un portofel elegant, luă trei hârtii de o mie de franci, le puse pe o farfurie şi i le oferi lui Lucien cu un gest curtenitor spunându-i:

— Domnul e mulţumit?

— Da, zise poetul, năpădit de o fericire necunoscută la vederea acelei sume nesperate.

Lucien se ţinu, dar îi venea să cânte, să sară, să creadă în lampa fermecată, în poveşti: credea în sfârşit în geniul lui.

— Prin urmare *Margaretele* îmi aparţin, zise editorul; dar

mai ataci cumva vreo publicaţie de a mea?

— *Margaretele* îţi aparţin; dar nu-mi pot angaja pana, care aparţine prietenilor mei, după cum a lor îmi aparţine mie.

— Dar, mă rog, acuma eşti unul dintre scriitorii mei. Toţi scriitorii mei sunt prieteni cu mine. Aşa că n-o să-mi strici afacerile fără să mă înştiinţezi de atacuri spre a le preveni.

— De acord.

— Să bem pentru gloria dumitale! zise Dauriat ridicând paharul.

— Văd că mi-ai citit *Margaretele,* spuse Lucien.

Dauriat nu-şi pierdu cumpătul.

— Dragul meu, a cumpăra *Margaretele* fără a le cunoaşte e cea mai mare măgulire ce şi-o poate îngădui editorul faţă de autor. În şase luni, vei fi un mare poet; ţi se vor publica articolele, pentru că au şi început să se teamă de dumneata, iar eu nu voi avea nimic de făcut ca să-ţi vând cartea. Sunt şi astăzi acelaşi negustor, ca şi acum patru zile. Nu eu m-am schimbat, ci dumneata: săptămâna trecută, sonetele dumitale erau pentru mine nişte maculatură; astăzi, poziţia dumitale le-a preschimbat în nişte poeme de succes ca *Messenienele.*

— Ei, atunci, zise Lucien, pe care plăcerea sultanică de a avea o amantă frumoasă, precum şi siguranţa succesului îl făceau batjocoritor şi niţeluş obraznic, dacă nu mi-ai citit sonetele, măcar mi-ai citit articolul.

— Desigur, prietene, altfel cum aş fi venit atât de iute? Din păcate, e foarte frumos articolul acela îngrozitor. O! ai un mare talent, dragule. Ascultă-mă pe mine, profita de voga, Zise el făcându-l pe omul cumsecade, ca să ascundă adânca obrăznicie a celor spuse. Dar ziarul l-ai primit, l-ai citit?

— Nu încă, spuse Lucien, cu toate că e prima oară când public o bucată mare în proză; însă Hector mi l-o fi trimis acasă, în strada Chariot.

— Poftim, citeşte!... zise Dauriat cu gestul lui Talma în

Manlius[240].

Lucien luă foaia tipărită, pe care Coralie i-o smulse.

— Mie îmi aparţine virginitatea penei tale, aşa ne-a fost vorba, zise ea râzând.

Dauriat fu nemaipomenit de linguşitor şi curtenitor, se temea de Lucien şi de aceea îl pofti împreună cu Coralie la o masă mare pe care o dădea ziariştilor către sfârşitul săptămânii. Luă cu el manuscrisul *Margaretelor* spunându-i poetului, acum prietenul lui, să treacă pe la Galeriile de Lemn când va dori, ca să semneze contractul care era gata. Credincios purtării regeşti cu care încerca să se impună oamenilor superficiali, şi ca să facă mai curând pe Mecena decât pe editorul, lăsă cei trei mii de franci fără să primească chitanţa ce voia să i-o dea Lucien şi plecă sărutând mâna Coraliei.

— Ei, dragule, câte *cearşafuri* de-astea ai fi văzut tu, dacă rămâneai în odăiţa din strada Cluny, ciugulind prin hârţoagele Bibliotecii Sfânta Genoveva? îl întrebă Coralie pe Lucien, care îi povestise toată viaţa lui de până atunci; zău aşa! prietenii tăi din strada des Quatre-Vents mi se pare că sunt nişte gugumani.

Fraţii lui din cenaclu erau nişte gugumani! şi Lucien ascultă aceste vorbe râzând. Îşi citise articolul tipărit, gustase bucuria de nespus a autorilor ce se văd publicaţi, întâia plăcere a amorului propriu care nu mângâie spiritul decât o singură dată în viaţă. Citindu-şi şi recitindu-şi articolul, îi simţea mai bine importanţa. Tipărirea este pentru manuscrise ceea ce e teatrul pentru femei, pune în lumină şi frumuseţile şi defectele; ucide după cum dă şi viaţă; o greşeală îţi sare în ochi tot atât de uşor ca şi ideile frumoase. Lucien, îmbătat, nu se mai gândea la Nathan, Nathan fusese trambulina; înota în fericire, se vedea bogat. Pentru copilul, care altădată cobora modest scările parcului

[240] *„Manlius”* – tragedia lui *Lafosse Manlius Capitolinus,* reprezentată pentru prima dată în 1698, continua să aibă succes la începutul secolului al XIX-lea.

Beaulieu din Angoulême întorcându-se în Houmeau, până la chichineaţa lui Postel, unde toată familia trăia cu o mie două, sute de franci pe an, suma adusă de Dauriat i se părea o comoară. O amintire, încă vie, dar pe care plăcerile continue ale vieţii de Paris aveau s-o stingă, îl mână cu gândul în piaţa du Mûrier. Îşi aduse aminte de frumoasa, de nobila-i soră Ève, de David, de biată maică-sa. Numaidecât o trimise pe Bérénice să schimbe o hârtie, şi, între timp, scrise o scrisorică familiei; apoi o zori pe Bérénice la poştă, temându-se că nu va mai putea, dacă întârzie, să-i trimită mamei cei cinci sute de franci ce-i datora. În ochii lui, ai Coraliei, înapoierea banilor primiţi de acasă apărea ca o faptă bună. Actriţa îl îmbrăţişă pe Lucien, îl socoti un model de fiu şi de frate, îl copleşi cu mângâieri, căci asemenea fapte le încântă pe aceste fete de treabă, care se înduioşează uşor.

— Avem acuma, pentru masa de seară, invitaţii pe toată săptămâna, o să ne ţinem numai de petreceri, ai lucrat destul, slavă Domnului!

Coralie, ca femeie ce voia să se bucure de frumuseţea unui bărbat pe care toate femeile aveau să i-l râvnească, îl duse iar la Staub, socotind că nu-i încă destul de bine îmbrăcat. De acolo, cei doi îndrăgostiţi făcură o plimbare prin Bois de Boulogne şi se întoarseră să ia masa la doamna du Val-Noble, unde Lucien îi găsi pe Rastignac, Bixiou, des Lupeaulx, Finot, Blondet, Vignon, pe baronul de Nucingen, Beaudenord, Philippe Bridau, pe Conti, marele muzicant, toată lumea de artişti, de speculanţi, de oameni ce vor să trăiască din mari emoţii în locul muncii înălţătoare şi care îl primiră cu toţii pe Lucien cum nu se poate mai bine. Lucien, sigur de sine, îşi risipi tot spiritul de parcă nu şi-l vindea pe bani, şi fu proclamat *om tare,* elogiu la modă pe atunci între aceşti semi-prieteni.

— A! o să vedem noi ce „are în burtă”, zise Théodore Gaillard unuia din poeţii protejaţi de curte, care plănuia să scoată un mic ziar regalist, numit mai târziu *Deşteptarea.*

După-masă, cei doi ziarişti îşi însoţiră iubitele la Operă, unde Merlin avea o lojă şi unde se duse toată lumea. În felul acesta, Lucien reapăru triumfător acolo unde, cu câteva luni în urmă, se prăbuşise atât de jalnic. Se arătă în foaier la braţul lui Blondet şi al lui Merlin, privindu-i în faţă pe *dandy*-i care altădată îl trataseră cu dispreţ. Pe Châtelet îl ţinea sub călcâi. De Marsay, Vandenesse, Manerville, arbitrii eleganţei din acea vreme, schimbară atunci câteva priviri obraznice cu el. Desigur că fusese vorba despre frumosul şi elegantul Lucien în loja doamnei d'Espard, unde Rastignac făcu o vizită lungă, deoarece marchiza şi doamna de Bargeton o priviră lung prin lornion pe Coralie. Oare Lucien stârnea vreo părere de rău în inima doamnei de Bargeton? Gândul acesta îl munci pe poet; văzând-o pe Corina Angoulême-ului, o poftă de răzbunare îi frământă inima, ca în ziua când această femeie şi cu vara ei îi arătaseră dispreţul lor pe Champs-Elysées.

— Ţi-ai adus din provincie vreun talisman, când ai venit aici? îl întrebă Blondet pe Lucien intrând, peste câteva zile, pe la unsprezece, în casă la Lucien, care nu se sculase încă. Frumuseţea lui, îi spuse el Coraliei arătându-i-l pe Lucien, face ravagii de sus şi până jos, peste tot. Am venit să te rechiziţionez, dragul meu, zise el strângând mâna poetului; ieri, la *les Italiens,* contesa de Montcornet a dorit să te cunoască acasă la dânsa. Cred că n-o să refuzi o femeie fermecătoare, tânără, şi la care vei găsi elita lumii bine?

— Dacă Lucien e drăguţ, spuse Coralie, n-o să se ducă la contesa dumitale. Ce-i trebuie lui să se fâţâie prin lumea bună? S-ar plictisi.

— Vrei să-l ţii numai pentru dumneata? întrebă Blondet. Eşti geloasă pe femeile cumsecade?

— Da, exclamă Coralie, sunt mai rele decât noi.

— De unde ştii, pisicuţo? întrebă Blondet.

— De la bărbaţii lor, răspunse ea. Uiţi că am trăit şase luni cu de Marsay.

— Crezi, draga mea, spuse Blondet, că ţiu eu neapărat să-l introduc în casa doamnei de Montcornet pe un bărbat frumos ca al tău? Dacă nu vrei, să zicem că n-am spus nimic. Dar cred că nu prea e vorba de vreo femeie, ci mai curând de a se obţine pace şi îndurare de la Lucien în ceea ce-l priveşte pe un nenorocit, luat mereu în tărbacă de ziarul lui. Baronul Châtelet face prostia să ia articolele în serios. Marchiza d’Espard, doamna de Bargeton şi salonul contesei de Montcornet se interesează de Cocostârc, iar eu am făgăduit s-o împac pe Laura cu Petrarca, pe doamna de Bargeton cu Lucien.

— Aha! exclamă Lucien, simţind deodată în vine năvălindu-i un sânge mai proaspăt, precum şi îmbătătoarea plăcere a răzbunării împlinite, le-am pus piciorul pe grumaz! Mă faci să-mi iubesc nebuneşte pana, prietenii, năprasnica putere a presei. N-am făcut încă niciun articol despre Scoică şi Cocostârc. O să viu, dragul meu, zise el luându-l pe Blondet de mijloc; da, o să viu, însă numai atunci când perechea va simţi greutatea acestui lucru atât de uşor!

Apucă pana cu care scrisese articolul despre Nathan şi o ridică în aer.

— Mâine, le dau cu două coloane în cap. Pe urmă, o să vedem. Să nu-ţi faci inimă rea, Coralie; nu e vorba de dragoste, ci de răzbunare, şi o vreau deplină.

— Aşa om mai zic şi eu! exclamă Blondet. Dacă ai şti, Lucien, ce rar găseşti o izbucnire ca asta în lumea blazată a Parisului, te-ai putea preţui. Ai să fii un tartor şi jumătate, zise el slujindu-se de o expresie cam tare, eşti pe calea care duce la putere,

— Va ajunge, zise Coralie.

— Păi, a şi ajuns destul de departe în şase săptămâni.

— Şi, dacă pentru a ajunge sus de tot, i-ar sta în cale un cadavru, poate să-şi facă o treaptă din trupul Coraliei.

— Vă iubiţi ca pe timpul vârstei de aur, spuse Blondet. Felicitările mele pentru articol, reluă el uitându-se la Lucien;

e plin de lucruri noi. Iată-te consacrat maestru!

Lousteau veni cu Hector Merlin şi cu Vernou să-l vadă pe Lucien, care se simţi nespus de măgulit de atenţiile lor. Félicien îi aducea lui Lucien o sută de franci, preţul articolului. Ziarul găsise cu cale să retribuiască un lucru atât de bine făcut, ca să-l câştige pe autor. Văzând soborul de ziarişti, Coralie trimisese să se comande un prânz la *Cadran-Bleu,* restaurantul cel mai apropiat; şi îi pofti pe toţi să treacă în sufrageria cea frumoasă când Bérénice o înştiinţă că totul era gata. Pe la mijlocul mesei, când şampania li se urcase la cap tuturora, se dezvălui şi pricina vizitei ce i-o făceau Tui Lucien colegii.

— Cred că nu vrei, îl întrebă Lousteau, să ţi-l faci duşman pe Nathan? E şi el ziarist, are amici, ar putea să-ţi facă un pocinog când vei publica vreo carte. O să ai şi tu de plasat *Arcaşul lui Carol al IX-lea.* L-am văzut pe Nathan azi-dimineaţă, e deznădăjduit; însă tu o să-i tragi un articol în care să-l împroşti cu elogii.

— Cum! după articolul meu contra cărţii lui, vreţi să...? întrebă Lucien.

Émile Blondet, Hector Merlin, Étienne Lousteau, Félicien Vernou, toţi îl întrerupseră pe Lucien cu un hohot de râs.

— Nu l-ai poftit aici la masă poimâine seara? îl întrebă Blondet.

— Articolul, îi spuse Lousteau, nu-i semnat. Félicien, care e mai puţin nou decât tine, a pus la sfârşit un C, şi aşa poţi de acum înainte să-ţi semnezi articolele la ziarul lui, ziar de stânga sadea. Noi toţi suntem din opoziţie. Félicien s-a purtat delicat neangajându-ţi viitoarele tale păreri. În ziarul lui Hector, care e de centru-dreapta, poţi să semnezi cu un L. În gazetărie, eşti anonim pentru atacuri şi semnezi foarte bine elogiul.

— Nu-mi pasă de semnătură, spuse Lucien; dar nu văd ce-aş putea spune în favoarea cărţii.

— Nu cumva credeai în ceea ce ai scris? îl întrebă Hector pe Lucien.

— Ba da.

— A! Dragule, te credeam mai tare! Nu, pe cuvântul meu de onoare, uitându-mă la fruntea ta, eram siguri că deţii omnipotenţa maniilor creiere, alcătuite toate în aşa fel, încât să poată privi orice lucru sub ambele aspecte. În literatură, scumpul meu, fiecare idee are două feţe: nimeni nu poate afirma care din ele e adevărata faţă. Totul e bilateral în domeniul gândirii. Ideile sunt binare. Janus e mitul criticii şi simbolul geniului. Numai Dumnezeu e triunghiular! Ceea ce îi face fără pereche pe Molière şi pe Corneille, nu e oare, tocmai facultatea de a-l pune pe Alceste să spună *da* şi pe Philinte *nu,* sau pe Octavian alături de Cinna[241]? Rousseau, în *Noua Heloïsă,* a scris o scrisoare pentru şi o scrisoare contra duelului; ai cuteza tu să precizezi care e adevărata lui părere? Care din noi ar putea să aleagă între Clarisse şi Lovelace, între Hector şi Achille[242]? Care e eroul lui Homer? care a fost intenţia lui Richardson? Critica e datoare să privească operele sub toate aspectele. La urma urmelor, noi nu suntem decât nişte mari raportori.

— Vasăzică, dumneata ţii la ceea ce scrii? îl întrebă Vernou în batjocură. Păi, noi nu suntem decât nişte negustori de fraze şi trăim de pe urma acestei negustorii. Când o să vrei să faci o operă mare şi frumoasă, o carte, în sfârşit, n-ai decât să-ţi pui în ea gândurile, sufletul, s-o

[241] *Alceste... Philinte... Octavian alături de Cinna* – personaje care discută de pe poziţii opuse: în *Mizantropul* (1666) lui Molière, *Alceste* susţine punctul de vedere al intransigenţei în raporturile cu oamenii, Philinte pe cel al îngăduinţei; iar în *Cinna* (1640) a lui Corneille, *Octavian* reprezintă clemenţa, omul de stat care îşi învinge resentimentele, aşa cum nu face, decât la sfârşit, conspiratorul *Cinna.*

[242] *Clarisse şi Lovelace, Hector şi Achille* – personaje opuse din punct de vedere al caracterului şi al acţiunii, dar la fel de interesante, şi faţă de care autorul nu ia atitudine: în romanul lui Richardson *Clarisse Harlowe* (1747—1748), Clarisse este tânăra virtuoasă care cade victimă uşuraticului dar încântătorului Lovelace; iar în *Iliada* lui Homer, cititorul nu ştie dacă să admire mai mult pe grecul Achille sau pe troianul Hector, amândoi la fel de bravi.

iubeşti şi s-o aperi; însă nişte articole, citite azi şi uitate mâine, n-au altă valoare pentru mine decât atâta cât mi se plătesc. Dacă dai importanţă unor asemenea fleacuri, o să fii nevoit să-ţi faci semnul crucii şi să ceri ajutorul sfântului duh ca să scrii un simplu prospect!

Toţi se arătară miraţi că Lucien mai avea încă scrupule şi se grăbiră să-i sfâşie *toga pretextă* ca să-l îmbrace cu *toga virilă* a ziariştilor[243].

— Ştii ce-a spus Nathan ca să se mângâie singur după ce ţi-a citit articolul? întrebă Lousteau.

— Cum să ştiu?

— Nathan a strigat: „Micile articole trec, marile opere rămân”. Omul ăsta o să vină peste două zile să ia masa aici; o să-ţi cadă la picioare să-ţi sărute pintenii şi să-ţi spună că eşti un om mare.

— Ar fi nostim, zise Lucien.

— Nostim! reluă Blondet, e necesar.

— Mă învoiesc, prieteni, spuse Lucien cam ameţit de băutură; dar cum să fac?

— Uite, zise Lousteau, scrie pentru ziarul lui Merlin trei coloane frumoase în care te vei combate singur. După ce tu ai gustat din furia lui Nathan, eu i-am spus adineauri că o să ne datoreze în curând mulţumiri pentru polemica vie din jurul cărţii lui, cu ajutorul căreia o să şi-o vândă într-o săptămână. În clipa asta, tu eşti pentru el un spion, un nemernic, o lichea; poimâine, vei fi un om mare, un caracter, un erou de-al lui Plutarh! Nathan te va îmbrăţişa ca pe prietenul lui cel mai bun. Dauriat a fost la tine acasă, ai căpătat trei hârtii de câte o mie de franci; festa i-ai jucat-o. Acum, ai nevoie de stima şi de prietenia lui Nathan. Numai editorul trebuie să rămână păcălit, căci numai pe duşmani trebuie să-i urmărim şi să-i jertfim. Dacă ar fi fost vorba de un om care şi-ar fi cucerit un nume, fără ajutorul

[243] *togă pretextă... toga virilă* – Tinerii patricieni romani erau consideraţi ieşiţi din vârstă adolescenţei în momentul când schimbau toga pretextă (albă, brodată cu purpură]; pe toga obişnuită, denumită virilă.

nostru, de un talent incomod şi pe care s-ar fi cuvenit să-l facem praf, nu ne-am mai osteni să-i dăm replica asta; dar Nathan e de-ai noştri: Blondet pusese să fie atacat în *Mercure*[244]*,* ca să aibă plăcerea de a răspunde în *Débats.* De aceea s-a şi vândut pe capete ediţia întâi.

— Pe cuvântul meu, prieteni, nu sunt în stare să scriu nici măcar două rânduri de laudă despre cartea asta…

— O să mai iei o sută de franci, zise Merlin, ceea ce înseamnă două sute de franci câştigaţi numai de pe urma lui Nathan, fără să mai socotim încă un articol pe care-l poţi da la revista lui Finot, şi care îţi va fi plătit cu o sută de franci de Dauriat şi cu o sută de franci de revistă: în total, patru sute de franci.

— Dar ce să spun? întrebă Lucien.

— Uite cum s-o scoţi la capăt, copilule, răspunse Blondet reculegându-se. „Invidia, ce se agaţă de toate operele frumoase, ca viermele de roadele de soi, a încercat să muşte şi din cartea asta. Ca să-i găsească cusururi, critica a fost nevoită să inventeze teorii în legătură cu această carte, să deosebească două literaturi: cea care se serveşte de idei, şi cea care se serveşte de imagini.” Aici, începi să spui că treapta supremă a artei literare este să prindă ideea în imagine. Încercând să dovedeşti că imaginea este toată poezia, te plângi de cât de puţină poezie cuprinde limba noastră, vorbeşti, de reproşurile ce ni le fac străinii despre *pozitivismul* stilului nostru şi îl lauzi pe Canalis şi pe Nathan pentru serviciul pe care îl fac Franţei deprozaizându-i limbajul. Dărâmă-ţi argumentaţia de alaltăieri, arătând că noi, cei de azi, suntem în progres faţă de secolul al XVIII-lea. Inventează Progresul (straşnică mistificare pentru burghezi!). Literatura cea nouă lucrează în tablouri în care se concentrează toate genurile, comedia şi drama, descrierile, caracterele, dialogul, încrustate într-o intrigă interesantă. Romanul, care cere sentiment, stil şi imagine,

[244] „*Mercure”* – ziar liberal întemeiat în 1823, pentru a combate romantismul; şi-a încetat apariţia în 1830.

e creaţia modernă cea mai măreaţă. Romanul ia locul Teatrului, care, în viaţa modernă, nu mai e posibil cu vechile lui legi. Romanul cuprinde şi fapta şi ideea în născocirile sale, care au nevoie de spiritul lui La Bruyère şi de morala-i necruţătoare, de caractere tratate aşa cum înţelegea Molière, de marile mecanisme ale lui Shakespeare şi de zugrăvirea nuanţelor celor mai delicate ale pasiunii, singura comoară rămasă moştenire de la înaintaşi. Prin aceasta, romanul e cu mult superior discuţiei reci şi matematice, analizei serbede folosite de secolul al XVIII-lea. „Romanul, o să spui tu sentenţios, este o epopee distractivă." Citează *Corinne,* sprijină-te pe doamna de Staël. „Secolul al XVIII-lea a pus totul în discuţie, concluzia o trage însă secolul al XIX-lea; şi o face cu ajutorul realităţilor, dar a unor realităţi care trăiesc şi umblă; în sfârşit, tot secolul al XIX-lea pune în joc pasiunea, element necunoscut de Voltaire. Aici îi tragi o tiradă împotriva lui Voltaire. Iar Rousseau, în ceea ce-l priveşte, n-a făcut altceva decât să îmbrace într-o formă nouă unele raţionamente şi sisteme vechi. Julie şi Claire sunt nişte entelehii[245], n-au nici carne nici oase." Poţi să baţi câmpii pe tema asta şi să spui că datorăm păcii şi Bourbonilor o literatură tânără şi originală, căci scrii doară într-un ziar de centru-dreapta! Bate-ţi joc de cei ce clădesc sisteme. În fine, ai putea exclama: „Iată atâtea şi atâtea erori, atâtea şi atâtea minciuni la confratele nostru! şi pentru ce? ca să deprecieze o operă frumoasă, ca să înşele publicul şi să ajungă la concluzia aceasta: O carte care se vinde nu se vinde. *Proh pudor!*[246]" Trage-i cu *Proh pudor!* înjurătura asta cuviincioasă îl înviorează pe cititor. În fine, poţi să anunţi decadenţa criticii! Concluzia: „Nu există decât o literatură,

[245] *Julie şi Claire sunt nişte entelehii* – îndrăgostita virtuoasă (Julie) şi confidenta ei (Claire), din romanul *Noua Heloiză* (1761); al lui Rousseau, sunt nişte perfecţiuni abstracte (gr. *entelecheia,* termen filosofic pentru a desemna realităţi desăvârşite).

[246] *Proh pudor!* – lat. – ce ruşine!

aceea a cărţilor distractive. Nathan a apucat un drum nou, şi-a înţeles epoca şi răspunde nevoilor ei. Nevoia epocii este drama. Drama este aspiraţia unui secol în care politica este o mimodramă continuă. N-am asistat noi oare, o să zici tu, în ultimii douăzeci de ani, la cele patru drame[247]: a Revoluţiei, a Directoriului, a Imperiului şi a Restauraţiei?" De aci acolo, aluneci pe povârnişul elogiilor şi toată ediţia o să se vândă ca pâinea caldă. Şi iată cum: sâmbăta care vine, faci o pagină în revista noastră şi o semnezi DE RUBEMPRÉ, cu numele întreg. În acest articol, vei spune: „Caracteristica operelor frumoase este de a provoca discuţii ample. Săptămâna aceasta, cutare ziar a spus cutare lucru despre cartea lui Nathan, cutare altul i-a răspuns înfierbântat." La rândul tău, critici cele două critice C. şi L., îmi spui în treacăt o politeţe mie în legătură cu primul articol pe care l-am publicat în *Débats,* şi sfârşeşti afirmând că opera lui Nathan e cea mai frumoasă carte a epocii. Asta nu înseamnă nimic, căci aşa ceva se spune despre orice carte. Vei fi câştigat în felul acesta patru sute de franci într-o săptămână, pe lângă plăcerea de a fi scris undeva şi adevărul. Oamenii cu mintea întreagă îi vor da dreptate fie lui C. fie lui L., fie lui Rubempré, poate chiar la toţi trei. Mitologia, care e desigur una dintre cele mai mari născociri ale omului, a pus Adevărul în fundul unui puţ; nu-i oare nevoie de găleţi ca să-l scoţi de acolo? Tu îi vei fi dat publicului trei în loc de una. Asta e, copilule. Porneşte-o la drum!

Lucien fu uluit. Blondet îl sărută pe amândoi obrajii, spunându-i:

— Mă duc la tarabă.

Fiecare se îndreptă înspre taraba lui. Pentru oamenii ăştia tari, ziarul nu era decât o tarabă. Toţi urmau să se

[247] *în ultimii douăzeci de ani, la cele patru drame* – Schimbările politice la care se referă Balzac sunt: perioada revoluţionară (1789—1794), directoratul (1795—1799), consulatul (1799—1804), imperiul (1804—1814) şi începutul restauraţiei (1814—1815).

revadă seara la Galeriile de Lemn, Lucien având de semnat acolo contractul cu Dauriat. Florine cu Lousteau, Lucien cu Coralie, Blondet şi Finot trebuiau să mănânce la Palais-Royal, unde du Bruel oferea o masă directorului de la Panorama-Dramatique.

— Au dreptate! exclamă Lucien după ce rămase singur cu Coralie, oamenii trebuie să fie numai nişte unelte în mâinile celor tari. Patru sute de franci pe trei articole! Doguereau abia mi-i dădea pe o carte care mi-a luat doi ani de lucru.

— Fă critică, zise Coralie, distrează-te! Eu nu fac astă-seară pe andaluza, mâine nu mă îmbrac în ţigancă, iar în altă zi în bărbat? Fă ca mine. schimbă-te cum vor ei, dacă dau parale, şi o să trăim fericiţi.

Lucien, îndrăgostit de paradox, o porni călare pe el prin ţinuturile gândirii şi descoperi frumuseţi originale în teza lui Blondet. După o plimbare prin Bois de Boulogne, luă masa ca oamenii fericiţi, semnă la Dauriat un contract prin care îi ceda în deplină proprietate manuscrisul *Margaretelor,* fără să vadă în asta vreo piedică; apoi dădu o raită pe la ziar, unde umplu două coloane, şi se înapoie în strada Vendôme. A doua zi de dimineaţă, se întâmplă că ideile din ajun rodiseră în mintea lui, aşa cum se întâmplă cu toate spiritele pline de sevă ale căror facultăţi n-au fost încă prea mult puse la contribuţie. Lucien simţi o plăcere să cugete la noul articol şi se apucă de el cu tot avântul. Sub pana lui, ţâşniră frumuseţile pe care le descoperă spiritul de contrazicere. Avu haz şi piper, ba chiar se ridică la unele consideraţii noi asupra sentimentului, ideii şi imaginii în literatură. Cu dibăcie şi iscusinţă, regăsi, ca să-l laude pe Nathan, impresiile dintâi când citise cartea la cabinetul literar al lui Blosse. Din critic sângeros şi aspru, ajunse poet în câteva fraze finale ce se legănară majestuos ca o cădelniţă cu tămâie înspre altar.

— O sută de franci, Coralie! zise el arătându-i cele opt foi

de hârtie scrise în vremea cât ea se îmbrăca.

În verva în care se afla, făcu şi articolul cel crunt, făgăduit lui Blondet, împotriva lui Châtelet şi a doamnei de Bargeton. Gustă astfel în dimineaţa aceea una dintre plăcerile tainice cele mai vii ale ziariştilor, plăcerea de a ascuţi epigrama, de a şlefui lama rece ce-şi află teaca în inima victimei şi de a-i împodobi mânerul pentru cititori. Publicul admiră lucrătura spirituală a mânerului, nu-i ghiceşte răutatea ascunsă, nu ştie că oţelul glumei alterate de răzbunare se implântă într-un amor propriu răscolit în mod savant, rănit de mii de împunsături. Această plăcere înfiorătoare, întunecată şi singuratică, degustată fără martori, e ca un duel eu un absent, ucis de la depărtare cu vârful unei pene, ca şi când ziaristul ar avea puterea vrăjită a dorinţelor celor înzestraţi cu talismane în poveştile arabe. Polemica este plină de spiritul urii, a urii care se împărtăşeşte din toate patimile omului, după cum iubirea concentrează toate bunele sale însuşiri. De aceea, nu există om care să nu fie spiritual când se răzbună, pentru bunul motiv că nu există vreunul căruia iubirea să nu-i ofere plăceri. În ciuda facilităţii şi a vulgarităţii acestui spirit în Franţa, el e totdeauna bine primit. Articolul lui Lucien trebuia să pună şi puse vârf reputaţiei de răutate a ziarului; pătrunse până în fundul celor două inimi, îi răni de moarte pe doamna de Bargeton, ex-Laura lui, şi pe baronul Châtelet, rivalul său.

— Ei, hai să facem o plimbare în Bois, caii sunt puşi şi nu mai au astâmpăr, îi spuse Coralie; nu-i nevoie nici să te speteşti atâta.

— Să-i ducem lui Hector articolul despre Nathan. Hotărât lucru: ziarul e ca lancea lui Achile, care vindecă rănile pe care tot ea le făcuse, răspunse Lucien în timp ce-şi mai corecta câteva expresii.

Cei doi amanţi plecară cu trăsura şi se arătară în toată splendoarea lor Parisului care, altădată, îl renegase pe Lucien şi care acuma începea să se ocupe de el. A face

Parisul să se ocupe de tine, când ţi-ai dat seama de imensitatea acestui oraş şi de greutatea de a ajunge ceva aici, pricinuieşte plăceri ameţitoare, care pe Lucien îl îmbătară.

— Dragule, îi zise actriţa, să trecem pe la croitor să-i dăm zor să-ţi facă hainele, sau să le încerci în caz că sunt gata. Dacă te duci la cucoanele tale, vreau să-i pui în umbră pe bestia de de Marsay, pe Rastignac, pe Adjuda-Pinto, pe Maxime de Trailles, pe Vandenesse, pe toţi eleganţii. Nu uita că iubita ta e Coralie! Dar să nu-mi faci cumva vreo „figură”!

Peste două zile, în ajunul supeului oferit de Lucien şi Coralie prietenilor lor, Teatrul Ambigu juca o piesă nouă despre care trebuia să scrie Lucien. După masa de seară, Lucien şi Coralie se duseră pe jos din strada Vendôme la Panorama-Dramatique, pe bulevardul Temple, pe partea Café-ului Turc, care, pe vremea aceea, era un loc de plimbare ţinut în mare cinste. Lucien auzi vorbindu-se de succesul lui şi de frumuseţea iubitei sale. Unii spuneau de Coralie că e cea mai frumoasă femeie din Paris, alţii îl socoteau pe Lucien vrednic de dânsa. Poetul se simţi în mediul său. Asta era viaţa pe care şi-o dorea. Cenaclul, abia dacă îl mai vedea. Despre oamenii aceia mari pe care îi admira atâta cu două luni înainte, se întreba acum dacă nu erau cam nerozi cu ideile şi cu puritanismul lor. Cuvântul de gugumani, spus în treacăt de Coralie, încolţise în mintea lui Lucien şi acuma rodea. O lăsă pe Coralie în cabina ei, se plimbă prin culise ca un paşă, urmărit de toate actriţele cu priviri aprinse şi cu vorbe linguşitoare.

— Trebuie să mă duc la Ambigu să-mi fac meseria, zise el.

La Ambigu, sala era plină. Nu se găsi niciun loc pentru Lucien. Lucien se duse în culise şi se plânse că n-are unde sta. Regizorul, care nu-l cunoştea încă, îi spuse că trimiseseră două loji la ziarul său, şi-i ceru să-l lase în pace.

— O să scriu despre piesă după cum o voi auzi, zise Lucien înciudat.

— Ai înnebunit? îi spuse vedeta, regizorului; ăsta e iubitul Coraliei.

Numaidecât, regizorul se întoarse către Lucien şi-i zise:

— Domnul meu, mă duc să vorbesc cu directorul.

În felul acesta, cele mai mici amănunte îi dovedeau lui Lucien nemărginirea puterii unui ziar şi-i măguleau vanitatea. Directorul veni îndată şi obţinu de la ducele de Rhétoré şi de la Tullia, care erau într-o lojă de avanscenă, să-l ia pe Lucien la ei. Ducele se învoi recunoscându-l pe Lucien.

— Ai adus la desperare două persoane, îi zise tânărul vorbindu-i de baronul Châtelet şi de doamna de Bargeton.

— Cum or să se simtă mâine? întrebă Lucien. Până acum, prietenii mei doar s-au jucat cu ei, eu însă îi bombardez cu ghiulele înroşite, la noapte. Mâine, veţi vedea pentru ce ne batem joc de Potelet. Articolul e intitulat: *Potelet din 1811 către Potelet din 1821.* Châtelet va rămâne tipul acelora care şi-au renegat binefăcătorul raliindu-se Bourbonilor. Abia după ce le voi arăta tot ce pot, voi veni la doamna de Montcornet.

Lucien avu cu tânărul duce o conversaţie plină de cel mai scânteietor spirit; voia cu tot dinadinsul să-i dovedească nobilului cât se înşelaseră doamnele d’Espard şi de Bargeton dispreţuindu-l; dar, se dădu de gol încercând să-şi stabilească dreptul de a purta numele de Rubempré, când, din şiretenie, ducele de Rhétoré i se adresă numindu-l Chardon.

— Ar trebui, îi spuse ducele, să te faci regalist. Ai arătat că eşti om de spirit, arată acum că eşti om cu minte. Singurul mijloc de a obţine o ordonanţă a regelui care să-ţi restituie titlul şi numele strămoşilor dumitale materni este să o ceri ca răsplată a serviciilor ce le va aduce Palatului. Liberalii n-au să te facă niciodată conte! Vezi dumneata, Restauraţia îi va veni până la urmă de hac presei, singura

putere de temut. S-a aşteptat şi aşa prea multă vreme, ar trebui să fie acum cu botniţa pusă. Profită de ultimele ei clipe de libertate, pentru a te face temut. În câţiva ani, un nume şi un titlu vor reprezenta în Franţa bunuri mai sigure decât talentul. Astfel vei putea avea de toate: spirit, nobleţe şi frumuseţe, şi să ajungi oriunde. Aşa că fii acum liberal, numai ca să-ţi vinzi cât mai scump regalismul.

Ducele îl rugă pe Lucien să accepte invitaţia la masă, ce avea să i-o trimită ministrul cu care supase la Florine. Într-o clipă Lucien fu cucerit de reflecţiile gentilomului şi fermecat, văzând deschizându-se în faţa lui uşile saloanelor din care se credea pe veci izgonit cu câteva luni înainte. Puterea gândirii îl uimi. Presa şi inteligenţa erau, prin urmare, cheia societăţii prezente. Lucien înţelese că poate Lousteau se căia de a-i fi deschis uşile Templului, căci acum şi el simţea nevoia de a ridica stavile greu de trecut ambiţiilor acelora care năvăleau din provincie la Paris. Dacă un poet ar veni la el aşa cum se azvârlise el însuşi în braţele lui Étienne, nici nu îndrăznea să se gândească în ce chip l-ar primi! Tânărul duce observă la Lucien urmele unei meditaţii adânci şi nu se înşelă căutându-i pricina: îi dezvăluise acestui ambiţios, fără voinţă precisă, dar nu şi fără dorinţe, tot orizontul politic, după cum ziariştii îi arătaseră, în vârful Templului, precum diavolul lui Iisus, lumea literară şi bogăţiile ei. Lucien nu ştia nimic de mica conspiraţie urzită împotriva lui de către aceia pe care ziarul îi jignea acum, şi în care şi domnul de Rhétoré era amestecat. Tânărul duce speriase societatea doamnei d’Espard vorbindu-i de spiritul lui Lucien. Însărcinat de doamna de Bargeton să iscodească gândurile ziaristului, sperase să-l întâlnească la Teatrul Ambigu. Nici lumea, nici ziariştii nu sunt profunzi; să nu credeţi în trădări puse mai dinainte la cale. Nimeni dintre ei nu lucrează cu plan, machiavelismul lor procedează, ca să zicem aşa, de la zi la zi şi constă în a fi mereu de faţă, gata la orice, gata să profite de rău ca şi de bine, să pândească momentele în

care pasiunea le dă pe mână un om. În timpul mesei de la Florine, tânărul duce ghicise firea lui Lucien. Măgulindu-i vanitatea, făcea cu el proba însuşirilor sale de viitor diplomat.

Lucien, după ce se isprăvi piesa, alergă în strada Saint-Fiacre să-şi scrie articolul asupra piesei. Critica lui fu, cu socotinţă, aspră şi muşcătoare; voia să-şi încerce puterea. Melodrama era mai bună decât cea de la Panorama-Dramatique; dar el voia să vadă dacă putea, după cum i se spusese, să răstoarne o piesă bună şi să facă un succes dintr-una proastă. A doua zi, prânzind cu Coralie, desfăcu ziarul, după ce-i spusese că lovise în Ambigu. Lucien nu fu puţin surprins citind, după articolul său despre doamna de Bargeton şi despre Châtelet, o dare de seamă despre Ambigu atât de îndulcită în timpul nopţii, încât, deşi păstra spirituala-i analiză, ajungea la o concluzie favorabilă. Piesa urma să umple de bani casa teatrului. Furia lui nu s-ar putea descrie; se hotărî să-i ceară socoteală lui Lousteau. Se şi credea necesar, şi-şi făgăduia să nu se lase încălecat şi exploatat ca un prost. Ca să-şi stabilească definitiv puterea, scrise articolul în care rezuma şi cântărea toate părerile emise în legătură cu cartea lui Nathan pentru revista lui Dauriat şi a lui Finot. Apoi, fiindcă se pornise, îi mai trase şi unul dintre articolele de *Varietăţi* ce le datora ziarului celui mic. Tinerii ziarişti, în fierberea lor dintâi, fac articole cu dragoste şi dăruiesc astfel tot ce au mai bun în ei. Directorul de la Panorama-Dramatique organizase premiera unui vodevil, pentru ca Florine şi Coralie să fie libere în seara aceea. Înainte de masă, domnii aveau să joace cărţi. Lousteau veni să ia în persoană articolul lui Lucien, făcut dinainte pentru această piesă, văzută la repetiţia generală, ca să nu aibă nicio grijă cu privire la alcătuirea numărului de a doua zi. După ce Lucien îi citi unul dintre fermecătoarele articole despre ciudăţeniile pariziene, ce făcură faima ziarului, Étienne îl sărută pe

amândoi obrajii zicându-i că e providenţa ziarelor.

— De ce te-ai apucat să modifici spiritul articolelor mele? întrebă Lucien, care nu scrisese acest articol sclipitor decât ca să dea mai multă greutate plângerilor sale.

— Eu? exclamă Lousteau.

— Păi atunci, cine mi-a schimbat articolul?

— Dragul meu, răspunse Étienne râzând, tu nu eşti încă la curent cu afacerile noastre. Ambigu ne-a luat douăzeci de abonamente din care noi trimitem numai nouă: directorului, şefului de orchestră, regizorului, amantelor lor, precum şi celor trei coproprietari ai teatrelor. Fiecare din teatrele de pe bulevard plăteşte în felul ăsta opt sute de franci ziarului. Şi tot atâta „iese" şi din lojile date lui Finot, fără să mai punem la socoteală abonamentele actorilor şi autorilor. Secătura scoate deci opt mii de franci de pe bulevarde. Şi, după teatrele mici, dă-ţi seama de cele mari! Pricepi? Suntem deci datori să fim foarte îngăduitori.

— Pricep că nu sunt liber să scriu ceea ce gândesc…

— Hi! şi ce-ţi pasă ţie, dacă treburile îţi merg bine? exclamă Lousteau. Şi, afară de asta, ce vină îi aduci teatrului? Trebuie să ai un motiv ca să scrii contra piesei de ieri. Să criticăm doar de dragul de a critica înseamnă să compromitem ziarul. Când va lovi pe drept, n-ar mai face nicio impresie. Ţi-a făcut ceva directorul?

— Nu-mi oprise loc.

— Prea bine, făcu Lousteau. O să-i arăt directorului articolul tău, o să-i spun că te-am îndulcit eu, şi o să fie mai bine decât dacă îl publicai. Cere-i mâine nişte bilete, o să-ţi iscălească patruzeci în alb în fiecare lună, şi te duc eu la unul cu care o să cazi la învoială ca să i le plasezi; o să ţi le cumpere la jumătate din preţul lor. Se face cu biletele de spectacol acelaşi negoţ ca şi cu cărţile. O să-ţi prezint pe un alt Barbet, pe un şef de *galerie.* Nu stă departe de aici, avem tocmai vreme, hai.

— Dar, dragă, ce meserie urâtă mai învârteşte şi Finot percepând astfel un soi de contribuţii indirecte asupra

produselor gândirii. Mai curând sau mai târziu…

— Hi, bravo! de unde vii? exclamă Lousteau. Cum îl credeai tu pe Finot? Face el pe omul de treabă; dar sub aerul de Turcaret[248], sub incultura şi profeţia lui, se ascunde toată şiretenia negustorului de pălării din care se trage. N-ai văzut în cuşca lui, la biroul ziarului, pe un soldat bătrân din armata Imperiului? E unchiul lui Finot. Unchiul ăsta nu e numai un om cumsecade, dar mai are şi norocul că toată lumea îl crede un neghiob. E omul compromis în toate tranzacţiile băneşti. La Paris, un ambiţios e foarte bogat atunci când are pe lângă el câte o fiinţă din astea care consimte să fie compromisă în locul lui. În politică, întocmai ca şi în gazetărie, sunt o grămadă de cazuri când şefii nu trebuie niciodată să fie puşi în cauză. Dacă Finot ar ajunge un personaj politic, unchiul ar ajunge secretarul lui şi ar primi pe seama lui contribuţiile ce se percep la ministere pentru afacerile mari. Giroudeau, care la prima vedere pare un prostănac, are destulă viclenie ca să fie un tovarăş nebănuit. El stă de veghe ca să ne ferească pe noi de a fi copleşiţi de văicăreli, de debutanţi, de reclamaţii, şi nu cred că-şi are perechea la vreun alt ziar.

— Îşi joacă bine rolul, zise Lucien, l-am văzut la treabă.

Étienne şi Lucien se duseră în strada Faubourg-du-Temple, unde redactorul-şef se opri în faţa unei case arătoase.

— Domnul Braulard e acasă? îl întrebă el pe portar.

— Cum, domnul? făcu Lucien. Şeful *galeriei* e „domnul”?

— Dragul meu, Braulard câştigă douăzeci de mii de franci pe an, dispune de semnăturile autorilor dramatici de pe bulevard, care au cu toţii cont curent la el, ca la bancă. Biletele de autori şi de favoare se vând. Braulard desface tocmai marfa asta. Ia fă puţină statistică, o ştiinţă destul de folositoare când nu abuzezi de ea. Socotind cincizeci de

[248] *sub aerul de Turcaret* – Naiv şi necioplit, fostul lacheu Turcaret, eroul comediei cu acelaşi nume a lui Lesage (1709), e destul de dibaci şi, mai, ales, de necinstit, pentru a ajunge foarte bogat.

bilete de favoare pe seară, de fiecare spectacol, afli un total de două sute cincizeci de bilete pe zi; dacă, unul peste altul, se vând cu doi franci bucata, Braulard le plăteşte o sută douăzeci şi cinci de franci pe zi autorilor şi are şansa de a câştiga şi el tot pe atâta. Astfel, numai biletele de autori îi aduc aproape patru mii de franci pe lună, în total patruzeci şi opt de mii de franci pe an. Şi hai să zicem, douăzeci de mii pierdere, deoarece nu poate totdeauna să-şi „desfacă" toate biletele.

— Pentru ce?

— Păi, oamenii care îşi cumpără biletele de la casă vin în concurenţă cu biletele de favoare, care n-au locuri rezervate. Şi, în fine, teatrul îşi păstrează dreptul de locaţiune. Mai sunt zilele cu timp frumos şi acelea cu spectacole slabe. Aşa că Braulard câştigă vreo treizeci de mii de franci pe an numai de la articolul ăsta. Apoi vine echipa lui de *galerie,* altă industrie. Florine şi Coralie sunt tributarele lui; dacă nu l-ar subvenţiona, n-ar mai fi aplaudate la toate intrările şi ieşirile din scenă.

Lousteau dădea aceste explicaţii în şoaptă, urcând scara.

— Ce ţi-e şi cu Parisul ăsta! zise Lucien descoperind interesul pitit prin toate ungherele.

O servitoare curăţică îi introduse pe cei doi ziarişti la domnul Braulard. Negustorul de bilete, care stătea într-un fotoliu mare la birou, se ridică văzându-l pe Lousteau, Braulard era îmbrăcat cu o redingotă de molton cenuşiu, cu nişte pantaloni prinşi pe sub talpă şi cu papuci roşii, întocmai ca un medic sau ca un avocat. Lucien văzu în el pe omul de jos îmbogăţit: trăsăturile figurii comune, ochi cenuşii plini de viclenie, mâini făcute să aplaude, obraji peste care orgiile trecuseră ca ploaia prin acoperiş, părul începând să încărunţească şi o voce destul de răguşită.

— Veniţi, pesemne, pentru domnişoara Florine, iar domnul pentru domnişoara Coralie? întrebă el. Vă cunosc. N-aveţi nicio grijă, domnule, îi spuse el lui Lucien, o să

cumpăr şi clientela de la Gymnase[249], n-o las eu pe domnişoara Coralie şi o voi înştiinţa şi de festele ce s-ar pune la cale contra ei.

— Nu zicem nu, dragă Braulard, spuse Lousteau; însă acum venim pentru biletele ziarului de la toate teatrele de pe bulevarde; eu ca redactor-şef, dumnealui ca redactor pentru fiecare teatru.

— A! da, Finot şi-a vândut ziarul. Am, aflat de afacerea asta. Se descurcă bine Finot! Dau o masă pentru el la sfârşitul săptămânii. Dacă vreţi să-mi faceţi cinstea şi plăcerea să veniţi şi dumneavoastră, puteţi să vă aduceţi şi soaţele, o să fie chef, nu glumă; mai vin Adèle Dupuis, Ducange, Frédéric du Petit-Méré, domnişoara Millot, prietena mea; o să râdem mult! şi o să bem şi mai mult.

— Trebuie s-o ducă rău Ducange, a pierdut procesul.

— I-am împrumutat zece mii de franci, îi scoate el cu succesul lui Calas[250]; i-am dat şi eu o mână de ajutor! Ducange e om deştept, nu se lasă…

Lui Lucien i se părea că visează auzindu-l pe acest om cântărind talentul scriitorilor.

— Coralie a făcut o afacere frumoasă, îi zise Braulard cu aerul unui judecător competent. Dacă e fată bună, o s-o sprijin pe ascuns contra cabalei puse la cale pentru debutul ei la Gymnase. Ascultă: pentru ea, o să pun oameni bine îmbrăcaţi la galerie, care or să surâdă, or să vorbească în şoaptă, ca să provoace aplauzele. Trucul ăsta prinde totdeauna pentru o femeie. Îmi place Coralie, şi dumneata trebuie să fii mulţumit de ea, e o fată cu suflet. A! ştiţi, eu pot să răstorn pe cine vreau…

— Dar să ne învoim cu biletele, zise Lousteau.

— Da, da, o să trec să le iau de la dumnealui, în primele

[249] *Gymnase* – teatrul *Gymnase,* în care se reprezentau mai ales vodeviluri, comedii cu cântece, fusese întemeiat în 1820.

[250] *„Calas”* – dramă în trei acte de Victor Ducange, reprezentată pentru prima dată în 1819, storcea, pare-se, lacrimi spectatoarelor (pentru *Ducange,* v. şi nota 140).

zile ale fiecărei luni. Domnul e prietenul dumitale, rămâne aceeaşi învoială ca şi cu dumneata. Aveţi cinci teatre, o să căpătaţi treizeci de bilete: asta înseamnă cam şaptezeci şi cinci de franci pe lună. Poate că doriţi un avans? zise negustorul îndreptându-se spre birou şi trăgând un sertar plin de monezi.

— Nu, nu, spuse Lousteau, lasă-l pentru zilele negre...

— Domnul meu, reluă Braulard, adresându-se lui Lucien, o să viu să lucrez cu Coralie zilele acestea, o să ne înţelegem noi.

Lucien se uită foarte mirat la încăperea în care se afla şi în care vedea o bibliotecă, gravuri, mobilă bună. Trecând prin salon, observă şi acolo aceeaşi mobilare, nici prea sărăcăcioasă, nici prea luxoasă.

Sufrageria i se păru odaia cea mai bine întreţinută; făcu şi o glumă pe socoteala ei.

— Păi, Braulard e gastronom, zise Lousteau. Mesele lui, citate în literatura dramatică, sunt îmbelşugate ca şi casa.

— Am vinuri bunicele, răspunse cu modestie Braulard. Aha! sosesc lampagiii, exclamă el auzind nişte glasuri răguşite şi gălăgie de paşi ciudaţi pe scară.

Ieşind, Lucien văzu defilând prin faţa lui şleahta puturoasă de vânzători de bilete şi de aplauze, toţi cu şepci, cu pantaloni jerpeliţi, cu redingote roase, cu mutre tâlhăreşti, vineţii, verzui, jegoase, chircite, nerase, cu ochi crunţi şi vicleni totodată: seminţie hâdă ce trăieşte şi mişună pe bulevardele Parisului, care, dimineaţa, vinde lanţuri de ceas şi giuvaeruri de aur de cinci franci, iar seara, aplaudă de sus, de. lângă candelabre – într-un cuvânt, se mlădie după toate ticăloşiile Parisului.

— Ăştia sunt romanii, zise Lousteau râzând, ăştia sunt gloria actriţelor şi a autorilor dramatici. Privită de aproape, nu arată nici a lor mai frumoasă decât a noastră.

— E greu, îşi spuse Lucien întorcându-se acasă, să mai ai iluzii despre ceva la Paris. Totul se vinde, totul se cumpără, totul se fabrică, până şi succesul.

Musafirii lui Lucien erau Dauriat, directorul de la Panorama, Matifat şi Florine, Camusot, Lousteau, Finot, Nathan, Hector Merlin şi doamna du Val-Noble, Félicien Vernou, Blondet, Vignon, Philippe Bridau, Mariette, Giroudeau, Cardot şi Florentine, Bixiou. Îi poftise şi pe amicii săi din cenaclu. Tullia, dansatoarea, care, zicea lumea, nu era prea crudă cu du Bruel, luă şi ea parte, dar fără duce, precum şi proprietarii ziarelor la care lucrau Nathan, Merlin, Vignon şi Vernou. Mesenii alcătuiau o adunare de treizeci de persoane, în sufrageria Coraliei neîncăpând mai mulţi. Pe la opt seara, la flacăra candelabrelor aprinse, mobilele, mătăsurile, florile locuinţei căpătară aerul acela sărbătoresc ce li dă luxului parizian înfăţişare de vis.

Lucien se simţi nespus de fericit, avu simţământul mândriei împlinite şi al nădejdii realizate văzându-se stăpânul acelor locuri, nu-şi mai lămurea nici cum, nici cine făcuse minunea aceasta. Florine şi Coralie, îmbrăcate cu risipa şi strălucirea artistică a actriţelor, îi zâmbeau poetului de provincie ca doi îngeri meniţi să-i deschidă porţile Palatului Viselor. Iar Lucien aproape că visa. În câteva luni, viaţa lui se schimbase până într-atâta, el trecuse atât de repede de la extrema sărăcie la extrema bogăţie, încât din când în când era cuprins de îngrijorări, ca oamenii care, deşi visează, ştiu că dorm. Privirea lui trăda totuşi, la vederea acestei realităţi încântătoare, o încredere căreia pizmaşii i-ar da numele de îngâmfare. El însuşi se schimbase. Ca la oamenii fericiţi în fiecare zi, obrajii îşi pierduseră rumeneala, privirea i se umezise de lenevie; în sfârşit, după o vorbă a doamnei d’Espard, arăta a om *iubit.* Frumuseţea lui câştiga. Conştiinţa puterii i se citea pe chipu-i luminat de iubire şi de experienţă. Privea în sfârşit lumea literară şi societatea drept în faţă, crezând că se putea plimba printr-însele ca stăpân. Poetului acestuia, care nu putea cugeta decât lovit de năpastă, prezentul i se

înfăţişa lipsit de griji. Succesul îi umfla pânzele bărcii, avea la îndemână uneltele trebuincioase planului său: o casă înzestrată cu de toate, o amantă pentru care îl pizmuia întreg Parisul, un echipaj, în sfârşit sume incalculabile în călimară. Sufletul, inima şi mintea i se metamorfozaseră deopotrivă: nu-i trecea prin gând să mai discute mijloacele, în faţa unor asemenea rezultate minunate. Întreţinerea unei astfel de case va părea atât de suspectă economiştilor ce cunosc bine viaţa de la Paris, încât nu va fi de prisos să-i arătăm baza, oricât de şubredă era ea, pe oare stătea fericirea materială a actriţei şi a poetului ei. În ascuns, Camusot le spusese furnizorilor Coraliei să-i facă credit timp de cel puţin trei luni. Caii, servitorii, toate trebuiau deci să meargă ca prin farmec pentru cei doi copii grăbiţi să se bucure şi care se şi bucurau de toate plăcerile vieţii. Coralie veni şi-l luă de mână pe Lucien ca să-i arate minunea din sufrageria împodobită cu candelabre de câte patruzeci de lumânări, cu masa pusă cu bogăţie şi pregătită de Chevet, marele maestru. Lucien o sărută pe Coralie pe frunte strângând-o la piept.

— O să fac avere, iubito, îi zise el, şi-ţi voi răsplăti iubirea şi devotamentul.

— Lasă astea! spuse ea, eşti mulţumit?

— Cum să nu fiu?

— Atunci e bine, surâsul ăsta plăteşte totul, răspunse ea apropiindu-şi cu o mişcare de şarpe buzele de buzele lui Lucien.

Îi găsiră pe Florine, pe Lousteau, pe Matifat şi pe Camusot aşezând mesele de joc. Prietenii lui Lucien soseau pe rând, căci toţi aceia îşi şi ziceau prietenii lui Lucien. Jucară de la nouă până la miezul nopţii. Spre norocul lui; Lucien nu ştia niciun joc; Lousteau însă pierdu o mie de franci şi îi împrumută de la Lucien, oare îşi zise că nu-l putea refuza. Pe la zece, veniră Michel, Fulgence şi Joseph. Lui Lucien, care se retrase cu ei într-un colţ să stea de vorbă, i se părură destul de reci şi serioşi, ca să nu zică

stingheriţi. D’Arthez nu putuse veni, îşi isprăvea tocmai cartea. Léon Giraud era ocupat cu publicarea primului număr al revistei sale. Cenaclul îi trimisese pe cei trei artişti ca fiind mai potriviţi la o orgie.

— Ei, copii, le spuse Lucien făcând oarecum pe superiorul, o să vedeţi voi că *micul palavragiu* poate ajunge un *mare politician.*

— M-aş bucura cel dintâi să mă fi înşelat eu, zise Michel.

— Trăieşti cu Coralie până ce-ţi găseşti ceva mai bun? îl întrebă Fulgence.

— Da, reluă Lucien cu un aer ce voia să pară naiv. Coralie trăia cu un biet negustor care o adora şi l-a dat afară. Eu sunt mai fericit decât fratele tău Philippe, care nu ştie cum, s-o mai ţie în frâu pe Mariette, adăugă el uitându-se la Joseph Bridau.

— În sfârşit, zise Fulgence, acum eşti un om ca toţi ceilalţi, o să ajungi departe.

— Un om care pentru voi via rămâne acelaşi, în orice situaţie s-ar afla, răspunse Lucien.

Michel şi Fulgence se priviră schimbând un zâmbet batjocoritor care fu surprins de Lucien şi îl făcu să înţeleagă ridicolul frazei sale.

— Coralie e straşnic de frumoasă, exclamă Joseph Bridau. Ce portret minunat i s-ar putea face!

— Şi bună, răspunse Lucien. Pe cuvântul meu, e un înger; dacă vrei să-i taci portretul, ia-o ca model pentru Veneţiana adusă senatorului de o babă.

— Toate femeile care iubesc sunt nişte îngeri, zise Michel Chrestien.

În acel moment, Raoul Nathan se repezi la Lucien cu o pornire nestăvilită de prietenie, îi luă mâinile şi i le strânse.

— Bunul meu prieten, nu eşti numai un om mare, dar mai ai şi suflet, ceea ce azi e mai rar decât geniul, spuse el. Eşti devotat prietenilor. Ce mai atâta vorbă, sunt al dumitale pe viaţă şi nu voi uita niciodată ceea ce ai făcut săptămână

asta pentru mine.

Lucien, în culmea bucuriei, văzându-se linguşit de către un om cu faimă, îi privi pe cei trei prieteni din cenaclu cu un fel de superioritate. Intrarea asta a lui Nathan, se datora faptului că Merlin îi arătase corectura articolului în favoarea cărţii lui, şi care urma să apară în ziarul de a doua zi.

— N-am primit să scriu atacul, răspunse Lucien la urechea lui Nathan, decât cu condiţia de a-i răspunde eu însumi. Sunt al dumitale.

Se înapoie lângă cei trei prieteni din cenaclu, încântat de o împrejurare ce-i îndreptăţea fraza de care râsese Fulgence.

— Să-şi publice d'Arthez cartea, şi o să vadă el că sunt acum în situaţia de a-i fi folositor. Numai norocul ăsta, şi m-ar hotărî să rămân în gazetărie!

— Dar tu eşti liber acolo? îl întrebă Michel.

— Atâta cât poţi fi atunci când nu se pot lipsi de tine, răspunse Lucien cu o falsă modestie.

Către miezul nopţii, invitaţii se aşezară la masă, şi orgia începu. Vorbele debitate la Lucien acasă fură şi mai deocheate decât cele de la Matifat, dar nimeni nu se miră, căci nimeni nu bănui deosebirea de sentimente ce exista între cei trei trimişi lai cenaclului şi reprezentanţii ziarelor. Aceste tinere spirite, atât de depravate de obiceiul de a se folosi de *Pro* şi *Contra,* ajunseră să se încaiere aruncându-şi unii altora cele mai grozave axiome ale jurisprudenţei ce se năştea pe atunci în oficinele ziarelor. Claude Vignon, care voia să-i mai păstreze criticii un caracter solemn, se ridică împotriva tendinţei ziarelor mici de a ataca pe unul sau pe altul, spunând că în felul acesta scriitorii vor ajunge cu timpul să se desconsidere ei înşişi. Lousteau, Merlin şi Finot luară atunci pe faţă apărarea sistemului numit în limbaj ziaristic *zeflemeaua,* susţinând că ar fi semnul distinctiv al talentului.

— Toţi acei ce rezistă acestei încercări se vor dovedi până la urmă cu adevărat oameni tari, zise Lousteau.

— De altfel, exclamă Merlin în ovaţiile celor prezenţi, aceştia au nevoie în jurul lor, ca în jurul triumfătorilor romani, de un concert de injurii.

— Păi, atunci, făcu Lucien, toţi aceia de care vom râde vor crede că triumfă!

— S-ar zice că asta nu te priveşte! exclamă Finot.

— Şi sonetele! zise Michel Chrestien, n-or să aibă triumful lui Petrarca?

— Aurul, laurul şi Laura merg foarte bine împreună, spuse Dauriat, al cărui calambur produse aclamaţii generale.

— *Faciamus experimentum in anima vili*[251]*,* răspunse Lucien surâzând.

— Şi vai de aceia pe care ziarele nu-i iau în răspăr şi îi vor primi cu cununi de flori la debut. Aceştia vor fi lăsaţi în părăsire ca nişte sfinţi în firidele lor, şi nimeni nu le va mai da nici cea mai mică atenţie, zise Vernou.

— Li se va spune cum a spus Champcenetz[252] marchizului de Genlis, care îşi privea prea drăgăstos soţia: „Mai lasă-i şi pe alţii, dragă; ţie ţi s-a dat destul”, spuse Blondet.

— În Franţa, succesul ucide, spuse Finot. Suntem prea geloşi unii de alţii ca să nu dorim uitarea şi să nu dăm uitării triumfurile altora.

— În adevăr, contrazicerea dă viaţă în literatură, zise Claude Vignon.

— Ca şi în natură, unde rezultă din două principii ce se găsesc în luptă, exclamă Fulgence. Triumful unuia asupra celuilalt înseamnă moartea[253].

— Ca şi în politică, adăugă Michel Chrestien.

---

[251] *Faciamus experimentum in anima vili* – lat. – să facem încercarea în sufletul celui păcătos.

[252] *Champcenetz* (cavalerul de) – ziarist ultraregalist de la sfârşitul secolului al XVIII-lea; a murit pe eşafod, în 1794.

[253] *Triumful unuia asupra celuilalt înseamnă moartea* – Lupta contrariilor (aici „principii”) nu e văzută cu claritate de personajul lui Balzac, care nu înţelegea că, în lupta continuă dintre nou şi vechi, tocmai triumful noului asupra vechiului asigură progresul.

— Am dovedit-o zilele astea, zise Lousteau. Dauriat o să vândă săptămână asta două mii de exemplare din cartea lui Nathan. Pentru ce? Pentru că o carte bine atacată e şi bine apărată.

— Un articol ca ăsta, spuse Merlin arătând corectura articolului de a doua zi din ziarul lui, cum să nu „desfacă" numaidecât o ediţie?

— Citeşte-mi articolul, zise Dauriat. Sunt editor peste tot, chiar şi când stau la masă.

Merlin citi triumfătorul articol al lui Lucien, ce fu aplaudat de toată adunarea.

— S-ar fi putut face articolul ăsta fără cel dintâi? întrebă Lousteau.

Dauriat scoase din buzunar corectura celui de al treilea articol şi îl citi. Finot îl ascultă cu atenţie, fiind destinat numărului doi al revistei sale; apoi în calitate de redactor-şef, îşi exageră entuziasmul.

— Domnilor, zise el, dacă Bossuet[254] iar trăi în secolul nostru, aşa ar scrie.

— Vezi bine, spuse Merlin. Astăzi, Bossuet ar fi ziarist.

— În cinstea lui Bossuet II! strigă Claude Vignon ridicându-şi paharul şi salutându-l ironic pe Lucien.

— În cinstea Columbului meu[255]! răspunse Lucien închinând pentru Dauriat.

— Bravo! strigă Nathan.

— E o poreclă? întrebă cu răutate Merlin privindu-i şi pe Finot şi pe Lucien.

— Dacă o să continuaţi tot aşa, făcu Dauriat, noi n-o să ne mai putem ţine după voi, iar domnii aceştia, adăugă el arătând spre Matifat şi Camusot, nu vă vor mai înţelege. Gluma e ca bumbacul: dacă îl torci prea subţire, se rupe, a

[254] *Bossuet aşa ar scrie* – Episcopul şi predicatorul catolic *Jacques-Bénigne Bossuet* (1627—1704) s-a făcut celebru prin forma artistică a predicilor sale.

[255] *în cinstea Columbului meu* – Lucien vrea să spună că Dauriat l-a descoperit, aşa cum Cristofor Columb a descoperit America.

spus Bonaparte.

— Domnilor, izbucni Lousteau, suntem martorii unui fapt grav, nemaiauzit şi nemaipomenit. Ce ziceţi de iuţeala cu care prietenul nostru s-a schimbat din provincial în ziarist?

— Se născuse ziarist, sări Dauriat.

— Băieţi, zise atunci Finot ridicându-se şi ţinând în mână o sticlă de şampanie, l-am protejat cu toţii şi cu toţii l-am încurajat pe amfitrionul nostru în cariera în care ne-a depăşit speranţele. În două luni, a dovedit-o cu articolele grozave pe care le cunoaştem cu toţii: propun să-l botezăm autentic ziarist.

— O cunună de trandafiri ca să sărbătorim dubla-i victorie, strigă Bixiou, uitându-se spre Coralie.

Coralie îi făcu semn Bérénicei, care se duse să caute nişte flori artificiale prin cutiile actriţei. Împletiră la repezeală o cunună de trandafiri, după ce jupâneasa cea grasă aduse florile, cu care se împodobiră caraghios cei ce erau mai beţi. Finot, marele-preot, turnă câteva picături de şampanie pe părul frumos al lui Lucien rostind cu o gravitate hazlie cuvintele sacramentale:

— În numele Fiscului, al Cauţiunii şi al Amenzii, te botez ziarist. Fie-ţi articolele uşoare!

— Şi plătite fără să ţi se scadă *spaţiile!* zise Merlin.

În acel moment, Lucien zări chipurile întristate ale lui Michel Chrestien, Joseph Bridau şi Fulgence Ridal, care îşi luară pălăriile şi ieşiră, însoţiţi de uralele batjocoritoare ale celor rămaşi.

— Ce oameni şi ăştia! zise Merlin.

— Fulgence era un băiat bun, reluă Lousteau; dar l-au stricat ceilalţi cu morala.

— Care ceilalţi? întrebă Claude Vignon.

— Nişte tinerei gravi ce se adună într-un cerc filosofic şi religios din strada des Quatre-Vents, unde îşi bat capul cu rostul omenirii… răspunse Blondet.

— O! o! o!

— …Se frământă să afle dacă stă în loc, zise Blondet

continuând, sau dacă e în progres. Nu erau în stare să aleagă între linia dreaptă şi linia curbă, li se părea fără nicio noimă triunghiul biblic, şi atunci le-a apărut nu ştiu care profet ce s-a rostit pentru spirală.

— Când se adună oamenii la un loc, pot să născocească prostii şi mai primejdioase, exclamă Lucien, în dorinţa de a lua apărarea cenaclului.

— Ţie ţi se par vorbe goale teoriile acelea, spuse Félicien Vernou, vine însă o vreme când ele se transformă în împuşcături sau în ghilotinări.

— Deocamdată n-au ajuns, zise Bixiou, decât la ideea providenţială a şampaniei, la rostul umanitar al pantalonilor şi la spiriduşul care mână lumea. Culeg de pe jos pe oamenii mari căzuţi de sus, ca Vico, Saint-Simon, Fourier[256]. Mi-e teamă să nu-l sminteascǎ şi pe bietul Joseph Bridau.

— Ei sunt de vină, zise Lousteau, că Bianchon, compatriotul şi colegul meu de liceu, se strâmbă când mă vede.

— Învaţă acolo gimnastica şi ortopedia spiritelor? întrebă Merlin.

— Se prea poate, răspunse Finot, fiindcă şi Bianchon a căzut în sminteala lor.

— Şi totuşi, o să ajungă un doctor miare, zise Lousteau.

— Şeful lor vizibil nu e oare d'Arthez, un tânăr mărunţel care trebuie să ne înghită pe toţi? întrebă Nathan.

— E un om de geniu! strigă Lucien.

— Prefer un pahar de vin de Xeres, zise Claude Vignon zâmbind.

Ajunşi aici, fiecare începu a-şi explica vecinului său firea. Când oamenii deştepţi ajung să se explice pe ei înşişi, să-şi

[256] *Vico, Saint-Simon, Fourier* – gânditori ale căror teorii cunosc o largă difuzare în Franţa, mai ales după 1830; italianul *Vico* (1688—1744) a încercat să găsească unele legi ale istoriei în *Principii ale filosofiei istorice* şi în *Ştiinţa nouă,* unde e dezvoltată teoria metafizică a ciclurilor istorice analoage treptelor vieţii omului. Vico a fost tradus în Franţa de către istoricul Michelet, în 1827. Saint-simoniştii au utilizat doctrina lui (pentru *Saint-Simon* şi *Fourier,* v. notele 89 şi 90).

descrie inima, e lucru sigur că beţia i-a luat în cârcă. După o oră, toţi mesenii, deveniţi prieteni la toartă, se făceau unii pe alţii oameni mari, oameni tari, oameni de viitor. Lucien, în calitate de gazdă, îşi păstrase mintea ceva mai limpede: ascultă sofismele ce i se zvârleau şi care îl impresionară şi desăvârşiră opera demoralizării sale.

— Copii, zise Finot, partidul liberal se vede silit să-şi mai învioreze polemica, pentru că n-are nimic de zis astăzi contra guvernului, şi înţelegeţi uşor în ce încurcătură se află opoziţia. Care din voi vrea să scrie o broşură în care să se ceară restabilirea dreptului de primogenitură ca să ne dea astfel nouă motiv să ţipăm contra planurilor ascunse ale curţii? Broşura va fi bine plătită.

— Eu, zise Hector Merlin, asta intră în vederile mele.

— Partidul tău ar spune că îl compromiţi, replică Finot. Félicien, fă tu broşura, Dauriat o editează, iar noi o să ne ţinem gura.

— Cât mi se dă? întrebă Vernou.

— Şase sute de franci! Semnezi „contele C…”

— S-a făcut! zise Vernou.

— Aşadar, introduceţi *raţa* până şi în politică? reluă Lousteau.

— O să fie afacerea Chabot[257] strămutată în sfera ideilor, spuse Finot. Îi atribuim guvernului anumite intenţii şi asmuţim contra lui opinia publică.

— Totdeauna o să mă mire un guvern care lasă conducerea ideilor în seama unor lichele ca noi, zise Claude Vignon.

— Dacă guvernul comite prostia să coboare în arenă, reluă Finot, n-o să-i dăm răgaz nici să răsufle; dacă se înfurie, turnăm venin şi îl facem să-şi piardă simpatia maselor. Ziarul nu riscă niciodată nimic, acolo unde

[257] *Chabot* – *François Chabot* a fost mai întâi episcop; în timpul revoluţiei, s-a raliat aripii stângi a Adunării legislative; curând, însă, s-a apucai de afaceri, căsătorindu-se cu sora unui bancher austriac; a fost arestat, condamnat şi executat odată cu Danton, în 1794.

cârmuirea are totdeauna totul de pierdut.

— Franţa e ca şi redusă la zero atâta vreme cât ziarele nu vor fi puse în afara legii, reluă Claude Vignon. Faci progrese de la ceas la ceas, îi spuse el lui Finot. O să ajungi ca iezuiţii, minus credinţa, gândirea neclintită, disciplina şi unirea.

Toată lumea reveni la mesele de joc. Curând lumina zorilor făcu să pălească lumânările.

— Prietenii tăi din strada des Quatre-Vents erau posomorâţi ca nişte osândiţi la moarte, îi zise Coralie amantului său.

— Aş! Erau ca nişte judecători, răspunse poetul.

— Aş! judecătorii sunt mai veseli, zise Coralie.

Timp de o lună, Lucien îşi văzu timpul furat de fel de fel de mese, serate, petreceri, şi se simţi târât de un curent, căruia nu-i putea rezista, într-un adevărat vârtej de plăceri şi de munci uşoare. Nu mai chibzuia deloc. Puterea chibzuielii în mijlocul complicaţiilor vieţii este pecetea marilor voinţe pe care poeţii, oamenii slabi sau numai spirituali nu sunt în stare a o simula. Ca mai toţi ziariştii, Lucien trăi de la zi la zi, cheltuindu-şi banii pe măsură ce-i câştiga, negândindu-se câtuşi de puţin la greutăţile periodice ale vieţii pariziene, atât de necruţătoare pentru aceşti boemi, îmbrăcămintea şi purtarea lui rivalizau cu ale celor mai vestiţi *dandy*-i. Ca tuturor fanaticilor, Coraliei îi plăcea să-şi gătească idolul; cheltui o avere ca să-i dea poetului iubit mărunţişurile elegante râvnite cu atâta foc de el pe când se plimbase întâia oară prin Tuilerii. Lucien căpătă astfel bastonaşe felurite, o încântătoare lornietă, butoni cu diamante, agrafe pentru cravatele de dimineaţă, inele cu blazon, în fine veste originale şi multe ca să se asorteze la orice costum. În curând fu socotit şi el un *dandy*. În ziua în care dădu urmare invitaţiei diplomatului german, metamorfoza lui stârni un fel de invidie reţinută printre tinerii ce se aflau acolo, şi oare deţineau primele

locuri în regatul eleganţei, ca de Marsay, Vandenesse, Ajuda-Pinto, Maxime de Trailles, Rastignac, ducele de Maufrigneuse, Beaudenord, Manerville etc. Bărbaţii eleganţi sunt geloşi între ei întocmai ca femeile. Contesa de Montcornet şi marchiza d'Espard, în cinstea căreia se dădea masa, îl aşezară pe Lucien între ele şi-l copleşiră cu cochetăriile.

— De ce ai fugit de lumea bună? îl întrebă marchiza, era gata să te primească bine, să te sărbătorească. Ştii că sunt puţin supărată pe dumneata? Îmi datorezi o vizită, şi o aştept încă. Te-am zărit zilele trecute la Operă, şi n-ai binevoit, să vii să mă vezi sau măcar să mă saluţi.

— Vara dumneavoastră, doamnă, mi-a arătat atât de limpede că eram de prisos…

— Nu cunoşti femeile, răspunse doamna d'Espard întrerupându-l pe Lucien. Ai jignit inima cea mai îngerească şi sufletul cel mai nobil pe care le cunosc. Nici nu ştii tot ce voia Louise să facă pentru dumneata, şi câtă iscusinţă punea în planul ei. O! şi ar fi reuşit, făcu ea la o mută negare a lui Lucien. Soţul ei, care a murit de curând, cum era şi de aşteptat să moară, de o indigestie, n-avea oare să-i redea, mai devreme ori mai târziu, libertatea? Crezi dumneata că i-ar fi convenit să se cheme doamna Chardon? Titlul de contesă de Rubempré merita osteneala; să fie cucerit. Vezi dumneata, iubirea e o mare vanitate care trebuie să se pună de acord, mai ales în căsnicie, cu toate celelalte vanităţi. Dacă eu te-aş iubi nebuneşte, adică destul ca să mă căsătoresc cu dumneata, mi-ar veni foarte greu să mă numesc doamna Chardon. Spune şi dumneata! Acum, ai văzut toate greutăţile vieţii de Paris, ştii câte ocoluri trebuie să faci până ajungi la ţintă; ei bine! mărturiseşte şi dumneata că, pentru un necunoscut fără avere, Louise dorea o favoare aproape imposibilă, şi că deci era nevoită să ţină seama chiar şi de cel mai mic lucru. Dumneata ai mult spirit; noi, femeile, însă, când iubim, avem şi mai mult chiar decât cel mai spiritual bărbat. Vara

mea voia să se folosească de caraghiosul de Châtelet... Îţi rămân datoare cu multe clipe plăcute; articolele dumitale împotriva lui m-au făcut să râd cu poftă! zise ea întrerupându-se.

Lucien nu ştia ce să mai creadă. Iniţiat în trădările şi vicleşugurile ziaristicei, pe cele ale lumii bune nu le cunoştea încă; de aceea, cu toată agerimea lui, avea să primească lecţii crunte.

— Cum! doamnă, spuse poetul aprins de curiozitate, adică dumneavoastră nu-l protejaţi pe Cocostârc?

— Hei, în lume eşti nevoit să fii politicos chiar cu cei mai cruzi duşmani, să arăţi că te distrezi cu cei mai plicticoşi, şi adeseori îţi sacrifici în aparenţă prietenii ca să-i serveşti mai bine. Dumneata, prin urmare, n-ai băgat încă de seamă aceasta? Cum? dumneata, care vrei să scrii, nu cunoşti înşelătoriile de fiecare zi ale lumii? Dacă vara mea a părut că te sacrifică pe dumneata Cocostârcului, nu era oare silită să facă astfel ca să poată trage foloase pentru dumneata din influenţa lui? deoarece omul nostru e foarte bine văzut de guvern; de aceea i-am şi demonstrat că, până la un punct, atacurile dumitale îl servesc, spre a putea să vă împăcăm într-o zi pe amândoi. Châtelet a fost despăgubit de prigoana dumitale. Cum le spunea şi des Lupeaulx miniştrilor: „Cât timp ziarele îl fac de râs pe Châtelet, guvernul e lăsat în pace”.

— Domnul Blondet m-a lăsat să sper că voi avea plăcerea să te văd la mine în casă, zise contesa de Montcornet când marchiza îl lăsă pe Lucien să cugete. Vei întâlni acolo câţiva artişti, scriitori şi o femeie care are cea mai vie dorinţă să te cunoască, domnişoara des Touches, unul dintre rarele talente feminine şi la care vei fi invitat, desigur, şi acasă. Domnişoara des Touches, Camille Maupin, dacă vrei, are unul dintre saloanele cele mai de seamă din Paris, e grozav de bogată! I s-a spus că eşti la fel de frumos pe cât eşti de spiritual şi abia aşteaptă să te vadă.

Lucien nu putu decât să se piardă în mulţumiri şi îi

aruncă lui Blondet o privire de invidie. Era tot atâta deosebire între o femeie de felul şi de calitatea contesei de Montcornet şi Coralie, ca între Coralie şi o fată de stradă. Contesa, tânără, frumoasă şi spirituală, avea ca frumuseţe specială tenul excesiv de alb al femeilor din Nord; mama ei era născută principesă Sherbellof, de aceea ministrul, înainte de masă, îi arătase toate atenţiile sale. Marchiza tocmai isprăvise de supt dispreţuitor o aripă de pui.

— Biata Louise, îi zise ea lui Lucien, ţinea atât de mult la dumneata! Îmi mărturisise măreţul viitor ce-l visa pentru dumneata; ar fi îndurat multe, dar ce dispreţ i-ai arătat, trimiţându-i înapoi scrisorile! Noi iertăm cruzimile care dovedesc că suntem încă iubite spre a merita să fim jignite; însă indiferenţa!... indiferenţa e ca gheata de la pol, înăbuşă totul. Haide, recunoaşte câte comori ai pierdut din vina dumitale! Ce nevoie aveai s-o rupi? Chiar dacă ai fost dispreţuit, n-aveai oare o carieră de făcui, un nume de redobândit? Louise se gândea la toate acestea.

— Pentru ce să nu-mi spună nimic? răspunse Lucien.

— Ei, Doamne! eu am sfătuit-o să nu-ţi destăinuiască nimic. Uite, între noi fie vorba, văzându-te atât de puţin făcut pentru lume, mă temeam de dumneata: mi-era teamă ca lipsa de experienţă, oarba dumitale înflăcărare să nu dărâme sau să nu încurce planurile ei şi ale noastre. Îţi mai aduci acum aminte de dumneata, cel de pe vremea aceea? Spune dacă n-ai fi de părerea mea, văzându-te azi aşa cum erai pe atunci? Nu-ţi mai semeni. Asta e singura noastră vină. Dar spune şi dumneata: dintr-o mie, poţi găsi oare un singur om care să unească la atâta spirit o atât de uimitoare aptitudine de a se pune la unison? N-am crezut că erai o excepţie aşa de surprinzătoare. Te-ai metamorfozat atât de repede, te-ai iniţiat atât de uşor în felul de viaţă parizian, încât în Bois de Boulogne, acum o lună, nu te-am recunoscut.

Lucien o asculta pe doamna din lumea mare cu o plăcere nespusă; dânsa îşi îmbrăca vorbele în atâta încredere,

vioiciune, naivitate, părea să se intereseze atât de îndeaproape de el, încât poetul crezu într-o minune ca aceea din prima lui seară la Panorama-Dramatique. Din seara aceea fericită, toată lumea îi surâdea, el credea într-o putere talismanică a tinereţii lui şi voi atunci s-o pună la încercare pe marchiză, hotărî să nu se lase tras pe sfoară.

— Şi care erau, doamnă, planurile acelea ajunse astăzi nişte himere?

— Louise voia să obţină de la rege o ordonanţă care să-ţi îngăduie să porţi numele şi titlul de Rubempré. Voia să-l îngroape pe Chardon. Acest prim succes, atât de uşor de obţinut atunci, şi pe care astăzi opiniile dumitale îl fac aproape imposibil, era pentru dumneata un noroc considerabil. Poate să ţi se pară fleacuri ideile acestea; noi însă cunoaştem viaţa şi ştim tot ce e trainic într-un titlu de conte purtat de un tânăr elegant şi fermecător. Ia anunţă aici, în faţa câtorva englezoaice tinere şi milionare sau în faţa unor moştenitoare bogate: *Domnul Chardon* ori *Domnul conte de Rubempré* şi vei observa două atitudini deosebite. Chiar plin de datorii, contele ar găsi inimile deschise, iar frumuseţea lui pusă în lumină ar fi ca un diamant într-o montură bogată. Pe când domnul Chardon nici n-ar fi luat în seamă. N-am creat noi aceste idei, le întâlnim peste tot, chiar printre burghezi. În momentul acesta, ai întors spatele norocului. Uită-te la tânărul acela încântător, vicontele Félix de Vandenesse, e unul dintre secretarii particulari ai regelui. Regele ţine destul de mult la tinerii de talent, şi acesta pe care-l vezi, când a sosit din provincie de la el, n-avea un bagaj atârnând mai greu ca al dumitale, iar dumneata ai de o mie de ori mai mult spirit decât el; însă dumneata eşti dintr-o familie mare? ai un nume? Îl cunoşti pe des Lupeaulx; numele lui seamănă cu al dumitale, se numeşte Chardin; dar el nu şi-ar vinde pentru nimic în lume ferma des Lupeaulx, într-o zi va ajunge conte des Lupeaulx, iar fiul fiului său va ajunge poate un mare senior. Dacă vei continua să mergi pe calea

greşită pe care al apucat-o, eşti pierdut. Uită-te la domnul Émile Blondet, cu cât e mai înţelept decât dumneata? Lucrează la un ziar oare susţine guvernul, e bine văzut de toţi puternicii zilei, el poate să se amestece fără nicio grijă printre liberali, gândirea lui nu se lăsa amăgită; în felul acesta, într-o zi sau alta, va parveni; însă el a ştiut să-şi aleagă opiniile şi protecţiile. Frumoasa dumitale vecină de masă e o domnişoară de Troisville cu doi *pairi* de Franţa şi doi deputaţi în familie, s-a căsătorit cu un bogătaş datorită numelui ei; primeşte lume multă în casă, o să aibă influenţă şi va răscoli toată lumea politică pentru domnul Émile Blondet. Unde o să ajungi dumneata cu Coralie? În câţiva ani, vei fi doborât de datorii şi istovit de plăceri. Ţi-ai încredinţat inima greşit şi ţi-ai rânduit viaţa greşit. Iată ceea ce îmi spunea zilele trecute, la Operă, femeia pe care ai jignit-o cu o plăcere atât de sadică. Regretând abuzul pe care-l faci cu talentul şi cu tinereţea-ţi minunată, dânsa nu se gândea la sine, ci la dumneata.

— A! dacă ar fi aşa, doamnă! exclamă Lucien.

— Ce interes crezi că aş avea să te mint? făcu marchiza aruncându-i lui Lucien o privire semeaţă şi rece care îl cufundă din nou în nimicnicia lui.

Înmărmurit, Lucien nu mai reluă convorbirea, iar marchiza jignită nu-i mai vorbi. Cuprins de ciudă, recunoscu totuşi că făcuse o prostie şi se hotărî s-o îndrepte. Se întoarse către doamna de Montcornet şi îi vorbi despre Blondet, ridicându-l în slavă. Contesa îl ascultă cu plăcere şi îl pofti, la un semn al doamnei d’Espard, la viitoarea ei serată, întrebându-l dacă n-ar revedea-o cu plăcere pe doamna de Bargeton, care, cu tot doliul, avea să vină; nu era o serată mare, ci numai o reuniune obişnuită, doar între prieteni.

— Doamna marchiză, zise Lucien, pretinde că eu port toată vina; nu-i aşa că vara dânsei ar trebui să se arate bună faţă de mine?

— Încetează atacurile ridicole îndreptate contra ei – ea e

nespus de compromisă de omul acela, de care ea însăşi îşi bate joc – şi vei face numaidecât pace cu dânsa. Dumneata te-ai crezut înşelat de dânsa, mi s-a spus; eu însă, am văzut-o foarte întristată de retragerea dumitale. E adevărat că a plecat din provincie cu dumneata şi pentru dumneata?

Lucien o privi zâmbind pe contesă, fără să îndrăznească a răspunde.

— Cum ai putut să n-ai încredere într-o femeie care făcea asemenea sacrificii pentru dumneata? De altfel, frumoasă şi spirituală cum e, trebuia iubită oricum. Doamna de Bargeton te iubea mai puţin pentru dumneata decât pentru însuşirile dumitale. Crede-mă pe mine, femeile iubesc spiritul înainte de a iubi frumuseţea, zise ea uitându-se pe furiş la Émile Blondet.

Lucien recunoscu în casa ministrului deosebirile ce există între lumea mare şi lumea specială în care trăia el de câtva timp. Nicio asemănare, niciun punct de contact nu erau între ele. Înălţimea şi împărţirea încăperilor acestui apartament, unul dintre cele mai bogate din cartierul Saint-Germain; aurăriile vechi din salon, mulţimea podoabelor, bogăţia gravă a lucrurilor mai mici, totul îi era străin, nou; însă deprinderea câştigată atât de iute cu obiectele de lux îl opri pe Lucien să se arate uimit. Purtarea lui nu trădă nici siguranţă şi îngâmfare, nici umilinţă şi slugărnicie. Poetul fu pe placul celor care n-aveau niciun motiv să-i fie duşmănoşi, cum erau tinerii ce deveniră geloşi de brusca lui pătrundere în lumea mare, de succesele şi frumuseţea lui. Ridicându-se de la masă, îi oferi braţul doamnei d’Espard, care îl acceptă. Văzându-l pe Lucien răsfăţat de marchiza d’Espard, Rastignac veni să-i amintească de oraşul lor natal şi de prima lor întrevedere la doamna du Val-Noble. Tânărul nobil arătă că vrea să se împrietenească cu tânărul geniu din provincie poftindu-l într-una dintre zile la el acasă la prânz şi oferindu-se să-i prezinte pe câţiva tineri la modă. Lucien îi primi propunerea.

— O să fie şi scumpul Blondet, zise Rastignac.

Diplomatul se alătură grupului format de marchizul de Ronquerolles, ducele de Rhétoré, de Marsay, generalul de Montriveau, Rastignac şi Lucien.

— Foarte bine, îi zise el lui Lucien cu sfătoşenia lui germană sub care îşi ascundea isteţimea-i de temut, ai făcut pace cu doamna d'Espard, dânsa e încântată de dumneata, şi ştim noi, cu toţii, zise el uitându-se roată împrejur, cât e de greu să-i fii pe plac.

— Da, însă dânsa adoră spiritul, spuse Rastignac, iar ilustrul meu compatriot are de dăruit şi altora.

— Dânsul n-o să întârzie să recunoască greşitele legături pe care le are, zise aprins Blondet; va veni în rândurile noastre şi chiar foarte curând.

În jurul lui Lucien, toată lumea fu de aceeaşi părere. Oamenii serioşi rostiră câteva fraze profunde pe un ton autoritar, iar tinerii câteva glume pe socoteala partidului liberal.

— Sunt sigur, adăugă Blondet, că la început a dai cu banul, pentru stânga ori pentru dreapta; acum însă o să aleagă.

Lucien începu să râdă amintindu-şi de scena din Luxembourg cu Lousteau.

— Şi-a luat călăuză, urmă Blondet, pe un oarecare Étienne Lousteau, un mic spadasin de la un ziar mărunt care nu vede decât o monedă de cinci franci într-o coloană de ziar, care în politică crede în întoarcerea lui Napoleon, şi, ceea ce mi se pare şi mai prostesc, crede în recunoştinţa, în patriotismul domnilor de stânga. În calitate de Rubempré, simpatiile lui Lucien se cade să fie aristocratice; iar în calitate de ziarist, se cade să fie cu guvernul, altfel nu va f: niciodată nici Rubempré, nici secretar general.

Lucien, căruia diplomatul îi propuse o partidă de whist, stârni cea mai mare surprindere când mărturisi că nu cunoaşte acest joc.

— Dragul meu, îi spuse Rastignac la ureche, vino devreme la mine în ziua când o să-ţi servesc un prânz fără

pretenţii, şi te voi învăţa whist; dumneata dezonorezi regescul nostru oraş Angoulême, şi îţi voi repeta o vorbă de-a domnului de Talleyrand spunându-ţi că, dacă nu ştii jocul acesta, îţi pregăteşti o bătrâneţe foarte nefericită.

Fu anunţată sosirea lui des Lupeaulx[258], membru în Consiliul de stat, bine văzut pentru serviciile ascunse aduse guvernului, om isteţ şi ambiţios, care se strecura peste tot. Îl salută pe Lucien, cu care se mai întâlnise şi la doamna du Val-Noble, şi puse în salutul său o prietenie prefăcută care avea să-l înşele pe Lucien. Întâlnindu-l acolo pe tânărul ziarist, acest om, care se făcea în politică prieten cu toată lumea ca să nu fie luat prin surprindere de nimeni, înţelese că Lucien va obţine în lumea bună aceleaşi succese ca şi în literatură. Îşi dădu seama că poetul e un ambiţios şi îl copleşi cu asigurări şi manifestări de prietenie, de atenţie, în aşa fel încât cunoştinţa lor să pară mai veche, şi să-l înşele pe Lucien asupra preţului făgăduielilor şi vorbelor sale. Des Lupeaulx avea ca principiu de a-i cunoaşte bine pe aceia de care ar fi vrut apoi să se descotorosească, în cazul că ar descoperi în ei nişte rivali. În felul acesta, Lucien fu bine primit de toată lumea, şi el pricepu tot ce datora ducelui de Rhétoré, diplomatului, doamnei d’Espard, doamnei de Montcornet. Înainte de a pleca, se duse să mai stea de vorbă timp de câteva momente cu fiecare din aceste două femei şi desfăşură pentru ele tot farmecul spiritului său.

— Ce îngâmfare! îi spuse des Lupeaulx marchizei, după ce se depărtă Lucien.

— O să se strice înainte de a se coace, îi zise de Marsay zâmbind marchizei. Trebuie să aveţi motive ascunse ca să-i suciţi capul până-ntr-atât.

Lucien o găsi pe Coralie în fundul trăsurii în curte: venise să-l aştepte. Fu mişcat de atenţia aceasta şi îi povesti cum îşi petrecuse seara. Spre marea lui mirare, actriţa aprobă

[258] *des Lupeaulx* – personaj ambiţios şi intrigant, are un rol mai de prim plan în romanul lui Balzac, *Slujbaşii.*

noile idei ce începuseră să-i umble lui Lucien prin cap şi-l îndemnă cu hotărâre să se înroleze sub stindardul guvernamental.

— De la liberali nu te poţi aştepta decât la rele; conspiră, l-au ucis pe ducele de Berry[259]. Sunt ei în stare să răstoarne guvernul? Niciodată! Prin ei, n-ai să ajungi nimic; pe când, de cealaltă parte, ai să fii conte de Rubempré. Poţi să le fii folositor, să te numească *pair* de Franţa, să iei o femeie bogată. Fii deci ultraregalist. Asta e şi la modă, adăugă ea, zâmbind, cuvântul care pentru dânsa reprezenta raţiunea supremă. De la Val-Noble, la care am luat masa, am aflat că Théodore Gaillard înfiinţează în mod sigur un mic ziar regalist căruia îi zice *Deşteptarea,* ca să răspundă la glumele voastre şi la cele din *Oglinda.* După el, domnul Villèle şi partidul lui vor fi la putere în mai puţin de un an. Caută să profiţi de această schimbare punându-te bine cu ei câtă vreme nu sunt încă nimic; dar nu-i spune nicio vorbă lui Étienne şi prietenilor tăi; ar fi în stare cine ştie ce renghi să-ţi joace.

Peste opt zile, Lucien se prezentă la doamna de Montcornet, unde fu foarte mişcat de revederea femeii pe care o iubise atâta şi căreia gluma lui îi străpunsese inima. Şi Louise era metamorfozată! Redevenise ceea ce ar fi fost fără şederea în provincie: o doamnă din lumea mare. În doliul ei era un farmec şi o îngrijire ce trădau o văduvă fericită. Lucien îşi închipui că i se datora şi lui ceva din cochetăria asta şi nu se înşela; însă, ca un căpcăun, gustase carne fragedă, astfel că rămase toată seara nehotărât între frumoasa, iubitoarea, voluptuoasa Coralie şi uscata, trufaşa, cruda Louise. Nu izbuti să aleagă, adică să o sacrifice pe actriţă pentru doamna cea mare. Doamna de Bargeton, care resimţea atunci iubire pentru Lucien

[259] *ducele de Berry* – Charles *de Berry,* nepotul regelui Ludovic al XVIII-lea, a fost asasinat la 13 februarie 1820, pe când se afla la Operă, de un anume Louvel.

văzându-l aşa de spiritual şi de frumos, aşteptă toată seara acest sacrificiu; dar se alese doar cu vorbele ei insinuante, cu tot felul de gesturi cochete, şi plecă din salon cu o nestrămutată hotărâre de răzbunare.

— Ei, dragă Lucien, zise ea cu o bunătate plină de graţie pariziană şi de nobleţe, în loc să fii mândria mea, ai făcut din mine prima ta victimă. Te-am iertat, copilule, socotind că era un rest de iubire într-o asemenea răzbunare.

Doamna de Bargeton recâştiga terenul favorabil ei, cu această frază însoţită de un aer regesc. Lucien, care credea a fi avut de mii de ori dreptate, se descoperea vinovat. Nu fu vorba nici de groaznica scrisoare de despărţire, nici de motivele rupturii. Femeile din lumea mare au un talent nemaipomenit ca să-şi micşoreze vinile luându-le în râs. Ele pot şi ştiu să şteargă totul cu un surâs, cu o întrebare prefăcută de uimire. Nu-şi amintesc de nimic, lămuresc totul până în cele mai mici amănunte, se miră, întreabă, comentează, umflă, mustră, şi sfârşesc prin a se curăţa de vină, cum cureţi o pată spălând puţin locul: le ştiai negre, şi într-o clipită devin albe şi nevinovate. Iar despre tine, eşti foarte fericit că nu te-au scos vinovat de cine ştie ce crimă de neiertat. Într-o clipă, Lucien şi Louise îşi reluaseră iluziile unul despre celălalt, vorbeau limbajul prieteniei; numai că Lucien, ameţit de vanitatea-i satisfăcută, ameţit de Coralie, care, trebuie s-o spunem, îi făcea viaţa uşoară, nu se pricepu să răspundă scurt la întrebarea pe care i-o puse Louise cu un oftat de şovăială: „Eşti fericit?” Un *nu* melancolic i-ar fi asigurat viitorul. El se crezu spiritual explicând-o pe Coralie; spuse că ea îl iubeşte pentru el însuşi, în fine toate prostiile omului îndrăgostit. Doamna de Bargeton îşi muşcă buzele. Asta a fost tot. Doamna d’Espard veni lângă verişoară, împreună cu doamna de Montcornet. Lucien se văzu, ca să zicem aşa, eroul zilei: fu alintat, linguşit, dezmierdat de cele trei femei, care îl îmbrobodiră cu o artă desăvârşită. Succesul lui în lumea aceasta strălucită fu deci tot atât de mare ca şi în

gazetărie.

Frumoasa domnişoară des Touches, celebră sub numele de Camille Maupin, şi căreia doamnele d'Espard şi de Bargeton i-l prezentară pe Lucien, îl pofti într-una dintre miercurile sale la cină şi păru tulburată de frumuseţea lui, pe drept cuvânt faimoasă. Lucien încercă să-i dovedească atunci că era şi mai spiritual decât frumos. Domnişoara des Touches îşi arătă admiraţia cu acea naivitate jucăuşă şi cu o pornire de prietenie superficială care îi păcălesc pe toţi aceia ce nu cunosc îndeajuns viaţa pariziană în care obişnuinţa şi continuitatea plăcerilor îi fac, pe oameni atât de doritori de noutăţi.

— Dacă i-aş plăcea şi eu pe cât îmi place ea mie, le spuse Lucien lui Rastignac şi lui de Marsay, am scurta romanul…

— Vă pricepeţi şi unul şi altul prea bine să le scrieţi ca să mai vreţi să le şi faceţi, răspunse Rastignac. Oare scriitorii între ei se pot iubi? Tot vine până la urmă un moment când încep să-şi arunce unele înţepături.

— N-ai face o afacere proastă, îi zise râzând de Marsay. Fata asta încântătoare are treizeci de ani, e drept; însă are aproape optzeci de mii de franci rentă. E fermecător de capricioasă, şi frumuseţea ei e din acelea care se păstrează multă vreme. Coralie e o gâsculiţă, dragul meu, care-ţi serveşte ca să faci puţin pe grozavul, pentru că nu se cade ca un băiat drăguţ să n-aibă o amantă; însă, dacă nu faci vreo cucerire mare în lume, actriţa îţi va fi până la sfârşit o piedică în cale. Hai, dragul meu, ia locul lui Conti, care tocmai o să cânte cu Camille Maupin. Poezia, de când lumea, a trecut înaintea muzicii.

Când Lucien îi auzi pe domnişoara des Touches şi pe Conti, speranţele i se spulberară.

— Conti cântă prea bine, îi zise el lui des Lupeaulx.

Lucien reveni la doamna de Bargeton, care îl duse în salonul unde se afla doamna d'Espard.

— Ce zici, verişoară, n-ai vrea să ai grijă de el? o întrebă doamna de Bargeton.

— Dar nu trebuie decât ca domnul Chardon, răspunse marchiza cu obrăznicie şi cu blândeţe totodată, să facă tot ce se cuvine spre a fi patronat fără neajunsuri pentru protectori. Dacă vrea într-adevăr să obţină ordonanţa care îi va permite să schimbe nefericitul nume al tatălui pe cel al mamei, nu s-ar cuveni să fie măcar de-ai noştri?

— În mai puţin de două luni, voi aranja totul, zise Lucien.

— Bine, spuse marchiza, mă voi duce la tatăl şi la unchiul meu, care sunt în serviciul regelui, şi ei vor vorbi despre dumneata cu cancelarul.

Diplomatul şi aceste două femei ghiciseră, bine punctul sensibil al lui Lucien. Poetul, fermecat de minunăţiile aristocratice, încerca umilinţe îngrozitoare auzindu-se numit Chardon, când vedea intrând în saloane numai oameni cu nume sonore, însoţite de titluri de nobleţe. Durerea aceasta se repetă în toate locurile pe unde călcă timp de câteva zile. Aceeaşi neplăcere o resimţea de altfel şi când se întorcea la treburile meseriei, după ce în ajun fusese în lumea mate, cu echipajul şi servitorii Coraliei. Învăţă să călărească spre a putea galopa pe lângă portiera trăsurilor doamnei d’Espard, domnişoarei des Touches şi contesei de Montcornet, privilegiu după care râvnise atâta când sosise la Paris. Finot fu încântat să-i facă rost redactorului său, ce se bucura de atâta trecere, de un permis de favoare la Operă, unde Lucien pierdu multe seri. Dar, începând de atunci, făcu parte din lumea aparte a eleganţilor acelei epoci. Dacă poetul înapoie lui Rastignac şi prietenilor săi din lumea bună un prânz splendid, săvârşi totuşi greşeala de a-l da la Coralie acasă: era prea tânăr, prea poet şi prea încrezător ca să cunoască anumite nuanţe în ceea ce priveşte purtarea faţă de societate; o actriţă, fată bună, dar fără educaţie, putea ea oare să-l înveţe cum să se poarte în lume? Provincialul dovedi în chipul cel mai evident acelor tineri, porniţi şi aşa împotriva lui, acordul secret de interese dintre actriţă şi el, pe care orice tânăr e gelos într-ascuns şi, pe care fiecare îl veştejeşte pe faţă. Cel

care, în aceeaşi seară, făcu cele mai multe glume pe socoteala lor fu Rastignac, cu toate că şi el în lume se susţinea prin aceleaşi mijloace, dar având atâta grijă să păstreze aparentele, încât putea oricând să califice bârfeala drept calomnie. Lucien învăţase repede whistul. Jocul ajunse o patimă la el. Coralie, ca să îndepărteze orice rivalitate, în loc să-l dezaprobe pe Lucien, îi încuraja risipa cu orbirea proprie simţămintelor atotstăpânitoare care nu văd niciodată decât prezentul şi care sacrifică totul, chiar şi viitorul, plăcerii de moment. Caracterul iubirii adevărate are multe asemănări cu copilăria: necugetarea, imprudenţa, risipa, râsul şi plânsul sunt aidoma.

Pe vremea aceea se ivise o societate de tineri, bogaţi sau săraci, toţi fără nicio ocupaţie, numiţi *băieţi de viaţă* şi care duceau într-adevăr o viaţă de o nepăsare de necrezut, mâncăi straşnici şi băutori şi mai şi. Mari tocători de bani cu toţii şi ţinându-se de ghiduşiile cele mai crunte în toată această viaţă, nu nebunească, ci turbată, nu dădeau înapoi din faţa nici unei imposibilităţi, se făleau cu fărădelegile lor, care nu depăşeau totuşi o anumită margine: spiritul cel mai original le acoperea ştrengăriile, încât era cu neputinţă să nu-i ierţi. Niciun fapt nu subliniază cu mai multă tărie robia la care Restauraţia osândise tineretul. Tinerii, care nu mai ştiau la ce să-şi folosească forţele, nu le prăpădeau numai în gazetărie, în conspiraţii, în literatură şi în artă, ci le risipeau şi în dezmăţurile cele mai năstruşnice, atâta sevă şi atâtea luxuriante potenţe erau în tinerii francezi de pe vremea aceea! Muncitor, tineretul acela râvnea puterea şi plăcerea; artist, voia comori; leneş, voia să-şi învioreze pasiunile; în toate chipurile, voia un loc, iar politica nu i-l făcea nicăieri. Băieţii de viaţă erau aproape toţi înzestraţi cu însuşiri mari; câţiva le-au irosit în acest trai moleşitor, alţi câţiva au rezistat. Cel mai vestit dintre aceşti băieţi, cel mai spiritual, Rastignac, a păşit până la urmă, condus de de Marsay, într-o carieră serioasă în care s-a remarcat. Glumele acestor tineri au făcut atâta vâlvă, încât au servit

de subiect mai multor vodeviluri. Lucien, lansat de Blondet în această societate de risipitori, străluci alături de Bixiou, unul dintre spiritele cele mai răutăcioase şi cel mai neobosit zeflemist al epocii. Toată iarna, viaţa lui Lucien fu o lungă beţie, întreruptă doar de muncile uşoare ale ziaristicii; îşi continuă seria de articolaşe şi făcu mari sforţări ca să producă din când în când câteva pagini de critică înaltă, bine gândită. Dar studiul era excepţia, poetul nu i se mai deda decât constrâns de nevoi; prânzurile, cinele, petrecerile, seratele din lumea mare, jocul îi răpeau aproape tot timpul, iar Coralie îi mânca restul. Lucien îşi interzicea să se gândească la ziua de mâine. De altfel, îi vedea pe aşa-zişii lui prieteni făcând la fel, scoţându-şi cheltuielile cu prospecte de editură plătite scump, cu prime acordate unor articole necesare speculaţiilor îndrăzneţe, mâncând tot ce aveau şi foarte nepăsători de viitor. O dată primit în gazetărie şi în literatură pe picior de egalitate, Lucien îşi dădu seama cât de mari greutăţi ar avea de învins în cazul că ar voi să se ridice deasupra celorlalţi: fiecare consimţea să-l aibă egal, niciunul nu-l admitea superior. Pe nesimţite, renunţă deci la gloria literară, socotind că succesele politice sunt mai uşor de obţinut.

— Intriga stârneşte mai puţine patimi potrivnice decât talentul, uneltirile ei tainice nu trezesc atenţia nimănui, îi zise într-o zi Châtelet, cu care Lucien se împăcase. Intriga de altfel este superioară talentului: din nimic ea face ceva; pe când, de cele mai multe ori, resursele imense ale talentului nu slujesc decât la nenorocirea omului.

Ducând această viaţă, în care ziua de mâine mergea necontenit pe urmele celei din ajun, într-o ne întreruptă orgie, fără să-şi înfăptuiască lucrul plănuit, Lucien îşi urmări deci gândul principal: era nelipsit din lumea bună, îi făcea curte doamnei de Bargeton, marchizei d’Espard, contesei de Montcornet şi nu scăpa niciuna dintre seratele domnişoarei des Touches; se arăta în lume fie înaintea unui chef, fie după vreo masă oferită de scriitori sau de editori;

pleca din saloane la câte un supeu, preţul vreunui rămăşag; îndatoririle conversaţiei pariziene şi jocul de cărţi îi absorbeau puţinele idei şi forţe ce i le mai lăsau excesele. Poetul nu mai avu limpezimea de spirit şi chibzuinţă necesare pentru a observa ceea ce se petrece în jurul lui, pentru a desfăşura tactul desăvârşit de care parveniţii trebuie să se slujească în fiece clipă; îi fu cu neputinţă să-şi dea seama de momentele în care doamna de Bargeton se reîntorcea la el, se depărta jignită, îl ierta sau îl osândea iarăşi. Châtelet pricepu şansele ce-i mai rămâneau rivalului său şi deveni prietenul lui Lucien spre a-l menţine în dezmăţul în care-şi istovea energia. Rastignac, gelos pe compatriotul său şi găsind, de altminteri, în baron un aliat mai sigur şi mai folositor decât Lucien, trecu de partea lui Châtelet. De aceea, după câteva zile de la întrevederea dintre Petrarca şi Laura din Angoulême, Rastignac îi împăcase pe poet şi pe bătrânul fante al Imperiului, cu ocazia unui supeu îmbelşugat, oferit la *Rocher-de-Cancale.* Lucien, care se întorcea acasă dimineaţa şi se deştepta la amiază, nu era în stare să se împotrivească unei iubiri la domiciliu şi oricând la dispoziţia sa. În acest chip, voinţa lui, moleşită de o trândăvie ce-l făcea nepăsător la hotărârile frumoase luate în momentele când îşi întrezărea poziţia în lumina ei adevărată, se fărâmiţă, şi curând nu mai reacţionă la puternicele apăsări ale mizeriei. După ce fusese foarte fericită să-l vadă pe Lucien petrecând, după ce-l încurajase, văzând în această risipă dovezi de trăinicia iubirii lor, căci lipsurile îi apropiau şi mai mult, blânda şi iubitoarea Coralie avu curajul să-i recomande iubitului să nu uite munca, şi de mai multe ori fu silită să-i spună că în acea lună câştigase prea puţin. Îndrăgostiţii făcură datorii cu o repeziciune spăimântătoare. Cei o mie cinci sute de franci rămaşi din preţul *Margaretelor,* ca şi primii cinci sute de franci câştigaţi de Lucien, fuseseră repede tocaţi. În trei luni, articolele nu-i aduseră poetului nici o mie de franci, şi lui i se păru că se spetise muncind. Dar Lucien începuse să

adopte ideile zeflemiste despre datorii ale băieţilor de viaţă. Datoriile sunt simpatice la tinerii de douăzeci şi cinci de ani; mai târziu însă, nimeni nu-i mai iartă. Se poate observa că anumite spirite cu adevărat poetice, dar în care voinţa slăbeşte, preocupate să simtă spre a-şi reda sentimentele în imagini, sunt cu totul lipsite de simţul moral ce trebuie să întovărăşească orice observaţie. Poeţilor le place mai mult să primească impresii decât să pătrundă în alţii spre a studia mecanismul sentimentelor. Astfel că Lucien nu-i întreba pe băieţi ce se întâmplă cu aceia dintre ei care dispăreau, nu văzu viitorul ce-i aşteaptă pe aceşti pretinşi prieteni dintre care unii moşteneau, alţii sperau, unii aveau talente recunoscute, iar alţii încrederea cea mai curajoasă în steaua lor, precum şi planul premeditat de a ocoli legile. Lucien crezu în viitorul său, având încredere în axiomele lui Blondet: „Toate se aranjează până la urmă. — Cei care n-au nimic nu pot pierde nimic. — Nu putem pierde decât averea după care alergăm. — Mergând cu puhoiul, tot ajungi undeva. — Un om deştept, dacă şi-a croit drum în lume, face avere când vrea!”

Iarna aceea, petrecută numai în plăceri, le folosi însă lui Théodore Gaillard şi lui Hector Merlin pentru a face rost de capitalurile trebuitoare la înfiinţarea *Deşteptării,* al cărei prim număr apăru abia în martie 1822. Afacerea se trata în casa doamnei du Val-Noble. Această curtezană elegantă şi isteaţă, care spunea când îşi arăta splendidu-i apartament: Iată ce produc cele o mie şi una de nopţi! avea oarecare influenţă în lumea bancherilor, a marilor seniori şi a scriitorilor din partidul regalist, obişnuiţi cu toţii să se întrunească în salonul ei ca să trateze unele afaceri ce nu se puteau trata decât acolo. Lucien, căruia i se făgăduise şi o rubrică permanentă la un ziar guvernamental, urma să fie mâna dreaptă a lui Hector Merlin, ce avea să devină la rându-i redactor-şef la *Deşteptarea.* Trecerea dintr-o tabără în alta Lucien o pregătea în ascuns, printre petrecerile de fiece zi. Copilul se credea grozav de dibaci tăinuind lovitura

de teatru şi se bizuia mult pe dărnicia cârmuirii ca să-şi mai întremeze punga şi să risipească necazurile tăcute ale Coraliei. Actriţa, veşnic cu zâmbetul pe buze, i le ascundea; Bérénice însă, mai îndrăzneaţă, i le spunea lui Lucien în faţă. Ca toţi poeţii, geniul acesta în faşă se înduioşa o clipă de nenorocire, făgăduia să lucreze, apoi îşi uita făgăduiala şi-şi îneca grijile trecătoare în desfrâu. Când Coralie observa nori pe fruntea iubitului său, o ocăra pe Bérénice şi-i spunea poetului că toate începeau să meargă bine.

Doamna d'Espard şi doamna de Bargeton aşteptau numai convertirea lui Lucien, ziceau ele, ca să-l pună pe Châtelet să-i ceară ministrului mult dorita ordonanţă pentru. schimbarea numelui. Lucien făgăduise să-i dedice *Margaretele* doamnei d'Espard, ce se arăta foarte măgulită de o distincţie ajunsă rară de când scriitori: au devenit o putere. Când Lucien se ducea seara la Dauriat şi-l întreba ce mai e cu cartea lui, editorul îi opunea motive temeinice spre a-i întârzia punerea sub tipar. Ba Dauriat avea cutare sau cutare lucrare în curs de tipărire care-i răpea toată vremea; ba tocmai se publica un nou volum de Canalis, de concurenţa căruia trebuia să se ferească; ba *Noile Meditaţii* ale domnului de Lamartine[260] erau sub presă, şi două culegeri importante de poezie nu trebuie să se întâlnească: ba autorul să aibă, mă rog, încredere în dibăcia editorului. Între timp, nevoile lui Lucien se făceau tot mai urgente, încât recurse la Finot, care îi dădu câteva avansuri asupra unor articole. Când seara, la supeu, poetul-ziarist îşi explica tovarăşilor de viaţă situaţia, aceştia îi înecau neliniştile în valuri de şampanie servită cu o sumedenie de glume. Datorii! nu există oameni tari fără datorii! Datoriile reprezintă nevoi împlinite sau vicii satisfăcute. Un om nu parvine decât încolţit de nevoi.

— Trăiască muntele-de-pietate, salvatorul oamenilor mari! îi striga Blondet.

— Cine vrea totul datorează totul, zicea Bixiou.

[260] *„Noile Meditaţii"* – această culegere de versuri a apărut în 1823.

— Ba nu, cine datorează tot înseamnă că a avut tot! răspundea des Lupeaulx.

Băieţii de viaţă se pricepeau să-i dovedească acestui copil că datoriile îi vor servi ca pinten pentru a îmboldi caii înhămaţi la carul norocului. Şi, pe urmă: iar Cezar cu cele patruzeci de milioane datorie, şi iar Frédéric al II-lea primind de la taică-său un galben pe lună, şi iarăşi şi iarăşi vestitele şi corupătoarele exemple ale oamenilor mari, înfăţişaţi în viciile lor şi nu în atotputernicia curajului şi concepţiilor lor! Şi astfel, trăsura, caii şi mobila Coraliei fură puse sub sechestru de mai mulţi creditori pentru nişte sume al căror total se ridica la patru mii de franci. Când Lucien nu avu încotro şi îi ceru lui Lousteau hârtia de o mie de franci pe care i-o împrumutase, Lousteau îi arătă nişte hârtii cu ştampile ce instituiau şi la Florine o situaţie asemănătoare cu a Coraliei; însă Lousteau, recunoscător, îi propuse să facă demersurile necesare editării *Arcaşului lui Carol al IX-lea.*

— Cum de-a ajuns Florine aici? întrebă Lucien.

— Matifat s-a speriat, răspunse Lousteau, l-am pierdut amândoi; dar dacă vrea Florine, o să plătească scump trădarea! O să-ţi povestesc eu.

La trei zile după încercarea fără roade făcută de Lucien pe lângă Lousteau, cei doi îndrăgostiţi prânzeau amărâţi la gura sobei în dormitorul cel frumos. Bérénice le făcuse nişte ouă chiar acolo în sobă, căci bucătăreasa, vizitiul, servitorii plecaseră. De mobila sechestrată le era cu neputinţă să se folosească. Nu mai era în casă niciun obiect de aur sau de argint, şi nimic altceva de preţ, toate erau reprezentate prin bonuri de la muntele de pietate, alcătuind un volumaş in-octavo plin de învăţăminte. Bérénice mai păstrase două tacâmuri. Ziarul cel mic le făcea mari servicii lui Lucien şi Coraliei păstrându-le croitorul, modista şi croitoreasa, care tremurau cu toţii să nu supere un ziarist în stare să le atace reputaţia prăvăliilor. Lousteau veni în timpul mesei strigând:

— Ura! Trăiască *Arcaşul lui Carol al IX-lea!* Am desfăcut cărţi de o sută de franci, copii, zise el, să-i facem pe din două!

Îi dădu cincizeci de franci Coraliei şi o trimise pe Bérénice să aducă un prânz să le umple burţile.

— Ieri, Hector Merlin şi cu mine am luat masa cu nişte editori şi am pregătit cu multă îndemânare vânzarea romanului tău. Că eşti în tratative cu Dauriat; că Dauriat se tocmeşte, că nu vrea să dea mai mult de patru mii de franci pentru două mii de exemplare, şi că tu vrei şase mii. Te-am făcut mai mare decât Walter Scott. Că ai în pântece romane nemaipomenite! că oferi nu o carte, oi o afacere întreagă; că nu eşti autorul unui roman mai mult sau mai puţin ingenios, ci al unei colecţii! Cuvântul ăsta de colecţie a făcut efect. Aşa că nu-ţi uita rolul, ai deci în tolbă: *La Grande Mademoiselle* sau *Franţa sub Ludovic al XIV-lea; – Cotillon I* sau *Primele zile ale lui Ludovic al XV-lea; – Regina şi Cardinalul* sau *Parisul în timpul Frondelor*; *Fiul lui Concini* sau *O intrigă a lui Richelieu*[261]!*...* Romanele astea vor fi anunţate pe copertă. Asta se cheamă a duce de nas publicul. Tot pui pe dosul copertei cărţile până ce ajung celebre, şi atunci eşti mai mare cu operele pe care nu le faci, decât cu cele făcute. Expresia *Sub tipar* este ipoteca literară! Haideţi, să râdem puţin! Uite şampanie. Îţi închipui, Lucien, indivizii noştri au căscat nişte ochi ca nişte farfurii adânci... Mai ai farfurii adânci?

— Sunt sechestrate, zise Coralie.

— Pricep, deci reîncep, reluă Lousteau. Editorii vor crede că ai toate manuscrisele, dacă văd unul singur. Ca la orice editură, ti se cere manuscrisul; ei pretind, doar, că-l citesc.

---

[261] *„La grande Mademoiselle”...* „O *intrigă a lui Richelieu”* – titluri senzaţionale de romane care trebuiau să evoce intrigi istorice celebre: aventurile verişoarei lui Ludovic al XIV-lea – căreia i se zicea *la grande Mademoiselle* – cu ducele de Lauzun (v. nota 350), viaţa destrăbălată a lui Ludovic al XV-lea, cearta dintre regina-mamă Maria de Medici şi cardinalul de Richelieu etc. (pentru *Concini,* v. nota 357).

Lasă-i să facă pe grozavii: niciodată nu citesc ei cărţi; altfel n-ar mai publica atâtea! Hector şi cu mine i-am lăsat să presimtă că, pentru cinci mii de franci, le-ai vinde trei mii de exemplare în două ediţii. Dă-mi manuscrisul *Arcaşului,* poimâine luăm masa la editori şi îi dăm gata!

— Cine sunt? zise Lucien.

— Doi asociaţi, doi băieţi de ispravă, destul de culanţi în afaceri, pe nume: Fendant şi Cavalier. Unui a lucrat multă vreme la firma Vidai şi Porchon, iar celălalt e cel mai îndemânatic trepăduş de pe cheiul des Augustins; amândoi au înfiinţat firma abia de vreun an. După ce au pierdut ceva bani, nu prea mulţi, publicând romane traduse din englezeşte, flăcăii mei vor să exploateze acum romane indigene. Se zice că ăşti doi negustori de hârtie mâzgălită lucrează cu capitalurile altora, însă cred că ţie puţin îţi pasă de unde vin banii ce ţi se dau.

Peste două zile, cei doi ziarişti erau poftiţi la prânz în strada Serpente, în fostul cartier al lui Lucien, unde Lousteau îşi păstra încă odaia din strada de la Harpe; iar Lucien, care veni să-şi ia amicul, o văzu în aceeaşi stare în care era în seara introducerii lui în lumea literară, însă acum nu se mai miră: era obişnuit: u nestatornicia vieţii de ziarist şi înţelegea totul. Geniul din provincie primise, jucase şi pierduse preţul multor articole, pierzând astfel şi cheful de a le mai scrie; umpluse multe coloane după procedeele ingenioase descrise de Lousteau pe când merseseră împreună din strada de la Harpe înspre Palais-Royal. Ajuns în dependenţa lui Barbet şi a lui Braulard, vindea şi ei cărţi şi bilete de teatru; în fine, nu se dădea în lături de la niciun elogiu şi de la niciun atac: ba chiar, în acel moment, resimţea un fel de bucurie să stoarcă de la Lousteau tot ce mai putea înainte de a le întoarce spatele liberalilor, pe care plănuia să-i atace cu atât mai zdravăn, cu cât îi cunoştea mai bine. La rândul lui, Lousteau primea, îţi dauna lui Lucien, o sumă de cinci sute de franci, bani

peşin, de la Fendant şi Cavalier, sub numele de comision, pentru a le fi procurat pe viitorul Walter Scott celor doi editori în căutare de un Scott francez.

Firma Fendant şi Cavalier era una dintre acele case de editură înfiinţate fără niciun fel de capital, cum se înfiinţau multe pe atunci şi cum se vor înfiinţa mereu, câtă vreme fabricanţii de hârtie şi tipografii vor continua să facă credit editurilor pentru şapte-opt lovituri la noroc, numite publicări de cărţi. Atunci ca şi astăzi, lucrările se cumpărau de la autori pe poliţe cu scadenţe de şase, nouă şi douăsprezece luni, mod de plată bazat pe natura vânzării; între editori, conturile se soldau la termene şi mai lungi. Editorii de soiul acesta îi plăteau cu aceeaşi monedă pe negustorii de hârtie şi pe tipografi, care aveau astfel timp de un an în mâini, pe *gratis,* o editură întreagă compusă din douăsprezece până la douăzeci de lucrări. În caz de două-trei succese, câştigul de la afacerile bune acoperea afacerile proaste, şi astfel editorii o scoteau la capăt. Dacă operaţiile erau îndoielnice sau dacă, spre nenorocul lor, dădeau peste cărţi bune ce nu se. puteau vinde decât după ce fuseseră gustate şi preţuite pe îndelete de adevăratul public; dacă sconturile poliţelor lor erau oneroase, dacă dădeau ei înşişi faliment, îşi depuneau frumuşel bilanţul fără nicio bătaie de cap, pregătiţi dinainte la rezultatul acesta. În acest fel, toate şansele erau de partea lor, jucau la marea masă verde a speculaţiei cu fondurile altora, nu cu ale lor. Fendant şi Cavalier erau şi ei în această situaţie. Cavalier adusese priceperea, iar Fendant adăugase şiretenia. Capitalul social îşi merita cu prisosinţă numele, căci consta în câteva mii de franci, economii anevoie adunate de stăpânele lor, din care ei îşi atribuiseră şi unul şi altul lefuri destul de mari, cheltuite cu grijă pe mese date ziariştilor şi scriitorilor, pe spectacole unde se tratau, după spusele lor, afacerile. Aceşti semi-pungaşi se bucurau de faima de a fi foarte dibaci; însă Fendant era mai şiret decât Cavalier. Cavalier, care îşi merita numele, colinda provincia, iar Fendant

conducea afacerile la Paris. Această asociaţie fu ceea ce va fi totdeauna o asociaţie între doi editori: un duel.

Asociaţii ocupau parterul unei vechi case din strada Serpente, în care biroul firmei se afla la capătul vastelor saloane preschimbate în magazii. Publicaseră până atunci multe romane, ca, de pildă, *Turnul de la miazănoapte, Neguţătorul din Benares, Fântâna de la Mormânt, Tékéli*[262], romanele lui Galt[263], autor englez care n-a prins în Franţa. Succesul lui Walter Scott trezea într-atâta atenţia editurilor asupra produselor din Anglia, încât editorii erau cu toţii preocupaţi, ca nişte adevăraţi normanzi, de cucerirea Angliei; umblau după Walter Scott aşa precum, mai târziu, unii aveau să caute asfalt prin terenurile pietroase, bitum prin bălti şi să realizeze beneficii din căile ferate în proiect. Una dintre marile neghiobii ale comerţului parizian este de a căuta succesul în analogii, când el se află în contraste. La Paris, îndeosebi, succesul ucide succesul. Astfel, Fendant şi Cavalier, dedesubtul titlului *Familia Strelitz* sau *Rusia de acum o sută de ani,* tipăreau prosteşte, cu litere mari, cuvintele „în genul lui Walter Scott". Fendant şi Cavalier erau ahtiaţi după un succes: o carte bună le putea servi deci să se scape de teancurile lor de hârtie, şi fuseseră ademeniţi numai de perspectiva de a avea articole în ziare, pe atunci condiţia de bază a vânzării, căci foarte rar se întâmplă ca editorii să cumpere o carte pentru valoarea ei proprie; de cele mai multe ori o publică pentru motive străine de meritul ei. Fendant şi Cavalier vedeau în Lucien doar ziaristul, şi în cartea lui o marfă a cărei primă vânzare le-ar uşura s-o scoată cu bine la capăt în luna aceea. Ziariştii îi găsiră pe cei doi asociaţi în birou, cu contractul

[262] *„Tékéli sau „Asediul Montgatz"*-ului – melodramă de Pixérécourt, reprezentată în 1803. A avut mult succes datorită analogiei de situaţie între eroul maghiar al piesei şi Cadoudal, şeful complotului împotriva lui Napoleon Bonaparte.

[263] *romanele lui Galt* (1779—1839) – sunt, mai ales, romane asupra vieţii rurale scoţiene sau romane istorice, după modelul celor ale lui Walter Scott.

gata şi cu poliţele semnate. Repeziciunea aceasta îl uimi pe Lucien. Fendant era un omuleţ firav, cu o mutră înfricoşătoare şi cu înfăţişarea unui calmuc, având fruntea mică, nasul înfundat, gura strânsă, doi ochi mici negri: şi vioi, liniile feţei chinuite, obrajii acriţi, o voce de clopot dogit, în fine toată aparenţa unui pungaş înrăit; el însă îndulcea aceste neajunsuri eu mierea din vorbele lui şi îşi atingea ţinta fiind bun de gură. Cavalier, un băiat rotofei şi pe care l-ai fi crezut mai degrabă conductor de diligenţă decât editor, avea părul blond de tot, faţa aprinsă, ceafa groasă şi vorbirea de totdeauna a voiajorului comercial.

— Nu o să avem discuţii, zise Fendant adresându-se lui Lucien şi lui Lousteau. Am citit lucrarea, e foarte literară şi ne place atât de mult, încât am şi dat manuscrisul la tipografie. Contractul e redactat aşa cum ne-am înţeles; de altfel noi nu călcăm niciodată condiţiile cuprinse în el. Poliţele noastre sunt pe şase, pe nouă şi pe douăsprezece luni, le veţi sconta uşor, şi noi vă plătim scontul. Ne-am rezervat dreptul de a-i da un alt titlu cărţii: *Arcaşul lui Carol al IX-lea* nu ne place, nu stârneşte destul curiozitatea cititorilor, sunt prea mulţi regi cu numele de Carol, şi în evul mediu erau atâţia arcaşi! A! dacă aţi spune *Soldatul lui Napoleon!* Dar *Arcaşul lui Carol al IX-lea?...* Cavalier ar fi nevoit să ţină un curs de Istoria Franţei ca să plaseze fiecare exemplar în provincie.

— A! dac-aţi şti cu ce oameni avem noi de-a face! sări Cavalier.

— *Noaptea Sfântului Bartolomeu* ar suna mai frumos, reluă Fendant.

— *Caterina de Medicis* sau *Franţa sub Carol al IX-lea,* zise Cavalier, ar semăna mai bine cu un titlu de Walter Scott.

— Mă rog, o să hotărâm după ce s-o tipări cartea, reluă Fendant.

— Cum veţi găsi de cuviinţă, zise Lucien, numai să-mi placă şi mie titlul.

După ce citiră contractul, îl semnară şi schimbară între ei

copiile, iar Lucien băgă în buzunar poliţele cu o mulţumire deplină. Apoi, toţi patru urcară la Fendant, unde luară o masă obişnuită: stridii, biftecuri, rotocoale în sos de şampanie şi brânză de Brie; mâncăruri stropite însă cu vinuri bune, aduse de Cavalier, care cunoştea pe un voiajor specialist în băuturi alese. Când să se aşeze la masă, apăru tipograful căruia i se dăduse romanul spre tipărire, şi care îl surprinse pe Lucien aducându-i corectura primelor două coli ale cărţii sale.

— Vrem să mergem repede, îi zise Fendant lui Lucien, avem încredere în cartea dumitale şi avem şi mare nevoie de un succes.

Prânzul, început pe la douăsprezece, nu se isprăvi decât pe la cinci.

— Unde facem rost de bani? îl întrebă Lucien pe Lousteau.

— Hai la Barbet, răspunse Étienne.

Cei doi prieteni o porniră la vale, cam încălziţi de băutură, spre cheiul des Augustins.

— Coralie e foarte mirată de pierderea pe care a suferit-o Florine. Florine nu i-a spus-o decât ieri, dând toată nenorocirea pe seama ta, şi arăta atât de mânioasă, încât părea gata să te părăsească, îi spuse Lucien lui Lousteau.

— E adevărat, zise Lousteau, care nu-şi păstră prudenţa şi i se destăinui lui Lucien. Prietene, pentru că mi-eşti prieten, Lucien, tu mi-ai împrumutat o mie de franci şi nu mi-ai cerut-o încă decât o singură dată. Fereşte-te de jocul de cărţi. Eu, dacă n-aş juca, aş fi fericit. Sunt dator în dreapta şi în stânga. În clipa asta, garda comercială e pe urmele mele: când mă duc spre Palais Royal, sunt nevoit să mă feresc de colţurile periculoase.

În limbajul băieţilor de viaţă, a te feri de colţurile periculoase înseamnă a face un ocol fie spre a nu trece prin faţa unui creditor, fie spre a ocoli locul unde poate fi întâlnit.

Lucien cunoştea prea bine procedeul fără să-i cunoască

denumirea, căci el se întorcea acasă în acelaşi fel.

— Datorezi mult?

— Un fleac! reluă Lousteau. Trei mii de franci mi-ar ajunge. Am vrut să mă astâmpăr, să nu mai joc, şi, ca să lichidez, am făcut puţin *şantaj.*

— Ce-i asta, şantaj? întrebă Lucien care nu cunoştea acest cuvânt.

— Şantajul e o invenţie a presei engleze, importată de curând în Franţa. *Şantajiştii* sunt un fel de oameni cu foarte multă trecere la ziare. Niciodată nu trebuie să se poată spune despre cutare director de ziar sau despre cutare redactor-şef că este amestecat în vreun şantaj. Pentru asta se folosesc de un Giroudeau, de un Philippe Bridau, pe care îi plătesc ca să se ducă pe la câte cineva care, din diferite motive, nu vrea să se ocupe lumea de persoana sa. Mulţi oameni au pe cuget blestemăţii mai mult sau mai puţin originale. Sunt multe averi suspecte la Paris, făcute pe căi mai mult sau mai puţin legale, adesea prin manopere criminale, şi care ar da loc la articole foarte nostime, precum ar fi chestia cu jandarmeria lui Fouché înconjurându-i pe spionii prefectului de poliţie care, necunoscând secretul fabricării de bancnote false de-ale Băncii Angliei, erau tocmai să-i umfle pe tipografii clandestini protejaţi de ministru; sau povestea diamantelor prinţului Galathione, sau afacerea Maubreuil[264], sau moştenirea Pombreton[265] etc. Şantajistul, după ce şi-a făcut rost de vreo hârtie, de vreun document important, îi cere îmbogăţitului o întâlnire. Dacă omul compromis nu plăteşte o sumă oarecare, şantajistul îi arată presa gata să-l înşface, să-i dezvăluie secretele. Bogătaşul se teme şi dă banii.

[264] *afacerea Maubreuil* – Marchizul *Maubreuil* d'Orsvault (1782—1855), aventurier care a reuşit să obţină favoarea familiei Bonaparte, sfârşind prin a fura diamantele unei surori a lui Napoleon; după aceea a devenit agentul lui Talleyrand, pe care l-a acuzat apoi de instigare la asasinarea lui Napoleon şi a fiului acestuia, publicând două pamflete în acest sens.

[265] *moştenirea Pombreton* – pare a fi fost o invenţie a unui personaj al lui Balzac, cavalerul de Valois, în romanul *Fata bătrână.*

Chestia s-a făcut. Dacă te apuci de vreo operaţie periculoasă, care ar putea da naştere la o serie întreagă de articole, ţi se trimite un şantajist acasă care-ţi propune răscumpărarea articolelor. Chiar şi unor miniştri li se trimit şantajişti; ei se învoiesc atunci ca ziarul să le atace numai activitatea politică nu şi persoana lor, iar alţii îşi dau pradă persoana şi cer îndurare pentru amantă. Drăguţul de des Lupeaulx, pe care îl cunoşti, raportor în Consiliul de stat, se ocupă în permanenţă cu astfel de negocieri cu ziariştii. Secătura şi-a asigurat cu ajutorul legăturilor sale o poziţie minunată în sânul guvernului: este şi mandatarul presei şi ambasadorul miniştrilor, e samsarul amorurilor proprii; ba îşi extinde negoţul şi în treburile politice, dobândeşte de la ziare tăcerea asupra cutărui împrumut sau cutărei concesiuni acordate fără concurenţă sau fără publicitate în care însă li se dă o parte şi hrăpăreţilor de la banca liberală. De altfel, şi tu ai făcut puţin şantaj cu Dauriat, când ţi-a dat trei mii de franci ca să nu-l încondeiezi pe Nathan. În secolul al XVIII-lea, când ziaristica era abia în faşă, şantajul se făcea cu ajutorul pamfletelor, a căror distrugere se cumpăra de către favorite sau de către marii seniori. Inventatorul şantajului este Arétinul[266], o foarte mare personalitate din Italia, care îi dijmuia pe regi, după cum, în zilele noastre, cutare jurnal îi poate dijmui pe actori.

— Dar tu, cum l-ai lucrat pe Matifat ca să capeţi cei trei mii de franci?

— Am pus s-o atace pe Florine în şase ziare, iar Florine s-a plâns lui Matifat. Matifat l-a rugat pe Braulard să afle pricina atacurilor. Braulard a fost tras pe sfoară de Finot. Finot, pentru care făceam şantajul, i-a spus droghistului că tu o „săpai” pe Florine în interesul Coraliei. Giroudeau s-a dus la Matifat să-i spună în taină că toate se aranjează dacă ar vrea să-şi vândă şesimea de la revista lui Finot cu zece

[266] *Arétin (Pietro Aretino)* – autor satiric italian, căruia i se datorează o serie de comedii, scrisori şi pamflete, printre care celebrele *Dialoguri* (1492 şi 1556).

mii de franci. Dacă izbutea, Finot îmi dădea trei mii de franci. Matifat era tocmai să încheie târgul, încântat să mai puie mâna pe zece mii de franci din cei treizeci de mii ce i se păreau pierduţi, deoarece, de câteva zile, Florine îi tot spunea că revista lui Finot nu „prinde”: în loc să dea dividende, se vorbea că sunt în căutare de noi fonduri. Înainte de a-şi depune bilanţul, directorul de la Panorama-Dramatique a avut însă nevoie să negocieze câteva poliţe; şi, ca să-i facă Matifat treaba asta, l-a încunoştinţat de festa ce i-o juca Florine. Matifat, negustor şiret, a părăsit-o pe Florine, şi-a păstrat şesimea şi acum îşi bate joc de noi. Finot şi cu mine ne muşcăm mâinile de ciudă. Am avut norocul să atacăm un om care nu ţinea la amanta lui, un nemernic fără inimă şi fără suflet. Din păcate, despre negustoria lui Matifat nu se poate vorbi în presă, interesele lui nu pot fi atacate. Nu se critică un droghist, cum critici pălăriile, articolele de galanterie, teatrele sau chestiile artistice Cacaoa, piperul, vopselele, mirodeniile, opiul nu se pot deprecia. Florine e încolţită. Panorama închide mâine şi ea nu mai ştie ce să se facă.

— După închiderea teatrului, Coralie debutează la Gymnase peste câteva zile, zise Lucien; ar putea să-i facă rost şi Florinei de ceva.

— Nici nu te gândi! spuse Lousteau. Coralie n-o fi ea deşteaptă, dar nu-i nici aşa de proastă ca să-şi aducă singură o rivală acolo! Lucrurile stau cum nu se poate mai rău pentru noi! Finot însă e atât de zorit să pună mâna pe şesimea lui…

— Şi pentru ce?

— E o afacere straşnică, dragă. Sunt şanse să vândă ziarul cu trei sute de mii de franci. Finot ar avea atunci o treime, plus un comision pus deoparte de asociaţi şi pe care îl împarte cu des Lupeaulx. De aceea, vreau să-i propun un şantaj.

— Păi, şantajul înseamnă punga sau viaţa?

— Ba încă şi mai mult, zise Lousteau: înseamnă punga

sau onoarea. Alaltăieri, un ziar din cele mici, pentru că nu i s-au dat nişte bani cu împrumut, a afirmat că ceasul cu diamante aparţinând unei persoane cu vază în capitală a ajuns în chip ciudat în mâinile unui soldat din garda regală şi promitea povestirea acestei aventuri demne de cele *O Mie şi Una de Nopţi.* Persoana cu vază s-a grăbit să-l poftească pe redactorul-şef la masă. Negreşit că redactorul-şef a câştigat ceva, istoria contemporană însă a pierdut anecdota cu ceasul. De câte ori vezi presa înverşunându-se împotriva unor puternici ai zilei, să ştii că e la mijloc vreun scont sau vreun serviciu refuzat. Şantajul acesta privitor la viaţa particulară e cel mai temut de bogătaşii englezi şi constituie unul dintre veniturile secrete ale presei britanice, cu mult mai ticăloşită decât a noastră. Noi suntem nişte copii pe lângă ei! În Anglia, o scrisoare compromiţătoare se cumpără cu cinci până la şase mii de franci, pentru a fi revândută.

— Cum ai să faci să-l dai pe brazdă pe Matifat? întrebă Lucien.

— Dragul meu, reluă Lousteau, spiţerul ăsta ticălos i-a scris Florinei scrisorile cele mai nostime: ortografia, stilul, ideile sunt de un caraghioslâc să te strici de râs! Matifat se teme grozav de nevastă-sa; am putea, fără să-l numim, fără ca el să se poată plânge, să-l lovim chiar între larii şi penaţii săi, acolo unde se crede în. siguranţă. Închipuie-ţi furia lui după ce va fi văzut întâiul articol dintr-un mic roman intitulat *Aventurile amoroase ale unui droghist,* după ce va fi fost înştiinţat în mod foarte cuviincios că întâmplarea a făcut ca redactorul de la ziarul cutare să ajungă în stăpânirea scrisorilor în care dumnealui vorbeşte de micul Cupidon, în care scrie să se *în pace* în loc de *împace,* în care spune de Florine că îl ajută să străbată deşertul vieţii, ceea ce te-ar face să crezi că o ia drept cămilă. În sfârşit, din această corespondenţă nemaipomenit de hazlie, ai cu ce înveseli rânza cititorilor timp de două săptămâni. O să-i strecurăm teama de o scrisoare anonimă

care i-ar dezvălui neveste-si secretul glumei. Numai Florine să vrea să se ţină de capul lui Matifat! Ea mai are încă principii, adică speranţe. Poate că păstrează scrisorile pentru ea; o fi vrând şi ea o parte din câştig?! E şireată, doar e eleva mea! Dar când va vedea că garda comercială nu-i o născocire, când Finot îi va fi dăruit şi ei ceva Sau când îi va fi dat speranţă unui angajament, o să-mi predea scrisorile, pe care eu le voi trece lui Finot pe bani. Finot le va trece unchiului său, iar Giroudeau îl va sili pe droghist să capituleze.

Destăinuirea aceasta îl trezi pe Lucien din cherchelează. Mai întâi îşi dădu seama că avea nişte prieteni foarte periculoşi; apoi se gândi că nu trebuie să se pună rău cu ei, căci putea să aibă nevoie de înfricoşătoarea lor influenţă în cazul când doamna d’Espard, doamna de Bargeton şi Châtelet nu şi-ar ţine cuvântul. Étienne şi Lucien tocmai ajunseră pe chei, în faţa dughenei lui Barbet.

— Barbet, îi zise Étienne librarului, avem cinci mii de franci de la Fendant şi Cavalier pe şase, pe nouă şi pe douăsprezece luni; vrei să ne scontezi poliţele?

— Le iau cu trei mii de franci, spuse Barbet foarte calm.

— Trei mii de franci! exclamă Lucien.

— N-o să vi-i dea nimeni, reluă librarul. Indivizii ăştia ajung la faliment în două-trei luni; eu ştiu însă că au câteva lucrări bune care se desfac greu acuma; ei nu pot să aştepte, o să li le cumpăr pe loc, ca pe bani gheaţă, şi le dau în schimb poliţele: realizez în acest fel o scădere de două mii de franci la marfă.

— Eşti dispus să pierzi două mii de franci? îl întrebă Étienne pe Lucien.

— Nu! exclamă Lucien, speriat de această primă afacere.

— Faci rău, răspunse Étienne.

— N-o să găsiţi pe nimeni să vă ia poliţele ăstora, zise Barbet. Cartea dumnealui e ultima încercare a lui Fendant şi Cavalier, nu o pot tipări decât lăsând exemplarele în depozit la tipograf; chiar un succes nu-i salvează decât pe

încă şase luni. Până la urmă, tot se curăţă! Neghiobii, beau prea multe păhărele şi vând prea puţine cărţi! Pentru mine, poliţele lor înseamnă o afacere, şi puteţi deci lua un preţ mai mare ca acela pe care vi-l vor da cei ce vor sta să cerceteze cât valorează fiecare semnătură în parte. Negustoria de scont constă în a şti dacă cele trei semnături de pe o poliţă dau fiecare câte treizeci la sută în caz de faliment. Şi, mai întâi de toate, dumneavoastră aveţi numai două semnături, din care fiecare nu face nici zece la sută.

Cei doi prieteni se uitară unul la altul, mânaţi să audă din gura caraghiosului ăstuia nespălat o analiză cuprinzând în puţine cuvinte toată teoria scontului.

— Lasă vorbele, Barbet, zise Lousteau. La cine ne îndrepţi?

— La bătrânul Chaboisseau de pe cheiul Saint-Michel; ştiţi, a lucrat ultima oară cu Fendant. Dacă nu vă convine propunerea mea, încercaţi la el; însă tot la mine o să vă întoarceţi, şi atunci n-o să vă mai dau decât două mii cinci sute de franci.

Étienne şi Lucien se duseră pe cheiul Saint-Michel, la o casă cu grădină, unde locuia acest Chaboisseau, unul dintre cei care se îndeletniceau cu scontul editorilor, şi îl găsiră la etajul al doilea, într-un apartament mobilat în chipul cel mai original. Bancherul acesta mai mărunt, însă milionar totuşi, avea o adevărată pasiune pentru stilul grec. Pervazul de sus al camerei prezenta cunoscutul ornament grec. Acoperit cu o stofă purpurie şi întinsă după maniera grecească de-a lungul peretelui, ca fondul unui tablou de David, patul, de o formă foarte pură, diata din vremea Imperiului când totul se fabrica în gustul acesta, fotoliile, mesele, lămpile, candelabrele, până şi cele mai mici amănunte, alese de bună seamă cu răbdare de pe la negustorii de vechituri, totul înfăţişa graţia fină şi firavă, dar elegantă, a antichităţii. Stilul acesta mitologic şi frivol alcătuia un contrast ciudat cu îndeletnicirea cămătarului. E de observat că oamenii cei mai năstruşnici se întâlnesc

printre oamenii ce se îndeletnicesc cu negoţul de bani. Ei sunt, într-un anumit fel, nişte libertini ai gândirii. Puţind poseda orice, şi prin urmare blazaţi ei fac sforţări enorme ca să-şi alunge indiferenţa faţă de toţi şi de toate. Cine ştie să-i studieze le descoperă totdeauna câte o manie, câte o mică slăbiciune pe unde să-i atace. Chaboisseau părea că se retrăsese în antichitate ca îndărătul zidurilor unei fortăreţe.

— Asta e demn de firma lui, îi spuse Étienne zâmbind lui Lucien.

Chaboisseau, un omuleţ cu părul pudrat, îmbrăcat cu o redingotă verzuie şi cu o vestă de culoarea alunelor, gătit cu nişte pantaloni negri, şi purtând ciorapi pestriţi şi pantofii *cu scârţ,* luă poliţele, le examină, apoi i le înapoie lui Lucien cu gravitate.

— Domnii Fendant şi Cavalier sunt nişte băieţi simpatici, nişte tineri inteligenţi; însă pe mine m-aţi găsit fără bani, le zise el cu o voce dulce.

— Prietenul meu n-ar pune condiţii grele, răspunse Étienne.

— N-aş lua aceste poliţe pentru niciun avantaj, zise omuleţul lăsându-şi cuvintele să-i lunece cu abilitate peste propunerile lui Lousteau, ca un cuţit de ghilotină peste capul unui om.

Cei doi prieteni se retraseră. Trecând prin anticameră, conduşi cu grijă de Chaboisseau, Lucien zări un teanc de cărţi vechi pe care cămătarul, fost anticar, tocmai le cumpărase, şi printre care romancierul descoperi lucrarea arhitectului Ducerceau despre palatele regale şi castelele celebre din Franţa, ale căror planuri sunt desenate cu o mare exactitate în această carte.

— Îmi vinzi mie cartea asta? întrebă Lucien.

— Da, răspunse Chaboisseau, redevenind anticar.

— La ce preţ?

— Cincizeci de franci.

— E scumpă, dar îmi trebuie; şi, ca plată, n-am decât

poliţele pe care nu le vrei.

— Aveţi o poliţă de cinci sute de franci pe şase luni, vi-o iau, zise Chaboisseau, care datora pesemne lui Fendant şi Cavalier o rămăşiţă de borderou de o sumă echivalentă.

Cei doi prieteni se întoarseră în camera grecească, unde Chaboisseau făcu un mic borderou cu şase la sută dobândă şi şase la sută comision, ceea ce se ridică la o scădere de treizeci de franci; adăugă la socoteală cei cincizeci de franci, preţul cărţii, şi scoase din casa, plină de monezi, patru sute douăzeci de franci.

— Păi, domnule Chaboisseau, poliţele sunt ori toate bune ori toate proaste, de ce nu ni le scontezi şi pe celelalte?

— Nu scontez, ci mă plătesc dintr-o vânzare, răspunse individul.

Étienne şi Lucien râdeau încă de Chaboisseau, fără a-l fi înţeles, când ajunseră la Dauriat, unde Lousteau îl rugă pe Gabusson să le spună pe la cine să mai încerce. Luând o trăsură cu ora, se duseră în bulevardul Poissonnière, înarmaţi cu o scrisoare de recomandaţie pe care le-o dăduse Gabusson, după ce îi prevenise că vor da peste cel mai năstruşnic „specimen”, după expresia lui.

— Dacă nici Samanon nu vă primeşte poliţele, le spusese Gabusson, nimeni altul pe lume n-o să vi le sconteze.

Negustor de cărţi vechi la parter, de haine vechi la etajul întâi, de gravuri interzise la al doilea, Samanon mai dădea şi împrumuturi pe gaj. Niciunul dintre personajele romanelor lui Hoffmann, niciunul dintre fioroşii avari ai lui Walter Scott nu poate fi comparat cu ceea ce natura socială şi pariziană crease în acest om, dacă Samanon putea fi cumva numit om. Lucien nu-şi putu stăpâni un gest de spaimă la vederea acelui moşneag uscat, căruia oasele păreau să-i iasă prin pielea tăbăcită, presărată cu pete de verde şi galben ca o pictură de Tizian sau de Paolo Veronese văzută de aproape. Samanon avea un ochi fix şi îngheţat, iar celălalt vioi şi lucitor. Avarul, care se folosea

parcă de ochiul mort pentru scont şi se slujea de celălalt când vindea gravurile obscene, purta o mică perucă neagră bătând în roşu, de sub care îi ieşea părul alb; fruntea-i galbenă era ameninţătoare; obrajii îi erau săpaţi în unghi drept de fălcile ieşite; dinţii, încă albi, se lungeau până peste buze ca ai unui cal care cască. Contrastul dintre cei doi ochi, cât şi strâmbătură gurii îi dădeau o înfăţişare oarecum crudă. Părul din barbă, aspru şi ascuţit, desigur că înţepa ca nişte ace. O redingotă răpănoasă ca un burete de pădure, o cravată neagră decolorată, roasă de barbă, şi care lăsa să se vadă un gât zbârcit ca de curcan, arătau că stăpânul lor nu se sinchisea să-şi mai îndulcească chipul fioros printr-o îmbrăcăminte ceva mai îngrijită. Cei doi ziarişti îl găsiră pe acest om stând la o tarabă îngrozitor de murdară şi îndeletnicindu-se cu lipirea unor etichete pe cotorul câtorva cărţi vechi cumpărate de curând. După ce schimbară o privire prin care îşi împărtăşeau surprinderea pricinuită de existenţa unui asemenea personaj, Lucien şi cu Lousteau îl salutară întinzându-i scrisoarea lui Gabusson, precum şi poliţele lui Fendant şi Cavalier. Pe când Samanon le citea, intră în dugheana întunecoasă un om de o rară inteligenţă, îmbrăcat cu o redingotă ce părea croită din tablă, până-ntr-atâta era de ţeapănă din cauza miilor de petice.

— Îmi trebuie fracul, pantalonul negru şi vesta mea de satin, îi zise el lui Samanon arătându-i un cartonaş numerotat.

De îndată co Samanon apăsă pe butonul de aramă al unei sonerii, o femeie, care părea a fi normandă după frăgezimea carnaţiei, coborî.

— Împrumută-i domnului hainele, zise el întinzându-i mâna. E o plăcere să aibă cineva de-a face cu dumneata; însă unul dintre prietenii dumitale mi-a adus pe un tinerel, care m-a lucrat rău!

— L-a „lucrat” pe dumnealui! le zise artistul celor doi ziarişti arătându-l pe Samanon cu un gest nespus de comic.

Acest om mare plăti, cum plătesc *lazzaroni*[267]-i ca să-şi capete înapoi pentru o zi hainele de sărbătoare de la *Monte di pietà,* un franc şi jumătate pe care mâna pământie şi crăpată a negustorului îi luă şi le dădu drumul în sertarul tejghelei.

— Ce treabă mai faci şi tu! îi spuse Lousteau acestui mare artist, dedat opiului, şi care, reţinut de contemplare în palate vrăjite, nu voia sau nu putea să mai creeze ceva.

— Omul ăsta îţi plăteşte pe boarfe mai mult decât muntele de pietate, şi, în plus, are spăimântătoarea bunătate să ţi le dea înapoi când ai nevoie să fii bine îmbrăcat, răspunse el. Mănânc astă-seară la *Keller* cu amanta mea. Mi-e mai uşor să fac rost de un franc şi jumătate decât de două sute, şi am venit să-mi iau garderoba care, de şase luni, i-a produs o sută de franci acestui cămătar milostiv. Samanon mi-a înghiţit biblioteca întreagă, carte cu carte.

— Şi gologan cu gologan, adăugă râzând Lousteau.

— O să-ţi dau o mie cinci sute de franci, î zise Samanon lui Lucien.

Lucien tresări din tot trupul, ca şi când cămătarul i-ar fi implântat în inimă un fier înroşit. Samanon se uita la poliţe cu atenţie, cercetând datele.

— Şi mai trebuie, adăugă negustorul, să-l văd şi pe Fendant, care la rându-i trebuie să-mi depună câteva cărţi. Nici dumneata nu faci cine ştie cât, îi zise el lui Lucien, trăieşti cu Coralie şi mobilele sunt sub sechestru.

Lousteau îl privi pe Lucien, care îşi luă poliţele şi sări din prăvălie tocmai în bulevard, strigând:

— Asta e dracul gol!

Poetul se uită câteva clipe la magherniţa asta, prin faţa căreia de bună seamă că toţi trecătorii râdeau – într-atât era de jalnică, într-atât de strâmte şi de murdare erau rafturile cu cărţile etichetate – şi se întrebau: „Ce fel de negustorie s-o mai fi învârtind şi aici?”

[267] *lazzaroni* – cuvânt napolitan = cerşetori.

După câteva momente, marele necunoscut, care avea să ia parte, peste zece ani, la acţiunea uriaşă, dar fără bază, a saint-simoniştilor[268], ieşi foarte bine îmbrăcat, le zâmbi ziariştilor şi se îndreptă către pasajul Panoramelor, împreună cu ei, spre a-şi completa acolo toaleta, făcându-şi şi ghetele.

— Când îl vedeţi pe Samanon intrând la vreun editor, la vreun negustor de hârtie sau la vreun tipograf, sa ştiţi că sunt pe ducă, le. spuse artistul celor doi scriitori. Samanon e atunci ca un cioclu care vine să ia măsură sicriului.

— Nu mai ajungi tu să-ţi scontezi poliţele, îi zise atunci Étienne lui Lucien.

— Dacă şi Samanon refuză, spuse necunoscutul, înseamnă că nimeni n-o să accepte, căci el este *ultima ratio*[269]! El e unul dintre samsarii lui Gigonnet, ai lui Palma, Werbrust, Gobseck şi ai altor crocodili care înoată pe piaţa Parisului, şi cu care orice om, când e gata să se îmbogăţească sau să-şi piardă averea, trebuie, mai curând sau mai târziu, să aibă de-a face.

— Fiindcă nu ajungi să-ţi scontezi poliţele cu cincizeci la sută, îi spuse Étienne, trebuie să le schimbi pe bani.

— Cum?

— Dă-i-le Coraliei, ca să i le prezinte lui Camusot. Asta te revoltă cumva? reluă Lousteau la o smucitură a lui Lucien. Ce copilărie! Poţi să pui în cumpănă viitorul tău şi o asemenea nerozie?

— Mă duc să-i dau Coraliei banii ăştia, spuse Lucien.

— Altă prostie! exclamă Lousteau. Nu îndrepţi nimic cu patru sute de franci, când ei îi trebuie patru mii. Să oprim ceva de băut, în caz de pierdere, şi restul hai să-l jucăm.

— Sfatul e bun, le spuse marele necunoscut.

---

[268] *peste zece ani... acţiunea uriaşă a saint-simoniştilor* – Difuzarea ideilor socialismului utopic a devenit, în adevăr, foarte intensă după 1830 (v. nota 156).

[269] *ultima ratio* – lat. – mijlocul suprem, ultima scăpare.

La câţiva paşi de clubul Frascati[270], cuvintele acestea avură o virtute magnetică. Cei doi amici plătiră trăsura şi intrară la Frascati să joace. La început câştigară trei mii de franci, coborâră la cinci sute, se suiră până la trei mii şapte sute de franci; apoi căzură la trei sute, ajunseră la două mii şi îi riscară pe numerele cu soţ pentru a-i dubla dintr-o lovitură: numerele cu soţ nu mai ieşiseră de cinci lovituri. Deci, toată suma pe ele! dar numerele fără soţ ieşiră încă o dată! Lucien şi Lousteau coborâră atunci în fugă scara acestei case faimoase, după două ore de emoţii istovitoare. Păstraseră o sută de franci. Pe treptele micului peristil cu două coloane ce susţineau la exterior o mică „marchiză” de tablă la care atâţia ochi se uitaseră când cu dragoste, când cu desperare, Lousteau zise, văzând privirea înfierbântată a lui Lucien:

— Să mâncăm doar de cincizeci de franci.

Cei doi ziarişti suiră din nou scara. Într-un ceas, ajunseră la trei mii de franci; îi puseră pe toţi pe roşu, care ieşise de cinci ori la rând, încrezându-se în întâmplarea care îi dusese la pierderea de mai înainte. Ieşi negru. Era ora şase.

— Să mâncăm doar de douăzeci şi cinci de franci, zise Lucien.

Noua încercare ţinu puţin, cei douăzeci şi cinci de franci fură pierduţi în zece lovituri. Cu furie, Lucien zvârli ultimii douăzeci şi cinci de franci pe cifra vârstei sale şi câştigă: tremurul mâinii, când apucă lopăţica să-şi tragă la el banii pe care crupierul i-i arunca unul câte unul, nu se poate descrie. Îi dădu zece poli de aur lui Lousteau zicându-i:

— Dă fuga la Véry!

Lousteau înţelese şi plecă numaidecât să comande masa. Lucien, rămas singur la joc, îşi puse cei treizeci de poli pe roşu şi câştigă. Îmboldit de glasul tainic pe care-l aud uneori jucătorii, lăsă totul pe roşu şi câştigă: sângele

[270] *Frascati* – Frascati era unul dintre tripourile cele mai „elegante” din vremea restauraţiei; el n-a dispărut decât în 1837, odată cu desfiinţarea formală a caselor de joc de cărţi şi ruletă.

începuse să-l frigă! În ciuda glasului, mută cei o sută douăzeci de poli pe negru şi pierdu. Poetul simţi atunci senzaţia uşurătoare care, la jucători, vine după marile frământări când, nemaiavând nimic de riscat, părăsesc palatul de foc în care se spulberă scurtele lor visuri. Se duse după Lousteau la Véry, unde se aşternu pe mâncare, cum ar spune La Fontaine, şi-şi înecă grijile în vin. La nouă seara, era atât de ameţit, încât nu pricepu pentru ce portăreasa din strada Vendôme îl trimitea în strada de la Lune.

— Domnişoara Coralie s-a mutat din apartamentul de aici în casa de la adresa scrisă pe hârtia asta.

Lucien, prea beat ca să se mai mire de ceva, se urcă iar în trăsura care îl adusese, spunându-i birjarului să mâne în strada de la Lune, făcând pentru el însuşi tot felul de calambururi pe seama numelui străzii.

În dimineaţa acelei zile, izbucnise falimentul de la Panorama-Dramatique. Actriţa, speriată, se grăbise să-şi vândă tot mobilierul, cu consimţământul creditorilor, bătrânului Cardot, care, ca să nu schimbe destinaţia apartamentului, o instală acolo pe Florentine. Coralie plătise tot, lichidase tot şi îl despăgubise şi pe proprietar. Cât timp ţinuse această operaţie, căreia ea îi zicea o *curăţenie,* Bérénice rânduise nişte mobilă modestă, cumpărată de ocazie, într-un mic apartament de trei odăi, la etajul al patrulea al unei case de pe strada de la Lune la doi paşi de Gymnase. Coralie îl aştepta acolo pe Lucien, după ce-şi salvase din prăpăd iubirea neprihănită şi o pungă cu o mie două sute de franci. Lucien, în beţia lui, le povesti Coraliei şi Bérénicei ce ghinion avusese.

— Bine ai făcut, iubitule, îi spuse actriţa strângându-l în braţe. O să scoată Bérénice bani de la Braulard de pe poliţele tale.

A doua zi de dimineaţă, Lucien se deşteptă în plăcerile vrăjitoreşti cu care-l copleşea Coralie. Actriţa se arăta şi

mai iubitoare, spre a răscumpăra parcă prin nemărginite bogăţii ale inimii sărăcia noii lor gospodării. Era răpitor de frumoasă, cu părul prins în fugă într-o făşie de mătase, încântătoare de tinereţe şi prospeţime, cu ochii surâzători, cu glasul vesel ca o rază din soarele ce răsărea tocmai atunci ca să le poleiască sărăcia fermecătoare. Camera, destul de cuviincioasă, era tapetată cu hârtie verde cu marginea roşie, împodobită cu două oglinzi, una deasupra sobei, alta deasupra scrinului. Un covor cumpărat de ocazie de Bérénice, din banii ei, cu toată împotrivirea Coraliei, ascundea podeaua goală şi rece. Garderoba celor doi amanţi se afla într-un dulap cu oglindă şi în scrin. Mobilele de acaju erau căptuşite cu o stofă albastră de bumbac. Bérénice mai salvase o pendulă şi două vase de porţelan, patru tacâmuri de argint şi şase linguriţe. Sufrageria, vecină cu dormitorul, arăta ca într-o casă de funcţionar umil. Bucătăria era pe sală. Bérénice dormea deasupra, la mansardă. Chiria nu trecea de trei sute de franci. Casa asta, urâtă-foc, avea la intrare o imitaţie de poartă mare; portarul locuia în dreptul unuia din canaturi care era zidit, având un gemuleţ prin care îi supraveghea pe cei şaptesprezece chiriaşi. Acest stup reprezintă ceea ce se numeşte în limbaj de notari „o casă de raport”. Lucien zări în odaie un birou, un fotoliu, cerneală, pene şi hârtie de scris. Veselia Bérénicei, care se bizuia pe debutul Coraliei la Gymnase, veselia actriţei, încântată de rolul pe care-l frunzărise până atunci, alungară grijile şi amărăciunile poetului mahmur.

— Dacă nu află lumea că ne-am cam dus la fund, o scoatem noi la capăt, zise el. La urma urmei, m-aşteaptă patru mii cinci sute de franci! Şi o să mai fac rost de bani de la ziarele regaliste, unde m-am angajat acum. Mâine, apare *Deşteptarea;* mă pricep acuma în gazetărie, le-arăt eu cum se lucrează!

Coralie, care nu văzu decât iubire în cuvintele acestea, sărută buzele ce le rostiseră. Bérénice pusese masa la gura

sobei şi tocmai servise un prânz modest compus din ouă fierte, două fripturi şi cafea cu frişcă. Cineva ciocăni la uşă. Trei prieteni sinceri, d'Arthez, Léon Giraud şi Michel Chrestien, se înfăţişară ochilor miraţi ai lui Lucien care, mişcat, le oferi să împartă masa cu el.

— Nu, zise d'Arthez. Venim pentru afaceri mai serioase decât nişte simple consolări, pentru că am aflat tot: am trecut prin strada Vendôme. Tu îmi cunoşti părerile, Lucien. În oricare altă împrejurare, m-aş bucura văzându-te că-mi împărtăşeşti convingerile politice; însă, în situaţia în care te-ai pus scriind la ziarele liberale, n-ai să fii în stare să treci în rândurile regaliştilor fără a-ţi păta pe veci conştiinţa şi a-ţi întina existenţa. Am venit, toţi trei, ca să te rugăm fierbinte, în numele prieteniei noastre, oricât de slăbită ar fi ea astăzi, să nu te înjoseşti astfel. Ai atacat pe romantici, dreapta şi guvernul; nu poţi tocmai tu să aperi guvernul, dreapta şi pe romantici.

— Am motive superioare ca să fac astfel: scopul ce-l urmăresc va justifica totul, spuse Lucien.

— Poate că nu înţelegi situaţia în care ne aflăm, îi zise Léon Giraud. Guvernul, curtea, Bourbonii, partidul absolutist, sau, dacă vrei să cuprinzi totul într-o expresie generală, sistemul opus sistemului constituţional, şi care se împarte în mai multe fracţiuni complet divergente când e vorba de ales mijloacele de întrebuinţat pentru a înăbuşi revoluţia, este de acord asupra unui. singur punct, şi anume asupra nevoii de suprimare a presei. Înfiinţarea *Deşteptării,* a *Trăsnetului, a Steagului alb*[271], ziare menite să răspundă calomniilor, injuriilor şi ironiilor presei liberale, – şi trebuie să spun că nu aprob un asemenea fel de a proceda, deoarece această desconsiderare a măreţei

[271] *„Deşteptarea", „Trăsnetul", „Steagul alb"* – ziare ultraregaliste. Tr*ăsnetul, î*nfiinţat în mai 1821, a apărut timp de doi ani şi jumătate; St*eagul alb, î*nfiinţat în 1819, era condus de Martainville, avea colaborarea lui Nodier şi a dispărut odată cu Bourbonii (1830). De*şteptarea a* apărut cu ocazia restaurării monarhiei.

noastre misiuni este tocmai ceea ce ne-a condus pe noi la publicarea unui ziar demn şi serios, a cărui influenţă va fi în scurtă vreme respectabilă şi simţită, impunătoare şi demnă – zise el făcând o paranteză, ei bine, toată această artilerie regalistă şi ministerială este o primă încercare de represalii menită a plăti liberalilor lovitură pentru lovitură, jignire pentru jignire. Ce crezi că o să se întâmple, Lucien? Abonaţii sunt în majoritatea lor de partea stângii. În presă, ca şi la război, biruinţa va fi de partea celor mai numeroşi! Voi veţi fi socotiţi nemernici, mincinoşi, duşmani ai poporului; iar ceilalţi vor fi consideraţi adevăraţii apărători ai patriei, oameni de valoare, martiri, deşi poate mai făţarnici şi mai răi decât voi. Acest fapt va mări influenţa primejdioasă a presei, legitimându-i şi întărindu-i cele mai urâte acţiuni. Injurierea oricui şi pe faţă va ajunge unul dintre drepturile ei publice, adoptat în profitul abonaţilor şi învestit cu autoritatea de lucru judecat printr-un uz reciproc. Când racila va fi cunoscută în toată întinderea ei, legile restrictive şi prohibitive, cenzura, introdusă cu ocazia asasinării ducelui de Berry şi ridicată la deschiderea Camerelor, vor fi reintroduse. Ştii ce concluzii va trage poporul francez din această luptă? Va primi insinuările presei liberale, va crede că Bourbonii vor să lovească în ceea ce s-a dobândit prin revoluţie, se va răscula într-o bună zi şi-i va izgoni pe Bourboni. Nu numai că îţi vei fi pătat viaţa, dar te vei pomeni la un moment dat în rândurile unui partid învins. Eşti prea tânăr, prea nou venit în presă; îi cunoşti prea puţin şurubăriile şi sforăriile; ai stârnit prea multă gelozie ca să poţi rezista până la capăt presiunilor pe care le vor exercita toate ziarele liberale ca să fii îndepărtat. Vei fi împins de furia partidelor, ce sunt încă în paroxismul frigurilor; numai că frigurile, manifestate în acţiunile brutale din 1815 şi 1816[272], se manifestă acum

[272] *acţiunile brutale din 1815 şi 1816* – ultimele bătălii ale lui Napoleon, ocuparea Franţei de către armatele coaliţiei europene reacţionare care l-au înfrânt, reinstalarea monarhiei Bourbonilor.

numai în idei, în luptele orale din Cameră şi în polemica din presă.

— Prieteni, spuse Lucien, eu nu sunt poetul zănatic pe care vi-l închipuiţi voi. Oricum s-ar desfăşura lucrurile, eu voi fi dobândit un avantaj pe care izbânda partidului liberal nu mi-l poate da. Când voi veţi fi câştigat victoria, eu îmi voi fi atins ţinta.

— O să-ţi tăiem... părul, zise râzând Michel Chrestien.

— O să am copii până atunci, răspunse Lucien; şi, chiar de mi-aţi tăia capul, tot n-o să mă doară...

Cei trei prieteni nu îl înţeleseră pe Lucien, la care relaţiile cu lumea înaltă dezvoltaseră în gradul cel mai ridicat orgoliul nobiliar şi deşertăciunile aristocratice. Poetul îşi vedea, pe bună dreptate de-altminteri, un viitor strălucit de pe urma frumuseţii şi a spiritului său, sprijinite de numele şi de titlul de conte de Rubempré. Doamna d'Espard, doamna de Bargeton şi doamna de Montcornet îl ţineau în palmă cu această promisiune, ca pe un gândac legat cu aţă. Lucien nu se mai mişca decât într-un cerc închis. Vorbele: „E de-ai noştri, a învăţat să gândească!" spuse cu trei zile în urmă în saloanele domnişoarei des Touches, îl îmbătaseră, ca şi felicitările primite de la ducii de Lenoncourt, de Navarreins şi de Grandlieu, de la Rastigniac, de la Blondet, de la frumoasa ducesă de Maufrigneuse, de la contele d'Esgrignon, de la des Lupeaulx, de la oamenii cei mai cu trecere din partidul regalist.

— Hai să mergem! nu mai e nimic de făcut, replică d'Arthez. O să-ţi fie mai greu decât oricărui altuia să te păstrezi curat şi să te stimezi singur. O să suferi mult, te cunosc eu, când te vei vedea dispreţuit tocmai de aceia cărora li te vei fi devotat.

Cei trei prieteni îşi luară rămas bun de la Lucien fără să-i întindă mâna prieteneşte. Lucien stătu câteva clipe îngândurat şi trist.

— Ei! lasă-i încolo pe nătărăii ăştia, zise Coralie sărind pe genunchii lui Lucien şi înlănţuindu-i gâtul cu braţele ei albe

şi moi; ăştia iau viaţa în serios, iar viaţa e o glumă. De altfel, tu o să fii contele Lucien de Rubempré. Iar eu o să-i fac, dacă e nevoie, zile fripte Ministerului de Justiţie. Ştiu eu cum să-l sucesc pe stricatul de des Lupeaulx, care o să-ţi obţină semnarea ordonanţei. Nu ţi-am, spus că, dacă vei avea nevoie de o treaptă în plus ca să apuci prada, îţi dau şi cadavrul Coraliei?

A doua zi, Lucien lăsă să i se treacă numele printre colaboratorii *Deşteptării.* Numele lui fu anunţat ca o cucerire în prospectul împărţit din grija ministerului în o sută de mii de exemplare. Lucien luă parte la banchetul triumfal, care ţinu nouă ceasuri, la Robert, la doi: paşi de Frascati, şi la care asistau corifeii presei regaliste: Martainville, Augé, Destains[273] şi o sumedenie de scriitori încă în viaţă care, pe atunci, *ţineau cu monarhia şi cu religia,* după o expresie consacrată.

— O să izbim în liberali, de-o să le meargă fulgii! zise Hector Merlin.

— Domnilor, răspunse Nathan, care trecu şi el în această tabără socotind că era mai bine, pentru exploatarea teatrului la care se gândea, să aibă autoritatea de partea sa, decât împotrivă. Dacă le declarăm război, măcar să-l facem cumsecade! Să-i atacăm pe toţi scriitorii clasici şi liberali fără deosebire de vârstă sau de sex, să-i luăm pe toţi în zeflemea fără cruţare.

— Să fim demni, să nu ne lăsăm câştigaţi de exemplarele, de darurile, de banii editorilor. Să restaurăm gazetăria.

— Bine! zise Martiainville. *Justum et tenacem propositi*

[273] *Martainville, Augé, Destains* – *Martainville* (1776—1830), polemistul regalist cel mai activ din timpul restauraţiei; înainte de a avea ziarul său *(Steagul alb),* colaborase la *Gazeta Franţei* şi la *Cotidianul;* Louis-Simon *Augé* (1772—1829) a fost secretarul Academiei Franceze; Eugène *Destains* (1793—1830) a condus *Gazeta Franţei* şi a înfiinţat *Analele de literatură şi artă* (1818).

virum[274]! Să fim neînduraţi şi usturători. Eu o să-l scutur pe La Fayette[275] ca să vadă lumea cine e: o paiaţă numărul unu!

— Eu, spuse Lucien, îi iau asupra mea pe eroii *Constituţionalului*[276], pe sergentul Mercier, *Operele complete ale domnului Jouy*[277], pe iluştrii oratori de stânga!

La ora unu din noapte, un război pe viaţă şi pe moarte fu hotărât şi votat în unanimitate de redactori, care îşi înecară toate nuanţele şi toate ideile într-un punci căruia îi dădură foc.

— *Ne-am turnat o armură monarhică şi religioasă pe cinstei* zise din pragul uşii unul dintre scriitorii cei mai celebri ai literaturii romantice.

Aceste vorbe istorice, destăinuite de un editor care asistase la masă, apărură a doua zi în *Oglinda*; însă indiscreţia fu pusă în seama lui Lucien. O astfel de trădare fu semnalul unui mare tărăboi dezlănţuit în ziarele liberale. Lucien ajunse calul lor de bătaie şi nu fu cruţat în niciun fel: dădură în vileag păţaniile sonetelor lui, dezvăluiră publicului că Dauriat prefera să piardă trei mii de franci decât să le tipărească, îl porecliră poetul fără sonete!

Într-o dimineaţă, în chiar ziarul unde debutase Lucien atât de răsunător, citi rândurile următoare, scrise numai pentru dânsul, căci publicul nu putea pricepe aluzia:

---

[274] *Justum et tenacem propositi virum* – lat. – pe omul drept şi dârz în hotărârile sale... (ruinele lumii l-ar lovi fără să-l clintească); începutul unei ode a lui Horaţiu (III, 3).

[275] *o să-l scutur pe La Fayette* – un regalist ca Martainville avea să-i reproşeze marchizului de *La Fayette,* şi el regalist, atitudini prea liberale.

[276] *eroii Constituţionalului* – colaboratorii ziarului liberal *Constituţionalul* (v. nota 187).

[277] *Jouy (Victor-Joseph Étienne,* zis) – scriitor foarte fecund; autor de tragedii, de vodeviluri, de romane, de „scene” de moravuri (de exemplu, *Ermitul din Chaussée d’Antin),* a dus şi o activitate intensă de publicist. Toate acestea concomitent cu o carieră politică (opinii liberale), care succed unei cariere militare. Din 1815, a fost membru al Academiei. (V. nota 188).

*

Dacă editorul Dauriat stăruie în a nu publica sonetele viitorului Petrarca al Franţei, noi ne vom purta ca nişte duşmani mărinimoşi şi vom pune coloanele noastre la dispoziţia acestor poeme care trebuie să fie foarte nostime, judecând după exemplarul pus nouă la dispoziţie de un prieten al autorului.

Şi, sub acest înfricoşător anunţ, poetul citi sonetul următor, dedicat umilei flori a SCAIETELUI[278], care îl făcu să plângă lacrimi amare:

Odată-n zori, din ierburi se înălţase una,
Firavă şi suspectă, în locul plin de flori;
Cu tărăboi pretinse că splendide culori
Vor arăta-ntr-o zi că e de neam, ea una:

Deci o îngăduire! Dar, ce să vezi? că juna
Porni să-şi ocărască frumoasele-i surori,
Ce-n urmă-atanisile de spusele-i grandori,
Cerură, scurt, dovezi că-naltă i-e străbuna.

Şi iat-o că-nflori! Stârni atâta silă
Şi ţipăt în grădină, cât niciun guguman;
Vai! cât îl fluierară pe-acest calic sărman!

Stăpânul, ce trecea, îl frânse fără milă;
Şi noaptea, doar măgarul îi plânse pe mormânt,
Căci nu era în sine decât un SCAI de rând!

Vernou vorbi de pasiunea lui Lucien pentru joc şi semnală

[278] *Scaietul* – aluzie la numele de familie al lui Lucien: *Chardon,* în limba franceză = *scaiete.*

dinainte *Arcaşul* drept o operă antinaţională, în care autorul lua partea măcelarilor catolici împotriva victimelor calviniste. Într-o săptămână, sfada deveni veninoasă la culme. Lucien se bizuia pe prietenul său Lousteau, care îi datora o mie de franci şi cu care avea o înţelegere secretă; însă Lousteau ajunse cal mai mare duşman al lui Lucien. Iată cum. De trei luni, Nathan o iubea pe Florine şi nu ştia cum să i-o răpească lui Lousteau, pentru care fata asta era o adevărată providenţă. Amărăciunea şi deznădejdea actriţei rămase fără angajament îl făcu pe Nathan, coleg acuma cu Lucien, să se ducă la Coralie şi s-o roage să-i ofere Florinei un rol într-o piesă de-a| lui, urmând ca el să-i obţină apoi Florinei un angajament condiţional la Gymnase. Florine, îmbătată de ambiţie, nu şovăi. Avusese destulă vreme ca să-l cunoască pe Lousteau. Nathan era un ambiţios literar şi politic, de o energie pe măsura nevoilor sale, pe când la Lousteau viciile înăbuşeau voinţa. Actriţa, care ţinea să reapară înconjurată de o nouă strălucire, îi încredinţă lui Nathan scrisorile droghistului, iar Nathan îl făcu pe Matifat să i le răscumpere în schimbul şesimii de la ziar, râvnită de Finot. Florine căpătă atunci un apartament luxos în strada Hautevilile şi îl luă pe Nathan ca protector în văzul gazetarilor şi al oamenilor de teatru. Lousteau fu atât de crâncen lovit de această întâmplare, încât izbucni în plâns la sfârşitul unei mese ce i-o dădură prietenii ca să-l mângâie. La această orgie, mesenii găsiră că Nathan, în toată treaba asta, nu-şi urmărise decât interesul. Câţiva scriitori, ca şi Finot şi Vernou, cunoşteau pasiunea dramaturgului pentru Florine; însă, după părerea tuturor, Lucien, mijlocind această afacere, călcase în picioare cele mai sfinte legi ale prieteniei. Proaspătul regalist, care procedase astfel ca să fie pe placul partidului său şi din dorinţa de a-şi servi noii amici, nu află iertare.

— Nathan s-a lăsat târât de logica pasiunii; pe când geniul de provincie, cum îi spune Blondet, a făcut-o din calcul rece! exclamă Bixiou.

De aceea pieirea lui Lucien, a intrusului, a panglicarului ce voia să înghită pe toată lumea fu unanim hotărâtă şi îndelung plănuită. Vernou, care îl ura pe Lucien, se însărcină să nu-l slăbească nici măcar o clipă. Ca să nu-i mai plătească fui Lousteau cei trei mii de franci, Finot îl învinui pe Lucien că l-a împiedicat să câştige cincizeci de mii de franci când îi dezvăluise lui Nathan secretul „lucrăturii" puse la cale împotriva lui Matifat. Nathan, sfătuit de Florine, îşi păstrase sprijinul lui Finot vânzându-i *şesimea* pe cincisprezece mii de franci. Lousteau, care pierdea cei trei mii de franci, nu-i iertă lui Lucien această pagubă importantă pentru el. Rănile amorului propriu sunt fără leac când sunt însoţite şi de dureri băneşti. E greu de exprimat şi de zugrăvit furia ce-i cuprinde pe scriitori când amorul propriu le e rănit, precum şi energia de care dau dovadă în momentul când se simt atinşi de săgeţile otrăvite ale ironiei. Aceia a căror energie şi rezistenţă le sunt stimulate numai de atac se lasă repede răpuşi. Oamenii calmi, ce se bazează pe uitarea profundă în care cade un articol injurios, sunt aceia ce fac dovadă de adevăratul curaj literar. De aceea, cei slabi, la prima vedere, par cei tari; dar rezistenta lor e de scurtă durată. În primele două săptămâni, Lucien, cuprins de furie, îi împroşcă pe foştii săi prieteni cu o ploaie de articole prin ziarele regaliste, în care împărţi povara criticii cu Hector Merlin. Zi de zi, de pe parapetul *Deşteptării,* îi bombardă cu tot spiritul său, ajutat de altfel de Martainville, singurul care îl servi fără gând ascuns, şi căruia nu i se dezvălui secretul acordurilor încheiate cu glume la chefuri, sau la Galeriile de Lemn în prăvălia lui Dauriat şi în culisele teatrului, între ziarişti din amândouă partidele uniţi într-ascuns în calitate de colegi. Când Lucien se ducea în foaierul Vodevilului, nu mai era întâmpinat ca prieten, doar cei din partidul său îi mai dădeau mâna; pe când Nathan, Hector Merlin, Théodore Gaillard făceau cauză comună fără pic de ruşine cu Finot, cu Lousteau, cu Vernou şi cu câţiva ziarişti porecliţi *băieţi*

buni. Pe vremea aceea, foaierul Vodevilului era sediul bârfelilor literare, locul unde se adunau oameni din toate partidele, politicieni şi magistraţi. După o dojană făcută într-o anumită cameră de consiliu, preşedintele, care îi reproşase unuia dintre colegi că mătură culisele cu roba lui, se trezi faţă în faţă cu dojenitul în foaierul Vodevilului. Până la urmă, Lousteau îi întinse acolo mâna lui Nathan. Finot venea şi el aproape în fiecare seară. Când avea, vreme, Lucien observa în acel loc atitudinea duşmăniilor săi faţă de dânsul şi nefericitul copil vedea mereu la ei o neînduplecată răceală.

Pe atunci, patima politicianistă dădea naştere la uri cu mult mai serioase decât astăzi. Astăzi, cu vremea, totul a slăbit, din pricina unei prea mari tensiuni a resorturilor. Astăzi, criticul, după ce a gâtuit cartea unui om, îi întinde acestuia mâna. Şi victima trebuie să-şi îmbrăţişeze călăul, de frică să nu fie luat în râs. În caz că refuză, scriitorul acela e socotit nesociabil, îngâmfat, prost-crescut, ţâfnos, distant şi hain. Astăzi, după ce un autor a fost lovit de pumnalul trădării, după ce s-a ferit cu grijă de cursele întinse cu o josnică prefăcătorie, după ce a îndurat cele mai urâte lucrături, îşi aude ucigaşii dându-i bună ziua şi având pretenţii la preţuirea, ba chiar şi la prietenia lui. Totul se scuză şi se justifică într-o epocă în care virtutea a fost preschimbată în viciu, după cum unele vicii au devenit virtuţi. Camaraderia a ajuns cea mai sfântă dintre libertăţi. Susţinătorii părerilor celor mai contrarii îşi vorbesc pe ocolite şi chiar cu politeţe. Pe vremea aceea, după cum, mulţi îşi mai pot aminti, era un act de curaj pentru unii scriitori regalişti şi pentru unii scriitori liberali: să se întâlnească în acelaşi teatru. Îşi aruncau vorbe provocatoare, schimbau priviri pline de ură, cea mai silabă scânteie putea stârni o încăierare. Câţi dintre noi nu şi-au auzit vecinul blestemând, când îi vedea intrând pe vreunul dintre oamenii luaţi mai deseori ca ţintă a atacurilor respective de către ambele partide? Nu existau pe atunci

decât două partide, regaliştii şi liberalii, romanticii şi clasicii; aceeaşi ură sub două forme, o ură ce te făcea să înţelegi eşafodurile din timpul Convenţiunii. Lucien, devenit regalist şi romantic înflăcărat, din liberal şi voltairian înverşunat, cum fusese la început, se pomeni copleşit de vrăjmăşiile ce planau deasupra capului omului celui mai urât de liberalii din vremea aceea, al lui Martainville, singurul care îl apără şi îl iubi. Această solidaritate îi fu dăunătoare lui Lucien. Partidele sunt nerecunoscătoare faţă de vedetele lor, îşi părăsesc uşor copiii care s-au răzleţit. Mai ales în politică, celor ce vor să parvină le prinde bine să meargă laolaltă cu grosul armatei. Răutatea cea mare a micilor ziare fu să-i pună în aceeaşi ciorbă pe Lucien şi pe Martainville. Liberalismul îi aruncă astfel pe unul în braţele celuilalt. Această prietenie, falsă sau adevărată, le atrase amândurora articolele veninoase ale lui Félicien, întărâtat de succesele lui Lucien în lumea înaltă, şi care credea, ca şi toţi foştii colegi ai poetului, în; apropiata lui înălţare. Exagerară atunci pretinsa trădare a poetului, împodobind-o cu circumstanţele cele mai agravante. Lucien fu poreclit micul Iuda, iar Martainville marele Iuda, căci pe Martainville îl învinovăţeau, pe drept sau pe nedrept, că predase puntea de la Pecq armatelor străine. Lucien îi răspunse râzând lui des Lupeaulx că el, dimpotrivă, în ceea ce-l priveşte, se face frate cu dracul ca să treacă puntea. Luxul lui Lucien, deşi găunos şi întemeiat doar pe speranţe, îi revolta pe prieteni, care nu-i iertau nici echipajul, la scară, nici minunăţie din strada, Vendôme, căci ei îl credeau trăind încă pe picior mare. Toţi simţeau instinctiv că un om tânăr şi frumos, spiritual şi corupt de ei avea să ajungă sus de tot; de aceea, ca să-l răstoarne, întrebuinţară toate mijloacele.

Cu câteva zile înainte de debutul Coraliei la Gymnase, Lucien veni, braţ la braţ, cu Hector Merlin în foaierul Vodevilului. Merlin îşi certa prietenul că îl servise pe Nathan

în afacerea cu Florine.

— Ţi-ai făcut din Lousteau şi din Nathan doi duşmani de moarte. Îţi dădusem sfaturi bune, şi nu te-ai folosit de ele. Ai împărţit elogii şi binefaceri în dreapta şi stânga, vei fi pedepsit crunt pentru faptele bune. Florine şi Coralie n-au să trăiască niciodată în bună înţelegere pe aceeaşi scenă: fiecare din ele o să caute s-o pună în umbră pe cealaltă. Tu n-ai decât două ziare ca s-o aperi pe Coralie; iar Nathan, pe lângă avantajul pe care i-l dă meseria lui de autor dramatic, dispune de ziarele liberale în chestiunile de teatru, şi e în gazetărie de ceva mai multă vreme decât tine.

Vorbele acestea răspundeau temerilor ascunse ale lui Lucien, care nu găsea nici la Nathan nici, la Gaillard sinceritatea la care avea dreptul; însă nu se putea plânge, era prea proaspăt convertit! Gaillard îi închidea gura lui Lucien spunându-i că noii-veniţi trebuie să dea multe dovezi până când partidul să se încreadă în ei. În sânul ziarelor regaliste şi guvernamentale, poetul întâlnea o gelozie la care nu se aşteptase, gelozia ce se naşte între toţi oamenii aflaţi în faţa unei plăcinte de împărţit şi care îi face să semene cu câinii aflaţi în faţa unui ciolan. Aceşti scriitori îşi făceau într-ascuns fel de fel de răutăţi ca să se pună rău unii pe alţii cu cârmuirea, se învinovăţeau că nu sunt destul de zeloşi; şi, ca să se scape de un concurent, scorneau pe seama lui tot felul de minciuni perfide. La liberali nu existau asemenea certuri lăuntrice, ei fiind departe de putere şi de favorurile ei. Întrezărind această reţea de ambiţii, Lucien nu avu destul curaj să tragă spada ca să-i taie nodurile, şi nici destulă răbdare ca să-i descurce iţele; neputând fi niciun Aretino, niciun Beaumarchais şi niciun Fréron[279] al epocii sale, îşi văzu doar de unica-i dorinţă: să capete ordonanţa, pricepând că această repunere în drepturi i-ar aduce o

[279] *Fréron (Élie,* 1719—1776) – critic francez veninos, duşman al lui Voltaire şi al iluminiştilor; lui îi adresează Voltaire epigrama în care e vorba de un şarpe şi de Fréron: Fréron e muşcat, dar din muşcătură moare şarpele.

căsătorie strălucită. Izbânda n-ar mai atârna atunci decât de o întâmplare ce ar fi înlesnită şi de frumuseţea lui. Lousteau, căruia îi arătase atâta încredere, îi cunoştea taina; ziaristul ştia unde săi lovească de moarte pe poetul din Angoulême: de aceea, în ziua în care Merlin îl însoţea la Vodevil. Étienne îi pregătise lui Lucien o cursă înfricoşătoare în care copilul trebuia să cadă şi să piară.

— Uite-l pe frumosul nostru Lucien, zise Finot luându-l de braţ pe des Lupeaulx cu care stătuse de vorbă de faţă cu Lucien şi după ce îi strânsese acestuia mâna cu nenumărate prefăcătorii de prietenie. Nu cunosc vreo altă izbândă atât de rapidă ca a lui, spuse Finot uitându-se când la Lucien, când la politician. La Paris, izbânda e de două feluri: izbânda materială, banii pe care oricine îi poate aduna, şi izbânda morală, relaţiile, poziţia, posibilitatea de a intra într-o anumită lume închisă pentru anumite persoane, oricât de mare le-ar fi izbânda lor materială; şi amicul meu...

— Amicul nostru, zise des Lupeaulx, mângâindu-l pe Lucien cu o privire.

— Amicul nostru, reluă Finot, legănând mâna lui Lucien într-ale sale, a realizat sub acest raport o izbândă strălucită. La drept vorbind, Lucien are mai multe posibilităţi, mai mult talent, mai mult spirit decât toţi cei ce-l invidiază, şi apoi e de-o frumuseţe răpitoare; foştii lui prieteni nu-i iartă succesele şi spun că a avut noroc.

— Norocul acesta, zise des Lupeaulx, nu-l au niciodată proştii sau incapabilii. Parcă poţi, de pildă, să spui că Bonaparte a avut noroc? Fuseseră douăzeci de generalii înaintea lui la comanda armatelor din Italia, după cum sunt acum o sută de tineri care ar dori să pătrundă în casă la domnişoara des Touches, despre care se şi vorbeşte în lume că-ţi va fi soţie, dragul meu! îi spuse des Lupeaulx (lui Lucien, bătându-i pe umăr. O! te bucuri de mare trecere. Doamna d'Espard, doamna de Bargeton şi doamna de Montcornet sunt nebune după dumneata. N-o să te duci

deseară la serata doamnei Firmiani, iar mâine la petrecerea ducesei de Grandilieu?

— Ba da, răspunse Lucien.

— Dă-mi voie să-ţi prezint pe un tânăr bancher, domnul du Tillet[280], un om, demn de dumneata, căci a ştiut să facă avere, şi încă în scurtă vreme.

Lucien şi du Tillet făcură cunoştinţă, legară o conversaţie, şi bancherul îl invită pe Lucien la masă. Finot şi des Lupeaulx, amândoi cu aceeaşi pricepere la oameni şi la lucruri, şi care se cunoşteau îndeajuns ca să rămână prieteni, părură să continue o convorbire începută; îi lăsară pe Lucien, Merlin, du Tillet şi Nathan discutând împreună şi se îndreptară spre una dintre canapelele din foaierul Vodevilului.

— Ah! dragă prietene, îi zise Finot lui des Lupeaulx, spune-mi adevărul! Lucien e protejat în chip serios? pentru că redactorii mei au ajuns să nu-l mai poată suferi; şi, înainte de a le favoriza conspiraţia, am vrut să te consult dacă nu e mai bine să le-o dejoc şi să-l servesc pe el.

Aici, politicianul şi Finot se priviră câtva timp cu mare atenţie.

— Cum poţi, dragul meu, spuse în sfârşit des Lupeaulx, să-ţi închipui că marchiza d’Espard, Châtelet şi doamna de Bargeton, care l-a făcut pe baron prefect de Charente şi conte spre a se putea întoarce în triumf la Angouilême, i-ar ierta lui Lucien atacurile? L-au împins în partidul regalist ca să-l dea gata. Astăzi, toţi caută motive ca să-i refuze ceea ce i-au promis; găseşte şi dumneata câteva! le vei fi făcut un serviciu nemăsurat celor două femei; îşi vor aduce dânsele aminte la momentul potrivit. Eu le cunosc secretul: îl urăsc până într-atâta pe mititelul ăsta, încât m-au mirat şi pe mine. Lucien ar fi putut să scape de cea mai neînduplecată duşmană a lui, de doamna de Bargeton,

[280] *domnul du Tillet* – Cariera acestui personaj balzacian, mijloacele prin care a parvenit sunt povestite în romanul *César Birotteau* (vezi *Addenda).*

numai oprindu-şi atacurile în anumite condiţii pe care femeile le îndeplinesc cu plăcere, mă înţelegi? E frumos, e tânăr, ar fi înecat această ură într-un potop de iubire, ajungea conte de Rubempré, şi Scoica i-ar fi făcut rost de vreo funcţie în casa regală, vreo sinecură! Lucien ar fi fost un foarte drăguţ lector pentru Ludovic al XVIII-lea, ar fi fost bibliotecar pe undeva, s-ar fi pomenit în Consiliul de stat în glumă, ar fi ajuns director în serviciul divertismentelor regale. Nerodul a pierdut ocazia. Poate că de aceea nici nu-l iartă. În loc să-şi impună el condiţiile, le-a acceptat pe ale altora. În momentul în care el s-a lăsat păcălit de promisiunea ordonanţei, baronul Châtelet a făcut un mare pas înainte. Numai Coralie l-a pierdut pe copilul ăsta. Dacă actriţa nu i-ar fi fost amantă, el ar fi dorit-o din nou pe Scoică şi ar fi avut-o.

— Aşa că putem să-i dăm, la cap, zise Finot.

— În ce mod? întrebă cu nepăsare des Lupeaulx, care voia să se laude cu acest serviciu faţă de marchiza d’Espard.

— Are un contract care îl obligă să lucreze la fiţuica lui Lousteau; o să-l putem face cu atât mai uşor să scrie articolele, cu cât e fără un ban. Dacă ministrului de justiţie n-o să-i fie pe plac vreun articol nostim şi dacă o să-i dovedim că Lucien e autorul, o să-l socotească nevrednic de favorurile regelui. Ca să-l scoatem puţin din minţi pe geniul acesta din provincie, am pus la cale „căderea” Coraliei: îşi va vedea amanta fluierată şi fără roluri. Când ordonanţa va fi amânată fără termen, o să începem să luăm în râs pretenţiile aristocratice ale victimei noastre, vom pomeni de mama moaşă şi de tatăl spiţer. Lucien are doar un curaj de suprafaţă, o să-l doborâm iute şi-l vom, trimite de unde a venit. Nathan mi-a vândut cu ajutorul Florinei şesimea de la revistă care era a lui Matifat, şi am izbutit să cumpăr şi partea negustorului de hârtie, încât acum sunt singur cu Dauriat; am putea să ne înţelegem, dumneata şi cu mine, ca să trecem revista de partea curţii.

Pe Florine şi pe Nathan nu i-am protejat decât cu condiţia să-mi restituie şesimea; mi-au vândut-o, trebuie să-i servesc; dar, mai întâi, voiam să cunosc şansele lui Lucien…

— Eşti un om şi jumătate! zise des Lupeaulx râzând. Îmi plac oamenii ca dumneata…

— Atunci, poţi căpăta un angajament definitiv pentru Florine? îl întrebă Finot.

— Da; însă scapă-ne de Lucien, pentru că Rastignac şi de Marsay nu mai vor să audă vorbindu-se de el.

— Poţi dormi liniştit, îi zise Finot. Nathan şi cu Merlin vor aduce mereu articole pe care Gaillard se va angaja să le publice. Lucien n-o să mai aibă unde strecura nici măcar un rând, şi deci n-o să mai poată duce lupta mai departe. Nu-i mai rămâne decât ziarul lui Martainville ca să se apere şi ca s-o apere pe Coralie; cu un singur ziar în contra tuturor, îi va fi cu neputinţă să reziste.

— Îţi voi indica eu părţile sensibile ale ministrului; dar să-mi dai mie manuscrisul articolului pe care ai să i-l smulgi lui Lucien, răspunse des Lupeaulx, care se teri să-i spună lui Finot că ordonanţa făgăduită lui Lucien era doar o păcăleală.

Des Lupeaulx plecă din foaier. Finot se apropie de Lucien şi, cu glasul lui de om de treabă care i-a amăgit pe mulţi, îi explică de ce nu putea să se lipsească de colaborarea ce i se datora. Finot nici nu voia să se gândească la un proces care ar spulbera speranţele puse de prietenul său în partidul regalist. Lui Finot îi plăceau oamenii destul de tari ca să-şi schimbe cu îndrăzneală părerile. Lucien şi cu el n-aveau să se mai întâlnească în viaţă, oare n-aveau să-şi mai facă atâtea şi atâtea servicii? Lucien avea doară nevoie de un om sigur în partidul liberal, ca să-i atace pe guvernamentali sau pe ultraregalişti când i s-ar refuza vreun serviciu.

— Dacă te trag pe sfoară, ce-ai să faci? mai întrebă Finot sfârşind. Dacă vreun ministru, crezând că ţi-a pus hăţul de

gât cu renegarea dumitale, nu se mai teme de dumneata şi te alungă, n-o să ai atunci nevoie de o haită de câini să-l muşte de picioare? Cu Lousteau eşti certat de moarte. Cu Félicien nu mai vorbeşti. Doar pe mine mă mai ai! Una dintre legile meseriei mele e să trăiesc în bună înţelegere cu oamenii cu adevărat tari. Dumneata poţi să-mi faci, în lumea în care intri, serviciile pe care ţi le fac eu în presă. Însă, ştii, afacerile înainte de toate! trimite-mi articole pur literare, n-or să te compromită, şi îţi vei fi ţinut şi învoiala.

Lucien nu văzu în propunerile lui Finot decât prietenie amestecată cu multe calcule şi, măgulit de linguşirile acestuia şi ale lui des Lupeaulx, îi mulţumi din tot sufletul.

În viaţa ambiţioşilor şi a tuturor acelora care nu pot parveni decât cu ajutorul oamenilor? i al evenimentelor, şi al unui plan mai mult sau mai puţin bine chibzuit, urmărit, susţinut, se iveşte un moment crucial în care nu ştiu ce putere îi supune la mari încercări: totul dă greş dintr-odată, din toate părţile firele se rup şi se încâlcesc, nenorocul rânjeşte spre ci de pretutindeni. Când un om îşi pierde capul într-un astfel de vârtej, e şi el pierdut. Cei care se pricep să se împotrivească acestei prime răzvrătiri a împrejurărilor, care înfruntă neclintiţi viforniţa până trece, care se salvează urcând printr-o uriaşă sforţare în sfera superioară, sunt oameni într-adevăr tari. Orice om, afară de cei născuţi bogaţi, are deci în viaţă ceea ce trebuie să numim o săptămână fatală. Pentru Napoleon, această săptămână a fost retragerea de la Moscova. Momentul acesta crunt venise şi pentru Lucien. Toate îi merseseră prea bine în lume şi în literatură; fusese prea fericit, trebuia ca oamenii şi lucrurile să se întoarcă împotriva lui. Întâia durere fu cea mai vie şi mai crudă dintre toate; ea îl atinse acolo unde se credea invulnerabil, în inimă şi în iubire. Coralie nu era spirituală; însă, înzestrată cu un suflet ales, avea posibilitatea de a şi-l arăta prin dăruirile acelea bruşte ce le caracterizează pe marile actriţe. Fenomenul acesta ciudat, câtă vreme n-a devenit un obicei, e supus toanelor

caracterului şi, adesea, unei minunate pudori care le domină pe actriţele încă tinere. Naivă şi sfioasă în adâncul ei, îndrăzneaţă şi hotărâtă în aparenţă, cum trebuie să fie o actriţă, Coralie, încă stăpânită de iubire, lăsa să i se vadă pe masca de actriţă reacţiile inimii ei de femeie. Arta de a reda sentimentele, sublimă înşelătorie, nu învinsese la ea natura. Îi era ruşine că dăruieşte publicului ceea ce aparţinea numai iubirii. Şi mai avea o slăbiciune proprie femeilor adevărate. Deşi se ştia chemată să domnească pe scenă, avea totuşi nevoie de succes. Incapabilă să înfrunte o sală care n-ar fi simpatizat-o, tremura totdeauna intrând în scenă: şi atunci, răceala publicului putea s-o îngheţe. Această emoţie grozavă făcea ca fiecare rol nou să fie pentru ea un debut. Aplauzele îi dădeau un fel de beţie, inutilă amorului propriu, dar de care curajul ei nu se putea lipsi; un murmur de dezaprobare sau tăcerea unui public distrat îi tăiau tot elanul; o sală plină, atentă, priviri admiratoare şi binevoitoare o electrizau; intra atunci în legătură directă cu însuşirile nobile ale tuturor acelor suflete, şi-şi simţea puterea să le înalţe, să le mişte. Acest efect dublu se datora şi firii nervoase şi naturii geniului, şi trăda gingăşiile şi drăgălăşenia bietei copile. Lucien ajunsese să preţuiască comorile acelui suflet şi să-şi dea seama cât de copilăroasă îi era iubita. Nepricepută la prefăcătoriile de actriţă, Coralie nu era în stare să se apere de rivalităţile şi uneltirile din culise cu care se îndeletnicea Florine, o fată tot pe atât de primejdioasă, de depravată încă de pe atunci, pe cât era de simplă, de bună, prietena ei. Rolurile trebuiau s-o caute ele pe Coralie; ea era prea mândră ca să se roage de autori şi să le suporte condiţiile dezonorante, ca să se dea primului gazetar care ar fi amenințat-o cu amorul şi cu condeiul său. Talentul, şi aşa destul de rar în arta rară a actorului de teatru, nu-i decât o condiţie de succes, talentul e chiar dăunător multă vreme dacă nu-i întovărăşit de un anume dar al intrigii, care îi lipsea cu desăvârşire Coraliei. Prevăzând suferinţele ce o

aşteptau pe iubita lui la debutul de la Gymnase, Lucien ţinu să-i procure cu orice preţ un succes. Banii ce le mai rămăseseră din preţul mobilierului vândut, aceia pe care Lucien îi câştiga, toţi se duseseră pe costume, pe amenajarea cabinei, pe toate cheltuielile necesare unui debut. Cu câteva zile înainte, Lucien făcu o încercare umilitoare la care se hotărî din dragoste: luă poliţele lui Fendant şi Cavalier, se duse în strada Bourdonnais, la *Firul de Aur,* ca să i le sconteze Camusot. Poetul nu era încă atât de corupt, încât să poată merge cu sânge rece la asalt. Tot drumul fu chinuit de gânduri şi de întrebări: „Da! — Nu!” Ajunse totuşi în cele din urmă la micul birou rece, mohorât, luminat de o curte interioară, unde îşi avea reşedinţa gravă nu îndrăgostitul de Coralie, preabunul, trândavul, desfrânatul, necredinciosul Camusot pe care îl cunoştea el, ci tatăl de familie serios, negustorul învăluit în şiretlicuri şi virtuţi, înveşmântat în demnitatea judecătorească a unui magistrat de la Tribunalul de comerţ, şi înarmat cu acea răceală patronală de şef al firmei, înconjurat de vânzători, casieri, registre, facturi şi eşantioane, păzit de nevastă, însoţit în tot locul de o funcţionară îmbrăcată modest. Lucien se înfioră din creştet până în tălpi apropiindu-se de el, căci impunătorul negustor îi zvârli privirea obraznic de nepăsătoare pe care el o mai observase şi în ochii altor cămătari.

— Am aici nişte poliţe; v-aş fi foarte recunoscător dacă aţi voi să mi le luaţi, domnule! îi zise el din picioare negustorului care şedea pe scaun.

— Şi dumneata mi-ai luat ceva, domnul meu, spuse Camusot, mi-aduc aminte.

Lucien îi explică situaţia Coraliei, pe şoptite şi vorbindu-i la ureche negustorului de mătăsuri, care putu auzi astfel bătăile de inimă ale poetului umilit. În intenţiile lui Camusot nu era ca biata Coralie să sufere o „cădere”. Ascultând, negustorul se uită la semnături şi zâmbi; era judecător la Tribunalul de comerţ, cunoştea situaţia editorilor. Îi dădu

patru mii cinci sute de franci lui Lucien, cu condiţia să scrie pe dos: *Valoare primită în mătăsuri.* Lucien se duse numaidecât la Braulard şi se învoi cu acesta ca să-i asigure Coraliei un succes frumos. Braulard făgădui să vină, şi veni, la repetiţia generală, ca să aleagă momentele când „oamenii” lui să bată din palme, ca să smulgă succesul. Lucien îi dădu restul de bani Coraliei, ascunzându-i intervenţia la Camusot, şi domoli grijile actriţei şi ale Bérénicei, care nu mai ştiau cum să ducă mai departe casa. Martainville, care se pricepea ca nimeni altul pe vremea aceea în ale teatrului, venise de mai multe ori s-o ajute pe Coralie, când îşi repeta rolul. Lucien, la rândul lui, primise de la mai mulţi redactori regalişti făgăduiala unor articole favorabile, deci nu bănuia nenorocirea. În ajunul debutului Coraliei, i se întâmplă lui Lucien ceva îngrozitor. Cartea lui d’Arthez tocmai apăruse. Redactorul-şef de la ziarul lui Hector Merlin îi dădu lucrarea lui Lucien, ca omului celui mai capabil să scrie despre ea: nu-şi datora oare fatala reputaţie articolelor despre Nathan? Era lume în birou, toţi redactorii se aflau acolo. Martainville venise să se înţeleagă asupra unui punct din polemica generală pornită de ziarele regaliste contra ziarelor liberale. Nathan, Merlin, toţi colaboratorii de la *Deşteptarea* discutau despre influenţa revistei semihebdomadare a lui Léon Giraud, influenţă cu atât mai periculoasă, cu cât limbajul îi era mai prudent, mai înţelept şi mai măsurat. Lumea începea să vorbească de cenaclul din strada des Quatre-Vents, socotit un nucleu revoluţionar. Se hotărâse tocmai ca ziarele regaliste să pornească un război necruţător împotriva acestor adversari primejdioşi, care într-adevăr puseră în mişcare Doctrina, secta fatală ce-i răsturnă pe Bourboni[281], din ziua în care

[281] *Doctrina, secta fatală ce-i răsturnă pe Bourboni* – Sub numele de „doctrinari” se grupau regaliştii constituţionali, adepţi ai teoriei „liniei de mijiloc”, ai unui liberalism îngrădit, care nu admitea nici monarhia de drept divin, nici suveranitatea poporului; „linia de mijloc” a triumfat în 1830, sub Ludovic-Filip.

cea mai meschină dintre răzbunări îl făcu pe cel mai strălucit scriitor regalist[282] să se alieze cu ea. D'Arthez, ale cărui opinii absolutiste nu erau cunoscute, cuprins în anatema rostită împotriva cenaclului întreg, trebuia să fie cea dintâi victimă. Cartea lui se cuvenea să fie *lichidată,* după expresia lor. Lucien refuză să scrie articolul. Refuzul stârni cel mai violent scandal printre oamenii de vază ai partidului regalist aflaţi acolo. I se spuse răspicat lui Lucien că un proaspăt convertit nu are voinţă proprie; dacă nu-i convenea să fie cu monarhia şi cu religia, putea să se înapoieze în tabăra de unde venise; Merlin şi Martainville îl luară deoparte şi îi atraseră prieteneşte atenţia că astfel o dădea pe Coralie pradă urii ce i-o juraseră ziarele liberale şi că ea, în schimb, n-o să mai aibă nici sprijinul ziarelor regaliste şi guvernamentale. Actriţa avea, de bună seamă, să dea loc unei polemici înfierbântate, sortită să-i creeze reputaţia după care tânjesc toate femeile din teatru.

— Dumneata nu te pricepi, îi zise Martainville; dânsa o să joace trei luni, în care timp noi vom schimba multe articole bătăioase, şi o să mai câştige şi treizeci de mii de franci în provincie, în lunile de concediu. Pentru un scrupul din acelea ce te vor împiedica să ajungi vreodată om politic, dar pe care noi suntem nevoiţi să-l călcăm în picioare, o omori pe Coralie, îţi omori viitorul, iar acuma rămâi pe drumuri.

Lucien se văzu silit să aleagă între d'Arthez şi Coralie: iubita lui era pierdută dacă nu-l sfârteca pe d'Arthez în ziarul cel mare şi în *Deşteptarea.* Sărmanul poet se întoarse acasă cu moartea în suflet; se aşeză la gura sobei, în odaia lui, şi citi cartea, una dintre cele mai frumoase din literatura modernă. Presără lacrimi din pagină în pagină, şovăi multă vreme, dar în cele din urmă scrise un articol batjocoritor, cum ştia el să facă, luă cartea cum iau copiii o pasăre

[282] *cel mai strălucit scriitor regalist* – destituit în 1823 din postul de ministru de Externe, pe care-l deţinea din 1821, *Chateaubriand* a trecut de partea poziţiei „doctrinarilor", colaborând la *Journal des Débats.*

frumoasă ca să-i smulgă penele şi s-o chinuie. Zeflemeaua lui cruntă îi putea dăuna cărţii. Recitind această operă, toate sentimentele frumoase ale lui Lucien se treziră; străbătu Parisul la miezul nopţii, ajunse la d'Arthez acasă, văzu tremurând în ferestre curata şi sfielnica licărire de lumină pe care o privise de atâtea ori cu sentimente de admiraţie pentru nobila sârguinţă a acestui adevărat geniu; nu se încumetă să urce, stătu jos pe o piatră câteva momente. În sfârşit, împins de îngerul cel bun, bătu la uşă, îl găsi pe d'Arthez citind, fără foc în sobă.

— Ce-i cu tine? întrebă tânărul scriitor zărindu-l pe Lucien şi ghicind că numai o nenorocire mare îl putea aduce.

— Cartea ta e sublimă, exclamă Lucien cu ochii plini de lacrimi, şi mi s-a cerut s-o atac.

— Sărmane copil, amară pâine mai mănânci! zise d'Arthez.

— Nu-ţi cer decât un singur lucru, păstrează secretul vizitei mele şi lasă-mă pe mine în iadul meu, cu îndeletnicirile mele de osândit pe veci. Se vede că nu poţi ajunge la nimic pe lumea asta până nu faci bătături în locurile cele mai simţitoare ale inimii.

— Ai rămas acelaşi! făcu d'Arthez.

— Mă crezi un laş? Nu, d'Arthez, nu, sunt doar un copil ameţit de iubire.

Şi îi lămuri situaţia în care se afla.

— Arată-mi articolul, zise d'Arthez, mişcat de tot ce-i spusese Lucien despre Coralie.

Lucien îi întinse manuscrisul, d'Arthez îl citi şi nu se putu opri să nu zâmbească:

— Cât de rău îşi poate cineva întrebuinţa spiritul! exclamă el.

Dar tăcu văzându-l pe Lucien într-un fotoliu, copleşit de o durere adevărată.

— Vrei să mi-l laşi să-l corectez? Ţi-l trimit mâine înapoi, reluă el. Zeflemeaua dezonorează o operă; o critică gravă şi serioasă e câteodată un elogiu, voi izbuti să-ţi fac articolul

mai onorabil şi pentru tine şi pentru mine. De altfel, numai eu îmi cunosc bine lipsurile.

— Când urci o coastă stearpă, dai uneori peste un fruct ca să-ţi potoleşti setea ce te mistuie; fructul acesta, uite-l! zise Lucien, care se aruncă în braţele lui d'Arthez, plânse la pieptul lui şi-i sărută fruntea spunând: – Am impresia că-ţi încredinţez conştiinţa ca să mi-o dai într-o zi înapoi!

— Socotesc căinţa periodică drept o mare făţărnicie, spuse solemn d'Arthez, şi căinţa e atunci o primă acordată faptelor rele. Căinţa este o virginitate pe care sufletul nostru o datorează lui Dumnezeu: un om caro se căieşte de două ori este prin urmare un ticălos dezgustător. Mi-e teamă că tu nu vezi în căinţă decât un mijloc de a ţi se ierta păcatele.

Vorbele acestea îl loviră în creştetul capului pe Lucien, care se întoarse cu paşi şovăitori în strada de la Lune. A doua zi, poetul duse la ziar articolul, înapoiat şi îndreptat de d'Arthez; însă, din ziua aceea, fu ros de o melancolie pe care nu se pricepu totdeauna s-o ascundă. Iar când, seara, la Gymnase, văzu sala plină, resimţi emoţiile cumplite ce ţi le dă un debut fa teatru şi care la el sporiră datorită şi intensităţii iubirii. Toate vanităţile lui erau în joc, privirea-i cerceta toate chipurile, după cum acuzatul scrutează feţele juraţilor şi ale judecătorilor: un murmur avea să-l facă să-i sară inima; un mic incident pe scenă, intrările şi ieşirile Coraliei, cele mai mici inflexiuni de voce aveau să-l înspăimânte din cale-afară. Piesa în care debuta Coralie era din acelea care întâi cad, apoi se ridică, şi piesa căzu. Intrând în scenă, Coralie nu fu aplaudată, şi răceala sălii o izbi. Din loji, nu răsunară decât aplauzele lui Camusot. Persoane de la balcon şi de la galerie îl opriră pe negustor cu ţâstuieli repetate. La fel impuseră tăcere şi *galeriei,* când aceasta se deda la salve de aplauze vădit exagerate. Martainville aplauda curajos, iar prefăcuta Florine, Nathan, Merlin îl imitau. Când piesa căzu, o grămadă de oameni se îmbulzi în cabina Coraliei, dar aceşti oameni îi făcură şi mai

rău prin consolările ce i le aduceau. Actriţa ieşi din scenă desperată, nu atât pentru dânsa, cât pentru Lucien.

— Braulard ne-a trădat, zise el.

Coralie, lovită în inimă, căzu la pat, doborâtă de friguri. A doua zi, îi fu cu neputinţă să mai joace: îşi văzu cariera oprită în loc. Lucien îi ascunse ziarele, pe care le desfăcu în sufragerie. Toţi cronicarii puneau în seama Coraliei căderea piesei: prea se bizuise pe forţele ei; încântătoare pe bulevard, nu avea ce căuta la Gymnase; fusese împinsă acolo de o ambiţie lăudabilă, însă nu-şi controlase puterile şi înţelesese greşit rolul. Lucien citi fraze goale despre Coralie, scrise după sistemul prefăcut ai articolelor sale despre Nathan. O furie, ca a lui Milo din Crotona[283] când îşi simţi mâinile prinse în stejarul pe care el însuşi îl spintecase, îl cuprinse pe Lucien; se făcu galben la faţă: cu vorbe sclipind de bunătate, de bunăvoinţă şi de interes, prietenii lui îi dădeau Coraliei sfaturile cele mai perfide: o povăţuiau, cu prefăcătorie, să joace tocmai rolurile ce nu se potriveau cu talentul ei. Aşa se prezentau ziarele regaliste, de bună seamă dăscălite de Nathan. Ziarele liberale şi cele mărunte se foloseau de tertipurile şi ironiile folosite altădată şi de Lucien. Coralie auzi un suspin, două, sări din pat, trecu dincolo în odaie, zări ziarele, vru să le vadă şi le citi. Când isprăvi de citit, se duse să se culce iar şi nu scoase o vorbă. Florine era amestecată în conspiraţie, prevăzuse ce avea să se întâmple, ştia rolul Coraliei, îl repetase cu Nathan. Administraţia teatrului, care ţinea la piesă, voi să-i dea Florinei rolul Coraliei. Directorul veni la sărmana actriţă acasă, găsind-o înlăcrămată şi abătută; însă, când îi spuse, de faţă cu Lucien, că Florine ştia rolul şi că-i era cu neputinţă să nu reprezinte piesa în acea seară, ea se ridică din pat şi sări jos.

[283] *Milo din Crotona* – celebru atlet din secolul al VI-lea î.e.n., avea o forţă extraordinară; legenda spune că a murit voind, deşi bătrân, să despice cu mâinile un copac crăpat de secure: mâinile i-au fost prinse de copac şi Milo a fost sfâşiat de fiarele sălbatice ale pădurii.

— O să joc eu! strigă ea.

Se prăbuşi leşinată. Florine căpătă deci rolul şi-şi făcu faimă de pe urma lui, căci salvă piesa de la cădere; toate ziarele se întrecură în laude, şi de atunci ea deveni marea actriţă pe care o cunoaşteţi. Triumful Florinei îl scoase pe Lucien din fire.

— O ticăloasă căreia tu i-ai dat o bucăţică de pâine! Dacă o vrea Gymnase-ul, n-are decât să-ţi plătească angajamentul. Voi fi conte de Rubempré, voi face avere şi te iau în căsătorie.

— Ce prostie! spuse Coralie aruncându-i o privire palidă.

— Prostie! strigă Lucien. Ai să vezi: peste câteva zile o să locuieşti într-o casă frumoasă, o să ai un echipaj, şi-ţi fac eu rost de un rol!

Luă două mii de franci şi dădu fuga la Frascati să-i joace. Nefericitul stătu acolo şapte ore, ros de furii, cu faţa liniştită şi rece în aparenţă. În timpul zilei aceleia şi a unei părţi din noapte, avu şansele cele mai felurite: câştigă până la treizeci de mii de franci, şi ieşi de acolo fără un ban. Când se întoarse acasă, îl găsi pe Finot care îl aştepta ca să-şi ia *articolaşul.* Lucien făcu greşeala să se plângă.

— Ei, da! lucrurile nu-s prea trandafirii, răspunse Finot; ai făcut cu atâta brutalitate stânga-mprejur, încât trebuia să ajungi aici, să-ţi pierzi sprijinul presei liberale, cu mult mai puternică decât presa guvernamentală şi regalistă. Nu trebuie să treci niciodată dintr-o tabără în alta fără să-ţi faci rost de un cotlon moale în care să te mângâi de pierderile la care e firesc să te aştepţi. Şi, în orice caz, un om cu minte se duce mai întâi la prieteni, le arată motivele, le cere sfatul în privinţa abjurării sale, şi-i face complici; atunci ei te compătimesc şi cazi la învoială, ca Nathan şi ca Merlin, cu camarazii, ca să vă faceţi unii altora servicii. Lupii nu se mănâncă între ei. Dumneata, în treaba asta, ai fost nevinovat ca un mieluşel. O să fii nevoit să-ţi arăţi colţii faţă de noul dumitale partid ca să capeţi un oscior. Astfel, ai fost negreşit sacrificat lui Nathan. Nu-ţi ascund vâlva, scandalul

şi revolta ce le iscă articolul dumitale împotriva lui d’Arthez. Marat[284] e considerat un sfânt pe lângă dumneata. Toţi se pregătesc să te atace, au să-ţi doboare cartea pe care vrei s-o publici. Cum stai cu romanul?

— Astea sunt ultimele pagini, zise Lucien arătându-i un teanc de corecturi.

— Ţi s-au pus în seamă articolele nesemnate din ziarele ministeriale şi ultraregaliste împotriva lui d’Arthez. Acum, în fiecare zi, înţepăturile din *Deşteptarea* sunt îndreptate contra celor din strada des Quatre Vents, şi ironiile sunt cu atât mai sângeroase, cu cât sunt mai de haz. E un întreg grup politic, grav şi serios, în spatele ziarului lui Léon Giraud, un grup care o să pună mâna pe putere în cele din urmă,

— N-am mai călcat pe la *Deşteptarea* de o săptămână.

— Bine. Gândeşte-te la articolaşele pentru mine. Fă vreo cincizeci numaidecât, ţi le plătesc cu toptanul; dar fă-le pe calapodul ziarului.

Şi Finot îi dădu, ca în treacăt, lui Lucien subiectul unui articol nostim contra ministrului de justiţie, povestindu-i o pretinsă anecdotă care, zicea el, circulă prin saloane.

Ca să-şi dreagă pierderea de la joc, şi cu toate amărăciunile sale, Lucien regăsi vervă, prospeţime de spirit şi compuse treizeci de articole, fiecare de câte două coloane. După ce le isprăvi, se duse la Dauriat, sigur că-l va întâlni acolo pe Finot, căruia voia să i le dea pe ascuns; de altfel, avea nevoie să-i ceară şi editorului explicaţii în privinţa nepublicării *Margaretelor.* Găsi prăvălia plină de duşmani de-ai săi. La intrarea lui, se făcu o tăcere deplină, conversaţiile se opriră. Văzându-se pus la index de gazetari, Lucien simţi un spor de curaj şi îşi zise în sinea lui, ca odinioară în grădina Luxembourg:

— Voi izbândi!

[284] *Marat* (Jean-Paul) – revoluţionar, redactor al ziarului *Prietenul poporului* şi acuzator al lui Ludovic al XVI-lea, căruia cercurile regaliste îi creaseră reputaţia de om crud şi imoral.

Dauriat nu se arătă nici ocrotitor, nici blând, ci uşor batjocoritor, retrăgându-se îndărătul dreptului său: o să publice *Margaretele* când va crede el de cuviinţă, va aştepta ca poziţia lui Lucien să le asigure succesul, cumpărase doară deplina proprietate. Când Lucien obiectă că Dauriat era obligat să-i publice *Margaretele* prin însăşi natura contractului şi prin calitatea contractanţilor, editorul susţinu contrariul şi spuse că, juridiceşte, nu putea fi silit la o operaţie pe care o socotea proastă şi el singur aprecia asupra oportunităţii. Exista însă o soluţie pe care ar fi admis-o orice tribunal: Lucien era liber să-i înapoieze cei trei mii de franci, să-şi ia opera înapoi şi s-o publice la un editor regalist.

Lucien se retrase, mai jignit de tonul măsurat al lui Dauriat decât de fala-i autocratică de la prima lor întâlnire. Prin urmare, *Margaretele* nu vor vedea lumina tiparului decât în momentul când Lucien îşi va fi procurat forţele auxiliare ale unei camaraderii puternice, sau când va fi devenit o forţă prin el însuşi. Poetul se întoarse încet acasă, cuprins de o descurajare care îl mâna spre sinucidere, dacă fapta ar fi urmat gândul. O văzu pe Coralie în pat, palidă şi suferindă.

— Un rol, sau se prăpădeşte, îi zise Bérénice pe când Lucien se îmbrăca spre a se duce în strada Mont Blanc, la domnişoara des Touches, care dădea o mare serată, unde el urma să se întâlnească cu des Lupeaulx, Vignon, Blondet, doamna d’Espard şi cu doamna de Bargeton.

Serata se dădea în cinstea lui Conti, marele compozitor, care avea una dintre cele mai vestite voci din afara scenei, şi în cinstea cântăreţelor Cinti, Pasta, Garcia, a lui Levasseur, precum şi a câtorva faimoşi cântăreţi de salon. Lucien se strecură până la locul unde şedeau marchiza, vara ei şi doamna de Montcornet. Nefericitul tânăr luă un aer uşuratic, mulţumit, fericit; făcu glume şi se arătă aşa cum era în zilele lui de glorie; nu voia să se vadă că avea

nevoie de lume. Vorbi de serviciile ce le făcea el partidului regalist şi dădu ca dovadă strigătele de ură ce le scoteau liberalii împotriva lui.

— Ai să fii răsplătit cu dărnicie, dragul meu, îi zise doamna de Bargeton cu un zâmbet fermecător. Du-te poimâine la cancelariat, cu Cocostârcul şi cu des Lupeaulx, şi vei găsi ordonanţa semnată de rege. Ministrul de justiţie o duce mâine la castel; o să e însă consiliu şi se va întoarce târziu: totuşi, dacă aflu rezultatul seara, ţi-l trimit acasă. Unde locuieşti?

— Viu eu să-l iau, răspunse Lucien ruşinat să spună că stă în strada de la Lune.

— Ducii de Lenoncourt şi de Navarreins i-au vorbit regelui despre dumneata, interveni şi marchiza, ţi-au lăudat devotamentul absolut şi deplin, care merită o recompensă răsunătoare spre a te răzbuna de prigoana partidului liberal. De altfel, numele şi titlul familiei de Rubempré, la care ai dreptul prin linia mamei, vor ajunge prin dumneata ilustre. Regele i-a spus Excelenţei Sale, seara, să-i aducă o ordonanţă pentru a-l autoriza pe domnul Lucien Chardon să poarte numele şi titlul conţilor de Rubempré, în calitatea sa de nepot al ultimului conte, din partea mamei sale. „Să-i ajutăm pe scatiii Pindului”, a spus Majestatea Sa după ce a citit sonetul dumitale despre *Crin* de care, din fericire, verişoara mea îşi amintise şi i-l dăduse ducelui. — „Mai ales când regele poate face minunea de a-i preschimba în vulturi!” a răspuns domnul de Navarreins.

Lucien îşi arătă recunoştinţa cu atâta căldură şi iubire, încât ar fi putut-o înduioşa pe oricare femeie mai puţin adânc jignită decât Louise d’Espard de Nègrepelisse. Cu cât îl vedea pe Lucien mai frumos, cu atât era ea mai însetată de răzbunare. Des Lupeaulx avea dreptate, lui Lucien îi lipsea tactul: nu putuse ghici că ordonanţa de care i se vorbea era doar o glumă cum ştia să facă doamna d’Espard. Încurajat de acest succes şi de preferinţa măgulitoare ce i-o arăta domnişoara des Touches, rămase

acolo până la două noaptea ca să găsească prilejul de a-i vorbi fără martori. Lucien aflase de prin redacţiile ziarelor regaliste că domnişoara des Touches era coautoarea secretă a unei piese în care urma să joace marea minune a vremii, mica Fay[285]. Când saloanele fură pustii, el o luă pe domnişoara des Touches pe o sofa, în camera ei, şi-i povesti în chip atât de mişcător nenorocirea Coraliei şi a sa, încât această ilustră hermafrodită făgădui să-i dea Coraliei rolul principal.

A doua zi, pe când Coralie, fericită de făgăduiala domnişoarei des Touches, revenea la viaţă şi prânzea cu Lucien, acesta citea ziarul lui Lousteau în care se afla anecdota scornită pe seama ministrului de Justiţie[286] şi a soţiei sale. Răutatea cea mai neagră se ascundea sub spiritul cel mai tăios. Regele Ludovic al XVIII-lea era măiestrit adus în scenă şi ridiculizat fără ca parchetul să aibă motiv de a interveni. Iată faptul pe care partidul liberal încerca să-l prezinte ca adevărat, dar care n-a făcut decât să îngroaşe numărul spiritualelor sale calomnii:

Pasiunea lui Ludovic al XVIII-lea pentru corespondenţa galantă şi afectată, plină de madrigale şi scânteieri de spirit, era interpretată acolo ca ultima expresie a unei dragoste, care devenea doctrinară: trecea acum, se spunea în anecdotă, de la fapte la idei. Ilustra-i amantă, atât de crud atacată de Béranger sub numele de Octavie[287], era cuprinsă de temerile cele mai serioase. Corespondenţa

[285] *Fay (Léontine,* 1811—1876) – a debutat la vârsta de cinci ani în teatru; La Paris, a jucat la Teatrul Gymnase şi la Teatrul Francez, interpretând, din 1824, roluri de ingenuă şi de îndrăgostită, în care a repurtat mari succese.

[286] *pe seama ministrului de Justiţie* – ministrul de Justiţie din acea vreme era Peyronnet (v. nota 348).

[287] *Octavie* – sub acest nume, sub care o satirizează şi Béranger în cântecele lui, era cunoscută contesa *Zoé du Cayla* (1784—1850), fiica unui agent al lui Ludovic al XVIII-lea; deşi vârstnic, regele era îndrăgostit de ea şi i-a dăruit castele şi averi imense.

lâncezea. Cu cât Octavie desfăşura mai mult spirit, cu atât iubitul ei se arăta mai rece şi mai şters. Octavie sfârşise prin a descoperi cauza căderii ei în dizgraţie: puterea îi era ameninţată de începuturile unei noi corespondenţe între regele-scriitor şi soţia ministrului de Justiţie. Această femeie cumsecade era socotită incapabilă de a scrie un bilet; ea nu putea fi decât persoana îndărătul căreia se ascundea o îndrăzneaţă ambiţie. Cine putea să fie ascuns sub fusta ei? După câteva investigaţii, Octavie descoperi că regele coresponda chiar cu propriul său ministru. Planul e numaidecât gata. Ajutată de un prieten credincios, ea îl reţine într-o zi pe ministru la Cameră într-o discuţie furtunoasă şi îşi procură o întrevedere cu regele, în care îi dezvăluie această înşelăciune, rănindu-i astfel şi amorul propriu. Ludovic al XVIII-lea e apucat de un acces de mânie burboniană şi regală, răcneşte la Octavie, nu vrea să creadă; Octavie îi oferă numaidecât o dovadă, rugându-l să scrie un bilet care ar necesita un răspuns imediat. Nenorocita femeie, surprinsă, trimite să-l caute pe soţul ei la Cameră, dar totul era prevăzut; în acel moment, soţul se afla la tribună. Pe femeie o trec sudori de sânge, îşi adună tot spiritul de care era capabilă şi răspunde aşa cum o taie capul.

— Ministrul o să vă spună restul, exclamă Octavie râzând de necazul regelui.

Deşi mincinos, articolul îi ustură pe ministru, pe soţia sa şi pe rege. Se şoptea că des Lupeaulx, ale cărui secrete Finot nu le divulga niciodată, născocise anecdota. Articolul acesta spiritual şi înţepător îi umplu de bucurie pe liberali şi pe cei din partidul fratelui regelui[288]; Lucien se distrase scriindu-l, fără să-i dea vreo însemnătate, socotindu-l doar o *raţă* amuzantă.

[288] *partidul fratelui regelui* – Fratele regelui, Charles d’Artois, care avea să urmeze la tron în 1824, sub numele de Carol al X-lea, avea principii mai reacţionare decât regele şi era şeful ultraregaliştilar; influenţa lui se exercita asupra lui Ludovic al XVIII-lea şi prin doamna du Cayla.

A doua zi, se duse să-l ia de acasă pe des Lupeaulx şi pe baronul du Châtelet. Baronul mergea la minister ca să-i mulţumească Excelenţei Sale. Domnul Châtelet, numit consilier de stat în serviciu extraordinar, fusese făcut conte, cu promisiunea prefecturii de Charente, de îndată ce prefectul actual îşi va fi sfârşit cele câteva luni cerute de el ca să-şi completeze timpul necesar pentru maximum de pensie. Contele du Châtelet, căci particula *du* fu înserată în ordonanţă, îl luă pe Lucien în trăsură şi îl tratâ pe picior de egalitate. Fără articolele lui Lucien, poate că n-ar fi parvenit atât de iute; prigoana liberalilor îi servise ca un fel de trambulină. Des Lupeaulx era la minister, în cabinetul secretarului general. La vederea lui Lucien, funcţionarul acesta superior avu o tresărire de uimire şi se uită la des Lupeaulx.

— Cum, domnule! îndrăzneşti să te arăţi aici? îi zise secretarul general lui Lucien uluit. Excelenţa Sa a rupt ordonanţa ce ţi se pregătise, iat-o (şi îi arătă prima hârtie ruptă în patru ce-i căzu sub ochi). Ministrul a vrut să ştie cine-i autorul groaznicului articol de ieri, şi uite copia de la ziar, spuse secretarul general întinzându-i lui Lucien foile articolului său. Zici că eşti regalist şi colaborezi la fiţuica asta mârşavă care Ic scoate peri albi miniştrilor, care le face zile fripte grupurilor de centru şi care ne târăşte pe toţi în prăpastie? Îţi câştigi masa de prânz scriind la *Corsarul,* la *Oglinda,* la *Constituţionalul,* la *Curierul*[289]; îţi câştigi masa de. seară scriind la *Cotidianul*[290], la *Deşteptarea,* şi supezi cu Martainville, cel mai aprig vrăjmaş al guvernului, şi care

[289] *„Corsarul”, „Oglinda”, „Constituţionalul”, „Curierul”* – ziare liberale. *Corsarul* a apărut între 1823 şi 1852; *Curierul francez* a apărut între 1819 şi 1848; reprezenta opoziţia intelectualilor (avea colaboratori pe Benjamin Constant, Jouy, Lebrun), în timp ce *Constituţionalul* (v. nota 187) reprezenta mai mult opoziţia industriaşilor. *Oglinda spectacolelor*, care combătea indirect restauraţia, a apărut între 1821 şi 1823.

[290] *„Cotidianul”* – ziar regalist, contrarevoluţionar, întemeiat în 1792, cu titlul de *Cotidianul* sau *Noua gazetă universală.* În vremea restauraţiei, a susţinut tendinţele extremei drepte.

îl împinge pe rege spre absolutism, ceea ce va dezlănţui o revoluţie tot atât de sigur ca şi în cazul când ar aduce extrema stângă la putere! Eşti un ziarist foarte spiritual, dar n-ai să fii niciodată un om politic. Ministrul i-a spus regelui că articolul e scris de dumneata şi regele, mâniat la culme, l-a certat pe ducele de Navarreins, prim-gentilom de serviciu. Ţi-ai făcut nişte duşmani cu atât mai puternici, cu cât îţi erau mai favorabili! Ceea ce din partea unui duşman pare natural, din partea unui prieten e înfiorător.

— Dar eşti un copil, dragul meu! îi spuse des Lupeaulx. M-ai compromis şi pe mine. Doamnele d'Espard şi de Bargeton, doamna de Montcornet, care garantaseră pentru dumneata, trebuie să fie furioase. Ducele şi-o fi vărsat mânia pe marchiză, iar marchiza pe verişoară. Să nu te duci pe acolo! Aşteaptă!

— Vine Excelenţa Sa! Ieşi, îi zise secretarul general.

Lucien se trezi în piaţa Vendôme, năucit ca un om după o lovitură de măciucă. Se întoarse pe jos, pe bulevarde, încercând să-şi judece situaţia. Se văzu jucăria unor oameni invidioşi, lacomi şi răi. Ce era el în lumea asta de ambiţii nenumărate? Un copil care alerga după plăcerile şi bucuriile deşertăciunii, jertfindu-le totul; un poet fără multă chibzuială, zburând din flacără în flacără ca un fluture, fără un plan trainic, rob al împrejurărilor, gândind bine şi acţionând rău. Cugetul îi fu un călău necruţător. În fine, nu mai avea bani şi se simţea istovit de muncă şi de chinuri. Articolele nu i se mai publicau decât după ce „intrau" cele ale lui Merlin şi Nathan. Mergea la întâmplare, pierdut în gânduri; în timp ce umbla aşa, zări, la câteva din cabinetele literare ce începeau să dea şi cărţi de împrumut pe lângă ziare, un afiş pe care, sub un titlu bizar, cu desăvârşire necunoscut pentru el, îşi citi numele: *de Lucien Chardon de Rubempré.* Romanul lui apărea, el nu ştiuse nimic, ziarele păstrau tăcere. Rămase cu braţele atârnând în jos, nemişcat, fără să bage de seamă un grup de tineri din cei mai eleganţi, printre care se aflau Rastignac, de Marsay şi

alţi câţiva cunoscuţi de-ai lui. Nu-i luă în seamă nici pe Michel Chrestien, nici pe Léon Giraud, ce veneau spre el.

— Dumneata eşti domnul Chardon? îl întrebă Michel cu o voce care îi răscoli măruntaiele.

— Nu mă mai cunoşti? răspunse el îngălbenind.

Michel îl scuipă în obraz.

— Asta-i plata articolelor contra lui d'Arthez. Dacă fiecare, pentru sine ori pentru amicii săi, ar face ca mine, presa ar rămâne ceea ce trebuie să fie: un altar respectabil şi respectat.

Lucien se clătinase; se sprijini de Rastignac, spunându-i acestuia, ca şi lui de Marsay:

— Domnilor, n-o să refuzaţi să-mi fiţi martori. Dar, mai întâi, vreau ca partida să fie egală şi cearta fără chip de împăcare.

Lucien îi dădu cu putere o palmă lui Michel, care nu se aştepta. *Dandy*-ii şi prietenii lui Michel se aruncară între republican şi regalist, pentru ca lupta să nu degenereze într-o încăierare mahalagească. Rastignac îl apucă pe Lucien şi îl duse la el acasă, în strada Taitbout, la doi paşi de locul scenei ce se petrecu pe bulevardul Gand[291], la ora prânzului. Împrejurarea aceasta evită adunătura de lume obişnuită în asemenea cazuri. De Marsay veni după Lucien, pe care cei doi *dandy* îl siliră să ia masa cu ei la Cafeul Englez, unde se îmbătară.

— Eşti tare la spadă? îl întrebă de Marsay.

— N-am pus mâna în viaţa mea pe vreo spadă.

— La pistol? întrebă Rastignac.

— N-am tras niciodată.

— Norocos cum eşti, eşti primejdios pentru adversar, poţi să-l şi ucizi, zise de Marsay.

Lucien o găsi din fericire pe Coralie în pat, dormind.

Actriţa jucase pe negândite într-o mică piesă, îşi luase

[291] *bulevardul Gand* – era, în vremea restauraţiei, bulevardul parizian cel mai frecventat de lumea elegantă.

revanşa obţinând aplauze meritate şi nu plătite. Seara aceea, la care duşmanii nu se aşteptau, îl făcu pe director să-i dea rolul principal în piesa Camillei Maupin, căci descoperise în cele din urmă pricina insuccesului Coraliei, la debut. Înfuriat de intrigile Florinei şi ale lui Nathan ca să doboare o actriţă la care el ţinea, directorul îi făgăduise Coraliei protecţia administraţiei.

La cinci dimineaţa, Rastignac veni la Lucien.

— Dragul meu, locuieşti în chip potrivit cu numele străzii, îi zise el în loc de compliment. Să fim primii la locul de întâlnire, pe şoseaua de Clignancourt, aşa se cade, şi noi trebuie să dăm exemplul.

— Uite care-i programul, spuse de Marsay de îndată ce trăsura ajunse în cartierul Saint-Denis. Vă bateţi cu pistolul la douăzeci şi cinci de paşi, mergând unul asupra celuilalt până la o distanţă de cincisprezece paşi. Aveţi fiecare de făcut cinci paşi şi de tras trei lovituri, nu mai mult. Orice s-ar întâmpla, vă obligaţi să vă mărginiţi la atât, şi unul şi celălalt. Noi încărcăm pistoalele adversarului, iar martorii lui pe ale dumitale. Armele au fost alese de cei patru martori întruniţi la un armurier. Te asigur că am luat măsuri să nu se întâmple ceva grav: aveţi pistoale de cavalerie.

Pentru Lucien, viaţa ajunsese un vis urât; aşa că puţin îi mai păsa dacă va trăi ori va muri. Cura [ui special al sinuciderii îi servi prin urmare să pară toarte brav în ochii spectatorilor duelului. Rămase, fără să se apropie de adversar, pe loc. Această nepăsare fu luată drept un calcul rece: poetul fu socotit foarte tare pe nervii săi. Chrestien veni până la limita îngăduită. Cei doi adversari deschiseră focul odată, insultele fiind considerate egale. La întâia lovitură, glonţul lui Chrestien trecu pe lângă bărbia lui Lucien, iar al acestuia la trei metri mai sus de capul adversarului. La a doua lovitură, glonţul lui Michel intră prin gulerul ridicat al redingotei poetului. La a treia lovitură, Lucien primi glonţul drept în piept şi se prăbuşi.

— A murit? întrebă Michel.

— Nu, spuse doctorul, o să scape.
— Păcat! răspunse Michel.
— O! da, păcat, repetă Lucien plângând.

La amiază, nefericitul copil se afla în odaia şi în patul său; le trebuiseră cinci ore ca să-l transporte până acolo cu mare grijă. Deşi starea lui nu prezenta vreun pericol, fusese nevoie totuşi de precauţii: febra putea să provoace complicaţii supărătoare. Coralie îşi înăbuşi deznădejdea şi durerea. Tot timpul cât iubitul ei fu în primejdie, îşi petrecu nopţile cu Bérénice, învăţându-şi rolurile. Starea primejdioasă a lui Lucien ţinu două luni. Nenorocita făptură juca uneori câte un rol care cerea veselie, pe când înlăuntrul ei îşi zicea:

— Iubitul meu Lucien poate că moare în clipa asta!

În tot acest timp, Lucien fu îngrijit de Bianchon;

Îşi datoră viaţa devotamentului acestui prieten atât de adânc jignit, dar căruia d'Arthez îi încredinţase taina venirii lui Lucien la dânsul, justificându-l pe nefericitul poet. Într-un moment de luciditate, căci Lucien avu o febră nervoasă de mare gravitate, Bianchon, care îl bănuia pe d'Arthez de oarecare generozitate, îi puse întrebări bolnavului; Lucien îi spuse că nu făcuse alt articol despre cartea lui d'Arthez decât articolul serios şi grav înserat în ziarul lui Hector Merlin.

La sfârşitul primei luni, firma Fendant şi Cavalier îşi depuse bilanţul. Bianchon îi spuse actriţei să-i ascundă lui Lucien această groaznică lovitură. Faimosul roman al *Arcaşului lui Carol al IX-lea,* publicat sub un titlu bizar, n-avusese nici cel mai mic succes. Ca să facă rost de bani înainte de a depune bilanţul, Fendant, fără ştirea lui Cavalier, vânduse această lucrare în bloc unor spiţeri care o revindeau pe nimica toată. În momentul acela, cartea lui Lucien umplea parapetele podurilor şi cheiurile Parisului[292].

[292] *parapetele podurilor şi cheiurile Parisului...* – pe aceste parapete de pe marginea Senei sunt instalate, la Paris, tarabele negustorilor de cărţi

Librăria de pe cheiul des Augustins, care luase o anumită cantitate de exemplare din acest roman, se alia deci în pierdere cu o sumă însemnată de pe urma scăderii mari a preţurilor: cele patru volume in-12°, pe care le cumpărase cu patru franci şi cincizeci de centime, se vindeau pe doi franci şi jumătate. Negustorii ţipau, iar ziarele continuau să păstreze cea mai adâncă tăcere. Barbet nu se aşteptase la acest „chix”, el credea în talentul lui Lucien; contrariu obiceiurilor sale, se repezise la două sute de exemplare şi perspectiva unei pierderi îl scotea din minţi; spunea despre Lucien lucruri îngrozitoare. Barbet luă în cele din urmă o hotărâre eroică: îşi strânse exemplarele într-un ungher al prăvăliei, dintr-o încăpăţânare de zgârcit, şi-i lăsă pe confraţi să se descotorosească de ale lor pe preţ scăzut. Mai târziu, în 1824, când frumoasa prefaţă a lui d’Arthez, meritul cărţii, precum şi două articole scrise de Léon Giraud îi redară cărţii adevărata ei valoare, Barbet îşi vându exemplarele, la preţul de zece franci bucata. Cu toată grija Bérénicei şi a Coraliei, nu le fu cu putinţă să-l oprească pe Hector Merlin să-şi vadă amicul pe moarte; şi acesta îi dădu să soarbă, picătură cu picătură, paharul amar al acestei *arsuri,* cuvânt folosit în lumea editorilor pentru a defini afacerea funestă la care se înhămaseră Fendant şi Cavalier publicând cartea unui debutant. Martainville, singurul rămas credincios lui Lucien, scrise un articol foarte frumos în favoarea operei; dar pornirea era atât de mare, şi la liberali ca şi la regalişti, contra redactorului-şef de la *Aristarcul, Stindardul*[293] şi *Steagul Alb,* încât strădaniile îndrăzneţului atlet, care totdeauna răspunsese liberalismului cu zece insulte pentru una, îi dăunară lui Lucien. Niciun ziar nu ridică mânuşa polemicii, oricât de vii fură atacurile luptătorului regalist. Coralie, Bérénice şi Bianchon ţinură încuiată uşa pentru toţi aşa-zişii prieteni ai lui Lucien, care ţipară cât îi luau gura; dar, din păcate, nu le

vechi sau demodate.

[293] *„Aristarcul”, „Stindardul”* – ziare regaliste.

fu cu putinţă să ţină uşa închisă şi pentru portărei. Falimentul lui Fendant şi Cavalier le făcea poliţele exigibile în virtutea unei dispoziţii din codul de comerţ, cea mai vătămătoare pentru drepturile terţilor, ce sunt astfel lipsiţi de beneficiul termenului. Lucien se trezi urmărit fără cruţare de Camusot. Văzând acest nume, actriţa înţelese pasul mare şi umilitor ce-l făcuse poetul, pentru ea atât de curat la suflet; de aceea îl iubi înzecit şi nu vru să se roage de Camusot. Venind să-şi ia prizonierul, guarzii de comerţ îl găsiră în pat şi refuzară să-l ridice; se duseră la Camusot înainte de a-l ruga pe preşedintele tribunalului să le arate în ce casă de sănătate să-l depună pe debitor. Camusot alergă îndată în strada de la Lune. Coralie coborî şi se întoarse cu hârtiile de procedură care, potrivit andosării, îl declarau pe Lucien negustor. Cum obţinuse ea aceste hârtii de la Camusot? ce făgăduială îi făcuse în schimb? Păstră cea mai încăpăţânată tăcere în această privinţă; însă se înapoiase mai mult moartă decât vie. Coralie jucă în piesa Camillei Maupin şi contribui mult la succesul repurtat de ilustra hermafroditǎ literară. Rolul acesta fu ultima pâlpâire de lumină a unei candele gingaşe. La reprezentaţia a douăzecea, pe când Lucien, însănătoşit, începea să se plimbe, să mănânce şi să vorbească de reluarea lucrului, Coralie căzu bolnavă: o durere ascunsă o rodea. Bérénice a crezut toată viaţa că, spre a-l salva pe Lucien, Coralie făgăduise să se întoarcă la Camusot. Actriţei îi fu dat să mai cunoască şi amărăciunea de a-şi vedea rolul trecut Florinei. Nathan ameninţa teatrul Gymnase că îi declară război în cazul că Florine nu o înlocuieşte pe Coralie. Jucând rolul până în ultimul moment ca să nu i-l ia rivala, Coralie îşi istovi puterile; Gymnase îi dăduse câteva avansuri în timpul bolii lui Lucien, aşa că nu mai putea cere nimic de la teatru; iar Lucien, cu toată bunăvoinţa lui, nu era încă în stare să muncească; avea de altfel grijă de Coralie, ca s-o mai uşureze pe Bérénice; sărmana gospodărie ajunsese într-o sărăcie lucie, dar mai avu totuşi norocul să găsească în

Bianchon un doctor priceput şi devotat, care îi făcu rost de credit la un farmacist. Situaţia Coraliei şi a lui Lucien fu cunoscută curând de furnizori şi de proprietar. Mobilele fură sechestrate. Croitoreasa şi croitorul, nemaitemându-se de ziarist, îi urmăriră pe cei doi boemi cu toată cruzimea. Numai farmacistul şi cârnăţarul le mai dădură pe credit nefericiţilor. Lucien, Bérénice şi bolnava fură siliţi, timp de aproape o săptămână, să nu mănânce decât carne de porc sub toate formele ingenioase şi variate, sub care le-o servea cârnăţarul. Aceste mezeluri, care sunt şi aşa, prin natura lor, inflamatorii, îi agravară actriţei boala. Lucien fu constrâns de mizerie să se ducă la Lousteau să-şi ceară mia de franci pe care amicul de ieri, trădătorul de azi, i-o datora. Dintre toate nenorocirile, pasul acesta îl costă cel mai mult. Lousteau nu mai putea da pe la el pe acasă în strada de la Harpe, dormea pe la prieteni, era urmărit, gonit fără răgaz ca o fiară hăituită. Lucien nu-l putu găsi pe nefastul său introducător, în lumea literară decât la Flicoteaux. Lousteau mânca la aceeaşi masă la care îl întâlnise Lucien, spre nenorocul lui, în ziua când se depărtase de d’Arthez. Lousteau îi oferi o masă, şi Lucien primi! Când, ieşind de la Flicoteaux, împreună cu Claude Vignon, care mâncase şi el acolo în ziua aceea, Lousteau, Lucien şi marele necunoscut care-şi închiria cu ziua hainele de la Samanon voiră să se ducă la cafeneaua Voltaire să ia o cafea, nu putură încropi nici măcar un Franc şi jumătate adunând tot mărunţişul ce le zăngănea în buzunare. Hoinăriră prin Luxembourg, trăgând nădejde să întâlnească vreun editor, şi într-adevăr văzură pe unul dintre cei mai faimoşi tipografi ai vremii, căruia Lousteau îi ceru patruzeci de franci, şi care i-i şi dădu. Lousteau împărţi suma în patru părţi egale, şi fiecare dintre scriitori luă câte una. Mizeria stinsese orice mândrie, orice simţământ la Lucien; el plânse în faţa celor trei artişti povestindu-şi situaţia; dar fiecare dintre ei avea de povestit o dramă la fel de îngrozitoare: după ce fiecare şi-o parafrază pe a sa, poetul se trezi cel

mai puţin nenorocit dintre cei patru. De aceea, toţi aveau nevoie să uite şi nenorocirea şi gândurile care le-o sporeau. Lousteau alergă la Palais-Royal să joace cei nouă franci ce-i mai rămăseseră din cei zece. Marele necunoscut, deşi avea o iubită dumnezeiesc de frumoasă, se duse într-o casă suspectă să se cufunde în mocirla voluptăţilor primejdioase. Vignon se îndreptă spre *Rocher-de-Cancale* ca să bea acolo două sticle de Bordeaux care să-i ia minţile şi memoria. Lucien se despărţi de Claude Vignon în pragul restaurantului, renunţând la partea ce i se cuvenea. Dând mâna cu singurul ziarist ce nu-i fusese vrăjmaş, geniul de provincie simţi o puternică strângere de inimă.

— Ce să mă fac? îl întrebă el.

— Ai intrat în horă, joacă, dar nu cum ţi se cântă, îi zise marele critic. Cartea ta e frumoasă, dar ţi-ai făcut duşmani, lupta o să fie lungă şi grea. Geniul e o boală afurisită. Orice scriitor poartă în suflet un monstru care, ca panglica din stomac, îi roade sentimentele pe măsură ce se nasc. Cine va învinge? boala pe om, sau omul pe boală? Trebuie să fii neapărat un om mare ca să ţii cumpăna între geniu şi caracter. Talentul creşte, sufletul se usucă. Ori eşti un uriaş, un Hercule, ori rămâi sau fără suflet sau fără talent. Tu eşti slab şi firav, şi o să fii înfrânt, adăugă el intrând în local.

Lucien se întoarse acasă cugetând la sentinţa îngrozitoare, dar care îi înfăţişă, sub adevărata ei lumină, viaţa literară.

— Bani! bani! îi striga un glas.

Îşi făcu singur, la ordinul lui, trei poliţe de câte o mie de franci, fiecare cu scadenţa de o lună, de două şi de trei, imitând uimitor de bine semnătura lui David Séchard; le andosă, apoi, a doua zi, le prezentă lui Métivier, negustorul de hârtie din strada Serpente, care i le scontă fără nicio greutate. Lucien îi scrise câteva rânduri cumnatului său ca să-l înştiinţeze de acest atac la punga lui, făgăduindu-i, cum se obişnuieşte, că va face rost de bani la scadenţă. Plătind

datoriile Coraliei şi pe al e sale, îi mai rămaseră trei sute de franci, pe care poetul îi încredinţă Bérénicei, cu ordinul să nu-i dea vreun ban din ei, oricât i-ar mai cere după aceea: se temea să nu-l apuce iar patima jocului. Cuprins de o furie cruntă, rece şi tăcută, Lucien porni să scrie articolele sale cele mai spirituale, la lumina unei lămpi ce o veghea pe Coralie. Când îşi căuta ideile, vedea făptura iubită, albă ca porţelanul, frumoasă ca toate muribundele, zâmbindu-i cu buzele palide, privindu-l cu ochii învăpăiaţi ai femeilor ce mor şi de boală şi de inimă rea. Lucien îşi trimitea articolele la ziare; însă, cum nu se putea duce personal să stăruie pe lângă redactorii-şefi, articolele nu apăreau. Când se hotăra în fine să se prezinte la ziar, Théodore Gaillard, care îi dăduse avansuri şi care mai târziu profită de pe urma acestor giuvaeruri literare, îl întâmpina cu răceală.

— la seama, dragul meu! ce-i cu tine? nu mai ai spirit, nu te lăsa doborât, trebuie să ai vervă! îi spunea.

— Prăpăditu-ăsta de Lucien n-avea decât un roman şi doar câteva articole în burtă, exclamau Félicien Vernou, Merlin şi toţi aceia care îl urau, când venea vorba despre el la Dauriat sau la Vodevil. Tot ce ne trimite acuma e jalnic!

Să n-ai nimica în burtă, expresie consacrată în limbajul ziariştilor, constituie o sentinţă definitivă contra căreia, o dată pronunţată, e greu să mai faci apel. Vorba asta, colportată pretutindeni, îl ucidea pe Lucien, fără ştirea lui, căci, pe atunci, el avu de furcă cu nişte încurcături mai presus de puterile lui. Zdrobit de atâta lucru, mai fu urmărit şi pentru poliţele lui David Séchard. Recurse la experienţa lui Camusot. Fostul amant al Coraliei avu mărinimia să-l protejeze pe Lucien. Situaţia asta cumplită ţinu două luni, presărate cu multe somaţii, pe care, după sfatul lui Camusot, Lucien le trimitea lui Desroches, un prieten de-al lui Bixiou, Blondet şi des Lupeaulx.

Pe la începutul lui august, Bianchon îi spuse poetului despre Coralie că era pierdută; mai avea doar câteva zile

de trăit. Bérénice şi Lucien petrecură aceste zile fatale plângând, fără a-şi putea ascunde lacrămile faţă de biata fată, cuprinsă de deznădejde că moare din pricina lui Lucien. Pe neaşteptate, Coralie îi ceru lui Lucien să-i aducă un preot. Actriţa dori să se împace cu Biserica şi să moară în pace. Avu un sfârşit creştinesc, căinţa îi fu sinceră. Agonia şi moartea aceasta îi luară lui Lucien ultimul rest de forţă şi de curaj. Poetul rămase într-o sfârşeală completă, prăvălit într-un jilţ, la picioarele patului Coraliei, privind-o necontenit, până ce văzu ochii actriţei răsturnaţi de mâna Morţii. Era cinci dimineaţa. O păsărică se lăsă pe glastrele cu flori din fereastră şi ciripi câteva note. Bérénice, îngenuncheată, săruta mâna Coraliei, care se răcea sub lacrimile ei. Aveau cinci franci şi jumătate în casă; Lucien plecă în oraş, împins de o deznădejde ce îl sfătuia să ceară de pomană ca să-şi îngroape iubita, sau să se arunce la picioarele marchizei d'Espard, ale contelui du Châtelet, ale doamnei de Bargeton, ale domnişoarei des Touches, sau ale necruţătorului de Marsay; nu mai simţea atunci nici mândrie, nici putere. Ca să facă rost de ceva bani, s-ar fi înrolat şi în armată! Merse, cu umbletul acela copleşit şi împleticit pe care îl cunosc atât de bine năpăstuiţii de soartă, până la casa Camillei Maupin, intră fără să ţină seamă de îmbrăcămintea-i răvăşită şi-i trimise vorbă că o roagă să-l primească.

— Domnişoara s-a culcat abia la trei dimineaţa, şi nimeni nu îndrăzneşte să intre la dânsa până nu sună, răspunse valetul.

— Şi când te sună?

— Înainte de zece, niciodată.

Lucien scrise atunci una dintre scrisorile acelea spăimântătoare în care calicii eleganţi nu mai cruţă pe nimeni şi nimic. Cândva, într-o seară, când Lousteau îi vorbise de cererile făcute lui Finot de unii băieţi de talent, lui nu-i venise să creadă că ar fi cu putinţă atâta umilire; şi iată că acuma pana îl târa poate dincolo de limitele în care

nenorocirea îi zvârlise pe înaintaşii săi. Întorcându-se spre casă, îndobitocit şi scuturat de friguri, fără să bănuie înfiorătoarea capodoperă ce i-o dictase deznădejdea, îl întâlni pe Barbet.

— Barbet, dă-mi cinci sute de franci, îi zise el întinzând mâna.

— Nu, două sute, răspunse librarul.

— Cum! ai dumneata inimă?

— Da, dar am şi afaceri. Mă faci să pierd o grămadă de bani, adăugă el după ce-i povesti falimentul lui Fendant şi Cavalier, fă-mă să şi câştig. (Lucien fu scuturat de un fior.) Eşti poet, te pricepi să scrii tot felul de versuri, urmă librarul. Am nevoie în clipa asta de nişte cântece deocheate ca să le amestec cu nişte cântece luate de pe la alţi autori, pentru ca să nu se zică după aceea că le-am furat, şi să le pot vinde pe stradă într-o culegere de jumătate franc. Dacă vrei să-mi trimiţi mâine zece cântece zdravene de beţie sau fără perdea... colo... ştii, pe cinste! Îţi dau două sute de franci.

Lucien se întoarse acasă: o găsi pe Coralie întinsă pe un pat de fier, înfăşurată într-un cearşaf rupt pe care îl cosea Bérénice plângând. Trupeşa normandă aprinsese patru lumânări la cele patru colţuri ale patului. Pe chipul Coraliei scânteia acea frumuseţe care aminteşte celor rămaşi în viaţă de odihna veşnică; semăna cu fetele bolnave, lipsite de sânge în obraji: părea uneori că buzele vinete aveau să se deschidă şi să şoptească numele lui Lucien, nume care, laolaltă cu al lui Dumnezeu, precedase ultimul ei suspin. Lucien îi spuse Bérénicei să se duca la dricar să comando o înmormântare care să nu coste mai mult de două sute de franci împreună cu slujba la biserica sărăcăcioasă a Bunei-Vestiri. Cum plecă Bérénice, poetul se aşeză la masă, lângă trupul sărmanei sale iubite, şi compuse cele zece cântece vesele pe arii populare. Trecu prin chinuri nespuse până să pornească; dar izbuti să-şi regăsească inteligenţa în slujba nevoii, ca şi când n-ar fi suferit deloc. Începuse să şi

execute sentinţa neînduplecată a lui Claude Vignon asupra separaţiei ce se operează între inimă şi creier. Ce noapte petrecu bietul copil, trudindu-se din greu să născocească poezii de chef la flacăra luminărilor, alături de preotul ce se ruga pentru sufletul Coraliei!... A doua zi de dimineaţă, Lucien, care isprăvise cel din urmă cântec, încercă să-l pună pe o melodie la modă pe atunci; auzindu-l cântând, Bérénice şi preotul se temură să nu fi înnebunit:

Să pun înţelepciunea-n vers
Îmi vine peste mână;
Cum vreţi să am cuminte mers
Când Strechea mi-e stăpână?
De ce n-am tine toţi isonul,
Când zdraveni şi voioşi suntem?
Doar Epicur dă tonul.
Ce să umblăm după Apollo
Când Bacchus ni-i patronul?
Hai, râdeţi! Şi să bem!
Şi să le dăm pe toate-ncolo.

Moş Hipocrat, de beţivani
Spunea c-or trăi suta de-ani.
Ce să-ţi mai pese dacă, vai!
Drept pe picioare abia stai
Şi nu poţi să te ţii de fete,
De vreme ce, pe îndelete,
Stacane multe-o să golim?
Fără să fim vreodată solo,
Pân' la şaizeci de ani ciocnim;
Hai, râdeţi! Şi să bem!
Şi să le dăm pe toate-ncolo.
S-aflăm de unde toţi venirii,
I-uşoară socoteala;
Dar unde mergem, ca să ştim,
Aici e ala-bala.

Deci, fără grijă, liniştit,
Să-mpărtăşim pân' la sfârşit
Ce-acum din Rai avem!
De dus, ne-om duce noi acolo,
Dar azi e sigur că trăim:
Hai, râdeţi! Şi să bem!
Şi să le dăm pe toate-ncolo.

Pe când poetul cânta acest înfiorător cuplet final, Bianchon şi d'Arthez intrară şi îl găsiră răpus, vărsând şiroaiele lacrămi, fără puterea de a-şi copia pe curat cântecele. Când, printre sughiţuri, le povesti situaţia în care se afla, văzu lacrămi în ochii celor ce-l ascultau.

— Asta şterge multe greşeli! zise d'Arthez.

— Fericiţi cei ce află iadul pe pământ, spuse grav preotul.

Priveliştea frumoasei moarte zâmbind spre veşnicie, înfăţişarea iubitului ei cumpărându-i mormântul cu măscări, Barbet plătind coşciugul, cele patru lumânări din jurul actriţei care altădată aţâţa, cu fusta şi ciorapii ei roşii cu baghetă verde, o sală întreagă, apoi, în uşă, preotul ce o împăcase cu Dumnezeu ducându-se la biserică să mai facă o slujbă pentru sufletul aceleia ce iubise atâta! măreţiile şi păcătoşeniile acestea, durerile strivite sub lipsuri înfiorară de groază pe marele scriitor şi pe marele doctor, care se aşezară pe câte un scaun nemaiputând rosti nicio vorbă. Un valet intră anunţând-o pe domnişoara des Touches. Această minunată fată pricepu totul, se repezi la Lucien, îi strânse mâna şi-i strecură în ea două hârtii de câte o mie de franci.

— Degeaba acum, zise el cu o privire de muribund.

D'Arthez, Bianchon şi domnişoara des Touches nu-l părăsiră pe Lucien decât după ce-i legănară disperarea cu vorbele cele mai blânde; dar totul era zdrobit în nefericitul tânăr. La prânz, cenaclul, afară de Michel Chrestien, care îşi răscumpărase totuşi greşeala de a-l fi socotit pe Lucien mai vinovat decât fusese, se înfăţişă în bisericuţa Bunei-Vestiri,

împreună cu Bérénice şi domnişoara des Touches, cu două colege de la Gymnase, cu garderobiera Coraliei, şi cu nemângâiatul Camusot. Toţi o însoţiră pe actriţă până la cimitirul Père-Lachaise. Camusot, care plângea cu hohote, îi jură lui Lucien să cumpere un loc de veci şi să ridice o cruce pe care va scrie: CORALIE, iar dedesubt:

MOARTĂ LA NOUĂSPREZECE ANI
(august 1822)

Lucien rămase singur până la apusul soarelui, pe dealul de unde cuprindea cu ochii tot Parisul.

„Cine mă va mai iubi? se întrebă el. Prietenii adevăraţi mă dispreţuiesc. Pe câtă vreme, aceleia ce zace aici în groapă, orice aş fi făcut, totul i se părea nobil şi bun! Nu-i mai am acum decât pe Ève, pe David şi pe mama! ce-or fi zicând ei de mine acolo, acasă?”

Sărmanul geniu de provincie se înapoie în strada de la Lune, unde se înfioră de casa goală şi se mută într-un hotel. sărăcăcios de pe aceeaşi stradă. Cei două mii de franci ai domnişoarei des Touches acoperiră toate datoriile, dar trebuind să adauge şi preţul mobilelor vândute, Bérénicei şi lui Lucien le mai rămaseră câte o sută de franci fiecăruia, ce le îngăduiră să trăiască două luni, pe care Lucien le petrecu într-o sfârşeală de moarte: nu putea nici să scrie, nici să cugete, se lăsa pradă durerii. Bérénicei i se făcu milă de el.

— Dacă ar fi să te întorci acasă, cum te-ai duce? întrebă ea, la o exclamaţie a lui Lucien, care se gândea la soră, la mamă şi la David Séchard.

— Pe jos, îi zise el.

— Dar tot îţi trebuie un ban ca să mănânci şi să dormi pe drum. Dacă faci douăsprezece leghe pe zi, ai nevoie de cel puţin douăzeci de franci.

— Îi voi avea, zise el.

Îşi luă hainele şi rufăria-i scumpă, nu-şi opri pe el decât

strictul necesar, şi se duse la Samanon, oare îi oferi cincizeci de franci pe toată garderoba. Se rugă de cămătar să-i dea măcar atâta cât să ia diligenţa, dar nu-l putu îndupleca. Înfuria lui, Lucien urcă la Frascati, îşi încercă norocul, şi se întoarse fără o leţcaie. Ajuns în odaia goală din strada de la Lune, îi ceru Bérénicei şalul Coraliei. Din câteva priviri ale lui şi din mărturisirea pe care i-o făcu Lucien despre pierderea de la joc, fata înţelese planul sărmanului poet: voia să se spânzure.

— Ţi-ai pierdut minţile, conaşule? îl întrebă ea. Du-te de te plimbă şi întoarce-te pe la miezul nopţii, îţi câştig eu banii până atunci; dar să stai pe bulevarde, nu veni pe chei.

Lucien se plimbă pe bulevarde, îndobitocit de durere, uitându-se la echipaje, la trecători, simţindu-se micşorat, singur, în mulţimea ce forfotea biciuită de miile de interese pariziene. Revăzând în gând malurile Charentei sale, i se făcu dor de bucuriile din sânul familiei şi avu atunci o licărire de putere cu care sa amăgesc toţi aceia cu firi din acestea pe jumătate femeieşti, nu voi să se dea bătut până nu-şi va fi descărcat tot ce avea pe suflet în sufletul lui David Séchard. şi până nu se va fi sfătuit cu cei trei îngeri ce-i mai rămâneau. Tot hoinărind aşa, o văzu pe Bérénice gătită, stând de vorbă cu un bărbat, pe bulevardul plin de noroi al Bunei-Vestiri, unde ea se oprise în loc, la colţul cu strada de la Lune.

— Ce faci? întrebă Lucien, înspăimântat de bănuielile ce-l cuprinseră la vederea normandei.

— Uite douăzeci de franci care, poate, costă scump; însă aşa o să poţi pleca, răspunse ea strecurând patru piese de câte cinci franci în mâna poetului.

Bérénice o zbughi, fără ca Lucien să vadă încotro o apucase; pentru că, trebuie s-o spunem spre lauda lui, banii aceia îi frigeau palma şi voia să-i dea înapoi; aşa însă, fu silit să-i păstreze ca un ultim stigmat al vieţii sale de la Paris.

Partea a treia

CHINURI DE INVENTATOR

Prefaţă la prima ediţie

(„Chinuri de inventator”)

Lucrarea de faţă reprezintă a treia parte a *Iluziilor pierdute:* cea dintâi a apărut sub acest titlu, cea de-a doua se intitulează *Un Geniu provincial la Paris*; această ultimă parte încheie opera destul de întinsă în care viaţa din provincie e înfăţişată în contrast cu viaţa pariziană; tocmai ceea ce trebuia ca să facă din această carte ultima *Scenă* din *Scene din viaţa de provincie.*

Există trei cauze, cu o acţiune perpetuă, care leagă provincia de Paris: ambiţia nobilului, ambiţia negustorului îmbogăţit, ambiţia poetului. Spiritul, banii şi faima îşi caută sfera ce le e proprie. *Salonul cu vechituri* şi *Iluzii pierdute* prezintă istoria ambiţiei tânărului nobil şi a tânărului poet. Mai rămâne de făcut istoria burghezului îmbogăţit căruia provincia începe să-i displacă, care nu mai vrea să trăiască printre martorii începuturilor sale şi speră să ajungă om de vază la Paris.

Cât despre mişcarea politică, despre ambiţia deputatului, aceasta este o *Scenă* ce aparţine *Scenelor din viaţa politică,* şi e aproape gata; ea este intitulată *Deputatul la Paris (Deputatul de Arcis).*

După zugrăvirea burghezului provincial care simte că nu mai are destul loc în casa lui nu va mai lipsi decât prea puţin pentru ca *Scenele din viaţa de provincie* să fie complete, şi, chiar de pe acum, e uşor de întrezărit lacunele ce urmează a fi împlinite. În primul rând, este vorba de

tabloul unui oraş de garnizoană de frontieră, de acela al unui port la mare, de acela al unui oraş în care teatrul este o pricină de dezmăţ, şi în care actorii şi actriţele din Paris vin să culeagă roadele. În sfârşit, provincia n-ar fi încă pe deplin zugrăvită, dacă n-am înfăţişa şi efectul produs de parizienii inovatori care se stabilesc aici cu intenţia de a face binele.

Aceste patru sau cinci *Scene* nu reprezintă decât amănunte, dar ele permit zugrăvirea câtorva figuri tipice omise.

În această vastă operă, o omisiune ar compromite toate străduinţele făcute mai înainte. Urmărind să copieze societatea în ansamblul ei şi vrând s-o reproducă, dacă autorul ar neglija un singur detaliu, ar fi acuzat că s-a oprit anume numai la unele dintre ele. Astfel, unii critici i-ar spune: „Ai o predilecţie pentru personajele imorale, ori pentru tablourile scandaloase, de vreme ce ne înfăţişezi numai cutare sau cutare figură, trecând cu vederea contrastul ce l-ar produce în sufletul nostru portretul demn de laudă al cutărei sau cutărei alteia.”

Reproşul acesta nu mai poate fi astăzi adresat *Iluziilor pierdute,* căci viaţa lui David Séchard şi a soţiei sale, în fundul provinciei, este o violentă opoziţie faţă de moravurile pariziene.

De asemeni, nu-i de prisos să atragem atenţia că *David Séchard,* deşi încheie o lucrare ce cuprinde aproape şase volume, oferă prin el însuşi un tot care, deşi legat de lucrările precedente, se desprinde într-atâta de ele, încât nu face indispensabilă cunoaşterea evenimentelor anterioare.

Au fost necesare imense eforturi literare spre a putea încadra mişcarea literară a vieţii pariziene în două tablouri ale vieţii din provincie, unul care începe şi celălalt care încheie *Iluzii pierdute.* Dar poate că interesul social este aici destul de puternic, căci se arată – autorul, cel puţin, o speră – cum se capătă experienţa în viaţă, iar punctul de legătură

între viaţa de provincie şi viaţa pariziană era tocmai locul unde trebuia plasat acest mare învăţământ. Din ansamblul acestei lucrări, până în prezent cea mai considerabilă dintre toate *Studiile de moravuri*[294]*,* reies preceptele şi morala sa. De aceea ea nici nu poate fi pe deplin înţeleasă decât citită în întregime şi sub această formă, aşa cum se află integrată în *Comedia umană.*

Partea întâi, *Iluzii pierdute,* a apărut în 1835, *Un Geniu provincial la Paris* a fost publicată în 1839, şi abia în 1843 se publică ultima parte. Puţini vor binevoi să creadă că aceşti opt ani au fost necesari, nu atât pentru a se executa propriu-zis lucrarea, ci mai ales pentru a i se stabili părţile mai importante şi a i se găsi incidentele. Astăzi, dintre operele care l-au reţinut timp mai îndelungat pe autor la masa de lucru, aceasta este de pe acum preferată de câteva persoane; însă tot de pe acum i se pot vedea şi greutăţile.

Una ar fi în suprapunerea caracterului lui Rastignac care izbuteşte în viaţă, peste acela al lui Lucien care se duce la fund, zugrăvirea de mari proporţii a unui fapt capital în epoca noastră: ambiţia care izbândeşte, ambiţia care se prăbuşeşte, ambiţia tinerească, ambiţia la începuturile vieţii.

Parisul este ca o fortăreaţă fermecată, pentru cucerirea căreia tot tineretul din provincie se pregăteşte, fără deosebire; iată de ce, în această istorie a moravurilor noastre în acţiune, personaje ca tânărul viconte de Portenduère *(Ursule Mirouët),* ca tânărul conte d’Esgrignon, şi ca Lucien, sunt paralelele necesare ale altora, ca Émile Blondet, Rastignac, Lousteau, d’Arthez, Bianchon etc. Din compararea mijloacelor, a voinţelor, a succesului, se desprinde istoria tragică a tineretului din ultimii treizeci de

[294] „*Studiile de moravuri”* – ciclu de romane (ulterior, diviziune a *Comediei umane)* apărut cu titlul de *Studii de moravuri* din secolul al XIX-lea, între 1834 şi 1837. Erau împărţite în *Scene din viaţa privată, Scene din viaţa de provincie, Scene din viaţa pariziană.*

ani. De aceea autorul n-a contenit să repete că, în ceea ce priveşte chestiunea morală, e mai curând vorba de o parte decât de un tot, de o figură decât de un grup.

E în David Séchard o melancolie profundă pe care autorul a neglijat s-o sublinieze. Athanase Granson (în *Fata bătrână)* se aruncă în apă, nu se resemnează; David Séchard, iubit de o soţie cu un caracter simplu şi mândru, acceptă însă viaţa calmă şi curată din provincie, renunţând pentru totdeauna la sceptrul speranţelor sale, la sceptrul îmbogăţirii. Autorul a şovăit să-l înfăţişeze, la zece ani după abdicare, cu vreun regret în suflet, în mijlocul avidei sale fericiri! Oamenii inteligenţi vor completa singuri, în sinea lor, această figură, pe câtă vreme ceilalţi vor fi socotind-o drept o ingratitudine faţă de Ève Chardon. În paralelismul dintre aceste două figuri ale *Scenelor din viaţa de provincie* se ascunde o pledoarie în favoarea familiei. Acesta este, de altfel, şi sensul general al *Iluziilor.*

Numai spiritelor alese, numai oamenilor înzestraţi cu o forţă herculeană le este îngăduit să părăsească acoperişul protector al familiei, pentru a porni să lupte în imensa arenă a Parisului.

Dacă atâtea acuzaţii stupide nu s-ar repeta zi de zi, şi dacă nu s-ar găsi atâţia vrednici şi virtuoşi burghezi prea necunoscători în materie ca să le proclame la tribună şi în faţa ţării întregi, autorul s-ar fi lipsit foarte bucuros să mai scrie această prefaţă.

Energia protestului va fi totdeauna egală aici cu violenţa atacurilor.

Cei patru sute de legiuitori pe care îi are Franţa trebuie neapărat să ştie că literatura e mai presus de ei; că Teroarea, Napoleon, Ludovic al XIV-lea, Tiberiu, puterile cele mai violente, ca şi instituţiile cele mai puternice, dispar în faţa scriitorului care se preschimbă în vocea veacului său. Acest fapt se numeşte Tacit, se numeşte Luther, se numeşte Calvin, se numeşte Voltaire, Jean-Jacques; se numeşte Chateaubriand, Benjamin Constant, Staël, se

numeşte astăzi *Presa.* Voltaire şi enciclopediştii i-au zdrobit pe iezuiţi, care ţinteau să ia locul templierilor[295], şi care erau cea mai mare putere parazită a timpurilor modeme. Dacă cincisprezece oameni de talent s-ar coaliza în Franţa, şi ar avea un şef de talia unui Voltaire, gluma care poartă numele de guvern constituţional, şi care are ca bază doar permanenta promovare a mediocrităţii[296], ar înceta neîntârziat.

Una dintre cele mai mari erori ale timpului acesta este urmărirea judiciară în materie de presă. Puteţi suprima, cu mare greutate, un ziar, dar nu veţi suprima niciodată scriitorul. Cuvântul *scriitor* este luat aici într-o accepţiune colectivă (vă rog să nu vă înşelaţi!). Puteţi cenzura operele, ele renasc; scriitorul răzbate cu gândirea sa prin mii de publicaţii. Cu alte cuvinte, un guvern nu are decât două căi de ales: să accepte lupta, sau s-o facă imposibilă. Carta lui Ludovic-Filip a creat lupta.

Aceste câteva cuvinte constituie un răspuns îndestulător legiuitorilor care, într-o chestiune privitoare la o sumă de câţiva franci, S-au apucat să judece, de la înălţimea tribunei, nişte cărţi pe care nu le înţeleg, şi să treacă de la meseria de legiuitor la aceea, infinit mai amuzantă, de academicieni. Să nu li se ia cuvântul, în interesul desfătării noastre!

Cândva, senatul roman dezbătu marea chestiune de a se şti în ce zeamă trebuie gătit calcanul; constatăm acuma că, într-una dintre şedinţele sale din luna iunie 1843, Camera deputaţilor a fost sezisată de chestiunea de a se stabili dacă *Misterele Parisului*[297] sunt sau nu un aliment sănătos ori nesănătos pentru abonaţii de la *Journal des Débats.*

---

[295] *templierilor* – v. nota 367.

[296] *guvern constituţional... promovare a mediocrităţii* – Balzac îşi exprimă deseori dispreţul pentru monarhia constituţională (din iulie, 1830) a „regelui burghez” Ludovic-Filip, care promova dezvoltarea afacerilor şi a „democraţiei” (Balzac spunea „mediocraţie”) burgheze. Adevărul e, însă, că acest guvern reprezenta un progres faţă de guvernele cu tendinţe feudal-absolutiste ale restauraţiei (1815—1830).

Când Carol Cvintul comitea vreo greşeală, îi trimitea un lanţ de aur lui Arétin[298], Voltaire-ul acelui timp; dar, într-o bună zi, Arétin zise, primind un astfel de lanţ: „E cam uşor pentru o greşeală atât de grea!” Literatura a pierdut mult prin instituirea celor două Camere; avem astăzi prea mulţi suverani.

Vom repeta aici, pentru onorabilul deputat care s-a pornit să discute literatura pe chestia celor două sute de mii de franci pe care acest deputat crede că îi donează literaturii, că literatura nu se alege nici măcar cu două parale, şi că, chiar dacă literatura s-ar alege cu ceva, ea iar socoti aceste *încurajări* mult prea scumpe, dacă trebuie să fie însoţite şi de discursuri. Şi vom încheia aceste prea umile mustrări cu o simplă observaţie care, prin importanţa ei, este de natură a-l izbi până şi pe austerul cenzor al literaturii contemporane. Dumnealui, ca şi cei patru sute de colegi ai domniei-sale, este produsul imediat al *Contractului social* şi al lui *Émile*[299], care au fost arse de mâna călăului în virtutea unei hotărâri a parlamentului din Paris.

Martie 1844

---

[297] *„Misterele Parisului”* – romanul lui Eugène Sue (1804—1857), a apărut în foileton în *Journal des Débats,* între 1842 şi 1843; influenţat de socialismul utopic, romanul trata o temă până atunci foarte puţin abordată în literatură (mizeria şi demoralizarea sărăcimii oraşelor).

[298] *Aretin* – v. nota 266.

[299] *...produsul imediat al „Contractului social” şi al lui „Emile”... arse de mâna călăului* – Dacă deputaţii burghezi pot vorbi şi-şi pot permite să cenzureze literatura, aceasta se datorează succesului revoluţiei burgheze, la care au contribuit mult operele lui Jean-Jacques Rousseau (1712—1778), *Contractul social* şi *Émile,* ele însele condamnate în vremea regimului feudal.

Chinuri de inventator[300]

A doua zi, Lucien îşi viză paşaportul[301], cumpără un baston gros, luă din piaţa străzii d'Enfer o trăsură hodorogită care, pentru o jumătate de franc, îl duse până la Longjumeau. La primul popas, dormi în grajdul unei ferme, la două leghe de Arpajon. Când ajunse la Orléans, obosise de tot; însă, cu trei franci, un luntraş îl lăsă la Tours, iar pe hrană cheltui doar doi franci. De la Tours la Poitiers făcu cinci zile pe jos. Dincolo de Poitiers, nu mai avea decât cinci franci, dar îşi adună un rest de forţe ca să-şi urmeze drumul. O dată, Lucien, surprins de noapte pe câmp, se hotărî să şi doarmă acolo, când, într-o vâlcea, zări o caleaşcă suind coasta. Fără ştirea vizitiului, a călătorilor şi

[300] *„Chinuri de inventator"* – această a treia parte a romanului a apărut pentru prima dată cu acest titlu, în iunie 1843, în ziarul *l'Etat,* apoi cu titlul de *David Séchard sau chinuri de inventator*, în Parisien l'Etat, în iulie-august 1843; ulterior, în diverse ediţii, a mai purtat titlul de *Eve şi David* sau de *David Séchard,* până a se fixa la cel de *Chinuri de inventator.*

[301] *...Lucien îşi viză paşaportul* – Deşi călătorea în interiorul Franţei, Lucien avea nevoie de paşaport, căci trecerea dintr-o regiune în alta se făcea atunci în acest fel

a valetului de pe capră, se cuibări la spate între două baloturi, şi, aşezându-se astfel ca să nu cadă la hopuri, adormi. Dimineaţa, trezit de soarele care-i bătea în ochi şi de un zgomot de voci, recunoscu Mansle, orăşelul în care, cu optsprezece luni mai înainte, se dusese s-o aştepte pe doamna de Bargeton, cu inima plină de iubire, de speranţă şi de bucurie. Văzându-se plin tot de praf, în mijlocul unui cerc de curioşi şi de vizitii, pricepu că trebuie să fie învinovăţit de ceva; sări în picioare şi era gata să deschidă gura, când doi călători coborâţi din caleaşcă îi tăiară vorba: îi văzu pe noul prefect al Charentei, contele Sixte du Châtelet, şi pe soţia sa, Louise de Nègrepelisse.

— De unde să ştim noi ce tovarăş ne dăduse întâmplarea!... zise contesa. Urcă-te lângă noi, domnul meu.

Lucien salută cu răceală perechea, aruncându-i o privire umilă şi ameninţătoare totodată, şi o apucă ps un drum mai de-a dreptul, ocolind Mansle, ca să ajungă mai repede la vreo fermă unde să capete o bucată de pâine şi lapte, să se odihnească şi să se gândească la viitorul lui. Mai avea doar trei franci. Autorul *Margaretelor,* biciuit de friguri, goni multă vreme; coborî în josul apei, cercetând împrejurimile ce deveneau tot mai pitoreşti. Către amiază, ajunse la un loc unde întinderea de apă, înconjurată de sălcii, forma un fel de lac. Se opri ca să privească acest crâng răcoros şi stufos, de un nespus farmec câmpenesc. O casă de lângă o moară, aflată pe un braţ al apei, îşi sălta de deasupra crestelor copacilor acoperişul de paie şi buruieni. Faţada simplă avea, ca singure podoabe, câteva tufe de iasomie, de caprifoi şi de hamei, iar primprejur se zăreau, puternic colorate, florile de brustur şi de alte splendide plante grase. Pe malul sprijinit pe butuci înalţi, ca să fie la adăpost de creşterea apelor, zări nişte plase de pescuit întinse la soare. Un cârd de raţe înota în iazul limpede din spatele morii, între cele două curente de apă ce mugeau la stăvilar. Se auzea huietul sâcâitor al morii. Pe o bancă de ţară, poetul

văzu o gospodină blajină împletind la nişte ciorapi şi urmărind cu ochii un copil ce alerga după găini.

— Mătuşă, zise Lucien apropiindu-se, sunt mort de oboseală, mă scutură frigurile şi n-am decât trei franci; vrei să-mi dai nişte pâine neagră şi lapte şi să mă laşi să dorm pe paie o săptămână? O să le scriu părinţilor; ei or să-mi trimită bani sau ori să vină după mine aici.

— Cu dragă inimă, răspunse ea, dacă vrea şi bărbatu-meu. Hei! bărbate!

Morarul ieşi afară, se uită la Lucien şi-şi scoase pipa din gură ca să spună:

— Trei franci pentru o săptămână? mai bine nu-ţi iau nimic.

„Poate că voi ajunge băiat la moară”, îşi zise poetul cu ochii la priveliştea încântătoare, înainte de a se culca în patul ce i-l făcu morăreasa şi în care dormi buştean atâta vreme, încât le sperie şi pe gazde.

— Courtois, ia du-te şi vezi ce-i cu tânărul ăla, mai trăieşte sau a murit? Doarme de paisprezece ceasuri; mie mi-e frică să mă duc, spuse morăreasa a doua zi către amiază.

— Cred că băiatul ăsta, răspunse morarul, isprăvind de întins plasele şi năvoadele pentru prins peşte, trebuie să fie vreo puşlama de comediant, fără o para chioară în buzunar.

— De unde până unde crezi aşa ceva, bărbate? zise morăreasa.

— Naiba să mă ia, nu e nici prinţ, nici ministru, nici deputat, nici vlădică; de ce îi sunt mâinile albe ca ale oamenilor care nu fac nicio treabă?

— E de mirare atunci că nu-l trezeşte foamea, spuse morăreasa care-i pregătise un prânz oaspelui picat în ajun. Un comediant? reluă ea. Unde să se ducă? N-a venit încă vremea bâlciului de la Angoulême.

Nici morarul, nici morăreasa n-aveau cum să ştie că, pe lângă actori, prinţi şi episcopi, mai există un soi de om, prinţ şi comediant totodată, un om învestit cu o menire

măreaţă, Poetul, ce pare că nu face nimic şi care totuşi domneşte peste întreaga omenire, când s-a priceput s-o zugrăvească.

— Ce-ar putea să fie? o întrebă Courtois pe nevastă-sa.

— Crezi că e vreo primejdie că l-am primit în casă? întrebă morăreasa.

— Aş! hoţii sunt mai iuţi, ne-ar fi jefuit până acuma, reluă morarul.

— Nu sunt nici prinţ, nici hoţ, nici episcop, nici comediant, spuse amărât Lucien, arătându-se pe neaşteptate, şi care auzise desigur, pe fereastra deschisă, discuţia dintre bărbat şi nevastă. Sunt un biet tânăr obosit, venit pe jos de la Paris până aici. Mă numesc Lucien de Rubempré şi sunt fiul lui Chardon, spiţerul din Houmeau, cel de dinainte de Postel. Sora mea s-a măritat cu David Séchard, tipograf în piaţa du Mûrier din Angoulême.

— Ia stai! zise morarul. Tipograful ăsta nu-i cumva băiatul pungaşului ăluia bătrân care are moşia ceea de la Marsac?

— Chiar el, răspunse Lucien.

— Ce mai tată! reluă Courtois. Îl lasă pe fiu-său să i se scoată toate lucrurile la mezat, şi el are o avere de peste două sute de mii de franci, fără să mai vorbim de cât a strâns la ciorap.

Când sufletul şi trupul se simt sleite de o lupta prea lungă şi chinuitoare, momentul în care puterile omului sunt înfrânte e urmat fie de moarte, fie de o sfârşeală asemeni morţii, dar în care firile capabile să reziste îşi recapătă forţele. Lucien, pradă unei crize de acest fel, păru gata să fie doborât în clipa când află, deşi în chip nedesluşit, vestea nenorocirii lui David Séchard, cumnatul său.

— Vai! surioară dragă! exclamă el, ce-am făcut, Dumnezeule? Sunt un ticălos.

Apoi se prăbuşi pe o bancă de lemn, galben şi fără putere ca un muribund; morăreasa se repezi să-i aducă o strachină de lapte, pe care îl sili s-o bea; el însă îl rugă pe morar să-l

ajute să se urce în pat, cerându-i iertare pentru supărarea ce i-o face cu moartea lui, căci era sigur că-i sunase ceasul. Zărind năluca morţii, gingaşul poet fu cuprins de idei religioase: dori să i se aducă un preot, să se spovedească şi să se împărtăşească. Tânguirile unui băiat frumos cum era Lucien o înduioşară pe coana Courtois.

— Ştii ce, bărbate? Ia calul şi du-te după domnul Marron, doctorul din Marsac; să vadă el ce are tânărul ăsta, că prea arată rău, şi îl aduci şi pe preot. Poate ei ştiu mai bine decât tine ce e cu tipograful din piaţa du Mûrier, pentru că Postel e ginerele lui domnu Marron.

După plecarea lui Courtois, morăreasa, pătrunsă, ca toţi oamenii de la ţară, de ideea că boala cere hrană, îl îndopă pe Lucien, care nu se împotrivi, cuprins de puternice remuşcări ce-l treziră însă din moleşeală prin zguduirea pricinuită de acest leac moral.

Moara lui Courtois se afla la o leghe de Marsac, reşedinţă de plasă, situat la jumătatea drumului dintre Mansle şi Angoulême; astfel că morarul se întoarse curând cu doctorul şi cu preotul din Marsac. Ajunsese până şi la urechea celor doi câte ceva despre legătura dintre Lucien şi doamna de Bargeton, şi, cum tot departamentul Charentei vorbea în momentul acela despre căsătoria acestei doamne şi întoarcerea ei la Angoulême cu noul prefect, contele Sixte du Châtelet, auzind că Lucien era la morar acasă, doctorul şi preotul doriră nespus de mult să cunoască motivele ce o opriseră pe văduva domnului de Bargeton să-l ia în căsătorie pe tânărul poet Cil care fugise, şi să afle dacă el nu cumva se înapoia în provincie ca să-i vină în ajutor cumnatului său, David Séchard. Curiozitatea, omenia, toate îi îmboldeau să dea ajutor poetului muribund. Şi astfel, la două ceasuri după plecarea lui Courtois, Lucien auzi pe şoseaua pietruită a morii larma de fiare vechi a cabrioletei doctorului de ţară. Domnii Marron se înfăţişară de îndată, căci doctorul era nepotul preotului. În acest fel,

Lucien îi vedea acuma pe nişte oameni cunoscuţi cu tatăl lui David Séchard atât cât pot fi vecinii dintr-un târguleţ de podgoreni. După ce doctorul îl cercetă pe bolnav, îi luă pulsul şi se uită la limbă, se întoarse către morăreasă cu un zâmbet menit să risipească orice îngrijorare.

— Coană Courtois, zise el, dacă ai, după cum nu mă îndoiesc, în pivniţă o sticlă bună de vin, şi la bucătărie vreun peşte bun, dă-i-le bolnavului, care n-are altceva decât că e mort de oboseală şi de foame. Şi, după asta, geniul nostru o să se înzdrăvenească numaidecât.

— A! domnule, spuse Lucien, boala mea nu e în trup, ci în suflet. Oamenii aceştia de treabă mai-mai că m-au ucis vorbindu-mi de nenorocirile din casa surorii mele, doamna Séchard! Dumneavoastră care, după cum zicea doamna Courtois, v-aţi măritat fata cu Postel trebuie să ştiţi ceva despre treburile lui David Séchard!

— Păi, cred că e la închisoare, răspunse doctorul; tatăl său n-a vrut să-l ajute…

— La închisoare! reluă Lucien, şi pentru ce?

— Pentru nişte poliţe venite de la Paris şi de care o fi uitat, pentru că se spune că nu prea ştie unde-i capul, răspunse domnul Marron.

— Lăsaţi-mă, vă rog, cu părintele, zise poetul schimbându-se deodată la faţă.

Doctorul, morarul şi nevastă-sa ieşiră. Când Lucien se văzu singur cu bătrânul preot, exclamă:

— Părinte, merit moartea ce simt că se apropie; sunt un mare păcătos care nu mai are altceva de făcut decât să se arunce în braţele credinţei. Eu sunt, părinte, călăul surorii şi fratelui meu, căci David Séchard e un adevărat frate pentru mine! Eu am semnat poliţele pe care David n-a putut să le plătească… L-am ruinat. În sărăcia îngrozitoare în care m-am zbătut, uitasem de acest păcat. Scăpat de urmăririle pricinuite de aceste poliţe, prin intervenţia unui milionar, am crezut că le plătise el; şi uite că n-a fost aşa!

Şi Lucien îşi povesti nefericirile. După ce-şi sfârşi poemul

printr-o povestire înfrigurată, cu adevărat vrednică de un poet, îl rugă din tot sufletul pe preot să se ducă la Angoulême şi să afle de la Ève, sora lui, şi de la maică-sa, doamna Chardon, adevărata situaţie, pentru ca să-şi dea seama dacă mai poate îndrepta ceva.

— Până la întoarcerea dumitale, părinte, zise el plângând în hohote, o să mai pot trăi. Dacă mama, sora şi David nu mă alungă, nu voi muri.

Elocinţa parizianului, lacrimile acestei căinţe înfricoşătoare, tânărul cel palid şi frumos, aproape prăpădit de deznădejde, povestirea unor nenorociri ce depăşeau puterile omeneşti, toate stârniră mila şi interesul preotului.

— În provincie, ca şi la Paris, domnule, îi răspunse el, nu trebuie să crezi decât jumătate din ceea ce se spune; nu te speria de un zvon care, la trei leghe de Angoulême, trebuie să fie foarte departe de adevăr. Bătrânul Séchard, vecinul nostru, a plecat din Marsac de câteva zile; aşa că pesemne se îngrijeşte să îndrepte treburile feciorului său. Mă duc la Angoulême şi voi veni să te înştiinţez dacă poţi să te întorci în familie, pe care voi căuta s-o înduioşez cu mărturisirile şi căinţa dumitale.

Preotul nu ştia că, de optsprezece luni, Lucien se căise de atâtea ori, încât pocăinţa lui, oricât de vie ar fi fost, n-avea altă valoare decât aceea a unei scene jucate desăvârşit şi încă de bună-credinţă! După preot, trecu la rând doctorul. Găsindu-i bolnavului o criză nervoasă care se apropia de sfârşit, nepotul se arătă la fel de încurajator ca şi unchiul, şi până la urmă îl hotărî să se hrănească.

Preotul, care cunoştea locurile şi obiceiurile, se dusese la Mansle, pe unde trebuia să treacă diligenţa de Ruffec-Angoulême şi în care găsi un loc. Bătrânul preot îşi pusese în gând să ceară lămuriri despre David Séchard de la nepotul său Postel, spiţerul din Houmeau, fostul rival al tipografului la mâna frumoasei Ève. Văzând grija micului spiţer de a-l ajuta pe moşneag să coboare din hodoroaga ce făcea pe atunci cursa între Ruffec şi Angoulême, până şi

privitorul cel mai greu de cap ar fi ghicit că domnul şi doamna Postel aşteptau de la moştenirea acestuia viitoarea lor bunăstare.

— Ai mâncat? Vrei să guşti ceva? Nu ne aşteptam, e o surpriză foarte plăcută…

Îi puseră astfel o puzderie de întrebări dintr-odată. Doamna Postel era parcă făcută să ajungă soţia unui spiţer din Houmeau. De statura micului Postel, avea faţa rumenă a fetelor crescute la ţară; arăta ca o femeie de rând, toată frumuseţea fiindu-i prospeţimea obrajilor. Părul, foarte roşcat, începând foarte de jos, aproape de sprâncene, portul şi graiul potrivite cu sărăcia de duh care i se citea pe faţă, toate dovedeau că fusese luată în căsătorie numai pentru averea ce urma s-o moştenească. Ca urmare, după un an de căsnicie, ea poruncea în casă şi părea a fi stăpâna deplină a lui Postel, preafericit că nimerise peste această moştenitoare. Doamna Léonie Postel, născută Marron, alăpta un fiu, bucuria bătrânului preot, a doctorului şi a lui Postel, un copil hidos care semăna şi cu tatăl şi cu mama.

— Păi, atunci, unchiule, ce cauţi la Angoulême, zise Léonie, dacă nu vrei să guşti nimic şi dacă vorbeşti de plecare, abia sosit?

De îndată ce vrednicul slujitor al bisericii rosti numele Èvei şi al lui David Séchard, Postel roşi, iar Léonie îi aruncă omuleţului obligatoria privire de gelozie, pe care o femeie pe deplin stăpână asupra bărbatului ei nu scapă niciun prilej să i-o arate, referitor la trecut şi în interesul viitorului.

— Ce ţi-au făcut oamenii ăştia, unchiule, ca să te amesteci în treburile lor? întrebă Léonie cu vădită acrime.

— Sunt nişte nefericiţi, draga mea, răspunse preotul, descriindu-i lui Postel halal în care se afla Lucien în casă la Courtois.

— Aha! vasăzică aşa s-a întors de la Paris? exclamă Postel. Bietul băiat. Era isteţ totuşi, şi ambiţios – nevoie mare! S-a dus să facă avere şi se întoarce gol-puşcă. Dar ce mai caută pe aici? Soră-sa se zbate în cea mai cumplită

mizerie, căci toate geniile astea, David ca şi Lucien, nu se pricep la negoţ. A fost vorba de el la tribunal, şi, ca judecător, a trebuit să-i semnez şi eu sentinţa... M-a durut grozav! Nu ştiu dacă Lucien, în împrejurările de azi, mai poate să tragă acasă la soră-sa; dar, în orice caz, odăiţa pe care o avea aici e liberă, şi eu i-o dau cu dragă inimă.

— Bine, Postel, zise preotul punându-şi pălăria şi pregătindu-se să plece din prăvălie, după ce sărutase copilul ce dormea în braţele Léoniei.

— Iei masa deseară cu noi, unchiule, spuse doamna Postel, fiindcă n-o să isprăveşti cu una-cu două, dacă vrei să le descurci dumneata treburile oamenilor acelora. Bărbatu-meu o să te ducă înapoi cu trăsurica lui cu un cal.

Cei doi soţi se uitau la scumpul lor unchi, cum se îndreaptă spre Angoulême.

— Se ţine bine totuşi, pentru vârsta lui, zise spiţerul.

Pe când slujitorul bisericii urcă dealul ce duce la Angoulême, nu e de prisos să explicăm reţeaua de interese în care urma să păşească.

După plecarea lui Lucien la Paris, David Séchard, curajos şi inteligent, asemeni vitei pe care pictorii i-o dau ca tovarăş evanghelistului, voi să facă repede marea avere pe care şi-o dorise, nu atâta pentru el cât pentru Ève şi pentru Lucien, într-o seară, pe malul Charentei, lângă stăvilar, când Ève îi dăruise mâna şi inima ei. Să-i procure soţiei traiul bogat şi elegant la care avea dreptul, să sprijine cu braţu-i puternic ambiţia fratelui, acesta era programul scris cu litere de foc în faţa ochilor lui. Ziarele, politica, uriaşa dezvoltare a editurilor şi a literaturii, a ştiinţelor, tendinţa spre o discutare publică a tuturor intereselor ţării, întreaga mişcare socială ce se declară când Restauraţia păru aşezată pe temelii trainice aveau să ceară o producţie de hârtie aproape înzecită, în comparaţie cu cantitatea asupra

căreia specula vestitul Ouvrard[302], la începutul revoluţiei, mânat de motive asemănătoare. În 1821, fabricile de hârtie erau însă prea numeroase în Franţa, pentru ca un singur om să poată trage nădejde de a le poseda pe toate, cum făcuse Ouvrard, care pusese mâna şi pe principalele uzine după ce pusese mâna mai întâi pe produsele lor. David, de altminteri, nu avea nici îndrăzneala, nici capitalurile cerute de asemenea speculaţii. Pe vremea aceea, fabricarea hârtiei de orice format începea să se şi ivească în Anglia. Astfel că nimic nu era mai necesar ca adaptarea papetăriei la nevoile civilizaţiei franceze, care ameninţa să cuprindă în discuţie toate domeniile şi să se întemeieze pe o perpetuă manifestare a gândirii individuale (o adevărată pacoste! căci popoarele care discută mult realizează prea puţin). Astfel, ca o ciudăţenie, în timp ce Lucien intra în marea maşinărie a gazetăriei, cu riscul de a-şi terfeli onoarea şi inteligenţa, David Séchard, din fundul tipografiei sale, îmbrăţişa mişcarea presei periodice în consecinţele ei materiale. Intenţia lui era să armonizeze mijloacele cu rezultatul spre care tindea spiritul vremii. evenimentele ulterioare au arătat câtă dreptate avusese el căutând să se îmbogăţească de pe urma fabricării de hârtie ieftină. În ultimii cincisprezece ani, biroul însărcinat cu cererile de brevete de invenţie a primit peste o sută de cereri de pretinse descoperiri a diferite substanţe de introdus în fabricaţia hârtiei. Mai mult ca oricând, convins de folosul acestei descoperiri, care nu putea stârni vâlvă dar putea procura câştiguri uriaşe, David se cufundă deci, după plecarea cumnatului său la Paris, în continua preocupare pe care această problemă nu putea să n-o pricinuiască oricui ar fi urmărit s-o rezolve. Deoarece îşi prăpădise toate

[302] *vestitul Ouvrard* – *Gabriel-Julien Ouvrard* (1770—1846) a fost unul dintre speculanţii din vremea revoluţiei şi a imperiului I. În 1789, asociat cu un băcan din Nantes, el a acaparat toată hârtia care se fabrica în ţinuturile Angoumois şi Anjou. Balzac îl citează des ca tip de financiar dibaci, dar fără scrupule.

economiile cu căsătoria precum şi cu cheltuielile călătoriei lui Lucien la Paris, se văzu la începutul căsniciei în cea mai neagră mizerie. Îşi pusese deoparte o mie de franci pentru nevoile tipografiei şi datora aceeaşi sumă lui Postel, spiţerul. Astfel, pentru acest gânditor profund, problema era dublă: trebuia să inventeze o hârtie ieftină şi s-o inventeze repede; trebuia apoi să adapteze profitul descoperirii la nevoile căsniciei şi ale negoţului său. De aceea, cum să caracterizăm un creier în stare să alunge cumplitele preocupări pricinuite şi de o sărăcie ce trebuia ascunsă, şi de vederea unei familii fără pâine, şi de îndatoririle zilnice ale unei meserii atât de migăloase ca aceea de tipograf, străbătând în acelaşi timp şi spaţiile necunoscutului cu avântul şi îmbătarea savantului în urmărirea unui secret ce zi de zi scapă celor mai iscusite cercetări? Din păcate, după cum se va vedea, inventatorii mai au şi alte rele de îndurat, ca să nu mai vorbim de nerecunoştinţa oamenilor, cărora leneşii şi incapabilii le spun despre un geniu: „Era născut să ajungă inventator, nu putea fi altceva. N-avem de ce să-i fim recunoscători, după cum nu-i putem fi recunoscători unui om că s-a născut prinţ! îşi exercită aptitudinile fireşti! şi de altminteri, răsplata şi-a găsit-o în chiar munca lui.”

Căsătoria îi aduce unei fete adânci perturbaţii morale şi fizice; însă, măritându-se în condiţiile burgheze ale clasei de mijloc, fata mai trebuie să înceapă a cunoaşte temeinic şi nişte interese absolut noi pentru dânsa, precum şi a se iniţia în afaceri; de aici, o fază în care stă doar în observaţie, fără să facă nimic. Dragostea lui David pentru soţia sa, din nenorocire, îi întârzie acesteia educarea, şi el nu se încumetă să-i spună cum stăteau lucrurile, nici a doua zi după nuntă, nici în zilele următoare. Cu toată lipsa cruntă în care îl ţinea zgârcenia tatălui său, nu se putu hotărî să-şi întunece luna de miere cu prozaica ucenicie a meseriei sale migăloase şi cu învăţătura ce i se cuvenea unei soţii de negustor. În felul acesta, cei o mie de franci,

singura lor avere, fură înghiţiţi mai mult de nevoile casei decât de ale atelierului. Nepăsarea lui David şi nepriceperea soţiei sale ţinură patru luni! Deşteptarea fu îngrozitoare. La scadenţa poliţei subscrise de David lui Postel, gospodăria se trezi fără bani, iar pricina acestei datorii îi era prea cunoscută Èvei ca să nu-şi sacrifice pentru achitarea ei giuvaerurile de mireasă şi argintăria. Chiar în seara plăţii acelei poliţe, Ève voi să-l pună fără întârziere pe David să-i explice tainele meseriei, căci ea băgase de seamă că el îşi neglija tipografia pentru problema despre care îi vorbise altădată. Din chiar a doua lună a căsniciei, David îşi petrecea mai toată vremea în clădirea din fundul curţii, într-o odăiţă ce-i slujea la topitul sulurilor. După nici trei luni de la sosirea lui la Angoulême, înlocuise şomoioagele de tamponat literele cu călimara cu masă şi cilindru, în care cerneala se distribuie cu ajutorul sulurilor fabricate din clei întărit şi melasă. Această primă perfecţionare tipografică se impuse numaidecât, astfel că, de îndată ce-i cunoscură rezultatele, o adoptară şi fraţii Cointet. David instalase, la cuptorul de lângă zidul despărţitor al acestui soi de bucătărie, un cazan de aramă, sub pretextul de a consuma mai puţini cărbuni pentru topitul sulurilor, ale căror tipare vechi zăceau însă de-a lungul peretelui, căci el nu le retopi niciodată. Nu numai că îi puse acestei încăperi o uşă zdravănă de stejar, căptuşită pe dinăuntru cu fier, dar înlocui şi geamurile murdare, pe unde venea lumina, cu sticlă mată, ca să nu se vadă de afară ce făcea el înăuntru. De la primul cuvânt pe care îl rosti Ève despre viitorul lor, David se uită la ea îngrijorat şi o opri cu aceste vorbe:

— Draga mea, ştiu ce gânduri îţi dau vederea unui atelier pustiu şi nepăsarea mea faţă de meserie; însă, vezi tu, reluă el aducând-o la fereastra camerei lor şi arătându-i colţişorul misterios, norocul nostru e acolo... Mai avem de îndurat câteva luni; dar să le îndurăm cu răbdare. Dă-mi răgaz să rezolv problema industrială pe care o cunoşti şi

vom scăpa de toate lipsurile.

David era atât de bun, devotamentul lui inspira atâta încredere, încât biata femeie, grijulie ca toate soţiile pentru cheltuiala de toate zilele, se hotărî să ia asupră-şi necazurile casei; părăsi deci plăcuta ei cameră alb-albastră în care se mulţumea să se îndeletnicească cu vreun lucru de mână sporovăind cu maică-sa şi coborî într-una dintre cuştile de lemn aşezate în fundul atelierului, ca să înveţe mecanismul comercial al tipografiei. Era un act de eroism, din partea unei femei însărcinate. În ultima vreme, lucrătorii trebuincioşi lucrului plecaseră unul câte unul din acest atelier inactiv. Copleşiţi de comenzi, fraţii Cointet îi întrebuinţau nu numai pe lucrătorii din departament, momiţi de câştig bun, ci şi pe câţiva din Bordeaux, de unde veneau mai ales ucenicii care se credeau destul de îndemânatici ca să nu mai aibă nevoie de stagiul greu de ucenicie. Cercetând forţele de care mai dispunea tipografia Séchard, Ève nu află decât trei persoane. Întâi pe Cérizet, ucenicul pe care David îl adusese cu el de la Paris; apoi pe Marion, credincioasă casei ca un câine de pază; în fine, pe Kolb, un alsacian, fost om de serviciu la Didot. Luat în armată, Kolb nimeri la Angoulême, unde David îl recunoscu la o defilare, tocmai când i se apropia liberarea. Kolb veni să-l vadă pe David şi se îndrăgosti de grasa Marion descoperind la ea toate calităţile ce i le cere un om de teapa lui unei femei: o sănătate zdravănă care rumeneşte obrajii, o forţă aproape bărbătească ce îi îngăduia Marionei să ridice cu uşurinţă de jos o *formă de litere,* o purtare cinstită la care ţin atâta alsacienii, devotamentul către stăpânii care arată o fire bună, şi, în fine, înverşunatul spirit de economie datorită căruia ea pusese deoparte o mică sumă de o mie de franci, rufărie, rochii şi haine de o curăţenie cum numai în provincie se mai întâlneşte. Marion, groasă şi grasă, în vârstă de treizeci şi şase de ani, destul de măgulită văzându-se curtată de un roşior de un metru şi optzeci, voinic cât şapte, îi dădu ideea să se facă tipograf.

Când alsacianul se liberă definitiv, Marion şi David făcuseră din el un *urs* destul de bun, care totuşi nu ştia nici să citească, nici să scrie. Lucrările zise *particulare* care trebuiau culese nu erau atât de multe în acest trimestru, încât Cérizet să nu le fi putut face faţă singur. Cérizet înfăptuia ceea ce Kant numeşte o triplicitate fenomenală: culegea, îşi corecta probele şi înregistra comenzile întocmind şi facturile; dar, cele mai adesea, neavând de lucru, citea romane în cuşca din fundul atelierului, aşteptând comanda unui afiş sau a unui anunţ. Marion, după cum o învăţase Séchard-tatăl, fasona hârtia, o uda, îl ajuta pe Kolb s-o tipărească, o întindea, o tăia şi, pe deasupra, mai făcea şi bucătăria, ducându-se cu noaptea în cap la piaţă.

Când Ève îi ceru lui Cérizet socoteala asupra primului semestru, găsi că reţeta fusese de opt sute de franci. Cheltuiala, socotită la trei franci pe zi cu Cérizet şi Kolb, care aveau pe zi, unul doi franci, iar celălalt un franc, se ridica la şase sute de franci. Şi, cum preţul furniturilor trebuitoare lucrărilor fabricate şi livrate se urca la o sută şi câţiva franci, Ève văzu limpede că, în primele şase luni ale căsniciei ei, David nu-şi scosese nici chiria, nici dobândă capitalurilor reprezentate de materialul şi brevetul său, nici leafa lui Marion, nici cerneala şi, în sfârşit, nici beneficiile pe care le dă oricare tipografie, lucrurile acelea mărunte, cunoscute în limbaj tipografic prin cuvântul *peticele,* expresie datorată postavurilor, mătăsurilor întrebuinţate pentru a amortiza întrucâtva presiunea exercitată asupra caracterelor tipografice şi aşezate între platina presei şi hârtia care se tipăreşte. După ce află în mare felul de lucru al tipografiei şi rezultatele pe care le dădea, Ève ghici cât de puţine perspective oferea atelierul acesta, sleit de concurenţa hrăpăreaţă a fraţilor Cointet, fabricanţi de hârtie, directori de ziar, tipografi brevetaţi ai episcopiei, furnizori şi ai primăriei şi ai prefecturii. Ziarul pe care, cu doi ani înainte, Séchard-tatăl şi fiul li-l vânduseră pe

douăzeci şi două de mii de franci, le producea pe vremea aceea optsprezece mii de franci pe an. Ève înţelese atunci calculele ascunse sub aparenta generozitate a fraţilor Cointet, care îi lăsau tipografiei Séchard destul lucru ca să vieţuiască, dar nu destul ca să le facă lor concurenţă. Luând conducerea întreprinderii, ea purcese mai întâi la întocmirea unui inventar exact al tuturor bunurilor. Îi puse pe Kolb, pe Marion şi pe Cérizet să deretice atelierul, să-l cureţe şi să-l pună în ordine. Apoi, într-o seară când David se întorcea dintr-o excursie pe câmp, urmat de o babă ce-i ducea o legătură mare înfăşurată într-o pânză, Ève îi ceru părerea dacă poate folosi rămăşiţele ce le mai lăsase bătrânul Séchard, făgăduindu-i să conducă ea singură afacerile. După ce îşi consultă soţul, doamna Séchard întrebuinţă toată hârtia ce o mai aveau, găsită de ea şi rânduită pe *sorturi,* ca să tipărească, pe două coloane şi pe o singură foaie, legende populare colorate pe care ţăranii le lipesc pe pereţi: povestea *Jidovul rătăcitor, Robert Diavolul*[303], *Frumoasa Maguelonne*[304]*,* povestirea câtorva minuni. Ève îl trimise pe Kolb să le vândă. Cérizet nu pierdu nicio clipă, culese de dimineaţă până seara aceste pagini naive împreună cu ornamentele lor grosolane. Marion se ocupă singură de tiraj. Doamna Chardon văzu de toate grijile casei, căci Ève colora gravurile. În două luni, mulţumită hărniciei lui Kolb şi cinstei lui, doamna Séchard vându, pe o rază de douăsprezece leghe în jurul Angoulême-ului, trei mii de foi a căror fabricaţie o costă treizeci de franci şi care îi aduseră, la preţul de zece centime bucata, trei sute de franci. Însă, când toate colibele

[303] *Robert Diavolul* – eroul unei legende medievale: un nobil normand atât de crud, încât se credea că e înrudit cu diavolul; pe baza acestei legende a scris Scribe libretul pentru opera cu acelaşi nume a lui Meyerbeer (1831).

[304] *Frumoasa Maguelonne* – eroină din literatura medievală din sudul Franţei, care a inspirat lucrări literare şi muzicale: încă din secolul al XII-lea, un canonic din sud a scris romanul *Pierre de Provence şi frumoasa Maguelonne.*

şi cârciumile fură pline de aceste legende, trebui să găsească altceva, căci alsacianul nu avea voie să treacă dincolo de hotarul departamentului. Ève, care cotrobăia prin tot atelierul, dădu peste colecţia de figuri necesare tipăririi unui almanah zis *al Ciobanilor,* în care lucrurile sunt reprezentate prin semne, prin poze, gravuri roşii, negre sau albastre. Bătrânul Séchard, care nu ştia citi sau scrie, câştigase pe vremuri mulţi bani tipărind o asemenea carte, hărăzită tocmai acelora ce nu ştiu să citească. Almanahul acesta, care se vinde cu cinci centime, constă dintr-o coală de hârtie îndoită de şaizeci şi patru de ori, ceea ce constituie un volumaş de o sută douăzeci şi opt de pagini. Încântată de succesul foilor volante, industrie la care se dedau mai ales tipografiile mici din provincie, doamna Séchard purcese la tipărirea *Almanahului Ciobanilor* pe scară mare, folosind şi beneficiile realizate înainte. Hârtia *Almanahului Ciobanilor,* din care se vând anual în Franţa câteva milioane de exemplare, este de o calitate inferioară celei pentru *Almanahul de Liège* şi costă cam patru franci topul. Tipărit, acest top, care conţine cinci sute de foi, se vinde deci, la preţul de cinci centime foaia, cu douăzeci şi cinci de franci. Doamna Séchard hotărî să întrebuinţeze o sută de topuri la primul tiraj, ceea ce făcea cincizeci de mii de almanahuri de plasat, cu două mii de franci câştig net. Deşi distrat, cum e firesc să fie un om atât de ocupat, David fu foarte mirat când aruncă o privire înspre atelier şi auzi scârţâind o presă, apoi îl văzu pe Cérizet, în picioare, culegând sub conducerea doamnei Séchard. În ziua când veni şi el să cerceteze mai îndeaproape lucrările organizate de Ève, aceasta se simţi foarte mândră de aprobarea soţului, care socoti că afacerea cu almanahul este foarte rentabilă. David făgădui să le dea sfaturi în privinţa diferitelor cerneluri de felurite culori întrebuinţate la această tipăritură făcută numai pentru ochi. Se mai obligă să topească el însuşi sulurile în misteriosu-i atelier, ca să-şi ajute, pe cât îi stătea în putinţă, soţia într-o asemenea

mare întreprindere mică.

La începutul acestei activităţi însufleţite, sosiră scrisorile lui Lucien prin care îi încunoştinţa de insuccesul şi de sărăcia lui de la Paris. Se înţelege acum că, trimiţându-i copilului răsfăţat cei trei sute de franci, Ève, doamna Chardon şi David îşi rupseseră de la gură. Copleşită de aceste ştiri şi desperată să câştige atât de puţin muncind atât de mult, Ève primi cu oarecare spaimă evenimentul ce umple de bucurie tinerele căsnicii. Văzându-se pe punctul de a fi mamă, ea îşi zise: „Dacă scumpul meu David nu ajunge la ţinta cercetărilor lui până când nasc, ce-o să ne facem?... Şi cine o să vadă de tipografie?”

Almanahul Ciobanilor trebuia să fie neapărat gata înainte de 1 ianuarie; însă Cérizet, care urma să-i culeagă, înainta în lucru atât de încet, încât doamna Séchard, care nu cunoştea îndeajuns tipografia ca să-l poată dojeni cum se cuvenea, se mulţumi să-l observe pe tânărul parizian. Orfan de la azilul de copii găsiţi din Paris, Cérizet fusese dat ca ucenic la tipografia Didot. De la paisprezece la şaptesprezece ani, fu protejatul lui Séchard, care îl trecu în seama unuia dintre cei mai destoinici lucrători, făcând din el pajul lui de tipografie; căci David avu grijă de Cérizet, văzându-l deştept, şi îi câştigă dragostea dându-i când dulciuri, când bani să-şi împlinească unele nevoi. Cu o înfăţişare destul de atrăgătoare în şiretenia ei, cu părul roşcat, cu ochii de un albastru tulbure, Cérizet adusese cu el la Angoulême năravurile ştrengarului de la Paris. Vioiciunea şi răutăţile, vicleniile lui îl făceau aici de temut. Mai puţin supravegheat lc David la Angoulême, fie pentru că vârsta îi inspira şefului său mai multă încredere şi fiindcă tipograful îşi punea nădejdile în influenta binefăcătoare a provinciei, Cérizet ajunsese, fără ştirea tutorelui său, don Juanul a trei-patru mici lucrătoare şi se stricase de tot. Moralitatea lui, formată în cârciumile din Paris, îşi luă ca unică lege interesul personal. De altfel, Cérizet, căruia, după o expresie populară, îi venea rândul anul următor *să*

tragă sorţii, ştiind că trebuia să-şi părăsească un timp meseria, făcu datorii socotind că peste şase luni, când avea să fie luat în armată, niciun creditor nu-i va mai putea da de urmă. David mai păstra oarecare autoritate asupra băiatului, nu din pricina titlului său de stăpân, nu pentru că avusese grijă de el, ci pentru că fostul ştrengar de la Paris îi recunoştea lui David o mare inteligentă. Cérizet intră curând în legături strânse cu lucrătorii de la Cointet, atras de costumul de lucrător şi de spiritul de grup, mai puternic poate în clasele de Jos decât în cele de sus. În cârdăşie cu ei, Cérizet îşi pierdu şi restul de bune obiceiuri însuşite cu ajutorul lui David; totuşi, când îl luau în râs pe socoteala *rablelor* din atelierul lui, termen dispreţuitor pe care urşii îl foloseau pentru presele vechi de la Séchard, arătându-i minunatele prese de fier, în număr de nouăsprezece, din atelierul Cointet, unde singura presă de lemn care mai exista slujea pentru tragerea corecturilor, el îi mai ţinea încă partea lui David şi le azvârlea cu mândrie aceste vorbe zeflemiştilor:

— Cu *rablele* lui, *fraierul* meu o să facă mai mulţi bani decât ai voştri, cu *chestiile* lor de fier care tipăresc numai cărţi de rugăciuni! Umblă să descopere un secret cu care o să întreacă toate tipografiile din Franţa şi Navara[305]!…

— Până una-alta, prostule plătit cu doi franci pe zi, ai jupân o călcătoreasă de rufe! i se răspundea.

— Da, dar e drăguţă, replica Cérizet şi e mai plăcută la vedere decât mutrele jupânilor voştri.

— Şi ce te îngraşă pe tine că o vezi pe nevastă-sa?

Din uşa cârciumii sau din pragul tipografiei unde aveau loc certurile astea amicale, câteva vorbe ajunseră şi la urechile fraţilor Cointet; ei aflară astfel despre speculaţia plănuită de Ève şi socotiră necesar să pună beţe-n roate

[305] *din Franţa şi Navara* – de pe întreg teritoriul francez; formula se datorează faptului că regatul Navarei, vecin eu Spania şi condus din secolul al XIII-lea de prinţi francezi, nu a fost anexat definitiv Franţei decât în 1607, de către Henric al IV-lea.

acestei încercări ce-i putea aduce bietei femei o oarecare îmbelşugare.

— Trebuie s-o lovim, să-i piară cheful de negustorie, îşi ziseră cei doi fraţi.

Unul dintre cei doi Cointet, care conducea tipografia, îl întâlni pe Cérizet şi îi propuse să facă pentru ei câteva corecturi, ca să-l mai uşureze pe corectorul lor, care nu mai dovedea. Lucrând câteva ceasuri pe noapte, Cérizet câştigă mai mult la fraţii Cointet decât la David Séchard într-o zi întreagă. Urmară de aici legături între Cointet şi Cérizet, căruia aceştia îi recunoscură mari însuşiri şi îl plânseră că se afla într-o situaţie atât de puţin potrivită pentru el.

— Ai putea, îi zise într-o zi unul dintre fraţii Cointet, să ajungi şef de atelier într-o tipografie mare, unde să câştigi şase franci pe zi, iar cu inteligenţa dumitale, într-o bună zi, n-ar fi exclus să ai partea dumitale în afacere.

— La ce-mi foloseşte că pot fi un bun şef de atelier? răspunse Cérizet; sunt orfan, fac parte din contingentul viitor şi, dacă voi cădea la sorţi, cum am să scap?

— Dacă i-ai fi de folos cuiva, răspunse bogatul tipograf, poate că ţi-ar plăti acela suma de oare ai nevoie ca să scapi.

— Asta n-o s-o facă *fraierul* meu! zise Cérizet.

— Cine ştie? poate că până atunci o să descopere secretul pe care îl caută.

Vorbele acestea fură spuse în aşa fel, încât să trezească cele mai rele gânduri în mintea celui care le asculta; şi atunci Cérizet zvârli fabricantului de hârtie o privire echivalentă cu cea mai pătrunzătoare întrebare.

— Nu ştiu cu ce se ocupă, răspunse el cu prudenţă, văzând că proprietarul tace, dar nu e el om să umble după litere prin lăzile din odăiţa în care nu ştiu ce tot meştereşte!

— Uite, amice, zise tipograful luând şase foi din *Enoriaşul diocezei* şi întinzându-i-le lui Cérizet, dacă poţi să corectezi astea până mâine, capeţi optsprezece franci. Noi nu suntem oameni răi; îi dăm să câştige bani chiar şi şefului de

atelier al concurentului nostru! Mai mult, am putea s-o lăsăm pe doamna Séchard să se apuce de *Almanahul Ciobanilor* şi s-o sărăcim; totuşi, îţi dăm voie să-i spui că am început şi noi un *Almanah al Ciobanilor* şi că, prin urmare, n-o să ajungă dumneaei cea dintâi pe piaţă…

Se înţelege acum pentru ce Cérizet mergea atât de încet cu culegerea almanahului.

Aflând că fraţii Cointet îi tulburau mica ei speculaţie. Ève fu cuprinsă de spaimă şi socoti că înştiinţarea destul de vicleană primită prin Cérizet era o dovadă a credinţei lui; în curând însă surprinse la el unele semne de prea vie curiozitate, pe care ea le puse pe seama vârstei.

— Cérizet, ti spuse ea într-o dimineaţă, totdeauna stai lângă uşă şi îl aştepţi pe domnul Séchard când trece ca să bagi de seamă ce ascunde, te uiţi în curte de câte ori iese din atelierul de topit sulurile, în loc să-ţi isprăveşti de cules almanahul. Nu-i frumos ce faci, mai ales când mă vezi pe mine, soţia lui, respectându-i tainele şi trudindu-mă atâta ca să-l las pe el liber să-şi caute de treabă. Dacă nu ţi-ai pierde vremea, almanahul ar fi gata, Kolb l-ar şi vinde acuma, iar fraţii Cointet nu ne-ar mai sta în cale.

— Ei, cucoană, răspunse Cérizet, pentru doi franci pe zi, cât câştig eu aici, nu crezi că e destul dacă vă culeg de cinci franci? Păi, de n-aş avea de făcut corecturi seara pentru fraţii Cointet, aş muri de foame!

— De tânăr eşti nerecunoscător, ai să ajungi departe, răspunse Ève, lovită în inimă nu atât de tânguielile lui Cérizet, cât de grosolănia glasului şi de privirile-i ameninţătoare.

— Oricum o fi, n-o să ajung prea departe când am ca jupân o femeie, pentru că atunci luna nu are totdeauna treizeci de zile.

Jignită în demnitatea ei de femeie, Ève îl fulgeră pe Cérizet cu o privire şi se urcă la ea în cameră. Când David veni la masă, îi spuse:

— Dragul meu, tu ai încredere în secătura asta de

Cérizet?

— Cérizet! răspunse el. Ehei! e doar copilul meu, eu l-am crescut şi eu l-am învăţat meseria. Mulţumită mie a ajuns ce este. E ca şi cum l-ai întreba pe tată dacă are încredere în copilul lui...

Ève îi spuse soţului că Cérizet făcea corecturi pentru Cointet.

— Bietul băiat! trebuie să trăiască şi el, răspunse David cu umilinţa unui patron aflat în culpă.

— Da; însă, dragul meu, uite care e deosebirea dintre Kolb şi Cérizet: Kolb bate zilnic douăzeci de leghe, cheltuieşte mai puţin de un franc şi ne aduce şapte, opt, şi uneori nouă franci de pe urma foilor vândute, dar nu-mi cere decât francul lui, cheltuiala.

Kolb şi-ar tăia mai curând o mână, decât să apese mânerul vreunei prese de la Cointet, şi nici nu ar cotrobăi prin lucrurile pe care le arunci tu în curte, chiar de i s-ar da şi trei mii de franci; pe câtă vreme Cérizet le adună şi le cercetează.

Sufletele curate ajung cu greu să creadă în răutate, în nerecunoştinţă; iar apoi, când îşi dau în sfârşit seama de toată stricăciunea omenească, se ridică la o îngăduinţă care e ultima treaptă de dispreţ.

— Hei! simplă curiozitate de ştrengar din Paris exclamă deci David.

— Atunci, dragul meu, fă-mi plăcerea să vii în atelier, ca să vezi şi tu cât a lucrat ştrengarul tău de o lună încoace şi să-mi spui dacă, în luna asta, n-ar fi putut să isprăvească almanahul.

După masă, David recunoscu că almanahul ar fi trebuit să fie cules într-o săptămână; apoi, aflând că fraţii Cointet pregăteau unul la fel, veni în ajutorul soţiei sale: îl opri pe Kolib să mai vândă foile cu poze şi conduse el însuşi tot lucrul din atelier; pregăti cu mâna lui o formă pe care Kolb trebui s-o tragă împreună cu Marion, în vreme ce el însuşi o trase pe cealaltă cu Cérizet, supraveghind tirajele cu

cerneluri de diferite culori. Fiecare culoare cere câte o tipărire. Patru cerneluri deosebite cer deci patru tiraje. Tipărit de patru ori în loc de o singură dată, *Almanahul Ciobanilor* costă deci atât de mult, încât se fabrică numai în atelierele din provincie, unde mâna de lucru şi dobânzile capitalului din tipografie sunt aproape nule. Acest produs, oricât ar fi el de grosolan, este prin urmare interzis tipografiilor care scot lucrări frumoase. Pentru întâia oară de la plecarea bătrânului Séchard, se putu vedea în atelierul acela vechi două prese lucrând deodată. Deşi almanahul era, în genul lui, o capodoperă, totuşi Ève fu silită să-l dea cu două centime jumătate, deoarece fraţii Cointet îl dădură pe al lor cu trei centime revânzătorilor; cheltuielile şi le scoase de la revânzători şi câştigă doar din vânzările directe făcute de Kolb; totuşi speculaţia nu izbuti.

Văzându-se bănuit de frumoasa-i stăpână, Cérizet îi deveni în sinea sa vrăjmaş: „Mă bănui tu, dar o să mă răzbun eu!” îşi zise el. Aşa-i făcut ştrengarul din Paris. Cérizet primi deci de la domnii Cointet câştiguri vădit prea mari pentru corecturile pe care le lua de la biroul lor în fiecare seară şi pe care le aducea înapoi în fiecare dimineaţă. Întârziind tot mai mult la vorbă cu dânşii, se împrieteni cu ei şi începu să întrevadă posibilitatea de a scăpa de armată, cu care mereu îl momeau; şi, în loc să aibă ei nevoie să-l corupă, fraţii Cointet auziră din partea lui primele vorbe despre spionarea şi exploatarea secretului după oare umbla David.

Îngrijorată, văzând cât de puţin se putea bizui pe Cérizet şi în imposibilitate de a găsi un alt Kolb, Ève se hotărî să-l dea afară pe singurul lor culegător în care instinctul ei de soţie iubitoare presimţea un trădător; însă, cum aceasta însemna pieirea tipografiei, ea luă o hotărâre bărbătească: îl rugă în scris pe domnul Métivier, corespondentul lui David Séchard, al firmei Cointet şi al aproape tuturor fabricanţilor de hârtie din departament, să publice în *Ziarul Librarilor,* la Paris, anunţul următor:

Cedăm tipografie în plină activitate, cu material şi brevet, situată în Angoulême. A se adresa, pentru condiţiuni, la domnul Métivier, în strada Serpente.

După ce citiră numărul de ziar în care se afla acest anunţ, fraţii Cointet îşi ziseră:

— Femeiuşcă asta nu-i lipsită de cap, a venit vremea să punem mâna pe tipografia ei, dându-i cât îi trebuie ca să trăiască; altfel, s-ar putea să avem de înfruntat un adversar puternic în urmaşul lui David, iar interesul nostru e să ştim ce se petrece în atelierul acela.

Mânaţi de acest gând, fraţii Cointet veniră să-i vorbească lui David Séchard. Ève, căreia cei doi fraţi i se adresară, simţi o mare bucurie văzând efectul rapid al şiretlicului ei, deoarece concurenţii nu-i ascunseră intenţia de a-i propune domnului Séchard să facă tipărituri în contul lor: erau aglomeraţi de lucrări, presele lor nu mai pridideau, mai ceruseră lucrători şi de la Bordeaux şi se făceau forte să dea de lucru şi celor trei prese ale lui David.

— Domnilor, le spuse ea celor doi fraţi Cointet în timp ce Cérizet se duse să-i anunţe lui David sosirea confraţilor, soţul meu a cunoscut la firma Didot lucrători foarte buni, cinstiţi şi muncitori; îşi va alege, de bună seamă, un urmaş dintre cei mai destoinici... Nu-i mai bine să-ţi vinzi întreprinderea pe douăzeci de mii de franci, care ne asigură o rentă de o mie de franci, decât să pierzi o mie de franci pe an cu meseria la care ne obligaţi dumneavoastră? De ce aţi fost geloşi pe mica noastră speculaţie cu almanahul, care aparţinea de altfel acestei tipografii?

— Hei, doamnă, pentru ce nu ne-aţi spus-o dinainte? Ne-am fi ferit să vă facem concurenţă în această afacere, răspunse curtenitor acela dintre fraţi căruia i se zicea Cointet cel mare.

— Haida-de, domnilor! dumneavoastră n-aţi început să faceţi almanahul decât după ce aţi aflat de la Cérizet că tipăresc eu o asemenea lucrare.

Spunând aceste vorbe cam repezit, ea îl privi pe Cointet

cel mare şi îl făcu să-şi plece privirea. Dobândi astfel dovada trădării lui Cérizet.

Acest Cointet, conducătorul fabricii de hârtie şi al întregii afaceri, era mult mai iscusit negustor decât fratele său Jean, care, de altminteri, conducea tipografia cu mare pricepere, dar a cărui capacitate se putea asemui cu a unui colonel, pe câtă vreme Boniface era un general căruia Jean îi lăsa comandamentul suprem. Boniface, om uscat şi slab, cu faţa buboasă şi galbenă ca ceara, cu gura strânsă, cu ochi ca de pisică, nu se înfierbânta niciodată; asculta cu o linişte smerită cele mai mari injurii şi răspundea cu glas domol. Se ducea la biserică, se spovedea şi

Se împărtăşea. Îşi ascundea sub o purtare făţarnică, sub o înfăţişare aproape molatică, îndărătnicia, ambiţia de preot şi lăcomia de negustor însetat de bogăţie şi onoruri. Încă din 1820, Cointet cel mare îşi dorea tot ceea ce burghezia a căpătat după aceea prin revoluţia din 1830[306]. Urând aristocraţia, indiferent în materie religioasă, era bisericos la fel cum Bonaparte a fost montaniard[307]. Şira spinării i se pleca în faţa nobilimii şi a cârmuirii cu o uimitoare mlădiere, omul făcându-se mic, umil şi supus. În sfârşit, ca un ultim amănunt, foarte preţios pentru cei obişnuiţi să trateze afaceri, Boniface purta ochelari cu sticle albastre, îndărătul cărora îşi ascundea privirea, sub pretextul de a-şi apăra vederea de strălucirea luminii dintr-un oraş expus mult la soare datorită altitudinii sale şi în care străzile şi casele sunt orbitor de albe. Deşi de o statură

[306] *tot ceea ce burghezia a căpătat... prin revoluţia din 1830* – Revoluţia din 1830 a însemnat pentru burghezia franceză desfiinţarea definitivă a absolutismului, drepturi politice lărgite şi, mai ales, posibilităţi economice noi; din 1830, începe ceea ce s-a numit „domnia bancherilor”.

[307] *cum Bonaparte a fost montaniard* – Convingerile revoluţionare ale lui Bonaparte, care se declara partizan al grupării din Convenţiune ce reprezenta stânga (numită „Montagne” = munte, pentru că locul ei era în partea cea mai de sus a sălii), s-au dovedit nesincere, de vreme ce, ulterior, el a trecut la dictatura personală.

cu puţin peste mijlocie, părea înalt totuşi din cauza slăbiciunii lui care dovedea muncă intensă precum şi o gândire în veşnică fierbere. Înfăţişarea-i iezuitică era completată de un păr lins, cărunt, lung, tuns preoţeşte şi de un costum care, de şapte ani încoace, se compunea din pantaloni negri, o vestă neagră şi o *levită* (termen meridional pentru redingotă) dintr-un postav de culoare castanie. I se zicea Cointet cel mare, ca să se deosebească de fratele său, căruia i se spunea Cointet cel gras, zugrăvindu-se astfel contrastul existent atât între statura, cât şi între însuşirile celor doi fraţi, la fel de primejdios: de altminteri. Într-adevăr, Jean Cointet, gras ca un flamand, cu faţa arsă de soare, mic şi scurt, pântecos ca Sancho[308], cu zâmbetul pe buze, lat în spate, contrasta izbitor cu fratele său mai mare. Jean nu se deosebea de acesta numai la înfăţişare şi la inteligenţă, ci avea şi păreri aproape liberale, era de *centru-stânga,* nu se ducea la biserică decât duminica şi se înţelegea de minune cu negustorii liberali. Unii dintre comercianţii din Houmeau susţineau că deosebirea aceasta de păreri era doar o prefăcătorie a celor doi fraţi. Cointet cel mare exploata cu dibăcie aparenta simplitate a fratelui său şi se slujea de Jean ca de o măciucă. În sarcina lui Jean cădeau cuvintele grele, execuţiile ce nu se potriveau cu blândeţea celuilalt frate. Jean avea dreptul să se înfurie, să zbiere, să vie cu propuneri inacceptabile, care le făceau pe acelea ale fratelui să pară mai blânde; şi amândoi ajungeau în felul acesta, mai devreme sau mai târziu, să-şi atingă scopul.

Ève, cu tactul propriu femeilor, ghici repede caracterul celor doi fraţi; aşa că se ţinu în defensivă în faţa unor adversari atât de periculoşi. David, pus în curent de soţie, ascultă foarte distrat propunerile duşmanilor.

— Înţelegeţi-vă cu soţia mea, le zise el celor doi Cointet

[308] *pântecos ca Sancho* – Creat de Cervantes în contrast cu deşiratul cavaler rătăcitor Don Quijote, scutierul acestuia, ţăranul Sancho Pança e gros şi pântecos.

ieşind din biroul atelierului ca să se întoarcă în micu-i laborator; ea cunoaşte tipografia mai bine decât mine. Eu mă ocup de altceva, de un lucru care mă va face să câştig mai mult decât cu întreprinderea asta nenorocită şi să-mi răscumpăr pierderile pricinuite de dumneavoastră…

— Cum aşa? întrebă râzând Cointet cel gras.

Ève îi aruncă o privire, vrând să-i recomande prudenţă.

— Veţi fi tributarii mei, dumneavoastră şi toţi cei care consumă hârtie, răspunse David.

— Şi după ce umbli dumneata? întrebă Benoit-Boniface Cointet.

Când Boniface dădu drumul întrebării, cu glas blând şi insinuant, Ève se uită iar la soţul ei, îndemnându-l din priviri să nu răspundă nimic sau să răspundă ceva care să nu însemne nimic.

— Umblu să fabric hârtie cu cincizeci la sută mai ieftină decât cea de azi…

Şi plecă fără să vadă privirea schimbată de cei doi fraţi şi prin care îşi ziceau: „Omul ăsta era făcut să fie inventator; nu poţi să plesneşti de sănătate şi să stai de pomană! Să-l exploatăm!” zicea Boniface. — „Dar cum?” întreba Jean.

— David se poartă cu dumneavoastră cum se poartă şi cu mine, spuse doamna Séchard. Probabil că numele meu nu-i inspiră încredere, şi când mă arăt curioasă îmi aruncă fraza asta, care la urma urmei e doar un program.

— Dacă soţul dumneavoastră poate realiza acest program, desigur că va face avere mult mai repede decât cu tipografia, şi nu mă mai mir că nu-şi vede de atelier, reluă Boniface întorcându-şi privirea înspre atelierul pustiu în care Kolb, stând pe o scândură, îşi ungea pâinea cu mujdei de usturoi; nouă însă ne-ar încurca socotelile dacă tipografia asta ar cădea pe mâinile unui concurent harnic, neastâmpărat şi ambiţios, şi poate că împreună, dumneavoastră şi cu noi, am ajunge la o învoială. Dacă, de pildă, aţi primi să-i închiriaţi pe o sumă oarecare utilajul dumneavoastră unuia din lucrătorii noştri, care ar lucra

pentru noi, sub firma dumneavoastră (se obişnuieşte! a Paris), i-am da îndeajuns de lucru băiatului aceluia ca să-şi îngăduie să vă plătească o chirie foarte bună, iar dumneavoastră să realizaţi un oarecare profit...

— Asta depinde de sumă, răspunse Ève Séchard. Cât vreţi să daţi? adăugă ea uitându-se la Boniface, în aşa fel încât să-şi dea şi el seama că îi înţelesese prea bine planul.

— Păi, ce pretenţii aţi avea dumneavoastră? sări Jean Cointet.

— Trei mii de franci pe şase luni, zise ea.

— Heei! dragă cuconiţă, spuneai adineauri că ţi-ai vinde tipografia pe douăzeci de mii de franci, replică blând de tot Boniface. Dobânda la douăzeci de mii de franci nu se ridică decât la o mie două sute de franci, cu şase la sută.

Eve rămase câteva momente fără grai şi recunoscu atunci cât de preţioasă e discreţia în afaceri.

— Vă veţi servi de presele noastre, de literele noastre, cu care v-am dovedit că ştiu încă să mai fac mici afaceri, reluă ea, şi, pe deasupra, mai avem şi chirii de plătit domnului Séchard bătrânul, care nu ne copleşeşte cu darurile lui.

După o luptă de două ore, Ève obţinu două mii de franci pentru şase luni, din care o mie să fie plătiţi înainte. Când învoiala se făcu, cei doi fraţi o înştiinţară că aveau de gând să facă contractul de închiriere pe numele lui Cérizet. Ève nu-şi putu ascunde un gest de surprindere.

— Nu-i mai bine să luăm pe cineva care cunoaşte atelierul? zise Cointet cel gras.

Ève îi salută pe cei doi fraţi, fără să răspundă, şi-şi puse în gând să-l supravegheze ea însăşi pe Cérizet.

— Ei, vasăzică, duşmanii ne-au intrat în casă! îi zise râzând David soţiei sale când, aşezându-se la masă, ea îi arătă actele ce trebuiau semnate.

— Oho! spuse ea, răspund eu de Kolb şi de Marion; ei doi or să îngrijească de toate. Şi, pe urmă, ne-am făcut o rentă de patru mii de franci de pe urma unui inventar industrial

care ne costa bani, iar tu ţi-ai asigurat un an ca să-ţi realizezi speranţele!

— Erai făcută, aşa cum mi-ai spus atunci pe malul apei, să fii soţia unui inventator! zise Séchard strângând cu dragoste mâna soţiei sale.

Dacă gospodăria lor avu o sumă îndestulătoare ca să treacă iarna, în schimb se găsi sub supravegherea lui Cérizet, şi fără să ştie, depinzând de Cointet cel mare.

— Am pus mâna pe ei! îi zise, ieşind, directorul fabricii de hârtie fratelui său tipograful. Bieţii oameni se vor deprinde să primească chiria tipografiei; se vor bizui pe asta şi vor face datorii. Peste şase luni, nu mai reînnoim închirierea şi o să vedem atunci ce ascunde acolo geniul nostru, căci îi vom propune să-l scoatem din încurcătură numai dacă ne asociază şi pe noi la exploatarea descoperirii sale.

Dacă vreun negustor şiret l-ar fi putut vedea pe Cointet cel mare rostind: *dacă ne asociază şi pe noi,* ar fi priceput că primejdia unirii a doi soţi la primărie este mai mică decât unirea a doi asociaţi la Tribunalul de comerţ. Nu era oare de ajuns că aceşti vânători aprigi se şi aflau pe urmele vânatului lor? David şi soţia sa, ajutaţi numai de Kolb şi de Marion, vor fi în stare să lupte cu vicleşugurile unui Boniface Cointet?

Când sosi vremea ca doamna Séchard să nască, hârtia de cinci sute de franci trimisă de Lucien, împreună cu a doua rată a lui Cérizet, le îngăduiră să facă faţă tuturor cheltuielilor. Ève, maică-sa şi David, care se credeau uitaţi de Lucien, simţiră atunci o bucurie la fel cu aceea ce le-o dădeau primele succese ale poetului, al cărui debut în gazetărie făcu la Angoulême încă şi mai multă vâlvă decât la Paris.

Moleşit de o siguranţă înşelătoare, David se clătină pe picioare când primi de la cumnatu-său acest bilet crud:

Dragă David, am negociat la Métivier trei poliţe semnate

de tine, la ordinul meu, cu scadenţa de una, de două şi de trei luni. Între această negociere şi sinuciderea mea, am ales acest mijloc dezgustător care, de bună seamă, îţi va pricinui multe necazuri, îţi voi explica eu în ce nevoi mă zbat şi voi căuta de altfel să-ţi trimit banii la scadenţă.

Arde-mi scrisoarea, nu le spune nimic surorii şi nici mamei, căci îţi mărturisesc că m-am bizuit pe eroismul tău, binecunoscut de

Fratele tău disperat,
Lucien de Rubempré

— Bietul tău frate, îi zise David soţiei, care tocmai se dădea jos din patul de lăuză, se zbate în nişte groaznice încurcături; i-am trimis trei poliţe de câte o mie de franci, pe o lună, două şi trei; ia notă de ele.

Apoi o porni pe câmp ca să se ferească de lămuririle pe care soţia voia să i le ceară. Dar, tălmăcind împreună cu mama ei fraza aceasta, izvor al celor mai negre presimţiri, Ève, de mai multă vreme îngrijorată de tăcerea fratelui, se hotărî să facă un pas la care altfel nici nu s-ar fi gândit. Rastignac venise să petreacă în familie câteva zile şi spusese despre Lucien lucruri destul de urâte pentru ca veştile acestea de la Paris, comentate de toţi cei ce şi le treceau din gură în gură, să nu ajungă şi până la urechile surorii şi mamei ziaristului. Ève se duse la doamna de Rastignac, rugând-o să-i mijlocească o întrevedere cu fiul său, căruia îi încredinţă toate temerile, cerându-i să-i spună tot adevărul asupra situaţiei lui Lucien la Paris. Ève află de legătura fratelui său cu Coralie, de duelul cu Michel Chrestien, pricinuit de trădarea lui faţă de d’Arthez, în sfârşit, toate circumstanţele vieţii lui Lucien, înveninate de un *dandy* spiritual care se pricepu să-şi îmbrace ura şi invidia cu haina milei, cu forma prietenească a patriotismului îngrijorat de viitorul unui om mare, precum şi în culorile unei admiraţii sincere pentru talentele unui fiu al Angoulême-ului, atât de crunt compromis. Vorbi despre

greşelile săvârşite de Lucien şi care îl costaseră pierderea protecţiei celor mai de vază persoane şi a ordonanţei ce-i conferea stema şi numele de Rubempré.

— Doamnă, dacă fratele dumneavoastră ar fi fost bine povăţuit, astăzi ar fi copleşit de onoruri şi totodată soţul doamnei de Bargeton; dar, ce vreţi? el a părăsit-o, a insultat-o. Iar dânsa a devenit contesa Sixte du Châtelet, spre marea ei părere de rău, pentru că îl iubea pe Lucien.

— E cu putinţă?... exclamă doamna Séchard.

— Fratele dumneavoastră e ca un pui de vultur orbit de întâile raze de lux şi de glorie. Când cade un vultur, cine poate şti în ce fund de prăpastie se va opri? Prăbuşirile unui om mare se măsoară totdeauna după înălţimea la care se ridicase.

Ève se întoarse acasă înspăimântată de această din urmă frază, care îi străpunse inima ca o săgeată. Rănită în adâncul sufletului, păstră cea mai adâncă tăcere, însă multe lacrimi i se prelinseră pe obraji, ca şi pe fruntea copilului pe care îl alăpta. Ne vine atât de greu să ne despărţim de iluziile la care spiritul de familie ne dă dreptul şi care se nasc odată cu viaţa, încât Ève nu-l crezu pe Eugène de Rastignac şi voi să audă glasul unui prieten adevărat. Îi scrise deci o scrisoare înduioşătoare lui d'Arthez, a cărui adresă o avea de la Lucien, de pe timpul când acesta era entuziasmat de cenaclu, şi iată răspunsul pe care-l primi:

Doamnă,

Îmi cereţi să vă scriu adevărul asupra vieţii pe care o duce la Paris fratele dumneavoastră, vreţi să fiţi lămurită asupra viitorului său, şi, spre a mă face să vă răspund cu sinceritate, îmi repetaţi ceea ce v-a spus domnul de Rastignac, întrebându-mă dacă acele fapte sunt adevărate. În ceea ce mă priveşte, doamnă, trebuie să rectific, spre lauda lui Lucien, destăinuirile domnului de Rastignac.

Fratele dumneavoastră a avut remuşcări, a venit acasă la mine să-mi arate critica lucrării mele, spunându-mi că nu se poate hotărî s-o publice, cu toată primejdia la care nesupunerea faţă de ordinele partidului său o expunea pe o persoană foarte dragă lui. Din nefericire, doamnă, datoria unui scriitor este să înţeleagă pasiunile, de vreme ce îşi face o glorie din a le exprima: am priceput aşadar că, între o iubită şi un prieten, prietenul trebuia jertfit, l-am uşurat fratelui dumneavoastră crima: i-am corectat eu însumi articolul libellicid[309] *şi i l-am aprobat pe de-a-ntregul. Mă mai întrebaţi dacă Lucien şi-a păstrat preţuirea şi prietenia mea. Aici, răspunsul e greu de dat. Fratele dumneavoastră a apucat o cale ce-l va duce la pierzanie. În clipa aceasta, îi plâng de milă*; *în curând însă îl voi fi uitat în chip voit, nu atât pentru ceea ce a făcut, cât pentru ceea ce are să mai facă. Lucien al dumneavoastră e un om de poezie şi nu un poet, visează dar nu gândeşte, se frământă, dar nu creează. Într-un cuvânt, îngăduiţi-mi să vă spun, e o femeiuşcă din acelea cărora le place să pară a fi cineva*, *păcatul cel mare al francezilor. În felul acesta Lucien îşi va sacrifica întotdeauna pe cel mai bun prieten, plăcerii de a-şi arăta spiritul. Ar iscăli chiar mâine un pact cu diavolul, dacă acest pact i-ar oferi pentru câţiva ani o viaţă de glorie şi de lux. N-a mers el oare şi mai departe când şi-a schimbat viitorul pe desfătările trecătoare ale unui trai în văzul tuturor cu o actriţă? În momentul acesta, tinereţea, frumuseţea, devotamentul acelei femei, care îl adoră, îi ascund primejdiile unei situaţii pe care nici gloria, nici succesul, nici banii n-o fac să fie acceptată de lume. La fiecare nouă ispitire, fratele dumneavoastră n-o să ţină seamă, întocmai ca şi azi, decât de plăcerile momentului. Nu vă temeţi, Lucien n-o să ajungă chiar până la crimă, n-ar avea tăria necesară; ar accepta însă în schimb o crimă gata făcută, s-ar împărtăşi din foloasele ei fără să-i fi împărtăşit primejdiile: ceea ce e socotit ca un lucru îngrozitor de către*

[309] *articolul libellicid* – articolul care ucide o carte („libellum”).

toată lumea, chiar şi de către cei mai mari ticăloşi. O să-i fie scârbă lui însuşi de sine, se va căi; dar, nevoia revenind, o va lua de la început, căci voinţa îi lipseşte; în faţa ispitelor voluptăţii e fără putere, ca şi în faţa satisfacerii ambiţiilor sale celor mai mărunte. Leneş ca toţi oamenii de poezie, se crede dibaci ascunzându-şi greutăţile în loc să le înfrângă. La cutare oră, va avea curaj; dar la cutare alta, va fi slab. Şi nu trebuie nici să-l lăudăm pentru curaj, nici să-l osândim pentru slăbiciune. Lucien e ca o harpă ale cărei corzi se întind sau se destind după cum se schimbă atmosfera. Ar putea să scrie o carte frumoasă într-o stare de mânie sau de fericire, şi să nu-i mai pese de succes, după ce-l dorise. Din primele zile ale sosirii lui la Paris, a căzut pe mâinile unui tânăr fără moralitate, dar a cărui ştiinţă de a se descurca printre greutăţile vieţii literare l-a uluit. Acest scamator l-a cucerit pe de-a-ntregul pe Lucien, l-a târât într-o viaţă lipsită de demnitate, peste care, din nefericire pentru el, amorul şi-a aşternut mantia-i vrăjită. Prea repede acordată, admiraţia e un semn de slăbiciune: nu trebuie să plătim cu aceeaşi monedă pe saltimbanc şi pe poet. Noi am fost cu toţii necăjiţi, jigniţi chiar, de preferinţa acordată intrigii şi neonestităţii literare asupra curajului şi onoarei celor ce-l sfătuiau pe Lucien să primească lupta în loc de a sfeterisi succesul, să se arunce În arenă, În loc să cânte în fanfara de bilei. Lumea, doamnă, este, printr-o ciudăţenie greu de desluşit, plină de îngăduinţă faţă de tinerii de acest soi; îi iubeşte; se lasă păcălită de aparenţa frumoasă a darurilor înşelătoare; de la ei, nu cere nimic, le scuză toate greşelile, le consideră firi desăvârşite, nevrând să le vadă decât părţile frumoase; îi răsfaţă necontenit. Dimpotrivă, faţă de firile puternice şi desăvârşite, este de o severitate fără margini. Purtându-se astfel, lumea, atât de nedreaptă la prima vedere, este poate sublimă. Petrece pe seama măscăricilor fără să le ceară altceva decât plăcerea şi îi uită cu repeziciune; pe câtă vreme, ca să-şi plece genunchiul în faţa măreţiei, îi cere virtuţi dumnezeieşti. Fiecare lucru cu

legea lui: diamantul etern trebuie să fie fără pată; creaţia momentană a modei are dreptul să fie uşoară, bizară şi fără miez. De aceea, cu toate greşelile lui, se poate întâmpla ca Lucien să izbândească; îi va fi de ajuns să se folosească de noroc sau să-şi găsească o tovărăşie bună; însă, dacă întâlneşte în cale un înger rău, va coborî până în fundul iadului. E o strălucită îmbinare de calităţi frumoase brodate pe o pânză prea slabă; vârsta va destrăma florile nelăsând decât ţesătura; iar dacă aceasta e rea, va părea o zdreanţă. câtă vreme Lucien e încă tânăr, va plăcea tuturor; dar, la treizeci de ani, ce se va alege de el? Aceasta e întrebarea pe care trebuie să şi-o pună toţi aceia ce-l iubesc sincer. Dacă aş fi singurul care gândesc astfel despre Lucien, poate că m-aş fi ferit să vă pricinuiesc atâta supărare cu sinceritatea mea; însă, în afară de faptul că a eluda cu banalităţi întrebările puse de dumneavoastră mi se părea nedemn şi de dumneavoastră, a cărei scrisoare e un strigăt de spaimă, şi de mine, căruia îmi faceţi prea multă cinste, prietenii mei care l-au cunoscut pe Lucien sunt cu toţii de aceeaşi părere: am socotit că-mi îndeplinesc deci o datorie arătându-vă adevărul, oricât de înfricoşător ar fi. De la Lucien te poţi aştepta la orice, şi în bine şi în rău. Aceasta este, într-un cuvânt, părerea noastră, şi la care se rezumă scrisoarea mea. Dacă întâmplarea va face ca poetul să se întoarcă la dumneavoastră, folosiţi-vă de toată influenţa pe care o aveaţi asupra lui ca să-l reţineţi În sinul familiei; deoarece, atâta vreme cât firea lui nu va căpăta fermitate, Parisul va fi mereu plin de primejdii pentru el. Pe dumneavoastră şi pe soţul dumneavoastră, vă numea îngerii săi păzitori; acum, de bună seamă că vă va fi uitat; îşi va aminti însă de dumneavoastră în clipa în care, bătut de vânturi şi de vijelii, nu ti va mai rămâne ca adăpost decât familia; păstraţi-i deci inima dumneavoastră, doamnă; odată şi odată, va avea nevoie de ea.

Primiţi, doamnă, sincerele omagii ale unui om căruia îi sunt cunoscute preţioasele dumneavoastră calităţi şi care

respectă prea mult îngrijorările dumneavoastră părinteşti pentru a nu vă oferi serviciile sale, numindu-se

Sluga dumneavoastră devotată,

D'Arthez

După două zile de la primirea acestei scrisori, Ève fu silită să ia o doică: nu mai avea lapte. Ea, care îşi făcuse un zeu din fratele ei, se gândea acum că a decăzut din cauza relei întrebuinţări a celor mai bune însuşiri; în fine, pentru ea, Lucien se bălăcea în mocirlă. Această făptură aleagă nu ştia să se târguiască cu cinstea, cu delicateţea, cu toate credinţele casnice cultivate în sânul familiei, rămas încă neprihănit şi luminos în fundul provinciei. David avusese prin urmare dreptate în prevederile sale. Când mâhnirea, care-i punea pe frunte culori plumburii, fu împărtăşită de Ève şi lui David, într-una dintre acele convorbiri limpezi în care doi soţi îndrăgostiţi îşi pot spune totul, David rosti numai cuvinte de mângâiere. Deşi îl podidiseră lacrimile văzând laptele soţiei secat de durere şi pe Ève deznădăjduită că nu-şi poate îndeplini datoria ei de mamă, o încurajă dându-i câteva speranţe.

— Vezi tu, draga mea, fratele tău a păcătuit prin imaginaţie. E atât de firesc ca un poet să-şi dorească haina de purpura şi de azur, să alerge cu grabă la petreceri! Se lasă furat de strălucire, de lux, cu atâta bună-credinţă, încât Dumnezeu îl iartă chiar atunci când lumea îl osândeşte!

— Dar pe noi ne ucide! exclamă biata femeie.

— Ne ucide astăzi, după cum ne-a salvat acum câteva luni, trimiţându-ne o parte din întâiul lui câştig! răspunse bunul David, care pricepu că deznădejdea soţiei trecea dincolo de orice margini şi că în curând dânsa va reveni la vechea dragoste pentru Lucien. Mercier spunea în al său *Tablou al Parisului*[310], acum vreo cincizeci de ani, că

[310] *Mercier în al său „Tablou al Parisului" – Louis-Sébastien Mercier* (1740—1814), scriitor deosebit de interesant prin poziţia sa de

literatura, poezia, literele şi ştiinţele, realizările cerebrale, nu pot asigura niciodată hrana cuiva; iar Lucien, în calitatea lui de poet, n-a crezut în experienţa a cinci secole. Secerişul ogoarelor stropite cu cerneală nu se face (când se face) decât după zece-doisprezece ani de la semănat, şi Lucien a luat drept snop nişte firişoare abia mijite. Cel puţin via fi învăţat ce e viaţa! După ce a fost înşelat de o femeie, avea să fie înşelat de lume şi de falsele prietenii. Experienţa câştigată şi-a plătit-o scump, asta-i tot. Strămoşii noştri ziceau: „Dacă un fiu se întoarce acasă cu amândouă urechile şi cu onoarea nepătată, toate sunt bune…”

— Onoare ai!… exclamă sărmana Ève. Vai! câte virtuţi n-a călcat Lucien în picioare!… A scris împotriva conştiinţei sale!… Şi-a atacat pe cel mai bun prieten!… A primit bani de la o actriţă!… S-a arătat cu ea în lume! Pe noi ne-a adus la sapă de lemn!…

— 01 asta încă nu-i nimic!… exclamă David, dar se opri.

Taina falsului săvârşit de cumnat era a-i scape şi, din nefericire, Ève, băgând de seamă gestul soţului, rămase cu o oarecare nelinişte.

— Cum, nimic? răspunse ea. De unde o să facem noi rost de trei mii de franci ca să plătim?

— Mai întâi, reluă David, vom reînnoi cu Cérizet contractul de închiriere a tipografiei. De şase luni, cei cincisprezece la sută, pe care Cointet i-i alocă din lucrările făcute pentru el, i-au adus şase sute de franci, şi a mai câştigat încă cinci sute de franci cu lucrări particulare.

— Dacă Cointet află de asta, poate că nu ne mai închiriază atelierul, poate că se vor teme de el, zise Ève; căci Cérizet e un om periculos.

— Hei! ce-mi pasă mie? exclamă Séchard; peste câteva zile o să fim bogaţi! Iar când Lucien va fi bogat, draga mea, o să aibă numai virtuţi…

---

precursor în preconizarea unui teatru pentru popor şi cu personaje din popor, este şi autorul unui *Tablou al Parisului* (1781—1790), frescă a moravurilor din timpul său.

— Ah! David, dragule, ce vorbă ţi-a scăpat de pe buze! Cu alte cuvinte, Lucien, lăsat pradă mizeriei, ar fi fără putere în faţa răului! Tu crezi despre el tot ce crede şi domnul d'Arthez! Nu există superioritate fără putere, şi Lucien e slab... Un înger pe care nu se cade să-l ispiteşti ce este?...

— E o fire care nu-i frumoasă decât în mediul ei, în sfera ei, în cercul ei. Lucien nu-i făcut pentru luptă; o să-l apăr eu. Ia te uită! sunt prea aproape de rezultat ca să nu-ţi arăt până unde am ajuns.

Scoase din buzunar câteva foi de hârtie albă de mărimea unui in-octavo, le flutură triumfător şi le puse pe genunchii soţiei.

— Un top de hârtie de-asta, format mare, n-o să coste mai mult de cinci franci, zise ol răsfoind mostrele dinaintea ochilor Èvei, pe chipiul căreia se arăta o surpriză ca de copil.

— Şi în ce fel ai obţinut probele astea? întrebă Ève.

— Cu o sită veche pe care am luat-o de la Marion, răspunse el.

— Prin urmare, nu eşti încă mulţumit? mai întrebă ea.

— Problema nu e fabricaţia, ci preţul de cost al pastei. Din păcate, draga mea, eu nu sunt decât unul dintre cei din urmă care au apucat pe calea asta spinoasă. Doamna Masson, încă din 1794, încerca să transforme hârtia tipărită în hârtie albă; a izbutit, dar cu ce preţ! În Anglia, pe la 1800, marchizul de Salisbury încerca, în acelaşi timp cu Séguin în 1801, în Franţa, să folosească paiele la fabricarea hârtiei. Trestia de pe la noi, *arundo phragmitis,* a servit la foile de hârtie pe care le ţii în mână. Mă voi folosi, însă, de urzici, de scaieţi; căci, spre a menţine preţul scăzut la materia primă, trebuie să întrebuinţăm substanţe vegetale care se găsesc prin bălţi şi locuri părăginite; ele nu costă mai nimic. Tot secretul stă în preparaţia la care urmează să fie supuse aceste tulpini. Până acum, procedeul meu nu e încă destul de simplu. Cu toate astea, sunt sigur că voi da şi

fabricării hârtiei în Franţa privilegiul de care se bucură literatura noastră, asigurându-i Franţei monopolul acestei fabricaţii, aşa precum englezii îl au pe cel al fierului, al cărbunelui sau al olăritului obişnuit. Vreau să fiu un Jacquard[311] al fabricării hârtiei.

Ève se ridică în picioare, plină de o mare înflăcărare şi admiraţie stârnite de simplitatea lui David; deschise braţele şi-l cuprinse la piept, lăsându-şi capul pe umărul lui.

— Mă răsplăteşti de parcă aş fi găsit ceea ce caut, îi zise el.

În loc de răspuns, Ève îi arătă faţa ei frumoasă înecată în lacrimi şi rămase o clipă fără să poată vorbi.

— Nu-l îmbrăţişez pe omul de geniu, îi zise ea, ci pe alinătorul meu! În schimbul unei glorii căzute, tu îmi dai o glorie care se ridică. Necazurile pricinuite de înjosirea fratelui, tu mi le înlocuieşti cu măreţia soţului... Da, da; vei fi măreţ ca un Graindorge, ca un Rouvet, ca un van Robais, ca persanul acela care a descoperit vopseaua de roibă[312], ca toţi oamenii despre care mi-ai vorbit tu, care au rămas necunoscuţi, pentru că, perfecţionând vreo industrie, au căutat să facă numai bine, nu şi vâlvă.

— Ce-or fi făcând ei acum?... se întreba Boniface.

Cointet cel mare se plimba prin piaţa du Mûrier cu Cérizet, uitându-se la umbrele celor doi soţi, desenate pe

[311] *Jacquard – Joseph-Marie Jacquard* (1752—1834), inventator strălucit, care, născut în oraşul ţesătorilor francezi (Lyon), a inventat un război de ţesut mecanic cu un mecanism atât de simplu şi de ingenios, încât un singur lucrător putea executa ţesături cu desene complicate, tot atât de uşor ca o ţesătură simplă.

[312] *Graindorge, Rouvet, Van Robais, persanul acela... – André Graindorge,* ţesător francez din secolul al XVI-lea, a inventat procedeul prin care se pot ţese figuri în pânză; despre *Jean Rouvet* (secolul al XVI-lea) se crede că a inventat transportul cu plutele; *Jean Van Robais* a instalat la Abbeville, în Franţa, în 1665, o fabrică de stofe, care le întreceau pe cele din Flandra spaniolă; Jean *Althen,* persan stabilit în Franţa în secolul al XVIII-lea, a aclimatizat aci cultura roibei, plantă din rădăcina căreia se extrage o vopsea roşie.

perdelele subţiri; venea zilnic, pe la miezul nopţii, să stea de vorbă cu Cérizet, care avea ordin să supravegheze cea mai mică mişcare a fostului său patron.

— Desigur că-i arată hârtia pe care a fabricat-o azi dimineaţă, răspunse Cérizet.

— Ce substanţe o fi folosit? întrebă fabricantul de hârtie.

— N-am putut ghici, răspunse Cérizet; am făcut o gaură în acoperiş, m-am căţărat sus şi l-am văzut pe fraierul meu, noaptea trecută, fierbându-şi pasta în cazanul de aramă; dar, oricât m-am uitat la grămada de lucruri aduse şi puse într-un colţ, n-am putut să-mi dau seama decât că materiile prime semănau cu nişte fuioare...

— Ajunge cât ai făcut, îi zise Boniface Cointet cu şiretenie în glas, mai mult n-ar fi cinstit!... Doamna Séchard o să-ţi propună să reînnoieşti contractul, spune-i că vrei să te faci tipograf, oferă-i jumătate din valoarea brevetului şi a materialelor şi, dacă o să consimtă, vino de-mi spune. În orice caz, tărăgăneşte cât poţi... Mai au vreun ban?

— Nicio leţcaie! zise Cérizet.

— Nicio leţcaie, repetă Cointet cel mare. „Ai mei sunt”, îşi zise el.

Firma Métivier şi firma Cointet-fraţii adăugau calitatea de bancher la meseria lor de comisionari în papetărie şi de tipografi; dar, pentru titlul acesta, nici nu se gândeau să plătească patenta. Fiscul nu descoperise încă mijlocul de a controla afacerile comerciale până-ntr-acolo, încât să-i silească pe toţi aceia care fac pe sub mână afaceri de bancă să plătească patenta de bancheri, care la Paris, de pildă, costă cinci sute de franci. Asta nu-i împiedică pe fraţii Cointet şi pe Métivier să fie ceea ce în limbajul bursei se cheamă *coţcari* şi să mânuiască între ei câteva sute de mii de franci trimestrial pe pieţele din Paris, Bordeaux şi Angoulême. Chiar în seara aceea, firma Cointet primise de la Paris cei trei mii de franci în poliţele falsificate de Lucien. Cointet cel mare clădise de îndată pe această datorie o formidabilă maşină îndreptată, după cum se va vedea,

împotriva răbdătorului şi sărmanului inventator.

A doua zi, la şapte dimineaţa, Boniface Cointet se plimba de-a lungul instalaţiei sale de captat apa ce alimenta marea-i fabrică de hârtie, şi a cărei larmă te asurzea. Îl aştepta acolo pe un tânăr de douăzeci şi nouă de ani, ieşit de vreo lună şi jumătate avocat pe lângă tribunalul de primă instanţă din Angoulême, şi numit Pierre Petit-Claud.

— Ai fost coleg la liceul din Angoulême cu David Séchard? întrebă Cointet cel mare salutându-l pe tânărul avocat, care se grăbise să răspundă chemării bogatului fabricant.

— Da, domnule, răspunse Petit-Claud mergând alături de Cointet cel mare.

— Te-ai mai văzut cu el?

— Ne-am întâlnit de vreo două ori de la întoarcerea lui. N-ar fi fost cu putinţă mai des, fiindcă eram prins la birou sau la tribunal în zilele de şedinţă, iar duminicile şi sărbătorile lucram să-mi împlinesc cunoştinţele, deoarece nu mă pot bizui decât pe mine ca să trăiesc…

Cointet cel mare dădu din cap în semn de încuviinţare.

— Când David şi cu mine ne-am revăzut, m-a întrebat cu ce mă ocup. I-am spus că, după ce am făcut dreptul la Poitiers, ajunsesem prim-secretar la maestrul Olivet şi speram ca într-o bună zi să trag foloase de pe urma acestui post… Îl cunoşteam mai bine pe Lucien Chardon, care-şi zice acum de Rubempré, amantul doamnei de Bargeton, marele nostru poet, în fine, cumnatul lui David Séchard.

— Atunci poţi să-i anunţi lui David numirea dumitale şi să-i oferi serviciile, spuse Cointet.

— Asta nu se face, răspunse tânărul avocat.

— N-a avut niciodată vreun proces, n-are avocat: s-ar putea totuşi, răspunse Cointet, privindu-l de sus, de dindărătul ochelarilor, pe avocăţel.

Fiu al unui croitor din Houmeau, dispreţuit de colegii din liceu, Pierre Petit-Claud părea să aibă o parte din fiere vărsată în sânge. Obrajii îi erau coloraţi şi pătaţi ca la cei cu

boli vechi, cu nopţi nedormite de sărăcie, cu gânduri şi sentimente urâte. Era repezit şi colţos, cum se zice în vorbirea de toate zilele. Vocea-i răguşită se potrivea cu acreala feţei, cu înfăţişarea-i slăbănoagă şi cu culoarea nehotărâtă a ochilor de coţofană. Ochii de coţofană, după o observaţie a lui Napoleon, sunt semnul necinstei. „Uită-te la cutare, îi zicea el lui Las Cases la Sfânta Elena[313], vorbindu-i despre unul dintre intimii lui pe care fusese silit să-l dea afară pentru nişte potlogării; nu ştiu cum am putut să mă înşel atâta vreme: are ochi de coţofană.” De aceea, după ce Cointet cel mare îl privi cu atenţie pe micul avocat slăbuţ, pătat de vărsat pe faţă, cu părul rar, cu început de chelie, când îl văzu dându-şi aere de om binecrescut, îşi zise: „E omul care-mi trebuie”. În adevăr, Petit-Claud, copleşit de dispreţul celorlalţi, ros de otrava parvenirii, avusese îndrăzneala, deşi fără avere, să cumpere cabinetul maestrului său cu treizeci de mii de franci, bizuindu-se pe vreo căsătorie ca să scape de datorii; şi, ca de obicei, se bizuia chiar pe maestru ca să-i găsească o soţie, căci predecesorul are totdeauna interesul de a-şi însura urmaşul, spre a-i da posibilitatea să-şi plătească slujba cumpărată. Petit-Claud se bizuia încă şi mai mult pe sine însuşi, căci avea o oarecare superioritate, rară în provincie, a cărei bază stătea în ura lui: ură mare, energie mare.

E multă deosebire între avocaţii de la Paris şi avocaţii din provincie, iar Cointet cel mare era prea şiret ca să nu tragă foloase de pe urma micilor patimi ce-i frământă pe avocaţii aceştia mici. La Paris, un avocat mai răsărit, şi din aceştia sunt mulţi, are ceva din calităţile unui diplomat: numărul afacerilor, gravitatea intereselor, importanţa chestiunilor ce-i sunt încredinţate îl scutesc de a privi procedura judiciară ca pe un mijloc de îmbogăţire. Armă ofensivă şi defensivă, procedura nu mai e pentru el, ca altădată, o

[313] *Las Cases* – contele *Emmanuel de Las Cases* (1766—1842) l-a însoţit pe Napoleon în exil, pe insula Sfânta Elena, şi şi-a redactat amintirile în faimosul *Memorial de la Sfânta Elena.*

sursă de câştiguri. În provincie, dimpotrivă, avocaţii nu se ţin decât de ceea ce la Paris se numeşte *hârţogărie,* puzderia aceea de mici acte ce încarcă peste măsură conturile de cheltuieli şi consumă hârtie timbrată. Chiţibuşurile acestea îl preocupă pe avocatul de provincie, care găseşte cheltuieli de făcut acolo unde avocatul de la Paris nu se preocupă decât de onorarii. Onorariile sunt ceea ce îi datorează clientul, în afară de cheltuieli, avocatului său pentru felul mai mult sau mai puţin dibaci cum a condus afacerea. Fiscului îi revine jumătate din cheltuieli, pe când onorariile îi revin în întregime avocatului. S-avem curajul s-o spunem! Onorariile plătite sunt rareori aceleaşi cu onorariile cerute şi datorate pentru serviciile făcute de un bun avocat. Avocaţii şi doctori! din Paris sunt, întocmai ca şi curtezanele faţă de iubiţii lor întâmplători, foarte neîncrezători în recunoştinţa clienţilor lor. Clientul, înainte şi după proces, ar putea alcătui, în adevăr, două minunate tablouri de gen, vrednice de Meissonier[314], la care ar avea încă multe de adăugat şi avocaţii onorifici. Mai există, între avocatul de la Paris şi avocatul din provincie, şi o altă deosebire. Avocatul de la Paris pledează rar, ia numai câteodată cuvântul la tribunal la câte o cerere de *référé*[315]; pe când, în 1822, în cele mai multe dintre departamentele ţării (de atunci încoace, avocaţii s-au înmulţit ca ciupercile), avocaţii mari îşi pledau ei înşişi procesele. Avocatul din provincie are viciile intelectuale ale avocatului mare, fără să fie scutit însă de împovărătoarele îndatoriri ale avocatului mic. Avocatul din provincie se transformă deci într-un limbut, într-un *clănţău,* şi-şi pierde limpezimea de gândire atât de necesară conducerii afacerilor ce i se

[314] *tablouri de gen, vrednice de Meissonier* – tablouri reprezentând scene din interior, momente din viaţa cotidiană, aşa cum picta, cu o mare grijă a detaliului, pictorul francez, debutant pe vremea lui Balzac, Ernest *Meissonier* (1815—1891).

[315] *o cerere de référé* – o cerere adresată preşedintelui tribunalului care, în caz de urgenţă, poate da de unul singur o sentinţă provizorie, care devine imediat executorie.

încredinţează. Dedublându-se astfel, un om superior întruneşte deseori în sine doi oameni mediocri. La Paris, avocatul jurisconsult, necheltuindu-se în vorbe la tribunal, nepledând adesea şi *pentru* şi *contra,* îşi poate păstra linia dreaptă în judecată. Chiar dacă pune în bătaie toată artileria Dreptului, chiar dacă scormoneşte prin tot arsenalul de mijloace pe care i le prezintă contradicţiile jurisprudenţei, îşi poate totuşi forma o convingere personală asupra afacerii pentru care se străduieşte să obţină câştig de cauză. Într-un cuvânt, gândirea ameţeşte mult mai puţin decât vorbirea. Tot vorbind, un om ajunge să creadă şi el ce spune; pe când contra gândirii poţi acţiona fără s-o viciezi şi poţi să-ţi dai osteneala să câştigi un proces nedrept fără să susţii că e şi drept, cum i se întâmplă avocatului pledant. De aceea, un jurisconsult bătrân de la Paris poate fi un bun judecător, mult mai sigur decât un avocat pledant bătrân. Un avocat de provincie are deci multe motive să fie un om mediocru: e pătimaş în lucrurile mărunte, se ocupă de afaceri mici, trăieşte din cheltuielile de judecată, abuzează de codul de procedură şi pledează! Într-un cuvânt, are multe scăderi. De aceea, când găseşti printre avocaţii de provincie un om de seamă, atunci acesta e cu adevărat superior.

— Credeam, domnule, că m-aţi chemat pentru afacerile dumneavoastră, răspunse Petit-Claud, transformând această observaţie într-o înţepătură îndreptată spre ochelarii de nepătruns ai lui Cointet cel mare.

— Să nu ne pierdem vremea cu fraze, replică Boniface Cointet. Ascultă-mă…

După vorbele acestea, care spuneau multe, Cointet se aşează pe o bancă, poftindu-l şi pe Petit-Claud să facă la fel.

— Când domnul du Hautoy trecu, în calitate de consul, prin Angoulême, în drum spre Valencia, o cunoscu aici pe doamna de Senonches, pe atunci domnişoara Zéphirine, şi avu cu ea o fată, îi spuse Cointet în şoaptă, la ureche, tovarăşului său… Da, reluă el văzând tresărirea lui Petit-

Claud, căsătoria domnişoarei Zéphirine se făcu îndată după ce dânsa născu în ascuns. Fetiţa, crescută la ţară la mama mea, este domnişoara Françoise de la Haye, de care are grijă doamna de Senonches, care, după obicei, îi e naşă. Cum maică-mea, fermieră la bătrâna doamnă de Cardanet, bunica domnişoarei Zéphirine. cunoştea taina singurei moştenitoare a familiilor Cardanet şi Senonches, am fost însărcinat să mă îngrijesc eu de fructificarea micii sume pe care domnul Francis du Hautoy o hărăzi pe atunci fiicei sale. Averea mi-am făcut-o cu acei zece mii de franci, care s-au urcat astăzi la treizeci de mii. Doamna de Senonches o să-i dea pupilei sale trusoul, argintăria şi câteva mobile; iar eu, băiete, pot să te fac bărbatul fetei, zise Cointet, punându-şi palma peste genunchii lui Petit-Claud. Luând-o în căsătorie pe Françoise de la Haye, îţi vei spori clientela cu aceea a unei bune părţi din aristocraţia Angoulême-ului. Căsătoria asta pe căi lăturalnice îţi deschide un viitor măreţ... Situaţia unui avocat o să le pară tocmai ce le trebuie: nu caută nici ei ceva mai mult, ştiu eu prea bine.

— Ce trebuie să fac?... întrebă lacom Petit-Claud, deoarece dumneavoastră îl aveţi pe maestrul Cachan ca avocat...

— Tocmai de aceea nici n-o să-l las dintr-odată pe Cachan ca să te iau pe dumneata, n-o să-ţi fiu client decât mai târziu, zise cu şiretenie Cointet. Ce trebuie să faci, prietene? Ei! păi să vezi de afacerile lui David Séchard. Nenorocitul ne datorează trei mii de franci în poliţe, n-o să ni-i plătească, dumneata o să-l aperi împotriva urmăririlor în aşa fel, încât să se bage în o mulţime de cheltuieli... N-avea nicio grijă, dă-i înainte, ridică incidente peste incidente. Doublon, portărelul meu, care va îi însărcinat să-l urmărească, sub conducerea lui Cachan, n-o să fie moale deloc... Cine ştie să asculte a şi înţeles despre ce e vorba. Acuma, tinere...

Se făcu o pauză ce vorbea de la sine, în timpul căreia cei doi oameni se priviră.

— Nu ne-am văzut niciodată, reluă Cointet, nu ţi-am spus nimic, nu ştii nimic despre domnul du Hautoy, nici despre doamna de Senonches, nici despre domnişoara de la Haye; iar când va veni vremea, peste vreo două luni, vei cere fata în căsătorie. Când vom avea nevoie să ne vedem, vii aici seara. Nu scrii nici măcar un rând.

— Vreţi deci să-l aduceţi pe Séchard la sapă de lemn? întrebă Petit-Claud.

— Nu tocmai; însă trebuie să-l ţinem câtva timp la închisoare…

— Şi în ce scop?

— Mă crezi atât de prost ca să-ţi spun? Dacă eşti deştept să ghiceşti, vei fi ca să şi taci.

— Bătrânul Séchard e bogat, zise Petit-Claud începând să intre în socotelile lui Boniface şi întrezărind o pricină de nereuşită.

— Câtă vreme trăieşte, tatăl n-o să-i dea nicio leţcaie fiului, iar fostul tipograf nici gând n-are să-şi tipărească anunţul mortuar…

— S-a făcut! spuse Petit-Claud, care se hotărî repede. Nu vă cer garanţii, sunt avocat; dacă mă trageţi pe sfoară, ne socotim noi!

„Secătura ţinteşte departe”, gândi Cointet salutându-l pe Petit-Claud.

A doua zi după această întrevedere, 30 aprilie, fraţii Cointet înaintară prima dintre cele trei poliţe plăsmuite de Lucien. Din nenorocire, poliţa fu înmânată bietei doamne Séchard, care, recunoscând imitarea iscăliturii soţului său de către Lucien, îl chemă pe David şi-i spuse cu sufletul la gură:

— Aşa-i că n-ai semnat tu poliţa asta?

— Nu, îi zise el. Fratele tău era atât de strâmtorat, încât a semnat pentru mine…

Ève îi dădu poliţa înapoi băiatului de la casă al firmei Cointet-fraţii spunându-i:

— Nu putem plăti.

Apoi, simţind că o cuprinde o sfârşeală, se urcă la dânsa în cameră, unde David o urmă.

— Iubitule, îi spuse Ève lui Séchard de-abia vorbind, aleargă la Cointet, o să se poarte bine cu tine; roagă-i să te păsuiască; şi, de altfel, spune-le că, la reînnoirea contractului cu Cérizet, îţi vor mai datora ei o mie de franci.

David se duse numaidecât la vrăjmaşii săi. Un lucrător poate ajunge oricând meşter-tipograf, dar nu întotdeauna un tipograf îndemânatic poate fi un bun negustor; astfel că David, care se pricepea cam puţin în afaceri, nu ştiu ce să-i spună lui Cointet cel mare, când, după ce-i înşirase, cam încurcat şi cu inima bătând, scuzele şi cererea, primi acest răspuns:

— Asta nu ne priveşte pe noi, poliţa o avem de la Métivier. Métivier ne-o va plăti. Adresaţi-vă domnului Métivier.

— Oh! răsuflă Ève aflând acest răspuns, de vreme ce poliţa se întoarce la Métivier, putem fi liniştiţi.

A doua zi, Victor-Ange-Herménégil de Doublon, portărelul domnilor Cointet, făcu protestul poliţei la ora două, oră când piaţa du Mûrier e plină de lume şi, cu toată grija ce o avu să stea de vorbă în poartă cu Marion şi cu Kolb, protestul fu cunoscut totuşi până seara de toată negustorimea din Angoulême. De altfel, parcă prefăcătoriile lui Doublon, căruia Cointet cel mare îi recomandase să se poarte cât mai frumos, îi puteau oare scăpa pe Ève şi pe David de ruşinea comercială ce rezultă din suspendarea plăţilor? Staţi şi judecaţi şi domniile-voastre! Aici, lungimile vor părea prea scurte. Nouăzeci la sută dintre cititori vor fi încântaţi de amănuntele ce vor urma, ca de noutatea cea mai interesantă. În acest fel, se va dovedi încă o dată adevărul axiomei:

Nimic nu e mai puţin cunoscut decât tocmai ceea ce ar trebui toată lumea să cunoască: LEGEA!

Cu siguranţă că, pentru marea majoritate a francezilor,

descrierea amănunţită a unui mecanism bancar le va oferi acelaşi interes ca şi un capitol de călătorie într-o tară străină. Când un negustor trimite, din oraşul unde îşi are întreprinderea, una dintre poliţele sale unei persoane locuind într-un alt oraş, cum s-ar fi părut că făcuse David ca să-l îndatoreze pe Lucien, el schimbă operaţiunea atât de simplă a unei poliţe, subscrise între negustori din acelaşi oraş pentru nevoile unei afaceri, într-o cambie trasă asupra unei persoane aflate în alt oraş. Astfel, luând cele trei poliţe de la Lucien, Métivier era silit, pentru a încasa valoarea lor, să le trimită domnilor Cointet-fraţii, corespondenţii săi. De aici, o primă pagubă pentru Lucien, numită *comision pentru schimbul de loc,* şi care se tradusese printr-un atâta la sută scăzut la fiecare poliţă, pe lângă scont. Poliţele Séchard trecuseră prin urmare în categoria afacerilor de bancă. Nu vă puteţi închipui până la ce punct calitatea de bancher, adăugată la titlul august de creditor, schimbă condiţia debitorului. Astfel, în *materie de bancă* (băgaţi bine de seamă!), de îndată ce o poliţă care îşi schimbă locul de la Paris la Angoulême nu e plătită, bancherii îşi adresează ceea ce legea numeşte un *cont de înapoiere.* Nicicând romancierii n-au născocit ceva mai de necrezut decât ingenioasele scamatorii permise de un anumit articol din codul comercial şi a căror explicare va demonstra câte grozăvii se ascund sub acest cuvânt înfricoşător: LEGALITATEA!

De îndată ce jupân Doublon îşi înregistră protestul, îl aduse el însuşi domnilor Cointet-fratii. Portărelul avea cont la cămătarii noştri din Angoulême şi le făcea credit de şase luni, pe care Cointet cel mare îl prelungea până la un an prin modul în care îl solda, tot întrebându-l din lună în lună pe acest sub-cămătar: „Doublon, ai cumva nevoie de bani?” Şi asta nu era tot! Doublon mai fericea cu încă un rabat această firmă puternică ce câştiga astfel câte ceva la fiecare act, un fleac de nimic, un franc şi cincizeci de

centime de fiecare protest!... Cointet cel mare se aşează frumuşel la birou, luă o hârtie timbrată de treizeci şi cinci de centime, stând în acelaşi timp de vorbă cu Doublon ca să capete informaţii despre situaţia adevărată a negustorilor.

— Ei, eşti mulţumit de Gannerac?

— Nu merge rău. Ce Dumnezeu? doar e o întreprindere de cărăuşie!...

— Da, e-adevărat că s-a înhămat bine! dar am auzit că nevastă-sa îl păgubeşte mult cu cheltuielile ei.

— Să-l păgubească cineva pe el?!... exclamă Doublon zeflemitor.

Şi cămătarul, care tocmai isprăvise de pregătit hârtia, scrise cu litere mari titlul înfiorător sub care înşiră următorul cont (Sic!):

CONT DE ÎNAPOIERE ŞI DE CHELTUIELI

La o poliţă de UNA MIE FRANCI, datată din Angoulême, în zece februarie una mie opt sute douăzeci şi doi, subscrisă de SÊCHARD-FIUL, la ordinul lui LUCIEN CHARDON, zis DE RUBEMPRÉ, trecută la ordinul lui MÉTIVIER, şi la ordinul nostru, scadentă la treizeci aprilie trecut, protestată de DOUBLON, portărel, în ziua de întâi mai una mie opt sute douăzeci şi doi.

Capital.....	1.000 fr.	00 c.	
Protest	12 fr.	35 c.	
Comision de 0,50 la sută	5 fr.	00 c.	
Comision de curtaj de 0,25 la sută..	2 fr.	50 c.	
Timbrele retratei noastre şi ale prezentei	1 fr.	35 c.	
Dobânzi şi cheltuieli de corespondenţă.	3 fr.	00 c.	
	1.24 fr.		20 c.
Schimb de loc de 1,25 la sută din suma de 1.024,20	13 fr.	25 c.	
TOTAL	1.037 fr.	45 c.	

Una mie treizeci şi şapte de franci şi patruzeci şi cinci de centime, sumă de care ne rambursăm prin trata noastră la vedere asupra domnului Métivier, din strada Serpente, la Paris, la ordinul domnului Gannerac, din Houmeau.

Angoulême, în doi mai una mie opt sute douăzeci şi doi.

Cointet-fraţii

În josul acestui memoriu, făcut cu toată deprinderea unui om priceput în afaceri, căci stătea în acelaşi timp de vorbă cu Doublon, Cointet cel mare scrise declaraţia următoare:

„Noi, subsemnaţii, Postel, farmacist din Houmeau, şi Gannerac, antreprenor de transporturi, negustori din acest oraş, certificăm că schimbul locului nostru cu Parisul este de

1,25 la sută.

Angoulême, în 3 mai 1822”

— Uite, Doublon, fii bun şi du-te la Postel şi la Gannerac să-i rogi să iscălească declaraţia asta, şi adu-mi-o mâine dimineaţă înapoi.

Şi Doublon, la curent cu aceste instrumente de tortură, se duse, ca şi cum ar fi fost vorba de lucrul cel mai simplu. Neapărat, chiar dacă protestul ar fi fost înmânat, ca la Paris, în plic închis, şi întregul Angoulême tot ar fi aflat de starea proastă a afacerilor nenorocitului de Séchard. Şi câte învinuiri nu îi aduseră nepăsării sale! Unii îl socoteau pierdut din prea multă iubire faţă de soţie; alţii îl acuzau de prea multă dragoste faţă de cumnat. Şi ce concluzii groaznice trăgea fiecare din aceste premize! nu e bine niciodată să îmbrăţişezi interesele rudelor! Lumea aproba neînduplecarea bătrânului Séchard faţă de nevoile fiului, îl admira!

Acuma, voi toţi aceia care, din diferite motive, uitaţi *să vă onoraţi datoriile,* studiaţi cu luare-aminte procedeele,

perfect legale, prin care, în zece minute, la bancă, se face ca un capital de o mie de franci să aducă o dobândă de douăzeci şi opt de franci.

Primul punct al acestui *cont de înapoiere* este singurul ce nu se poate tăgădui.

Al doilea punct conţine partea fiscului şi a portărelului. Cei şase franci pe care îi percepe statul, pentru că înregistrează necazul datornicului şi îi furnizează hârtia timbrată, vor întreţine abuzul încă multă vreme! Mai ştiţi, de altfel, că acest articol îi aduce un beneficiu de un franc şi jumătate bancherului de pe urma reducerii făcute de Doublon.

Comisionul de 0,50 la sută, obiectul celui de al treilea punct, e luat sub pretextul ingenios că a nu încasa plata datorată echivalează pentru bancă cu a sconta o poliţă. Deşi e absolut contrariul, nimic nu e mai asemănător decât să dai o mie de franci sau să nu-i încasezi. Oricine a dus poliţe la scont ştie că, pe lângă cei şase la sută datoraţi legalmente, cel ce scontează mai ciupeşte, sub modestul nume de *comision,* un atâta la sută ce reprezintă dobânzile ce i le aduce, peste plafonul stabilit de lege, priceperea cu care îşi valorifică fondurile. Cu cât poate câştiga mai mulţi bani, cu atât îţi cere mai mult. De aceea, e bine să scontezi la proşti, e mai ieftin. Dar parcă găseşti, la bancă, proşti?...

Legea îl obligă pe bancher să certifice printr-un agent de schimb dobânda schimbului. În localităţile destul de nefericite să nu aibă bursă, agentul de schimb e înlocuit de doi negustori. Comisionul zis de curtaj, datorat agentului, e fixat la 0,25 la sută din suma exprimată în poliţa protestată. S-a introdus obiceiul să se socotească acest comision ca dat negustorilor ce-l înlocuiesc pe agent, dar bancherul îl pune pur şi simplu în buzunarul lui. De aici cel de al treilea punct al acestei frumuseţi de cont.

Cel de-al patrulea punct cuprinde costul hârtiei oficiale pe care e redactat *contul de înapoiere* şi al timbrului pentru ceea ce se numeşte, în mod foarte iscusit, *retrata,* adică

noua tratã trasă de bancher asupra confratelui său.

Cel de-al cincilea punct cuprinde preţul cheltuielilor de corespondentă şi dobânzile legale ale sumei pe tot timpul cât aceasta poate lipsi din casa bancherului.

În sfârşit, încasările dintr-un alt loc, obiectul însuşi al operaţiilor bancare, te duce la alte cheltuieli pentru obţinerea banilor.

Acum, puricaţi acest cont, în care, după cum socoteşte Polichinelle din cântecul napolitan, în minunata interpretare a lui Lablache[316], cincisprezece şi cu cinci fac douăzeci şi doi! Neîndoios, semnăturile lui Postel şi a lui Gannerac erau date de complezentă: fraţii Cointet certificau şi ei la nevoie ceea ce Gannerac certifica pentru fraţii Cointet acum. Era punerea în practică a proverbului: *Fă tu pentru mine, că o să fac şi eu pentru tine.* Fraţii Cointet, având cont deschis cu Métivier, n-aveau nevoie de tratã. Între ei, o poliţă înapoiată producea doar un rând în plus la *credit* sau la *debit.*

Contul acesta fabulos se reducea deci, în realitate, la o mie de franci datoraţi, la protestul de doisprezece franci şi la 0,50 la sută pentru o lună de întârziere, în total cam vreo optsprezece franci.

Dacă o mare întreprindere bancară are în fiecare zi, în medie, un *cont de înapoiere* la un capital de o mie de franci, atunci încasează în fiecare zi douăzeci şi opt de franci prin mila lui Dumnezeu şi prin regulile bancare, putere formidabilă născocită de evrei în secolul al XII-lea, şi care astăzi domină regi şi popoare. Cu alte cuvinte, o mie de franci îi produc acelei întreprinderi douăzeci şi opt de franci pe zi sau zece mii două sute douăzeci de franci pe an. Înmulţiţi cu trei media *conturilor de înapoiere* şi căpătaţi un venit de treizeci de mii de franci, produs de aceste capitaluri fictive. De aceea, nimic nu se practică mai cu

[316] *Lablache – Louis Lablache* (1794—1858), bas celebru, interpreta minunat cântecele napolitane; se născuse la Neapole, unde îşi făcuse şi studiile muzicale; excela, mai ales, în ariile operelor lui Rossini.

drag decât aceste *conturi de înapoiere.* Dacă David Séchard s-ar fi prezentat, chiar în ziua de 3 mai, sau chiar a doua zi după protestul poliţei, domnii Cointet tot i-ar fi spus: „Am înapoiat poliţa dumitale domnului Métivier!” chiar şi în cazul când poliţa s-ar fi aflat încă pe biroul lor. Căci la *contul de înapoiere* ai drept din chiar seara protestului. În limbajul băncilor de provincie, această operaţie se cheamă *a scoate bani din piatră seacă.* Numai cheltuielile de corespondenţă îi produc circa douăzeci de mii de franci firmei Keller care e în corespondenţă cu lumea întreagă, iar *conturile de înapoiere* scot banii pentru loja de la *Théâtre des Italiens*[317], trăsura şi toaletele doamnei baroane de Nucingen. Cheltuielile de corespondenţă constituie un abuz cu atât mai revoltător, cu cât bancherii se ocupă de zece asemenea afaceri în cel mult zece rânduri dintr-o singură scrisoare. Lucru ciudat! Fiscul îşi are partea lui din această primă smulsă nenorocirii, şi vistieria se umflă astfel de pe urma ghinionului în afaceri. Cât despre bancă, ea îi zvârle debitorului, de la înălţimea birourilor sale, vorba aceasta foarte înţeleaptă: „Pentru ce nu eşti în stare să plăteşti?” la care din păcate nu poţi răspunde nimic. În acest fel, *contul de înapoiere* este un cont plin de ficţiuni îngrozitoare de care debitorii ce vor cugeta asupra acestor rânduri instructive se vor feri de-acum încolo ca de moarte.

În ziua de 4 mai, Métivier primi de la fraţii Cointet *contul de înapoiere,* cu ordinul de a urmări fără cruţare la Paris pe domnul Lucien Chardon, zis de Rubempré.

Peste câteva zile, Ève primi, ca răspuns la scrisoarea pe care o scrisese lui Métivier, biletul următor, care îi alungă orice grijă:

[317] *loja de la Théâtre des Italiens* – Trupa de actori şi cântăreţi italieni, instalată la Paris în secolul al XVII-lea, a dat numele unei săli în care se reprezentau, pe vremea lui Balzac, mai ales opere comice şi unde orice „femeie elegantă” îşi avea loja ei, cu abonament.

Domnului Séchard-fiul, tipograf la Angoulême

Am primit scrisoarea dumneavoastră din 5 ale lunii curente. Din explicaţiile relative la poliţa neplătită din 30 aprilie trecut, am înţeles că i-aţi făcut un serviciu cumnatului dumneavoastră, domnul de Rubempré, care cheltuieşte destul aici, şi că înseamnă a vă face noi acum un serviciu dumneavoastră constrângându-l pe dânsul să plătească: e într-o situaţie ce nu-i va mai permite multă vreme să fie urmărit. Dacă onoratul dumneavoastră cumnat nu plăteşte, mă voi bizui pe cinstea vechii dumneavoastră firme, şi mă socotesc, ca întotdeauna,

Sluga dumneavoastră devotată,
Métivier

— Acum, îi spuse Ève lui David, fratele meu o să-şi dea seama când se va vedea urmărit că noi n-am putut să plătim.

Ce schimbare vestea la Ève vorba aceasta! Iubirea tot mai mare ce i-o inspira caracterul tot mai bine cunoscut al lui David lua în inima ei locul dragostei de frate. Dar de la câte iluzii nu îşi lua ea rămas bun!

Să vedem acum tot drumul făcut de *contul de înapoiere* pe piaţa Parisului. Un terţ purtător, numele comercial al celui care prin transmisiune e în posesia unei poliţe, este liber, după lege, a urmări numai pe acela dintre diverşii debitori ai acestei poliţe care îi prezintă sorţii de a-l plăti pe el mai degrabă. În virtutea acestei facultăţi, Lucien fu urmărit de portărelul domnului Métivier. Iată care fură fazele acestei acţiuni, de altfel cu totul zadarnice. Métivier, în spatele căruia se ascundeau fraţii Cointet, cunoştea insolvabilitatea lui Lucien; însă, tot după spiritul legii, insolvabilitatea *de fapt* nu există *în drept* decât după ce a fost constatată.

Se constată deci imposibilitatea de a obţine de la Lucien plata poliţei în felul următor:

Portărelul lui Métivier îi notifică lui Lucien, în ziua de 5 mai, *contul de înapoiere* şi protestul de la Angoulême, chemându-l să se înfăţişeze la Tribunalul de comerţ din Paris ca să audă acolo o mulţime de lucruri, printre altele şi că va fi închis ca negustor. Când, în mijlocul vieţii. sale de cerb încolţit, Lucien citi această mâzgăleală, primea în acelaşi timp şi comunicarea unei hotărâri judecătoreşti obţinute contra lui prin neprezentare la Tribunalul de comerţ se întâmplase? Coralie, iubita lui, neştiind despre ce era vorba, crezu că Lucien îl împrumutase pe cumnatul lui; astfel că îi dădu hârtiile prea târziu. O actriţă vede prea mulţi actori jucând roluri de portărei în vodeviluri ca să se mai sperie de o hârtie oficială. Pe Lucien îl podidiră lacrimile, îl plânse pe Séchard, se ruşină de falsul săvârşit şi vru să plătească. Fireşte, îşi consultă prietenii asupra a ceea ce avea de făcut ca să câştige timp. Dar, până ce Lousteau, Blondet, Bixiou, Nathan îl dăscăliră că un poet nu se sinchiseşte de Tribunalul de comerţ, jurisdicţie stabilită numai pentru negustori, poetul se şi pomeni ameninţat cu un sechestru. Văzu pe uşa lui micul afiş galben, care e ca o pată pe casă, care are darul de a izgoni creditul, care provoacă spaima în inima celor mai mici furnizori şi care mai ales îngheaţă sângele în vinele poeţilor, destul de sensibili ca să mai tină la zdrenţele de mătase, la grămezile de lână colorată, la flecuşteţele lor numite mobile.

Când veniră să ridice mobila Coraliei, autorul *Margaretelor* se duse în grabă la un prieten al lui Bixiou, Desroches, un avocat, care începu să râdă văzând spaima lui Lucien pentru atâta lucru.

— Nu-i nimica, dragă… Vrei să câştigi vreme?

— Cât mai multă cu putinţă.

— Ei bine, opune-te la executarea hotărârii. Du-te la un prieten de-al meu, Masson, care a fost admis de Tribunalul de comerţ să pledeze, arată-i toate actele, el o să

reînnoiască opoziţia, se va prezenta pentru dumneata şi va declina competenţa Tribunalului de comerţ. Asta o să fie foarte uşor, dumneata eşti doară un ziarist destul de cunoscut. Dacă vei fi citat la Tribunalul civil, vii la mine, mă priveşte pe mine: mă însărcinez eu să-i port pe drumuri pe cei ce vor s-o necăjească pe frumoasa Coralie.

În ziua de 28 mai, Lucien, citat la Tribunalul civil, fu condamnat acolo mai repede decât îşi închipuia Desroches, Lucien fiind urmărit fără cruţare. Când se aplică un nou sechestru, când afişul galben auri din nou uşa Coraliei şi când voiră să ridice mobila, Desroches, puţin cam înţepat că *îl dusese de nas* confratele său (după expresia lui), se opuse, pretinzând, şi pe bună dreptate de altfel, că mobila aparţinea domnişoarei Coralie şi introduse o cerere de *référé.* Pe cerere, preşedintele tribunalului fixă părţilor un termen de judecată, în care proprietatea mobilelor fu recunoscută actriţei printr-o sentinţă. Métivier, care făcu apel contra acestei sentinţe, îl pierdu în ziua de 30 iulie.

La 7 august, maestrul Cachan primi cu diligenţa un dosar cât toate zilele, intitulat: MÉTIVIER CONTRA LUI SÉCHARD ŞI LUCIEN CHARDON.

Primul act era următoarea frumuşică notă, a cărei exactitate o garantăm, fiind copiată întocmai:

Poliţa din 30 aprilie a.c., subscrisă de SÊCHARD-FIUL, la ordinul lui LUCIEN DE RUBEMPRÉ (2 mai).

Cont de înapoiere	1.037 fr.	45 c.
(5 mai) Denunţarea contului de înapoiere şi a protestului, cu citare în faţa Tribunalului de comerţ din Paris pentru 7 mai	8 fr.	75 c.
(7 mai) Sentinţă, condamnare în lipsă	35 fr.	00 c.
(10 mai)) Comunicarea sentinţei...	8 fr.	50 c.
(12 mai) Comandament	5 fr.	50 c.
(14 mai) Proces-verbal de sechestru	10 fr.	00 c.

(18 mai) Proces-verbal de afişare	15 fr.	25 c.
(19 mai); Publicare în ziar.....	4 fr.	00 c.
(24 mai) Proces-verbal de inventariere precedând ridicarea şi cuprinzând opoziţia domnului Lucien de Rubempré la executarea sentinţei	12 fr.	00 c.
(27 mai) Sentinţă a tribunalului care trimite, potrivit opoziţiei, părţile în faţa Tribunalului civil	35 fr.	00 c.
De reportat:	99 fr.	00 c.
Report:	99 fr.	00 c.
(28 mai) Intentare de acţiune cu termen scurt de către Métivier în faţa Tribunalului civil, cu angajare de avocat	6 fr.	50 c.
(2 iunie) Sentinţă contradictorie ce condamnă pe Lucien Chardon să plătească sumele prevăzute în contul de înapoiere şi lasă în sarcina reclamantului cheltuielile de la Tribunalul comercial	150 fr.	00 c.
(6 iunie) Comunicarea celor de mai sus	10 fr.	00 c.
(15 iunie) Comandament	5 fr.	50 c.
(19 iunie) Proces-verbal în vederea sechestrului, cuprinzând şi opoziţia la acest sechestru a domnişoarei Coralie, care pretinde că mobila îi aparţine, şi a i se admite neîntârziat cererea de *référé,* în cazul că s-ar păşi la executare	20 fr.	00 c.
Ordonanţă a preşedintelui, care fixează părţilor termen de judecată a cererii de *référé*	40 fr.	00 c.
(19 iunie) Sentinţă care recunoaşte numitei Coralie proprietatea mobilelor..	250 fr.	00 c.
(20 iunie) Apel al lui Métivier..	17 fr.	00 c.
(30 iunie) Deciziune confirmativă a sentinţei	250 fr.	00 c.

TOTAL...	883 fr.	00 c.
Poliţa din 31 mai, cont de înapoiere..	1.037 fr.	45 c.
Denunţare către Lucien ……	8 fr.	75 c
	1.046 fr.	20 c.
Poliţa din 30 iunie, cont de înapoiere.	1.037 fr.	45 c.
Denunţare către Lucien …..	8 fr	75 c.
	1.046 fr.	20 c.

Aceste acte erau însoţite de o scrisoare prin care Métivier îi dădea ordin maestrului Cachan, avocat din Angoulême, să-l urmărească pe David Séchard cu toate mijloacele de drept. Jupân Victor-Ange-Herménégil de Doublon îl cită deci pe David Séchard, în ziua de 3 iulie, la Tribunalul de comerţ din Angoulême, pentru plata sumei totale de patru mii optsprezece franci şi optzeci şi cinci de centime, contravaloarea celor trei poliţe şi a cheltuielilor făcute până atunci. În ziua în care Doublon urma să-i aducă el însuşi comandamentul de a plăti această sumă, enormă pentru dânsa, Ève primi, în cursul dimineţii, scrisoarea aceasta, căzută ca un trăsnet, de la Métivier:

Domnului Séchard-fiul, tipograf la Angoulême

Cumnatul dumneavoastră, domnul Chardon, e un om de o deosebită rea-credinţă, ce şi-a pus mobilierul pe numele unei actriţe cu care trăieşte, iar dumneavoastră, domnule, ar fi trebuit să mă preveniţi cinstit de aceste împrejurări ca să nu mă lăsaţi a face urmăriri inutile, căci nu aţi răspuns la scrisoarea mea din 10 mai trecut. Să nu vi se pară deci urât din partea mea că vă cer imediat rambursarea celor trei poliţe şi a tuturor cheltuielilor făcute de mine.

Primiţi salutările mele,
Métivier

Deoarece Ève nu mai auzise vorbindu-se de afacerea asta, şi cum nu avea prea multe cunoştinţe de drept comercial, crezuse că fratele său îşi îndreptase greşeala plătind poliţele plăsmuite de el.

— Dragul meu, îi spuse ea bărbatului, dă fuga mai întâi la Petit-Claud, explică-i situaţia noastră şi consultă-l.

— Prietene, zise bietul tipograf intrând în biroul fostului său coleg la care alergase în grabă, nu ştiam deunăzi, când ai venit să-mi anunţi numirea ta şi mi-ai oferit serviciile, că voi putea avea aşa de curând nevoie de ele.

Petit-Claud studie frumoasa figură de gânditor ce i-o înfăţişa acest om prăbuşit într-un fotoliu în faţa lui, căci nu ascultă toate amănuntele unei afaceri pe care el o cunoştea mai bine decât acela ce i-o explica. Văzându-l intrând pe Séchard tulburat, îşi zisese:

„Şmecheria a prins! (Scena aceasta se joacă destul de des în biroul avocaţilor.) De ce l-or fi persecutând fraţii Cointet?…” se întrebă Petit-Claud. E în spiritul avocaţilor să pătrundă şi în sufletul clienţilor ca şi în acela al adversarilor: trebuie să cunoască amândouă feţele urzelii judiciare.

— Vrei să câştigi timp, îi răspunse în sfârşit Petit-Claud lui Séchard, când Séchard isprăvi. Cât timp îţi trebuie? vreo trei-patru luni?

— O! patru luni! atunci sunt salvat, exclamă David, căruia Petit-Claud i se păru un înger.

— Ei bine, n-o să se atingă nimeni de vreo mobilă de a ta şi n-or să te poată aresta până în trei-patru luni… Dar asta o să te coste scump, zise Petit-Claud.

— Hei, ce-mi pasă? exclamă Séchard.

— Aştepţi ceva bani, eşti sigur de ei?… întrebă avocatul, aproape uimit de uşurinţa cu care clientul se lăsa prins în

maşinaţiunea lui.

— Peste trei luni, voi fi bogat, răspunse inventatorul cu o siguranţă de inventator.

— Tatăl tău nu e încă la cimitir, răspunse Petit-Claud, îi place mai degrabă la vie.

— Parcă mă bizui eu pe moartea tatei?... răspunse David. Sunt pe urmele unui secret industrial care-mi va îngădui să fabric fără un fir de bumbac o hârtie trainică, precum e hârtia de Olanda, şi cu cincizeci la sută mai ieftină decât cea de azi...

— Asta-i o avere, exclamă Petit-Claud, care pricepu atunci proiectul lui Cointet cel mare.

— O avere mare, prietene, căci peste zece ani va fi nevoie de hârtie de zece ori mai multă decât astăzi. Gazetăria va fi nebunia epocii noastre!

— Nu-ţi cunoaşte nimeni secretul?

— Nimeni, afară de soţia mea.

— Nu i-ai vorbit de proiectul, de programul tău altcuiva... lui Cointet, de pildă?

— Le-am spus eu ceva, dar foarte puţin, cred.

O rază de mărinimie trecu prin inima înrăită a lui Petit-Claud, care încercă să împace totul, interesul fraţilor Cointet, al său şi al lui Séchard.

— Ascultă, David, noi suntem colegi de liceu, o să te apăr; dar, află de la mine: apărarea asta împotriva legilor o să te coste cinci-şase mii de franci!... Nu-ţi compromite viitorul. Cred că vei fi silit să împartă beneficiile invenţiei cu vreunul dintre fabricanţii noştri. Trebuie să te gândeşti bine înainte de a cumpăra sau de a construi o fabrică de hârtie... O să-ţi mai trebuiască, pe urmă, şi un brevet de invenţie... Toate astea cer timp şi cer bani. Portăreii se vor năpusti asupra ta prea curând poate, cu toate ocolişurile pe care le Vom încerca noi...

— Am secretul în mână! răspunse David cu naivitatea savantului.

— Ei bine, secretul îţi va fi scândura de salvare, reluă

Petit-Claud văzându-şi respinsă intenţia cinstită de mai înainte de a ocoli procesul printr-o tranzacţie, nu vreau să mi-l spui; dar ascultă-mă bine: caută de lucrează undeva în fundul pământului, nimeni să nu te vadă şi să nu-ţi poată bănui mijloacele de execuţie, căci altfel scândura îţi va fi furată de sub picioare... Inventatorii sunt uneori cam gugumani! Vă gândiţi prea mult la secretele voastre, ca să vă puteţi gândi la toate. Lumea o să bănuie în cele din urmă ce cauţi tu, eşti doară înconjurat numai de fabricanţi pe aici! Câţi fabricanţi, tot atâţia duşmani! Eşti ca un iepure încolţit de vânători, nu le lăsa pielea...

— Îţi mulţumesc, prietene, mi-am spus singur toate astea, exclamă Séchard; însă îţi rămân îndatorat că-mi arăţi atâta grijă!... Nu pentru mine muncesc eu. O mie două sute de franci rentă mie mi-ar ajunge, şi tata o să-mi lase cel puţin de trei ori pe atâta într-o zi... Eu trăiesc numai cu iubirea şi cu gândirea mea!... o viaţă cerească... E vorba însă de Lucien şi de soţia mea, pentru ei muncesc...

— Hai, iscăleşte-mi procura asta şi nu te mai ocupa decât de descoperirea ta. În ziua când va trebui să te ascunzi ca să nu pună mâna pe tine, îţi dau eu de veste din ajun; pentru că trebuie să ne gândim la toate. Şi dă-mi voie să-ţi spun: nu lăsa în casă pe nimeni de care nu eşti sigur ca de tine însuţi.

— Cérizet n-a mai vrut să prelungească contractul de închiriere a tipografiei mele, şi de aici ni s-au tras toate necazurile. Aşa că nu mai am acasă decât pe Marion, pe Kolb, un alsacian care e ca un câine credincios, pe soţia şi pe soacră-mea...

— Ascultă, zise Petit-Claud, fereşte-te de câinele credincios.

— Nu-l cunoşti! exclamă David. Ori Kolb, ori eu...

— Îmi dai voie să-l pun la încercare?

— D! a, zise Séchard.

— Atunci, la revedere; dar trimite-mi-o pe frumoasa doamnă Séchard, e absolută nevoie şi de o procură din

partea soţiei tale. Şi, dragul meu, adu-ţi aminte mereu că focul ţi-a intrat în casă, îi spuse Petit-Claud colegului său, prevenindu-l astfel de toate nenorocirile judiciare ce aveau să se abată asupra lui.

„Iată-mă cu un picior într-o tabără şi cu un picior în cealaltă”, îşi zise Petit-Claud după ce îl conduse pe prietenul său David Séchard până la ieşire.

Chinuit de necazurile ce le pricinuieşte lipsa de bani, chinuit de grijile ce i le dădea starea soţiei sale, amărâtă de ticăloşia lui Lucien, David căuta neîncetat soluţia problemei sale; şi, mergând pe drum de la Petit-Ciaua spre casă, mesteca din distracţie o tulpină de urzică pe care o pusese în apa în care topea ierburile folosite ca materie primă pentru pastă. Dorinţa lui era să obţină efectele rezultate de pe urma macerației sau uzării a tot ce e fir, pânză sau cârpă, prin alte procedee echivalente. Umblând pe străzi, destul de mulţumit de discuţia cu Petit-Claud, simţi în dinţi un cocoloş de pastă: îl luă în mână, îl întinse pe palmă şi văzu că e o pastă mai bună decât toate compoziţiile pe care le obţinuse el până atunci; căci cel mai mare neajuns al pastei obţinute din vegetale e că e fărâmicioasă. Astfel, paiele dau o hârtie care crapă uşor, aproape metalică şi sonoră. Peste întâmplări din acestea nu dau decât îndrăzneţii cercetători ai cauzelor naturale! „Voi înlocui, cu ajutorul unei maşini şi al unui agent chimic, îşi zicea el, operaţia pe care eu am făcut-o fără să-mi dau seama.”

Şi se înfăţişă soţiei cu bucuria încrederii în izbândă.

— O! iubito, fii fără grijă! zise David văzând că soţia plânsese. Petit-Claud ne garantează câteva luni de linişte. Or să mă pună la cheltuieli; însă, cum îmi spunea el la plecare: „Toţi francezii au dreptul să-i lase pe creditori să aştepte, cu condiţia să le plătească până la urmă capitalul, dobânzile şi cheltuielile!…” Aşa că, o să plătim…

— Şi din ce o să trăim? întrebă biata Ève, care se gândea la toate.

— Ah! adevărat, răspunse David ducându-şi mâna la

ureche cu un gest neexplicabil şi obişnuit mai tuturor oamenilor atunci când se află în încurcătură.

— Mama o să aibă grijă de micul nostru Lucien, iar eu pot să mă apuc iar de treabă, zise ea.

— Ève, Ève! exclamă David luându-şi în braţe soţia şi strângând-o la piept. Ève, la doi paşi de-aici, la Saintes, în secolul al XVI-lea, unul dintre cei mai mari oameni ai Franţei, pentru că n-a fost numai inventatorul smălţuitului, ci şi înaintaşul falnic al lui Buffon, al lui Cuvier, descoperind geologia înaintea lor, Bernard Palissy[318] (căci despre el e vorba) a îndurat toate pătimirile cercetătorilor de taine ascunse, dar el îşi vedea soţia, copiii şi toată mahalaua porniţi împotriva lui. Nevasta îi vindea sculele... El rătăcea pe câmp, neînţeles!... urmărit fără cruţare, arătat cu degetul!... Eu, însă, sunt iubit.

— Prea iubit! răspunse Ève cu expresia simplă a iubirii sigure de sine.

— Atunci, pot să îndur şi eu ce-a îndurat sărmanul Bernard Palissy, autorul faianţelor de Ecouen, şi pe care Carol al IX-lea l-a scăpat de noaptea Sfântului-Bartolomeu; el care a făcut în fine pentru Europa întreagă – bătrân, bogat şi onorat – cursuri publice de *ştiinţa olăritului,* cum îi zicea el.

— Câtă vreme degetele mele vor mai avea putere să ţină un fier de călcat, n-o să duci lipsă de nimic! exclamă biata femeie, cu cel mai adânc devotament în glas. Pe când lucram la doamna Prieur, aveam o prietenă, o fetiţă foarte cuminte, vara lui Postel, Basine Clerget. Ei bine! Basine, când mi-a adus acum de curând rufele, mi-a spus că i-a luat locul doamnei Prieur. Voi lucra la ea...

— A! n-o să lucrezi multă vreme! răspunse Séchard. Am

[318] *înaintaşul falnic al lui Buffon, al lui Cuvier... Bernard Palissy* – precursor al marilor naturalişti francezi *(Buffon* 1707—1788, *Cuvier* 1769—1832), *Bernard Palissy* (1510—1590), celebrul ceramist din vremea Renaşterii, a făcut, în cursul experienţelor lui de ardere a vaselor smălţuite, şi descoperiri de mineralogie.

găsit...

Pentru întâia dată, credinţa sfântă în izbânda care îi susţine pe inventatori şi le dă curajul să meargă înainte prin pădurile virgine din ţara descoperirilor fu întâmpinată de Ève cu un zâmbet aproape trist, şi David lăsă capul în jos cu o figură de îngropăciune.

— O! iubitule, eu nu râd de tine, nu mă îndoiesc de tine, exclamă frumoasa Ève îngenunchind în faţa soţului. Dar văd câtă dreptate aveai tu să nu spui nicio vorbă despre încercările, despre nădejdile tale. Da, dragul meu, inventatorii trebuie să ţină ascunsă de ochii lumii naşterea grea a gloriei lor, chiar şi de ochii soţiilor lori... O femeie e tot femeie. Ève a ta nu s-a putut ţine să nu zâmbească auzindu-te spunând: „Am găsit!...” pentru a şaptesprezecea oară într-o lună.

David începu să râdă cu atâta poftă de el însuşi, încât Ève îi luă mâna şi i-o sărută cu sfinţenie. A fost o clipă minunată, ca una dintre acele roze ale dragostei şi duioşiei ce înfloresc chiar şi pe marginea celor mai anevoioase drumuri ale mizeriei, uneori până chiar şi pe fundul prăpăstiilor.

Ève îşi spori curajul văzând nenorocirile îngrămădindu-se pe capul lor. Măreţia soţului, naivitatea lui de inventator, lacrimile surprinse uneori în ochii acestui om, de inimă cu suflet de poet, toate îi dezvoltară o putere de rezistentă de necrezut. Recurse încă o dată la mijlocul ce-i reuşise atât de bine prima oară. Îi scrise lui Métivier să anunţe vânzarea tipografiei, oferindu-i să-l plătească din preţul ce-l va dobândi şi rugându-l să nu-l ruineze pe David prin cheltuieli de prisos. În faţa acestei scrisori minunate, Métivier făcu pe mortul; subdirectorul răspunse că, în lipsa domnului Métivier, nu putea să ia asupră-şi sistarea urmăririlor, deoarece nu era în obiceiul patronului său să procedeze astfel în afaceri. Ève propuse să reînnoiască poliţele, plătind toate cheltuielile, şi subdirectorul se învoi, cu

condiţia ca tatăl lui David Séchard să garanteze cu un *aval*[319]. Ève se duse atunci pe jos până la Marsac, însoţită de mama ei şi de Kolb. Dădu piept cu bătrânul viticultor, fu încântătoare, izbuti să descreţească chipul moşneagului, însă, când, cu inima tremurândă, îi vorbi de aval, văzu o schimbare bruscă şi completă pe faţa beţiografului.

— Dacă l-aş lăsa pe fiu-meu să ajungă cu mâna la buzele mele doar, adică la încuietoarea casei de bani, el ar băga-o până în măruntaie şi ar goli totul, strigă el. Copiii dau gata punga părinţilor. Dar eu, mă rog, cum am făcut avere? Ai mei n-au cheltuit o leţcaie cu mine. Tipografia voastră e pustie. Numai şoarecii şi şobolanii mai lucrează în ea... Dumneata eşti frumoasă, şi îmi placi; eşti o femeie muncitoare şi grijulie; dar fiu-meu!... Ştii dumneata ce e David? e un puturos de savant. Dacă l-aş fi lăsat în plata domnului când era mic, cum m-au lăsat ai mei pe mine, fără să mă dea la învăţătură, şi dacă l-aş fi făcut *urs,* ca taică-său, ar avea acum o rentă... Of! băiatul ăsta mă face să-mi ispăşesc toate păcatele, vezi dumneata? Şi parcă pe dumneata nu te nenoroceşte? (Ève protestă cu un gest de tăgadă absolută.) Ba da, reluă el răspunzând gestului, ai fost nevoită să-ţi iei o doică, îţi secase laptele de supărare. Las’ că ştiu eu totul! aţi ajuns la tribunal, v-au bătut toba prin oraş. Eu eram doar un *urs,* nu sunt un savant, n-am făcut şcoală la domnii Didot, fala tipografiei; dar niciodată n-am primit vreo hârtie de la tribunal! Ştii ce-mi spun eu când umblu cu treabă prin vie sau când văd de lucruşoarele mele?... îmi zic: „Sărmane, mult te mai osteneşti, aduni bani peste bani, o să laşi avere frumuşică şi o să fie pentru portărei, pentru avocaţi... sau pentru cai verzi pe pereţi... pentru idei...” Uite, copila mea, dumneata eşti mama băieţaşului, care mi se pare că seamănă cu bunicul, de când l-am ţinut la botez împreună cu doamna Chardon; ei bine, gândeşte-te mai mult la el decât la Séchard... Numai

[319] *aval* – girul pe o poliţă; termenul este o prescurtare a expresiei de bancă „à valoir”.

în dumneata mai am încredere... Dumneata ai putea împiedica risipirea averii mele... puţinei mele averi...

— Păi, dragă tată, fiul dumitale va fi mândria dumitale, şi o să-l vezi într-o bună zi bogat prin el însuşi şi cu crucea Legiunii de Onoare la butonieră...

— Şi ce-o să facă pentru asta? întrebă viticultorul.

— O să vezi! Dar până atunci, trei mii de franci nu te-ar sărăci!... Cu trei mii de franci ai putea opri urmăririle... Şi, uite, dacă n-ai încredere în el, împrumută-mi-i mie, ţi-i dau înapoi, îi ipotechezi pe zestrea mea, pe munca mea...

— Vasăzică, îl urmăresc pe David Séchard? exclamă viticultorul mirat să afle că ceea ce socotea el numai o calomnie era adevărat. Iată ce înseamnă să ştii să te iscăleşti!... Şi chiria mea!... O! fetiţo, trebuie să mă duc degrabă la Angoulême, să mă îngrijesc de-ale mele şi să-l consult pe Cachan avocatul. Ai făcut foarte bine că ai venit... E mare lucru când ştie omul din timp ce să facă.

După o luptă de două ceasuri, Ève se văzu nevoită să plece, doborâtă de argumentul de neînvins: „Femeile nu se pricep în afaceri”. Venită cu o slabă speranţă de reuşită, Ève străbătu drumul de la Marsac la Angoulême aproape zdrobită. Ajunse acasă tocmai la timp ca să primească comunicarea sentinţei ce-l condamna pe Séchard să-i plătească totul lui Métivier. În provincie, prezenţa unui portărel la uşa unei case e un eveniment; şi, pe urmă, Doublon venea mult prea des de câtăva vreme încoace, pentru ca vecinii să nu aibă de vorbit. De aceea Ève nu îndrăznea să mai iasă din casă: se temea de şuşotelile vecinilor.

— O! frate, frate! exclamă sărmana Ève intrând în curte şi alergând pe scară, nu te-aş putea ierta, decât dacă ar fi fost vorba de...

— Chiar aşa! îi zise Séchard, care îi ieşise în întâmpinare, era vorba să scape de sinucidere.

— Să nu mai vorbim niciodată despre asta, răspunse ea blândă. Femeia care l-a dus în vârtejul Parisului e cea mai

vinovată!... Şi tatăl tău, dragă David, e neînduplecat!... Să răbdăm în tăcere.

Un ciocănit uşor în uşă opri cine ştie ce vorbă drăgăstoasă pe buzele lui David, şi Marion se ivi trăgând după ea pe grasul şi grosul de Kolb.

— Coniţă, spuse ea, Kolb şi cu mine am aflat că domnul şi coniţa sunt foarte amărâţi; şi, pentru că noi avem strânşi o mie şi o sută de franci, ne-am gândit că nicăieri n-ar sta mai bine decât la coniţa...

— *Ta, la gonitza,* repetă Kolb cu avânt.

— Kolb, exclamă David Séchard, noi n-o să ne despărţim niciodată! Du-i o mie de franci acont lui Cachan avocatul, dar să-i ceri chitanţă; restul îl oprim noi. Kolb, nicio putere din lume să nu-ţi smulgă vreo vorbă despre ceea ce fac eu, despre plecările mele de-acasă, despre ceea ce ai putea să vezi că aduc la întoarcere, şi, când te trimit după ierburi, ştii, nimeni să nu te vadă... Or să caute unii, dragă Kolb, să te cumpere, or să-ţi dea poate mii, zeci de mii de franci, numai să vorbeşti...

— *Pod se tea şi milione la mine, şi dod nu spus niciun forba! Gum? Nu ştii eu ce însemna gonsemnu-n armade?*

— Trebuia să te înştiinţez. Acum du-te, şi roagă-l pe domnul Petit-Claud să fie de faţă la predarea banilor, la domnul Cachan acasă.

— *Ta,* făcu alsacianul, *sper ca într-o zi se ţiu tesdul te pogat ca sa arad eu la el. La mine nu blace mudra te la el!*

— E un om foarte de treabă, coniţă, zise Marion cea grasă, voinic ca un taur şi blând ca un miel. Ce noroc pe soţia ce şi-o va lua! Lui i-a dat prin gând să vă dăm dumneavoastră banii, *panii,* cum zice el! Săracul de el! dacă vorbeşte prost, gândeşte bine, şi eu îl înţeleg îndată. Acuma vrea să lucreze pe la alţii, ca să nu ne mai coste pe noi hrana lui...

— Aş vrea să fiu bogat numai ca să-i pot răsplăti pe aceşti oameni, spuse Séchard uitându-se la soţia sa.

Èvei i se părea aceasta foarte simplu, nu se mira deloc

văzând că şi alţii aveau suflet ca al său. Atitudinea ei ar fi lămurit toată frumuseţea caracterului său chiar şi fiinţelor celor mai sărace cu duhul, chiar şi unui nepăsător.

— O să fii bogat, conaşule, o să ai un venit frumuşel, spuse Marion; tatăl dumitale a cumpărat de curând şi o fermă, aşa că are el grijă să vă lase din ce să trăiţi...

În împrejurarea de faţă, vorbele astea rostite de Marion, pentru a micşora într-o oarecare măsură meritul gestului ei, nu-i dovedeau oare limpede isteţia şi gingăşia?

Ca toate lucrurile omeneşti, şi procedura judecătorească franceză are păcatele ei; totuşi, întocmai ca arma cu două tăişuri, serveşte deopotrivă în apărare da şi în atac. Pe deasupra, mai are şi partea nostimă că, dacă doi avocaţi cad la învoială (şi pot cădea la învoială fără să aibă nevoie de a schimba nici două vorbe, se înţeleg doar prin mersul procedurii!), un proces poate semăna atunci cu războiul, aşa cum îl făcea întâiul mareşal de Biron[320], căruia fiul său îi propunea, la asediul oraşului Rouen, un mijloc de a cuceri oraşul în două zile: „Ce te grăbeşti aşa, îi zise el; ţi s-a făcut să te întorci mai degrabă la coarnele plugului?" Doi generali pot tărăgăni un război neajungând la nimic hotărâtor şi cruţându-şi trupele, după metoda generalilor austrieci, pe care consiliul aulic nu-i mustră niciodată de a fi scăpat vreo combinaţie fericită numai ca să le dea răgaz soldaţilor să stea la masă. Maestrul Cachan, Petit-Claud şi Doublon se purtară încă şi mai bine decât generalii austrieci şi îşi luară ca model pe un „austriac" din antichitate: pe Fabius *Cunctator*[321].

Şiretul Petit-Claud îşi dădu repede seama de toate avantajele poziţiei sale. De îndată ce plata cheltuielilor ce

[320] *întâiul mareşal de Biron* – a fost Armand de Gontaut, baron de *Biron* (1524—1592), în serviciul lui Henric al IV-lea; a murit în cursul unui asediu.

[321] *Fabius Cunctator* – general şi om politic roman, care a ştiut, printr-o tactică prudentă, să oprească înaintarea lui Hanibal spre Roma; era cunoscut pentru succesele pe care le obţineai prin temporizare (mort în 203 î.e.n.).

urmau să se facă era garantată de Cointet cel mare, el se hotărî să-l poarte cu tot felul de chiţibuşuri pe Cachan şi să-şi arate iscusinţa faţă de negustorul de hârtie, ridicând incidente peste incidente care să cadă în sarcina lui Métivier. Dar, din nenorocire pentru gloria acestui *Figaro* al baroului[322], istoricul trebuie să treacă peste terenul isprăvilor sale judiciare ca şi cum ar călca pe jăratic. Un singur memoriu de cheltuieli, ca acela făcut la Paris, e de ajuns pentru istoria moravurilor contemporane. Să ne mărginim, deci, a imita stilul comunicatelor de război ale marii armate; căci, pentru a înţelege povestirea noastră, cu cât va fi mai scurtă înşirarea acţiunilor întreprinse de Petit-Claud, cu atât mai limpede va fi această pagină exclusiv judiciară.

Chemat, în ziua de 3 iulie, la Tribunalul de comerţ din Angoulême, David lipsi; sentinţa îi fu comunicată în ziua de 8. În ziua de 10, Doublon se înarmă cu un comandament şi încercă, în 12, un sechestru, la care Petit-Claud se opuse citându-l pe Métivier peste două săptămâni. La rându-i, Métivier găsi răstimpul prea lung, cită din nou a doua zi cu termen scurt şi obţinu, în ziua de 19, o sentinţă care îi respingea lui Séchard opoziţia. Sentinţa aceasta, comunicată urgent în 21, dădea dreptul la un comandament în ziua de 22, la o notificare de constrângere corporală în ziua de 23 şi la un proces-verbal de sechestru în ziua de 24. Graba după sechestru fu stăvilită de Petit-Claud, care se opuse introducând apel la curtea regală. Acest apel, cu] termen la 15 iulie, îl târî pe Métivier la Poitiers. „Ehei! îşi zise Petit-Claud, mai câştigăm noi ceva timp şi acolo.” Izbutind să îndrepte furtuna spre Poitiers, la un avocat al, curţii regale căruia Petit-Claud îi dădu instrucţiuni, apărătorul nostru cu două feţe îl cită cu termen

[322] *acest Figaro al baroului* – acest avocat isteţ, precum era celebrul personaj al lui Beaumarchais (v. comediile *Bărbierul din Sevilla* şi *Nunta lui Figaro)*; Beaumarchais a trăit şi a scris între 1732 şi 1799.

scurt pe David Séchard, din partea doamnei Séchard, pentru separaţie de bunuri. După expresia avocăţească, *acceleră* în aşa fel, încât să obţină decizia de separaţie în ziua de 28 iulie, o inseră în *Curierul Charentei,* o comunică după cum se cuvine, şi, în ziua de 1 august, în faţa notarului, procedă la o lichidare a cheltuielilor făcute de doamna Séchard din bunurile comune, ce o constituia creditoare a soţului său pentru modesta sumă de zece mii de franci pe care îndrăgostitul David i-o recunoscuse ca dotă prin actul de căsătorie şi pentru plata căreia îi ceda mobilierul tipografiei şi al domiciliului conjugal. În timp ce Petit-Claud punea astfel la adăpost averea căsniciei, obţinea câştig de cauză şi la Poitiers în pretenţiunea pe care îşi întemeiase apelul. După el, David nu putea fi tras la răspundere pentru cheltuielile făcute la Paris împotriva lui Lucien de Rubempré, întrucât Tribunalul civil al Senei le pusese în sarcina lui Métivier. Acest punct de vedere, adoptat de curte, fu consfinţit printr-o decizie ce confirmă condamnarea pronunţată de Tribunalul de comerţ din Angoulême contra lui Séchard-fiul, apărându-l de plata unei sume de şase sute de franci din cheltuielile de la Paris, puse în sarcina lui Métivier, care compensau astfel câteva din cheltuielile dintre părţi, avându-se în vedere incidentul ce motiva apelul lui Séchard. Această decizie, comunicată în ziua de 17 august lui Séchard-fiul, se traduse, în ziua de 18, printr-un comandament de a plăti capitalul, dobânzile şi cheltuielile datorate, urmat de un proces-verbal de sechestru în 20. Aici, Petit-Claud interveni în numele doamnei Séchard şi revendică mobilierul ca aparţinând soţiei, separată în regulă. Mai mult, Petit-Claud îl reprezentă în instanţă şi pe Séchard-tatăl, devenit clientul său. Iată de ce:

A doua zi după vizita ce i-o făcu noră-sa, viticultorul se dusese la avocatul lui din Angoulême, Cachan, pe care îl întrebă în ce chip putea să pună mâna pe chiriile sale, compromise în încurcătura bănească a fiului său.

— Nu pot *să stau în instanţă* pentru tată când îl urmăresc pe fiu, îi zise Cachan, dar du-te dumneata la Petit-Claud, e foarte dibaci şi o să te servească poate mai bine decât mine...

La tribunal, Cachan îi spuse lui Petit-Claud: „Ţi l-am trimis pe bătrânul Séchard, ia-l dumneata în locul meu şi o să-mi dai şi mie ceva altă dată”.

Între avocaţi, acest fel de servicii se obişnuieşte atât în provincie, cât şi la Paris.

A doua zi după ce bătrânul Séchard îi încredinţă lui Petit-Claud interesele sale, Cointet cel mare veni la complicele său şi îi spuse:

— Încearcă să-i dai o lecţie bătrânului! E în stare să nu-l ierte niciodată pe fecior dacă îl va costa o mie de franci; iar spezele acestea îi vor seca în inimă orice pornire generoasă, dacă i-ar veni cumva!

— Du-te la vie, îi zise Petit-Claud noului său client; fiul dumitale e la ananghie, nu-l împovăra luând masa la el. Te chem eu când va sosi ceasul.

Deci, în numele lui Séchard, Petit-Claud pretinse că presele, fiind fixate în podea, erau cu atât mai mult imobile prin destinaţie, cu cât, încă de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, casa slujea de tipografie. Cachan, înfuriat în numele lui Métivier, care, după ce se pomenise la Paris că mobilele lui Lucien aparţineau Coraliei, se pomeni şi la Angoulême că mobilele lui David aparţin soţiei şi tatălui (se schimbară vorbe foarte puţin politicoase în şedinţă), şi atunci îi citâ şi pe tată şi pe fiu ca să se lămurească lucrurile. „Vrem, exclamă el, să demascăm fraudele acestor oameni care se servesc de cele mai primejdioase fortificaţii ale relei-credinţe; care, din articolele cele mai nevinovate şi mai limpezi ale codului, îşi fac o apărare ruşinoasă! contra a ce? contra plăţii a trei mii de franci! luaţi de unde?... din punga bietului Métivier. Şi mai îndrăzneşte cineva să-i învinovăţească pe cămătari! În ce vremuri trăim!... Mă rog, atunci mă întreb: nu înseamnă asta că trebuie să ne grăbim

a băga cu toţii mâna în punga vecinului?... Cred că domniile-voastre nu o să confirmaţi o pretenţiune ce ar strămuta imoralitatea în chiar inima justiţiei!...” Tribunalul din Angoulême, emoţionat de pledoaria lui Cachan, dădu o sentinţă prin care atribuia numai proprietatea mobilelor din casă doamnei Séchard, respingând pretenţiunile lui Séchard-tatàl şi condamnându-l la plata cheltuielilor de patru sute treizeci şi patru de franci şi şaizeci şi cinci de centime.

— Bătrânul Séchard a păţit-o, îşi ziseră râzând avocaţii, a vrut să se aleagă şi el cu ceva! Să plătească!

În ziua de 26 august, sentinţa aceasta fu comunicată spre a se putea sechestra presele şi accesoriile tipografiei la 28 august. Se făcu afişarea!... Se obţinu, la cerere, o sentinţă de a se vinde de pe loc. Se inseră publicaţia de vânzare în ziare, şi Doublon se lăudă că va putea proceda la inventariere şi vânzare în ziua de 2 septembrie. În acel moment, David Séchard îi datora lui Métivier, prin sentinţă în regulă şi prin diverse acte executorii dobândite cu toate formele legale, suma totală de cinci mii două sute şaptezeci şi cinci de franci şi douăzeci şi cinci de centime, fără dobânzi. Lui Petit-Claud îi datora o mie două sute de franci şi onorariile, a căror cifră era – potrivit nobilei încrederi ce ţi-o arată birjarii care te-au transportat cu bine la adresa dorită – lăsată la aprecierea lui. Doamna Séchard îi datora lui Petit-Claud cam vreo trei sute cincizeci de franci, precum şi nişte onorarii. Bătrânul Séchard îi datora cei patru sute treizeci şi patru de franci şi şaizeci şi cinci de centime, iar Petit-Claud îi mai cerea şi trei sute de franci ca onorarii. Aşa că totul se urca la vreo zece mii de franci. Pe lângă folosul acestor documente pentru naţiunile străine, care pot urmări în ele jocul artileriei judiciare din Franţa, e necesar ca legiuitorul, dacă legiuitorul are cumva vreme de citit, să afle până unde poate merge abuzul cu procedura. N-ar trebui oare să se vină cu o mică lege care, în anumite

cazuri, să interzică avocaţilor să întreacă în *cheltuieli* suma care face obiectul procesului? Nu-i oarecum caraghios a supune o proprietate de o sută de metri pătraţi la aceleaşi proceduri, e. a şi o moşie de un milion? Din această expunere foarte pe scurt a tuturor fazelor prin care trece procesul, se va înţelege mai bine valoarea cuvintelor: *forma, justiţia, cheltuielile,* de care marea majoritate a francezilor habar n-au. Iată ceea ce se numeşte, în limbajul justiţiei, *a băga la apă* pe cineva. Caracterele tipografiei, cântărind cam cinci kilograme, făceau, la preţul lor de turnare, două mii de franci; iar cele trei prese, şase sute de franci. Restul materialelor s-ar îi vândut ca fier vechi şi ca lemnărie putredă. Mobila casei ar fi produs cel mult o mie de franci. În felul acesta, din bunuri aparţinând lui Séchard-fiul şi reprezentând o sumă de aproximativ patru mii de franci, Cachan şi Petit-Claud făcuseră pretextul a şapte mii de franci cheltuieli, fără să mai punem la socoteală şi viitorul care promitea multe, după cum se va vedea. Fără îndoială că specialiştii din Franţa şi Navarra, ba chiar şi din Normandia, vor simţi toată stima şi toată admiraţia pentru Petit-Claud; dar oare oamenii de suflet nu vor avea o lacrimă de simpatie pentru Kolb şi Marion?

În timpul acestui război, Kolb, stând jos la poarta curţii câtă vreme David n-avea nevoie de el, îndeplinea funcţia de câine păzitor. El primea actele judecătoreşti, de supravegheat mereu altfel, de un secretar al lui Petit-Claud. Când afişele anunţau vânzarea materialului din tipografie, Kolb le smulgea de îndată ce fuseseră puse şi alerga prin oraş să le scoată strigând:

— Bungaşii!... se ghinuie ein om atât de ginstitz! Şi asta iste trebdade!

Marion câştiga, dimineaţa, o monedă de cincizeci de centime, învârtind la o maşină într-o fabrică de hârtie, şi o întrebuinţa la cheltuielile zilei. Doamna Chardon îşi reluase veghea ei obositoare la căpătâiul bolnavilor şi îi aducea fiicei sale salariul la sfârşitul săptămânii. Dăduse până

atunci două acatiste şi se mira că Dumnezeu rămâne surd la rugăciunile ei şi orb la lumânările ce i le aprindea.

În ziua de 2 septembrie, Ève primi singura scrisoare trimisă de Lucien în urma aceleia prin care îi dăduse de veste cumnatului său tragerea a trei poliţe şi pe care David i-o ascunsese soţiei.

„Iată cea de-a treia scrisoare pe care o primesc de la el de când a plecat! îşi spuse sărmana soră şovăind a deschide plicul.

În acel moment, îi dădea copilului de mâncare, îl hrănea cu biberonul, căci fusese nevoită să-i dea drumul doicii. Vă puteţi închipui în ce stare o aduse citirea scrisorii următoare, ca şi pe David, pe care ea îl trezi. După ce petrecuse noaptea cu fabricantul hârtiei, inventatorul se culcase în zori.

Paris, 29 august

Dragă soră,

Acum două zile, la cinci de dimineaţă, mi s-a încredinţat ultimul suspin al uneia dintre cele mai frumoase făpturi ale lui Dumnezeu, singura femeie ce mă putea iubi aşa cum mă iubeşti tu, aşa cum mă iubesc David şi mama, alăturând acestor sentimente dezinteresate ceea ce o mamă şi o soră n-ar putea dărui: toate fericirile iubirii! După ce mi-a jertfit totul, poate că sărmana Coralie a murit pentru mine! pentru mine, care n-am în momentul acesta nici cu ce s-o îngrop... Ea mi-ar fi mângâiat viaţa; voi singuri, iubiţii mei îngeri, mă puteţi mângâia de moartea ei. Nevinovata fată a fost, cred, iertată de Dumnezeu, căci a murit creştineşte. O! Parisul!... Ève dragă, Parisul este deopotrivă toată gloria şi toată ticăloşia Franţei; mi-am pierdut în el multe iluzii, şi îmi voi mai pierde şi altele cerşind puţinii bani de care am nevoie ca să aşez în pământ sfinţit trupul unui înger!

Fratele tău nefericit,

Lucien

P.S. – Trebuie să-ţi fi pricinuit multe necazuri cu uşurinţa mea; într-o zi vei afla totul şi mă vei înţelege. De altminteri, poţi fi liniştită; văzându-ne atât de chinuiţi, pe Coralie şi pe mine, un negustor de treabă căruia eu i-am făcut multe supărări, domnul Camusot, s-a însărcinat să aranjeze, zice el, afacerea aceea.

— Scrisoarea e încă udă de lacrimile lui! îi zise ea lui David privindu-l cu atâta milă, încât în ochi îi sclipi iar ceva din vechea-i dragoste pentru Lucien.

— Bietul băiat, trebuie să fi suferit mult, dacă a fost iubit aşa cum spune, exclamă nefericitul soţ al Èvei.

Şi bărbatul ca şi nevasta uitară de toate durerile lor în faţa acestei dureri supreme. În acea clipă, Marion se năpusti înăuntru, zicând:

— Coniţă, au venit!... au venit!...

— Cine?

— Doublon cu oamenii lui, dracul gol! Kolb se bate cu ei; vor să scoată lucrurile la mezat.

— Nu, nu, n-or să scoată nimic, n-aveţi nicio grijă! le strigă Petit-Claud, din camera de alături, de unde trecu la ei; am venit să fac un nou apel. Nu trebuie să ne plecăm în faţa unei sentinţe care ne învinuieşte de rea-credinţă. M-am hotărât să nu mă apăr aici. Ca să câştig timp, l-am lăsat pe Cachan să vorbească, dar sunt sigur că izbândesc încă o dată la Poitiers.

— Dar cât o să ne coste izbânda asta? întrebă doamna Séchard.

— Nişte onorarii dacă izbândesc şi o mie de Franci dacă pierdem.

— Dumnezeule, exclamă sărmana Ève, dar leacul nu e oare mai primejdios decât boala?...

Auzind strigătul acesta de nevinovăţie luminată de focul artileriei judiciare, Petit-Claud rămase fără grai, într-atât de frumoasă i se păru Ève. Bătrânul Séchard, chemat de Petit-Claud, sosi în acest timp. Prezenţa bătrânului în dormitorul copiilor, în care nepoţelul zâmbea nenorocirii, făcu atunci ca scena să fie completă.

— Domnule Séchard, zise tânărul avocat, îmi datorezi şapte sute de franci pentru intervenţie; dar îi vei reclama de la fiul dumitale adăugându-i lai chiriile ce ţi le datorează.

Bătrânul viticultor înţelese, din intonaţie şi privire, înţepătura lui Petit-Claud.

— Te-ar fi costat mai puţin să fi dat cauţiune pentru feciorul dumitale!... îi spuse Ève depărtându-se de leagăn şi apropiindu-se de moşneag ca să-l îmbrăţişeze.

David, copleşit de mulţimea ce o vedea adunată în faţa casei, unde Kolb se lupta cu oamenii lui Doublon, îi întinse mâna tatălui fără să-i dea bună ziua.

— Şi cum de îţi datorez eu şapte sute de franci? îl întrebă bătrânul pe Petit-Claud.

— Păi, mai întâi, pentru că *am stat în instanţă* pentru dumneata. Fiind vorba de chiriile dumitale, faţă de mine eşti solidar cu debitorul. Dacă fiul dumitale nu-mi plăteşte cheltuielile astea, mi le plăteşti dumneata... Asta însă nu-i nimic; peste câteva ceasuri, or să vină să-l ducă la închisoare pe David, o să-l laşi dumneata?

— Cât datorează?

— Păi, cam vreo cinci-şase mii de franci, afară de ceea ce îţi datorează dumitale şi soţiei.

Bătrânul, devenit foarte bănuitor, privi tabloul mişcător ce i se înfăţişa în odaia albă şi albastră: o femeie frumoasă înlăcrimată lângă un leagăn, David clătinându-se în fine sub povara suferinţelor, avocatul care îl atrăsese acolo poate într-o cursă; *ursul* îşi crezu atunci inima sa de părinte pusă în joc de către ei, îi fu frică să nu fie speculat. Se apropie să-l mângâie pe copilaş care îi întindea mânuşiţele. Cu toate necazurile părinţilor, copilul, îngrijit la fel cu al unui

mare nobil englez, purta pe căpşor o bonetă brodată şi căptuşită cu roz.

— Hei! David să facă ce-o şti; eu nu mă gândesc decât la copilul ăsta, exclamă bunicul; şi sunt sigur că şi mama lui va zice ca mine. David e atât de savant, că trebuie să ştie el cum să-şi plătească datoriile!

— Să-ţi spun eu care-ţi sunt sentimentele, zise avocatul batjocoritor. Uite, domnule Séchard: dumneata eşti gelos pe fiul dumitale. Ascultă adevărul! dumneata l-ai adus pe David în halul ăsta, vânzându-i tipografia de trei ori mai scump decât făcea şi ruinându-l ca să-ţi plătească preţul acela cămătăresc. Da, da, nu da din cap! Ziarul vândut fraţilor Cointet, al cărui preţ l-ai luat dumneata în întregime, era toată valoarea tipografiei... Îl urăşti pe fiul dumitale nu numai pentru că l-ai jecmănit, ci şi pentru că ai făcut din el un om mai presus de dumneata. Te faci că-ţi iubeşti grozav nepotul ca să-ţi ascunzi pierderea sentimentelor faţă de fiu şi de noră, care te-ar costa bani *hic et nunc*[323], pe câtă vreme nepotul n-are nevoie de dragostea dumitale decât *în extremis*[324]. Îl iubeşti pe copilaşul ăsta, ca să se pară că ţii la cineva din familie şi să nu se zică, doamne fereşte! că n-ai inimă. Asta mi-eşti, domnule Séchard!...

— Ca să aud asemenea lucruri m-ai chemat aici? întrebă moşneagul ameninţător, uitându-se pe rând la avocat, la noră şi la fiu.

— Vai! domnule, exclamă biata Ève adresându-se lui Petit-Claud. Ţi-ai pus în gând să ne nenoroceşti? Niciodată soţul meu nu s-a plâns de tatăl lui...

Viticultorul îşi privi nora cu îndoială.

— De atâtea ori mi-a spus că dumneata ţii la el în felul dumitale, îi zise ea bătrânului, pricepându-i neîncrederea.

După ordinele lui Cointet cel mare, Petit-Claud desăvârşea cearta dintre tată şi fiu, pentru ca nu cumva

[323] *hic et nunc* – lat. – aici şi acum, pe loc (termen juridic).

[324] *in extremis* – lat. – în ultimul moment, în cazuri extreme, pe patul de moarte.

tatăl să-l scoată pe David din marea încurcătură în care se afla.

— Chiar în ziua în care David va fi închis, îi spusese în ajun Cointet cel mare lui Petit-Claud, te voi prezenta doamnei de Senonches.

Cu inteligenţa pe care o dă iubirea, doamna Séchard ghicise duşmănia aceasta de comandă, după cum presimţise, şi trădarea lui Cérizet. Oricine îşi poate uşor închipui mirarea lui David, care nu putea înţelege cum de cunoştea atât de bine Petit-Claud şi pe tatăl său şi afacerile lui. Cinstitul tipograf nu ştia de legăturile apărătorului său cu fraţii Cointet, şi, pe de altă parte, nici nu bănuia că în pielea lui Métivier se ascundeau cei doi Cointet. Tăcerea lui David era o insultă pentru bătrânul viticultor; de aceea avocatul profită de uimirea clientului său ca să spele putina.

— Adio, scumpul meu David; acuma ştii şi tu: constrângerea corporală nu poate fi infirmată prin apelul nostru; nu le mai rămâne creditorilor tăi decât calea asta, şi o vor lua. Aşa că fugi!... Sau, mai degrabă, dacă vrei să mă crezi, iată: du-te la fraţii Cointet, ei au bani, şi, dacă descoperirea ta e gata, dacă e bănoasă, asociază-te cu ei; la urma urmelor, sunt nişte oameni foarte de ispravă...

— Ce secret? întrebă tatăl.

— Doar nu-l crezi atât de prost pe fiul dumitale să-şi fi lăsat tipografia în părăsire fără să nu se fi gândit la altceva? exclamă avocatul. E pe cale, după cum mi-a spus, să găsească mijlocul de a fabrica la trei franci topul de hârtie care costă azi zece...

— Altă păcăleală! izbucni bătrânul. V-aţi înţeles aici cu toţii, ca nişte tâlhari de codru. Dacă David a descoperit asta, n-are nevoie de mine, a ajuns milionar! Rămâneţi cu bine, frumuşeilor, bună seara.

Şi moşneagul o porni în jos pe scară.

— Găseşte-ţi o ascunzătoare, îi zise lui David Petit-Claud, care alergă după bătrânul Séchard ca să-l scoată şi mai

tare din fire.

Avocăţelul îl regăsi pe viticultor bombănind prin piaţa du Mûrier, îl întovărăşi până în Houmeau şi se despărţi de el ameninţându-l să obţină un executoriu pentru cheltuielile ce i se datorau, dacă nu i le plătea în cursul acelei săptămâni.

— Îţi plătesc, dacă mă înveţi cum să-l dezmoştenesc pe fiu-meu fără să-i dăunez nepotului şi nurorii!... zise bătrânul Séchard depărtându-se deodată.

— Ce bine îşi mai cunoaşte Cointet cel mare oamenii!... Nu-mi spunea el: „cei şapte sule de franci de dat o să-l oprească pe tală să plătească cei şapte mii de franci ai ţiului?” exclamă avocatul suind în Angoulême. Totuşi, nu trebuie să mă las *dus* de vulpoiul ăsta de negustor de hârtie; a venit vremea să-i cer şi altceva decât vorbe.

— Ei, David dragă, ce ai de gând să faci?... îl întrebă Ève pe soţul său, după ce plecară bătrânul Séchard şi avocatul.

— Pune la foc, Marion, ceaunul cel mai mare, îi strigă David slujnicei, am găsit ce căutam!

Auzind vorbele acestea, Ève îşi puse în miare grabă pălăria, şalul şi pantofii.

— Îmbracă-te, prietene, îi zise ea lui Kolb şi hai cu mine, pentru că trebuie să aflu dacă nu există o cale să ieşim din iadul ăsta...

— Conaşule, exclamă Marion după ce ieşi Ève, gândiţi-vă să faceţi ceva, altfel coniţa se prăpădeşte de inimă rea. Câştigaţi bani să plătiţi datoriile şi, pe urmă, n-aveţi decât să vă căutaţi comorile cât veţi pofti...

— Taci din gură, Marion, răspunse David; voi înfrânge ultima piedică. Îmi scot o dată şi brevetul de invenţie şi brevetul de perfecţionare.

În Franţa, nenorocirea inventatorilor e brevetul de perfecţionare. Un om îşi jertfeşte zece ani de zile din viaţă ca să găsească un secret de industrie, o maşină, o descoperire oarecare, şi capătă un brevet, se crede stăpân

pe munca lui; e urmat însă numaidecât de un concurent, care, dacă el n-a prevăzut totul, îi perfecţionează invenţia, adăugându-i un şurub, şi i-o ia astfel din mână. Aşa că, inventând, pentru fabricarea hârtiei, o pastă ieftină, povestea nu se sfârşise! Alţii puteau perfecţiona procedeul. David Séchard voia să prevină totul, spre a nu-şi vedea smulsă pricopsirea urmărită cu atâta trudă şi printre atâtea greutăţi. Hârtia de Olanda (căci hârtia fabricată numai din cârpe de în a păstrat acest nume, deşi Olanda n-o mai fabrică) conţine şi puţin clei; dar se încleiază foaie cu foaie, manoperă ce-i scumpeşte preţul. Dacă s-ar putea încleia pasta de-a dreptul în cazan, şi cu clei puţin costisitor (ceea ce se face de altfel şi astăzi, dar încă imperfect), nu mai rămânea nicio perfecţionare de găsit. De o lună încoace, David căuta deci să încleie pasta hârtiei în cazan. Urmărea dintr-odată două secrete.

Ève se duse s-o vadă pe maică-sa. Printr-o întâmplare fericită, doamna Chardon îngrijea tocmai de soţia primului substitut de procuror. Aceasta adusese de curând pe lume un moştenitor prezumtiv al familiei Milaud din Nevers. Ève, neîncrezându-se în niciun slujbaş ministerial, avusese ideea să-l consulte cu privire la situaţia ei pe apărătorul legal al văduvelor şi orfanilor, să-l întrebe dacă nu-l putea libera pe David, obligându-se ea în locul lui sau vânzându-şi drepturile ei; şi mai spera să afle adevărul şi asupra purtării omului cu două feţe care era Petit-Claud. Magistratul, surprins de frumuseţea doamnei Séchard, o primi nu numai cu atenţia cuvenită unei femei, ci şi cu un fel de curtenie cu care Ève nu era obişnuită. Sărmana femeie văzu, în sfârşit, în ochii magistratului, expresia aceea pe care, de la nunta ei, n-o mai găsise decât la Kolb şi care, pentru femeile frumoase ca Ève, este *criteriul* de apreciere a bărbaţilor. Când vreo pasiune, un interes sau vârsta îngheaţă în ochii unui bărbat, scânteia supunerii depline care îi lucea în priviri la tinereţe, o femeie începe a se îndoi de acel bărbat şi a-l supraveghea. Cei doi Cointet, Petit-Claud, Cérizet, toţi

oamenii în care Ève ghicise nişte duşmani, o priviseră cu ochi reci şi uscaţi; aşa că acum se simţi la largul ei în faţa substitutului care, primind-o curtenitor, îi, nărui însă, totodată, în câteva cuvinte, toate speranţele.

— Nu e sigur, doamnă, îi zise el, ca la curtea din Poitiers să se modifice sentinţa ce restrânge la mobilele din casă cesiunea obţinută de la soţul dumneavoastră asupra tuturor bunurilor sale, drept despăgubire pentru cheltuielile făcute de dumneavoastră cu casa. Privilegiul dumneavoastră nu trebuie să servească la acoperirea unei fraude. Însă, cum dumneavoastră veţi fi admisă, în calitate de creditoare, la împărţeala obiectelor sechestrate; cum socrul dumneavoastră trebuie, de asemeni, să-şi exercite privilegiul pentru valoarea chiriilor ce i se datorează, veţi avea, după ce curtea se va pronunţa, materie pentru noi contestaţii asupra a ceea ce numim noi, în termeni de drept, o *contribuţie.*

— Prin urmare, domnul Petit-Claud ne ruinează? exclamă ea.

— Purtarea lui Petit-Claud, reluă magistratul, e conformă mandatului dat de soţul dumneavoastră, care vrea, zice avocatul, să câştige timp. După mine, poate c-ar fi mai bine să vă desistaţi de apel şi să achiziţionaţi la; vânzare, dumneavoastră şi socrul dumneavoastră, uneltele cele mai necesare întreprinderii, dumneavoastră în limitele a ceea ce vi se cuvine, iar dânsul pentru valoarea chiriilor… Dar aceasta ar însemna să ajungeţi prea repede la ţintă. Avocaţii vă bagă la apă!…

— Aş intra atunci pe mâna bătrânului Séchard, căruia i-aş datora şi chiria uneltelor şi aceea a casei, soţul ar rămâne tot urmărit de domnul Métivier, care nu s-ar alege nici el cu mare lucru…

— Da, doamnă.

— În acel caz, situaţia noastră ar fi şi mai proastă ca azi…

— Puterea legii, doamnă, e, la urma urmelor, de partea creditorului: dumneavoastră aţi primit trei mii de franci,

trebuie neapărat să-i daţi îndărăt...

— Vai, domnule, ne credeţi în stare să...?

Ève se opri, dându-şi seama de primejdia în care justificarea ei l-ar azvârli pe fratele său.

— O! ştiu eu, reluă magistratul, că afacerea e cam nelămurită, cam încâlcită, şi de partea debitorilor, care sunt cinstiţi, delicaţi, aleşi chiar!... şi de partea creditorului, care nu-i decât un om de paie... Ève se uită înfricoşată la magistrat. — înţelegeţi şi dumneavoastră, zise el cu subînţelesuri, că noi avem tot timpul, cât stăm şi ascultăm pledoariile avocaţilor, spre a cântări ceea ce se petrece sub ochii noştri.

Ève se întoarse acasă deznădăjduită. La şapte seara, Doublon aduse comandamentul care făcea cunoscută constrângerea corporală. Urmărirea atinsese deci punctul culminant.

— Începând de mâine, zise David, n-o să mai pot ieşi decât noaptea.

Ève şi doamna Chardon izbucniră în plâns. Pentru ele, ascunderea însemna dezonoarea. Aflând că libertatea stăpânului era ameninţată, Kolb şi Marion se speriară cu atât mai mult, cu cât ei, de mult, îl socotiseră lipsit de orice gând rău; şi se temură atât de tare pentru el, încât se înfăţişară stăpânilor, sub pretextul de a afla cu ce puteau ei doi să le fie de folos. Veniră tocmai când cele trei fiinţe, pentru care viaţa fusese până atunci atât de simplă, plângeau dându-şi seama de necesitatea de a-l ascunde pe David. Dar cum să te fereşti de spionii nevăzuţi care, încă de pe atunci, urmăreau desigur fiecare pas al omului aceluia, din păcate atât de distrat?

— *Taca gonitza vrè, aştebtzi ein sfert ceas: eu mergi în regunoaşterea la inamig,* zise Kolb, *şi se veci et zi che me brigeb... Par eu aşa ein neamtz: dar sunt ein atefarat vrancez; bot şi eu se fii şmeker.*

— Da, coniţă, spuse Marion; lăsaţi-l să se ducă. Nu se gândeşte decât cum să-l păzească pe conaşul, numai la

asta îi e gândul. Kolb nu-i un om; e... cum să spun?... un câine credincios!

— Du-te, dragă Kolb, îi zise David, mai avem încă timp să luăm o hotărâre.

Kolb dădu fuga la portărel, unde duşmanii lui David, adunaţi la sfat, căutau un mijloc să pună mâna pe el.

Arestarea debitorilor, în provincie, este un fapt nemaipomenit, cu totul în afara regulii. În primul rând că toată lumea se cunoaşte prea bine ca să recurgă la o cale atât de urâtă. Toată viaţa, după aceea, creditorii şi debitorii sunt nevoiţi să se vadă, să se întâlnească mereu. În al doilea rând, când un negustor pune la cale vreun faliment răsunător, Parisul îi serveşte ca loc de refugiu. Parisul e întrucâtva Belgia provinciei: se găsesc acolo adăposturi aproape de nepătruns, iar mandatul portărelului expiră la limitele jurisdicţiei sale. Şi mai sunt şi alte piedici, tot aşa de puternice. Astfel, legea care consfinţeşte inviolabilitatea domiciliului se aplică fără excepţie în provincie; portărelul n-are dreptul, ca la Paris, să pătrundă într-o casă străină pentru a-l aresta pe debitor. Legiuitorul a socotit că trebuie să excepteze Parisul de la această regulă, din cauză că acolo foarte des mai multe familii locuiesc în aceeaşi casă. În schimb, în provincie, ca să pătrundă în domiciliul debitorului, portărelul e dator să fie asistat de judele de ocol. Iar judecătorul de ocol, care îi are sub autoritatea sa pe portărei, este aproape liber să-şi dea sau să-şi refuze concursul. Spre lauda judecătorilor de ocol, trebuie să spunem că această obligaţie îi apasă, nu vor să slujească unor pasiuni oarbe, sau unor răzbunări. Mai sunt şi alte piedici, la fel de grave, şi care tind să modifice cruzimea cu totul inutilă a legii asupra constrângerii corporale, prin acţiunea, moravurilor, care ades schimbă legile ajungându-se până chiar la anularea lor. În oraşele mari, se găsesc destui ticăloşi, oameni fără căpătâi şi fără conştiinţă, ca să facă pe spionii; însă, în oraşele mici, fiecare se cunoaşte prea bine cu ceilalţi ca să se poată pune în slujba unui

portărel. Oricare om din clasa de jos care s-ar preta la asemenea degradare ar fi silit să părăsească oraşul. În acest chip, arestarea unui datornic nefiind, ca la Paris sau ca în marile centre, obiectul industriei privilegiate a guarzilor comerciali, devine o operă de procedură deosebit de anevoioasă, o luptă de şiretlicuri între debitor şi portărel, ale căror născociri au oferit „faptelor diverse” ale ziarelor din Paris nişte foarte nostime relatări. Cointet cel mare nu voise să se arate; însă Cointet cel gras, care se pretindea însărcinat de Métivier cu această afacere, venise la Doublon împreună cu Cérizet, ajuns şef de atelier în tipografia lor, şi a cărui colaborare şi-o asiguraseră cu făgăduiala unei hârtii de o mie de franci. Doublon, la rându-i, se putea bizui pe doi din oamenii lui. Astfel, fraţii Cointet aveau de pe acum trei copoi care să le supravegheze prada. De altminteri, în momentul arestării, Doublon putea să folosească şi jandarmeria care, potrivit sentinţei, e datoare să-şi dea concursul portărelului ce i l-ar cere. Aceste cinci persoane erau deci întrunite în biroul particular al lui Doublon, situat la parterul casei, în încăperea din spatele biroului pentru public.

Intrai în biroul pentru public printr-un coridor destul de lat, cu lespezi pe jos, care constituia un fel de alee. Casa avea o singură uşă, de o parte şi de alta a uşii era atârnată câte o tăbliţă oficială aurită, pe care scria cu negru: PORTĂREL. Cele două ferestre dinspre stradă aveau zăbrele. Biroul particular dădea spre grădina în care portărelul, îndrăgostit de Pomona[325], cultiva cu frumoase rezultate viţa de vie. Bucătăria se afla în faţa biroului pentru public, iar în spatele ei urca scara la etajul de deasupra. Casa se afla pe o străduţă din spatele noului palat de justiţie, pe atunci în construcţie şi care nu fu gata decât prin 1830. Amănuntele acestea folosesc ca să se poată înţelege cele ce aveau să i se întâmple lui Kolb.

[325] *îndrăgostit de Pomona* – iubitor de grădini; Pomona este, în mitologie, zeiţa fructelor şi a grădinilor.

Alsacianul născocise planul de a se prezenta la portărel acasă sub pretextul de a i-l vinde pe stăpânul său, spre a afla astfel cursele ce i se vor întinde şi spre a-l apăra. Bucătăreasa veni să deschidă. Kolb îi spuse că dorea să-i vorbească domnului Doublon pentru nişte afaceri. Supărată că o luase de la spălatul vaselor, femeia deschise uşa biroului pentru public zicându-i lui Kolb, pe care nu-l cunoştea, să-l aştepte acolo pe conaşul, reţinut pentru moment în biroul de alături; apoi se duse să-i spună stăpânului că un om dorea să-i vorbească. Expresia *un om* însemna atât de limpede un ţăran, încât Doublon zise: „Să aştepte!” Kolb se aşeză pe un scaun lângă uşa dinspre biroul particular.

— Ei, cum ai de gând să procedezi? pentru că, dacă am putea pune mâna pe el, am câştiga vreme, spunea Cointet cel gras.

— Cum e fraier nu numai cu numele, o să fie foarte uşor, se repezi Cérizet.

Recunoscând glasul lui Cointet cel gras, dar mai ales auzind aceste două fraze, Kolb ghici îndată că era vorba de stăpânul său, şi mirarea îi crescu deosebind şi glasul lui Cérizet.

— *Ein paiad be care el a gresgud!* exclamă el speriat.

— Copii, zise Doublon, iată ce trebuie să facem. Ne înşirăm oamenii pe o mare distanţă, începând din strada Beaulieu şi din piaţa du Mûrier, prin toate părţile, spre a-l urmări pe *fraier* (porecla asta îmi place!), fără ca el să bage de seamă; nu-l slăbim din ochi până ce nu va intra în casa unde se va socoti bine ascuns; îl lăsăm câtva timp să se creadă acolo în siguranţă, apoi dăm peste el într-una dintre zile înainta de răsăritul ori de apusul soarelui.

— Dar, în clipa asta, ce-o fi făcând? ar putea să ne scape, zise Cointet cel gras.

— E acasă, răspunse Doublon; dacă iese, ştim numaidecât. Am un *specialist* la pândă în piaţa du Mûrier, un altul la colţul tribunalului, şi un altul la treizeci de paşi

de casa mea. Dacă omul nostru iese, ei fluieră; şi n-ar face nici trei paşi, că eu aş şi afla-o prin această comunicare telegrafică.

Portăreii le spun însoţitorilor lor *specialişti!*

Kolb nici nu nădăjduise un noroc aşa de mare! Ieşi încet din birou, şi îi spuse servitoarei:

— Tomnu Touplon iste vor te ogubad agum, o se jin mune diminetz.

Alsacianului, ca fost cavalerist, îi venise o idee pe oare se şi duse s-o pună în practică. Alergă la un cunoscut care închiria cai, alese un cal şi puse de-l înşeuară; apoi se întoarse într-un suflet acasă! a stăpân, unde o găsi pe coniţa Ève deznădăjduită la culme.

— Ce s-a întâmplat, Kolb? întrebă tipograful văzându-l pe alsacian şi vesel şi speriat totodată.

— Te şur impreşur, numai hotzi şi minginoji. Cel mai bine iste ca stapân să se asgundă. Gonitza a ghindit unde se asgunda pe gonajul?

După ce credinciosul Kolb le aduse la cunoştinţă trădarea lui Cérizet, posturile de sentinelă din jurul casei, participarea lui Cointet cel gras la afacere, dându-le astfel posibilitatea de a bănui vicleşugurile puse la cale de asemenea oameni împotriva stăpânului său, situaţia lui David li se înfăţişă în cele mai întunecate culori.

— Fraţii Cointet sunt cei care te urmăresc, exclamă biata Ève doborâtă, şi iată de ce Métivier se arată atât de necruţător... Sunt fabricanţi de hârtie şi vor să-ţi afle secretul.

— Cum să scăpăm de ei? exclamă doamna Chardon.

— Taca gonitza ai un log unde pune pe gonajul, întrebă Kolb, *eu potzi sa tugi pe el agolo ţara ca ei sa ştii.*

— Să nu intri decât noaptea în casă la Basine Clerget, răspunse Ève, mă voi duce să pun totul la cale cu ea. În împrejurarea asta, te poţi încrede în Basine ca şi în mine.

— Spionii or să te urmărească, zise în sfârşit David, care începuse a-şi mai veni în fire. Trebuie să găsim un mijloc

să-i dăm de veste Basinei fără ca vreunul dintre noi să se ducă la ea

— *Gonitza potzi merce,* zise Kolb. *La mine iste ein plan. Eu ies cu gonajul, şi spioni or sa fine tuba noi. În acest freme, gonitza se tuce la tomniiora Clerget ujor, pentru ca nu iste nimeni se urmăresc la tinsa. La mine iste ein gal; urchem amintoi la el; şi nici tragul nu aşunce pe noi!*

— Dragul meu, atunci adio, exclamă sărmana femeie aruncându-se în braţele soţului; niciunul dintre noi n-o să venim pe la tine, căci s-ar putea să te trădăm. Trebuie să ne luăm rămas bun pentru tot timpul cât va ţine această închisoare voluntară. O să ne scriem prin poştă, Basine o să ne aducă scrisorile tale, iar eu o să-ţi scriu pe numele ei.

Când ieşiră, David şi Kolb auziră fluierăturile şi îi duseră pe spioni până dincolo de poarta Paiet, unde locuia cel cu caii. Acolo, Kolb îl luă pe stăpân în şea, spunându-i să se ţină bine de el.

— *Vlueratzi, vlueratzi, tracutzilor! Nu pase la mine te foi!* striga Kolb. *N-o se punetzi foi mâna be ein gafalerisd cum mine!*

Şi fostul cavalerist dădu pinteni calului ce porni pe câmp cu o iuţeală cate îi împiedică îndată pe spioni de a-i mai urmări şi nici de a şti încotro se îndreptau.

Ève se duse la Postel, sub pretextul destul de bine găsit de a-l consulta. După ce îndură insulta acelei mile care nu dăruie decât vorbe, plecă de acolo şi putu ajunge, fără a fi văzută, la casa Basinei, căreia îi încredinţa necazurile cerându-i ajutor şi protecţie. Basine, oare, pentru mai multă siguranţă, o dusese pe Ève în odaia ei, deschise uşa unui cabinet alăturat luminat doar de o ferestruică aşezată foarte sus, astfel încât de afară nu se vedea înăuntru. Cele două prietene destupară o mică sobă al cărei coş mergea de-a lungul celui al sobei din atelier, în care lucrătoarele întreţineau focul pentru fiarele lor de călcat. Ève şi Basine întinseră pe jos nişte învelitoare vechi de pat ca să nu se audă când se umblă prin odaie, dacă David ar fi făcut

cumva zgomot din neatenţie; îi aduseră un pat de campanie pentru dormit, un cuptor pentru experienţele lui, o masă şi un scaun pentru stat şi scris. Basine făgădui să-i dea de mâncat noaptea; şi, cum nimeni nu intra vreodată în camera ei, David n-avea să se teamă de duşmani, nici chiar de poliţie.

— În sfârşit, zise Ève îmbrăţişându-şi prietena, aici e în siguranţă.

Ève trecu iar pe la Postel ca să-şi lămurească o îndoială care, zicea ea, o aducea înapoi la un judecător atât de priceput de la Tribunalul de comerţ, şi veni până acasă însoţită de el, care-i tot spunea:

— Dacă m-ai fi luat pe mine, n-ai fi ajuns aici!…

Gândul acesta răzbătea în toate frazele micului spiţer. La înapoiere, Postel îşi găsi nevasta geloasă pe minunata frumuseţe a doamnei Séchard şi furioasă pe politeţea soţului, care însă o domoli spunându-i că lui îi plăceau mai mult femeiuştile roşcate decât cele oacheşe şi înalte care sunt, precum caii, totdeauna în grajd. Şi pesemne că-i dădu şi câteva dovezi de sinceritate, căci a doua zi, doamna Postel era foarte dulce cu el.

— Putem fi liniştite, le spuse Ève maică-si şi Marionei, pe care le regăsise, după expresia Marionei, tot *cutremurate.*

— O! au plecat, zise Marion, când Ève se uită maşinal prin odaie.

— *Unte se mercetn?...* întrebă Kolb după ce ajunseră la o leghe de Angoulême, pe şoseaua Parisului.

— La Marsac, răspunse David, dacă m-ai adus pe drumul ăsta, o să mai încerc pentru ultima oară să-l înduplec pe tata.

— *Mai pine aş merce gondra cine paderie te dunurile! viirika el nu are inima, tomnu tata te la tumnefostra!*

Fostul tipograf nu credea în fiul său; îl judeca, aşa cum judecă oamenii de rând, după rezultate. În primul rând, nu admitea că-l jefuise pe David; în al doilea rând, fără să ia în seamă deosebirea de vremuri, îşi zicea:

— I-am dat în primire o tipografie, aşa cum mi s-a dat şi mie; iar el, care ştia mult mai multe decât mine, n-a fost în stare să se descurce! Nefiind câtuşi de puţin capabil să-şi înţeleagă fiul, îl osândea şi îşi dădea asupra acelei mari inteligenţe un fel de superioritate, zicându-şi „Tot de la mine o să aibă de mâncare”. Niciodată psihologii nu vor reuşi să facă înţeleasă toată influenţa pe care sentimentele o au asupra intereselor. Influenţa aceasta este tot atât de puternică, pe cât este şi aceea a intereselor asupra sentimentelor. Toate legile naturii se influenţează unele pe altele. David, în schimb, îşi înţelegea tatăl şi, bun cum era, îl scuza. Ajunşi la orele opt la Marsac, Kolb şi David îl găsiră pe bătrân spre sfârşitul cinei pe care o lua totdeauna cu puţin înainte de culcare.

— Numai judecăţii îi datorez vizita ta, zise tatăl privindu-l pe fiu cu un zâmbet amar.

— Nu ştiu gum facetzi che va intilnitzi, tumnevosfre toi? ... Tânsul umpla mereu prin nori, iar tumneta numai prin fie! exclamă Kolb scos din fire. *Blateşte, blateşte! aşa drepuie sa se porte un tata?...*

— Hai, Kolb, du calul la coana Courtois, ca să nu-l necăjească pe tata, şi află că un părinte are totdeauna dreptate.

Kolb plecă, mârâind ca un câine cate, certat de stăpân pentru grija lui, protestează, dar ascultă. David, fără să-şi spună taina, se oferi atunci să-i dea tatălui proba cea mai bună despre descoperirea lui, propunându-i o cointeresare în această afacere, în schimbul sumelor ce-i deveneau necesare, fie spre a se libera de îndată, fie spre a se consacra exploatării secretului său.

— Ei! cum o să-mi dovedeşti tu că poţi face cu nimic hârtie bună care să nu coste nimic? întrebă fostul tipograf, ţintuindu-şi fiul cu o privire înecată de băutură, dar şireată, curioasă şi lacomă. Ai fi zis că e un fulger ţâşnind dintr-un nor de ploaie, căci bătrânul urs, credincios tabieturilor lui, nu se culca vreodată până nu-şi lua *scufia de noapte.* Şi

scufia asta însemna două sticle de vin bun şi vechi pe care, după expresia lui, *le sorbea pe îndelete.*

— Nimic mai simplu, răspunse David. N-am hârtie la mine, am venit aici ca să fug de Doublon; şi, văzându-mă gonind pe şoseaua către Marsac, mi-a trecut prin gând că poate găsesc la dumneata înlesnirile pe care le-aş căpăta de la un cămătar. N-am pe mine decât hainele. Încuie-mă cu cheia într-un loc, unde nimeni să nu poată intra, nici să mă vadă, şi...

— Cum, zise bătrânul, uitându-se fioros la fiul său, n-o să mă laşi să văd ce faci?...

— Tată, răspunse David, tu mi-ai arătat că în afaceri nu există tată...

— A! vasăzică n-ai încredere în acela care ţi-a dat viaţa!

— Nu, ci în acela care mi-a luat putinţa de a trăi.

— Fiecare pentru sine, ai dreptate! zise bătrânul. Bine, te duc în beci.

— Intru acolo cu Kolb, îmi dai un cazan ca să-mi fac pasta, reluă David fără să fi băgat de seamă privirea ce i-o zvârlise tatăl; apoi îmi aduci nişte tulpini de anghinare, de sparanghel, de urzici, de trestii, pe care le tai de pe malul gârlei. Iar mâine dimineaţă, ies din beci cu nişte hârtie de toată frumuseţea.

— Dacă e cu putinţă... exclamă *ursul* sughiţând, poate c-o să-ţi dau... să văd dac-o să pot să-ţi dau... în fine, douăzeci şi cinci de mii de franci, cu condiţia de a mă face să câştig tot pe atâta în fiecare an.

— Pune-mă la încercare, mă învoiesc! exclamă David. — Kolb, du-te călare la Mansle, cumpără o sită mare de la un dogar, nişte clei de la un spiţer şi întoarce-te degrabă.

— Na, bea!... spuse tatăl punând dinaintea fiului o sticlă de vin, pâine şi nişte resturi de carne rece. la putere, mă duc să-ţi caut cârpele tale verzi, căci sunt verzi cârpele tale mă tem chiar să nu fie prea verzi.

Peste două ceasuri, pe la unsprezece seara, bătrânul îi

închidea pe băiat şi pe Kolb într-o mică încăpere de lângă beci, acoperită cu olane, şi în care se aflau cele trebuincioase pentru prepararea vinurilor din Angoumois, din care se face faimosul coniac.

— O! dar aici e ca într-o fabrică!... uite lemne şi cazane! exclamă David.

— Atunci, suntem înţeleşi, zise bătrânul Séchard, vă încui aici şi dau drumul câinilor, ca să fiu sigur că nu-ţi aduce cineva hârtie din afară. Arată-mi foile mâine şi îţi făgăduiesc să-ţi fiu asociat, afacerile or să fie astfel limpezi şi bine conduse...

Kolb şi David se lăsară încuiaţi şi petrecură cam două ceasuri rupând şi preparând tulpinile, servindu-se de două scânduri groase de stejar. Focul ardea, apa fierbea. Pe la două din noapte, Kolb, mai puţin ocupat decât David, auzi un oftat ce semăna cu un sughiţ de beţiv, luă o lanternă din cele două şi se apucă să cerceteze prin tot locul: zări atunci chipul vineţiu al bătrânului Séchard într-o mică deschizătură pătrată de deasupra uşii care dădea în beci şi care era ascunsă de nişte butoaie goale. Bătrânul vulpoi îi băgase acolo pe fiu-său şi pe Kolb prin uşa dinspre curte. Cea de-a doua uşă slujea la rostogolirea poloboacelor de-a dreptul din beci în acea încăpere, fără a mai fi nevoie de vreun ocol prin curte.

— Ah! moşule, asda nu iste ciuma, sa spionedzi păiad te la tumneta... Ştii ge faci chind pei tumneta cine sdigla te fin pun? Dai te paud la ein buncaş!

— Vai, tată!... zise David.

— Venisem să văd dacă n-ai nevoie de ceva, spuse podgoreanul trezit pe loc din beţie.

— Şi te tragul noster atzi luad cine sgara mik? zise Kolb, care deschise uşa după ce făcuse loc şi care îl găsi pe moşneag în cămaşă, cocoţat pe o scară scundă.

— Puteai să te îmbolnăveşti, aşa dezbrăcat cum eşti! exclamă David.

— Mi se pare că sunt somnambul, zise bătrânul ruşinat,

dându-se jos. Neîncrederea ta în mine m-a făcut să visez, se făcea că te înţeleseseşi cu diavolul să înfăptuieşti ceea ce alţii nu pot.

— *Tiafol este bovda tumnefositra te arcintzi!* exclamă Kolb.

— Du-te de te culcă, tată, zise David; încuie-ne, dacă vrei, dar scuteşte-ne să mai vii pe aici; Kolb o să stea de strajă.

A doua zi, la patru, David ieşi din încăperea unde stătuse încuiat, după ce înlăturase orice urmă a operaţiunilor sale, şi îi aduse tatălui său vreo treizeci de foi de hârtie de o fineţe, albeaţă şi trăinicie de mai mare mirarea, şi care aveau toate, în filigrană, urmele firelor, mai groase sau mai subţiri, ale sitei din păr de cal. Bătrânul luă mostrele, le încercă cu limba ca un urs deprins din copilărie cu treaba asta; le îndoi, le mototoli, le supuse la toate încercările la care tipografii pun hârtiile ca să-şi dea seama de calităţile lor, apoi, deşi nu mai avu ce spune, nu voi totuşi să se dea bătut.

— Trebuie să vedem cum or să se facă sub presă!... zise el spre a se scuti să-şi laude fiul.

— *Ge vel de om şi asda!* exclamă Kolb.

Bătrânul, făcându-se tot mai rece, acoperi sub demnitatea părintească o nehotărâre prefăcută.

— Nu vreau să te înşel, tată, hârtia asta mi se pare încă prea scumpă şi vreau să rezolv problema încleierii în cazan... Doar atâta îmi mai rămâne să găsesc...

— Aha! voiai să mă păcăleşti!

— Păi, atunci ţi-aş mai fi spus? Şi acuma pot să pun cleiul în cazan, dar deocamdată nu pătrunde în mod egal în toată pasta şi îi dă hârtiei o asprime de perie.

— Foarte bine, perfecţionează-ţi încleierea în cazan şi atunci o să-ţi dau banii.

— *Stepânul n-o se vade niciodata cum arada panii tumnefostra!*

Se vedea că bătrânul voia să-i plătească lui David ruşinea pe care o înghiţise; de aceea se purtă cât mai rece.

— Tată, spuse David, care îl trimise afară pe Kolb, nu ţi-am purtat pică pentru că ţi-ai făcut singur preţul tipografiei şi încă un preţ din cale-afară de mare; te-am socotit doar tatăl meu. Mi-am zis: „Să-l las pe bătrânul, care s-a trudit din greu, care m-a crescut desigur mai bine decât meritam, să se bucure în linişte şi în voie de roadele muncii sale". Ţi-am lăsat chiar şi averea mamei şi m-am înhămat fără nicio vorbă la traiul greu ce mi-l făcuseşi. Plănuisem să mă căpătuiesc fără să-ţi dau dumitale nicio bătaie de cap. Şi uite, secretul l-am găsit, cu faţa dogorită de foc, fără pâine în casă, chinuit de datorii ce nu-s ale mele... Da, am luptat cu răbdare până ce mi s-au sleit puterile. Poate că-mi datorezi ajutor!... dar nu te gândi la mine, uită-te la femeia şi la copilaşul acela... (aici, David nu-şi putu opri lacrimile); şi dă-le ajutor şi ocrotire. Ai să fii tu mai prejos decât Marion şi Kolb, care mi-au dat economiile lor? exclamă fiul, văzându-şi tatăl rece ca marmura.

— Şi nu ţi-au fost de ajuns? strigă bătrânul fără pic de ruşine; păi, tu ai înghiţi Franţa întreagă!... Bună seara! Eu sunt prea neînvăţat ca să mă vâr în nişte speculaţii în care numai eu aş fi speculantul. N-o să-l mănânce *maimuţa* pe *urs,* zise el făcând aluzie la poreclele lor de atelier. Eu sunt viticultor, nu bancher... Şi, afară de asta, vezi tu, afacerile dintre tată şi fiu dau totdeauna greş. Hai să mâncăm. Poftim! să nu spui că nu-ţi dau nimic!...

David era una dintre acele fiinţe cu inima largă, în care se pot ascunde suferinţele în aşa fel, încât să rămână o taină pentru acei ce le sunt dragi; de aceea, momentul când durerea întrece orice margine înseamnă pentru asemenea oameni sforţarea lor supremă. Ève înţelesese bine acest minunat caracter. Însă tatăl văzu, în valul de durere adus de la fund la suprafaţă, jeluirea obişnuită a copiilor ce vor *să-şi păcălească părinţii* şi luă marea

descurajare a fiului drept ruşinea nereuşitei. Tatăl şi fiul se despărţiră certaţi. David şi Kolb se înapoiară pe la miezul nopţii la Angoulême, intrând în oraş pe jos şi cu precauţiile hoţilor care se duc la furat. Pe la ora unu noaptea, David fu introdus, fără martori, în casă la domnişoara Basine Clerget, în adăpostul pregătit de soţia sa. Iar acolo, David avea să fie păzit cu cea mai ingenioasă milă, aceea a unei tinere lucrătoare! A doua zi de dimineaţă, Kolb se lăudă că l-a salvat călare pe stăpân şi că l-a dus la o plută ce avea să-l poarte până la Limoges. O provizie destul de mare de materii prime fu înmagazinată în pivniţa Basinei, ceea ce a făcut ca Marion, Kolb, doamna Séchard şi maică-sa să n-aibă nevoie a merge pe la domnişoara Clerget.

După două zile de la scena cu fiul său, bătrânul Séchard, văzând că mai are încă douăzeci de zile până să înceapă culesul viei, veni în grabă la noră, mânat de zgârcenia lui. Îi pierise somnul, voia să afle dacă descoperirea avea sorţi de izbândă şi de câştig şi voia să stea la pândă să vadă *cum încolţeşte grâul,* după expresia lui. Veni să locuiască, deasupra apartamentului nurorii, într-una dintre cele două camere de la mansardă, pe care şi le rezervase, şi stătu acolo, închizând ochii la lipsurile în care se zbătea casa fiului său. I se datorau chirii, puteau măcar să-l hrănească! Nu i se părea nimic curios că era servit în farfurii de tablă.

— Şi eu am început tot aşa, îi răspunse el nurorii când ea se scuză că nu îl serveşte în tacâmuri de argint.

Marion fu nevoită să se îndatoreze pe la negustori pentru tot ce se consuma în casă. Kolb îşi găsise de lucru pe la nişte zidari, cu un franc pe zi. În fine, curând nu-i mai rămase decât zece franci bietei Ève, care, în interesul copilului şi al lui David, îşi sacrifica ultimii bani ca să-i dea de mâncare cum se cuvine viticultorului. Ea spera mereu că răsfăţul în care îl ţinea, dragostea ei respectuoasă, resemnarea ei îl vor înduioşa pe zgârcit; el însă rămânea mereu de gheaţă. În cele din urmă, tot văzându-i privirea

rece ca a fraţilor Cointet, ca a lui Petit-Claud şi a lui Cérizet, voi să-i studieze caracterul şi să-i ghicească gândurile; dar degeaba! Bătrânul Séchard era de nepătruns, prefăcându-se totdeauna pe jumătate beat. Beţia e un dublu văl. La adăpostul cherchelelii lui, când prefăcută, când adevărată, încerca şi el să-i smulgă Èvei secretele lui David, când alintând-o, când speriind-o. De câte ori Ève îi răspundea că nu ştie nimic, el îi spunea: O să-mi beau toată averea; o s-o dau pe o *pensie pe viaţă.*

Lupta aceasta înjositoare o obosea pe sărmana victimă care, ca să nu-şi piardă respectul datorat socrului, ajunsese să nu-i mai răspundă. Într-o zi, scoasă din fire, îi zise:

— Păi, tată, există o cale foarte simplă ca să ai totul: plăteşte-i datoriile lui David, el o să se întoarcă acasă, unde o să căpătaţi la o învoială.

— Aha! asta aşteptaţi voi de la mine! exclamă el; bine că ştiu.

Bătrânul Séchard, care nu credea în fiul său, credea în schimb în fraţii Cointet. Aceştia, când se duse să-i întrebe, îl uimiră într-adins, spunându-i că era vorba de milioane în cercetările întreprinse de fiul său.

— Dacă David poate să-mi dea dovada că a izbutit, n-aş şovăi să fac cu el o asociaţie, eu aducând fabrica mea de hârtie şi calculându-i lui descoperirea la o valoare egală, îi spuse Cointet cel mare.

Bănuitorul bătrân luă atâtea informaţii „cinstindu-se” cu lucrătorii, îl chestionă atât de dibaci pe Petit-Claud, făcând pe prostul, încât începu să-i bănuie pe Cointet că se ascund îndărătul lui Métivier; le puse însă în seamă planul de a ruina tipografia Séchard şi de a fi plătiţi de el, ducându-l de nas cu descoperirea, căci moşneagul analfabet nu putea ghici complicitatea lui Petit-Claud, nici urzeala de intrigi întreprinse spre a pune mâna, mai devreme ori mai târziu, pe bănosul secret industrial. În sfârşit, într-o zi, moşul, scos din fire de tăcerea nurorii şi de faptul că nu-i putea smulge taina ascunzătorii lui David, se hotărî să pătrundă în

atelierul de topit sulurile, după ce aflase că fiu-său îşi făcea acolo experienţele. Coborî din odaia lui cu noaptea în cap şi se apucă să cotrobăiască pe la broasca uşii.

— Hei! ce faci acolo, jupâne?... îi strigă Marion, care se scula din zori ca să se ducă la fabrică, şi care dădu fuga la atelierul unde se uda hârtia.

— Păi, ce? nu sunt acasă la mine, Marion? făcu moşul ruşinat.

— Frumos îţi şade! ai ajuns hoţ la bătrâneţe!... Şi ai luat-o şi de dimineaţă, aşa, pe stomacul gol!... Mă duc să-i spun numaidecât coniţei.

— Ţine-ţi gura, Marion, zise bătrânul scoţând din buzunar două monezi de câte şase franci. Na asta...

— O să-mi ţin gura, dar să nu mai umbli pe aici! îi spuse Marion ameninţându-l cu degetul, că altfel te spun în tot oraşul.

Cum plecă moşneagul, Marion sui la stăpână.

— Poftiţi, coniţă, i-am şterpelit doisprezece franci socrului dumneavoastră... luaţi-i...

— Şi cum ai făcut asta?

— Voia să vadă cazanele şi lucrurile adunate de conaşul, ca să-i afle taina. Ştiam eu că nu mai era nimica în bucătăria mică; însă l-am speriat ca şi cum ar fi vrut să-l fure pe fecioru-său, şi el mi-a dat banii ăştia ca să-mi ţin gura...

În momentul acesta, Basine, veselă, îi aduse prietenei sale o scrisoare de la David, scrisă pe o hârtie minunată, şi pe care i-o dădu în taină:

Scumpa mea Ève, îţi scriu ţie celei dintâi pe cea dintâi foaie de hârtie obţinută după procedeele mele. Am izbutit să rezolv problema încleierii în cazan! Kilogramul de pastă costă acum, chiar presupunând că ar trebui să dau o deosebită îngrijire unor terenuri bune pentru produsele de care mă folosesc, cam vreo cincizeci de centime. Cu modul acesta, topul de şase kilograme va întrebuinţa pastă

încleiată de trei franci. Sunt sigur că voi reduce la jumătate greutatea cărţilor. Plicul, scrisoarea, eşantioanele sunt de diferite fabricaţii. Te îmbrăţişez; vom fi fericiţi fiind bogaţi, singurul lucru care ne mai lipsea.

— Uite, îi zise Ève socrului, întinzându-i eşantioanele, dă-i fiului dumitale banii de pe struguri şi ajută-l să se îmbogăţească. O să-ţi dea înapoi de zece ori cât îi vei da, căci a izbutit…

Bătrânul Séchard alergă îndată la fraţii Cointet. Acolo, fiecare eşantion fu încercat, cercetat cu amănunţime; unele erau cu clei, altele fără, erau etichetate de la trei franci până la zece franci topul; unele erau de o puritate metalică, altele moi ca hârtia chinezească, erau de toate nuanţele posibile de alb.

Nişte cămătari, cercetând niscaiva diamante, şi tot n-ar fi avut ochii mai aprinşi decât ai fraţilor Cointet şi ai bătrânului Séchard!

— Fiul dumitale e pe drumul cel bun, zise Cointet cel gras.

— Păi atunci, plătiţi-i datoriile, spuse bătrânul tescuitor.

— Cu toată plăcerea, dacă vrea să ne ia ca asociaţi, răspunse Cointet cel mare.

— V-am priceput acuma! exclamă fostul *urs,* îl urmăriţi pe fiu-meu sub numele lui Métivier şi vreţi ca să vă plătesc eu, asta e! Nu se prinde, domnilor!…

Cei doi fraţi se uitară unul la altul, dar ştiură să-şi ascundă mirarea pricinuită de perspicacitatea zgârcitului.

— Noi nu suntem încă destul de milionari ca să ne putem îngădui să facem afaceri de scont, replică Cointet cel gras; ne-am socoti îndeajuns de fericiţi să ne putem plăti măcar hârtia de tipar cu bani gheaţă, căci şi acuma tot poliţe îi dăm negustorului nostru.

— Trebuie încercată o experienţă în mare, răspunse rece Cointet, pentru că ceea ce reuşeşte într-o oală de fiert dă greş într-o fabricare întreprinsă pe o scară mai mare.

Liberează-l dumneata pe fiul dumitale.

— Da, dar fiul meu, pus în libertate, o să mă mai vrea asociat? întrebă bătrânul Séchard.

— Asta nu ne priveşte, zise Cointet cel gras. Crezi cumva că, dacă îi vei da feciorului dumitale zece mii de franci, s-a isprăvit cu greutăţile? Un brevet de invenţie costă două mii de franci, trebuie să meargă în mai multe rânduri la Paris; pe urmă, înainte de a da bani, e nevoie să fabrice, cum spune fratele meu, o mie de topuri, să strice mult fierturi ca să ne putem da seama. Vezi dumneata, în nimic nu trebuie să te încrezi mai puţin decât în inventatori.

— Mie, spuse Cointet cel mare, îmi place pâinea gata, scoasă din cuptor.

Bătrânul petrecu noaptea rumegând această dilemă: „Dacă îi plătesc datoriile lui David, el e liber, şi o dată liber, nu mai are nevoie să mă ia ca asociat. Ştie că l-am tras pe sfoară în prima noastră asociaţie şi n-o să vrea să mai facă încă una. Interesul meu ar fi deci să-l ţin la închisoare, nenorocit…”

Cei doi Cointet îl cunoşteau îndeajuns pe Séchard-tatăl ca să ştie că li se va alătura lor. Deci, cei trei îşi ziceau:

„Ca să facem o societate bazată pe secretul lui David, e nevoie de experienţe; şi, ca să facă experienţe, e nevoie să-l liberăm pe David Séchard. Liberându-l pe David, îl scăpăm din mână.”

Fiecare mai avea şi câte un gând ascuns. Petit-Claud îşi zicea: „Abia după nuntă am scăpat de fraţii Cointet; până atunci, însă, depind de ei”.

Cointet cel mare îşi zicea: „Mai bine să-l ştiu pe David sub cheie; aşa, voi fi eu stăpânul”.

Bătrânul Séchard îşi zicea: „Dacă-i plătesc datoriile, fiu-meu îmi mulţumeşte şi spală putina”.

Eve, încolţită, ameninţată de podgorean că o goneşte din casă, nu voia nici să dezvăluie adăpostul soţului, nici măcar

să-i propună acestuia să accepte un *salv-conduct*[326]*.* Nu era sigură că l-ar mai putea ascunde pe David tot atât de bine ca întâia oară. Deci socrului îi răspundea:

— Plăteşte datoriile feciorului şi afli tot.

Niciunul dintre cei patru interesaţi, care se găseau cu toţii ca în faţa unei mese pline de bunătăţi, nu se încumeta să se atingă de ospăţ, de teamă să nu-i ia celălalt înainte; şi se priveau între ei neîncrezători.

După câteva zile de la ascunderea lui Séchard, Petit-Claud venise la Cointet cel mare, la fabrica de hârtie.

— Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă, îi zise el; David s-a vârât de bunăvoie într-o închisoare pe care n-o cunoaştem şi îşi vede în linişte acolo de vreo nouă perfecţionare. Dacă nu v-aţi atins scopul, nu-i vina mea; o să vă ţineţi făgăduiala, nu-i aşa?

— Da, dacă reuşim, răspunse Cointet cel mare. Bătrânul Séchard e aici de câteva zile, a venit să ne pună întrebări despre fabricarea hârtiei; zgârcitul a mirosit invenţia fiului, vrea să profite. Avem prin urmare o oarecare speranţă să ajungem la o asociaţie. Dumneata eşti avocatul şi al tatălui şi al fiului…

— Trebuie să am şi *sfântul Duh* de a vi-i da pe mână? reluă Petit-Claud zâmbind.

— Da, răspunse Cointet. Dacă reuşeşti sau să-l bagi, pe David la închisoare, sau să ni-l dai pe mână printr-un act de asociaţie, vei fi soţul domnişoarei de la Haye.

— Acesta e *ultimatum*-ul dumneavoastră? întrebă Petit-Claud.

— *Yes!* făcu Cointet, dacă vorbim limbi străine.

— Să vi-l dau şi eu pe al meu, dar în franţuzeşte, reluă Petit-Claud scurt.

— Da? ia să-l vedem! replică Cointet curios.

— Prezintă-mă mâine doamnei de Senonches, ca să mă aleg şi eu cu ceva pozitiv, în fine, îndeplineşte-ţi făgăduiala,

[326] *salv-conduct* – permis de circulaţie acordat de tribunal, în anumite cazuri, celor închişi pentru datorii.

sau altfel plătesc eu datoria lui Séchard şi mă asociez eu cu el. Nu vreau să ies păcălit. Dumneata mi-ai vorbit pe faţă, la fel îţi vorbesc şi eu. Eu am arătat ce pot, arată şi dumneata. Dumneavoastră aveţi tot, pe când eu n-am nimic. Dacă nu-mi dovedeşti în vreun fel că eşti sincer, iau afacerea pe seama mea.

Cointet cel mare îşi luă pălăria, umbrela, înfăţişarea-i de iezuit şi ieşi, spunându-i lui Petit-Claud să-l urmeze.

— Ai să vezi, dragul meu, cum am avut eu grijă de dumneata!... îi zise avocatului negustorul.

Isteţul şi şiretul fabricant de hârtie îşi dăduse numaidecât seama de primejdia situaţiei în care se afla şi văzuse în Petit-Claud pe omul cu care trebuie să joci cinstit. Până atunci, sub pretextul că ti înfăţişează situaţia financiară a domnişoarei de la Haye, mai aruncase el câte o vorbă în urechea fostului consul general.

— Am tocmai ceea ce-i trebuie Françoisei, căci, în ziua de azi, cu treizeci de mii de franci zestre, zisese el zâmbind, o fată nu are dreptul să fie prea mofturoasă.

— O să mai vorbim noi, răspunsese Francis du Hautoy. De la plecarea doamnei de Bargeton, poziţia doamnei de Senonches s-a schimbat mult în Iunie: am putea s-o dăm pe Françoise după vreun gentilom bătrân de la ţară.

— Şi ea o să-nceapă să calce pe de lături, zisese fabricantul, făcând pe nepăsătorul. Hei, hei! mărit-o mai bine cu un tânăr capabil, ambiţios, pe care îl veţi proteja dumneavoastră, şi care îi va face soţiei o situaţie frumoasă.

— Să mai vedem, repetase Francis; trebuie s-o întrebăm mai întâi pe naşă.

La moartea domnului de Bargeton, Louise de Nègrepelisse îşi vânduse casa din strada du Minage. Doamna de Senonches, care trăia cam strâmt la ea acasă, îl hotărî pe domnul de Senonches să cumpere casa, cuibul ambiţiilor lui Lucien şi în care a început povestirea de faţă. Zéphirine de Senonches îşi făcuse planul de a-i urma

doamnei de Bargeton în genul de suveranitate pe care aceasta o avusese, de a tine şi dânsa un salon, de a face în sfârşit pe cucoana mare. O sciziune se petrecuse în înalta societate din Angoulême între cei care, cu ocazia duelului domnului de Bargeton cu domnul de Chandour, luară partea, unii a nevinovăţiei Louisei de Nègrepelisse, iar alţii a calomniilor lui Stanislas de Chandour. Doamna de Senonches se declară pentru Bargeton şi îi cuceri mai întâi pe toţi cei din acest partid. Apoi, după ce se instală în casă, profită de tabieturile multora dintre aceia care veneau acolo de atâţia ani să joace cărţi. Primi musafiri în fiecare seară şi o birui pe Amélie de Chandour, care luase poziţie contra ei. Năzuinţele lui Francis du Hautoy, care se visa în centrul aristocraţiei din Angoulême, mergeau până la a dori s-o căsătorească pe Françoise cu bătrânul de Séverac, pe care doamna du Brossard nu-l putuse cuceri pentru fiica sa. Înapoierea doamnei de Bargeton, acum soţie a prefectului, mări pretenţiile Zéphirinei pentru scumpa-i fină. Îşi zicea că, desigur, contesa Sixte du Châtelet va face uz de trecerea sa în favoarea aceleia care îi luase apărarea în lipsă. Fabricantul de hârtie, care-şi cunoştea prea bine Angoulême-ul, măsură dintr-o privire toate greutăţile acestea; însă se hotărî să iasă din încurcătură printr-o acţiune îndrăzneaţă cum numai Tartufe[327] şi-ar fi permis. Avocăţelul, foarte mirat de cinstea comanditarului său în şicane avocăţeşti, îl lăsă cu gândurile sale, însoţindu-l spre casa din strada du Minage, unde, în prag, cei doi fură opriţi cu aceste cuvinte:

— Conaşul şi coniţa stau la masă.

— Spune-le totuşi că am venit eu, răspunse Cointet cel mare.

[327] *o acţiune îndrăzneaţă cum numai Tartufe şi-ar fi permis* – În celebra comedie cu acelaşi nume a lui Molière, falsul cuvios *Tartufe* pune la cale completa ruinare a binefăcătorului său Orgon, în casa căruia trăieşte şi căruia ar fi gata să-i ia şi soţia, înainte de a se căsători cu fiica lui.

Şi, sub numele său, bisericosul negustor, introdus de îndată, i-l prezentă pe avocat Zéphirinei, care prânzea cu domnul Francis du Hautoy şi cu domnişoara de la Haye. Domnul de Senonches se dusese, ca de obicei, la vânătoare cu domnul de Pimentel.

— Iată, doamnă, pe tânărul avocat despre care v-am vorbit şi care se va însărcina cu emanciparea frumoasei dumneavoastră pupile.

Fostul diplomat îl cercetă pe Petit-Claud, care, la rându-i, se uita cu coada ochiului la *frumoasa pupilă.* Surprinderea Zéphirinei, căreia nici Cointet, nici Francis nu-i spuseseră vreodată vreo vorbii, fu atât de mare, încât scăpă furculiţa din mână. Domnişoara de la Haye, un fel de scorpie cu faţa acră, cu talia dizgraţioasă, foarte slabă, cu părul blond spălăcit, era, cu tot aerul ei oarecum aristocratic, greu de măritat. Cuvintele *tată şi mamă necunoscuţi* din actul de naştere o opreau la drept vorbind să pătrundă în sfera în care dragostea naşei şi a lui Francis voia s-o introducă. Domnişoara de la Haye, necunoscându-şi situaţia, făcea mofturi: l-ar fi refuzat şi pe cel mai bogat negustor din Houmeau. Strâmbătura destul de semnificativă, inspirată domnişoarei de la Haye de înfăţişarea firavului avocat, Cointet o regăsi şi, pe buzele lui Petit-Claud. Doamna de Senonches1 şi Francis păreau să caute un mod de a se descotorosi de Cointet şi de protejatul său. Cointet, care văzu totul, îl rugă pe domnul du Hautoy să-i acorde un moment şi trecu în salon cu diplomatul.

— Domnule, îi zise el pe faţă, dragostea de tată vă orbeşte. O veţi mărita cu greu pe fiica dumneavoastră; şi, în interesul dumneavoastră al tuturora, v-am pus în imposibilitate de a mai da înapoi; căci ţin la Françoise cum ţii la o pupilă. Petit-Claud ştie tot!... Ambiţia-i nemărginită vă garantează fericirea scumpei dumneavoastră fiice. Mai întâi, Françoise o să facă din soţul ei tot ce va dori; iar dumneavoastră, ajutat de soţia prefectului care soseşte zilele astea, îl veţi face procuror regal. Domnul Milaud este

numit, sigur, la Nevers. Petit-Claud îşi vinde cabinetul, dumneavoastră îi obţineţi uşor postul de al doilea substitut şi curând ajunge procuror, apoi preşedinte de tribunal, deputat…

Înapoiat în sufragerie, Francis fu plin de atenţii pentru viitorul logodnic al fiicei sale. Se uită la doamna de Senonches într-un anumit fel şi puse capăt scenei de prezentare, poftindu-l pe Petit-Claud pe a doua zi seara la masă, ca să discute despre afaceri. Apoi îi conduse pe negustor şi pe avocat până în curte, spunându-i lui Petit-Claud că, după recomandarea lui Cointet, era dispus, împreună cu doamna de Senonches, să confirme toate dispoziţiile pe care păzitorul averii domnişoarei de la Haye le-ar fi luat pentru fericirea îngeraşului cel drag.

— Vai, ce urâtă el exclamă Petit-Claud. M-am ars!…

— E distinsă, răspunse Cointet; păi, dacă era frumoasă, crezi că ţi-ar fi dat-o?… Hei, dragul meu, sunt mulţi moşieri mai mici pe-aicea cărora treizeci de mii de franci, protecţia doamnei de Senonches şi a contesei du Châtelet le-ar fi plăcut grozav; cu atât mai mult cu cât Francis du Hautoy n-o să se mai însoare vreodată, şi deci fata asta e moştenitoarea lui… Căsătoria dumitale s-a făcut!…

— Dar cum?

— Iată ce i-am spus, reluă Cointet cel mare, povestindu-i avocatului lovitura-i îndrăzneaţă. Dragul meu, domnul Milaud o să fie numit, zice-se, procuror regal la Nevers; dumneata îţi vinzi cabinetul, şi, peste zece ani, ajungi ministru de justiţie. Te ştiu destul de cutezător ca să nu te dai în lături de la niciun serviciu ce ţi l-ar cere curtea.

— Atunci, veniţi mâine, la patru şi jumătate, în piaţa du Mûrier, răspunse avocatul, fanatizat de posibilităţile unui asemenea viitor; îl voi fi văzut pe bătrânul Séchard şi vom ajunge să încheiem un act de asociaţie în care tatăl şi fiul vor aparţine *sfântului Duh* al fraţilor Cointet.

În momentul în care bătrânul preot din Marsac suia dealul Angoulême-ului ca să-i spună Èvei starea în care se

afla fratele ei, David era ascuns, de unsprezece zile, la două case dincolo de aceea din care ieşise vrednicul preot.

Când abatele Marron coti în piaţa du Mûrier, îi găsi acolo pe cei trei bărbaţi, care atrăgeau privirile fiecare în felul lui şi care apăsau eu toată greutatea lor asupra viitorului şi prezentului sărmanului prizonier voluntar: Séchard-tatăl, Cointet cel mare, avocăţelul firav. Trei oameni, trei pofte! dar trei pofte tot atât de felurite, pe cât erau şi oamenii. Unul născocise vânzarea fiului, altul a clientului său, iar Cointet cel mare cumpăra aceste mârşăvii, sperând să nu-l coste mai nimic. Era cam cinci după-amiază, şi mai toţi aceia care se întorceau acasă pentru masă se opreau să-i privească o clipă pe cei trei.

— Ce naiba or fi având de vorbit bătrânul Séchard şi Cointet cel mare?... se minunau cei mai curioşi.

— Vorbesc, pesemne, despre nenorocitul ăla care îşi lasă nevasta, soacra şi copilul pe drumuri, răspundeau alţii.

— Să-ţi mai trimiţi copiii la învăţătură la Paris! spunea unul care făcea pe deşteptul acolo în provincie.

— Hei! ce cauţi pe-aici, părinte?. Întrebă viticultorul, zărindu-l pe abatele Marron de cum acesta pătrunse în piaţă.

— Am venit pentru rubedeniile dumitale, răspunse preotul.

— Trebuie să fie tot vreo idee de-a feciorului meu!... zise Séchard.

— Cât de puţin te-ar costa să-i faci fericiţi pe toţi! spuse abatele, arătând înspre fereastra la care tocmai apăruse chipul frumos al doamnei Séchard.

În momentul acela, Ève îl domolea pe copil, legănându-l şi cântându-i un cântec.

— Aduci veşti de la fiu-meu, zise tatăl, sau, ceea ce ar fi şi mai bine, aduci bani?

— Nu, spuse părintele Marron, îi aduc surorii veşti de la fratele ei.

— De la Lucien?... sări Petit-Claud.

— Da. Sărmanul tânăr s-a întors de la Paris pe jos. L-am găsit la Courtois acasă, prăpădit de oboseală şi de sărăcie, răspunse preotul. Vai de el!

Petit-Claud îl salută pe preot şi îl luă pe Cointet cel mare de braţ, spunându-i cu glas tare:

— Luăm masa la doamna de Senonches; e timpul să ne îmbrăcăm!...

Şi, după doi paşi, îi zise la ureche:

— Dacă îmi cade în plasă puiul, îmi cade curând şi mama. David nu ne mai scapă din mână...

— Eu ţi-am făcut rostul, fă-mi-l şi dumneata mie, zise Cointet cel mare zâmbind fals.

— Cu Lucien am fost coleg de liceu, eram prieteni buni... Într-o săptămână, aflu eu ceva de la ei. Aveţi grijă de publicaţiile de nuntă, şi eu mă fac forte să vi-l pun sub lacăt pe David. Misiunea mea încetează odată cu arestarea lui.

— Ah! făcu încet Cointet, afacerea ar fi să luăm brevetul pe numele nostru!

Auzind această frază, pe avocăţelul firav îl trecu un fior.

În acel moment, Ève îi vedea intrând în casă pe socru şi pe abatele Marron, care, cu o singură vorbă, adusese şi deznodământul dramei judiciare.

— Poftim, coană Séchard, îi zise bătrânul *urs* nurorii, uite-l pe părintele, care vine să-ţi spună desigur multe lucruri frumoase despre fratele dumitale.

— O! exclamă sărmane Ève, lovită în inimă, ce i s-a mai întâmplat?

Exclamaţia vestea atâtea dureri îndurate, atâtea temeri şi de atâtea feluri, încât abatele Marron se grăbi să spună:

— Liniştiţi-vă, doamnă, e în viaţă!

— Eşti aşa de bun, tată, îi zise Ève bătrânului, s-o chemi şi pe mama: să audă şi dânsa ce ne va povesti părintele despre Lucien.

Bătrânul se duse s-o aducă pe doamna Chardon, căreia îi zise:

— O să aveţi multe de vorbit cu abatele Marron, care e

om de ispravă, *deşi e preot.* O să întârziem cu masa, eu mă întorc peste un ceas.

Şi bătrânul, nepăsător la tot ce nu suna sau nu lucea a aur, o lăsă pe bătrână fără să vadă efectul loviturii pe care i-o dase. Năpasta ce se abătuse pe capul celor doi copii, spulberarea tuturor speranţelor puse în Lucien, schimbarea neaşteptată a unui caracter pe care îl crezuse atâta vreme energic şi cinstit, în fine toate întâmplările din ultimele optsprezece luni o făcuseră pe doamna Chardon de nerecunoscut. Dânsa era nu numai de neam nobil, ci avea şi suflet nobil şi-şi adora copiii: de aceea, suferise în ultimele şase luni mai mult decât în toată văduvia ei. Lucien avusese putinţa să devină Rubempré prin ordonanţa regelui, să dea din nou viaţă acestei familii, să-i reînvie titlurile şi stema, să ajungă cineva! Şi el se prăbuşise în mocirlă! Căci, mai aspră cu el decât sora, îl socotise pierdut pe Lucien chiar din ziua când aflase de afacerea cu poliţele. Mamele vor câteodată să se înşele; însă îşi cunosc prea bine copiii pe care i-au alăptat, i-au crescut zi de zi, şi, în discuţiile ce le stârneau între David şi soţie şansele lui Lucien la Paris, doamna Chardon, deşi părea că împărtăşeşte iluziile Èvei asupra fratelui său, tremura de teamă ca David să nu aibă dreptate, căci acesta vorbea aşa cum îşi auzea ea însăşi vorbind cugetul ei de mamă. Cunoştea prea bine simţămintele gingaşe ale fiicei pentru a îndrăzni să-i destăinuiască chinurile ei; se vedea deci silită să şi le înăbuşe în tăcerea de care sunt în stare numai mamele ce ştiu să-şi iubească cu adevărat copiii. Ève, la rându-i, urmărea cu spaimă cum o prăpădeau pe mamă necazurile, o vedea trecând de la bătrâneţe la decrepitudine, şi încă fără oprire. Mama şi fiica îşi spuneau deci una alteia minciunile nobile ce nu mai înşală pe nimeni. În viaţa acestei mame, fraza crudului viticultor fu picătura ce avea să umple cupa durerilor: doamna Chardon se simţi lovită în suflet.

De aceea, când Ève îi zise preotului: „Părinte, uite-o pe mama!”, când abatele se uită la chipul acela chinuit ca al unei călugăriţe, încadrat de părul complet alb, dar înfrumuseţat de înfăţişarea blajină şi liniştită a femeilor cucernic resemnate şi care se poartă, cum se spune, după voia domnului, el înţelese dintr-odată viaţa celor două făpturi. Preotul nu mai avu niciun fel de milă pentru călău, pentru Lucien, şi se înfiora ghicind toate chinurile îndurate de victime.

— Mamă, spuse Ève, ştergându-şi ochii, sărmanul meu frate se află foarte aproape de noi, e la Marsac.

— Şi pentru ce nu chiar aici? întrebă doamna Chardon.

Abatele Marron povesti tot ce-i spusese Lucien atât despre lipsurile îndurate în timpul călătoriei, cât şi despre nenorocirile ultimelor zile petrecute la Paris. Zugrăvi durerile ce-l frământară pe poet când aflase efectul imprudenţelor sale în sânul familiei, precum şi care erau temerile lui asupra primirii ce îl putea aştepta la Angoulême.

— A ajuns să se îndoiască de noi? întrebă doamna Chardon.

— Nenorocitul a venit spre dumneavoastră pe jos, îndurând cele mai cumplite lipsuri, şi se întoarce cu gândul de a apuca pe căile cele mai umile ale vieţii... de a-şi îndrepta greşelile.

— Părinte, spuse sora, cu tot răul ce ni l-a făcut, ţiu încă la fratele meu, cum ţii la trupul unei fiinţe care nu mai este; şi a-l iubi astfel înseamnă a-l iubi încă mai mult decât alte surori pe fraţii lor. Ne-a sărăcit mult; să vină totuşi: va împărţi cu noi bucăţica de pâine ce ne-a mai rămas, în sfârşit, pe care ne-a mai lăsat-o el. Ah, dacă nu ne-ar fi părăsit, părinte, noi nu ne-am fi pierdut comorile cele mai scumpe.

— Şi s-a întors tot cu trăsura femeii care ni l-a răpit! exclamă doamna Chardon. Numai că, plecat în caleaşca doamnei de Bargeton, pe aceeaşi bancă, s-a înapoiat la

spatele trăsurii ei.

— Cu ce vă pot fi de folos în situaţia în care vă aflaţi? întrebă milostivul preot, căutând o frază de rămas bun.

— Hei, părinte, răspunse doamna Chardon, sărăcia e o boală care, dacă nu omoară, nu poate fi lecuită de nimeni altul decât de bolnavul însuşi.

— Dacă aţi avea destulă influenţă ca să-l hotărâţi pe socru-meu să-şi ajute feciorul, aţi salva întreaga familie, spuse doamna Séchard.

— N-are încredere în dumneata, şi mi s-a părut foarte pornit împotriva soţului dumitale, zise bătrânul, căruia parafrazele viticultorului îi înfăţişaseră afacerile familiei Séchard drept un viespar în care e bine să nu-ţi bagi nasul.

Isprăvindu-şi misiunea, preotul se duse să ia masa la nepotul său Postel, care risipi şi bruma de bunăvoinţă a unchiului, dându-i, laolaltă cu tot Angoulème-ul, dreptate tatălui împotriva fiului.

— De risipitori, încă te mai poţi apăra, încheie Postel; dar, cu aceia care se ţin de experienţe, ajungi sigur la sapă de lemn!

Curiozitatea preotului din Marsac era pe deplin satisfăcută, ceea ce, în orice parte a Franţei, este scopul principal al interesului ce şi-l poartă oamenii unii altora. Iar seara, el îi aduse poetului la cunoştinţă tot ceea ce se petrecea în casa Séchard, înfăţişându-şi călătoria ca o misiune dictată de dragostea de aproape

— I-ai îndatorat pe sora şi pe cumnatul dumitale cu vreo zece-douăsprezece mii de franci, zise el sfârşind; şi nimeni, dragul meu, n-are suma asta să i-o împrumute vecinului. Pe aici, prin Angoumois, nu suntem bogaţi. Crezusem că era vorba de mult mai puţin când îmi vorbeai de poliţele dumitale.

După ce îi mulţumi bătrânului pentru bunătatea lui, poetul îi spuse:

— Iertarea pe care mi-o aduci, părinte, este pentru mine lucrul cel mai de preţ.

A doua zi, Lucien plecă dis-de-dimineaţă din Marsac înspre Angoulême, unde ajunse pe la nouă, cu un baston în mână, îmbrăcat cu o redingotă sărăcăcioasă destul de stricată de călătorie şi cu o pereche de pantaloni negri decoloraţi. Iar ghetele-i roase arătau limpede că făcea parte dintre nefericiţii care umblă pe jos. Îşi dădea deci seama că deosebirea dintre întoarcere şi plecare avea să bată la ochi compatrioţilor săi. Dar, cu inima strânsă în cleştele remuşcării, pentru moment acceptă această pedeapsă, hotărât să înfrunte privirile cunoscuţilor. În sinea lui, îşi zicea: „Sunt eroic!”

Aşa sunt poeţii: pe ei înşişi se înşală cei dintâi. Cu cât înainta în Houmeau, sufletul i se zbătea între ruşinea întoarcerii şi poezia amintirilor. Inima îi zvâcni când trecu prin faţa locuinţei lui Postel, unde, din fericire pentru el, Léonie Marron se afla singură în prăvălie cu copilul. Poetul văzu cu plăcere (vanitatea şi-o păstrase!) numele şters al tatălui său. De când se însurase, Postel îşi zugrăvise din nou prăvălia şi îşi pusese deasupra firma, ca la Paris: FARMACIE. Urcând treptele dinspre poarta Palet, Lucien simţi aerul natal uită de povara nenorocirilor şi-şi zise, îmbătat de fericire: „O să-i revăd”.

Ajunse în piaţa du Mûrier fără să fi întâlnit pe nimeni: nici nu se aşteptase la atâta noroc, el care altădată se plimba ca un învingător prin oraş! Marion şi Kolb, care stăteau de strajă la poartă, se năpustiră pe scară strigând:

— Uite-l!

Lucien revăzu atelierul şi curtea bătrânească, zări pe scară pe sora şi pe mamă-sa şi se îmbrăţişară, uitând pentru o clipă de toate nefericirile, în această strângere în braţe. În familie, cazi mai totdeauna la o învoială cu nenorocirea; îţi încropeşti un culcuş şi speranţa te face să nu vezi că e cam tare. Dacă Lucien înfăţişa imaginea deznădejdii, înfăţişa însă şi poezia: pe drum, soarele îi bronzase faţa; o melancolie adâncă, întipărită pe chip, îşi

întindea umbra pe fruntea-i de poet. Schimbarea aceasta trăda atâtea suferinţe, încât, la vederea urmelor lăsate de mizerie pe faţa lui, singurul simţământ cu putinţă era mila. Poetul plecat din sânul familiei regăsea, la înapoiere, atâtea crude realităţi! Pe buzele Èvei, în mijlocul bucuriei, se aşternu zâmbetul sfintelor în timpul martiriului. Durerea face sublim chipul unei femei tinere şi deosebit de frumoase. Gravitatea, care înlocuia pe faţa surorii nevinovăţia cunoscută când plecase el la Paris, era prea grăitoare ca să nu-i facă lui Lucien o dureroasă impresie. De aceea, întâiul moment de bucurie vie, firească, fu urmat de o reacţie: fiecare se temea să deschidă gura. Lucien nu se putu ţine totuşi să nu-l caute cu privirea pe cel care lipsea. Privirea aceasta, înţeleagă numaidecât, o făcu pe Ève sa izbucnească în plâns şi, ca urmare, şi pe Lucien. Doamna Chardon, însă, rămase de piatră şi, în aparenţă, nepăsătoare. Ève se sculă, coborî, ca să-i cruţe fratelui o vorbă aspră, şi se duse la Marion să-i spună:

— Draga mea, ştii că lui Lucien îi plac fragii, ar trebui să-i facem rost!...

— O! Mi-am închipuit eu c-o să vreţi să-i sărbătoriţi pe conaşul Lucien. N-aveţi nicio grijă. O să avem o masă bună, şi deseară la fel.

— Lucien, îi zise doamna Chardon fiului ei, ai multe de îndreptat aici. Ai plecat ca să ajungi mândria noastră şi ne-ai adus la sapă de lemn. Aproape că ai distrus, în mâinile fratelui tău, unealta îmbogăţirii la care el nu se gândea decât pentru noua lui familie. Şi n-ai distrus numai asta... zise mama. (Se făcu o pauză cumplită, iar tăcerea lui Lucien dovedi că primea mustrările mamei.) Apucă-te de muncă, reluă blând doamna Chardon. Nu te cert că ai vrut să reînvii nobilul neam din care mă trag; dar pentru asemenea încercări trebuie mai întâi de toate avere şi sentimente înalte; tu nu le-ai avut. Încrederea pe care o aveam în tine, tu ne-ai schimbat-o în neîncredere. Ai nimicit liniştea acestei familii muncitoare şi resemnate, care se

luptă aici cu greutăţi de tot felul... Întâilor greşeli li se datorează o întâie iertare. Să nu mai faci. Ne aflăm aici în nişte împrejurări foarte grele, fii prudent, ascultă de, sora ta; nenorocirea e un învăţător ale cărui lecţii, oricât au fost de dureroase, la ea au rodit: a devenit serioasă, e mamă, duce povara întregii case, din devotament pentru dragul nostru David; în sfârşit, prin greşeala ta, a ajuns singura mea mângâiere.

— Puteai fi şi mai aspră, spuse Lucien, îmbrăţişându-şi mama. Primesc iertarea ta, pentru că va fi ultima pe care o mai am de primit de azi încolo.

Ève se întoarse; şi, după chipul umilit al fratelui, înţelese că doamna Chardon îi vorbise. Bunătatea îi puse un zâmbet pe buze, căruia Lucien îi răspunse prin lacrimi reţinute. Prezenţa are un fel de vrajă, schimbă pornirile cele mai duşmănoase între îndrăgostiţi ca şi în sânul familiilor, oricât de puternice ar fi motivele de nemulţumire. Nu cumva dragostea trage în inimă făgaşuri pe care ne place să ne întoarcem paşii? Fenomenul acesta n-o fi cumva din domeniul ştiinţei magnetismului? Raţiunea nu ne spune oare că trebuie ori să nu ne mai vedem niciodată, ori să iertăm? Fie că acest efect aparţine raţionamentului, unei cauze fizice sau sufletului omenesc, oricine trebuie să fi observat că privirile, gesturile, fapta unei fiinţe iubite regăsesc la cei pe care i-a jignit mai tare, i-a necăjit sau chinuit, urme de dragoste. Dacă mintea uită greu, dacă interesul suferă încă, inima, cu toate astea, îşi reia sclavia. De aceea, sărmana soră, ascultând până la vremea prânzului spovedania fratelui, nu-şi putu stăpâni ochii când îl privi, nici glasul când îşi lăsă inima să vorbească. Înţelegând abia acum meandrele vieţii literare la Paris, ea înţelese cum putuse Lucien să fie răpus în luptă. Bucuria poetului mângâind copilul surorii, drăgălăşeniile lui, fericirea de a-şi revedea locurile dragi şi pe ai săi, amestecată cu marea durere de a-l şti pe David ascuns,

cuvintele întristate ce-i scăpară lui Lucien, înduioşarea lui văzând că în mijlocul lipsurilor sona îşi amintise de gusturile lui, când Marion servise fragii: toate, până la îndatorirea de a-şi găzdui fratele rătăcitor şi de a se îngriji de el, făcură din această zi o sărbătoare, ca un popas din drumul mizeriei. Bătrânul Séchard voi să ia în răspăr simţămintele celor două femei:

— Îl cinstiţi, de parcă s-ar fi întors cu punga doldora!…

— Păi, ce-a făcut fratele meu ca să nu-l cinstim?… exclamă doamna Séchard, cu grijă de a ascunde ruşinea lui Lucien.

Totuşi, după ce trecură întâile drăgălăşenii, nuanţele adevărului începură să se întrevadă. Lucien îşi dădu curând seama de deosebirea dintre dragostea de acum a Èvei şi cea pe care i-o purtase înainte. David era onorat din adâncul sufletului, pe când Lucien era iubit de parcă n-aveau încotro, aşa precum îţi iubeşti o amantă cu toate buclucurile ce ţi le face. Stima, care-i fondul necesar sentimentelor noastre, e şi materialul trainic ce le dă nu ştiu ce încredere, nu ştiu ce siguranţă de care avem nevoie ca să trăim, şi care lipsea acum între doamna Chardon şi fiu, între frate, şi soră. Lucien se simţi lipsit de acea încredere deplină pe care mama şi sora ar fi avut-o în el dacă el n-ar fi nesocotit onoarea. Părerea lui d’Arthez despre el, care ajunsese, şi a surorii, se ghici în gesturi, în priviri, în vorbe. Îl plângeau pe Lucien; însă, ca să mai fie fala, nobleţea şi eroul familiei, nici gând! Temându-se de uşurătatea lui, nu-i spuseră nici unde se ascundea David. Ève, rece la alintările cu care Lucien îşi însoţi curiozitatea de a-şi revedea cumnatul, nu mai era Ève din Houmeau, pentru care altădată o singură privire de-a lui Lucien devenea un ordin îndeplinit pe loc. Lucien spunea că vrea să-şi îndrepte greşelile, lăudându-se că l-ar putea salva pe David. Ève îi răspunse:

— Nu te amesteca: avem duşmani pe oamenii cei mai răi şi mai dibaci.

Lucien ridica fruntea, ca şi cum ar fi zis: „l-am înfruntat eu pe parizieni…” Soră-sa îi răspunse printr-o privire care însemna: „Ai fost învins!”

„Nu mai sunt iubit, gândi Lucien. Pentru familie, ca şi pentru lume, trebuie aşadar să reuşeşti.”

Chiar de a doua zi, încercând să-şi explice puţina încredere a mamei şi a surorii, poetul fu cuprins de un gând nu de ură, ci de mâhnire. Aplică măsura vieţii pariziene acestei vieţi caste de provincie, uitând că mediocritatea răbdătoare a acestui interior, sublim în resemnarea lui, era opera sa.

„Sunt nişte burgheze, nu pot să mă înţeleagă”, îşi zise el, depărtându-se astfel de soră, de mamă şi de David, pe care nu mai putea să-i înşele asupra caracterului şi viitorului său.

Ève şi doamna Chardon, la care, în urma atâtor lovituri şi nenorociri, se trezise darul de a ghici în sufletul oamenilor, pândeau cele mai tainice gânduri ale lui Lucien, se simţiră judecate greşit şi îl văzură izolându-se de ele.

— Parisul ni l-a schimbat mult! îşi ziseră.

Culegeau, în fine, roadele egoismului pe care ele însele îl cultivaseră. De o parte şi de alta, drojdia aceasta avea să fermenteze, şi fermentă; dar mai ales la Lucien, care era atât de vinovat. Cât despre Ève, era una dintre acele surori ce ştiu să-i spună fratelui care a greşit: „Iartă-mi *mie* greşelile *tale…”* Când unirea dintre două suflete s-a întâmplat să fie desăvârşită, cum fusese la început între Ève şi Lucien, orice atingere adusă acestui ideal al iubirii e mortală. Acolo unde scelerаţii se împacă chiar după ce s-au sfârtecat cu cuţitele, cei ce s-au iubit se despart pentru totdeauna din pricina unei priviri, a unui cuvânt. În această cvasi perfecţiune a vieţii sentimentale, se găseşte cheia unor despărţiri deseori inexplicabile. Cu îndoiala în inimă nu poţi trăi decât atunci când trecutul nu-ţi oferă tabloul unei iubiri curate şi fără niciun nor; dar, pentru două fiinţe, unite altădată ca un singur mănunchi, atunci când, înainte de a

schimba o privire sau a rosti un cuvânt, sunt necesare tot felul de precauţiuni, viaţa devine insuportabilă. De aceea, marii poeţi îi fac să moară pe Paul şi pe Virginie[328] ai lor în momentul când ies din adolescenţă. V-aţi putea închipui pe Paul şi Virginie certaţi?... E de observat totuşi, spre lauda Èvei şi a lui Lucien, că interesele materiale, atât de adânc lovite, nu înrăutăţeau aceste răni: la sora fără vină, ca şi la poetul vinovat, totul era numai sentiment; de aceea, cea mai mică neînţelegere, cea mai neînsemnată ceartă, o nouă greşeală de-a lui Lucien puteau să-i învrăjbească pe tot restul vieţii. Când e vorba de bani, totul se mai poate aranja; sentimentele, însă, sunt neînduplecate.

A doua zi, Lucien primi un număr din Ziarul Angoulême-ului şi îngălbeni de plăcere văzându-se subiectul unui articol de primă pagină ce şi-l permise fiţuica aceasta care, asemeni academiilor provinciale, ca o fată binecrescută, după vorba lui Voltaire, nu dădea niciodată de vorbit despre sine:

> *Mândreascâ-se Franche-Comté de a fi adus pe lume pe Victor Hugo, pe Charles Nodier şi pe Cuuier*[329]; *Bretania, pe Chateaubriand şi pe Lamennais*[330]; *Normandia, pe Casimir Delavigne*[331];

[328] *Paul şi Virginie* – personaje de adolescenţi îndrăgostiţi în mod pasionat, dar platonic, din romanul sentimental cu acelaşi nume al lui Bernardin de *Saint-Pierre* (1737— 1814).

[329] *Franche-Comté... Victor Hugo, Charles Nodier, Cuvier* – fii ai ţinutului estic francez Franche-Comté, oamenii iluştri de mai sus, contemporani cu Balzac, sunt născuţi după cum urmează: *V. Hugo* în oraşul Besançon, în 1802; *Ch. Nodier,* scriitor romantic, tot la Besançon, în 1780, iar naturalistul *G. Cuvier* la Montbéüard, în 1769

[330] *Bretania... Chateaubriand şi Lamennais* – Originar din provincia vestică a Franţei, Bretania, autorul lui *Atala* şi *René* s-a născut la Saint-Malo în 1768, ca şi preotulscriitor *Lamennais* (1782—1854).

[331] *Casimir Delavigne* – poetul şi dramaturgul Casimir *Delavigne* (1793—1843) s-a născut la Le Havre, în nordul provinciei nordice a Franţei, Normandia.

Turena, pe autorul lui Eloa[332]*; astăzi provincia noastră în care sub Ludovic al XIII-lea ilustrul Guez, cunoscut mai ales sub numele de Balzac*[333]*, s-a făcut compatriotul nostru, nu mai are nimic de invidiat nici acestor provincii, nici Limousin-ului, care l-a dat pe Dupuytren*[334]*, nici Auvergne-i, patria lui Monttosier*[335]*, nici Bordeauxului, care a avut fericirea să vadă născându-se acolo atâţia oameni mari: avem şi noi poetul nostru! Autorul minunatelor sonete intitulate Margaretele adaugă la gloria de poet pe aceea de prozator, căci i se datorează şi un măreţ roman,* Arcaşul lui Carol al IX-lea. *Cândva, nepoţii noştri se vor mândri de a-l avea de compatriot pe Lucien Chardon, un rival al lui Petrarca!!!...*

(În ziarele de provincie din vremea aceea, punctele de exclamaţie înlocuiau *uratele* cu care sunt întâmpinaţi în Anglia vorbitorii la *meeting*-uri.)

Cu toate succesele răsunătoare de la Paris, tânărul nostru poet şi-a amintit că somptuoasa locuinţă a familiei de Bargeton fusese leagănul triumfurilor sale, că aristocraţia din Angoulême îi aplaudase cea dintâi poeziile; că soţia contelui du Châtelet, prefectul departamentului nostru, îi încurajase întâii paşi în cariera muzelor, şi s-a

[332] *autorul lui „Eloa”* – Alfred de Vigny, s-a născut la Loches, în sudul Turenei.

[333] *Guez de Balzac* – *Guez de Balzac* (1597—1654), scriitorul cunoscut pentru a fi contribuit, prin discuţii şi scrisori, la formarea prozei franceze, s-a născut chiar la Angoulême, în vestul Franţei.

[334] *Dupuytren* – Celebrul chirurg Guillaume *Dupuytren* (1777—1835) s-a născut în partea de sud a Franţei, la Pierre-Buffière (Limousin).

[335] *Montlosier* – În Auvergne, lângă Limousin, s-a născut, la Clermont-Ferrand, *François-Dominique de Montlosier* (1755—1838), autorul unui studiu împotriva iezuiţilor şi a unei istorii a monarhiei franceze.

întors printre noi!... întregul Houmeau a fost ieri în fierbere, când Lucien de Rubempré s-a arătat. Vestea înapoierii sale a produs pretutindeni cea mai vie senzaţie. Desigur că Angoulêmeul nu se va lăsa întrecut de Houmeau în onorurile ce se aude că i se vor decerna aceluia care, fie în presă, fie în literatură, a reprezentat cu atâta cinste oraşul nostru la Paris. Lucien, poet religios şi totodată regalist, a înfruntat furia partidelor; a venit, după câte se spune, spre a se repauza de oboselile unei lupte ce i-ar fi ostenit chiar pe nişte atleţi mai viguroşi decât sunt poeţii şi visătorii.

Dintr-o intenţie eminamente politică, pe care o salutăm cum se cuvine şi pe care doamna contesă du Châtelet a avut-o, după cum aflăm, cea dintâi, e vorba să i se redea marelui nostru poet, titlul şi numele ilustrei familii de Rubempré, a cărei unică moştenitoare e doamna Chardon, mama sa. Întinerirea aceasta, prin talente şi glorii noi, a vechilor familii pe cale de a se stinge este, la nemuritorul autor al Chartei[336], *o nouă dovadă a veşnicei sale dorinţe exprimate în aceste cuvinte:* Unire şi uitare.

Poetul nostru a descins la sora sa, doamna Séchard.

La rubrica Angoulême-ului se găseau ştirile următoare:

Prefectul nostru, domnul conte du Châtelet, după ce a fost numit gentilom al camerei Majestăţii Sale,

[336] *nemuritorul autor al „Chartei”* – Charta constituţională a Franţei a fost promulgată în 1814 de Ludovic al XVIII-lea, în momentul „restaurării” monarhiei; cum partea a treia a *Iluziilor pierdute* se petrece în 1823, când Ludovic al XVIII-lea era pe moarte, a-l numi nemuritor este o poziţie de monarhist. *„Unire şi uitare”* era deviza demagogică a regelui restaurat.

a fost făcut consilier de stat în serviciu extraordinar.

Ieri, toate autorităţile s-au prezentat domnului prefect.

Doamna contesă Sixte du Châtelet va primi în fiecare joi.

Primarul din Escarbas, domnul de Nègrepelisse, reprezentând ramura mezină a familiei d'Espard, tatăl doamnei du Châtelet, numit de curând conte, pair de Franţa şi comandor al ordinului regal al Sfântului Ludovic, aflăm că este desemnat a prezida marele colegiu electoral din Angoulême[337] *la viitoarele alegeri.*

— Uite, citeşte, îi zise Lucien surorii, aducându-i ziarul.

După ce citi cu atenţie articolul, Ève îi dădu îndărăt foaia lui Lucien şi rămase pe gânduri.

— Ce spui de asta?... o întrebă Lucien, mirat de o prudenţă ce semăna cu o răceală.

— Dragul meu, răspunse ea, ziarul e al fraţilor Cointet, ei sunt liberi să însereze orice articole vor şi numai prefectura şi episcopatul îi pot sili să facă altfel. Crezi tu că fostul tău rival, astăzi prefect, e atât de generos ca să-ţi aducă ţie laude? Uiţi că fraţii Cointet ne urmăresc în numele lui Métivier şi vor desigur să-l facă pe David să le treacă lor profitul descoperirilor lui?... Dar, din orice parte ar veni acest articol, pe mine mă nelinişteşte. Altădată, tu nu stârneai aici decât ură şi gelozie; te calomniau după proverbul: *Nimeni nu-i profet în ţara lui,* şi deodată, iată că totul se schimbă!...

---

[337] *marele colegiu electoral din Angoulême* – Legea electorală din iunie 1820 revenise asupra celei din 1817, restabilind câte două colegii electorale pentru fiecare departament; în colegiile „mici", votau alegătorii care plăteau 300 franci impozit, în cele „mari", votau *încă o dată* alegătorii cu impozit mai mare; oamenii bogaţi votau, aşadar, de două ori.

— Tu nu cunoşti amorul propriu al oraşelor de provincie, răspunse Lucien. Într-un orăşel oarecare din Sud toată lumea s-a dus să-l primească în triumf, la porţile oraşului, pe un tânăr care câştigase premiul de onoare la un concurs, fiindcă vedeau în el un viitor om mare!

— Ascultă-mă, Lucien, nu vreau să-ţi ţin o predică, o să-ţi spun totul într-o singură vorbă: teme-te aici chiar de cele mai mărunte lucruri.

— Ai dreptate, răspunse Lucien, mirat s-o vadă pe soră aşa de puţin entuziastă.

Poetul era în culmea fericirii văzând schimbată în triumf întoarcerea-i umilă şi ruşinoasă la Angoulême.

— Voi nu credeţi în puţina glorie ce ne costă pe noi atât de scump! izbucni Lucien după o oră de tăcere în care timp i se strânsese o întreagă furtună în suflet.

Drept orice răspuns, Ève se uită la Lucien, şi privirea acesteia îl făcu să se ruşineze de învinuirea ce i-o adusese.

La câteva momente după masa de seară, un băiat de la prefectură aduse o scrisoare adresată domnului

Lucien Chardon şi care păru să dea câştig de cauză vanităţii poetului, pe care înalta societate îl disputa familiei.

Scrisoarea cuprindea această invitaţie:

Contele Sixte du Châtelet şi contesa du Châtelet îl roagă pe domnul Lucien Chardon. să le facă cinstea de a lua masa cu dânşii în seara zilei de 15 septembrie curent. B.V.A.R.[338]

În plic era şi această carte de vizită:

CONTELE SIXTE DU CHÂTELET
Gentilom al camerei regelui, prefect de Charente, consilier de stat.

[338] *B.V.A.R.* — iniţiale care transpun, în româneşte, pe cele ce se găsesc, de obicei, în colţul invitaţiilor (ceva mai oficiale) în Franţa: R.S.V.P. – „répondre s'il vous plaît" = „binevoiţi a răspunde".

— Ai trecere, zise bătrânul Séchard, se vorbeşte de dumneata în oraş ca de nu ştiu cine... E o întrecere între Angoulême şi Houmeau, care să-ţi împletească mai multe cununi.

— Dragă Ève, spuse Lucien la urechea surorii, mă aflu acum întocmai cum mă aflam când eram la Houmeau în ziua în care trebuia să mă duc la doamna de Bargeton: n-am haine pentru masa de la prefect.

— Cum? îţi trece prin cap să primeşti invitaţia? exclamă doamna Séchard speriată.

Între frate şi soră se porni o polemică pe chestiunea dacă să se ducă sau nu la prefectură. Bunul-simţ al femeii provinciale îi spunea Èvei că nu trebuie să te arăţi în lume decât vesel şi bine îmbrăcat; ea însă îşi ascundea adevăratul gând:

„Cine ştie ce-o să mai iasă pentru Lucien dacă se duce acolo la masă? Ce poate face lumea mare din Angoulême pentru el? Nu s-a pus oare ceva la cale împotriva lui?”

Înainte de a se duce la culcare, Lucien ajunse să-i spună surorii:

— Tu nu-mi cunoşti influenţa! soţia prefectului se teme de ziarişti; şi, de altminteri, contesa du Châtelet tot Louise de Nègrepelisse a rămas! O femeie cu atâta trecere îl poate salva pe David! Îi voi spune ce descoperire a tăcut tratele meu, şi ei o să-i fie toarte uşor să obţină de la guvern un ajutor de zece mii de franci.

La unsprezece seara, Lucien, sora, mama şi bătrânul Séchard, Marion şi Kolb tură treziţi din somn de fanfara primăriei, la care se adăugase aceea a garnizoanei, şi văzură piaţa du Mûrier plină de lume. Tinerii din Angoulême îi făcură o serenadă lui Lucien Chardon de Rubempré. Acesta se arătă la fereastra surorii şi rosti următoarele, în mijlocul unei adânci tăceri, după ultima bucată:

— Mulţumesc compatrioţilor mei pentru cinstea ce mi-o fac. Voi căuta să mă arăt vrednic de ea. Domniile lor mă vor ierta că nu le spun mai mult: emoţia mea e atât de mare,

încât n-aş putea continua.

— Trăiască autorul *Arcaşului lui Carol al IX-lea!...* Trăiască autorul *Margaretelor!...* Trăiască Lucien de Rubempré!

După aceste trei salve, strigate de câteva glasuri, trei coroane şi câteva buchete de flori fură azvârlite pe fereastră în casă. Peste zece minute, piaţa du Mûrier era goală, domnea linişte deplină.

— Mi-ar fi plăcut mai mult zece mii de franci, zise bătrânul Séchard, sucind şi răsucind în derâdere cununile şi buchetele. Dar ce vrei? dumneata le–ai dat margarete, ei îţi dau buchete: e o adevărată bătaie de flori.

— Asta e tot ce înţelegi dumneata din onorurile ce mi le fac concetăţenii? izbucni Lucien, de pe chipul căruia orice urmă de melancolie dispăruse; faţa i se luminase de mulţumire. Dacă i-ai cunoaşte pe oameni ai vedea că nu te întâlneşti de două ori în viaţă cu asemenea clipe. Numai unui entuziasm adevărat îi poţi datora astfel de triumfuri!... Asta şterge, dragă mamă şi soră, multe necazuri.

Lucien îşi îmbrăţişa sora şi mama cum te îmbrăţişezi cu toată lumea când bucuria se revarsă din suflet, încât trebuie s-o încredinţezi inimii unui prieten. („În lipsa unui prieten, zicea cândva Bixiou, un autor îmbătat de succes se îmbrăţişează şi cu portarul casei!”)

— Hei, scumpa mea, îi zise el Èvei, de ce plângi? A! de bucurie...

— Ce să-i facem? îi spuse Ève mamei sale înainte de a se culca din nou şi după ce rămăseseră singure, poetul este, pare-se, ca o femeie frumoasă de soiul cel mai rău...

— Ai dreptate, răspunse mama dând din cap. Lucien a şi uitat totul, nu numai nenorocirile lui, ci şi pe ale noastre.

Mama şi fiica se despărţiră fără să îndrăznească a-şi spune toate gândurile.

În ţările bântuite de sentimentul insubordonării sociale ascuns sub cuvântul de *egalitate,* orice triumf este unul

dintre acele miracole care nu se produc, ca şi anumite alte miracole de altminteri, fără ajutorul unor sforari dibaci. Din zece ovaţii obţinute de zece oameni în viaţă şi decernate în sânul patriei, nouă au cauze străine gloriosului încununat. Triumful lui Voltaire pe scena Teatrului Francez nu era oare acela al întregii filosofii a veacului său? În Franţa, nu poţi triumfa până când toată lumea nu se vede încununată odată cu triumfătorul. De aceea, cele două femei aveau dreptate în presimţirile lor. Succesele geniului de provincie erau prea antipatice moravurilor nestrămutate din Angoulême, ca să nu fi fost puse în scenă de anumite interese sau de un sforar pătimaş, colaborări deopotrivă de primejdioase. Ève, ca multe dintre femei, era bănuitoare din instinct, fără a-şi putea justifica sie înseşi bănuiala. Adormind, îşi zise:

„Cine oare să ţină aici atâta la fratele meu încât să fi stârnit lumea?... *Margaretele* nici n-au apărut încă şi cum pot să-l felicite pentru un succes ce urmează să vină?...”

Triumful acesta era, într-adevăr, opera lui Petit-Claud. În ziua în care preotul din Marsac îi aduse vestea înapoierii lui Lucien, avocatul lua masa de seară pentru întâia oară la doamna de Senonches, căreia trebuia să-i ceară oficial mâna pupilei. A fost una dintre acele mese de familie a căror solemnitate se vădeşte mai mult prin toalete decât prin numărul oaspeţilor. Deşi se află în familie, cei de faţă ştiu că joacă teatru, şi intenţiile se întrevăd în purtarea fiecăruia. Françoise era îmbrăcată de parc-ar fi fost scoasă în vânzare. Doamna de Senonches îşi pusese pe dânsa tot ce avea mai ales. Domnul du Hautoy era în frac. Domnul de Senonches, căruia soţia îi scrisese că doamna du Châtelet sosise la Angoulême şi avea să apară în casa lor pentru întâia oară, precum şi că se arătase un ginere pentru Françoise, se întorsese de la domnul de Pimentel. Cointet, îmbrăcat cu mândru-i frac castaniu de croială bisericească, lua ochii cu un diamant de şase mii de franci prins în guleru-i de dantelă: răzbunarea negustorului bogat pe

aristocraţia săracă. Petit-Claud, ferchezuit, pieptănat, săpunit, era tot atât de ţeapăn ca de obicei. Nu se putea să nu-l asemuieşti pe avocăţelul subţiratic, strâns în chingile costumului său, cu o viperă îngheţată; speranţa însă îi sporea până-ntr-atâta vioiciunea ochilor săi coţofeneşti, pe faţă îşi puse atâta gheaţă, făcu atâta pe seriosul, încât ajunse până la demnitatea unui mic procuror ambiţios. Doamna de Senonches îi rugase într-atât pe prietenii casei să nu scoată vreo vorbă despre *vederea* ce urma să aibă loc, precum nici despre apariţia soţiei prefectului, încât se aştepta să-şi vadă saloanele pline. În adevăr, prefectul şi soţia îşi făcuseră până atunci vizitele oficiale cu cărţi de vizită, rezervându-şi onoarea vizitelor personale ca un mijloc de acţiune. De aceea, aristocraţia Angoulême-ului fu frământată de o curiozitate fără margini, care îi făcu chiar pe câţiva din tabăra Chandour să vie şi ei în casa Bargeton, căci se îndărătniceau a nu-i zice casa Senonches. Dovezile creditului contesei du Châtelet deşteptaseră numeroase ambiţii; şi, pe lângă toate, se spunea că ea însăşi e atât de schimbată în bine, încât fiecare voia s-o aprecieze cu propriii săi ochi. Aflând pe drum de la Cointet marea favoare pe care soţia prefectului i-o făcea Zéphirinei, acceptând să-i fie prezentat logodnicul Françoisei, Petit-Claud se hotărî să tragă foloase de pe urma situaţiei false în care o punea pe Louise de Nègrepelisse înapoierea lui Lucien.

Domnul şi doamna de Senonches făcuseră atâtea datorii cumpărând casa, încât, ca nişte adevăraţi provinciali, nici nu se gândiră să-i aducă vreo schimbare. Astfel că primul cuvânt al Zéphirinei adresat Louisei, ieşindu-i în întâmpinare, fu:

— Dragă Louise, uită-te... eşti tot la tine acasă!... arătându-i candelabrul cu cristale, lemnăria şi mobilierul ce-l vrăjise în trecut pe Lucien.

— Scumpa mea, e tocmai ceea ce vreau să-mi amintesc mai puţin, zise cu graţie doamna prefect, rotindu-şi privirea

ca să-i cerceteze pe cei de faţă.

Fiecare îşi mărturisi că Louise de Nègrepelisse nu mai semăna cu femeia pe care toţi o cunoscuseră. Lumea pariziană în mijlocul căreia petrecuse optsprezece luni, întâile bucurii ale căsătoriei ce o transformau pe soţie, după cum Parisul o transformase pe provincială, un fel de demnitate pe care ţi-o dă vaza în lume, toate făceau din contesa du Châtelet o femeie ce semăna cu doamna de Bargeton tot pe atâta cât seamănă o fată de douăzeci de ani cu mamă-sa. Pe cap purta o pălărioară de dantelă şi flori prinsă uşor într-un ac cu diamant. Părul pieptănat englezeşte îi şedea bine şi o întinerea, ascunzându-i liniile feţei. Rochia, croită de vestita Victorine, îi punea de minune în valoare talia. Umerii acoperiţi de un mic şal de dantelă abia se vedeau de sub o eşarfă de voal subţire, iscusit aruncată în jurul gâtului prea lung. În sfârşit, se juca cu tot felul de nimicuri de efect cu a căror mânuire nu se deprind niciodată femeile din provincie: o casoletă drăgălaşă, prinsă cu un lănţişor, îi atârna de brăţară, într-o mână ţinea un evantai, precum şi batista răsucită, fără a se arăta stingherită de ele. Gustul ales pentru cele mai mici podoabe, poza şi manierele copiate după doamna d’Espard dovedeau din plin că Louise studiase îndelung lumea mare din cartierul Saint-Germain. În schimb, pe bătrânul fante de pe vremea Imperiului căsătoria îl schimbase dintr-odată, aşa precum pepenii, încă verzi în ajun, se fac galbeni peste noapte. Văzând pe chipul fericit al soţiei tinereţea pe care Sixte o pierduse, invitaţii se porniră în şoaptă pe nelipsitele glume provinciale, cu atât mai mult, cu cât toate femeile mureau de ciudă pe noua superioritate a fostei regine a Angoulême-ului; astfel că perseverentul intrus trebui să plătească ponoasele în locul soţiei sale. În afară de domnul de Chandour şi de soţia lui, de răposatul Bargeton, de domnul de Pimentel şi de familia Rastignac, salonul era aproape tot atât de populat ca şi în ziua când Lucien citise versuri, căci sosi şi episcopul, urmat de marii săi vicari.

Petit-Claud, la vederea aristocraţiei din Angoulême, în mijlocul căreia nici nu se visa măcar u patru luni înainte, simţi cum i se domoleşte ura împotriva clasei de sus. Contesa du Châtelet i se păru fermecătoare şi îşi zise:

„Iată femeia ce mă poate face substitut!”

Pe la mijlocul seratei, după ce stătuse câte puţin de vorbă cu fiecare din femei, schimbându-şi tonul după importanţa persoanei şi după purtarea avută în legătură cu fuga ei cu Lucien, Louise se retrase în budoar împreună cu episcopul. Zéphirine îl luă atunci de braţ pe Petit-Claud, căruia inima îi bătea să se spargă, şi îl duse înspre budoarul în care începuseră nenorocirile lui Lucien şi aveau apoi să se desăvârşească.

— Îţi prezint pe domnul Petit-Claud, draga mea; şi mi-am luat această îngăduinţă, întrucât tot ce vei face pentru dânsul va fi spre binele pupilei mele.

— Eşti avocat, domnul meu? îl întrebă de sus augusta descendentă a familiei Nègrepelisse.

— Vai! da, *doamnă contesă.* (Niciodată până atunci fiul croitorului din Houmeau nu avusese prilejul să întrebuinţeze aceste două cuvinte, ce îi umplură acum gura.) Dar, reluă el, depinde de doamna contesă să mă aducă la parchet. Domnul Milaud, din câte se aude, pleacă la Nevers…

— Mi se pare, observă contesa, că sunt două clase de substitut. Aş vrea să te văd dintr-odată prim substitut… Dar, ca să mă ocup de dumneata şi să-ţi capăt postul, aş vrea să am şi eu o dovadă a devotamentului dumitale pentru dinastie, pentru religie şi mai ales pentru domnul de Villèle[339].

— O! doamnă, spuse Petit-Claud apropiindu-se de urechea ei, sunt omul care ascultă orbeşte de rege.

— Este tocmai ceea ce *ne* trebuie astăzi, replică ea,

[339] *domnul de Villèle* – Contele de *Villèle* (1773—1854), ministru în timpul restauraţiei, a prezidat guvernul din 1821 până în 1828, luând unele dintre cele mai reacţionare măsuri ale regimului.

trăgându-se îndărăt ca să-i dea de înţeles că nu mai voia să audă nimic spus la ureche. Dacă vei fi mereu pe placul doamnei de Senonches, bizuie-te pe mine, adăugă ea cu un gest regesc de evantai.

— Doamnă, zise Petit-Claud, zărindu-l pe Cointet în uşa budoarului, Lucien e la Angoulême.

— Şi ce-i cu asta, domnul meu?… răspunse contesa cu un ton ce ar fi oprit orice fel de vorbă în gâtlejul unui om obişnuit.

— Doamna contesă nu mă înţelege, reluă Petit-Claud, servindu-se de formula cea mai respectuoasă, vreau să-i dau o dovadă de devotamentul meu pentru persoana dânsei. Cum doreşte doamna contesă ca tânărul geniu, pe care dânsa l-a făcut, să fie primit în Angouleme? Nu există o cale de mijloc: trebuie ori să fie dispreţuit ori ridicat în slavă.

Louise de Nègrepelisse nu se gândise la această dilemă, în care era de-a dreptul interesată, mai mult datorită trecutului decât prezentului. Însă de sentimentele actuale ale contesei faţă de Lucien depindea reuşita planului făurit de avocat ca să ajungă la arestarea lui Séchard.

— Domnule Petit-Claud, zise ea de sus şi cu demnitate, dumneata doreşti să treci de partea guvernului. Află că cel dintâi principiu trebuie să fie ca acesta n-a greşit niciodată şi că femeile au încă şi mai mult decât guvernele instinctul puterii şi sentimentul demnităţii.

— Tot aşa gândeam şi eu, doamnă, răspunse el cu grabă, uitându-se la contesă cu o atenţie pe cât de adâncă, pe atât de puţin vădită. Lucien a sosit aci în cea mai neagră mizerie. Însă, dacă trebuie întâmpinat cu ovaţii, pot să-l şi constrâng, tocmai din pricina ovaţiilor, să plece din Angoulême, unde sora şi cumnatul său David Séchard sunt urmăriţi fără cruţare…

Louise de Nègrepelisse arătă pe chipu-i semeţ o uşoară plăcere repede înăbuşită. Mirată de a fi fost atât de bine ghicită, îl privi pe Petit-Claud, în timp ce-şi desfăşura

evantaiul, căci Françoise de la Haye tocmai intra în odaie, ceea ce îi dădu timp să găsească un răspuns.

— Domnule, zise ea cu un zâmbet semnificativ, vei fi foarte curând procuror regal…

Nu însemna oare că spusese tot, fără să se compromită?

— O! doamnă, exclamă Françoise repezindu-se să-i mulţumească soţiei prefectului, vă voi datora fericirea vieţii mele! Iar la ureche îi spuse, aplecându-se către protectoarea ei cu un gest de fetiţă:

— M-aş fi prăpădit de inimă rea, rămânând soţia unui simplu avocat de provincie.

Zéphirine se azvârlise astfel asupra Louisei, îndemnată fiind de Francis, care avea oarecare cunoştinţă a lumii birocratice.

— În primele zile ale oricărei numiri, fie că e vorba de un prefect, de o dinastie, sau de vreo funcţie la o nouă întreprindere, îi zisese fostul consul general prietenei sale, oamenii sunt gata să te servească. Curând însă, îşi dau seama de neajunsurile protecţiei şi te refuză scurt. Astăzi, Louise va face pentru Petit-Claud demersurile pe care, peste trei luni, nu le-ar mai face pentru soţul tău.

— Doamna contesă s-a gândit, zise Petit-Claud, la toate îndatoririle ce decurg din triumful poetului? Va trebui să-l primiţi pe Lucien în casă tot timpul celor zece zile cât va dura entuziasmul nostru.

Contesa făcu un semn din cap spre a-l concedia pe Petit-Claud şi se ridică, îndreptându-se spre doamna de Pimentel care se arătase în uşa budoarului. Mirată de vestea înălţării bătrânului de Nègrepelisse la rangul de pair, marchiza socotise necesar s-o linguşească pe femeia ce fusese destul de dibace ca să-şi mărească trecerea, deşi aproape că săvârşise o greşeală faţă de societate.

— Draga mea, spune-mi te rog, de ce te-ai ostenit să-i faci tatălui tău un loc în Camera pairilor? întrebă marchiza în mijlocul unei convorbiri confidenţiale, în care ea cedă terenul în faţa superiorităţii *scumpei* sale Louise.

— Draga mea, mi s-a acordat cu atât mai uşor această favoare, cu cât tatăl meu n-are copii şi va vota totdeauna pentru coroană; însă, dacă eu voi avea băieţi, nădăjduiesc că cel mare va fi substituit în titlul, stema şi rangul bunicului…

Doamna de Pimentel văzu cu durere că nu poate fi ajutată în realizarea dorinţei sale de a-l ridica pe domnul de Pimentel la rangul de *pair* de către o mamă a cărei ambiţie se întindea şi asupra copiilor ce nu se născuseră încă.

— O am în mână pe contesă, îi spunea Petit-Claud lui Cointet, plecând de la serată, iar dumneavoastră veţi avea, vă făgăduiesc, actul de asociaţie… Peste o lună, eu sunt prim-substitut, iar dumneavoastră veţi fi stăpânul lui Séchard. Căutaţi-mi acum un succesor pentru biroul meu de avocat, care în cinci luni a ajuns cel dintâi din Angoulême…

— Nu-i trebuie omului decât să-ţi dea niţel brânci, zise Cointet, gelos parcă de opera sa.

Oricine poate înţelege acum cauza triumfului lui Lucien în oraşul natal. Întocmai ca acel rege al Franţei care nu-l mai răzbuna pe ducele d'Orléans[340], Louise nu voia să-şi amintească de insultele primite la Paris de doamna de Bargeton. Pe Lucien voia să-l patroneze, să-l copleşească cu protecţia ei şi să se scape de el în mod *onorabil.* Aflând toată intriga de la Paris din gura oamenilor, Petit-Claud ghicise bine ura vie pe care femeile i-o poartă bărbatului ce nu s-a priceput să le iubească în momentul când avuseseră ele chef să fie iubite.

A doua zi de la ovaţia ce justifica trecutul Louisei de

[340] *acel rege al Franţei care nu-l mai răzbună pe ducele d'Orléans – Ludovic al XII-lea* (1462—1515), care, ca duce de Orléans, avusese hărţuieli cu partizanii regentei Anne de Beaujen, şi-a iertat adversarii când s-a urcat pe tron (1498), spunând că „regele Franţei nu răzbună injuriile aduse ducelui de Orléans".

Nègrepelisse, Petit-Claud, ca să-l dea gata de tot pe Lucien şi să-l aibă în mână, se prezentă la doamna Séchard, în fruntea a şase tineri din oraş, toţi foşti colegi de liceu cu Lucien la Angouleme.

Delegaţia era trimisă acasă la autorul *Margaretelor* şi al *Arcaşului lui Carol al IX-lea* de către condiscipolii săi, ca să-l roage să ia parte la banchetul ce voiau să-l ofere marelui om ieşit din rândurile lor.

— A! tu eşti, Petit-Claud! exclamă Lucien.

— Întoarcerea ta, zise Petit-Claud, ne-a stimulat mândria, am pus mână de la mână şi îţi pregătim o masă măreaţă. Directorul şi profesorii noştri vin şi ei; şi, după cum merg lucrurile, vor asista şi autorităţile.

— Şi în ce zi? întrebă Lucien.

— Duminică.

— Mi-ar fi cu neputinţă, răspunse poetul, nu pot să primesc decât peste zece zile... Dar atunci, cu toată plăcerea...

— Bine, fie, zise Petit-Claud; suntem la ordinele tale: peste zece zile.

Lucien se purtă foarte frumos cu foştii săi colegi, care îi arătară o admiraţie aproape respectuoasă. Stătu de vorbă cu ei o jumătate de oră, cu mult spirit, căci se vedea aşezat pe un soclu şi voia să îndreptăţească părerea localnicilor; punându-şi mâinile în buzunarele vestei, vorbi întocmai ca un om care privea lucrurile de la înălţimea unde l-au aşezat concetăţenii săi. Se arătă modest, băiat de treabă, ca un geniu în halat şi papuci. Se jelui ca un atlet ostenit de luptele de la Paris, dezamăgit mai ales; îi ferici pe colegi că nu plecaseră din provincie etc. Îi lăsă pe toţi încântaţi de el. Apoi îl luă pe Petit-Claud deoparte şi îi ceru să-i spună adevărul asupra afacerilor lui David, învinovăţindu-l pe el de starea în care se afla cumnatul său.

Lucien voia să facă pe şiretul cu Petit-Claud. Acesta se strădui să-i sugereze fostului său coleg părerea că el, Petit-Claud, era un biet avocăţel de provincie, lipsit de orice fel

de iscusinţă. Alcătuirea actuală a societăţii, infinit mai complicată în mecanismul ei decât cea a societăţii antice, a avut ca efect subdivizarea facultăţilor omului. Altădată, oamenii de seamă, siliţi să fie universali, apăreau în număr mic şi străluceau ca nişte torţe în mijlocul naţiunilor din vechime. Mai târziu, cu toate că facultăţile se specializară, valoarea era încă legată de cunoaşterea în ansamblu a lucrurilor. Astfel, un om *bogat în vicleşuguri,* cum s-a spus despre Ludovic al XI-lea[341], putea să se folosească de şiretenia lui în orice domeniu; dar, astăzi şi valoarea s-a subdivizat. De pildă, câte profesiuni, tot atâtea şiretenii deosebite. Un diplomat iscusit poate fi foarte uşor păcălit, în vreo afacere, în fundul unei provincii, de un avocat mediocru sau de un ţăran. Cel mai isteţ ziarist poate fi foarte nepriceput în materie de interese comerciale, şi Lucien trebui să fie şi fu într-adevăr tras pe sfoară de Petit-Claud. Viclean, avocatul scrisese el însuşi articolul în care Angoulême-ul, în întrecere cu Houmeau, se vedea silit să-l sărbătorească pe Lucien. Concetăţenii lui Lucien, veniţi în piaţa du Mûrier, erau lucrătorii tipografiei şi fabricii de hârtie Cointet, împreună cu secretarii lui Petit-Claud, ai lui Cachan şi cu câţiva colegi de liceu. Redevenit pentru poet prietenul de şcoală, avocatul îşi făcea pe bună dreptate socoteala că fostului său coleg o să-i scape, la un moment dat, secretul ascunzătorii lui David. Iar, dacă David pierea din vina lui Lucien, acesta nu mai putea rămâne în Angoulême. De aceea, ca să fie mai sigur de influenţa sa, făcu el pe inferiorul faţă de Lucien.

— Cum poţi crede că n-am întreprins tot ce era cu putinţă? îl întrebă Petit-Claud pe Lucien. Era doară vorba de sora prietenului meu de şcoală; la tribunal însă, sunt unele situaţii în care trebuie să te dai bătut. David mi-a cerut, la 1

[341] *om bogat în vicleşuguri... Ludovic al XI-lea* – Regele *Ludovic al XI-lea* (1423—1483) a avut nevoie de multă dibăcie politică pentru a fi mai tare decât Carol Temerarul, principalul său adversar, şi a înfrânge alţi mari feudali, contribuind astfel la unitatea politică a Franţei.

iunie, să-i asigur liniştea pe trei luni; nu e în primejdie decât în septembrie şi am reuşit să-i sustrag toată averea din mâinile creditorilor; căci voi câştiga procesul la curte; vor decide acolo, aşa cum vreau eu, că privilegiul soţiei e absolut, că, în speţă, nu acoperă nicio fraudă... Iar în ceea ce te priveşte pe tine, te întorci tu nefericit, dar eşti un om de geniu... (Lucien făcu un gest ca omul căruia îi dai cu tămâierea prea în nas). Da, dragă, reluă Petit-Claud, am citit *Arcaşul lui Carol al IX-lea* şi e mai mult decât o simplă carte, e o carte mare! Prefaţa n-ar fi putut-o scrie decât doi oameni: Chateaubriand sau tu!

Lucien primi lauda, fără să spună că prefaţa era de d'Arthez. Din o sută de scriitori francezi, nouăzeci şi nouă ar fi făcut la fel.

— Ştii că aici aveau aerul că nici nu te cunosc? reluă Petit-Claud, prefăcându-se indignat. Când am văzut nepăsarea tuturor, mi-am pus în cap să revoluţionez toată lumea asta. Am scris articolul pe oare l-ai citit...

— Cum, tu erai?... exclamă Lucien.

— Da, eu!... Am creat o rivalitate între Angoulême şi Houmeau, i-am adunat pe tineri, foştii tăi colegi, şi am organizat serenada de ieri; apoi, după ce i-am înflăcărat, am lansat subscripţia pentru banchet. „Dacă David stă ascuns, măcar să-l încununăm pe Lucien!" mi-am zis. Ba ceva mai mult, reluă Petit-Claud, am văzut-o pe contesa du Châtelet şi i-am dat a înţelege că era datoare să-l scoată pe David din încurcătură; ea poate şi trebuie s-o facă. Dacă David a găsit într-adevăr secretul de care mi-a vorbit, guvernul n-o să sărăcească sprijinindu-l, şi ce onoare pentru un prefect să i se datoreze întrucâtva o atât de mare descoperire prin fericita protecţie acordată inventatorului! îşi face faimă de administrator luminat... Sora ta s-a speriat de focul artileriei judecătoreşti! i-a fost frică de fum... Războiul la tribunal costă tot atât de scump, ca şi cel de pe câmpul de bătălie; David însă şi-a păstrat poziţia, e stăpân pe secretul lui: nu poate fi arestat şi nici nu va fi.

— Îţi mulţumesc, dragul meu, şi văd că-ţi pot încredinţa planul meu, o să-mi ajuţi să-l înfăptuiesc. (Petit-Claud îl privi pe Lucien, şi nasul său ascuţit luă parcă un aer întrebător.) Vreau să-l salvez pe Séchard, continuă Lucien cu oarecare îngâmfare; eu sunt pricina nenorocirii lui, eu trebuie să îndrept totul... Am mai multă putere asupra Louisei...

— Care Louise?...

— Contesa du Châtelet!... (Petit-Claud făcu o mişcare.) Am asupra ei mai multă putere decât crede ea însăşi, reluă Lucien; numai că, dragul meu, am putere, dar n-am haine... (Petit-Claud mai făcu o mişcare de parcă ar fi vrut să-i ofere punga lui.) Îţi mulţumesc, zise Lucien, strângându-i mâna lui Petit-Claud. Peste zece zile, îi voi face o vizită doamnei prefect şi trec şi pe la tine.

Şi se despărţiră cu strângeri prieteneşti de mână.

„Trebuie să fie poet, îşi zise Petit-Claud, pentru că e nebun."

„Orice s-ar spune, gândea Lucien, întorcându-se către sora lui, numai colegii de şcoală îţi sunt prieteni adevăraţi."

— Dragă Lucien, îi spuse Ève, ce ţi-a făgăduit Petit-Claud, ca să-i arăţi atâta prietenie? Păzeşte-te de el!

— De el? exclamă Lucien. Ascultă Ève, reluă el, părând că se gândeşte la ceva, tu nu mai crezi în mine, nu mei ai încredere în mine, poţi să n-ai încredere nici în Petit-Claud; însă peste doisprezece-cincisprezece zile, o să-ţi schimbi părerea, adăugă el cu oarecare îngâmfare...

Lucien se urcă în odaia lui şi îi scrise această scrisoare lui Lousteau

Dragă prietene, din noi doi, doar eu pot să-mi amintesc de hârtia de o mie de franci ce ţi-am împrumutat-o: însă cunosc prea bine, din nenorocire, situaţia în care te afli când îmi deschizi scrisoarea, ca să nu adaug îndată că nu ţi-i cer în aur sau argint; nu, ţi-i cer în credit, cum i-aş cere

Florinei în plăceri. Avem amândoi acelaşi croitor, aşa că poţi să-l pui să-mi facă în cel mai scurt timp, posibil un costum de haine. Fără să fiu aici chiar în costumul lui Adam, totuşi nu pot să ies în lume. Onorurile departamentale datorate celor ce s-au ilustrat la Paris mă aşteptau aici, spre marea mea surprindere. Sunt eroul unui banchet, nici mai mult, nici mai puţin ca un deputat de stânga[342]*; înţelegi acum nevoia unui frac? Făgăduieşte plata*; *ai grijă tu, dă-i cu gura; în sfârşit, joacă o scenă inedită din* Don Juan *cu domnul Dimanche*[343]*, căci trebuie să mă înţolesc cu orice preţ! N-am decât nişte zdrenţe pe mine; aşa că pricepi! Suntem în august, e o vreme minunată*; ergo, *ai grijă să primesc, pe la sfârşitul săptămânii, un costum frumuşel de dimineaţă: o mică redingotă verde-bronz închis, trei veste, una galbenă, alta* fantaisie*, a treia albă; pe urmă, trei perechi de pantaloni* de sucit capul tuturor femeilor, *o pereche albă de stofă englezească, alta de nanghin, a treia de un postav subţire negru, în sfârşit, un frac negru şi o vestă de satin negru pentru seară. Dacă ţi-ai găsit vreo Florine oarecare, mă las în grija ei pentru două cravate* fantaisie. *Asta nu-i nimic, căci mă bizui pe tine, pe dibăcia ta: de croitor nu-mi pasă. Dragă prietene, de atâtea ori am regretat-o însă împreună: inteligenţa mizeriei, care este desigur cea mai activă otravă ce-l chinuie pe omul prin excelenţă, pe parizian! inteligenţa aceasta, care o întrece şi pe-a diavolului, n-a găsit încă mijlocul de a avea pe credit o pălărie! Când vom fi reuşit să lansăm moda pălăriilor de o mie de franci, atunci pălăriile or să ne fie şi nouă accesibile; dar, până atunci, suntem siliţi să avem mult aur în buzunare ca să ne putem plăti o*

[342] *eroul unui banchet... ca un deputat de stânga* – În timpul lui Balzac, banchetele serveau partizanilor stângii drept pretext de adunare; procedeul a continuat până în 1848.

[343] o *scenă... din „Don Juan" cu domnul Dimanche* – Într-o scenă din comedia cu acelaşi nume a lui Molière, Don Juan îşi amăgeşte creditorul, domnul Dimanche, care venise să-i ceară bani, purtându-se foarte curtenitor cu el.

pălărie. Ah! cât rău ne-a făcut Comedia Franceză cu vorba asta: Lafleur, să-mi pui aur în buzunare[344]! *Îmi dau seama prin urmare de greutatea executării cererii mele: mai pune deci o pereche de ghete, una de pantofi de lac, o pălărie, şase perechi de mănuşi, la ceea ce trimite croitorul! înseamnă să cer imposibilul, ştiu. Dar asta-i viaţa oamenilor de litere... Nu-ţi spun decât un lucru: fă minunea asta încropind vreun articol mare sau vreo infamie mică, te socotesc achitat şi te descarc de datorie. Şi e o datorie de onoare, dragul meu, stă de douăsprezece luni pe carnet: te-ai ruşina şi tu, dacă ai putea să te ruşinezi. Dragă Lousteau, lăsând gluma la o parte, mă aflu aici în nişte împrejurări* foarte *grele. Dă-ţi seama numai după atâta: Scoica s-a îngrăşat, e nevasta Cocostârcului, iar Cocostârcul e prefect la Angoulême. Perechea asta poate face mult pentru cumnatul meu, pe care l-am pus într-o situaţie îngrozitoare, stă ascuns, creditorii îl urmăresc pentru cambia mea!... Sunt nevoit să mă arăt în faţa doamnei prefect şi să-mi recapăt ascendentul asupra ei cu orice preţ. E groaznic când te gândeşti că soarta lui David Séchard atârnă de o pereche bună de ghete, de nişte ciorapi cenuşii de mătase cu baghetă (vezi să nu-i uiţi) şi de o pălărie nouă!... O să-l fac pe bolnavul pentru moment, o să mă bag în pat, cum a făcut Duvicquet*[345], *ca să scap de graba concetăţenilor mei de a mă sărbători. Ieri mi-au făcut o serenadă. Încep să mă întreb citi proşti trebuie puşi laolaltă ca să alcătuiască acest cuvânt:* concetăţenii mei, *de când am aflat că entuziasmul localnicilor se datorează câtorva dintre foştii mei colegi de şcoală.*

Dacă ai putea strecura în vreun ziar câteva rânduri

[344] *Lafleur, să-mi pui aur în buzunare!* — Lafleur este valetul isteţ din comediile veacului al XVIII-lea şi din unele ale lui *Regnard* (1655—1709).

[345] o *să mă bag în pat, cum a făcut Duvicquet – Pierre Duvicquet* (1765—1835) a fost, mai întâi, la Lyon, unul dintre reprezentanţii poliţiei republicane; la începutul imperiului, s-ia retras din politică şi a devenit critic dramatic, urmându-i lui Geoffroy la *Journal des Débats,* în 1814.

despre primirea mea aici, m-ai înălţa cu câteva tocuri de ghete. Aş face-o astfel pe Scoică să simtă că am, dacă nu prieteni, măcar oarecare credit în presa pariziană. Cum nu renunţ la niciuna dintre speranţele mele, o să te răsplătesc pentru serviciul acesta. Dacă ai cumva nevoie de un articol de fond despre vreo carte nouă, am timp aici să reflectez în voie. Nu-ţi mai spun decât atât, dragă prietene: mă bizui pe tine, după cum şi tu poţi să te bizui pe acela care, cu drag, te îmbrăţişează;

Lucien de R.

P.S. Trimite-mi totul la post-restant.”

Scrisoarea aceasta, în care Lucien îşi reluă tonul superiorităţii pe care succesul i-o reda, îi reaminti de Paris. Cufundat de şase zile în calmul absolut din provincie, gândul i se întoarse spre necazurile îndurate, încântătoare totuşi, resimţi anumite păreri de rău, o săptămână întreagă stătu preocupat de contesa du Châtelet; în sfârşit, acordă atâta importanţă reapariţiei sale în lume, încât, când coborî, la căderea serii, în Houmeau să vadă la biroul diligentelor dacă i-au sosit pachetele de la Paris, era frământat de nesiguranţă şi nerăbdare, ca o femeie care şi-a pus ultimele speranţe într-o toaletă şi ar fi nemângâiată să n-o aibă.

— Ah! Lousteau! îţi iert toate trădările, îşi zise el văzând după forma pachetelor că trebuie să-i fi trimis tot ceea ce ceruse.

În cutia de pălării găsi scrisoarea următoare:

Din salonul Florinei.

Dragul meu,

Croitorul s-a purtat ca un om de treabă; însă, după cum

cu isteţimea ta presimţiseşi, procurarea cravatelor, a pălăriei, a ciorapilor de mătase ne-a tulburat minţile, căci pungile n-aveau de ce să fie tulburate. Vorbeam şi cu Blondet: ar fi avere de făcut deschizând o casă în care tinerii să găsească ceea ce costă puţin. Pentru că, până la urmă, plătim foarte scump ceea ce nu plătim. Însuşi marele Napoleon, oprit din goana lui spre Indii de lipsa unei pereche de cizme, a spus-o: Afacerile uşoare nu reuşesc niciodată! *Aşadar, toate mergeau, afară de încălţămintea ta... Te vedeam încălţat, dar fără pălărie! cu vestă, dar fără pantofi, şi mă gândeam să-ţi trimit nişte încălţăminte americănească, pe care a primit-o Florine ca o curiozitate de la un american. Florine ne-a dat un pumn de patruzeci de franci să-i jucăm pentru tine. Nathan, Blondet şi cu mine am fost atât de norocoşi nejucând pentru noi, încât am fost destul de bogaţi ca s-o luăm la supeu şi pe Torpila, fosta fetiţă a lui des Lupeaulx. Frascati ne datora atâta lucru. Florine s-a îngrijit de cumpărături: a mai adăugat trei cămăşi bune. Nathan îţi oferă un baston. Blondet, care a câştigat trei sute de franci, îţi trimite un lanţ de aur. Fetiţa a pus şi ea un ceas de aur, pe care i l-a dat un „client", şi care nu merge: „E o rablă ca şi el!" ne-a spus ea. Bixiou, care ne-a găsit la Rocher-de-Cancale, ţi-a pus o sticlă de apă de Colonia în pachetul ce ţi-l trimite Parisul. Primul-comic de la teatrul nostru a rostit: „Dacă asta îl poate face fericit, fie..." cu tonul acela de bas şi cu îngâmfarea burgheză pe care o imită aşa de straşnic. Toate astea îţi dovedesc, dragă copile, cât ţinem noi la prietenii noştri când sunt la ananghie. Florine, pe care am avut slăbiciunea s-o iert, te roagă să ne trimiţi un articol despre ultima carte a lui Nathan. Adio, fiule! Nu pot decât să te plâng că te-ai întors în scorbura din care ieşiseşi când ţi-ai făcut un adevărat camarad din*

Prietenul tău,

Étienne L.

— Bieţii băieţi, au jucat pentru mine! îşi zise el mişcat.

Din locurile nesănătoase sau din cele în care am suferit mai mult se ridică nişte duhori ce ni se par adieri din paradis. Într-o viaţă monotonă, amintirea durerilor e ca o bucurie de neînţeles. Ève rămase fără grai, când fratele coborî din camera lui cu hainele cele noi; nu-l mai recunoştea.

— Acum pot să mă plimb pe Beaulieu, exclamă el; n-o să se mai zică despre mine: „S-a întors acasă în zdrenţe.” Uite un ceas pe care o să ţi-l dau ţie; seamănă cu mine: e stricat.

— Ce copil eşti!... zise Ève. Nu poate cineva să fie supărat pe tine.

— Crezi tu, fată dragă, că am cerut toate astea prosteşte, ca să fac pe grozavul faţă de lumea din Angoulême, de care nu-mi pasă nici atâtica? zise el tăind aerul cu bastonul lui cu mânerul de aur cizelat. Vreau doar să îndrept răul pe care l-am făcut şi m-am echipat de luptă.

Succesul pe care-l obţinu Lucien cu eleganţa lui fu singurul triumf adevărat, dar fu nemărginit. Invidia dezleagă limbile, după cum admiraţia le amuţeşte. Femeile se înnebuniră după el, bărbaţii îl bârfiră, iar Lucien putu să spună, vorba cântecului: *îţi mulţumesc, o! haină-a mea!*[346] Lăsă două cărţi de vizită la prefectură şi îi făcu o vizită şi lui Petit-Claud, pe care nu-l găsi acasă. A doua zi, ziua banchetului, ziarele din Paris conţineau toate, la rubrica Angoulême-ului, rândurile următoare:

> *ANGOULEME. Întoarcerea poetului, al cărui debut s-a bucurat de un succes atât de răsunător, a autorului* Arcaşului lui Carol al IX-lea, *singurul roman istoric scris în Franţa fără a-l imita pe Walter Scott, şi a cărui prefaţă e un eveniment literar, a*

[346] *Îţi mulţumesc, o! haină a mea* – Balzac citează din memorie un vers dintr-o piesă de Sedaine.

fost întâmpinată cu o ovaţie deopotrivă de măgulitoare pentru oraş cât şi pentru domnul Lucien de Rubempré. Oraşul natal s-a grăbit să-i ofere un banchet patriotic. Noul prefect, abia instalat, s-a alăturat manifestaţiei publice preamărindu-l, pe autorul Margaretelor, *al cărui talent fu mult încurajat la început de doamna contesă du Châtelet.*

În Franţa, când se apucă lumea cu avânt de ceva, nimeni n-o mai poate opri. Colonelul regimentului din garnizoană oferi muzica. Directorul restaurantului *Clopotul,* ale cărui expediţii de curcani umpluţi ajung până în China şi se trimit în porţelanuri scumpe, însărcinat cu organizarea banchetului, îşi decorase sala cea mare cu perdele pe care nişte cununi de laur şi buchete de flori făceau un efect măreţ. Pe la orele cinci, patruzeci de persoane adunaseră acolo, în ţinută de ceremonie. O mulţime de peste o sută de locuitori, atraşi mai ales de muzica din curte, îi reprezenta pe concetăţeni.

— Tot Angoulême-ul a venit! zise Petit-Claud, uitându-se pe fereastră.

— Nu înţeleg nimic, îi spunea Postel nevesti-si, care venise să asculte muzica. Cum! prefectul, administratorul financiar, colonelul, directorul pulberăriei, deputatul nostru, primarul, directorul liceului, preşedintele tribunalului, procurorul, domnul Milaud, toate autorităţile s-au adunat aici!...

Când se aşezară la masă, muzica îşi începu programul cu nişte variaţii pe aria *Trăiască regele, trăiască Franţa,* care n-a putut deveni populară. Erau orele cinci. La opt, un tort de şaizeci şi cinci de porţii, cu o Franţă de ciocolată pe deasupra, dădu semnalul toasturilor.

— Domnilor, zise prefectul ridicându-se, pentru rege!... pentru dinastie! Nu datorăm oare păcii instaurate de Bourboni generaţia de poeţi şi de gânditori caro păstrează

în mâna Franţei sceptrul literaturii?

— Trăiască regele! strigară mesenii, printre care partizanii guvernului erau în număr mai mare.

Bătrânul director al liceului se ridică.

— În cinstea tânărului poet, zise el, eroul zilei, care a ştiut, într-un gen socotit atât de dificil de către Boileau[347], să unească graţia şi poezia lui Petrarca cu talentul de prozator!

— Bravo! Bravo!

Colonelul se sculă în picioare.

— Domnilor, în cinstea regalistului! căci eroul acestei sărbătoriri a avut curajul să apere principiile cele bune!

— Bravo! făcu prefectul, care dădu tonul aplauzelor.

Petit-Claud se ridică şi el.

— Toţi colegii lui Lucien închină în cinstea liceului din Angoulême, în cinstea venerabilului nostru director, care ne e atât de drag şi căruia avem datoria a-i recunoaşte toată partea ce i se cuvine din succesele noastre!

Bătrânul director, care nu se aştepta la acest toast, îşi şterse ochii înlăcrămaţi. Lucien se ridică de pe scaun: orice zgomot încetă, iar poetul se făcu la faţă alb ca varul. În momentul acela, bătrânul director, care se afla la stânga lui, îi puse pe cap o cunună de laur. Toţi bătură din palme. Lucien avu lacrimi în ochi şi în glas.

— E ameţit, îi spuse lui Petit-Claud viitorul procuror din Nevers.

— Dar nu de vin, răspunse avocatul.

— Scumpi compatrioţi, dragi colegi, zise în fine Lucien, aş vrea ca Franţa întreagă să fie martoră la această scenă. În felul acesta se înalţă oamenii şi se obţin în ţara noastră operele şi acţiunile de seamă. Dar, văzând puţinul pe care l-am făcut şi marea cinste ce mi se decerne, nu pot decât să mă simt ruşinat şi să las în seama viitorului îndreptăţirea

[347] *un gen socotit atât de dificil de către Boileau* – Cântul al II-lea din *Arta poetică* a lui Boileau (1669—1674) cuprinde celebrul vers: „Un sonet fără cusur valorează singur cât un lung poem”.

sărbătoririi de azi. Amintirea acestei clipe îmi va da puteri în luptele ce le voi mai duce. Îngăduiţi-mi să semnalez omagiilor dumneavoastră pe aceea care a fost şi prima mea muză şi protectoarea mea, şi să beau şi în cinstea oraşului meu natal: deci, în cinstea frumoasei contese Sixte du Châtelet şi în cinstea nobilului oraş Angoulême!

— N-a scos-o rău la capăt, zise procurorul, care dădu din cap aprobator; căci toasturile noastre erau pregătite, pe când al lui e improvizat.

La orele zece, mesenii plecară în pilcuri. David Séchard, auzind acea muzică neobişnuită, o întrebă pe Basine:

— Ce se întâmplă în Houmeau?

— Fi sărbătoresc, îi răspunse ea, pe cumnatul dumitale, Lucien.

— Desigur, zise el, i-a părut tare rău că nu mă vede şi pe mine acolo!

La miezul nopţii, Petit-Claud îl conduse pe Lucien până în piaţa du Mûrier. Acolo, Lucien îi spuse avocatului:

— Dragul meu, de aici înainte suntem ca fraţii.

— Mâine, zise avocatul, se semnează contractul meu de căsătorie, la doamna de Senonches acasă, cu domnişoara Françoise de la Haye, pupila dânsei; fă-mi plăcerea să vii şi tu; doamna de Senonches m-a rugat să te aduc, o s-o vezi şi pe contesă, care va fi foarte măgulită de toastul tău, de care cu siguranţă că i se va vorbi.

— Am ştiut eu ce fac, spuse Lucien.

— O! tu ai să-l salvezi pe David!

— Sunt sigur, răspunse poetul.

În momentul acela, David răsări lângă cei doi ca prin minune. Iată de ce el se afla într-o situaţie destul de grea: soţia îi interzicea cu desăvârşire şi să-l primească pe Lucien, şi să-i spună acestuia locul ascunzătorii, în timp ce Lucien îi scria scrisorile cele mai călduroase, asigurându-l că în câteva zile va îndrepta răul făcut. Acum, domnişoara Clerget tocmai îi dăduse lui David următoarele două scrisori, spunându-i şi pricina muzicii care îi ajungea la

ureche:

Dragul meu, fă ca şi cum Lucien n-ar fi aici; nu te îngriji de nimic şi întipăreşte-ţi bine În minte lucrul acesta: siguranţa noastră vine doar din neputinţa duşmanilor tăi de a afla unde te ascunzi. Nenorocirea mea e că am mai multă încredere în Kolb, în Marion, în Basine, decât în fratele meu. Din păcate, bietul Lucien nu mai e nevinovatul şi iubitorul poet pe care l-am cunoscut noi. Tocmai pentru că vrea să se amestece în treburile noastre şi că are pretenţia să ne plătească datoriile (din mândrie, dragă David!...), mă tem de el. A primit de la Paris nişte haine frumoase şi cinci monede de aur într-o pungă frumoasă. Mi le-a dat mie, şi acum trăim din banii ăştia. În sfârşit, avem un duşman mai puţin: tatăl tău a plecat şi aceasta i-o datorăm lui Petit-Claud, care i-a descoperit intenţiile şi i le-a spulberat îndată, spunându-i că tu n-o să faci nimic fără el, adică fără Petit-Claud, care n-o să te lase să cedezi nimic din descoperirea ta până nu obţii o despăgubire prealabilă de treizeci de mii de franci cincisprezece mii ca să-ţi plăteşti datoriile, şi cincisprezece mii pe care o să-i primeşti în orice caz, fie că reuşeşti, fie că nu. Pe Petit-Claud nu izbutesc să-l înţeleg. Te îmbrăţişez cum îşi îmbrăţişează o soţie bărbatul nefericit. Micul nostru Lucien e bine. Cât rău îmi face să văd floricica asta căpătând culori şi crescând

În mijlocul furtunilor din casa noastră! Mama, ci de obicei, se roagă lui Dumnezeu şi te îmbrăţişează aproape tot atât de călduros ca şi soţia ta,

Ève

Petit-Claud şi fraţii Cointet, înspăimântaţi de şiretenia ţărănească a bătrânului Séchard, scăpaseră de el, după cum se vede, cu atât mai uşor, cu cât se apropia şi culesul care îl chema la vie.

Scrisoarea lui Lucien, primită odată cu a Èvei, era

concepută astfel:

Dragă David, toate merg bine. M-am echipat din creştet până în tălpi: pornesc la luptă începând chiar de astăzi; *În două zile, voi ajunge departe. Cu câtă bucurie te voi îmbrăţişa când vei fi liber şi scăpat de datoriile mele! Însă sunt jignit pe veci în inimă de neîncrederea ce mi-o arată mereu sora şi mama. Parcă nu ştiu eu că te ascunzi la Basine acasă? De câte ori vine ta noi Basine, am veşti de la tine şi răspuns la scrisorile mele. Era, de altminteri, lesne de înţeles că sora mea nu se putea încrede decât în tovarăşa ei de atelier. Astăzi, voi fi cu gândul alături de tine, şi nespus de întristat că nu iei şi tu parte la sărbătorirea mea. Mândria Angoutême-ului mi-a adus un mic triumf care, peste câteva zile, va fi cu desăvârşire uitat, dar la care bucuria ta ar fi fost singura sinceră. În sfârşit, încă vreo câteva zile şi îi vei ierta totul aceluia care socoteşte mai presus de orice altă glorie pe aceea de a fi*

Fratele tău

Lucien

David îşi simţi inima împărţită între cele două forţe, deşi inegale: căci pe soţie o adora, pe când prietenia pentru Lucien scăzuse de când pierduse stima faţă de el. Dar, în singurătate, sentimentele capătă cu totul altă intensitate. Omul singur, şi lăsat prada unor preocupări ca acelea ce-l munceau pe David, cade înfrânt de unele gânduri împotriva cărora, în mediul vieţii de toate zilele, ar găsi puncte de sprijin. Astfel, citind scrisoarea lui Lucien în mijlocul fanfarelor acelui triumf neaşteptat, fu adânc mişcat, văzând exprimată în ea tocmai părerea de rău pe care el însuşi o dorea. Sufletele duioase nu rezistă la aceste mici efecte de sentiment, pe care le cred la fel de puternice la alţii ca şi la dânşii. Nu-i oare tocmai picătura de apă ce se rostogoleşte din cupa plină?... De aceea, către miezul nopţii, toate

rugăminţile Basinei nu-l putură opri pe David de a se duce să-l vadă pe Lucien.

— Nimeni, îi zise el, nu se plimbă la ceasul ăsta pe străzile Angoulême-ului, n-or să mă vadă, nu mă pot aresta noaptea; şi, dacă mă întâlneşte cineva, n-am decât să folosesc mijlocul născocit de Kolb ca să mă întorc la ascunzătoare. Pe urmă, e şi multă vreme de când nu mi-am mai îmbrăţişat soţia şi copilul.

Basine se dădu bătută şi îl lăsă să iasă pe David, care striga: „Lucien!” în clipa când Lucien şi Petit-Claud se despărţeau. Şi cei doi fraţi se aruncară unul în braţele celuilalt plângând. Nu sunt multe clipe din acestea în viaţă. Lucien simţea căldura uneia din acele prietenii de care nu te poţi niciodată îndoi şi pe care-ţi pare rău că ai înşelat-o. David simţea nevoia să ierte. Inventatorul, nobil şi generos, voia mai ales să-i facă puţină morală lui Lucien, ca să risipească norii ce umbreau dragostea dintre frate şi soră. În faţa acestor consideraţii de sentiment, toate primejdiile născute din lipsa de bani pieriseră.

Petit-Claud îi spuse clientului său:

— Dă fuga acasă, alege-te măcar cu ceva de pe urma imprudenţei, îmbrăţişează-ţi soţia şi copilul... şi fereşte-te să te vadă cineva!

„Ce nenoroc! îşi zise Petit-Claud, rămânând singur în piaţa du Mûrier. Ah! dacă ar fi aici Cérizet...”

Pe când avocatul îşi vorbea singur de-a lungul ulucilor ce îngrădeau locul pe care se înalţă mândru astăzi Palatul de Justiţie, auzi ciocănind în spatele lui într-o scândură, ca şi cum ar fi ciocănit cineva într-o uşă.

— Sunt aici, zise Cérizet printre două uluci. L-am văzut pe David venind din Houmeau. Bănuiam eu unde se ascunde, dar acum sunt sigur, şi ştiu de unde să-l iau; însă, ca să-i întindem o cursă, e nevoie să aflăm câte ceva din planurile lui Lucien, şi dumneata, poftim! îl trimiţi în casă! Măcar rămâi acum aici, sub un pretext oarecare. Când David şi cu Lucien o să iasă, adu-i aici lângă mine; or să se creadă

singuri, şi o să aud ultimele cuvinte când se vor despărţi.

— Eşti un diavol şi jumătate, îi zise în şoaptă Petit-Claud.

— Pe toţi dumnezeii, izbucni Cérizet, ce n-aş face tot ce pot, ca să capăt ce mi-ai făgăduit!

Petit-Claud se depărtă de uluci şi se plimbă prin piaţa du Mûrier uitându-se înspre ferestrele odăii unde era strânsă familia şi gândindu-se la viitorul lui, ca spre a-şi face curaj; căci dibăcia lui Cérizet îi îngăduia să dea lovitura din urmă. Petit-Claud era un om dintre aceia nespus de şireţi şi cu două feţe, care nu se lasă ademenit de prezent sau de vreo prietenie oarecare, căci studiase prea bine nestatornicia inimii omeneşti, ca şi strategia intereselor. De aceea, la început nu se prea încrezuse în Cointet. În cazul când însurătoarea lui nu s-ar fi făcut, fără să poată avea totuşi dreptul de a-l învinovăţi pe Cointet cel mare de trădare, el îşi luase măsuri să-i facă mizerii; însă, începând cu succesul său din casa doamnei de Senonches, Petit-Claud juca într-adevăr cinstit. Planul de-al doilea, nemaifiindu-i folositor, devenea primejdios pentru situaţia politică spre care năzuia. Iată bazele pe care voise să-şi clădească importanţa-i viitoare: Gannerac şi câţiva mari negustori începeau să formeze în Houmeau un comitet liberal care avea legături, datorită comerţului, cu şefii opoziţiei. Aducerea la putere a guvernului Villèle de către Ludovic al XVIII-lea, cu puţin înainte de a muri, fu semnalul unei schimbări în comportarea opoziţiei, care, de când murise Napoleon, renunţa la periculoasa cale a conspiraţiilor. Partidul liberal îşi organiza în fundul provinciei sistemul său de rezistenţă legală: năzuia să pună mâna pe „materia” electorală, spre a-şi atinge scopul numai prin convingerea maselor. Liberal înverşunat şi născut în Houmeau, Petit-Claud fu promotorul, sufletul şi consilierul secret al opoziţiei constituite în oraşul de jos, asuprit de aristocraţia din oraşul de sus. El, cel dintâi, le atrase atenţia asupra pericolului de a-i lăsa pe cei doi Cointet să dispună singuri de toată presa

din departamentul Charente-i, unde opoziţia era datoare să-şi aibă şi ea organul, spre a nu rămâne mai prejos de celelalte oraşe.

— Fiecare din noi să-i dea câte o hârtie de cinci sute de franci lui Gannerac, care va strânge astfel vreo douăzeci şi ceva de mii de franci ca să cumpere tipografia Séchard, din care vom face ce vom vrea, după ce-l vom avea şi pe proprietar la mână printr-un împrumut, zisese Petit-Claud.

Avocatul izbuti să-şi vadă propunerea aprobată, pentru a-şi întări cu acest mod dubla-i poziţie faţă de Cointet şi de Séchard, şi îşi aruncă ochii, cum era şi firesc, asupra unei lichele de teapa lui Cérizet ca să facă din el omul devotat al partidului.

— Dacă poţi să-l descoperi pe fostul tău jupân şi să ni-l dai pe mână, îi spuse el fostului şef de atelier de la Séchard, o să ţi se dea cu împrumut douăzeci de mii de franci ca să-i cumperi tipografia, şi foarte probabil să te punem în fruntea ziarului. Aşa că, până atunci, fă treabă bună!...

Mai sigur de zelul unui om ca Cérizet, decât de cel al tuturor Doublon-ilor din lume, Petit-Claud îi făgăduise atunci lui Cointet cel mare arestarea lui Séchard. Însă, de când Petit-Claud nutrea speranţa de a intra în magistratură, prevedea că va fi nevoit să le întoarcă spatele liberalilor, şi întărâtase atât de bine spiritele din Houmeau, încât fondurile necesare achiziţionării tipografiei erau strânse. Petit-Claud se hotărî atunci să lase lucrurile să-şi urmeze drumul lor firesc.

— Eh, îşi zise el, Cérizet o să săvârşească cine ştie ce delict de presă, de care mă voi folosi ca să-mi arăt talentele de procuror...

Se duse la uşa tipografiei şi îi spuse lui Kolb, care făcea de strajă:

— Dă fuga sus la David şi spune-i să profite de ora asta şi să plece. Fiţi cu ochii în patru; eu mă duc, e ora unu...

Când Kolb părăsi postul, Marion îi luă locul. Lucien şi

David coborâră. Kolb porni la o sută de paşi înaintea lor, iar Marion la o sută de paşi în urmă. Când cei doi fraţi trecură prin dreptul ulucilor, Lucien îi vorbea cu aprindere lui David.

— Dragul meu, îi zise el, planul meu e foarte simplu; dar cum să ţi-l spun de faţă cu Ève care nu i-ar înţelege niciodată mijloacele? Sunt sigur că Louis are în fundul inimii o dorinţă pe care voi şti eu să i-o trezesc, numai aşa, ca să mă răzbun pe neghiobul de prefect! Dacă ne iubim măcar o săptămână, o pun să-i ceară ministrului Un ajutor de douăzeci de mii de franci pentru tine. Mâine, o revăd pe fiinţa asta în micul budoar unde a început dragostea noastră, şi unde, după câte spune Petit-Claud, nimic nu s-a schimbat: o să joc teatru. Aşa că, poimâine dimineaţa îţi trimit prin Basine un bilet ca să-ţi dau de veste dacă am reuşit... Cine ştie? poate că vei fi liber!... înţelegi acum pentru ce am vrut haine de la Paris? Nu poţi juca în zdrenţe rolul de june-prim.

La şase dimineaţa, Cérizet se înfăţişa lui Petit-Claud.

— Mâine, la prânz, Doublon să fie gata; o să pună mâna pe omul nostru, răspund eu, îi zise parizianul; sunt prieten bun cu una dintre lucrătoarele de la domnişoara Clerget, înţelegeţi?...

După ce ascultă planul lui Cérizet, Petit-Claud alergă într-un suflet la Cointet.

— Faceţi în aşa fel încât, astă-seară, domnul du Hautoy să se hotărască a-i da Françoisei nuda proprietate a bunurilor sale, iar peste două zile, dumneavoastră iscăliţi un act de asociaţie cu Séchard. Drept garanţie, eu nu mă însor decât după o săptămână de la încheierea contractului; în felul acesta, rămânem în termenii învoielii noastre: *dai, dau.* Trebuie, însă, să iscodim bine ce se va petrece la doamna de Senonches între Lucien şi contesa du Châtelet, aici e totul... Dacă Lucien speră să reuşească cu ajutorul ei, David e al nostru.

— Ai să ajungi, cred, ministru de justiţie, zise Cointet.

— Şi de ce nu? Şi domnul de Peyronnet[348] a ajuns! spuse Petit-Claud, care nu-şi lepădase cu totul pielea de liberal.

Prezenţa celor mai mulţi dintre nobilii din Angoulême la semnarea contractului se datora situaţiei dubioase a domnişoarei de la Haye. Sărăcia viitoarei căsnicii sporea interesul pe care lumii îi place să-l arate în asemenea ocazii; căci se întâmplă cu binefacerile ca şi cu triumfurile: lumii îi e pe plac o milostenie care îi satisface amorul propriu. De aceea, marchiza de Pimentel, contesa du Châtelet, domnul de Senonches şi alţi doi-trei obişnuiţi de-ai casei îi făcură Françoisei câteva daruri de care se vorbea mult în oraş. Fleacurile acestea de efect, împreună cu trusoul pregătit de un an de către Zéphirine, cu bijuteriile naşului şi cu darurile după datină ale ginerelui, o consolară pe Françoise şi stârniră curiozitatea mai multor mame, care îşi aduseră şi fiicele. Petit-Claud şi Cointet observaseră că nobilii din Angoulême îi tolerau şi pe unul şi pe celălalt în Olimpul lor, ca pe o necesitate: unul era doară administratorul averii, subtutorele Françoisei; iar celălalt era indispensabil la semnarea actului, ca spânzuratul la execuţie; dar, o dată căsătoria celebrată, dacă doamna Petit-Claud îşi păstra dreptul de a veni acasă la naşă, soţul îşi dădea seama că va fi primit anevoie şi plănuia deci să se impună singur acestor oameni semeţi. Ruşinându-se de rudele sale prea de jos, avocatul îi trimise vorbă mamei lui la Mansle, unde ea se retrăsese, să spună că e bolnavă şi să-şi dea consimţimântul în scris. Destul de umilit că se înfăţişează fără rude, fără protectori, fără semnături lângă a lui, Petit-Claud era deci foarte fericit să vină cu un om celebru, prieten de-al său, şi pe care contesa dorea să-l revadă. De aceea se duse să-l ia pe Lucien de acasă cu trăsura. Pentru această serată de pomină, poetul îşi făcuse

[348] *domnul de Peyronnet* – ministru al lui Ludovic al XVIII-lea şi al lui Carol al X-lea, a servit reacţiunea semnând decretul de dizolvare a camerei şi colaborând la „ordonanţele” absolutiste care aveau să provoace revoluţia din 1830.

o toaletă ce avea să-i dea, fără nicio îndoială, o superioritate asupra tuturor bărbaţilor de acolo. Doamna de Senonches anunţase de altminteri că va veni şi eroul momentului, iar întrevederea celor doi amanţi certaţi era una dintre scenele de care provincia e foarte ahtiată. Lucien ajunsese un *fante;* se zvonea că e atât de frumos, de schimbat, de minunat, încât toate femeile din Angoulême ardeau de dorinţa de a-l revedea. După moda epocii de atunci, când s-a trecut de la pantalonii scurţi de bal la urâţii pantaloni de azi, el îşi pusese o pereche de pantaloni negri, lipiţi de piele. Bărbaţii îşi arătau încă pe vremea aceea formele, spre marea desperare a celor slăbănogi sau schilozi; iar ale lui Lucien erau *apoloniene.* Ciorapii de mătase cenuşie cu baghetă, pantofii de lac, vesta de satin negru, cravata, toate fură bine trase, întinse, lipite parcă pe el. Părul blond şi bogat, bine ondulat, îi scotea în evidenţă fruntea albă, în jurul căreia i se vedeau buclele ridicate cu o graţie căutată. Ochii-i scăpărau de mândrie. Mâinile lui mici, femeieşti, nu aveau să se arate ne înmănuşate. Îşi copie ţinuta după de Marsay, vestitul *dandy* parizian, ţinând într-o mână bastonul şi pălăria, pe care nu le lăsă deloc şi se sluji de cealaltă ca să facă gesturi rare cu care îşi întovărăşea frazele. Lucien ar fi vrut să se strecoare în salon, ca oamenii celebri care, dintr-o falsă modestie, îşi lasă capul în jos chiar când trec pe sub cea mai înaltă poartă. Petit-Claud însă, care n-avea decât un singur prieten, abuză de el. Îl duse pe Lucien aproape în triumf până la doamna de Senonches, printre invitaţi. În trecere, poetul auzi şoaptele care altădată l-ar fi făcut să-şi piardă capul şi care acum îl lăsară rece: era încredinţat că, el singur, face cât tot Olimpul din Angoulême.

— Doamnă, îi spuse el doamnei de Senonches, l-am felicitat pe amicul meu Petit-Claud, pentru că are în el stofa din care se croiesc miniştrii de Justiţie şi pentru norocul de a vă aparţine, oricât de slabe ar fi legăturile dintre naşă şi fină. (Cuvintele din urmă fură spuse cu un aer ironic, prea

bine simţit de toate femeile de faţă, care ascultau, fără să pară că-s atente.) În ce mă priveşte, însă, binecuvântez o împrejurare ce-mi îngăduie să vă prezint omagiile mele.

Vorbele fură spuse fără nicio tulburare şi într-o poză de mare senior în vizită la nişte oameni de rând. Lucien ascultă răspunsul întortocheat al Zéphirinei, rotind o privire prin salon, spre a-şi prepara efectele. Astfel că îi putu saluta cu graţie, şi nuanţându-şi surâsurile, pe Francis du Hautoy şi pe prefect, care îl salutară şi ei; apoi se apropie în sfârşit de doamna du Châtelet, prefăcându-se că abia atunci o zăreşte. Întâlnirea aceasta era până într-atât evenimentul serii, încât contractul de căsătorie, pe care oamenii de seamă aveau să-şi pună semnătura, conduşi în dormitor fie de notar, fie de Françoise, fu uitat. Lucien făcu câţiva paşi înspre Louise de Nègrepelisse; şi, cu acea graţie pariziană, care pentru ea era numai o amintire de când se înapoiase în provincie, îi spuse destul de tare:

— Domniei-voastre, doamnă, datorez invitaţia ce-mi procură plăcerea de a lua masa poimâine seara la prefectură?

— N-o datorezi, domnul meu, decât gloriei dumitale, răspunse scurt Louise, puţin ofensată de întorsătura agresivă a frazei meditate de Lucien spre a jigni mândria fostei sale protectoare.

— Vai! doamnă contesă, spuse Lucien cu un aer deopotrivă de şiret şi de încrezut, îmi e cu neputinţă să vă aduc persoana în cauză dacă are nenorocul de a nu vă mai fi pe plac.

Şi, fără a aştepta răspunsul, se răsuci în călcâie, zărindu-l pe episcop, pe care îl salută cu multă nobleţe.

— Preasfinţia Ta a fost aproape profet, îi zise el cu un glas fermecător; şi voi căuta să fie pe deplin. Mă fericesc de a fi venit aici, de vreme ce vă pot prezenta respectele mele.

Lucien îl amuză pe preasfântul într-o conversaţie ce ţinu zece minute. Toate femeile se uitau la Lucien ca la o

minune. Obrăznicia-i neaşteptată o lăsase pe doamna du Châtelet fără grai şi răspuns. Văzându-l pe Lucien ţinta admiraţiei tuturor femeilor; urmărind, din grup în grup, comentariul fiecăreia făcut în şoaptă asupra frazelor schimbate între ea şi Lucien, cu care acesta parcă o turtise având aerul să o dispreţuiască, simţi o durere în inimă, socotindu-se jignită în amoru-i propriu.

„Dacă, după fraza asta, nu vine mâine la prefectură, ce scandal! gândi ea. De unde mândria asta pe el? Domnişoara des Touches să se fi îndrăgostit de Lucien?... E atât de frumos! Se zice că dânsa s-a dus acasă la el la Paris, a doua zi după moartea actriţei!... Poate că n-a venit aici decât ca să-şi salveze cumnatul, şi s-a aflat la spatele trăsurii noastre, la Mansle, din cauza vreunui accident suferit pe drum. În dimineaţa aceea, Lucien s-a uitat foarte de sus la noi, la Sixte şi la mine.”

Mii de gânduri îi trecură prin cap, şi, din nefericire pentru Louise, ea se lăsă în voia lor, privindu-l pe Lucien, care stătea de vorbă cu episcopul ca şi cum ar fi fost regele salonului; nu saluta pe nimeni şi aştepta ca ceilalţi să vină la el, plimbându-şi privirea cu o varietate de expresie, cu o siguranţă de sine demne de de Marsay, modelul său. Nu se depărtă de prelat nici ca să se ducă să-l salute pe domnul de Senonches, care se arătă la o mică distanţă.

După zece minute, Louise nu se mai putu stăpâni. Se ridică, se duse la episcop şi îl întrebă:

— Ce vă spune, preasfinte, că zâmbiţi atât de des?

Lucien se dădu câţiva paşi în urmă, ca s-o lase pe doamna du Châtelet cu prelatul.

— A! doamnă contesă, tânărul acesta e foarte spiritual!... îmi explica tocmai că dumneavoastră vă datorează toată forţa...

— Eu nu sunt nerecunoscător, doamnă!... zise Lucien cu o privire de mustrare ce o încântă pe contesă.

— Să facem pace, spuse ea, chemându-l pe Lucien cu un gest al evantaiului, vino, cu preasfinţia-sa, pe aici... prea-

sfântul ne va judeca.

Şi arătă înspre budoar, luându-l pe episcop într-acolo.

— Poftim ce rol îi dă preasfinţiei-sale! zise o cucoană din tabăra Chandour, destul de tare ca să fie auzită.

— Să ne judece?... întrebă Lucien, uitându-se când la prelat, când la contesă; există deci şi un vinovat?

Louise de Nègrepelisse se aşeză pe canapeaua din fostul său budoar. La invitaţia ei, Lucien şi prelatul se aşezară de o porte şi de alta, iar dânsa începu să vorbească. Lucien îi făcu fostei sale iubite cinstea, surpriza şi fericirea de a nu asculta. Se purtă întocmai ca Pasta în *Tancred*[349] când îi vine rândul să spună: *O, patrie!...* Pe chipu-i cânta faimoasa cavatină *del Rizzo.* În sfârşit, elevul Coraliei izbuti să-şi aducă în ochi câteva lacrimi.

— Ah! Louise, cât te iubeam! îi spuse el la ureche fără să se sinchisească nici de prelat, nici de conversaţie când văzu că Louise îi observase lacrimile.

— Şterge-ţi ochii, sau mă compromiţi, aici, a doua oară, îi zise ea, aplecându-se la urechea lui, ceea ce îl jigni pe episcop.

— Şi e destul o dată, reluă repede Lucien. Cuvântul acesta al verişoarei doamnei d'Espard ar usca toate lacrimile unei Magdalene doamne!... mi-am regăsit pentru o clipă toate amintirile, toate iluziile, cei douăzeci de ani ai mei de atunci, şi dumneata mi-i...

Preasfântul se înapoie brusc în salon, pricepând că demnitatea îi putea fi compromisă rămânând între cei doi foşti amanţi. Toată lumea se prefăcea a le respecta singurătatea în budoar. Dar, după un sfert de ceas, Sixte, căruia vorbele, râsetele şi plimbările prin faţa uşii budoarului nu-i fură pe plac, intră acolo cu un aer mai mult decât îngrijat şi îi găsi pe Lucien şi pe Louise foarte însufleţiţi.

— Doamnă, îi zise Sixte soţiei la ureche, dumneata care cunoşti Angouleme-ul mai bine decât mine, s-ar cuveni să

[349] *ca Pasta în „Tancred"* – (v. nota 197).

te gândeşti că eşti soţia prefectului şi că reprezentăm aici guvernul.

— Dragul meu, zise Louise, fulgerându-l din ochi pe *girantul său responsabil,* care începuse să tremure, stau de vorbă cu domnul de Rubempré despre lucruri importante pentru dumneata. E vorba de a salva un inventator pe punctul de a cădea victima unor uneltiri din cele mai ticăloase, şi dumneata ne vei da o mână de ajutor... Cât despre ceea ce cucoanele de pe aici pot gândi despre mine, vei vedea cum am să mă port ca să le îngheţe veninul pe buze.

Ieşi din budoar sprijinindu-se de braţul lui Lucien şi îl duse să semneze contractul, arătându-se tuturor cu îndrăzneala unei doamne din lumea mare.

— Să semnăm împreună, zise ea, întinzându-i lui Lucien pana, şi îi arătă locul unde semnase ea, pentru ca semnăturile lor să fie alături.

— Domnule de Senonches, l-ai mai fi recunoscut pe domnul de Rubempré? întrebă contesa, silindu-l pe obraznicul vânător să-l salute pe Lucien.

Îl duse după aceea pe Lucien în salon şi îl aşeză între ea şi Zéphirine, pe temuta canapea din mijloc. Apoi, ca o regină pe tron, începu, mai întâi în şoaptă, o conversaţie vădit ironică, la care se alăturară câţiva din vechii ei prieteni şi mai multe femei care îi făceau curte. Lucien, devenit eroul grupului, fu îndemnat de contesă să vorbească despre viaţa din Paris. Satira improvizată de poet cu o vervă de necrezut şi presărată cu anecdote despre oamenii celebri constitui un adevărat regal pentru curiozitatea lacomă a provincialilor. I se admiră spiritul, după cum i se admirase frumuseţea. Doamna contesă Sixte se bucura atât de făţiş de prezenţa lui Lucien, jucă atât de bine pe femeia încântată de „sclavul” ei, îi servea replica atât de la timp şi de potrivit, pândi aprobările celorlalţi cu nişte priviri atât de compromiţătoare, încât unele femei începură să vadă în coincidenţa înapoierii Louisei şi a lui

Lucien o dragoste adâncă, victimă a vreunei neînţelegeri de care erau amândoi vinovaţi. Poate că numai ciuda a dus-o la această nefericită căsătorie cu Châtelet, faţă de care lumea încerca să manifesteze o împotrivire făţişă.

— Ei, îi spuse Louise pe la unu noaptea şi în şoaptă lui Lucien înainte de a se ridica de pe canapea, poimâine, fă-mi plăcerea de a veni la timp.

Contesa se despărţi de Lucien cu o mică înclinare din cap, ce părea foarte amicală, şi se duse să-i spună câteva vorbe contelui Sixte, care-şi căuta pălăria.

— Dacă ceea ce mi-a expus doamna du Châtelet este adevărat, dragul meu Lucien, poţi să ai încredere în mine, zise prefectul, pornind după soţia lui, care pleca fără el, ca la Paris. Chiar din astă-seară, cumnatul dumitale se poate socoti scos din cauză.

— Domnul conte îmi datorează atâta lucru, reluă Lucien zâmbind.

— Hei, ne-am *ars!...* şopti Cointet în urechea lui Petit-Claud, martor la această despărţire.

Petit-Claud, uluit de succesul lui Lucien, încremenit de strălucirea spiritului şi a graţiei sale, se uită la Françoise de la Haye, care, plină de admiraţie pentru Lucien, părea că-i spune: „Fii şi tu ca prietenul tău”.

O lucire de bucurie trecu pe chipul lui Petit-Claud.

— Dineul prefectului are loc abia poimâine; mai avem încă o zi întreagă la mijloc, răspund eu de toate.

— Ei, dragul meu, ce zici? îl întrebă Lucien pe Petit-Claud pe la două din noapte când se întorceau pe jos; am venit, am văzut, am învins! Peste câteva ceasuri, Séchard o să fie foarte fericit.

„Asta-i tot ce voiam să ştiu”, gândi Petit-Claud.

— Te credeam doar poet, dar tu eşti şi un Lauzun[350], asta

[350] *...eşti şi un Lauzun* – ducele de *Lauzun,* celebru pentru pasiunea pe care a inspirat-o verişoarei lui Ludovic al XIV-lea; după ce a stat opt ani în închisoare, Lauzun s-a putut, în sfârşit, însura cu această prinţesă, de care, în curând, a trebuit să se despartă, fiindcă... se băteau. (v. n.

înseamnă de două ori poet, răspunse el cu o strângere de mână, ce avea să fie cea din urmă.

— Dragă Ève, zise Lucien, trezindu-şi sora, o veste bună! într-o lună, David n-o să mai aibă datorii!...

— Cum aşa?

— Uite cum: doamna du Châtelet este tot vechea mea Louise; mă iubeşte mai mult ca oricând şi o să-i facă un raport ministrului de interne, prin soţul ei, în favoarea descoperirii noastre!... În felul acesta, nu mai avem decât mai puţin de o lună de suferit, tocmai cât îmi trebuie ca să mă răzbun pe prefect şi să-l fac cel mai fericit dintre soţi. (Ève crezu că visează încă, ascultându-l pe Lucien.) Revăzând salonaşul cenuşiu în care tremuram ca un copil acum doi ani; uitându-mă la mobile, la picturi şi la mutrele de acolo, mi se lua un văl de pe ochi! Cum îţi schimbă Parisul ideile!

— Şi asta e o fericire?... întrebă Ève, înţelegându-şi în sfârşit fratele.

— Te las să dormi, o să vorbim noi mâine, zise Lucien.

Planul lui Cérizet era foarte simplu. Deşi făcea parte din şiretlicurile de care se slujesc portăreii de provincie ca să-i aresteze pe debitori, dar al căror succes e îndoielnic, trebuia să izbutească, deoarece se întemeia deopotrivă pe cunoaşterea caracterelor lui Lucien şi al lui David, cât şi pe speranţele lor. Printre lucrătoarele faţă de care făcea pe donjuanul şi pe care le ţinea în frâu, opunându-le pe una alteia, şeful de atelier de la Cointet, pentru moment în serviciu extraordinar, pusese ochii pe una dintre călcătoresele de la Basine Clerget, o fată aproape tot atât de frumoasă ca şi Ève Séchard, numită Henriette Signol, ai cărei părinţi aveau o mică vie, unde şi trăiau, la două leghe de Angoulême, pe şoseaua ce ducea la Saintes. Soţii Signol, ca mai toţi oamenii de la ţară, nu erau destul de bogaţi ca să-şi ţie fata, singurul lor copil, cu ei, şi hotărâseră s-o dea

261).

fată în casă. În provincie, o fată în casă trebuie să ştie să spele şi să calce rufăria bună. Faima doamnei Prieur, căreia îi urmă Basine, era atât de mare, încât familia Signol îşi dădu acolo fata ca ucenică, plătindu-i hrana şi locuinţa. Doamna Prieur făcea parte din neamul vechilor patroane care, în provincie, se cred că ţin locul părinţilor. Trăia cu ucenicele în familie, le ducea la biserică şi le supraveghea îndeaproape. Henriette Signol, o brună frumoasă, bine legată, cu privirea îndrăzneaţă, cu părul lung şi des, avea tenul alb ca al fetelor din Sud, asemeni unei flori de magnolia. Henriette fu una dintre primele victime ale lui Cérizet; însă, deoarece făcea parte dintr-o familie de *oameni cinstiţi,* ea nu cedă decât învinsă de gelozie, de exemplul rău şi datorită acestei fraze amăgitoare: „Te iau de nevastă!" pe care i-o spuse Cérizet când se văzu şef de atelier la tipografia Cointet. Aflând că bătrânii Signol aveau o vie de vreo zece-douăsprezece mii de franci şi o casă destul de bună, parizianul se grăbi s-o pună pe Henriette în imposibilitatea de a fi nevasta altuia. Cam aici ajunseseră lucrurile între frumoasa Henriette şi tânărul Cérizet, când Petit-Claud îi vorbi acestuia despre intenţia de a-l face proprietarul tipografiei Séchard, fluturându-i pe la nas un contract de comanditǎ de douăzeci de mii de franci, care îi puse astfel laţul de gât. Un astfel de viitor îl ului pe Cérizet, îl scoase din minţi, domnişoara Signol i se păru atunci o piedică în calea ambiţiilor sale şi o cam lăsă în părăsire pe biata fată. Acest lucru o făcu atunci pe Henriette să umble ea după micul şef de atelier şi să-l dorească. Descoperind că David se ascundea la domnişoara Clerget, parizianul îşi schimbă intenţiile faţă de Henriette, dar nu şi purtarea; deoarece planul lui era ca, numai până ce îşi va atinge scopul, să se slujească de acel fel de nebunie ce-o cuprinde pe o fată când, ca să-şi ascundă necinstea, e silită să se mărite neapărat cu acela care a făcut-o de ruşine. În dimineaţa zilei în care Lucien urma. s-o recucerească pe Louise, Cérizet îi spuse Henriettei secretul Basinei, dându-i

de veste că fericirea şi căsătoria lor atârnau de descoperirea locului unde se ascundea David. Aflând de aceasta, Henriettei nu-i fu greu să-şi dea seama că tipograful nu putea fi decât în camera de toaletă a domnişoarei Clerget; ei nu i se păru că face vreun rău dedându-se la această spionare, dar prin acest început de participare, Cérizet o şi amestecase în trădarea lui.

Lucien încă mai dormea când Cérizet, care venise să afle rezultatul seratei, asculta în biroul lui Petit-Claud înşiruirea micilor evenimente de seamă ce aveau să zguduie Angoulême-ul.

— Lucien v-a scris vreun bileţel de când s-a întors? întrebă parizianul după ce dăduse din cap mulţumit când Petit-Claud isprăvise.

— Iată tot ce am, zise avocatul, arătându-i o scrisoare în care Lucien scrisese câteva cuvinte pe hârtia de scrisori folosită de sora lui.

— E bună, spuse Cérizet. Pe la asfinţitul soarelui, Doublon să stea la pândă lângă poarta Paiet, să-şi ascundă jandarmii şi să-şi posteze agenţii, căci o să puneţi mâna pe omul nostru.

— Eşti sigur de planul *tău?* întrebă Petit-Claud, uitându-se atent la Cérizet.

— Mă las, spuse fostul ştrengar din Paris, în voia întâmplării, care e Iată de treabă şi nu-i plac oamenii cinstiţi.

— Trebuie să izbuteşti, făcu scurt avocatul.

— Voi izbuti, răspunse Cérizet. Dumneata m-ai împins în mocirla asta, ai putea să-mi faci rost de câteva hârtii de bancă, să am cu ce mă şterge de noroi... Dar, domnule, adăugă parizianul, surprinzând pe faţa avocatului o expresie care nu-i plăcu, dacă m-ai tras pe sfoară, dacă nu-mi cumperi tipografia într-o săptămână... vei lăsa o văduvă tânără, şopti derbedeul de Paris cu moartea în privire.

— Dacă îl băgăm la răcoare pe David la ora şase, vino la nouă acasă la domnul Gannerac şi vei fi mulţumit, răspunse

răspicat avocatul.

— Ne-am înţeles: eu mă ţin de cuvânt, *burghezule*[351]! zise Cérizet.

Cérizet cunoştea de pe atunci arta. de a şterge cerneala de pe hârtie, artă care pune azi interesele fiscului în primejdie. Şterse deci cele patru rânduri scrise de Lucien şi le înlocui cu cele de mai jos, imitând scrisul cu o perfecţie îngrijorătoare pentru viitorul social al şefului de atelier:

Dragă David, poţi veni fără teamă la prefect, treburile tale sunt în regulă; şi, de altfel, la ora asta, te poţi arăta În lume. Eu îţi ies înainte ca să-ţi spun cum să vorbeşti cu prefectul.

Fratele tău,
Lucien

La prânz, Lucien îi scrise o scrisoare lui David, în care îi povestea succesul de la serată, îl asigura de protecţia prefectului, care, zicea el, făcea chiar în acea zi un raport către ministru asupra descoperirii, de care era entuziasmat. În momentul când Marion îi aducea scrisoarea aceasta domnişoarei Basine, sub pretextul de a-i da la spălat cămăşile lui Lucien, Cérizet, anunţat de Petit-Claud despre probabilitatea acestei scrisori, o luă pe domnişoara Signol şi se duse să se plimbe cu ea pe malul Charentei. Se dădu pesemne o luptă în care cinstea Henriettei se apără multă vreme, căci plimbarea ţinu două ceasuri. Nu numai că interesul unui prunc era în joc, ci şi un viitor întreg de fericire, de bogăţie; iar ceea ce cerea Cérizet era un fleac, el ferindu-se, bineînţeles, să-i spună urmările. Numai că preţul din cale-afară de mare al acestor fleacuri o speria pe Henriette. Totuşi, Cérizet izbuti până în cele din urmă să obţină de la iubită ajutor în îndeplinirea planului său. La cinci, Henriette trebuia să iasă în oraş şi să se întoarcă, spunându-i domnişoarei Clerget că doamna Séchard o ruga

[351] …„*burghezule*”*!* – cu sensul de „om ajuns, cu stare”.

să vină numaidecât până la dânsa. Apoi, peste un sfert de ceas de la plecarea Basinei, ea avea să ciocănească la uşa cabinetului şi să-i înmâneze lui David falsa scrisoare a lui Lucien. După aceea, Cérizet aştepta totul de la întâmplare.

Pentru întâia oară de un an încoace, Ève simţi slăbind strânsoarea de fier a sorţii potrivnice. Puţină speranţă înflorea şi pentru ea. Dorea şi ea să se bucure de vaza fratelui său, să se arate la braţul omului sărbătorit de oraşu-i natal, adorat de femei, iubit de trufaşa contesă du Châtelet. Se făcu frumoasă şi plănui să se plimbe pe Beaulieu, după masa de seară, cu Lucien. La ora aceea, în luna septembrie, Angoulême-ul întreg iese să ia aer curat.

— O! e frumoasa doamnă Séchard, ziseră câteva glasuri, văzând-o pe Ève.

— Nu m-aş fi aşteptat la una ca asta din partea ei, spuse o femeie.

— Bărbatul se ascunde şi nevasta se arată, zise doamna Postel destul de tare ca s-o audă sărmana femeie.

— Vai! hai înapoi acasă, am făcut rău, îi spuse Ève fratelui.

Cu puţin înainte de asfinţitul soarelui se auzi o larmă pricinuită de nişte oameni adunaţi undeva, pe lângă treptele ce coboară în Houmeau. Lucien şi cu soră-sa, din curiozitate, se îndreptară într-acolo, căci auziseră pe câţiva care veneau din Houmeau vorbind între ei, de parcă s-ar fi săvârşit vreo crimă.

— Trebuie să fie vreun hoţ pe care l-au arestat... E galben la faţă ca un mort, le zise un trecător fratelui şi surorii, văzându-i alergând înspre lumea ce se aduna tot mai multă.

Nimic din toate acestea nu constituiră vreo pricină de îngrijorare pentru Lucien sau pentru sora lui. Îi priviră pe cei treizeci şi ceva de copii sau babe, pe lucrătorii ce se întorceau de la lucru, iar după ei pe jandarmii cu pălăriile sclipind de broderii, în mijlocul grupului principal. Acest

grup, urmat de o gloată de vreo sută de persoane, se apropie ca un nor aducător de furtună.

— Ah! zise Ève, e soţul meu!

— David! strigă Lucien.

— E nevasta lui! zise lumea dându-se în lături.

— Ce ţi-a venit să ieşi? întrebă Lucien.

— Aşa mi-ai scris tu, răspunse David galben ca ceara.

— Eram sigură, mai zise Ève, şi se prăbuşi leşinată.

Lucien îşi ridică sora, două persoane îl ajutară s-o ducă acasă, unde Marion o culcă în pat. Kolb alergă să cheme un doctor. La sosirea acestuia, Ève nu-şi revenise încă în simţiri. Lucien tu silit atunci să-i mărturisească mamei că el era pricina arestării lui David, deoarece nu avea cum să ştie de falsa scrisoare. Lucien, fulgerat de blestemul dintr-o privire a mamei, se urcă în odaie la el şi se încuie acolo.

Citind scrisoarea ce urmează, scrisă în timpul nopţii şi întreruptă din loc în loc, oricine va ghici, din frazele azvârlite parcă una câte una pe hârtie, zbuciumul lui Lucien:

Preaiubită soră, ne-am văzut adineauri pentru cea din urmă oară. Hotărârea mea e definitivă. Iată de ce: în multe familii, există câte o fiinţă fatală, care, pentru ai săi, e o pacoste, un fel de boală. Pentru voi, eu sunt o asemenea fiinţă. Observaţia aceasta nu e a mea, ci a unui om care a văzut multe în viaţa lui. Luam masa într-o noapte la Rocher-de-Cancale, *între* prieteni. *Printre miile de glume ce se fac într-o asemenea împrejurare, cel de care-ţi vorbeam, un diplomat, ne spuse că o tânără pe care o vedeam mereu cu mirare că nu se mai mărita era* bolnavă din cauza tatălui. *Şi atunci, ne dezvoltă teoria lui despre bolile familiilor. Ne explică în ce fel, fără mamă, cutare familie ar fi înflorit, cum cutare fiu şi-a sărăcit tatăl, cum cutare tată năruise viitorul şi onoarea copiilor săi. Deşi susţinută în glumă, teza aceasta socială fu sprijinită timp de zece minute pe atâtea exemple, încât rămăsei impresionat. Adevărul acesta plătea*

toate paradoxurile nesăbuite, dar spiritual demonstrate, cu care ziariştii se distrează între ei, când nu-i nimeni de faţă ca să fie tras pe sfoară. Ei bine, eu sunt fiinţa fatală a familiei noastre. Deşi cu inima plină de dragoste pentru voi, fac lucrurile de parcă v-aş fi duşman. Toate manifestările voastre de devotament vi le-am răsplătit cu nenorociri. Lovitura din urmă, deşi fără voie, e cea mai crudă. Pe când eu duceam la Paris un trai fără demnitate, plin de plăceri şi de păcate, luând camaraderia drept prietenie, părăsindu-mi adevăraţii prieteni pentru nişte oameni ce voiau şi trebuiau să mă exploateze, uitând şi neamintindu-mi de voi decât ca să vă fac rău, voi mergeaţi pe cărarea modestă a muncii, înaintând cu greu dar sigur spre bogăţia spre care eu ţinteam atât de nebuneşte s-o cuceresc repede. Pe când voi deveneaţi tot mai buni, eu introduceam în viaţa mea un element purtător de nenoroc. Da! am ambiţii nemăsurate ce mă împiedică de a mă mulţumi cu o viaţă umilă. Am gusturi, plăceri, a căror dorinţe îmi otrăvesc bucuriile care îmi stau la îndemână şi care altădată m-ar fi mulţumit. O, dragă Ève, mă judec mai aspru decât ar face-o oricine altul, căci mă osândesc pe veci şi fără cruţare. Lupta la Paris cere o forţă constantă, şi voinţa mea nu cunoaşte decât accese: creierul meu e intermitent. Viitorul mă înspăimântă într-atâta încât nu-l mai doresc, iar prezentul mi-e nesuferit. Am vrut să vă mai văd o dată; aş fi făcut mai bine, poate, să plec pentru totdeauna în altă ţară. Dar a pleca în altă ţară, când n-ai cu ce trăi, ar fi o prostie pe care n-o voi face, după atâtea altele. Moartea mi se pare mai nimerită decât o viaţă înjumătăţită; şi, în orice situaţie aş fi, nemărginita-mi vanitate m-ar face iar să săvârşesc greşeli. Unele fiinţe sunt ca nişte zerouri, le trebuie o cifră înainte, şi numai atunci nimicnicia lor dobândeşte o valoare nebănuită. Eu nu pot dobândi valoare decât printr-o alianţă cu o voinţă puternică, neînduplecată. Doamna de Bargeton era tocmai femeia ce mi se potrivea; mi-am ratat viaţa atunci când n-am părăsit-o pe Coralie pentru dânsa. David şi cu tine mi-

aţi putea fi nişte cârmaci foarte buni; însă voi nu sunteţi destul de tari ca să-mi stăpâniţi slăbiciunea ce se fereşte oarecum de o dominaţie străină. Îmi place un trai uşor, fără griji; şi, ca să mă scutesc de o neplăcere, sunt de o laşitate ce mă poate duce foarte departe. Sunt născut prinţ. Am mai multă deşteptăciune decât trebuie ca să parvii, dar n-o am decât un moment, pe câtă vreme răsplata nu-l aşteaptă decât pe acela care, apucând pe calea străbătută de mai toţi ambiţioşii, nu desfăşură decât tocmai atâta deşteptăciune câtă e nevoie, şi căruia, până la sfârşit, încă îi mai rămâne destulă. Aş face răul, aşa cum l-am făcut şi aici, cu cea mai bună intenţie din lume. Există oameni-stejari; eu nu sunt poate, decât un arbust elegant, şi am pretenţia de a fi un cedru. Acesta mi-este bilanţul aşternut pe hârtie. Nepotrivirea dintre posibilităţile şi dorinţele mele, dezechilibrul acesta îmi va zădărnici totdeauna strădaniile. Printre literaţi sunt mulţi ca mine, din pricina disproporţiei continue dintre inteligenţă şi caracter, dintre voinţă şi dorinţă. Care mi-ar fi soarta? Pot să mi-o închipui, amintindu-mi de câteva foste glorii pariziene pe care le-am văzut apoi uitate. În pragul bătrâneţii, m-aş trezi mai bătrân decât vârstă mea, fără avere şi fără vază. Întreaga-mi fiinţă de azi respinge o asemenea bătrâneţe: nu vreau să ajung o zdreanţă socială. Dragă soră, dragă atât pentru ultimele tale asprimi, cât şi pentru primele tale drăgălăşenii, dacă am plătit scump plăcerea de a te revedea, pe tine şi pe David, mai târziu veţi socoti poate că niciun preţ nu era prea ridicat pentru ultima fericire a unei biete făpturi ce vă iubea!... Nu încercaţi să aflaţi ceva despre mine sau despre soarta mea: deşteptăciunea să-mi folosească măcar la executarea hotărârii mele. Resemnarea, draga mea, este o sinucidere zilnică; eu nu mă pot resemna decât o singură zi, voi profita de cea de azi...

Ora două.

Da, m-am hotărât. Adio deci pentru totdeauna, dragă Ève. Simt oarecare mulţumire la gândul că nu voi mai trăi decât în inimile voastre. Acolo îmi va fi mormântul... Nici nu-mi doresc altul. Încă o dată, adio!... E cel din urmă de la fratele tău

Lucien.

După ce scrise această scrisoare, Lucien coborî fără zgomot, o puse în leagănul nepotului său, aşternu pe fruntea surorii adormite o ultimă sărutare udată de lacrimi şi ieşi. Îşi stinse lumânarea la ivirea zorilor şi, după ce se mai uită o dată la vechea casă, deschise încet poarta grădinii; însă, cu toate precauţiile, îl trezi pe Kolb, care dormea pe o saltea în atelier.

— *Gine-i agolo?*... strigă Kolb.

— Eu sunt, zise Lucien; plec de aici, Kolb.

— *Ar vi vost mai pine se nu vi fenit te log,* îşi zise Kolb lui însuşi, dar destul de tare ca să-l audă Lucien.

— Ar fi fost şi mai bine să nu fi venit nici pe lume, răspunse Lucien. Adio, Kolb; nu-mi pare rău de gândul tău care e şi al meu. Să-i spui lui David că durerea mea din urmă a fost că nu l-am putut îmbrăţişa.

Până să se îmbrace alsacianul, Lucien închisese poarta şi cobora către Charente prin Beaulieu, dar parcă se ducea la vreo petrecere, căci hotărâse să-şi facă linţoliu chiar din hainele-i pariziene şi din armura-i de *dandy*. Izbit de glasul şi de ultimele cuvinte ale lui Lucien, Kolb voi să se ducă să vadă dacă stăpâna ştia de plecarea fratelui şi dacă îşi luase rămas bun; dar, văzând casa cufundată în cea mai deplină tăcere, socoti că plecarea fusese pusă la cale mai devreme şi se culcă la loc.

Faţă de gravitatea subiectului, s-a scris foarte puţin despre sinucidere. N-a prea fost studiată, poate şi din pricină că e o boală greu de studiat. Sinuciderea este

urmarea unui sentiment pe care l-am numi, cu voia dumneavoastră, *autopreţuire,* ca să nu-l confundăm cu *onoarea.* În ziua când omul se dispreţuieşte, în ziua când se vede dispreţuit, în momentul când realitatea vieţii e în dezacord cu speranţele sale, omul se ucide şi se pleacă astfel în faţa societăţii, în ochii căreia nu vrea să se mai arate dezbrăcat de virtuţi ori de strălucire. Ori ce s-ar spune, printre atei (căci creştinul trebuie exceptat de la sinucidere), numai laşii acceptă o viaţă dezonorată. Sinuciderea e de trei feluri: e mai întâi sinuciderea care nu-i decât ultimul acces al unei boli lungi şi oare aparţine desigur patologiei; apoi, sinuciderea din desperare; şi, în sfârşit, sinuciderea din raţionament. Lucien voia să se omoare din desperare şi din raţionament, cele două sinucideri asupra cărora poţi să revii; căci irevocabilă e doar. sinuciderea patologică; deseori, însă, cele trei cauze se găsesc întrunite, ca la Jean-Jacques Rousseau. Lucien, după ce luă hotărârea, începu să caute în ce fel să se sinucidă, şi poetul dori să sfârşească neapărat poetic. La început, se gândise să se arunce fără multă vorbă în Charente; dar, coborând pentru ultima oară treptele spre Beaulieu, îşi închipui zarva ce-ar face-o sinuciderea lui, văzu spectacolul îngrozitor al trupului său adus de ape, schilodit, obiectul unei anchete judecătoreşti, şi, resimţi, ca unii sinucigaşi, o mândrie postumă. În timpul zilei petrecute la moara lui Courtois, se plimbase de-a lungul gârlei şi observase, nu departe de moară, un loc unde apa e mult mai adâncă, fiindcă e mai liniştită la suprafaţă. Nu mai e nici verde, nici albastră, nici limpede, nici galbenă; e ca o oglindă de oţel lucitor. Împrejur, nu se vedeau nici irişi, nici flori albastre, nici frunze late de nufăr; iarba de pe mal era scurtă şi deasă, sălciile plângeau în preajmă. Se ghicea lesne acolo o prăpastie plină de apă. Cel care ar fi avut curajul să-şi umple buzunarele cu bolovani, şi-ar fi aflat acolo o moarte sigură, iar trupul nu i-ar mai fi fost nicicând găsit.

„Iată, îşi zise poetul, admirând peisajul frumos, un loc care parcă-ţi face poftă să te-neci.”

Amintirea aceasta îi veni în minte în momentul când ajungea la Houmeau. Se îndreptă deci spre Marsac, frământat de ultimele şi funebrele-i gânduri şi cu nezdruncinata hotărâre de a-şi ascunde locul morţii, de a nu deveni obiectul unei. anchete, de a nu fi înmormântat, de a nu fi văzut în halul respingător al înecaţilor scoşi de ape la mal. Ajunse astfel la poalele unui deal dintre cele ce se întâlnesc la tot pasul pe şoselele din Franţa, şi mai ales între Angoulême şi Poitiers.

Diligenţa de Bordeaux-Paris se apropia în grabă, călătorii aveau desigur să coboare ca să urce dealul pe jos. Lucien, care ţinea să nu fie văzut, se trase repede pe un drum pustiu şi se aplecă să culeagă flori într-o vie. Când se întoarse pe şosea, ducea în mână un mănunchi de sedum, o floare galbenă ce creşte printre bolovanii din vie, şi nimeri tocmai în spatele unui călător îmbrăcat în negru, cu părul pudrat, cu catarame de argint la pantofii croiţi din piele de viţel de Orléans, oacheş la faţă şi plin de cicatrice, de parcă în copilărie ar fi căzut în foc. Călătorul cu înfăţişarea atât de bisericească umbla încet şi fuma o havană. Auzindu-l pe Lucien, care sări din vie pe şosea, necunoscutul se întoarse şi păru mişcat de frumuseţea melancolică a poetului, de buchetu-i simbolic şi de îmbrăcămintea-i elegantă. Călătorul semăna cu un vânător care dă peste o pradă îndelung şi în zadar căutată. Necunoscutul aşteptă ca Lucien să se apropie, întârziindu-şi mersul, prefăcându-se că se uită în vale. Lucien, care făcu aceeaşi mişcare, zări acolo o caleaşcă mică, trasă de doi cai, şi un vizitiu mergând pe jos.

— Ai scăpat diligenţa, domnule, o să-ţi pierzi locul, afară numai dacă nu vrei cumva să te urci cu mine, ca s-o prinzi, în caleaşca mea care merge mai iute decât trăsura publică, îi zise călătorul, rostind aceste cuvinte cu un pronunţat accent spaniol, şi întovărăşindu-şi oferta cu o aleasă

politeţe.

Fără să aştepte răspunsul lui Lucien, spaniolul scoase din buzunar o cutie cu havane şi i-o întinse deschisă, ca să ia una.

— Nu sunt călător, răspunse Lucien, şi sunt prea aproape de capătul drumului meu ca să-mi mai îngădui plăcerea de a fuma…

— Eşti prea aspru cu dumneata, replică spaniolul. Deşi canonic onorific al catedralei din Toledo, îmi permit din când în când câte o havană. Dumnezeu ne-a dat tutunul ca să ne adormim patimile şi durerile… Dumneata pari să fii necăjit, cel puţin aşa arăţi cu florile astea în mână, ca jalnicul zeu al căsătoriei. Hai, ia… şi toate necazurile se vor împrăştia ca fumul…

Şi preotul întinse din nou cutia cu un fel de seducţiune, zvârlind spre Lucien priviri învăpăiate de milă.

— Iartă-mă, părinte, replică scurt Lucien, nu există ţigară să-mi împrăştie mie necazurile…

Spunând acestea, ochii lui Lucien se umplură de lacrimi.

— O, tinere, pesemne providenţa divină m-a făcut să cobor din trăsură ca să mă mai dezmorţesc puţin după somnul ce-i cuprinde pe toţi călătorii înspre dimineaţă, spre a putea astfel, consolându-te, să-mi îndeplinesc misiunea mea pe pământ!… Şi ce mari necazuri poţi avea la vârsta dumitale?

— Consolările dumneavoastră, părinte, ar fi zadarnice: dumneavoastră sunteţi spaniol, eu sunt francez; dumneavoastră credeţi în poruncile bisericii, eu sunt ateu…

— *Santa Virgen del Pilar!*[352] eşti ateu! exclamă preotul trecându-şi braţul pe sub al lui Lucien cu o grabă maternă. Ei! asta e tocmai una dintre curiozităţile ce-mi pusesem în

[352] *Santa Virgen del Pitari* – în limba spaniolă: „Sfântă fecioară a stâlpului!”. Într-o biserică din Saragosa, începută în 1681 de un Herrera (Francesco), este venerat un stâlp (pilar), pe care ar fi apărut fecioara Maria. E firesc ca un personaj-preot cu numele de Carlos Herrera să evoce această fecioară.

gând să le studiez la Paris. Noi, în Spania, nu credem în atei... La nouăsprezece ani, numai în Franţa poţi avea asemenea păreri.

— O! sunt un ateu complet; nu cred nici în Dumnezeu, nici în lume, nici în fericire. Uită-te bine la mine, părinte; căci, peste câteva ceasuri, n-o să mai exist... Iată ultimul meu soare!... zise Lucien cu oarecare emfază, arătând cerul.

— Hei, dar ce-ai făcut ca să mori? Cine te-a condamnat la moarte?

— Un tribunal suprem: eu însumi!

— Copilule! exclamă preotul. Ai ucis vreun om? te aşteaptă eşafodul? Stai să judecăm puţin. Dacă vrei, cum spui, să te cufunzi în nefiinţă, toate îţi sunt indiferente aici pe pământ, nu-l aşa? (Lucien dădu din cap afirmativ.) Biiine! atunci poţi să-mi povesteşti şi mie durerile dumitale... E vorba, desigur, de vreo dragoste care nu prea merge?... (Lucien făcu un gest din umeri foarte semnificativ.) Vrei să te omori ca să scapi de dezonoare, sau pentru că nu mai ai ce aştepta de la viaţă? Foarte bine, o să te omori la fel de bine la Poitiers, ca şi la Angoulême, la Tours ca şi la Poitiers. Nisipurile mişcătoare ale Loirei nu-şi mai dau prada îndărăt...

— Nu, părinte, răspunse Lucien, am găsit ce-mi trebuie. Acum douăzeci de zile, am văzut portul cel mai ispititor din care poate pleca pe lumea cealaltă un om scârbit de lumea de aici...

— Lumea cealaltă? Atunci, nu eşti ateu.

— O! ceea ce înţeleg eu prin lumea cealaltă e viitoarea mea transformare în animal sau în plantă...

— Ai cumva vreo boală fără leac?

— Da, părinte...

— A! în sfârşit, zise preotul, şi care?

— Sărăcia.

Preotul se uită la Lucien şi îi spuse cu o nespusă graţie şi cu un zâmbet aproape ironic:

— Diamantul nu-şi cunoaşte valoarea.

— Numai un preot poate măguli astfel pe un om sărac ce se duce la moarte!... exclamă Lucien.

— N-ai să mori! rosti spaniolul autoritar.

— Am auzit de multe ori că se jefuiesc oamenii la drumul mare, reluă Lucien, nu ştiam că se şi îmbogăţesc.

— Ai s-o afli acum, spuse preotul după ce se uită dacă depărtarea la care se găsea trăsura îi îngăduia să mai facă singuri câţiva paşi pe jos. Ascultă-mă, zise iar preotul, morfolindu-şi havana, sărăcia n-ar fi un motiv să mori. Eu am tocmai nevoie de un secretar, cel dinainte mi-a murit la Barcelona de curând. Mă aflu şi eu în situaţia în care se găsi baronul de Goërtz, faimosul ministru al lui Carol al XII-lea, care sosi fără secretar într-un orăşel în drum spre Suedia, ca şi mine în drum spre Paris. Baronul îl întâlni acolo pe fiul unui giuvaergiu, de o frumuseţe deosebită, ce nu o egalează totuşi pe a dumitale... Baronul de Goërtz îi descoperi acestui tânăr inteligenţă, după cum eu îţi citesc poezia întipărită pe frunte; îl ia în trăsura lui, tot aşa cum o să te iau eu pe dumneata în trăsura mea; şi, din copilul sortit să nicheleze capace de ceasornice şi să facă bijuterii într-un orăşel de provincie ca Angoulême, îl face favoritul său, aşa cum vei fi dumneata al meu. Ajuns la Stockholm, îşi instalează secretarul şi îl copleşeşte cu treburi Tânărul secretar îşi petrece nopţile scriind; şi, ca toţi cei ce lucrează mult, capătă o deprindere: se apucă de mestecat hârtie. Răposatul domn de Malesherbes[353], în ceea ce-l priveşte, făcea colaci de fum, şi unul dintre aceştia (în paranteză fie zis) îl suflă în nasul nu ştiu cărui om cu trecere, de raportul căruia depindea tocmai procesul său. Frumosul nostru tânăr începe cu hârtie albă, dar se satură de ea şi trece la hârtiile scrise, pe care le găseşte mai gustoase. Pe vremea aceea, încă nu se fuma ca astăzi. În sfârşit, micul nostru

[353] *răposatul domn de Malesherbes* – Chrétien-Guillaume de Lamoignon *de Malesherbes,* ministru al lui Ludovic al XVI-lea, murise pe eşafod în 1794, ca apărător al fostului rege.

secretar ajunge, din gust în gust, să mestece pergamente şi să le mănânce. Se lucra pe atunci, între Rusia şi Suedia, la un tratat de pace, pe care statele-generale voiau să i-l impună lui Carol al XII-lea[354], după cum, în 1814, căutau să-l forţeze pe Napoleon să trateze pacea. Baza negocierilor o forma tratatul dintre cele două puteri în privinţa Finlandei. Goërtz îi încredinţează secretarului său originalul; dar, când fu vorba să se ia în discuţie proiectul, se întâmpină această mică dificultate că tratatul nu se mai găsea nicăieri. Statele-generale îşi închipuiră că ministrul, spre a servi interesele regelui, luase hotărârea de a face să dispară documentul. Baronul de Goërtz e tradus în faţa justiţiei, iar secretarul său mărturiseşte atunci că a mâncat tratatul... I se face proces, faptul e dovedit, iar secretarul e condamnat la moarte. Dar, cum dumneata n-ai ajuns până acolo, ia o havană şi fumeaz-o până vine caleaşca.

Lucien luă o havană şi o aprinse, cum se face în Spania, de la havana preotului, zicându-şi: „Are dreptate, am tot timpul să mă omor”.

— Adesea, reluă spaniolul, tocmai când tinerii nu-şi mai văd nicio şansă pentru viitor, se întâmplă că începe norocul lor. Asta voiam să-ţi spun, dar am preferat să ţi-o dovedesc cu un exemplu. Frumosul secretar condamnat la moarte era într-o situaţie cu atât mai deznădăjduită, cu cât regele Suediei nu-l putea ierta, sentinţa fiind pronunţată de către statele-generale ale Suediei; însă el închise ochii asupra unei evadări. Drăgălaşul de secretar fuge cu o barcă şi cu câţiva bani în pungă, şi ajunge la curtea Curlandei, înarmat cu o scrisoare de recomandaţie de la Goërtz către duce, căruia ministrul suedez îi explică aventura şi mania protejatului său. Ducele îl face pe frumosul copil secretarul

[354] *Statele-generale... Carol al XII-lea* – sub regimul feudal, Statele-Generale erau adunări ocazionale, în care reprezentanţii celor trei „stări” (clerul, nobilimea, starea a treia) puteau face recomandări suveranului; Carol al XII-lea al Suediei fusese învins de Petru cel Mare, la Poltava, în 1709.

intendentului său. Ducele era risipitor, avea o soţie frumoasă şi un intendent, trei motive de sărăcire sigură. Dacă îţi închipui cumva că drăgălaşul nostru, condamnat la moarte pentru că a mâncat tratatul relativ la Finlanda, se lecuieşte de gusturile sale ciudate, înseamnă că nu cunoşti puterea viciului asupra omului; nici pedeapsa cu moartea nu-l opreşte când e vorba de o plăcere pe care şi-a creat-o singur! De unde o fi venind puterea asta a viciului? e o forţă care îi e proprie, sau vine din slăbiciunea omenească? Există gusturi vecine cu nebunia? Îmi vine să râd de moraliştii care au pretenţia să combată asemenea boli cu vorbe frumoase!... Veni o vreme când ducele, speriat de refuzul intendentului de a-i da o sumă de bani, ceru să i se prezinte conturile. O prostie! Nu-i nimic mai uşor decât să scrii un eoni; greutatea nu e niciodată aici. Intendentul îi dădu secretarului toate documentele ca să stabilească bilanţul listei civile a Curlandei. În toiul lucrului şi al nopţii, când era pe sfârşite, micul nostru mâncător de hârtie bagă de seamă că mestecă o chitanţă a ducelui pentru o sumă considerabilă; spaima îl cuprinde, se opreşte din mestecat La mijlocul semnăturii, aleargă să se azvârle la picioarele ducesei, explicându-i mania, implorând ocrotirea suveranei sale şi implorând-o tocmai la miezul nopţii. Frumuseţea tânărului secretar făcu atâta impresie asupra acelei femei, încât se căsători cu el când rămase văduvă. Astfel, în plin secol al XVIII-lea, într-o ţară în care domnea blazonul, fiul unui giuvaergiu ajunge prinţ suveran... Ba, a ajuns ceva şi mai mare!... A fost regent după moartea Ecaterinei I-a, a guvernat-o pe împărăteasa Anna şi a năzuit să devină un Richelieu al Rusiei. Ei bine, tinere, află un lucru: anume că, dacă eşti mai frumos decât Biron[355], eu, la rându-mi, deşi simplu canonic, sunt ceva mai mult decât baronul de Goërtz. Aşa că urcă! ne-om găsi noi un ducat de Curlanda

[355] *mai frumos decât Biron* – favoritul împărătesei Ana Ivanovna (1690—1772) se numea, în realitate, Biren sau Buren. Născut în 1690, Biron a murit la Mittaoi, în 1772.

la Paris, şi, în lipsă de ducat, găsim măcar o ducesă.

Spaniolul îşi trecu mâna pe sub braţul lui Lucien, îl sili literalmente să se urce în trăsură, iar vizitiul închise portiera.

— Acum vorbeşte, te ascult, îi zise canonicul de Toledo lui Lucien. Sunt un preot bătrân, căruia poţi să-i spui totul, fără primejdie. Desigur că n-ai păpat încă decât averea dumitale sau banii mamei. Ne-am dat şi noi puţin în petec, dar avem onoare până în vârful picioarelor cu pantofi atât de scumpi... Hai, spovedeşte-te fără frică, o să fie absolut ca şi cum ţi-ai vorbi dumitale însuţi.

Lucien se afla în situaţia pescarului din nu mai ştiu ce poveste arabă, care, voind să se înece în mijlocul oceanului, nimereşte în nişte ţinuturi submarine şi ajunge acolo rege. Preotul spaniol părea atât de sincer iubitor, încât poetul nu şovăi să-şi deschidă inima: îi povesti deci, de la Angoulême până la Ruffec, toată viaţa lui, neascunzând nicio greşeală şi sfârşind cu ultima nenorocire pe care o pricinuise. Pe când îşi isprăvea povestirea, cu atât mai poetic rostită cu cât Lucien o repeta pentru a treia oară de două săptămâni încoace, ajungeau tocmai la punctul unde, pe şosea, în apropiere de Ruffec, se află proprietatea familiei de Rastignac, la care nume, de cum îl rosti prima oară, spaniolul tresări.

— Iată, zise el, de unde a pornit tânărul Rastignac, care poate nu are darurile mele şi care totuşi a avut mai mult noroc decât mine.

— Ah!

— Da, conacu-ăsta caraghios e casa tatălui său. A ajuns, cum vă spuneam, amantul doamnei de Nucingen, nevasta faimosului bancher. Eu m-am lăsat purtat de poezie; el, mai isteţ, s-a ocupat de lucruri mai pozitive.

Preotul opri caleaşca; din curiozitate, dori să parcurgă aleea ce duce de la şosea până la casă, şi privi totul cu mai mult interes decât se aştepta Lucien de la un preot.

— Îi cunoaşteţi aşadar pe Rastignaci?... îl întrebă Lucien.

— Cunosc tot Parisul, zise spaniolul, urcându-se din nou în trăsură. Prin urmare, voiai să te omori pentru vreo zece-douăsprezece mii de franci. Eşti un copil, nu cunoşti nici oamenii, nici lucrurile. Soarta omului valorează atât cât şi-o evaluează singur, dumneata nu-ţi preţuieşti viitorul decât douăsprezece mii de franci; ei bine, eu o să te cumpăr îndată cu mai mult. Cât despre întemniţarea cumnatului dumitale, e un fleac care nu merită atenţie. Dacă iubitul nostru Séchard a făcut vreo descoperire, o să fie bogat. Bogaţii n-au fost niciodată închişi pentru datorii. Mi se pare că nu prea cunoşti istoria. Există două istorii: istoria oficială, falsificată, care se învaţă în şcoală, istoria *ad usum delphini*[356]; şi pe urmă, istoria secretă, în care se găsesc adevăratele cauze ale evenimentelor, o istorie ruşinoasă. Dă-mi voie să-ţi spun, în câteva cuvinte, o altă povestire pe care n-o cunoşti. Un ambiţios, preot şi tânăr, vrea să intre în treburile politice şi se face câinele credincios al unui favorit, favoritul reginei; favoritul se interesează de preot şi îi dă rang de ministru, făcându-i loc în consiliu. Într-o seară, un om din aceia care cred că fac un serviciu (nu fă niciodată un serviciu când nu ţi se cere!) îi scrie tânărului ambiţios că viaţa binefăcătorului său e ameninţată. Regele e mânios că are un stăpân; a doua zi, favoritul urmează să fie ucis dacă se duce la palat. Ei bine, tinere, ce-ai fi făcut dumneata dacă primeai scrisoarea?...

— M-aş fi dus numaidecât să-i dau de veste binefăcătorului, exclamă repede Lucien.

— Eşti tot copilul pe care-l trădează povestirea vieţii dumitale, spuse preotul. Omul nostru şi-a zis: „Dacă regele merge până la crimă, înseamnă că binefăcătorul meu e pierdut; trebuie neapărat să primesc scrisoarea doar când o

[356] *istoria ad usum delphini* – tratate istorice oficiale, ticluite astfel încât să nu se dezvăluie şcolarilor ceea ce apare nepotrivit; expresia datează de pe vremea când, „pentru uzul delfinului” (al prinţului moştenitor), se tipăreau, pentru fiul lui Ludovic al XIV-lea, ediţii de clasici din care lipseau pasajele prea libere.

fi prea târziu!” şi a continuat să doarmă până la ceasul când îl omorau pe favorit…

— Era un monstru, zise Lucien, care bănui la preot intenţia de a-l pune la încercare.

— Toţi oamenii mari sunt nişte monştri; cel despre care ţi-am vorbit se numeşte cardinalul de Richelieu, răspunse canonicul, iar binefăcătorul lui este mareşalul d’Ancre[357]. Vezi că nu cunoşti istoria Franţei? N-aveam dreptate când îţi spuneam că ISTORIA predată în liceu e o colecţie de date şi de fapte, foarte îndoielnică şi fără niciun orizont? La ce-ţi serveşte să ştii; că Jeanne d’Arc a existat? Te-ai gândit vreodată că, dacă Franţa ar fi primit atunci dinastia angevină a Plantageneţilor[358], cele două popoare reunite ar stăpâni azi lumea şi că cele două insule în care se pun la cale tulburările politice de pe continent ar fi două provincii franceze?… De asemeni, ai studiat cumva mijloacele prin care Medicişii, din simpli negustori, au ajuns mari duci ai Toscanei?

— În Franţa, un poet nu e obligat să fie un benedictin[359], zise Lucien.

— Ei bine, tinere, au ajuns mari duci la fel cum Richelieu a ajuns ministru. Dacă ai fi căutat în istorie cauzele omeneşti ale evenimentelor, în loc să-i înveţi pe dinafară etichetele, ai fi tras din ea învăţăminte despre felul cum

[357] *cardinalul de Richelieu… mareşalul d’Ancre* – Concino Concini, aventurier italian „a urmat în Franţa pe Maria de Medici, devenită regină (prin căsătoria cu Henric al IV-lea) şi, ca favorit al ei, a făcut o avere imensă, ceea ce i-a permis să cumpere marchizatul d’Ancre; ma*reşalul d’Ancre* a fost, pe lângă Maria de Medici, protectorul viitorului cardinal de Richelieu, la începuturile carierei de om politic a acestuia.

[358] *dinastia angevină a Plantageneţilor* – regi de origine franceză, care au domnit în Anglia între 1154 şi 1485.

[359] *un poet nu e obligat să fie un benedictin* – Călugării din ordinul benedictinilor – întemeiat de sfântul Benedict în anul 529 – erau cunoscuţi pentru erudiţia lor; mulţi savanţi din evul mediu, într-o vreme când cultura nu era decât la îndemâna clericilor, au aparţinut acestui ordin, care a transcris şi conservat o mare parte din manuscrisele antichităţii.

trebuie să te porţi. Din ceea ce ţi-am ales la întâmplare din noianul de fapte adevărate, rezultă legea aceasta: Nu-i socoti pe oameni, şi mai ales pe femei, decât nişte instrumente în mâinile dumitale; dar nu le-o arăta. Închină-te ca la Dumnezeu la acela care, mai mare decât tine, îţi poate fi de folos şi nu-l părăsi până ce nu l-ai făcut să plătească foarte scump robirea ta. În raporturile cu lumea, fii aprig precum e cămătarul şi josnic ca el: fă pentru putere ceea ce face el pentru bani. Drept care, nu te îngriji de omul căzut, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Ştii pentru ce trebuie să te porţi astfel? Vrei să fii stăpânul lumii, nu-i aşa? Ei bine, la început trebuie să te supui lumii şi s-o studiezi bine. Savanţii studiază cărţile, politicienii studiază oamenii, interesele şi cauzele generatoare ale acţiunilor lor. Şi află că lumea, societatea, oamenii luaţi în totalitatea lor sunt fatalişti: se închină întâmplării. Ştii pentru ce-ţi fac acest mic curs de istorie? pentru că îţi presupun o ambiţie nemăsurată…

— Aşa e, părinte!

— Am priceput eu, reluă canonicul. Dar în clipa asta, îţi spui: „Canonicul ăsta spaniol născoceşte anecdote şi stoarce istoria ca să-mi dovedească mie că am prea multe virtuţi…” (Lucien începu să zâmbească văzându-şi gândurile aşa de bine ghicite.) Ei bine, tinere, să luăm nişte fapte ajunse aproape nişte banalităţi, spuse preotul. La un moment dat Franţa e aproape în întregime cucerită de englezi, regele nu mai stăpâneşte decât o singură provincie. Din sânul poporului, se ridică atunci două fiinţe: o biată fată, aceeaşi Jeanne d’Arc de care vorbeam adineauri şi un târgoveţ numit Jacques Coeur[360]. Una îşi dăruieşte braţul şi prestigiul virginităţii sale, celălalt îşi dăruieşte

[360] *Jacques Coeur* – negustor bogat din Bourges (1395— 1456), a procurat regelui Carol al VII-lea fondurile necesare susţinerii războiului contra Angliei, dar, în urma unor intrigi, a fost exilat de rege; primul din seria marilor financiari burghezi priviţi cu invidie şi ură de feudalii în declin.

aurul: regatul e salvat. Dar fata cade prinsă. Regele, care o poate răscumpăra, lasă să fie arsă de vie. Iar pe eroicul târgoveţ, regele îl lasă să fie învinuit de mari crime de către curtenii săi, care pun astfel mânia pe toată averea acestuia. Prada luată de la nevinovatul urmărit, încolţit, răpus de justiţie, îmbogăţeşte cinci familii nobile... Tot astfel tatăl arhiepiscopului de Bourges pleacă din regat, ca să nu se mai întoarcă vreodată, fără o leţcaie din averea lui din Franţa, doar cu banii ce-i încredinţase pe vremuri arabilor şi sarazinilor în Egipt. Poţi să spui iarăşi: „Exemplele astea sunt vechi, de trei sute de ani se învaţă în şcoli, şi scheletele epocii aceleia sunt fabuloase". Ei bine, tinere, crezi în cel din urmă semizeu al Franţei, în Napoleon? Acesta l-a ţinut în dizgraţie pe unul dintre generalii săi, nu l-a făcut mareşal decât cu chiu cu vai, niciodată nu s-a servit bucuros de el. Mareşalul se numeşte Kellermann. Ştii de ce? ... Kellermann a salvat Franţa şi pe primul-consul la Marengo, cu o şarjă îndrăzneaţă, aplaudată în mijlocul valurilor de sânge şi de foc. În comunicat, nici măcar nu s-a pomenit de şarja aceasta eroică. Pricina răcelii lui Napoleon faţă de Kellermann este şi pricina dizgraţiei lui Fouché, a prinţului de Talleyrand[361]: este nerecunoştinţa regelui Carol al VI-lea, a lui Richelieu[362], nerecunoştinţa lui...

— Dar, părinte, presupunând că îmi salvaţi viaţa şi că mă faceţi bogat, întrerupse Lucien, mă faceţi totodată să vă

[361] *Kellermann... dizgraţiei lui Fouché, a prinţului de Talleyrand* – oameni politici utilizaţi şi, în acelaşi timp, dispreţuiţi de Napoleon; *Kellerman* (1770—1825), general, învingătorul de la Waterloo; *Joseph Fouché* (1759—1820), devenit ministru de Poliţie şi duce d'Otranto, a căzut în dizgraţia lui Napoleon mai ales prin 1809—1810, când se îmbogăţise prin afacerile veroase cu Ouvrard (v. nota 301); mai dibaci decât Fouché – şi tot atât de lipsit de scrupule – *Talleyrand* (1754—1838), omul tuturor regimurilor, a cunoscut şi el un moment de dizgraţie în 1809, în vremea războiului cu Spania.

[362] *nerecunoştinţa regelui Carol al VII-lea, a lui Richelieu* – nerecunoştinţa lui Carol al VII-lea faţă de Jacques Coeur, a lui Richelieu faţă de Concini. (V.. notele 360, 357).

port o recunoştinţă foarte slabă.

— Prostuţule, spuse abatele, zâmbind şi luându-l pe Lucien de ureche cu o familiaritate aproape regească, când vei fi nerecunoscător faţă de mine, atunci vei fi un om tare şi mă voi închina eu în faţa ta; dar, deocamdată, n-ai ajuns până acolo, căci, din simplu şcolar, ai vrut să devii prea repede profesor. Acesta e cusurul francezilor de vârsta ta. I-a stricat pe toţi exemplul lui Napoleon. Îţi dai demisia pentru că nu poţi obţine gradul la care râvneai... Dar ţi-ai pus oare toată voinţa, toate acţiunile în slujba unei idei?...

— Nu, din păcate, zise Lucien.

— Ai fost şi dumneata ceea ce numesc englezii *inconsistent,* reluă canonicul zâmbind.

— Ce importanţă are ce am fost, dacă nu mai pot fi nimic! răspunse Lucien.

— Ia să se găsească îndărătul tuturor calităţilor dumitale frumoase o forţă *semper virens*[363], zise preotul ţinând să arate că ştia şi puţină latinească; nimic pe lume n-o să-ţi reziste. Eu, de pe acum, te şi iubesc destul... (Lucien surâse neîncrezător). Da, reluă necunoscutul răspunzând surâsului lui Lucien, mă interesezi de parcă ai fi fiul meu şi sunt destul de tare ca să-ţi vorbesc pe faţă, cum mi-ai vorbit şi dumneata. Ştii ce-mi place la dumneata?... Ai făcut înlăuntrul dumitale *tabula rasa*[364] şi poţi astfel să asculţi un curs de morală ce nu se tine nicăieri; căci oamenii, adunaţi în turmă, sunt încă şi mai făţarnici decât atunci când interesul îi sileşte să se prefacă. De aceea ne petrecem o bună parte din viaţă plivind din inimi tot ce crescuse acolo în vremea adolescentei. Operaţia asta se cheamă a dobândi experienţă.

Lucien, ascultându-l pe preot, îşi zicea: „E vreun politician bătrân, încântat că se poate distra pe drum. Îi

[363] *o forţă „semper virens”* – lat. – o forţă mereu activă.

[364] *a face... „tabula rasa”* – lat. – a şterge cu totul pentru a o lua de la început; expresia îşi are originea în întrebuinţarea tabletelor de ceară pe care scriau latinii şi care puteau fi renivelate de câte ori era nevoie.

place să-l facă pe un tânăr aflat în pragul sinuciderii să-şi schimbe părerea, şi o să mă arunce cât colo când gluma se va isprăvi… Dar se pricepe bine la paradoxuri, şi îmi pare la fel de tare ca Blondet sau Lousteau!”

În ciuda acestei înţelepte reflecţii, corupţia încercată de diplomat asupra lui Lucien pătrundea adânc în sufletul acesta, îndeajuns de dispus ca s-o primească, şi făcea acolo cu atât mai mult prăpăd, cu cât se întemeia şi pe exemple celebre. Cucerit de farmecul acestei conversaţii cinice, Lucien se agăţa cu atât mai bucuros de viaţă, cu cât se simţea tras din străfundul sinuciderii la suprafaţă de un braţ puternic.

Preotul triumfa vădit, căci din când în când îşi însoţea sarcasmele istorice de câte un zâmbet viclean.

— Dacă felul dumneavoastră de a trata morala se aseamănă cu cel de a privi istoria, zise Lucien, aş vrea să ştiu care e în clipa de faţă mobilul aparentei dumneavoastră caritäţi?

— Acesta, tinere, este ultimul punct al predicii mele, şi-mi vei da voie să-l las deocamdată deoparte, căci atunci nu ne vom mai despărţi astăzi, răspunse el cu şiretenia unui preot care vede că şi-a atins ţinta.

— Bine atunci, vorbiţi-mi despre morală, reluă Lucien, care îşi zise în sinea lui: „Să-l vezi ce aere o să-şi mai dea!”

— Morala, tinere, începe odată cu legea, zise preotul. Dacă n-ar fi vorba decât de religie, legile ar fi de prisos: popoarele religioase au legi puţine. Deasupra legii civile se află legea politică. Ei bine, vrei să ştii ceea ce, pentru un om politic, e scris pe fruntea secolului dumneavoastră al XIX-lea? Francezii au inventat, în 1793, o suveranitate populară ce s-a sfârşit cu un împărat absolut. Asta e pentru istoria dumneavoastră naţională. În ceea ce priveşte moravurile: doamna Tallien şi doamna de Beauharnais[365] s-

[365] *doamna Tallien şi doamna de Beauharnais* – amândouă au avut o viaţă aventuroasă şi şi-au „valorificat” frumuseţea: Thérèse Cabarrus, fiica unui financiar spaniol şi soţia fostului membru, al Convenţiunii,

au purtat la fel. Napoleon se căsătoreşte cu una dintre ele, o face împărăteasa dumneavoastră şi nu vrea nici în ruptul capului s-o accepte pe cealaltă, deşi era principesă. Revoluţionar calic în 1793, Napoleon îşi pune coroana de fier în 1804. Aprigii susţinători ai lozincii *egalitatea sau moartea* din 1792 ajung, începând din 1806, complicii unei aristocraţii, legitimate apoi şi de Ludovic al XVIII-lea. În străinătate, aristocraţia, care tronează astăzi din nou în cartierul Saint-Germain, a făcut şi mai rău: a fost cămătară, a fost negustorească, a făcut plăcinte, a fost bucătăreasă, fermieră, păzitoare de oi. În Franţa deci, şi legea politică şi legea morală, toţi la un loc şi fiecare în parte au dezminţit începutul cu punctul de sosire, opiniile cu purtările lor, sau purtarea cu opiniile. N-a existat logică nici la guvernanţi, nici la particulari. De aceea nici nu mai aveţi morală. Astăzi, în tară la dumneavoastră, succesul este raţiunea supremă a tuturor acţiunilor, oricare ar fi ele. Faptul nu mai înseamnă aşadar nimic în sine, e în întregime în ideea pe care ceilalţi şi-o fac despre el. De aici, tinere, o a doua învăţătură: arată-te cât mai frumos pe dinafară! ascunde-ţi o parte din viaţă şi înfăţişează lumii numai cealaltă, într-o formă cât mai sclipitoare. Discreţia, deviza ambiţioşilor, e şi a ordinului nostru, însuşeşteţi-o şi dumneata. Cei mari săvârşesc aproape tot atâtea fărădelegi cât şi cei păcătoşi; dar ei le săvârşesc în umbră şi scot ochii lumii cu virtuţile lor: şi tot mari rămân. Cei mici îşi desfăşoară virtuţile în umbră şi îşi arată păcatele la lumina zilei: lumea îi dispreţuieşte. Dumneata ţi-ai ascuns măreţia şi ţi-ai dat în vileag plăgile. Ai trăit în văzul tuturor cu o actriţă, ai locuit la ea, cu ea; nu vi se putea aduce desigur nicio învinuire, eraţi liberi şi unul şi altul; dar călcaţi în picioare ideile lumii, şi astfel n-aţi avut consideraţia pe care lumea o acordă

Tallien, prin care a jucat un rol în cotitura reacţionară de 19 thermidor (iulie, 1794) a sfârşit prin a deveni prinţesă de Chimay; cât despre *Joséphine de Beauharnais,* ea al fost, înainte de a deveni soţia lui Napoleon, prietena unor oameni influenţi.

acelora care se supun legilor ei. Dacă i-ai fi lăsat-o pe Coralie lui Camusot, dacă ţi-ai fi ţinut ascunse legăturile cu ea, te-ai fi însurat cu doamna de Bargeton, ai fi azi prefect de Angoulême şi marchiz de Rubempré. Schimbă-ţi purtarea, pune-ţi în valoare frumuseţea, farmecul, spiritul, poezia. Dacă îţi îngădui câteva mici ticăloşii, fă-le între patru pereţi. În acest mod, nu vei mai fi învinuit că eşti o pată pe decorul marelui teatru care e lumea. Napoleon numeşte asta: *a-ţi spăla rufele murdare în familie.* Din preceptul al doilea decurge acest corolar: totul e să respecţi forma. Vezi de pricepe bine ce numesc eu forma. Există oameni lipsiţi de carte care, încolţiţi de nevoie, iau o sumă oarecare, prin violenţă, de la altul; aceştia sunt numiţi criminali şi siliţi să aibă de-a face cu justiţia. Un biet om de geniu descoperă un secret care, exploatat, e o adevărată comoară; dumneata îi dai cu împrumut trei mii de franci (întocmai ca cei doi Cointet care s-au pomenit cu cei trei mii de franci ai dumitale în mâini şi care or să-l jupoaie pe cumnatul dumitale), îl chinui în aşa fel încât să-ţi cedeze tot sau o parte din secret şi n-ai de furcă decât cu conştiinţa dumitale, dar conştiinţa nu te duce la curtea cu juri. Duşmanii ordinii sociale profită de această ciudăţenie ca să latre împotriva justiţiei şi să facă spume la gură în numele poporului că s-a trimis la galere un hoţ care fură noaptea găini, în timp ce e întemniţat, doar pentru câteva luni, un om care sărăceşte familii întregi cu un faliment fraudulos; dar ipocriţii ăştia ştiu prea bine că osândindu-l pe hoţ judecătorii menţin bariera dintre săraci şi bogaţi, care altfel, înlăturată, ar aduce sfârşitul ordinii sociale; pe când falitul fraudulos, isteţul care pune mâna pe o moştenire, bancherul care ucide o întreprindere numai pentru câştigul lui nu produc decât deplasări de averi. În acest fel, fiule, societatea e nevoită să stabilească unele deosebiri spre folosul ei şi pe care eu le voi face spre folosul dumitale. Important este să fii pe măsura societăţii. Napoleon, Richelieu, Medicişii au fost pe măsura secolului lor.

Dumneata te preţuieşti la douăsprezece mii de franci!... Societatea dumneavoastră nu se mai închină la Dumnezeul cel adevărat, ci la viţelul de aur! Aceasta e religia Chartei dumneavoastră, care nu mai ţine socoteala, în politică, decât de proprietate. Nu înseamnă asta că le spui tuturor supuşilor: „Căutaţi să fiţi bogaţi?”... Când îţi vei fi făcut legal o avere mare şi după ce vei fi marchiz de Rubempré, îţi vei permite şi luxul de a avea onoare. Vei arăta atunci atâta susceptibilitate în această privinţă, încât nimeni nu va cutezară te învinuiască de a nu fi avut-o vreodată, dacă într-adevăr nu o vei fi avut cândva făcând avere, ceea ce nu te-aş sfătui deloc, zise preotul, luând mâna lui Lucien şi mângâindu-i-o uşor. Ce trebuie să-ţi bagi în capul dumitale frumos?... Doar atât: alege-ţi un scop strălucitor şi ţine ascunse mijloacele de a parveni, ca şi drumul urmat. Te-ai purtat până aici ca un copil; acum fii bărbat, fii vânător, aşază-te la pândă, în lumea pariziană, aşteaptă o pradă şi un prilej, nu-ţi cruţa nici persoana, nici ceea ce se cheamă demnitatea; cad noi toţi ascultăm de ceva, de un viciu, de o nevoie; dar respectă legea supremă: secretul.

— Mă sperii, părinte! exclamă Lucien, asta mi se pare o teorie bună pentru un hoţ de drumul mare.

— Ai dreptate, zise canonicul, dar nu vine de la mine. Aşa au judecat parveniţii, casa de Austria ca şi dinastia Franţei. Dumneata n-ai nimic, eşti în situaţia Medici-lor, a lui Richelieu, a lui Napoleon, la începuturile ambiţiilor lor. Oamenii ăştia, copile, şi-au evaluat viitorul la preţul nerecunoştinţei, al trădării şi al contradicţiilor celor mai violente. Trebuie să îndrăzneşti totul, ca să câştigi totul. la să facem o socoteală. Când te aşezi la o masă de poker, mai stai să discuţi condiţiile? Regulile sunt făcute de mult, dumneata trebuie să le accepţi.

„Aha, gândi Lucien, ştie poker.”

— Ce faci la poker? întrebă preotul, te apuci să întrebuinţezi cea mai frumoasă dintre virtuţi: sinceritatea? Nu numai că îţi ascunzi cărţile, ci mai cauţi să se creadă,

când eşti sigur de câştig, că vei pierde tot. Mă rog, te prefaci, nu-i aşa?... Minţi ca să câştigi cinci poli!... Ce-ai zice de un jucător destul de generos ca să le spună dinainte celorlalţi că are *caré?* Ei bine, ambiţiosul, care vrea să lupte cu ajutorul preceptelor virtuţii, acolo unde antagoniştii se lipsesc ide ele, e ca un copil căruia bătrânii politicieni i-ar spune ceea ce jucătorii îi spun celui ce nu ştie să profite de cărţile sale mari: „Domnul meu, lasă-te de poker...” Ce? parcă dumneata faci regulile în jocul ambiţiei? De ce ţi-am spus să fii pe măsura societăţii?... Pentru că astăzi, tinere, societatea şi-a arogat atâtea drepturi asupra indivizilor, încât individul se vede silit să lupte împotriva societăţii. Nu mai există legi, există numai moravuri, adică prefăcătorie, mereu forma. (Lucien făcu un gest de mirare.) A! copilule, zise preotul, temându-se să nu fi jignit candoarea lui Lucien, te aşteptai să dai peste arhanghelul Gavril într-un abate însărcinat cu toate inechităţile contra diplomaţiei a doi regi (sunt intermediar între Ferdinand al VII-lea şi Ludovic al XVIII-lea[366], doi mari... regi ce-şi datorează coroana unor profunde combinaţiuni)? Eu cred în Dumnezeu, dar cred mai mult în ordinul nostru, şi ordinul nostru nu crede în puterea lumească. Spre! a face ca puterea lumească să fie foarte trainică, ordinul nostru luptă pentru menţinerea bisericii apostolice, catolice şi romane, adică pentru totalitatea acelor sentimente ce ţin poporul în supunere. Noi suntem templierii moderni[367], avem o

[366] *Ferdinand al VII-lea şi Ludovic al XVIII-lea* – Regele Spaniei Ferdinand al VII-lea, pe care Napoleon îl îndepărtase în 1808, a revenit la tron în 1813, când au început înfrângerile adversarului său; el a fost susţinut de Ludovic al XVIII-lea, care a întreprins, în 1823, o expediţie militară în Spania pentru a-i consolida absolutismul. Carlos Herrera, în 1823, pare a trata această intervenţie.

[367] *Templierii* – ordin călugăresc militar întemeiat în anul 1118; au asigurat protecţia pelerinilor care mergeau la Ierusalim, ceea ce i-a îmbogăţit într-atât, încât au devenit bancherii papii; bogăţia şi puterea lor au nemulţumit însă atât, pe papă, cât şi pe Filip cel Frumos, regele Franţei, care i-au desfiinţat: rivalităţile feudale duceau uneori la

doctrină. Ca şi Templul, ordinul nostru a fost dărâmat din aceleaşi motive: se făcuse pe măsura lumii. Dumneata vrei să fii soldat, eu o să-ţi fiu căpitan. Supune-mi-te ca o soţie soţului, ca un copil mamei sale şi îţi garantez că, în mai puţin de trei ani, vei fi marchiz de Rubempré, că te vei căsători cu una dintre cele mai nobile fete din cartierul Saint-Germain şi că vei lua loc într-una din zile pe băncile *pairilor*. În clipa asta, dacă nu te-aş fi distrat eu cu conversaţia mea, ce-ai fi? un cadavru de negăsit, acoperit de mâlul apelor; hai! ia încordează-ţi imaginaţia de poet!... (Lucien îşi privi curios protectorul). Tânărul care stă aci, în caleaşcă, alături de abatele Carlos Herrera, canonic onorar al catedralei din Toledo, trimis secret al Maiestăţii Sale Ferdinand al VII-lea către maiestatea-sa regele Franţei, ca să-i aducă o depeşă în care scrie poate: *„După ce mă vei fi liberat, spânzură-i pe toţi aceia cărora eu le fac acum ochi dulci*[368]*; dar mai ales pe trimisul meu, ca să fie cu adevărat secret,* tânărul acesta, zise abatele, nu mai are nicio legătură cu poetul care a răposat. Eu te-am pescuit, ţi-am redat viaţa, iar dumneata îmi aparţii mie precum creatura aparţine creatorului, precum Afritul din basme aparţine geniului care îl stăpâneşte, precum icioglanul aparţine sultanului[369], precum trupul aparţine sufletului! Te voi ajuta, te voi sprijini cu toată forţa mea pe drumul spre putere, făgăduindu-ţi în acelaşi timp o viaţă de plăceri, de onoruri, de petreceri necurmate... N-o să duci niciodată lipsă de bani... Te vei arăta în lume, vei fi cineva, în timp ce eu, pe

---

asemenea măsuri. Prin „templierii moderni”, Herrera înţelege ordinul iezuiţilor, care fusese desfiinţat în 1773 şi restabilit, de către papa Pius al VII-lea, în 1814; iezuiţii reapar în Franţa în 1818.

[368] *...spânzură-i pe toţi cei cărora le fac acum ochi dulci* – fraza lui Ferdinand al VII-lea a fost ilustrată în 1823 prin atitudinea lui faţă de miniştrii liberali pe care i-i impusese revoluţia din Spania.

[369] *precum Afritul... aparţine geniului...precum icioglanul aparţine sultanului* – În poveştile arabe, *afritul* este un demon de speţă inferioară, supus „geniului”; *icioglanul* (termen turcesc) este ofiţerul din palatul sultanului.

brânci în mocirla de la temelie, îţi voi clădi strălucitorul palat al norocului. Mie-mi place puterea pentru putere! Voi fi totdeauna fericit de plăcerile dumitale, care mie îmi sunt interzise. În sfârşit, eu voi fi dumneata!...; Şi în ziua în care învoiala asta de, la om; la demon, de la copil la diplomat nu-ţi via mai fi pe plac, poţi oricând să-ţi găseşti un locşor, ca acela de care vorbeai, ca să te îneci: vei fi atunci ceva mai mult şi ceva mai puţin decât ceea ce eşti astăzi, nefericit şi dezonorat.

— Asta nu e chiar o predică de-a arhiepiscopului de Grenada[370]! exclamă Lucien, văzând caleaşca oprită într-un loc unde se schimbau caii.

— Nu ştiu ce nume îi dai acestei învăţături sumare, fiule (pentru că te înfiez şi voi face din tine moştenitorul meu!); însă ăsta e codul ambiţiei. Aleşii lui Dumnezeu sunt puţini la număr. Pentru dumneata nu există alegere: sau te retragi în fundul unei mânăstiri (şi, deseori, dai şi-acolo peste lumea în mic!), sau accepţi codul acesta.

— Poate că e mai bine să nu fi aşa de învăţat, zise Lucien, încercând să pătrundă în sufletul cumplitului preot.

— Cum! reluă canonicul, după ce ai jucat fără să cunoşti regulile jocului, te retragi din partidă tocmai atunci când ajungi tare, când ai alături un naş voinic... şi fără să simţi măcar dorinţa de a-ţi lua revanşa? Cum! nu-ţi vine pofta să calci pe grumajii celor ce te-au izgonit din Paris?

Lucien se înfioră de parcă cine ştie ce instrument de bronz, cine ştie ce gong chinezesc ar fi scos sunetele grozave ce-ţi toacă nervii.

— Eu nu sunt decât un umil preot, reluă omul aii cărui chip, ars de soarele Spaniei, căpătă o înfăţişare urâtă; dar

[370] *o predică de-a arhiepiscopului de Grenada* – în romanul picaresc *Gil Blas*, al lui *Lesage* (1668—1747), e vorba (Cartea VII-a, cap. 3) de o întâmplare din viaţa lui Gil Blas, în acel moment secretar al arhiepiscopului de Grenada. Temându-se să nu se simtă decadenţa bătrâneţii în predicile lui, arhiepiscopul îl roagă pe secretar să-l avertizeze când i se pare că a venit ceasul retragerii; Gil Blas se execută, dar e imediat concediat.

dacă nişte oameni m-ar fi umilit, jignit, chinuit, trădat şi vândut, culm ai fost dumneata de către secăturile despre care mi-ai vorbit, aş fi ca arabul din deşert!... Da, m-aş închina trup şi suflet răzbunării. Puţin mi-ar păsa că mi-aş sfârşi viaţa atârnat de o spânzurătoare, gâtuit, tras în ţeapă, sau ghilotinat ca în ţara dumneavoastră; dar nu m-aş lăsa prins până ce nu mi-aş fi strivit duşmanii sub călcâi.

Lucién păstra tăcere, îi pierise pofta să-l mai facă pe preot să-şi dea aere.

— Unii oameni coboară din Abel, alţii din Cain, zise canonicul încheind; eu am sânge amestecat: Cain pentru duşmani, Abel pentru prieteni; şi vai de acela care îl trezeşte pe Cain!... La urma urmelor, dumneata eşti francez, eu sunt spaniol şi, pe deasupra, şi canonic!...

„Ce fire de arab!" îşi zise Lucien cercetându-şi din ochi protectorul pe care i-l trimisese cerul.

Abatele Carlos Herrera n-avea nimic în el care să-l trădeze pe iezuit, nici măcar pe călugăr. Scund şi voinic, cu mâini late, cu un piept lat, de o forţă herculeană, cu o privire fioroasă dar îmblânzită la comandă; cu faţa arsă de soare, ce nu dezvăluia nimic din ce se ascundea înăuntrul sufletului, inspira mai mult repulsie decât atracţie. Părul lung şi pudrat ca acela al prinţului de Talleyrand îi dădea ciudatului diplomat înfăţişarea unui episcop, iar panglica albastră tivită cu alb, de care atârna o cruce de aur, îl arăta de altminteri pe demnitarul bisericesc. Ciorapii de mătase neagră erau turnaţi pe nişte picioare de atlet. Îmbrăcămintea, deosebit de curată, dezvăluia o grijă amănunţită de sine, pe care preoţii nu. o prea au, mai ales în Spania. Un tricorn era pus pe banca trăsurii ce purta stema Spaniei. Cu toate aceste motive de repulsie, purtarea-i, totodată violentă şi împăciuitoare, îndulcea efectul fizionomiei; iar pentru Lucien, preotul se făcuse galeş, mângâietor, aproape felin. Lucien cercetă cele mai mici lucruri foarte îngrijat. Simţi că era vorba în clipa aceea

de viaţă şi de moarte, căci se afla la al doilea popas după Ruffec. Ultimele fraze ale preotului spaniol îi răsfoiseră multe coarde în inimă şi. trebuie s-o spunem spre ruşinea lui Lucien şi a preotului, care, cu un ochi deprins, cerceta chipul frumos al poetului, coardele acestea erau cele mai rele, acelea ce tresar sub năvala sentimentelor josnice. Lucien revedea Parisul, apuca din nou hăţurile dominaţiei pe care mâinile sale nedibace le scăpaseră, se răzbuna! Comparaţia ce o făcuse între viaţa din provincie şi viaţa de la Paris, cauza cea mai hotărâtoare a sinuciderii sale, dispărea: avea să se afle din nou în mediul său, dar ocrotit de un politician profund, capabil să coboare până la ticăloşia unui Cromwell[371].

„Eram singur, acum vom fi doi”, îşi zicea el.

Cu cât îşi destăinuise mai multe greşeli în purtarea lui de mai înainte, cu atât omul bisericii îi arătase mai mult interes. Mila acestui om crescuse odată cu nenorocirile şi nu se mira de nimic. Lucien se întrebă care era oare mobilul acestui mânuitor de intrigi regale. Se mulţumi, la început cu un motiv vulgar: spaniolii sunt generoşi! Spaniolul e generos, după cum italianul e specialist în otrăviri şi gelozie, după cum francezul e uşuratic, după cum germanul e primitor, după cum evreul e meschin, după cum englezul e dezinteresat. Schimbaţi, vă rog, proporţiile, şi abia atunci veţi descoperi adevărul. Evreii au pus mâna pe tot aurul din lume, compun *Robert Diavolul,* joacă *Fedra,* cântă *Wilhelm Tell,* comandă tablouri, înalţă palate, scriu *Reisebilder* şi poezii admirabile[372]*,* sunt mai puternici ca oricând, religia

[371] *ticăloşia lui Cromwell* – Olivier *Cromwell* (1599—1658), protagonistul şi animatorul revoluţiei burgheze engleze; pentru regalişti, „ticăloşia” lui constă, desigur, în faptul de a fi instituit tribunalul special care l-a condamnat la moarte pe regele Cairol I al Angliei (1649).

[372] *Evreii... compun „Robert Diavolul”, joacă „Fedra”... scriu Reisebilder şi poezii admirabile* – Evreul german Meyerbeer este autorul operei de mare răsunet *Robert Diavolul* (1831); evreica franceză Elisa *Félix,* zisă *Rachel* (1820—1858), a ilustrat teatrul tragic, triumfând mai ales în *Fedra* lui Racine; autorul *Tablourilor de călătorie* (Reisebilder) şi al

lor e tolerată; în sfârşit, fac credit până şi papii! În Germania, pentru cele mai mici lucruri, străinul e numaidecât întrebat: „Ai contract?” Atâtea şicane i se fac. În Franţa, lumea aplaudă de cincizeci de ani încoace pe scenă nişte inepţii naţionale, continuă să poarte nişte pălării inexplicabile, iar guvernul nu se schimbă decât cu condiţia de a fi mereu acelaşi!... Anglia desfăşoară în văzul lumii nişte perfidii a căror eroare nu se poate asemui decât cu lăcomia ei. Spaniolul, după ce a avut pe mână aurul celor două Indii, nu mai are nimic. Nu e ţară pe lume în care să fie mai puţine otrăviri ca în Italia şi în care moravurile să fie mai blânde şi mai curtenitoare. Spaniolii au trăit multă vreme de pe urma, faimei maurilor.

Când spaniolul se urcă iar în caleaşcă, îi spuse vizitiului la ureche:

— Trebuie să mergi iute ca poştalionul[373], ai trei franci dacă ştii să dai cu biciul.

Lucien şovăia să se suie; preotul îi spuse:

— Haida-de!

Şi Lucien se sui, sub pretextul de a-i azvârli un argument *ad hominem*[374].

— Părinte, îi zise el, un om care a depănat cu cel mai mare sânge rece din lume maximele pe care mulţi burghezi le-ar socoti nemaipomenit de imorale...

— Şi care şi sunt, interveni preotul; iată de ce Iisus Cristos voia să izbucnească scandalul; şi iată de ce lumea se teme atâta de scandal.

— Un om de tăria dumitale n-o să se mire de întrebarea ce o să i-o pun?

— Zi-i, fiule!... făcu Carlos Herrera, nu mă cunoşti. Crezi

poeziilor admirabile de care vorbeşte Balzac, este poetul *Heine* (1797—1856).

[373] *poştalionul* – Poştalionul (la „malleposte”) era o trăsură mai uşoară şi mai rapidă decât diligenţa; ea transporta mai ales corespondenţa urgentă.

[374] *argument „ad hominem”* – argument care opune unui adversar propriile cuvinte sau acţiuni ale acestuia.

că mi-aş lua un secretar până ce n-aş şti dacă are principii destul de sigure ca să nu-mi fure nimic? Sunt mulţumit de tine. Mai ai încă toate nevinovăţiile omului care se omoară la douăzeci de ani. Şi acum, întrebarea?…

— De ce vă interesaţi de mine? Ce preţ voiţi de la supunerea mea?… De ce îmi daţi totul? Care e partea dumneavoastră?

Spaniolul se uită la Lucien şi începu să zâmbească,

— Să aşteptăm un deal, îl vom urca pe jos şi vom vorbi în bătaia vântului. Fundul unei caleşti e indiscret.

Tăcerea domni câtva timp între cei doi tovarăşi de drum. iar viteza trăsurii contribui, ca să zicem aşa, la ameţirea morală a lui Lucien.

— Părinte, uite dealul, zise Lucien, trezindu-se ca din vis.

— Bine, hai pe jos, spuse preotul, strigând tare vizitiului să oprească.

Şi amândoi săriră jos, pe şosea.

— Copilule, grăi spaniolul, luându-l pe Lucien de braţ, te-ai gândit vreodată mai îndelung la *Veneţia satvată*[375] de Otway? ai pătruns sensul prieteniei adânci, de la bărbat la bărbat, ce-l leagă pe Pietro de Giaffero şi în faţa căreia femeia îşi pierde orice însemnătate, din care cauză termenii sociali capătă un sens cu totul schimbat?… Ei bine, asta e pentru poet.

„Canonicul cunoaşte şi teatrul”, îşi zise Lucien în sinea lui.

— L-aţi citit cumva pe Voltaire?… îl întrebă el.

— Am făcut mai mult, răspunse canonicul, îl pun în practică.

— Nu credeţi în Dumnezeu?…

— Hei! acuma eu sunt ateul! zise preotul zâmbind. Să ne întoarcem la cele pozitive, dragule, reluă el, apucându-l de mijloc. Am patruzeci şi şase de ani, sunt copilul natural al

[375] *„Veneţia salvată”* – compusă în secolul al XVII-lea de poetul englez Thomas *Otway* (1652—1685), piesa *Veneţia salvată* fusese reluată cu mare Succes în Franţa, la începutul secolului al XIX-lea.

unui mare senior, deci fără familie, şi am o inimă… Dar află aceasta, întipăreşteţi-o bine în mintea ta încă fragedă: omul are groază de singurătate. Şi, dintre toate singurătăţile, singurătatea morală e aceea ce-l înspăimântă mai mult. Cei dintâi pustnici trăiau cu Dumnezeu, trăiau în lumea cea mai populată, lumea spirituală. Avarii trăiesc în lumea fanteziei şi a plăcerilor. Avarul are tot, până şi sexul, în creier. Cel dintâi gând al omului, fie lepros, fie ocnaş, ticălos sau bolnav, e să aibă un părtaş la soarta lui. Ca să-şi împlinească acest dor, care e viaţa însăşi, se foloseşte de toate forţele lui, de toate darurile, de verva vieţii sale. Fără dorinţa aceasta atotputernică, oare Satan parcă şi-ar mai fi putut găsi tovarăşi?… Acesta poate fi subiectul unui întreg poem, care ar fi avanscena *Paradisului pierdut,* ce nu-i la rându-i decât apologia revoltei[376].

— Ar fi *Iliada* corupţiei, zise, Lucien.

— Ei bine, eu sunt singur, trăiesc singur! Am îmbrăcămintea de preot, dar nu şi inima. Îmi place să mă devotez cuiva, am viciul ăsta. Trăiesc prin devotament, iată de ce sunt preot. Nu mă tem de nerecunoştintă şi sunt recunoscător. Biserica nu e nimic pentru mine, ea e o idee. M-am devotat regelui Spaniei; dar nu-l pot iubi pe regele Spaniei; el mă protejează, pluteşte deasupra mea. Vreau să iubesc o creatură, s-o şlefuiesc, s-o plămădesc spre folosinţa mea, spre a o iubi cum îşi iubeşte tatăl copilul. Mă voi plimba cu tine în cabrioleta ta elegantă, băiete, mă voi bucura de succesele tale la femei, voi spune: „Tânărul acesta frumos sunt eu! Pe marchizul de Rubempré l-am creat şi adus eu în lumea aristocratică; măreţia lui e opera mea, tace şi vorbeşte cum îi spun eu, pe mine mă consultă în orice lucru.” Aşa-ceva era abatele de Vermont pentru Maria Antoinetta.

[376] *„Paradisul pierdut”… apologia revoltei* – Celebrul poem epic al poetului englez *Milion* a fost compus între 1667 şi 1674 şi desfăşoară în douăsprezece cânturi povestea suferinţelor biblice ale omului şi ale primelor sale revolte.

— Dar a dus-o la eşafod!

— Pentru că n-o iubea pe regină!... răspunse preotul, nu-l iubea decât pe abatele de Vermont[377].

— Trebuie să las şi eu „potopul în urma mea?” zise Lucien.

— Am comori, vei lua din ele.

— În clipa asta aş face multe ca să-l scap pe Séchard, replică Lucien cu un, glas care nu mai dorea sinuciderea.

— Spune o vorbă, fiule, şi mâine dimineaţă primeşte suma care-i trebuie ca să fie liber.

— Cum? mi-aţi da douăsprezece mii de franci?...

— Hei, copilule! nu vezi că facem patru leghe pe oră? O să luăm masa la Poitiers. Acolo, dacă vrei să semnezi învoiala, să-mi dai o singură dovadă de supunere – e mare, o vreau totuşi! ei bine, diligenţa de Bordeaux îi via duce surorii tale cincisprezece mii de franci...

— Unde sunt banii?

Preotul spaniol nu răspunse nimic, iar Lucien îşi zise: „Aha! l-am prins, îşi bătea joc de mine”..

Îndată după aceea, spaniolul şi poetul se urcară tăcuţi, în trăsură. Tot în tăcere preotul băgă mâna în punga trăsurii, luă din ea un sac de piele ca o tolbă de vânătoare cu trei despărţituri; scoase o sută de galbeni portughezi, cufundându-şi mâna largă de trei ori, pe care o scotea defecare dată plină de aur.

— Părinte, sunt al dumitale, zise Lucien orbit de valurile de aur.

— Copilule! spuse preotul, sărutându-l pe Lucien pe frunte cu dragoste, asta nu-i decât o treime din aurul ce se găseşte în sacul acesta, treizeci de mii de franci, fără să mai punem la socoteală banii de drum.

— Şi călătoriţi fără pază?... exclamă Lucien.

---

[377] *abatele de Vermont* – născut în 1735, fusese trimis la Viena pentru a o învăţa franţuzeşte pe Maria-Antoaneta, viitoarea regină a Franţei; a rămas profesorul şi consilierul ei – pare-se foarte sever – şi după venirea ei în Franţa.

— Dar ce, ăştia sunt bani? făcu spaniolul. Mai am încă peste trei sute de mii de franci în trate asupra Parisului. Un diplomat fără bani este ceea ce erai tu adineauri: un poet fără voinţă.

În momentul în care Lucien se urca în trăsură cu pretinsul diplomat spaniol, Ève se scula din pat ca să-i dea copilului de băut. Găsi scrisoarea în leagăn şi o citi. Un fior rece îi îngheţă năduşeala. pricinuită de somnul de dimineaţă, simţi o ameţeală, îi chemă pe Marion şi pe Kolb.

La vorbele: „Fratele meu a plecat?" Kolb răspunse:

— Ta, tomna, înainte te se luminat!

— Să nu suflaţi o vorbă din cele ce vă spun, le zise Ève celor doi servitori, fratele meu a plecat ca să-şi pună, pesemne, capăt zilelor. Daţi fuga amândoi. Întrebaţi lumea, fără să treziţi bănuieli, şi cercetaţi pe lângă apă.

Ève rămase singură, groaznică la vedere în încremenirea ei. În această tulburare, pe la şapte dimineaţa, veni Petit-Claud ca să-i vorbească despre afaceri. În asemenea. clipe, asculţi pe oricine.

— Doamnă, zise avocatul, scumpul nostru David, săracul, e în închisoare. A ajuns în starea pe care am prevăzut-o la începutul acestei afaceri. Îl povăţuiam atunci să se asocieze pentru exploatarea descoperirii cu concurenţii săi, cu fraţii Cointet, care deţin mijloacele de a realiza ceea ce, la soţul dumneavoastră, nu e decât în stare de concepţie. De aceea, aseară, de îndată ce am aflat de arestarea lui, ce-am făcut? m-am dus la domnii Cointet cu intenţia de a stoarce de la ei concesii ce ar putea să vă mulţumească. Voind să vă apăraţi descoperirea, viaţa va continua să vă fie ceea ce e azi: o viaţă de şicane care vă va răpune, silindu-vă până la urmă ca, istoviţi şi prăpădiţi, să încheiaţi cu un olm cu bani, în dauna dumneavoastră poate, ceea ce eu vreau să vă văd încheind chiar azi cu domnii Cointet, fraţii. Vă veţi cruţa astfel lipsurile, chinurile inventatorului, în luptă cu lăcomia capitalistului şi cu nepăsarea societăţii.

lai vedeţi! dacă domnii Cointet vă plătesc datoriile... dacă, după ce vi le plătesc, vă mai dau şi o sumă care să vă aparţină, oricare ar fi meritul, soarta sau posibilităţile descoperirii, acordându-vă, bineînţeles, şi o oarecare parte din beneficiile exploatării, n-aţi fi fericiţi?... Dumneavoastră, doamnă, deveniţi proprietara inventarului din tipografie, pe care o veţi vinde desigur, ceea ce o să vă aducă încă i vreo douăzeci de mii de franci; vă garantez eu un cumpărător la, preţul ăsta. Dacă puneţi mâna pe cincisprezece, mii de franci, printr-un act de asociaţie cu domnii Cointet, veţi avea o avere de treizeci şi cinci. de mii de francii, şi, la dobânda actuală a rentelor, vă veţi face două mii de franci rentă... Cu două mii de franci rentă, se trăieşte în provincie. Şi, băgaţi bine de seamă, doamnă, că veţi avea pe deasupra şi eventualităţile asociaţiei cu domnii Cointet. Zic eventualităţi, căci trebuie să ne gândim şi la nereuşită. Ei bine, iată ceea ce, sunt în măsură să pot obţine: mai întâi, descărcarea deplină a lui David, apoi cincisprezece mii de franci plătiţi cu, titlul de indemnitate de cercetări, dobândiţi fără ca domnii Cointet să aibă dreptul a-i mai revendica sub orice titlu, chiar dacă descoperirea ar fi neproductivă; în sfârşit, o asociaţie între David şi domnii Cointet pentru exploatarea brevetului de invenţie ce urmează a fi scos, după o experienţă făcută în comun şi într-ascuns asupra procedeului său de fabricaţie pe baza următoare: domnii Cointet suportă toate cheltuielile. Aportul lui David, va fi brevetul, şi va avea un sfert din beneficii. Dumneavoastră sunteţi o femeie cu judecată şi foarte chibzuită, ceea ce nu se prea întâmplă cu femeile foarte frumoase; gândiţi-vă la aceste propuneri, cântăriţi-le şi le veţi găsi foarte acceptabile...

— Ah! domnule, exclamă sărmana Ève cu deznădejde şi izbucnind în plâns, de ce n-ai venit ieri seara să-mi propui tranzacţia asta? Azi, am fi ocolit dezonoarea, şi... şi mai mult chiar...

— Discuţia mea cu fraţii Cointet, care, după cum cred c-

aţi bănuit, se ascund după Métivier, nu s-a încheiat decât la miezul nopţii. Dar ce anume s-a mai întâmplat de ieri seara, de ziceţi că e şi mai rău decât arestarea bietului David? întrebă Petit-Claud.

— Iată cumplita veste pe care am găsit o la deşteptarea mea azi de dimineaţă, răspunse ea întinzându-i lui Petit-Claud scrisoarea lui Lucien. Îmi dovedeşti în clipa asta că ne vrei binele, eşti prieten du David şi cu Lucien, n-am nevoie să-ţi cer să păstrezi secretul...

— Fiţi fără nicio grijă, zise, Petit-Claud înapoind scrisoarea după ce o citi. Lucien nu se va sinucide. După ce a fost pricina arestării cumnatului său, îi trebuia un motiv să vă părăsească şi asta mi se pare un fel de tiradă de *ieşire din scenă,* cum se spune la teatru.

Fraţii Cointet îşi atinseseră scopul. După ce-i chinuiseră pe inventator şi pe soţia acestuia, prindeau momentul când chinuiţii doresc o clipă de odihnă. Nu toţi cercetătorii de secrete seamănă cu buldogul care moare cu prada în dinţi, iar fraţii Cointet studiaseră bine firea victimelor lor. Pentru Cointet cel mare, arestarea lui David era ultima scenă din actul întâi al dramei. Actul al doilea începea du propunerea pe care tocmai o făcuse Petit-Claud. Mare maestru în sforării, avocatul socoti fapta lui Lucien ca o şansă nesperată, una dintre acelea care, într-o luptă, aduc decizia finală. O văzu pe Ève atât de năucită de acest eveniment, încât se hotărî să se folosească de el ca să-i câştige acesteia încrederea, căci ghicise până la urmă influenţa soţiei asupra soţului. Deci, în loc s-o cufunde pe doamna Séchard şi mai adânc: în deznădejde, el încercă s-o îmbărbăteze şi s-o liniştească, îndreptând-o în chip foarte dibaci înspre închisoare, în starea sufletească în care se afla, socotind că ea îl va hotărî pe David să se asocieze cu Cuintet,

— David mi-a spus, doamnă, că nu-şi dorea avere decât pentru dumneavoastră şi pentru fratele dumneavoastră;

dar cred că aţi avut dovada că ar fi o nebunie să vrei să-l îmbogăţeşti pe Lucien. Băiatul ăsta ar toca trei averi frumuşele, nu una.

Atitudinea Èvei grăia îndeajuns că cea din urmă iluzie a ei asupra lui Lucien se spulberase; de aceea avocatul făcu o pauză spre a schimba tăcerea clientei sale într-un fel de consimţământ.

— Astfel, în această chestiune, reluă el, nu mai e vorba decât de dumneavoastră şi de copilul dumneavoastră. Numai dumneavoastră vă puteţi rosti dacă o rentă de două mii de franci vă e de ajuns ca să vă asigure fericirea, fără să mai socotim şi moştenirea bătrânului Séchard. Socrul dumneavoastră se bucură de multă vreme de un venit de şapte-opt mii de franci, lăsând deoparte dobânzile pe care le scoate din capitalurile lui: astfel la urma urmei, aveţi în faţa ochilor un viitor frumos. De ce să vă chinuiţi?

Avocatul plecă lăsând-o pe doamna Séchard să cugete la această perspectivă, destuii de dibaci pregătită din ajun de Cointet cel mare.

— Du-te la ei şi fă-i să întrevadă posibilitatea de a obţine o sumă oarecare, îi spusese cămătarul din Angoulême avocatului, când acesta venise să-i vestească arestarea; şi, după ce se vor fi obişnuit cu gândul că o să le cadă în palmă o sumă, atunci îi avem noi în mână: o să ne tocmim, şi, încetul cu încetul, îi aducem la preţul, pe care vrem să-l dăm pe secretul lor.

Fraza aceasta cuprindea întrucâtva sumarul actului al doilea al acestei drame financiare.

După ce doamna Séchard, cu inima zdrobită de temerile ce i le pricinuia soarta fratelui, se îmbrăcă şi coborî să se ducă la închisoare, o apucă groaza la gândul că va trebui să treacă singură pe străzile din Angoulême. Deşi nu-i păsa de starea în care se afla clienta sa, Petit-Claud se înapoie ca să-i dea braţul, adus îndărăt de o idee destul de machiavelică, şi avu astfel meritul unei atenţii pentru ca, re

Ève îi fu, foarte recunoscătoare; căci o lăsă să-i mulţumească, fără să-i spună care era: adevărul. Această mică atenţie, din partea unui om atât de aspru, de tăios şi într-un asemenea moment, schimbă părerea pe care doamna Séchard o avusese până atunci despre Petit-Claud.

— Vă conduc, îi zise el, pe drumul cel mai lung, dar pe care n-o să întâlnim pe nimeni.

— E întâia oară, domnule, că n-am dreptul să merg cu capul sus! Mi s-a arătat ieri cu multă cruzime…

— Va fi întâia şi cea din urmă dată.

— O! cu siguranţă că n-o să mai rămân în oraşul ăsta…

— Dacă soţul dumneavoastră consimte la propunerile care sunt aproape definitive între Cointet, şi mine, îi zise Petit-Claud Èvei când ajunseră la poarta închisorii, daţi-mi de ştire, voi veni de îndată cu o autorizaţie de la Cachan, care o să-i permită lui David să iasă de aici; şi, după toate aparenţele, nici n-o să se mai întoarcă în închisoare.

Acestea spuse în faţa temniţei constituiau ceea ce italienii numesc o *combinaţie.* La ei, cuvântul acesta exprimă un fapt greu de definit, în care intră puţină perfidie şi puţin drept, înşelăciunea permisă la un moment dat, o ticăloşie aproape legitimă şi bine urzită; după ei, noaptea Sfântului Bartolomeu[378] este o *combinaţie* politică.

Din pricinile arătate mai sus, detenţia pentru datorii este un fapt judiciar atât de far în provincie, încât, în cele mai multe oraşe, nici nu există închisoare pentru datornici. În acest caz, debitorul e închis la un loc cu inculpaţii, cu preveniţii, cu acuzaţii şi condamnaţii. Acestea sunt numele ce le iau legali şi pe rând aceia pe care poporul îi numeşte *criminali.* Astfel că David fusese depus provizoriu într-o cameră scundă din închisoarea Angoulêmului, din care, poate, vreun condamnat tocmai ieşise, executându-şi

[378] *noaptea sfântului Bartolomeu* – masacrarea protestanţilor francezi din noaptea sfântului Bartolomeu (24 august 1572); a fost pusă la cale de regina catolică Caterina de Medici şi de camarila ei, în scopul de a curma influenţa crescândă a nobililor hughenoţi.

stagiul. După ce trecu poarta închisorii şi i se alocă suma decretată de lege pentru hrana prizonierului pe o lună, David se află în faţa unui om voinic care, pentru cei închişi, devine o forţă mai mare decât aceea a regelui: temnicerul! În provincie, nu se pomeneşte temnicer slab. Mai întâi, pentru că postul acesta e aproape o sinecură; apoi, pentru că un temnicer e ca un hangiu care n-are chirie de plătit Şi se hrăneşte foarte bine, hrănindu-i foarte rău pe cei închişi, cărora le dă găzduire ca şi hangiii, după posibilităţile fiecăruia. Pe David îl ştia după nume, mai ales din pricina bătrânului, şi avu încredere să-l culce bine o noapte, deşi David n-avea un ban.

Închisoarea din Angoulême datează din evul mediu şi, ca şi catedrala, n-a prea suferit schimbări. Numită şi azi *casă de dreptate,* e situată în dosul vechiului tribunal!. Intrarea e clasică: o poartă bătută în fier, zdravănă în aparenţă, uzată, scundă şi de o construcţie cu atât mai ciclopeană, cu cât nu are decât un ochi în frunte[379]: ferestruica prin care temnicerul vine să-i recunoască, înainte de a le deschide, pe cei de afară. La parter, un coridor lung ţine cât toată faţada. Pe acest coridor dau mai multe camere ale căror ferestre, înalte şi prevăzute cu gratii, îşi trag lumina din curtea interioară. Temnicerul ocupă o locuinţă despărţită de aceste camere printr-o boltă ce împarte parterul în două şi la capătul căruia se vede, încă de la intrare, un grilaj de fier ce îngrădeşte curtea. David fu condus de temnicer în camera de lângă boltă şi a cărei uşă dădea în faţa locuinţei sale. Temnicerul voia să fie vecin cu un om care, datorită situaţiei sale, putea să-i mai ţină de urât.

— E cea mai bună cameră, zise el, văzându-l pe David

[379] *o poartă... cu atât mai ciclopiană, cu cât nu are decât un ochi în frunte* – în mitologie, ciclopii sunt nişte uriaşi cu un singur ochi (în frunte), a căror slujbă este să făurească, sub ordinele lui Vulcan, trăsnetele lui Jupiter; ferestruica din partea de sus a porţii temniţei justifică epitetul de ciclopiană, pe care Balzac îl dă, în mod sugestiv, acestei porţi.

încremenit la vederea încăperii.

Pereţii camerei erau de piatră şi destul de umezi. Ferestrele, aşezate foarte sus, aveau bare de fier. Lespezile de piatră răspândeau un frig de gheaţă. Se auzea pasul cadenţat al sentinelei din post care se plimba pe coridor. Monoton ca valurile mării, zgomotul acesta îţi pomeneşte necontenit: „Te ţin sub pază! Nu mai eşti liber!” Toate amănuntele, toate lucrurile astea exercită o nebănuită influenţă asupra moralului oamenilor cinstiţi. David zări un pat foarte păcătos; dar oamenii întemniţaţi sunt atât de frământaţi în prima noapte, încât nu iau în seamă tăria patului decât în a doua noapte. Temnicerul se purtă frumos, îi dădu voie deţinutului să se plimbe prin curte până ce se lăsă noaptea. Chinul lui David nu începu decât după ce trebui să se culce. Era interzis să se dea lumină prizonierilor, trebuia deci un permis de la procuror spre a scuti pe deţinutul pentru datorii de regulamentul ce nu-i privea decât pe cei daţi pe seama justiţiei. Temnicerul îl primi pe David la soba lui, dar trebui în fine să-l pună sub zăvor la ora stingerii. Sărmanul soţ al Èvei cunoscu atunci grozăviile închisorii, şi grosolănia obiceiurilor de acolo îl revoltă. Dar, printr-o reacţie proprie gânditorilor, se izolă în această singurătate, cufundându-se într-o visare de felul aceleia pe care poeţii au darul de a o trăi fiind treji. Nenorocitul îşi îndrumă gândurile spre treburile sale. Închisoarea te împinge nespus la examenul de conştiinţă. David se întrebă dacă îşi îndeplinise îndatoririle de cap de familie. Ce trebuie să fie pe biata Ève! De ce n-a câştigat el destui bani, aşa cum îi spunea Marion, ca să-şi poată face mai târziu descoperirea în linişte?

„Cum să mai rămân, îşi zise, la Angoulême după un asemenea tărăboi? Dacă ies din închisoare, pe-o să ne facem? unde ne ducem?”

Îl apucară unele îndoielii în privinţa procedeelor sale, o tulburare ce nu poate fi înţeleasă decât de inventatori! Din îndoială în îndoială, David ajunse să-şi vadă limpede starea

în care se afla şi îşi spuse lui însuşi ceea ce fraţii Cointet îi spuseseră lui Séchard-tatàl, ceea ce Petit-Claud îi spusese Èvei:

„Presupunând că totul merge bine, cum o să iasă realizarea practică? îmi trebuie un brevet de invenţie, asta înseamnă bani!... îmi trebuie o fabrică în care să fac experienţe în mare, asta înseamnă să-mi dau descoperirea pe mâna altora!... O! câtă dreptate avea Petit-Claud! (Închisorile, chiar celle mai întunecoase, îi luminează pe cei închişi.) Lasă! îşi zise David, adormind pe patul de campanie aşternut cu o saltea proastă de sac, sigur c-o să-l văd mâine dimineaţa pe Petit-Claud."

Aşadar, David se pregătise singur să asculte propunerile pe care soţia sa i le aducea din partea duşmanilor.

După ce-şi îmbrăţişă soţul şi după ce se aşeză pe marginea patului, căci în cameră nu se afla decât un singur scaun, şi acela şubred, privirea femeii căzu pe dezgustătorul hârdău pus într-un colţ şi pe pereţii presăraţi cu nume şi cu inscripţii rămase de la predecesorii lui David. Atunci, din ochii înroşiţi, lacrimile începură din nou să curgă. Pe lângă toate cele pe care le vărsase până atunci, mai avu încă lacrimi, văzându-şi soţul tratat ca un criminal.

— Iată deci unde te poate dulce dorul de glorie!... izbucni ea. O! scumpul meu, lasă drumul ăsta... Haidem împreună pe calea bătută de toată lumea şi să nu mai umblăm după o îmbogăţire grăbită... Mă mulţumesc cu puţin ca să fiu fericită, mai ales după câte am suferit!... Şi dacă ai şti!... arestarea aceasta dezonorantă nu-i cea mai mare nenorocire!... Uite!

Şi îi întinse scrisoarea lui Lucien, pe care David o citi repede; şi, ca să-l mângâie, ea îi repetă vorba cumplită a lui Petit-Claud despre Lucien.

— Dacă Lucien s-a omorât, acum s-a sfârşit, zise David; iar dacă nu a făcut-o până în clipa asta, n-o să se mai omoare; pentru că nu poate avea curaj, aşa cum spune

singur, mai mult de o singură dimineaţă…

— Dar să rămânem în nesiguranţa asta?… exclamă sora, care ierta aproape totul la gândul morţii.

Îi spuse şi soţului propunerile pe care Petit-Claud le obţinuse, aşa zicând, de la fraţii Cointet, şi care fură de îndată primite de David cu o vădită plăcere.

— Vom avea cu ce trăi într-un sat de lângă Houmeau, unde se află fabrica Cointet, şi nu mai vreau decât linişte! exclamă inventatorul. Dacă Lucien s-a pedepsit cu moartea, vom avea destui bani ca s-o aşteptăm pe aceea a tatei; iar, dacă trăieşte încă, sărmanul băiat o să se mulţumească cu puţinul nostru… Fraţii Cointet vor trage desigur foloase din descoperirea mea; dar, la urma urmelor, ce sunt eu faţă de ţara întreagă?… Un singur om. Dacă secretul meu foloseşte tuturor, ei bine, sunt mulţumit! Vezi tu, dragă Ève, noi nu suntem făcuţi, nici tu, nici eu, să fim negustori. Ne lipseşte şi dorinţa de câştig şi greutatea aceea de a te despărţi de orice fel de bani, chiar şi de cei ce-i datorezi legali, care sunt poate calităţile negustorului, căci aceste două avariţii se cheamă: prudenţă şi geniu comercial!

Încântată de această potrivire de vederi, una dintre cele mai scumpe podoabe ale iubirii (căci interesele şi spiritul pot să nu se învoiască, la două fiinţe ce se iubesc), Ève îl rugă pe temnicer să-i trimită vorbă lui Petit-Claud ca să-l libereze pe David, anunţându-i consimţământul lor mutual pentru aranjamentul proiectat. Peste zece minute, Petit-Claud intra în camera înfiorătoare a lui David şi îi zicea Èvei:

— Întoarceţi-vă acasă, doamnă „venim şi noi după dumneavoastră… Hei, dragă prietene, îi spuse Petit-Claud lui David, vasăzică te-ai lăsat prins? Şi cum de ai putut face greşeala să ieşi?

— Ei! cum era să nu ies? iată ce-mi scria Lucien.

David îi dădu lui Petit-Claud scrisoarea lui Cérizet; Petit-Claud o luă, o citi, se uită la ea, îi pipăi hârtia, şi, discutând despre afaceri, îndoi scrisoarea ca din nebăgare de seamă

şi o vârî în buzunar. Apoi, avocatul îl luă pe David de braţ şi ieşi cu el, căci descărcarea din partea portărelului îi şi sosise temnicerului în timpul convorbirii.

Întorcându-se acasă, David se crezu în rai, plânse ca un copil sărutându-l pe micul Lucien şi revăzându-se în dormitorul lui după douăzeci de zile de detenţie din care ultimele ore erau, după socotinţa provincialilor, dezonorante. Kolb şi Marion se întorseseră şi ei. Marion aflase în Houmeau că Lucien fusese văzut dincolo de Marsac, mergând pe şoseaua ce duce la Parts. Îmbrăcămintea-i de *dandy* bătuse la ochi ţăranilor ce veneau cu mărfuri la oraş. După ce pornise călare pe şosea, Kolb aflase în sfârşit la Mansle că Lucien, recunoscut de domnul Marron, călătorea într-o caleaşcă.

— Ce vă spuneam eu? izbucni Petit-Claud. Băiatul ăsta nu-i un poet, e un roman continuu.

— Într-o caleaşcă! zicea Ève, şi unde s-o fi ducând?

— Acum, îi spuse Petit-Claud Hui David, haidem, la domnii Cointet, te aşteaptă.

— Ah! domnule, se rugă frumoasa doamnă Séchard, fii bun, apără-ne bine interesele, ai tot viitorul nostru în mână.

— Vreţi cumva, doamnă, zise Petit-Claud, ca întrevederea să aibă loc aici da dumneavoastră? vi-l las acasă pe David. Domnii aceia vor veni deseară aici şi veţi vedea atunci cum mă pricep să vă apăr interesele.

— Ah! ce plăcere mi-ai face! grăi Ève.

— Bine, atunci, făcu Petit-Claud, pe deseară, aici, pe la şapte.

— Îţi mulţumesc, răspunse Ève cu o privire şi un glas ce-i dovedeau lui. Petit-Claud câte progrese făcuse în încrederea Clientei sale.

— Nu vă temeţi de nimic! acum vedeţi că aveam dreptate, adăugă al. Fratele dumneavoastră nici nu se gândeşte la sinucidere. În sfârşit, poate că deseară veţi avea o mică avere. Se prezintă un cumpărător serios pentru tipografia dumneavoastră.

— Dacă e aşa, spuse Ève, de ce să nu mai aşteptăm, înainte de a cădea la învoială cu fraţii Cointet?

— Uitaţi, doamnă, răspunse Petit-Claud, care văzu primejdia mărturisirii ce o făcuse, că nu veţi fi liberi de a vinde tipografia decât după ce-l plătiţi pe domnul Métivier, căci toate ustensile sunt încă sub sechestru?

Întors acasă, Petit-Claud îl chemă pe Cérizet. Când şeful de atelier veni, el îl trase lângă O fereastră.

— Mâine seară vei fi proprietarul tipografiei Séchard şi destul de puternic susţinut ca să obţii transmiterea brevetului, îi spuse el la ureche; dar cred că nu vrei să sfârşeşti la galere?

— De ce? De ce la galere? făcu Cérizet.

— Scrisoarea ta către David e un fals, şi o am la mine... Dacă o vor întreba pe Henriette, ea ce-o să spună?... Eu nu-ţi vreau pieirea, adăugă îndată Petit-Claud, văzându-l pe Cérizet îngălbenind.

— Mai vreţi ceva de la mine? izbucni parizianul.

— Uite ce aştept de la tine, reluă Petit-Claud. Ascultă bine! Într-o lună, două, vei fi tipograf la Angoulêmte... dar pentru tipografia asta vei rămâne dator, şi datoria nu ţi-o vei plăti nici în zece ani!... Vei munci multă vreme pentru capitaliştii tăi! şi, pe deasupra, vei fi silit să fii omul de paie aii partidului liberal... Eu voi redacta actul tău de comandită cu Gannerac; îl voi face în aşa fel, încât într-o bună zi tipografia să fie a ta... Dar, dacă ei fac un ziar, dacă tu vei fi girantul, dacă eu ajung aici prim-substitut, tu te vei învoi cu Cointet cel mare ca să publici în ziarul tău câteva articole care să-i atragă desfiinţarea... Cei doi Cointet or să-ţi plătească bine serviciul acesta... Ştiu că vei fi condamnat, că vei sta la răcoare, însă vei fi socotit un om important şi persecutat. Vei ajunge un om cu vază în partidul liberal, un fel de sergentul Mercier, un fel de Paul-Louis Courier, un fel

de Manuel în miniatură[380]. N-o să-i las niciodată să-ţi ia brevetul. În sfârşit, în ziua în care ziarul va fi suprimat voi arde scrisoarea asta în faţa ta... Îţi vei fi făcut o situaţie frumoasă, fără să te fi costat mare lucru...

Oamenii din popor au păreri foarte greşite despre diferitele feluri de falsuri prevăzute de lege, şi Cérizet, care se şi vedea în faţa tribunalului, răsuflă uşurat.

— Peste trei ani, voi fi procuror regal la Angoulême, reluă Petit-Claud, şi s-ar putea să ai nevoie de mine, gândeşte-te!

— Ne-am înţeles, zise Cérizet. Dar dumneavoastră nu mă cunoaşteţi: ardeţi scrisoarea acum în faţa mea, reluă el, şi încredeţi-vă în recunoştinţa mea.

Petit-Claud se uită la Cérizet. Fu un duel între ochi, în care privirea celui ce observă e ca un scalpel cu care încearcă să scormonească sufletul celuilalt şi în care ochii celui ce-şi arată cât mai deschis virtuţile sunt ca o carte desfăcută.

Petit-Claud nu răspunse nimic; aprinse o lumânare şi arse scrisoarea, zicându-şi:

„Cum îşi va aşterne, aşa va dormi!”

— Sunt al dumitale pe veci, spuse şeful de atelier.

David aştepta cu oarecare nelinişte întrevederea cu cei doi Cointet: nici discutarea intereselor lui, nici actul nu-l nelinişteau, ci părerea ce şi-o vor face fabricanţii despre lucrările lui. Se găsea în situaţia autorului dramatic în faţa judecătorilor săi. Mândria lui de inventator şi tulburarea în care se *afla* în clipa când îşi atingea ţinta acopereau orice alt simţământ. În fine, pe la şapte seara – pe când contesa du Châtelet se băga în pat sub pretextul unei migrene şi îl lăsa pe soţ să facă onorurile dineului, într-atâta era de

[380] *un fel de Manuel în miniatură* – Jacques-Antoine *Manuel* (1775—1827) a reprezentat, în camera de după 1818, ideile republican-liberale cele mai avansate, combătând politica guvernului Villèle. A fost izgonit din cameră de majoritatea reacţionară în 1823, când s-a ridicat împotriva expediţiei antirepublicane a Franţei în Spania.

copleşită de veştile contradictorii ce umblau pe seama lui Lucien – cei doi Cointet, cel gras şi cel mare, intrară împreună cu Petit-Claud la concurentul lor, care li se dădea în sfârşit pe mână. Se găsiră la început în faţa unei piedici preliminare: cum să facă un act de asociere fără să cunoască procedeele lui David? Iar dacă David îşi dezvăluia procedeele, se afla la cheremul concurenţilor. Petit-Claud reuşi ca să se facă mai întâi actul. Cointet cel mare îi spuse atunci lui David să le arate câteva din produsele sale, iar inventatorul le aduse ultimele colii fabricate, garantându-le preţul de cost.

— Ei bine, iată, zise Petit-Claud, baza actului e şi găsită; vă puteţi asocia pe elementele acestea, introducând în act o clauză de dizolvare în cazul când condiţiile brevetului nu vor fi îndeplinite la executarea în fabrică.

— Una e, domnule, îi zise Cointet cel mare lui David, una e să fabrici în mic, în camera dumitale, cu o mică formă, nişte mostre de hârtie, şi alta e să te apuci de fabricaţie pe o scară mare. Să-ţi dau un exemplu! Noi fabricăm hârtie colorată. Cumpărăm, ca s-o colorăm, bucăţi de vopsea absolut identice. Astfel, indigoul pentru albăstrirea hârtiei e luat din lăzi de aceeaşi fabricaţie. Ei bine, niciodată n-am putut obţine două fierturi de absolut aceeaşi culoare... În prepararea materiilor noastre se întâmplă fenomene care ne scapă. Cantitatea, calitatea pastei schimbă numaidecât rezultatele. Când aveai într-un cazan mic o parte din substanţele dumitale pe care nu cer să le cunosc, erai stăpân deplin pe ele, puteai să le combini, să te amesteci, să le plămădeşti, să le frământi în voie, să faci un aluat omogen... Dar cine îţi garantează că, la o fiertură de cinci sute de topuri, o să fie tot aşa, şi că procedeele dumitale vor reuşi?...

David, Ève şi Petit-Claud se priviră spunându-şi din ochi multe lucruri.

— Ia luaţi un exemplu în care să găsiţi o oarecare asemănare, zise Cointet cel mare după o pauză. Să zicem

că tai două braţe de fân de pe câmp şi că le bagi înăbuşite în odaia dumitale fără să-ţi peste că *se pot înfinge,* cum zic ţăranii; fermentaţia are loc, şi încă fără niciun accident. Ai putea să, te sprijini cumva pe experienţa asta şi să te apuci a îndesa două mii de snopi într-un hambar de lemn?... Ştii prea bine şi dumneata că finul s-ar încinge, şi că hambarul ţi-ar arde ca o lumânare. Eşti un om învăţat, îi mai spuse Cointet lui David; trage şi dumneata concluzia... Până acuma, dumneata ai cosit doi snopi, iar noi ne temem să nu dăm foc fabricii noastre de hârtie dacă ne-am apuca să îngrămădim acolo două mii de snopi. Cu alte cuvinte putem păgubi nu numai o fierbere oarecare, ci putem înregistra pierderi mari, şi să nu ne alegem cu nimic după ce vom fi cheltuit o groază de bani.

David încremenise. Practica îi vorbea în limbajul ei pozitiv Teoriei, carte se exprimă totdeauna la viitor.

— Al dracului să fiu dacă semnez un asemenea act de asociaţie! răcni Cointet cel gras. Tu n-ai decât să-ţi pierzi banii, Boniface; eu însă nu mi-i dau pe-ai mei... Mă ofer să plătesc datoriile domnului Séchard şi şase mii de franci... Şi încă, trei mii de franci în poliţe, zise el luându-şi vorba înapoi, şi numai pe douăsprezece şi cincisprezece luni... Sunt şi aşa destule riscuri... Avem douăsprezece mii de franci de scăzut din contul nostru cu Métivier. Asta o să facă cincisprezece mii de franci!... Dar aista e tot ceea ce voi plăti pentru secret, ca să-l exploatez eu singur. Aha, vasăzică ăsta era chilipirul de care vorbeai, Boniface?... Ei bine, îţi mulţumesc, te credeam mai deştept. Nu, nu, asta nu-i o afacere.

— Chestiunea, pentru dumneavoastră, spuse atunci Petit-Claud, fără să se sperie de această izbucnire, se reduce la atâta: vreţi să riscaţi douăzeci de mii de franci ca să cumpăraţi un secret ce vă poate îmbogăţi? Dar, domnilor, riscurile sunt totdeauna pe măsura beneficiilor... E o miză de douăzeci de mii de franci pentru a câştiga o avere. Jucătorul pune un pol ca să capete treizeci şi şase la ruletă,

deşi el ştie că polul e pierdut. Faceţi şi dumneavoastră ca el.

— Cer să mă mai gândesc, zise Cointet cel gras; eu nu sunt atât de priceput ca fratele meu. Sunt un biet om dintr-o bucată, care nu cunosc decât un singur lucru: să fabric cu un franc *Enoriaşul*[381] şi să-l vând cu doi. Într-o invenţie care nu e decât la prima ei experienţă, eu văd doar un prilej de. sărăcire. O să reuşim la prima încercare, vom da greş la a doua, vom continua, ne vom înfierbânta, ne vom lăsa târâţi de această afacere, în care, dacă dai un deget, ajungi să-ţi dai şi trupu-ntreg.

Povesti întâmplarea unui negustor din Bordeaux, sărăcit pentru a fi vrut să cultive landele încrezându-se în vorbele unui savant; găsi alte şase asemenea exemple în jurul lui, în departamentale Charente şi Dordogne, în industrie şi în agricultură; se înflăcără, nu voi să mai asculte nicio vorbă, iar; obiecţiunile lui Petit-Claud îi măreau furia în loc să i-o domolească.

— Prefer să cumpăr mai scump un lucru mai sigur decât această descoperire, şi, să am un beneficiu mai mic, zise el uitându-se la fratele său. După părerea mea, nimic nu mi se pare destul de lămurit ca să putem pune bazele unei întreprinderi, exclamă el sfârşind.

— Mă rog, doară aţi venit pentru ceva aici? zise Petit-Claud. Ce oferiţi?

— Să-i plătim datoriile. lui Séchard şi să-i asigurăm în caz de succes, treizeci la sută din beneficii, se repezi Cointet cel gras.

— Păi, domnule, zise Ève, din ce vom trăi noi în tot timpul experienţelor? Soţul meu a suportat o dată ruşinea arestării, poate să se întoarcă iar în închisoare, nu va fi nici mai mult, nici mai puţin decât ceea ce este şi acum, şi ne vom plăti noi odată şi odată datoriile.

Petit-Claud îşi puse un deget pe buze uitându-se la Êve.

— Nu sunteţi chibzuiţi, le zise el celor doi fraţi. Aţi văzut

[381] „*Enoriaşul*” – carte de rugăciuni, la catolici.

hârtia; bătrânul Séchard v-a spus că fiul său, zăvorât de el, fabricase o hârtie minunată, într-o singură noapte, cu ajutorul unor elemente ce nu costă mai nimic... Aţi venit aici ca să cumpăraţi ceva. Vreţi să cumpăraţi, da sau ba?

— Poftim, zise Cointet cel mare, fie că vrea, fie că nu vrea fratele meu, risc eu plata datoriilor domnului Séchard; dau şase mii de franci, bani gheaţă, iar domnul Séchard va avea treizeci la sută din beneficii; dar ascultaţi bine: dacă în răstimp de un an nu realizează condiţiile ce şi le va fixa singur în act, ne va restitui cei şase mii de franci, brevetul rămâne al nostru şi vom face cu el ce vom putea şi ce vom crede de cuviinţă.

— Eşti sigur de tine? întrebă Petit-Claud luându-l pe David deoparte.

— Da, răspunse David, care se lăsă păcălit de tactica celor doi fraţi şi care tremura de teamă ca nu cumva Cointet cel gras să rupă discuţia de care atârna viitorul său.

— Ei bine, eu voi redacta actul, le zise Petit-Claud fraţilor Cointet şi Èvei; dumneavoastră veţi avea fiecare câte o copie deseară, îl veţi studia toată dimineaţa de mâine; şi, pe urmă, spre seară, pe la patru, când ies eu de la tribunal, îl veţi semna. Dumneavoastră, domnilor, retrageţi hârtiile Hui Métivier. Eu, din parte-mi, voi scrie să se oprească procesul de la curte, şi ne vom comunica desistările reciproce.

Iată care fu enunţarea îndatoririlor lui Séchard:

Între subsemnaţii, etc.

Domnul David Séchard-fiul, tipograf la Angoulême, afirmând a fi descoperit pe de o parte mijlocul de a încleia hârtia în cazan, iar pe de alta de a reduce costul de fabricaţie al oricărui fel de hârtie cu mm mult de cincizeci la sută prin introducerea unor materii vegetale în pastă, fie amestecându-le cu cârpele întrebuinţate până în prezent, fie întrebuinţându-le fără adaus de cârpe, se înfiinţează o

asociaţie pentru exploatarea brevetului de invenţie ce urmează a se scoate privitor la procedeele de mai sus, între domnul David Séchard-fiul şi domnii Cointet-fraţii, cu clauzele şi în condiţiile următoare...

Unul dintre articolele actului îl despuia în întregime pe David Séchard de drepturile sale, în cazul când nu-şi îndeplinea promisiunile enunţate în acel contract, întocmit cu grijă mare de Boniface Cointet şi la care consimţi David.

Aducând acest act a doua zi dimineaţa pe la şapte şi jumătate, Petit-Claud îi înştiinţă pe David şi pe soţia sa că Cérizet oferea pe tipografie douăzeci şi două de mii de franci, bani peşin. Actul de vânzare se putea semna în aceeaşi seară.

— Dar, zise el, dacă Cointet află de vânzarea asta, ar fi în stare să nu vă mai semneze actul, să vă facă mizerii, să scoată totul în vânzare...

— Sunteţi sigur de plată? întrebă Ève, mirată să vadă sfârşindu-se o afacere în privinţa căreia pierduse orice nădejde, şi care cu trei luni înainte ar fi salvat totul.

— Am banii la mine, răspunse el scurt.

— Dar asta e o vrăjitoare, zise David, cerându-i lui Petit-Claud lămurirea acestui noroc.

— Nu, e foarte simplu, negustorii din Houmeau vor să înfiinţeze un ziar, spuse Petit-Claud.

— Păi, nu am voie... exclamă David.

— Dumneata!... dar urmaşul dumitale... De altfel, reluă el, nu vă temeţi de nimic, vindeţi, puneţi mâna pe preţ, şi lăsaţi-l pe Cérizet să-şi bată capul cu clauzele vânzării; o să se descurce el.

— Da, da, zise Ève.

— Dacă dumneata te-ai angajat să nu scoţi niciun ziar la Angoulême, reluă Petit-Claud, cei ce-i dau bani lui Cérizet n-au decât să-l scoată la Houmeau.

Ève, uluită de perspectiva de a avea treizeci de mii de

franci, de a fi la adăpostul nevoilor, nu mai socoti actul de asociaţie decât ca o speranţă secundară. De aceea, domnul şi doamna Séchard se învoiră până la urmă asupra unui punct din actul social care prilejui o ultimă discuţie. Cointet cel mare ceru neînduplecat ca brevetul de invenţie să fie scos pe numele lui. Izbuti să dovedească în cele din urmă că, din moment ce drepturile utile ale lui David erau limpede stabilite prin act, brevetul putea fi scos pe numele oricăruia din cei trei asociaţi. Fratele său, se amestecă şi el:

— El dă banii pentru brevet, el suportă cheltuielile călătoriei şi asta înseamnă alţi două mii de franci să-l scoată pe numele lui, sau nu mai facem niciun act!

Hrăpăreţul triumfă deci în toate punctele. Actul de asociaţie fu iscălit pe la patru şi jumătate. Galant, Cointet cel mare îi oferi doamnei Séchard un serviciu de argintărie de douăsprezece persoane şi un frumos şal Ternaux[382], cu ocazia încheierii actului, ca să uite violenţele discuţiei! zise el. Abia se schimbaseră copiile, abia Cachan îi înmânase lui Petit-Claud hârtiile, precum şi cele trei poliţe cu pricina plăsmuite de Lucien, că glasul lui Kolb răsună pe scară, după zgomotul asurzitor al unui camion al Postel, ce se opri în faţa porţii.

— *Tomna! tomna! Gingisprezece mii te vranei!...* ţipă el, *trimişi te la Boidiers (Poitiers), pani puni, te la tomn' Licien.*

— Cincisprezece mii de franci! strigă Ève, ridicând braţele în sus.

— Da, doamnă, zise factorul prezentându-se, cincisprezece mii de franci veniţi cu diligenţa de Bordeaux, care era încărcată, zău, nu glumă! Am doi oameni jos care urcă sacii. Vi-i trimite domnul Lucien Chardon de Rubempré... Vă aduc îndată un săculeţ de piele, în care sunt, pentru dumneavoastră, cinci sute de franci în aur, şi,

[382] *un frumos şal Ternaux* – industriaşul francez *Guillaume Louis Ternaux* (1763—1833) a încercat, în 1819, să aclimatizeze în Franţa capre din Tibet, pentru a fabrica mai ieftin şalurile de caşmir, care erau ţesute din firele de lână a acestor capre.

după cât se pare, şi o scrisoare.

Èvei i se păru că visează, citind scrisoarea următoare:

Dragă soră,

Îţi trimit aici cincisprezece mii de franci.

În loc să-mi iau viaţa, mi-am vândut-o. Nu mai sunt stăpân pe mine: sunt mai mult decât secretarul unui diplomat spaniol, sunt creatura lui.

Încep o existenţă înfiorătoare. Poate că ar fi fost mai bine să mor.

Adio, David va fi astfel liber, şi, cu patru mii de franci, o să-şi poată cumpăra vreo mică fabrică de hârtie şi să se îmbogăţească.

Nu vă mai gândiţi, aşa vreau eu, la

nenorocitul vostru frate,
Lucien

— E sortit, izbucni doamna Séchard, care se duse să vadă sacii puşi unul peste altul, ca bietul meu frate să fie totdeauna fatal, cum scria el, chiar când face binele.

— Am avut mare noroc! exclamă Cointet cel mare când se văzu în piaţa du Mûrier. Dacă întârziam cu un ceas, lucirea banilor ăstora ar fi făcut lumină asupra actului, şi omul nostru s-ar fi îngrozit. Peste trei luni, cum ne-a făgăduit, o să vedem noi ce mai e de făcut.

Seara, la şapte, Cérizet cumpără tipografia şi o plăti, luând asupră-şi şi chiria ultimului trimestru. A doua zi, Ève îi dădu patruzeci de mii de franci administratorului financiar, ca să cumpere, pe numele soţului, rentă de două mii cinci sute de franci. Apoi îi scrise socrului să-i găsească la Marsac o mică proprietate de zece mii de franci pe numele ei.

Planul lui Cointet cel mare era extrem de simplu. Din prima clipă, el socoti încleierea în cazan cu neputinţă de obţinut.. Adaosul de materii vegetale, puţin costisitoare, la pasta de cârpe i se păru adevăratul şi singurul mijloc de

îmbogăţire. Îşi făcu deci planul să socotească drept o nimica toată ieftinătatea pastei, şi să ţie nespus la încleierea în cazan! Iată de ce: fabricile din Angoulême produceau pe atunci aproape numai hârtie de scris numite *écu, poulet, écolier, coquille*[383]*,* care sunt, negreşit, toate încleiate. Multă vreme acestea fură fala Angoulême-ului. Astfel, specialitatea, monopolizată de ani îndelungaţi de fabricanţii din Angoulême, dădea o justificare pretenţiilor fraţilor Cointet; iar hârtia cu clei, după cum se va vedea, nu intra deloc în speculaţia lor. Desfacerea hârtiei de scris este foarte limitată, pe când cea a hârtiei de tipar fără clei aproape că nu cunoaşte limite. În călătoria pe care o făcu la Paris ca să-şi. scoată brevetul pe numele său, Cointet cel mare plănuia să încheie nişte afaceri care să provoace mari schimbări în modul său de fabricaţie. Locuind la Métivier, Cointet îi dădu acestuia instrucţiuni pentru a lua, în răstimp de un an, furnizarea hârtiei ziarelor din mâna fabricanţilor ce o exploatau până atunci, scăzând preţul topului până la o sumă la care nicio altă fabrică nu l-ar fi putut coborî, şi făgăduind ziarelor o albeaţă şi nişte calităţi superioare tuturor *sorturilor* celor mai frumoase folosite pe vremea aceea. Întrucât contractele ziarelor sunt cu termen, era nevoie de o oarecare perioadă de lucrături subterane cu administraţiile acestora până să ajungă la realizarea monopolului; Cointet, însă, socoti că ar avea totodată timp să se descotorosească de Séchard, în vreme ce Métivier ar obţine contracte cu principalele ziare din Paris, al căror consum de hârtie se ridica pe atunci la două sute de topuri pe zi. Cointet îl interesă bineînţeles pe Métivier, într-o proporţie stabilită, în aceste furnituri, spre a avea un reprezentant îndemânatic pe piaţa Parisului şi spre a nu pierde el timp cu călătoriile. Bogăţia lui Métivier, una dintre

[383] *écu, poulet, écolier, coquille* – sorturi de hârtie: „scut”, „pui” (răvaş), „şcolar”, „scoică”, aşa-numite după filigramul şi formatul lor; astfel, hârtia numită „scoică” are, în lăţime, cam 44 cm, şi în lungime cam 56 cm (v. şi notele 85, 86).

cele mai mari din negoţul de hârtie, şi-a avut ca obârşie această afacere. Timp de zece ani, fără concurenţă posibilă, avu furnizarea ziarelor din Paris. Liniştit dinspre partea debuşeurilor viitoare, Cointet cel mare se întoarse la Angoulême tocmai la vreme ca să asiste la căsătoria lui Petit-Claud, care-şi vânduse biroul de avocat şi care aştepta numirea succesorului său ca să-i ia locul domnului Milaud, făgăduit protejatului contesei du Châtelet. Al doilea substitut de procuror din Angoulême fu numit prim-substitut la Limoges, iar ministrul de justiţie îşi trimise pe unul dintre protejaţii săi la parchetul din Angoulême, unde postul de prim-substitut stătu liber două luni. Intervalul acesta fu luna de miere a lui Petit-Claud. În lipsa lui Cointet cel mare, David făcu mai întâi o primă producţie fără clei care dădu o hârtie de ziar cu mult superioară aceleia pe care o foloseau ziarele, apoi o a doua producţie de hârtie velină minunată, destinată tipăriturilor frumoase, şi de care tipografia Cointet se sluji pentru o ediţie a *Enoriaşului diocezei.* Materiile fuseseră pregătite de David în persoană, în taină, căci nu primea alţi lucrători lângă el decât pe Kolb şi pe Marion.

După întoarcerea lui Boniface Cointet, toate se schimbară la faţă; el se uită la mostrele de hârtii fabricate şi nu se arătă tocmai mulţumit.

— Dragul meu, îi spuse el lui David, specialitatea Angloulême-ului este hârtia de scris. Avem nevoie, mai înainte de orice, să fabricăm cea mai frumoasă hârtie de scris cu cincizeci la sută sub preţul de cost de azi.

David încercă o producţie de pastă încleiată din aceea care i se ceruse şi obţinu o hârtie aspră ca o perie şi în care cleiul se strânsese în cocoloaşe. În ziua în care experienţa se isprăvi şi David obţinu o coală, el se retrase într-un colţ, voia să fie singur cu supărarea lui; dar Cointet cel mare veni peste el şi se purtă cu o fermecătoare amabilitate, căutând să-şi mângâie asociatul.

— Nu te descuraja, zise Cointet, dă-i înainte. Eu sunt un om de treabă şi te înţeleg, voi merge până la capăt!…

— Zău, îi spuse David soţiei când se întoarse la masă seara; avem de-a face cu oameni de ispravă, şi nu l-aş fi crezut vreodată pe Cointet cel mare atât de îngăduitor!

Şi-i povesti conversaţia cu prefăcutu-i asociat.

Trei luni se scurseră în experienţe. David dormea la fabrică, supraveghea rezultatele feluritelor sale compoziţii de pastă. O dată credea că insuccesul se datora amestecului de cârpe cu materiile sale, şi punea la fiert o mare cantitate din aceste elemente. Altă dată, încerca să încheie o producţie întreagă compusă din cârpe. Şi, continuându-şi opera cu stăruinţă nezdruncinată şi sub privirea lui Cointet cel mare, de care bietul om nu se mai ferea, ajunse, din materie omogenă în materie omogenă, să încerce toată seria ingredientelor sale combinate cu toate felurile de cleiuri. În primele şase luni ale anului 1823, David Séchard trăi în fabrică alături de Kolb, dacă se poate chema trai a nu-ţi păsa de hrană, de îmbrăcăminte şi de fiinţa ta. Se lupta atât de desperat cu greutăţile, încât ar fi fost un spectacol sublim pentru oricare alţi oameni afară de cei doi Cointet, căci niciun gând interesat nu-l muncea pe îndrăzneţul luptător. Fu un moment în care nu dori decât izbânda.

Iscodea cu o pricepere uimitoare rezultatele atât de bizare ale substanţelor transformate de om în produse pentru nevoile lui, în care natura îşi vedea întrucâtva învinse rezistenţele ei ascunse, şi el deduse nişte minunate legi industriale, observând că nu se puteau obţine aceste înfăptuiri decât ascultând de raporturile ulterioare ale lucrurilor, de ceea ce el numea a doua natură a substanţelor. În sfârşit, prin august, ajunse să obţină o hârtie încleiată în cazan, absolut asemănătoare cu aceea pe care industria o fabrică astăzi şi care se întrebuinţează ca hârtie de corecturi în tipografii, dar cu *sorturi* fără nicio

uniformitate şi cu o încleiere ce nu-i niciodată singură. Rezultatul acesta, atât de frumos în 1823, dacă ţinem seama de starea fabricaţiei de hârtie din vremea aceea, costase zece mii de franci, şi David spera să rezolve ultimele dificultăţi ale problemei. Dar atunci se răspândiră în Angoulême şi în Houmeau nişte zvonuri ciudate: David Séchard îi ruina pe fraţii Cointet. După ce prăpădise treizeci de mii de franci cu experienţele, obţinea în fine, zicea lumea, o hârtie foarte proastă. Ceilalţi fabricanţi, înspăimântaţi, se mulţumeau cu vechile procedee; şi, geloşi pe fraţii Cointet, răspândeau zvonul apropiatei ruine a ambiţioasei firme. Cointet cel mare, din parte-i, aducea maşini de fabricat hârtie-sul, lăsând să se creadă că aceste maşini erau trebuincioase experienţelor lui David Séchard. Dar prefăcutul amesteca în pastă substanţele arătate de Séchard, împingându-l mereu pe acesta să nu se ocupe decât de încleierea în cazan, şi îi expedia lui Métivier mii de topuri de hârtie de ziar.

În luna septembrie, Cointet cel mare îl luă deoparte pe David Séchard, şi aflând de la acesta că plănuia o experienţă triumfătoare, îl sfătui să-şi schimbe gândul de a continua lupta.

— Dragă David, du-te la Marsac să-ţi vezi soţia şi să te odihneşti după atâta oboseală, nu vrem nici noi să ne ruinăm, îi spuse el prieteneşte. Ceea ce ţi se pare dumitale un triumf uriaş, nu-i decât un punct de plecare. O să mai aşteptăm un timp până să ne apucăm de noi experienţe. Fii drept! uită-te la rezultate. Noi nu suntem numai fabricanţi de hârtie, suntem şi tipografi, bancheri, şi lumea vorbeşte că ne sărăceşti… (David Séchard făcu un gest de o sublimă naivitate, spre a protesta şi a-şi afirma buna-i credinţă). N-o să sărăcim noi pentru cincizeci de mii de franci zvârliţi în Charente, spuse Cointet cel mare, răspunzând gestului lui David; însă nici nu vrem să fim siliţi, din pricina calomniilor ce umblă pe socoteala noastră, să plătim totul peşin, căci

atunci am fi nevoiţi să sistăm toate operaţiile. Apropiindune de condiţiile actului nostru, trebuie să chibzuim bine şi unii şi alţii.

— Are dreptate! îşi zise David, care, cufundat în experienţele sale în mare, nu luase seama la schimbările din fabrică.

Şi se întoarse la Marsac, unde, de şase luni, venea numai sâmbătă seara, ca s-o vadă pe Ève, şi pleca marţea dimineaţa, Bine sfătuită de bătrânul Séchard, Ève cumpărase, tocmai lângă viile socrului, o casă numită Verberie, împreună cu trei stânjeni de grădină şi cu un petic de vie, vecin cu podgoria bătrânului. Trăia acolo cu mama şi cu Marion foarte cumpătat, căci datora cinci mii de franci, rămăşiţă de plată din preţul acelei încântătoare proprietăţi, cea mai frumoasă din Marsac. Casa de piatră albă, aşezată între curte şi grădină, avea acoperiş de ardezie şi era împodobită cu stucării care, fiind dintr-un material ce se cioplea uşor, nu costau scump. Mobilierul fermecător de la Angoulême părea şi mai fermecător la ţară, unde nimeni, pe vremea aceea, nu desfăşura vreun lux. Înspre grădină, era un rând de rodii, de portocali şi de plante rare pe care fostul proprietar, un generai bătrân, răposat prin grija doctorului Marron, le îngrijise cu mâna lui. Chiar sub unul dintre aceşti portocali, într-una din zile, pe când David se juca cu soţia şi cu micul Lucien, şi sub ochii bătrânului, se întâmplă ca portărelul din Mansle să aducă personal o încunoştinţare a fraţilor Cointet către asociatul lor de a constitui tribunalul arbitrai, în faţa căruia, potrivit actului de asociaţie, urmau să-şi aducă contestaţiile. Fraţii Cointet cereau restituirea celor şase mii de franci şi proprietatea brevetului, precum şi viitoarele venituri ale exploatării, ca despăgubiri pentru uriaşele cheltuieli făcute de ei fără niciun rezultat.

— Lumea zice că îi sărăceşti! îi spuse viticultorul fiului său. Ei! iată singurul lucru pe care l-ai făcut şi tu şi care îmi

e şi mie pe plac.

A doua zi, Ève şi David erau la orele nouă în anticamera lui Petit-Claud, ajuns apărătorul văduvei, tutorele orfanului, şi ale cărui sfaturi li se părură singurele bune de urmat.

Magistratul îi primi de minune pe foştii săi clienţi şi ţinu neapărat ca domnul şi doamna Séchard să-i facă plăcerea de a lua masa cu el.

— Fraţii Cointet vă cer aşadar şase mii de franci! le zise el zâmbind. Cât mai datoraţi din preţul căsuţei de la ţară?

— Cinci mii de franci, domnule; dar două mii îi am... răspunse Ève.

— Ţineţi-vă cei două mii de franci, reluă Petit Claud. Vasăzică, cinci mii!... vă mai trebuie zece mii de franci ca să vă instalaţi acolo cumsecade. Ei bine, în două ceasuri, fraţii Cointet vă vor aduce cincisprezece mii de franci...

Ève făcu un gest de mirare.

— În schimbul renunţării dumneavoastră la toate beneficiile actului de asociaţie, pe care o veţi dizolva prin bună înţelegere, spuse magistratul. Vă convine?

— Şi banii ăştia ne revin legal? zise Ève.

— Foarte legal, spuse magistratul zâmbind. Cei doi Cointet v-au făcut şi aşa destule necazuri. Vreau să pun o stavilă pretenţiilor lor. Ascultaţi, astăzi sunt magistrat, vă datorez adevărul. Iată: fraţii Cointet vă trag pe sfoară în clipa asta; dar sunteţi în mâna lor. Aţi putea câştiga procesul ce vi-l fac ei, dacă primiţi lupta. Dar aţi vrea cumva să nu isprăviţi nici în zece ani de azi încolo? Or să se facă expertize peste expertize, arbitraje peste arbitraje, şi veţi fi la cheremul avizelor celor mai contradictorii... Şi, făcu el zâmbind, nu văd în oraşul ăsta niciun avocat în stare să vă apere... urmaşul meu nu se pricepe. Părerea mea e că o învoială strâmbă e mai bună decât o judecată dreaptă.

— Orice învoială care ne va aduce liniştea e bună, zise David.

— Paul! îl strigă Petit-Claud pe servitorul său, du-te de-l cheamă pe domnul Ségaud, urmaşul meu!... Cât timp

mâncăm noi, acesta se va duce la fraţii Cointet, le spuse el foştilor săi clienţi, şi peste câteva ceasuri vă veţi întoarce la Marsac ruinaţi, dar liniştiţi. Cu zece mii de franci, vă veţi face încă o rentă de cinci sute de franci şi veţi trăi fericiţi în mica proprietate de acolo.

Peste două ceasuri, după cum le spusese Petit-Claud, maestrul Ségaud se întoarse cu acte în regulă, semnate de fraţii Cointet, şi cu cincisprezece hârtii de câte o mie de franci.

— Îţi suntem foarte îndatoraţi, îi zise Séchard lui Petit-Claud.

— Păi, v-am ruinat, le răspunse Petit-Claud foştilor săi clienţi miraţi. V-am ruinat, vă repet, o s-o vedeţi cu vremea; dar vă cunosc eu, preferaţi ruina unei îmbogăţiri care v-ar veni prea târziu.

— Noi nu suntem interesaţi, domnul meu. Vă mulţumesc că ne-aţi dat putinţa de a fi fericiţi, spuse Ève, şi ne veţi vedea întotdeauna recunoscători.

— Pentru Dumnezeu! nu mă binecuvântaţi!... zise Petit-Claud, mă faceţi să am remuşcări; dar astăzi, cred că le-am îndreptat pe toate. Dacă am ajuns magistrat, dumneavoastră v-o datorez; şi, dacă cineva trebuie să fie recunoscător, acela sunt eu... Adio!

Cu vremea, alsacianul îşi schimbă părerea despre bătrânul Séchard, care, la rându-i, îl îndrăgi pe alsacian, văzându-l ca şi dânsul fără habar de scris şi citit, şi lesne de îmbătat. Fostul *urs* îl învăţă pe fostul cavalerist să îngrijească de vie şi să-i vândă produsele, îl formă cu gândul de a le lăsa copiilor un om de nădejde; căci, în ultimul timp, temerile îi fuseseră mari şi copilăreşti în privinţa viitorului averii sale. Îl luase confident pe Courtois morarul.

— O să vezi, îi zicea el, cum o să le meargă toate copiilor mei, când voi fi eu în groapă! Vai! Doamne, soarta lor mă sperie.

În martie 1829, bătrânul Séchard muri, lăsând moştenire cam două sute de mii de franci în proprietăţi, care, împreună cu căsuţa copiilor, făcură o moşie foarte frumoasă şi foarte bine condusă de către Kolb de doi ani încoace.

David şi soţia lui găsiră peste trei sute de mii de franci în aur la tatăl lor. Gura lumii, ca de obicei, umflă moştenirea bătrânului Séchard, zvonindu-se în tot departamentul Charentei că făcea peste un milion. Ève şi David avură o rentă de vreo treizeci de mii de franci, adăugând la această moştenire mica lor avere; căci aşteptară câtva timp până să-şi întrebuinţeze capitalurile şi putură să le plaseze apoi în efecte de stat cu ocazia revoluţiei din iulie. Numai atunci, departamentul Charentei precum şi David Séchard afară ce era cu averea lui Cointet cel mare. Om de câteva milioane, numit deputat, Cointet cel mare e *pair* de Franţa, şi va fi, zice-se, ministru de comerţ în viitoarea formaţie ministerială. În 1842, s-a însurat cu fata unuia din oamenii de stat cei mai cu trecere pe lângă coroană, domnişoara Popinot, fiica domnului Anselme Popinot, deputat de Paris şi primar de arondisment.

Descoperirea lui David Séchard a trecut în industria franceză, precum trece hrana în tot trupul.

Mulţumită întrebuinţării altor materii decât cârpele, Franţa poate fabrica o hârtie mai ieftină ca în oricare altă ţară din Europa. Dar hârtia de Olanda, după cum prevăzuse David, nu mai există. În scurtă vreme, va fi nevoie să se înfiinţeze o manufactură regală de hârtie, aşa cum s-a făcut cu ţesăturile de Gobelinuri, cu porţelanurile de Sèvres, cu Savoneria[384] şi cu imprimeria regală, care, până în prezent, au rezistat loviturilor pe care li le-au dat unii vandali dintre

[384] *Savoneria* – veche manufactură franceză de covoare, aşa-numită pentru că, din 1627, a fost instalată într-o fabrică de săpun; în 1826, s-a contopit cu faimoasa manufactură de tapiţerii a Gobelinilor.

burghezi.

David Séchard, iubit de soţie, tată a doi fii şi a unei fiice, a avut bunul-gust să nu vorbească niciodată de încercările sale, iar Ève s-a priceput să-l facă să renunţe la cumplita vocaţie de inventator, care-i chinuie pe acest soi de oameni ce se aseamănă cu nişte Moişi pârjoliţi de tufişul de pe muntele Horeb[385]. El se ocupă acum cu literatura din când în când şi duce viaţa fericită şi leneşă a proprietarului rentier. După ce şi-a luat rămas bun pentru totdeauna de la glorie, s-a rânduit cu curaj printre visători şi colecţionari; se ocupă cu entomologia şi studiază transformările, până acum necercetate, ale insectelor, pe care ştiinţa nu le cunoaşte decât în ultimul lor stadiu.

Toată lumea a auzit vorbindu-se de succesele lui Petit-Claud ca procuror general; e rivalul faimosului Vinet din Provins, iar ambiţia lui e să ajungă prim-preşedinte al curţii regale din Poitiers.

Cérizet, condamnat deseori pentru delicte politice, a făcut să se vorbească mult despre el. Cel mai îndrăzneţ dintre copiii pierduţi ai partidului liberal a fost poreclit Curajosul-Cérizet. Silit de urmaşul lui Petit-Claud să-şi vândă tipografia din Angoulême, îşi căută pe scena provinciei o nouă existenţă pe care talentul său de actor o putea face strălucită. O junătă-primă însă îl sili să se ducă la Paris ca să ceară ştiinţei leacuri împotriva urmărilor dragostei, şi încercă acolo să transforme în bani favoarea de care se bucura în sânul partidului liberal.

În ceea ce-l priveşte pe Lucien, întoarcerea sa la Paris

[385] *nişte Moişi pârjoliţi de tufişul de pe muntele Horeb* – Legenda biblică povesteşte că pe muntele Horeb, în pustiul Arabiei, a avut Moise prima revelaţie a misiunii sale, Dumnezeu arătându-i-se sub forma unui tufiş aprins.

este povestită în SCENE DIN VIAŢA PARIZIANĂ[386].

1835—1843

Sfârşit.

[386] *întoarcerea sa la Paris* – Lucien este din nou personaj principal în romanul lui Balzac *Strălucirea şi suferinţele curtezanelor (vezi Addenda).*

Addenda

Următoarele personaje din trilogia *Iluzii pierdute,* se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac din *Comedia Umană* (în paranteză, numele traducerii în limba română – acolo unde există):

Arthez, Daniel d'
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Le Député d'Arcis, 1839
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Barbet
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
Les Petits Bourgeois – neterminată

Bargeton, Doamna de (vezi **Chatêlet**, Baroana du)

Beaudenord, Godefroid de
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

Bianchon, Horace
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)

La Messe de l'athée, 1836 (Liturghia unui ateu)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)
Un Ménage de garçon, 1842
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Pierrette, 1840 (Pierrette)
Étude de femme, 1831
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Honorine, 1843
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)
Une double famille, 1830 (A doua familie)
Un prince de la bohème, 1840
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Fausse maîtresse, 1842
Les Petits Bourgeois – neterminată
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Curé de village, 1841

Despre domnul **Bianchon** se mai aminteşte în:

Autre étude de femme, 1839-1842
La Grande Bretèche, 1832

Blondet, Emile
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Modeste Mignon, 1844
Autre étude de femme, 1839-1842
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Une fille d'Ève, 1839
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Les Paysans, 1854 (Ţăranii)

Blondet, Virginie
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Les Paysans, 1854 (Ţăranii)
Autre étude de femme, 1839-1842
Le Député d'Arcis, 1839
Une fille d'Ève, 1839

Braulard
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Bridau, Joseph
La Bourse, 1830
Un Ménage de garçon, 1842
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Modeste Mignon, 1844
Autre étude de femme, 1839-1842
Pierre Grassou, 1839
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Député d'Arcis, 1839

Bruel, Jean Francois du
Un Ménage de garçon, 1842
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Un prince de la bohème, 1840
Les Petits Bourgeois – neterminată
Une fille d'Ève, 1839

Bruel, Claudine Chaffaroux, Doamna du
Un Ménage de garçon, 1842
Un prince de la bohème, 1840
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Les Petits Bourgeois – neterminată

Cabirolle, Agathe-Florentine
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Un Ménage de garçon, 1842

Camusot
Un Ménage de garçon, 1842
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
La Maison du chat-qui-pelote, 1830 (Casa „La Motanul cu mingea”)

Canalis, Constant-Cyr-Melchior, Baronul de
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Modeste Mignon, 1844
La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)
Autre étude de femme, 1839-1842
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)
Le Député d’Arcis, 1839

Cardot, Jean-Jerome-Severin
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Un Ménage de garçon, 1842

La Maison du chat-qui-pelote, 1830 (Casa „La Motanul cu mingea”)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)

Carigliano, Ducesa de
La Maison du chat-qui-pelote, 1830 (Casa „La Motanul cu mingea”)
Les Paysans, 1854 (Ţăranii)
Le Député d’Arcis, 1839

Cavalier
L’Envers de l’histoire contemporaine, 1848

Cerizet
Un homme d’affaires, 1844 (Un om de afaceri)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Petits Bourgeois – neterminată

Chardon, Doamna (născută **Rubempre**)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Chatêlet, Sixte, Baronul du
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Histoire des Treize

Chatelet, Marie-Louise-Anais de Negrepelisse, Baroana du
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)

Chrestien, Michel
Un Ménage de garçon, 1842
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Chaboisseau
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Cointet, Boniface
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Le Député d'Arcis, 1839

Collin, Jacques
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Le Député d'Arcis, 1839

Conti, Gennaro
Béatrix, 1839 (Béatrix)

Coloquinte
Un Ménage de garçon, 1842

Coralie, Domnişoara
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Un Ménage de garçon, 1842

Dauriat
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Modeste Mignon, 1844

Desroches (fiul)
Un Ménage de garçon, 1842
Le Colonel Chabert, 1835 (Colonelul Chabert)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
La Femme de trente ans, 1834 (Femeia de 30 ani)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)

Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
Les Petits Bourgeois – neterminată

Desplein
La Messe de l'athée, 1836 (Liturghia unui ateu)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)
Histoire des Treize
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Pierrette, 1840 (Pierrette)
Un Ménage de garçon, 1842
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
Modeste Mignon, 1844
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Honorine, 1843

Espard, Jeanne-Clementine-Athenais de Blamont-Chauvry, Marquise d'
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Autre étude de femme, 1839-1842
Une Tenebreuse Affaire, 1843
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une fille d'Ève, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)

Finot, Andoche
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)

Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Gaudissart the Great
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

Foy, Maximilien-Sebastien
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)

Gaillard, Theodore
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Gaillard, Doamna
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Galathionne, Prinţul
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Les Petits Bourgeois – neterminată
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Une fille d'Ève, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)

Giraud, Leon

Un Ménage de garçon, 1842
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Giroudeau
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Un Ménage de garçon, 1842

Grindot
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Petits Bourgeois – neterminată
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Grozier, Abbe
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)

Herrera, Carlos
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Lambert, Louis
Louis Lambert, 1843
Un Drame au bord de la mer, 1834

Listomere, Marchizul de
Le Lys dans la vallée, 1836
Étude de femme, 1831

Listomere, Marchiza de
Le Lys dans la vallée, 1836

Étude de femme, 1831
Une fille d'Ève, 1839

Lousteau, Etienne
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Une fille d'Ève, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Un prince de la bohème, 1840
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
Les Petits Bourgeois – neterminată
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Lupeaulx, Clement Chardin des
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Eugénie Grandet, 1833 (Eugénie Grandet)
Un Ménage de garçon, 1842
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)

Manerville, Paul Francois-Joseph, Conte de
Histoire des Treize
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
Le Contrat de mariage, 1835 (Contract de căsătorie)

Marron
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Marsay, Henri de

Histoire des Treize
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)
Autre étude de femme, 1839-1842
Le Lys dans la vallée, 1836
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)
Le Contrat de mariage, 1835 (Contract de căsătorie)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
Modeste Mignon, 1844
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une Tenebreuse Affaire, 1843
Une fille d'Ève, 1839

Matifat (farmacist)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Un Ménage de garçon, 1842
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Maucombe, Conte de
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Metivier
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Les Petits Bourgeois – neterminată

Meyraux
Louis Lambert, 1843

Milaud

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Montcornet, Mareşal, Conte de
La Paix du ménage, 1830
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Paysans, 1854 (Ţăranii)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Montriveau, General Marquis Armand de
Histoire des Treize
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
A Distinguished Provincial at Paris
Autre étude de femme, 1839-1842
Pierrette, 1840 (Pierrette)
Le Député d'Arcis, 1839

Nathan, Raoul
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une fille d'Ève, 1839
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Un prince de la bohème, 1840
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Nathan, Doamna
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Un Ménage de garçon, 1842
Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)
Eugénie Grandet, 1833 (Eugénie Grandet)
La Fausse maîtresse, 1842
Un prince de la bohème, 1840

Negrepelisse, De
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)

Nucingen, Baron Frederic de
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Pierrette, 1840 (Pierrette)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Autre étude de femme, 1839-1842
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Nucingen, Baroana **Delphine** de
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Histoire des Treize
Eugénie Grandet, 1833 (Eugénie Grandet)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Melmoth réconcilié, 1835 (Melmoth împăcat)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Modeste Mignon, 1844
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Autre étude de femme, 1839-1842
Une fille d'Ève, 1839
Le Député d'Arcis, 1839

Palma (bancher)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Gobseck, 1830 (Cămătarul)
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)

Pombreton, Marchiz de
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)

Rastignac, Baron şi Baroană de (părinţii lui Eugene)
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)

Rastignac, Laure-Rose şi **Agathe** de
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Le Député d'Arcis, 1839

Rastignac, Eugene de
Le Père Goriot, 1835 (Moş Goriot)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)
L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicţie)
Étude de femme, 1831
Autre étude de femme, 1839-1842
La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une fille d'Ève, 1839
Une Tenebreuse Affaire, 1843
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Le Député d'Arcis, 1839
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Rhetore, Ducele **Alphonse** de
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Albert Savarus, 1842
Le Député d'Arcis, 1839

Ridal, Fulgence
Un Ménage de garçon, 1842
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Rubempre, Lucien-Chardon de
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Samanon
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbaşii)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Sechard, David
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Sechard, Doamna

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)

Stanhope, Lady **Esther**
Le Lys dans la vallée, 1836

Tillet, Ferdinand du
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Les Petits Bourgeois – neterminată
Un Ménage de garçon, 1842
Pierrette, 1840 (Pierrette)
Melmoth réconcilié, 1835 (Melmoth împăcat)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une fille d'Ève, 1839
Le Député d'Arcis, 1839
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)

Touches, Domnişoara **Felicite** des
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Un Ménage de garçon, 1842
Autre étude de femme, 1839-1842
Une fille d'Ève, 1839
Honorine, 1843
Béatrix, 1839 (Béatrix)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Vandenesse, Conte **Felix** de
Le Lys dans la vallée, 1836
César Birotteau, 1837 (Istoria măririi şi decăderii lui César Birotteau)
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viaţă)
Le Contrat de mariage, 1835 (Contract de căsătorie)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Autre étude de femme, 1839-1842
Une Tenebreuse Affaire, 1843
Une fille d'Ève, 1839

Vernou, Felicien
Un Ménage de garçon, 1842
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea şi suferinţele curtezanelor)
Une fille d'Ève, 1839
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)

Victorine
Massimilla Doni
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
Gaudissart II, 1844 (Gaudissart al II-lea)

Vignon, Claude
Une fille d'Ève, 1839
Honorine, 1843
Béatrix, 1839 (Béatrix)
La Cousine Bette, 1846 (Verişoara Bette)
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianţi fără s-o ştie)